

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ МИНИСТРЛІГІ

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ
ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ
ИНСТИТУТЫ

ҰЛТТЫҚ БАЯНДАМА

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ТУРАЛЫ

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ДОКЛАД

О ПРОТИВОДЕЙСТВИИ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

NATIONAL REPORT

ON COUNTERACTING DOMESTIC VIOLENCE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ
АҚПАРАТ ЖӘНЕ ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ МИНИСТРЛІГІ

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ
ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ
ИНСТИТУТЫ

ҰЛТТЫҚ БАЯНДАМА

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ТУРАЛЫ

УДК 343.85 (574)
ББК 67.404.4

«Қазақстан Республикасындағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы» ұлттық баяндама / А.Е.Есенбаев, Ө.С.Қайдарова, А.С.Рақышева, А.К.Николаева, Д.М.Айкенова, С.П.Тұрсынбекова, А.С.Жолдыбалина, Х.Қ.Әжіғұлова, М.Х.Хасенов, А.Н.Родионов, Л.Т.Күлтемірова, Ф.М.Молдақұлова, А.М.Әшімова, А.И.Досмұхамбетова, Б.Қ.Ермекбаева – Нұр-Сұлтан: 2021. – 300 б.

Рецензенттер

С.М.Рахметов – з.ғ.д., профессор, Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институтының бас ғылыми қызметкері

Н.Ұ.Шеденова – әлеумет., ғ.д., Өл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университетінің Әлеуметтану және әлеуметтік жұмыс кафедрасының доценті

А.Т.Изакова – психол.ғ.д., Еуразия гуманитарлық институтының профессоры

А.А.Биебаева – з.ғ.д., қауымдастырылған профессор, Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының жанындағы Сот төрелігі академиясының қылмыстық-құқықтық пәндер ғылыми-білім беру орталығының директоры

Т.В.Кудашева – PhD докторы, «Ай-Маркетинг» ЖШС атқарушы директоры

Ұлттық баяндама заманауи қазақстан қоғамындағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларын зерттеуге арналған. Шетелдік және қазақстандық тәжірибе зерделенді, заңнамаға талдау жасалды, үйдегі зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша мүдделі мемлекеттік органдардың, дағдарыс орталықтарының, қоғамдық ұйымдардың қызметі қаралды, аталған проблеманың бұқаралық ақпарат құралдарында және әлеуметтік медиада қоғамның қабылдауы зерделенді.

Баяндама тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы нормативтік құқықтық базаға, ресми статистика деректеріне, халыққа жаппай сауалнама жүргізу нәтижелеріне, «Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ сарапшыларымен және отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарымен жүргізген терең сұхбатқа негізделді.

«Қазақстан Республикасындағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы» баяндама Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің тапсырысымен әзірленді.

Национальный доклад посвящен исследованию проблемы семейно-бытового насилия в современном казахстанском обществе. Изучены международный и казахстанский опыт, проанализировано законодательство, рассмотрена деятельность заинтересованных государственных органов, кризисных центров, общественных организаций по противодействию домашнему насилию, изучено общественное восприятие данной проблемы в средствах массовой информации и социальных медиа.

Доклад основывается на нормативной правовой базе в сфере семейно-бытового насилия, данных официальной статистики и государственных органов, результатах массового опроса населения, глубинных интервью с экспертами и пострадавшими от семейно-бытового насилия и других социологических исследований, проведенных НАО «Казахстанский институт общественного развития «Рухани жаңғыру».

Издание предназначено для заинтересованных государственных органов, неправительственных и общественных организаций, представителей научного сообщества, центров поддержки семей, кризисных центров и иных организаций, чья деятельность ориентирована на решение проблемы семейно-бытового насилия.

Национальный доклад «О противодействии семейно-бытовому насилию в Республике Казахстан» подготовлен по заказу Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан.

The national report is devoted to the study of the problem of domestic violence in contemporary Kazakh society. In the national report is studied the international and Kazakhstan experience, the legislation is analyzed, the activity of the state bodies concerned, crisis centers, public organizations to counteract domestic violence is considered, the public perception of this problem in the media and social media is studied.

The report is based on the regulatory legal framework in the field of domestic violence, official statistics and government agencies, the results of a mass survey of the population, in-depth interviews with experts and victims of domestic, and other sociological research conducted by the NJSC «Kazakhstan Institute for Social Development «Ruhani Zhangu».

The publication is intended for interested government agencies, non-governmental and public organizations, representatives of the scientific community, family support centers, crisis centers and other organizations whose activities are focused on solving the problem of domestic violence.

The national report «On countering domestic violence in the Republic of Kazakhstan» was prepared by order of the Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan.

УДК 343.85 (574)
ББК 67.404.4

ISBN 978-601-06-819

© «Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ
© НАО «Казахстанский институт общественного развития «Рухани жаңғыру»
© NJSC «Kazakhstan Institute for Social Development «Ruhani Zhangu»

АЛҒЫС СӨЗ

«Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ «Қазақстан Республикасындағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы» ұлттық баяндамасын дайындауға қатысқандардың барлығына шынайы алғысын білдіреді. Егжей-тегжейлі талдау жүргізіп, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша сындарлы ұсыныстар берген сарапшыларға, статистикалық ақпарат берген мемлекеттік органдарға, Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияға кеңес беріп, қолдағаны үшін, сондай-ақ отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен терең сұхбат қатысушыларына, олардың осы проблема туралы ашық айтуға батылдық пен күш-жігер тауып, мәселені шешуге ықпал еткені үшін ерекше алғыс айтамыз.

МАЗМҰНЫ

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ	5
КІРІСПЕ	6
I ТАРАУ. ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ПРОБЛЕМАСЫ	8
1.1 Тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасының өзектілігі	8
1.2 Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өңірлік және аумақтық ерекшеліктері	12
1.3 Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың түрлері мен белгілері	17
1.4 Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері мен салдары	19
II ТАРАУ. ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ	24
2.1 Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы халықаралық заңнамалар талдауы	24
2.2 Үйдегі зорлық-зомбылыққа қарсы күрестегі халықаралық ұйымдар, іс-шаралар мен тәжірибелер	30
III ТАРАУ. ҮЙДЕГІ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАН САҚТАУ ЖӨНІНДЕГІ ЗАҢНАМАНЫ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАНДАРДЫҢ, DAҒДАРЫС ОРТАЛЫҚТАРЫНЫҢ, ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІН ТАЛДАУ	38
3.1 Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы қазақстандық заңнама талдауы	38
3.2 Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі мемлекеттік органдардың негізгі құзыреттері мен қызметі	48
3.3 Қазақстандағы дағдарыс орталықтарының, ҮЕҰ мен халықаралық ұйымдардың отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдағы рөлі	55
3.4 Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған арнаулы элеуметтік қызметтер талдауы	57
3.5 Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикалық шаралары	62
IV ТАРАУ. ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМДА ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҰШЫРАҒАН ХАЛЫҚТЫҢ САНАТТАРЫ	65
4.1 Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың гендерлік ерекшеліктері	65
4.2 Қарт адамдарға, мүгедек адамдарға және ауыр сырқат адамдарға қатысты зорлық-зомбылық	69
4.3 Үйдегі зорлық-зомбылық проблемалары мәнмәтінінде балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету	70
V ТАРАУ. ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІН ҚОҒАМНЫҢ ҚАБЫЛДАУЫ	78
5.1 Қоғамдық санада отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қабылдау	78
5.2 Отбасылық зорлық-зомбылықты бұқаралық ақпарат құралдарында және әлеуметтік медиада тарату	82
ТҮЙІНДЕР	88
ҰСЫНЫСТАР	90
ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ	96

ҚЫСҚАРТУЛАР ТІЗІМІ

АСЕАН (ASEAN) – Оңтүстік -Шығыс Азия елдерінің қауымдастығы (Association of South East Asian Nations)

ҚР СЖРА ҰСБ – ҚР Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросы

АИТВ – адамның иммун тапшылығы вирусы

ШҚО – Шығыс Қазақстан облысы

ДДҰ – Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы

БҰҰ (UNICEF) балалар қоры – Біріккен Ұлттар Ұйымының балалар қоры (United Nations Children's Fund)

ДП – Полиция департаменті

СТБТ – сотқа дейінгі тергеудің бірыңғай тізілімі

ЕО – Еуропалық Одақ

БҚО – Батыс Қазақстан облысы

ҚР ІІМ ӘПК – Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігі Әкімшілік полиция комитеті

КММ – коммуналдық мемлекеттік мекеме

«Рухани жаңғыру» КеАҚ – «Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ

ӘҚКК(CEDAW) – Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитеті (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women)

ҚР ӘҚБК – Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексі

БҚК – Бала құқықтары туралы конвенция

ҚСЖАЕАК – Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті

ҚР ІІМ – Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігі

ҚР ДСМ – Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі

ҚР СІМ – Қазақстан Республикасының Сыртқы істер министрлігі

ҚР АҚДМ – Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі

ҚР ҰЭМ – Қазақстан Республикасының Ұлттық экономика министрлігі

ҚР БҒМ БҚКК – Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті

АЕК – айлық есептік көрсеткіш

ҮЕҰ – үкіметтік емес ұйымдар

ҚР ІІО – Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары

БҰҰ – Біріккен Ұлттар Ұйымы

ӘЗЗҚБ – Әйелдерді зорлық -зомбылықтан қорғау бөлімі

ТТМ – тұрақты тұру мекенжайы

РПДФПО – Республикалық психикалық денсаулық ғылыми -практикалық орталығы

ОТЗЗ – отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық

ОК – Отбасы кодексі

СҚО – Солтүстік Қазақстан облысы

БАҚ – Бұқаралық ақпарат құралдары

АҚШ – Америка Құрама Штаты

ҚР ҚК – Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексі

ҚР ҚІЖК – Қазақстан Республикасының Қылмыстық іс жүргізу кодексі

ТДМ – тұрақты даму мақсаттары

КІРІСПЕ

Жыл сайын жарты миллионнан астам адам планетадағы зорлық-зомбылықтан қайтыс болады және одан да көп адам ұжымдық және тұлғааралық қақтығыстардың салдарынан дене жарақатын алады. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының (ДДСҰ) мәліметтері бойынша адамдар арасындағы зорлық-зомбылық ДДСҰ Еуропалық аймағында 15-29 жас аралығындағы адамдардың өлімінің негізгі себептерінің тізімінде 4-ші орында.

Отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу және болдырмау Қазақстан Республикасының отбасылық-демографиялық саясатының өзекті күн тәртібі болып табылады. Зорлық-зомбылықтың өсуі қоғам мен жеке адамның қауіпсіздігіне тікелей әсер етеді, осылайша өткір әлеуметтік проблема туындайды.

Қазақстан Республикасының Президенті Қ.К.Тоқаев 2021 жылғы қарашада өткен ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің IV отырысында сөйлеген сөзінде осы проблеманы шешудің маңыздылығын атап өтіп, алдын алу шараларының тиімділігін арттыруды, агрессорлармен әлеуметтік-оңалту және тәрбие жұмысының жүйесін әзірлеуді, құқық бұзушыларға берілетін жазаларды орындау және қолданысқа енгізу жөніндегі шараларды күшейтуді тапсырды.

Бүгінгі таңда отбасындағы зорлық-зомбылық проблемасын әлеуметтік маңызы бар мемлекеттік міндеттер деңгейінде, заңнаманы жетілдіру және тиімді алдын алу шараларын жүргізу арқылы кешенді тәсіл негізінде шешу, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың кез келген көрінісіне тәзбеушілік пен қоғамдық айыптау ахуалын жасау қажеттігі пісіп-жетілді.

Ұлттық баяндама отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларын (бұдан әрі – ОТЗЗ) зерделеу және оған қарсы іс-қимыл бойынша ұсынымдар әзірлеу мақсатында әзірленді.

Қойылған мақсатқа жету үшін келесі негізгі зерттеу міндеттерін шешу жүзеге асырылды:

- тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша халықаралық және ұлттық тәжірибені зерттеу;
- тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы қазақстандық және халықаралық заңнамаға талдау жүргізу;
- отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері мен салдарларын анықтау;
- ОТЗЗ алдын алу және оған қарсы іс-қимыл тетіктерін талдау;
- қоғамдық санада отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қабылдау ерекшеліктерін анықтау.

Зерттеудің теориялық және әдіснамалық базасы: отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы қазақстандық және халықаралық нормативтік заңнамалық база; Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының, Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетінің деректері және мемлекеттік органдардың деректерінен (ҚР ІІМ, ЕХӘҚМ және т.б.) алынды.

Ұлттық баяндаманы дайындау шеңберінде «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ Қазақстанның 17 өңірінде, қалалық және ауылдық елді мекендерде 1000 адамнан тұратын іріктемемен жаппай сауалнама, әлеуметтік зерттеу жүргізді; 10 сараптамалық сұхбат және отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарымен 10 тереңдетілген сұхбат деректері қолданылды. Үй шаруашылығындағы респонденттерді іріктеу әдісі квотаға (жынысы, жасы) сәйкес жүзеге асырылды. Халықты іріктеу 2021 жылдың басындағы жағдай бойынша Қазақстан Республикасының СЖРА ҰСБ деректері негізінде мынадай параметрлер бойынша есептелді: өңір/республикалық маңызы бар қала, респонденттердің жынысы, жасы, елді мекеннің түрі (қала/ауыл).

Сондай-ақ «Отбасылық-демографиялық саясат» (іріктеме көлемі 1200 респондент), «Ауылдық отбасының әлеуметтік портреті» (іріктеме көлемі 1200 респондент), «Ажырасу және оның салдары» (30 адам), «Ерте жастағы некелесу» (30 адам) терең сұхбаттарының нәтижелері пайдаланылды. Зерттеу нәтижелері ұлттық баяндаманы дайындауда да қолданылды.

Ұлттық баяндама 5 тараудан тұрады. Бірінші тарау қазіргі қазақстандық қоғамдағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасының өзектілігін негіздеуге, оның түрлері мен белгілерін зерттеуге, ел өңірлері бөлінісінде проблеманы зерделеуге, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері мен салдарларын анықтауға арналған. Тарауды келесі сарапшылар: «Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Қазақстан стратегиялық зерттеулер институты» ММ директорының орынбасары, «Саясаттану» мамандығы бойынша PhD докторы А.С.Жолдыбалина (1.1, 1.2, 1.4 параграфтар), Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ әлеуметтану кафедрасының доценті, «Әлеуметтану ғылымдары» мамандығы бойынша PhD докторы А.Н.Родионов (1.3 параграф) дайындады.

Екінші тарауда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың халықаралық тәжірибесі зерттелді: халықаралық заңнамаға талдау жүргізілді, халықаралық ұйымдардың қызметі және үйдегі зорлық-зомбылыққа қарсы күрестің әлемдік практикасы зерделенді. Тарауды келесі сарапшылар: М.С.Нәрікбаев атындағы КАЗГЮУ университетінің Assistant Professor-ы, «Құқықтану» мамандығы бойынша PhD докторы М.Х.Хасенов (2.1 параграф), «NOVALEX» адам құқықтарын, инклюзияны және азаматтық қоғамды зерттеу орталығының директоры, «Құқық» мамандығы бойынша PhD докторы Х.К.Әжіғұлова (2.2 параграф) әзірледі.

Үшінші тарауда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы қазақстандық

заңнамаға талдау жасалды, мемлекеттік органдардың тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі негізгі құзыреттері мен қызметі зерделенді, дағдарыс орталықтарының, үкіметтік емес ұйымдар мен халықаралық ұйымдардың рөлі белгіленді, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу шаралары ұсынылды. Тарауды келесі сарапшылар: ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссия төрағасының орынбасары С.П.Тұрсынбекова, М.С.Нәрікбаев атындағы КАЗГЮУ университетінің Assistant Professor-ы, «Құқықтану» мамандығы бойынша PhD докторы М.Х.Хасенов (3.1 параграф), ҚР ИИМ Алматы академиясы Әкімшілік-құқықтық пәндер кафедрасының бастығы, з.ғ.к. Л.Т.Күлтемірова (3.2, 3.4, 3.5 параграфтар), «NOVALEX» адам құқықтарын, инклюзияны және азаматтық қоғамды зерттеу орталығының директоры, «Құқық» мамандығы бойынша PhD докторы Х.К.Әжіғұлова (3.3 параграф) дайындады.

Төртінші тарауда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың гендерлік ерекшеліктері зерделенді, мүгедектігі бар адамдар мен қарт адамдарға қатысты зорлық-зомбылық проблемаларына, сондай-ақ үйдегі зорлық-зомбылық контекстінде балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге назар аударылды. Тарауды келесі сарапшылар: Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ әлеуметтану кафедрасының доценті, «Әлеуметтану ғылымдары» мамандығы бойынша PhD докторы А.Н.Родионов (4.1 параграф), NOVALEX» адам құқықтарын, инклюзияны және азаматтық қоғамды зерттеу орталығының директоры, «Құқық» мамандығы бойынша PhD докторы Х.К.Әжіғұлова, БҰҰ тұрғын халық саласындағы қорының (ЮНФПА) ұлттық бағдарламаларының үйлестірушісі Г. М. Молдақұлова (4.2 параграф), М.С.Нәрікбаев атындағы КАЗГЮУ университетінің Assistant Professor-ы, «Құқықтану» мамандығы бойынша PhD докторы М.Х.Хасенов (4.3 параграф) дайындады.

Бесінші тарауда қоғамдық санадағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қабылдау мәселесі зерттеліп, мәселенің бұқаралық ақпарат құралдары мен әлеуметтік медиада көрсетілуіне талдау жасалды. Тарауды келесі сарапшылар: «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ қызметкерлері (5.1 параграф), Л.Н.Гумилев атындағы ЕҰУ әлеуметтану кафедрасының доценті, «Әлеуметтану ғылымдары» мамандығы бойынша PhD докторы А.Н.Родионов (5.2 параграф) дайындады. Осы баяндамада қолданылған әлеуметтанулық зерттеулерді «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ сарапшы-қызметкерлері жүргізді.

Елдегі отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы қалыптасқан жағдайға жүргізілген талдау қорытындысы бойынша мемлекеттік органдарға, БАҚ-қа, ҮЕҰ-ға және дағдарыс орталықтарына, баспаналарға, аналар үйлеріне және ОТЗЗ-дан зардап шеккендерге көмек көрсететін өзге де ұйымдарға ұсыныстар әзірленді.

I ТАРАУ.

ҚАЗІРГІ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ПРОБЛЕМАСЫ

1.1 ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ПРОБЛЕМАСЫНЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Бүгінгі таңда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық тақырыбы қазақстандық қоғамда ең көп талқыланатын тақырып болып табылады. Осы саладағы сот төрелігі жүйесінің жетілмегендігі, сондай-ақ қоғамда үстем болып келе жатқан халық арасында қалыптасқан дәстүрлі көзқарастар мен құндылықтар ішкі келіспеушіліктерге байланысты қылмыстардың өсуіне қатты әсер етеді. Соңғы жылдары БАҚ-та кейбір қазақстандық отбасыларда, әсіресе әйелдер мен балаларға қатысты әртүрлі сипаттағы және дәрежедегі зиян келтіру жағдайлары егжей-тегжейлі жарияланып отырады, бұл қоғамда қызу пікірталас тудырады. Ресми статистика құрбандардың көбінесе құқық қорғау органдарына жүгінуден қорқатынын көрсетті және жылдар бойы оларға қатысты жалғасып жатқан зорлық-зомбылықтың көлеңкесінде қалып отырғанын ескере отырып, тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы проблемаларды шешудің маңыздылығын күшейтеді.

1.1.1-кестесінде көрсетілгендей (1.2.1-кестесінің негізінде) ҚР Ішкі істер министрлігінің ресми деректері бойынша 2017 жылдан бастап 2020 жылға дейін отбасылық-тұрмыстық салада жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтардың өсуі байқалды. Мәселен, 2017 жылдан бастап (446 жағдай) 2020 жылы жағдайлардың саны (1072 жағдай) іс жүзінде 2,5 есеге ұлғайды. Сондай-ақ, 2020 жылдың бірінші жартыжылдығында 502 жағдай, 2021 жылдың сол кезеңінде 468 жағдай тіркелгенін атап өткен жөн.

Соңғы жылдары отбасылық-тұрмыстық саладағы тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтардың саны «Денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру» 106-бабы бойынша едәуір артты: егер 2017 жылы бұл көрсеткіш бір жыл ішінде 181 жағдайды құраса, 2021 жылы осындай жағдайлар бірінші жартыжылдықта байқалады. «Денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру» бабы бойынша да айтарлықтай: 2017 жылғы 117 жағдайдан 2020 жылы 354 жағдайға дейін өсім тіркелген. Бұдан басқа «Зорлау» (2015 жылғы 1 жағдайдан 2020 жылы 32 жағдайға дейін және 2021 жылдың бірінші жартыжылдығында 9 жағдайға дейін) және «Сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық» (2015 жылғы 2 жағдайдан 2020 жылы 24 жағдайға дейін)

1.1.1-кесте. Отбасылық-тұрмыстық салада 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 6 айда жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар саны (Қазақстан Республикасы бойынша деректер), 100 мың тұрғынға шаққанда

2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.	2020 ж. 6 айы	2021 ж. 6 айы
2,71	2,46	4,99	5,66	5,68	2,67	2,46

Дереккөз: ҚР ИІМ¹

* «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ Отбасы институтын зерттеу орталығы қызметкерлері есептеген 100 мың тұрғынға шаққандағы коэффициент

1.1.2-кесте. Отбасылық-тұрмыстық салада 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 6 айда жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар саны (құқық бұзушылық түрлері бойынша)

ҚР ҚК баптары	2015 ж.	2016 ж.	2017 ж.	2018 ж.	2019 ж.	2020 ж.	2021 ж. 6 айы
Кісі өлтіру (99 бап)	82	93	87	144	116	115	60
Аффект жағдайында жасалған адам өлтіру (101 бап)	3	4	4	7	3	5	1
Денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (106 бап)	196	219	181	350	393	413	185
Денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру (107 бап)	119	122	117	314	356	354	149
Қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде денсаулыққа ауыз зиян келтіру (112 бап)	7	6	11	10	21	14	12
Қорқыту (115 бап)	10	12	7	26	36	25	4
Зорлау (120 бап)	1	1	3	6	27	32	9
Сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері (121 бап)	2	5	0	9	9	24	10

Дереккөз: ҚР БП ҚЖАЕАК

және 2021 жылдың бірінші жартыжылдығында 10 жағдайға дейін) баптары бойынша істердің көбеюі байқалады (1.1.2-кесте).

¹ Ресми сұрау бойынша ҚР ИІМ деректері. 100 мың халық. Коэффициенті $K = (П \times 100 / 000)$ формуласы бойынша есептелген: Н, мұндағы П-қылмыстық құқық бұзушылықтар саны, ал Н-халықтың абсолюттік саны

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ТУРАЛЫ

2015 жылдан бастап 2021 жылға дейінгі кезеңдегі қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтардың неғұрлым егжей-тегжейлі талдауы осы баяндаманың III тарауында ұсынылған.

COVID-19 пандемиясының таралуы отбасылық-тұрмыстық саладағы құқық бұзушылықтардың өсуіне әсер еткенін айта кеткен жөн, бұл қоғамның назарын осы салаға аударды. Сонымен қатар отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы заңнама және агрессорларды жазалау шараларының жеткіліксіздігі туралы даулар жиі туындайды.

ҚР ИІМ мәліметтеріне сәйкес отбасылық-тұрмыстық қылмыстар 21%-ға өскен. Сондай-ақ локдаун кезеңінде 8000-нан астам құқық бұзушы отбасылық-тұрмыстық келіспеушілік себебінен әкімшілік жауапкершілікке тартылып, 43000 қорғау нұсқамасы жазылғандығы атап өтілді² (1.1.3 және 1.1.4 кестелері).

1.1.3-кесте. Қазақстан Республикасы бойынша отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 6 айда тіркелген әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша мәліметтер

Жыл	Құқық бұзушылықтар	Құқық бұзушылықтар саны
2015 ж.	Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер (73-бап)	36 827
2016 ж.	Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер (73-бап)	29 772
2017 ж.	Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер (73-бап)	28 051
	Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (73-1-бап)	7 652
2018 ж.	Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер (73-бап)	23 904
	Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (73-1-бап)	15 483
	Ұрып-соғу (73-2 бап)	5 800
2019 ж.	Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер (73-бап)	25 729
	Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (73-1-бап)	16 207
	Ұрып-соғу (73-2 бап)	7 259
2020 ж.	Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер (73-бап)	25 844
	Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (73-1-бап)	15 015
	Ұрып-соғу (73-2 бап)	7 530
2021 ж. 6 айы	Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы іс-әрекеттер (73-бап)	15 052
	Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (73-1-бап)	7 079
	Ұрып-соғу (73-2 бап)	

Дереккөз: ҚР ИІМ

1.1.4-кесте. ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы кодексінің 73, 73-1, 73-2-баптарында 2015-2020 жылдан бастап және 2021 жылдың 6 айында тіркелген әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша статистикалық мәліметтер

жыл	ҚР ӘҚБтК	Нұр-Сұлтан қ.	Алматы қ.	Ақмола	Ақтөбе	Алматы	Атырау	ШҚО	Жамбыл	БҚО
2015 ж.	73 бап	510	740	1 817	1 653	1 747	2 413	5 456	1 404	2 232
2016 ж.	73 бап	509	487	1 215	1 739	1 358	1 767	4 947	1 320	2 398
2017 ж.	73 бап	534	305	1 175	1 956	1 263	1 272	4 318	1 292	2 282
	73-1 бап	294	264	387	328	711	164	1 008	353	313
2018 ж.	73 бап	435	212	904	1 822	1 210	1 257	3 417	947	1 719
	73-1 бап	648	569	745	756	1 714	391	1 886	650	491
	73-2 бап	151	220	269	680	1 218	200	402	360	342
2019 ж.	73 бап	496	310	884	2 087	1 412	1 282	3 546	966	1 641
	73-1 бап	722	781	791	626	1 755	450	2 005	598	445
	73-2 бап	113	394	299	890	1 647	362	467	322	371
2020 ж.	73 бап	601	366	1 018	1 867	1 718	1 245	3 678	620	1 531
	73-1 бап	763	933	743	496	1 614	230	1 684	416	374
	73-2 бап	147	447	366	790	1 736	354	470	245	382
2021 ж. 6 айы	73 бап	1 080	234	510	935	865	748	2 274	473	742
	73-1 бап	472	180	370	189	614	152	897	257	174
	73-2 бап	176	351	167	405	885	238	250	137	213

Жыл	ҚР ӘҚБтК	Қарағанды	Қостанай	Қызылорда	Маңғыстау	Павлодар	СҚО	Түркістан	Шымкент қ.
2015 ж.	73 бап	5 015	4 842	821	1 393	2 283	3 856	645	-
2016 ж.	73 бап	3 337	3 840	756	1 160	2 364	1 832	743	-
2017 ж.	73 бап	3 415	3 677	599	1 072	2 337	1 742	812	-
	73-1 бап	760	614	273	360	433	323	1 061	-

² 8 мыңнан астам қазақстандық тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жазаланды (06.08.2020 ж.) // <https://www.zakon.kz/5035044-bolee-8-tysyach-kazahstntsev-nakazali.html>

Жыл	ҚР ӘҚБК	Қарағанды	Қостанай	Қызылорда	Маңғыстау	Павлодар	СҚО	Түркістан	Шымкент қ.
2018 ж.	73 бап	1 718	3 692	549	1 139	2 540	1 651	493	199
	73-1 бап	1 534	1 378	609	784	795	675	1 569	289
	73-2 бап	129	324	217	200	184	119	784	0
2019 ж.	73 бап	2 407	3 796	576	1 170	2 643	2 003	464	46
	73-1 бап	1 780	1 407	614	949	916	700	1 596	72
	73-2 бап	156	424	259	271	227	109	945	3
2020 ж.	73 бап	2 549	3 577	415	920	2 939	2 103	547	147
	73-1 бап	1 481	1 370	627	610	957	661	1 614	425
	73-2 бап	173	484	242	441	264	103	878	1
2021 ж. 6 айы	73 бап	1 375	1 760	284	368	12	1 218	299	102
	73-1 бап	663	620	322	329	1	352	771	269
	73-2 бап	76	257	90	195	1	29	379	4

Дереккөз: ҚР ИИМ

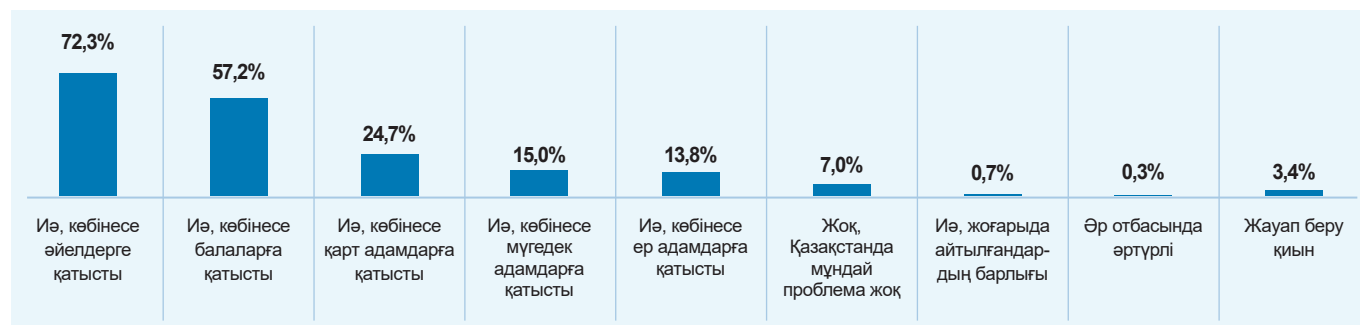
*73 бап - Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы әрекеттер
73-1 бап - Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру
73-2 бап - Ұрып-соғу

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсететін ҰЕҰ деректері бойынша құқық бұзушылықтардың өсуі байқалады.

«НеМолчи.KZ» қоғамдық қорының президенті Дина Смаилованың айтуынша 2019 жылдың қарашасынан 2020 жылдың қарашасына дейін Қор әлеуметтік желілердегі 4530 адамға және 1095 адамға жедел желі бойынша кеңес берген³. «Қорғау Астана» басшысы Анна Рыль карантин кезеңінде үйдегі зорлық-зомбылықтың шарықтағанын атап өтті, тек 2020 жылдың сәуір айында Нұр-Сұлтан қаласындағы «Қорғау Астана»-ға 16 әйел мен 37 бала көмек сұрап келгенін атап өтті⁴.

Әлеуметтанулық сауалнама деректері отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларының өзектілігін көрсетеді. Сонымен, «Сіздің ойыңызша, біздің елде отбасындағы қатыгездік (отбасылық-тұрмыстық немесе тұрмыстық зорлық-зомбылық деп аталатын) проблемасы бар ма?» сауалына респонденттердің 72,3% пікірінше отбасындағы қатыгездік мәселесі көбінесе әйелдерге қатысты, 57,2% – балаларға қатысты, 24,7% – қарт адамдарға қатысты, 15,0% – мүгедек адамдарға қатысты, 13,8% – ерлерге қатысты болып отырғанын көрсетті. Респонденттердің тек 7,-ның пікірінше Қазақстанда мұндай проблема жоқ (1.1.1-сурет).

1.1.1-сурет. Сіздің ойыңызша біздің елде отбасындағы қатыгездік (отбасылық-тұрмыстық немесе тұрмыстық зорлық-зомбылық деп аталатын) проблемасы бар ма? (жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алады)

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

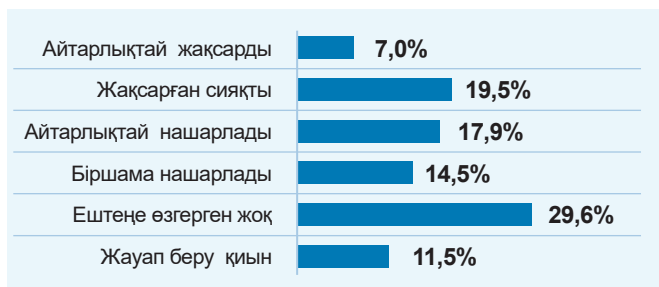
1.1.2-суретте көрініп тұрғандай респонденттердің 32,4%-ның пікірінше Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайы соңғы 5 жылда нашарлады («айтарлықтай нашарлады» – 17,9% + «біршама нашарлады» – 14,5%). Респонденттердің 29,6% жағдайдың өзгермегенін атап өтті. 26,5% жағдай жақсарды деп санайды («айтарлықтай жақсарды» 7,0% + 19,5% «жақсарған сияқты»). 11,5% бұл сұраққа жауап беруге қиналды.

Қазақстандықтардың көпшілігі таныс отбасыларындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайлары туралы білмейді (73,5%). Бірақ мұндай жағдайларды жақын таныстары ортасында (26,5%) байқағандардың үлесі көп,

³ «Не молчи.kz» ҚҚ Президенті Дина Смаилова: «Біздің жұмысымыз – балаларымыз бен немерелеріміз үшін. Сіз де үнсіз қалмаңыз!» // <https://manshuq.com/life-speak-up-12-2020>

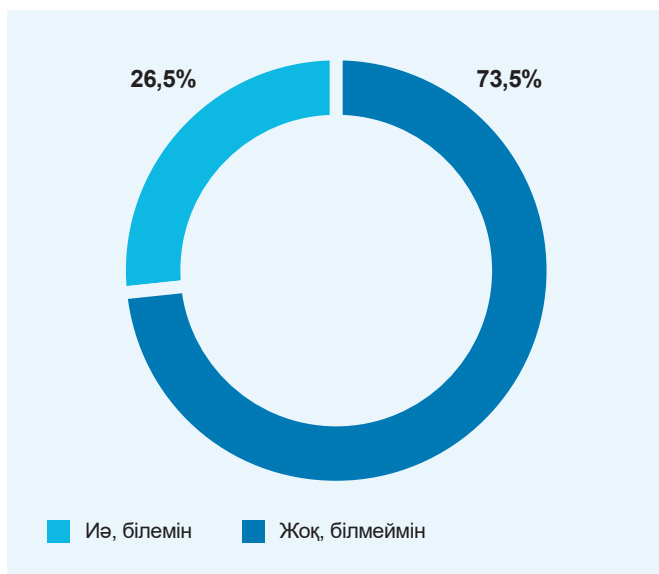
⁴ «Қорғау Астана» басшысы Анна Рыль: сәуір айында бізге 16 әйел мен 37 бала жүгінді // https://ratel.kz/raw/rukovoditel_korgau_astanaanna_ryl_zh_nam_obratilis_16_zhenschin_i_37_detej

1.1.2-сурет. Сіздің ойыңызша соңғы 5 жылда Қазақстандағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты жағдай қалай өзгерді? (N=1000)

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

1.1.3-сурет. Айтыңызшы, Сіз таныс отбасылардағы (туыстарыңыз, достарыңыз, көршілеріңіз) тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайлары туралы білесіз бе? (N=1000)

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

«Мен дос құрбыларымды білемін, оларды ұрады, бірақ олар ешқайда бармайды, олар оны қалыпты, жақсы көргеннен ұрады деп санайды»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны).

2021 жылы «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ-да 64 адамнан сауалнама алу (тереңдетілген сұхбат) тәсілімен «Ажырасу және оның салдары» тақырыбына жүргізілген зерттеуде ажырасудың басты 5 себебіне ОТЗЗ кіретінін атап өту маңызды деп ойлаймыз.

Сонымен, респонденттердің жауаптарының мәліметтері ажырасудың ең көп таралған себебі: жаман әдеттерді теріс пайдалану (маскүнемдік), неке адалдығын бұзу, махаббат сезімін жоғалту, қызғаныш, отбасылық міндеттерге жауапсыздық; экономикалық себептер (материалдық қаражаттың жетіспеушілігі, жұмыссыздық), тұрмыстық зорлық-зомбылық, мінездерінің сәйкес келмеуі, өмірге деген көзқарастарының әртүрлі болуы, ата-аналардың және басқа туыстардың араласуы, құмар ойындар, балалардың болмауы болып табылады.

Жоғарыда баяндалғанды ескере отырып және ҚР ІІМ статистикалық деректері негізінде тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы құқық бұзушылықтар саны жыл сайын өсіп келеді деген қорытынды жасауға болады. Әлеуметтанулық сауалнаманың нәтижелері бұл проблеманың жыл сайын күшейе түсетінін көрсетеді.

Осылайша, бұл мәселенің өзектілігі бірнеше факторлармен негізделген:

1. Қоғамда және БАҚ-та талқыланған отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың атышулы жағдайлары проблеманы бірінші орынға шығаруға ықпал етті.

2. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы заңнаманың жетілмегендігі агрессорлардың жазасыз қалуына алып келеді. Агрессорлармен профилактикалық жұмысты күшейту және оларды жауапкершілікке тарту рәсімін жеңілдету мақсатында 2017 жылы басталған отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы қылмыстық жазалау шаралары жөніндегі кейбір

бұл отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасының өзектілігін көрсетеді (1.1.3-сурет).

Сарапшылық сұхбат деректері бойынша Қазақстанда да, бүкіл әлемде де отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасының өзектілігі атап өтілген. Сарапшылардың пікірінше проблеманың маңыздылығы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың барлық қатерін қоғамның толық түсінбейтіндігімен расталады, өйткені көптеген адамдар қорлауды, намысқа тиюдi және басқа да кемсітушілік түрлерін зорлық-зомбылық ретінде қабылдамайды. Сарапшылардың айтуынша Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселесінің ауқымы бұрынғыдан әлдеқайда кең:

«Менің ойымша, бұл өте өзекті мәселе, өйткені зорлық-зомбылық, тұрмыстық зорлық-зомбылық норма ретінде қабылданады және қабылдаудың осы ерекшелігіне байланысты бұл проблемаға айналады, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың негізгі себептері, менің ойымша, зорлық-зомбылық ауыр физикалық, психологиялық, экономикалық және т.б. зиян келтіретінін түсінбеумен байланысты. Шын мәнінде, бүкіл мәселенің құнын түсінбеу бұл мәселенің зардабын өте қайғылы етеді»
(UNICEF Ұлттық кеңесшісі).

Зорлық-зомбылық құрбандарымен жүргізілген терең сұхбаттар да мәселенің қоғамдағы өзектілігін көрсетеді. Сұралғандардың айтуынша, бүгінгі таңда зорлық-зомбылық Қазақстанда, әсіресе әйелдерге қатысты өте жиі кездеседі. Әйелдің экономикалық жағдайының рөліне назар аударылады – жұмыс пен өз жинақтары жоқ әйелдер көбінесе агрессорға тәуелді болады. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің өздері қоғамда бұл құбылыстың қалыптасуы туралы келесідей айтады:

баптарды қылмыстық сипаттан арылту тіркелген құқық бұзушылықтардың өсуіне түрткі болды және зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің жағдайын нашарлатты.

3. 2020 жылы коронавирустық пандемиямен күресу шаралары, атап айтқанда, елде төтенше жағдайды енгізу және карантин қазақстандағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларының жиілеуіне әсер етті.

4. Мемлекет тарапынан шаралардың күшеюіне және жұртшылықтың баса назар аударуына қарамастан, зорлық-зомбылық Қазақстанда кең таралған проблема болып қалып отыр. Әлеуметтанулық сауалнамаға қатысушылардың төрттен бір бөлігі мұны достарының, таныстарының және көршілерінің отбасыларында болатынын атап өтті.

1.2. ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ Өңірлік ЖӘНЕ АУМАҚТЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық бүкіл қоғамның проблемасы болғанына қарамастан, оның елдің аумағына байланысты кейбір ерекшеліктері бар деп саналады. Дегенмен, статистикалық деректерге сәйкес жасалған ОТЗЗ оқиғаларының саны Қазақстан өңірлері арасында айтарлықтай айырмашылықтары жоқ. Алайда статистика көріністі толық көрсете алмайтындығын ескере отырып, аумақтық және өңірлік ерекшеліктер шеңберінде ОТЗЗ мәселесін неғұрлым егжей-тегжейлі зерделеу қажеттілігі туындайды.

Отбасылық-тұрмыстық саладағы статистиканы қарастыра отырып, қылмыстық құқық бұзушылықтардың саны бойынша 2020 жылы ең көп көрсеткіш ШҚО – 161 жағдай (2019 жылы 157 жағдай), Алматы облысында 125 жағдай (2019 жылы 105 жағдай), Қарағанды облысында 118 жағдай (2019 жылы 121 жағдай) тіркелгені анықталды (1.2.1-кесте).

1.2.1-кесте. Отбасылық-тұрмыстық салада 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 6 айда жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар саны (облыстар бойынша)

	2015 ж.	2016 ж.	2017 ж.	2018ж.	2019 ж.	2020 ж.	2020 ж. 6 айы	2021ж. 6 айы
Ақмола облысы	37	29	20	41	46	62	24	42
Ақтөбе облысы	25	40	41	35	47	38	15	17
Алматы облысы	44	42	45	92	105	125	51	57
Атырау облысы	3	14	7	6	20	5	3	1
ШҚО	95	61	43	182	157	161	96	77
Жамбыл облысы	21	20	20	40	32	42	19	17
БҚО	17	19	10	23	27	39	22	9
Қарағанды облысы	53	49	50	98	121	118	60	48
Қызылорда облысы	6	6	4	19	16	20	12	8
Қостанай облысы	49	45	56	95	104	75	32	39
Маңғыстау облысы	5	9	9	13	14	16	5	2
Павлодар облысы	35	52	50	68	88	98	38	44
СҚО	30	44	31	44	57	62	32	31
Түркістан облысы	19	20	12	46	55	63	27	17
Нұр-Сұлтан қ.	13	12	18	44	57	74	33	26
Алматы қ.	15	18	22	35	43	43	15	22
Шымкент қ.			5	17	41	28	16	10
21-С (Байқоңыр)	4	4	1	21	24	2	2	1
Республика бойынша	472	485	446	919	1055	1072	502	468

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

*21-С арнайы нысан

Қала халқы өздерінің азаматтық құқықтары туралы және зорлық-зомбылық құрбандары үшін арнайы ұйымдарға немесе сенім телефонына хабарласу мүмкіндігі туралы көбірек біледі.

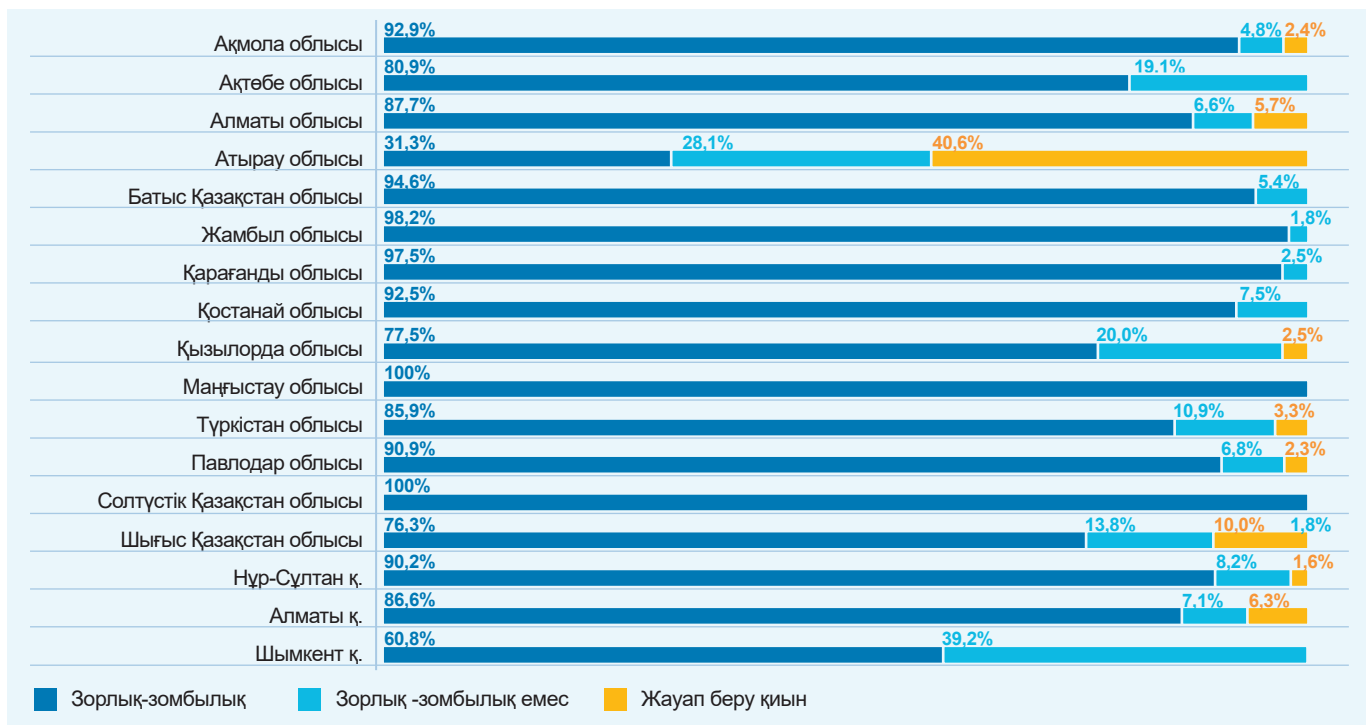
«Біздің елімізде отбасындағы қатыгез қарым-қатынас, отбасылық-тұрмыстық немесе тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасы бар деп ойлайсыз ба?» сауалына қала және ауыл тұрғындарының жауаптары келесідей болды.

«Иә, әйелдерге қатысты жиірек» іс жүзінде бірдей болды – 76,1% (қала) және 66,5% (ауыл), «Иә, балаларға қатысты жиірек» – 65%(қала) және 45,3% (ауыл), 24,4 % (қала) және 25,2% (ауыл) респонденттерінің пікірінше, егде жастағы адамдарға қатысты зорлық-зомбылық жиі кездеседі. Ауыл тұрғындары-респонденттердің 11,6%-ы отбасында қатыгез қарым-қатынас сияқты проблемалар Қазақстанда жоқ екенін, қалалықтардың тек 4% - ы ғана осылай деп атап өтті.

Респонденттер белгілі бір әрекеттерді тұрмыстық зорлық-зомбылық ретінде қалай бағалайтынын талдау үшін оларға психологиялық немесе күш көрсетіп зиян келтірудің әртүрлі тәсілдері туралы сұрақ қойылды. Барлық ел өңірлеріндегі респонденттердің көпшілігінің пікірінше, қорлау, қадір-қасиетін кемсіту және жәбірлеу зорлық-зомбылық болып табылады (1.2.1-сурет).

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ТУРАЛЫ

1.2.1-сурет. Сіздің ойыңызша, Сіз қандай әрекеттерді отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық деп санайсыз... қорлау, қадір-қасиетті кемсіту және жәбірлеу? (облыстар бөлінісінде) (N=1000)

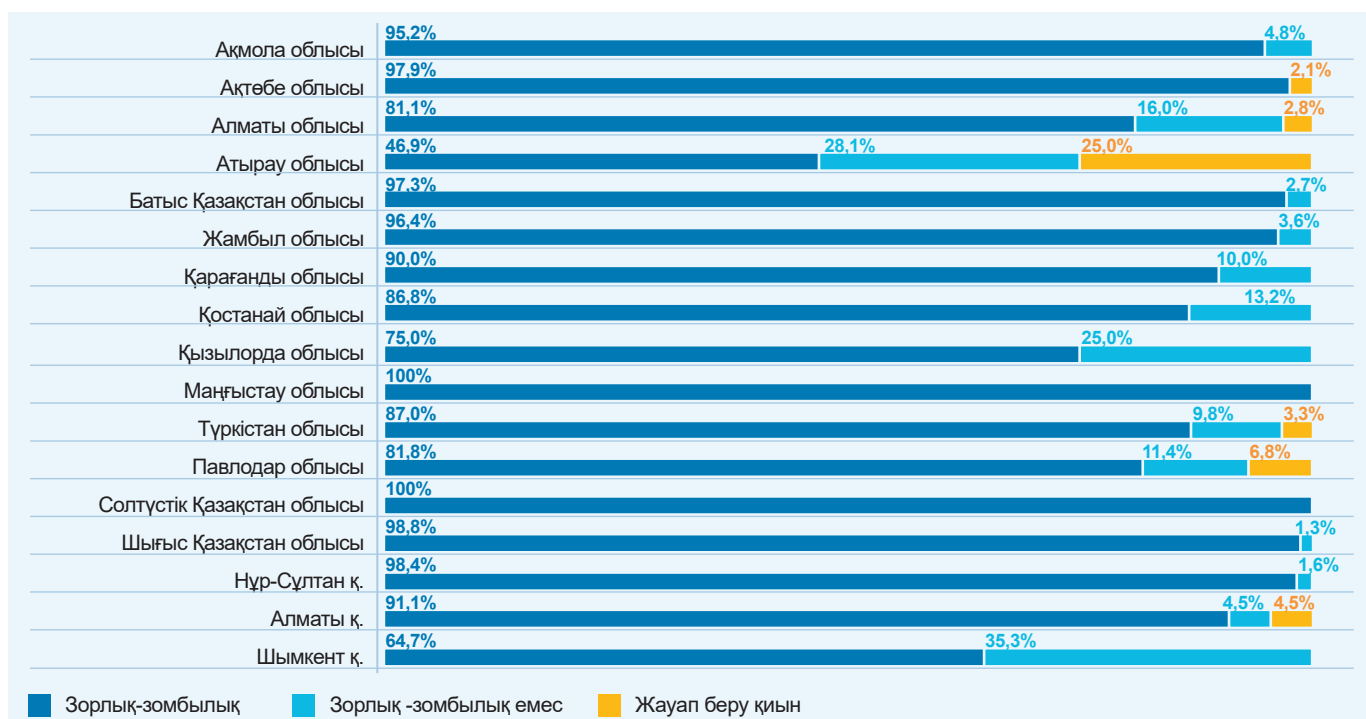

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

Маңғыстау және Солтүстік Қазақстан облыстарында респонденттердің 100% қорлау, қадір-қасиетін кемсіту және жәбірлеу зорлық-зомбылық болып табылады деп есептейді. Алайда Шымкент қаласы (39,2%), Атырау облысы (28,1%), Қызылорда облысы (20,0%), Шығыс Қазақстан облысы (13,8%), Түркістан облысы (10,9%) респонденттері қорлау, кемсіту және жәбірлеу зорлық-зомбылық болып табылмайды деп санайды. Бұл ретте Атырау облысы респонденттерінің 40,6% сұраққа жауап беруге қиналған.

«Жеңіл түрдегі физикалық зорлық-зомбылық» сияқты әрекеттерге баға бере отырып, Маңғыстау және СҚО барлық респонденттері де оны толықтай зорлық-зомбылық деп санайды. Павлодар облысының – 11,4% және Қарағанды облысы респонденттерінің – 10,0% жеңіл түрдегі физикалық күш көрсету зорлық-зомбылық болып табылмайды деп санайды. Бұл ретте Атырау облысы респонденттерінің – 25,0% жауап беруге қиналды (1.2.2-сурет).

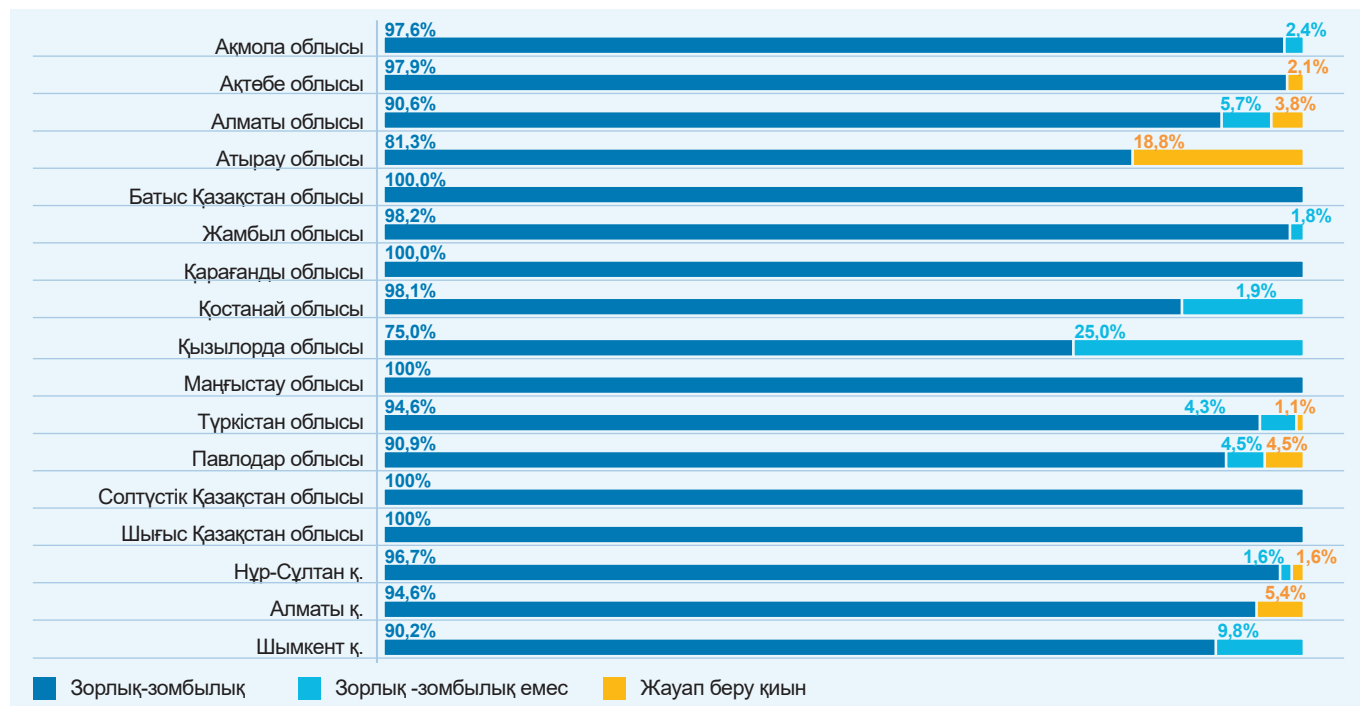
1.2.2-сурет. Сіздің ойыңызша қандай әрекеттерді отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ретінде қарастырар едіңіз?... жеңіл түрдегі физикалық зорлық-зомбылық (облыстар бөлінісінде)

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

Балаларды қатал жазалауға қатысты – Батыс Қазақстан, Қарағанды, Маңғыстау, Солтүстік Қазақстан, Шығыс Қазақстан облыстарының барлық респонденттері балаларды қатаң жазалау зорлық-зомбылыққа жататынын көрсетті (1.2.3-сурет). Мұнда Қызылорда облысы ерекшеленді, онда респонденттердің 25,0% балаларға қатыгездік көрсету зорлық-зомбылық болып табылмайды деп есептеді. Шымкент респонденттерінің 9,8% да осылай көрсетті.

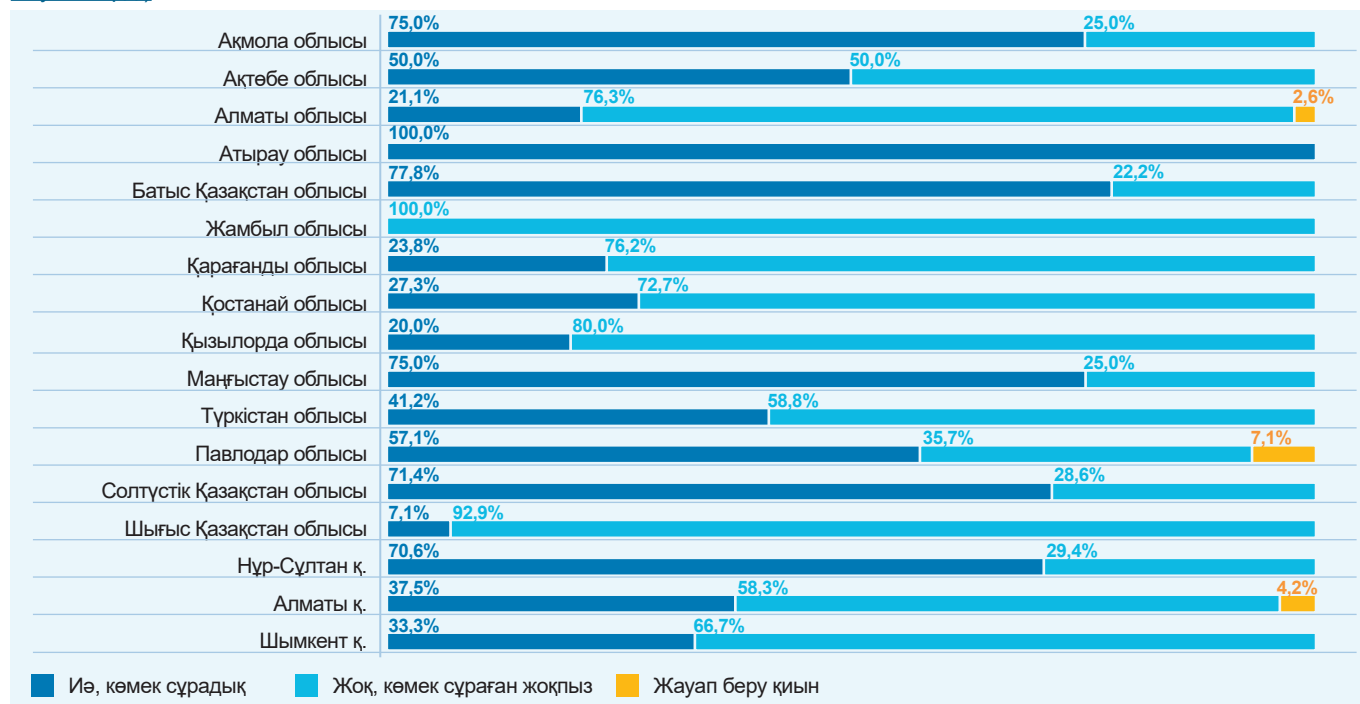
1.2.3-сурет. Сіздің ойыңызша отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ретінде қандай әрекеттерді қарастыраар едіңіз?... балаларды қатан жазалау (облыстар бойынша) (N=1000)

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

Келесі өңірлерде – Жамбыл (100,0%), Шығыс Қазақстан (92,9%) тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған респонденттердің көбісі көмек сұрамаған. Атырау облысында респонденттердің 100,0% таныстары көмек сұрады деп жауап берді. Батыс Қазақстан (77,8%), Ақмола (75,0%), Маңғыстау (75,0%) облыстарының зардап шеккендерінің көбісі көмек сұраған (1.2.4-сурет).

1.2.4-сурет. Отбасылық-тұрмыстық (тұрмыстық) зорлық-зомбылыққа ұшыраған таныс адамдар көмек сұрады ма? (облыстар бөлінісінде) (N=257, сұраққа тек осындай жағдайлар туралы өздеріне мәлім деп айтқан респонденттер ғана жауап берді)

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

Бұл ретте респонденттер мен олардың отбасы мүшелері арасында жанжалдар мен ұрыс-керістер қаншалықты жиі орын алады деген сұраққа жауап бере отырып, «өте жиі» (яғни, аптасына бірнеше рет) жауабын Алматы облысының респонденттері бәрінен көп атап өтті. Мұндай тәжірибені Солтүстік Қазақстан облысынан – 21,2%, Батыс Қазақстан облысынан – 16,2% және Маңғыстау облысынан – 11,8% респондент жиі (айына 2-3 рет) болады деп көрсетті. Жарты жыл ішінде Маңғыстау облысы респонденттердің – 70,6%, Қостанай облысынан – 32,1% және Солтүстік Қазақстан облысынан – 30,3% өз отбасы мүшелерімен бірнеше рет жанжалдасқан. Жалпы алғанда, Маңғыстау облысы респонденттерінің 82,4%-ында отбасында жанжалдар мен ұрыс-керістер жиі (айына 2-3 реттен жартыжылда бірнеше рет) кездеседі. Қарағанды облысының – 85,1% респонденттері өзгелерге қарағанда туыстарымен ұрыспайды (жауаптардың жиынтық пайызы «сирек», «өте сирек» және «бізде ұрыс-керіс болмайды»). Бұл ретте Ақтөбе облысының 23,4% респонденттері отбасы арасында ұрыс-керістің болмайтынын атап өтті (1.2.2-кесте).

1.2.2-кесте. Айтыңызшы, Сіз және басқа отбасы мүшелері (жұбайыңыз/зайыбыңыз, ата-анаңыз, балаларыңыз) арасында жанжалдар, ұрыс-керістер қаншалықты жиі болып тұрады? (N=1000, облыстар бөлінісінде)

	Өте жиі (аптасына бірнеше рет)	Жиі (айына 2-3 рет)	Жағдайға байланысты (жарты жылда бірнеше рет)	Жиынтық пайызы – жиі	Жиынтық пайызы – сирек	Сирек (жылына 2-3 рет)	Өте сирек (сирек, жылына бір рет)	Бізде ұрыс-керіс болмайды	Жауап беру қиын
Ақмола облысы	2,4%	-	11,9%	14,3%	73,8%	14,3%	57,1%	2,4%	11,9%
Ақтөбе облысы	-	2,1%	17,0%	19,1%	74,4%	17,0%	34,0%	23,4%	6,4%
Алматы облысы	13,2%	5,7%	24,5%	43,4%	49,0%	18,9%	22,6%	7,5%	7,5%
Атырау облысы	-	-	12,5%	12,5%	78,1%	3,1%	59,4%	15,6%	9,4%
Батыс Қазақстан облысы	5,4%	16,2%	21,6%	43,2%	54,0%	21,6%	27,0%	5,4%	2,7%
Жамбыл облысы	1,8%	1,8%	8,9%	12,5%	76,8%	25,0%	46,4%	5,4%	10,7%
Қарағанды облысы	-	1,3%	12,5%	13,8%	85,1%	26,3%	41,3%	17,5%	1,3%
Қостанай облысы	3,8%	-	32,1%	35,9%	64,1%	17,0%	39,6%	7,5%	-
Қызылорда облысы	-	-	10,0%	10,0%	75,0%	20,0%	55,0%	-	15,0%
Маңғыстау облысы	-	11,8%	70,6%	82,4%	17,6%	8,8%	8,8%	-	-
Түркістан облысы	2,2%	7,6%	21,7%	31,5%	60,8%	30,4%	30,4%	-	7,6%
Павлодар облысы	-	2,3%	9,1%	11,4%	84,1%	36,4%	43,2%	4,5%	4,5%
Солтүстік Қазақстан облысы	-	21,2%	30,3%	51,5%	45,4%	12,1%	24,2%	9,1%	3,0%
Шығыс Қазақстан облысы	3,8%	10,0%	20,0%	33,8%	66,3%	12,5%	48,8%	5,0%	-
Нұр-Сұлтан қ.	1,6%	3,3%	8,2%	32,9%	63,9%	8,2%	50,8%	4,9%	23,0%
Алматы қ.	2,7%	7,1%	21,4%	31,2%	54,5%	10,7%	38,4%	5,4%	14,3%
Шымкент қ.	2,0%	3,9%	25,5%	31,4%	68,6%	17,6%	51,0%	-	-

Дереккөз: өлеуметтанулық зерттеу деректері

1.2.3-кестеден көрініп тұрғандай, респонденттердің – 44,1%-дан 69,7%-ға дейін олардың отбасымен жарты жылда кем дегенде бірнеше рет ұрысатындығын, жиі кіммен ұрыс-керіс болады деген сұраққа зайыбымен/ерімен болатынын атап өтті, Батыс Қазақстан облысы респонденттерінің – 29,7% көбінесе өз балаларымен жиі ұрысатынын көрсетті.

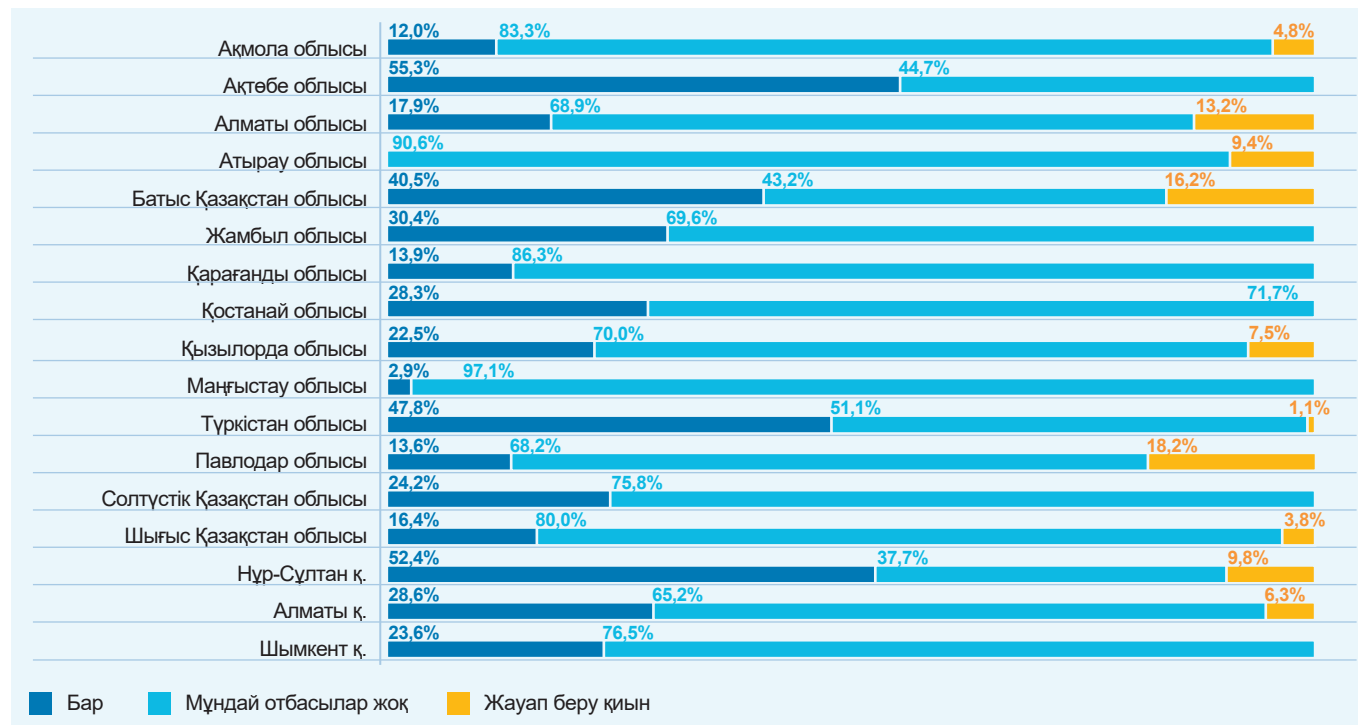
Өз орталарында балаларға қатысты зорлық-зомбылықты жиі қолданатындығын («кем дегенде 1 отбасы», «3 отбасына дейін», «3 отбасынан көп» жауаптарының жиынтық саны) Ақтөбе облысынан – 55,3%, Нұр-Сұлтан қаласы – 52,4%, Түркістан облысы – 47,8%, Батыс Қазақстан облысы – 40,5% респонденттері байқаған. Маңғыстау облысының респонденттері ортасында мұндай отбасылар мүлде жоқ – 97,1%. Атырау облысы респонденттерінің – 90,6% балаларға қатысты зорлық-зомбылық көрсететін отбасылар мүлде кездестірмегендіктерін көрсетті (1.2.5-сурет).

1.2.3-кесте. Сіздің отбасы мүшелерінің қайсысымен жиі жанжалдар ұрыс-керістер болады? (облыстар бөлінісінде) (жиынтығы 100% - ға тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын тандай алды)

	Сіз бен жұбайыңыз арасында (зайыбыммен)	Сіз және балаларыңыз арасында	Сіз және Сіздің ата-аналарыңыз арасында	Сіз және жолдасыңыздың ата-анасы арасында (зайыбыңыз)	Сіз және Сіздің отбасы мүшелері арасында	Ұрыс-керістер олып тұрады	Жауап беру қиын
Ақмола облысы	42,9%	-	4,8%	-	7,1%	4,8%	40,5%
Ақтөбе облысы	36,2%	21,3%	12,8%	21,3%	8,5%	25,5%	-
Алматы облысы	50,9%	8,5%	11,3%	8,5%	17,9%	6,6%	12,3%
Атырау облысы	9,4%	-	-	-	3,1%	21,9%	65,6%
БҚО	27,0%	29,7%	21,6%	8,1%	16,2%	5,4%	13,5%
Жамбыл облысы	58,9%	10,7%	5,4%	1,8%	23,2%	1,8%	12,5%
Қарағанды облысы	48,8%	16,3%	6,3%	3,8%	11,3%	20,0%	3,8%
Қостанай облысы	56,6%	32,1%	17,0%	7,5%	73,6%	5,7%	3,8%
Қызылорда облысы	42,5%	-	-	5,0%	10,0%	-	42,5%
Маңғыстау облысы	44,1%	2,9%	14,7%	29,4%	29,4%	-	-
Түркістан облысы	39,1%	19,6%	5,4%	10,9%	13,0%	2,2%	29,3%
Павлодар облысы	47,7%	29,5%	6,8%	2,3%	11,4%	6,8%	6,8%
СҚО	69,7%	24,2%	18,2%	18,2%	6,1%	9,1%	3,0%
ШҚО	60,0%	23,8%	20,0%	1,3%	20,0%	8,8%	-
Нұр-Сұлтан қ.	68,9%	4,9%	1,6%	1,6%	-	1,6%	24,6%
Алматы қ.	36,6%	14,3%	9,8%	5,4%	17,0%	8,9%	24,1%
Шымкент қ.	51,0%	9,8%	5,9%	5,9%	43,1%	-	-

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

1.2.5-сурет. Сіздің айналызда ата-аналар балаларына зорлық-зомбылық (күш көрсетук/психологиялық) қолданатын отбасылар бар ма? (облыстар бөлінісінде) (N=1000)

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

Сарапшылық сұхбат деректері бойынша қалалық және ауылдық жерлерде отбасылық зорлық-зомбылыққа қатысты айырмашылық бар. Мәселен, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себебі психологиялық

денсаулықтың бұзылуы болып табылатынын ескерсек, ауылдық жерлерде адамдарға көмек сұрау үшін осы салада маман табу қиынға соғады. Ауылдық жерлерде мамандардың қолжетімділігі мәселесін шешу маңызды, өйткені онда Қазақстан халқының едәуір үлкен үлесі тұрады. Мәселен, Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігі Ұлттық статистика бюросының 2021 жылдың басындағы деректеріне сәйкес қалаларда 11 151 376 адам, ауылдық жерлерде 7 728 176 адам тұрады⁵.

Сондай-ақ зорлық-зомбылықтың құрбаны болған әйел жүгіне алатын өңірлік арнайы дағдарыс орталықтарының көпшілігі 10-20-дан астам адамды қабылдай алмайтындығы және орталықтар әр өңірде бола бермейтіні атап өтілді, сондықтан зардап шеккендер астаналық дағдарыс орталығына, әсіресе оңтүстік және батыс аймақтардан жиі келеді.

Осылайша, әлеуметтанулық зерттеу нәтижелеріне сәйкес өңірге байланысты ОТЗЗ сипаттамаларының нақты бөлінуі жоқ.

Қызылорда облысы мен Шымкент қаласы респонденттерінің жауаптарына қарағанда, бұл өңірлерде зорлық-зомбылықтың, соның ішінде балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың дұрыс түсіндірілмеуі байқалады. Сондай-ақ, Атырау облысы респонденттерінің жартысынан жуығы қорлауды, қадір-қасиетті кемсітуді және жәбірлеуді тұрмыстық зорлық-зомбылық ретінде бағалай алмады – бұл респонденттердің зорлық-зомбылық түрлері туралы білмегендігін көрсетеді, осы себепті Атырау облысы халқының жалпы зорлық-зомбылық, оның түрлері, сондай-ақ адам құқықтары туралы хабардарлығын арттыру жөнінде шаралар қабылдау қажеттігі туындайды.

Бұдан басқа, Түркістан облысы бойынша да нәтижелер ерекшеленеді, онда респонденттер зорлық-зомбылыққа соншалықты қарсы емес және тіпті кей жағдайға байланысты оған жол береді. Таныс отбасыларда зорлық-зомбылықты қолдану елді мекеннің түріне қарамастан, әр өңір респонденттері жиі немесе сирек байқаған. Осылайша, жалпы алғанда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық әр өңірдің проблемасы болып табылады және әр өңір аймақтың белгіленген жергілікті құндылықтары мен дәстүрлеріне байланысты ерекше көзқарасты талап ететініне қарамастан, шұғыл шешімді талап етеді.

1.3 ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ ТҮРЛЕРІ МЕН БЕЛГІЛЕРІ

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық – жаһандық проблемалардың және тұрақты даму үшін елеулі сын-тегеуріндердің бірі болып табылады. Зорлық-зомбылық түрі екі басты тәсілге негізделген:

- 1) келтірілген зиянның ауырлық дәрежесі бойынша бөлу;
- 2) зорлық-зомбылық әрекеттерінің түрлері бойынша бөлу.

Халықаралық бағалауларға сәйкес 15 жастан асқан қыздардың 30% өмір бойы жыныстық серіктес тарапынан күш көрсетулеріне және/немесе жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшырайды⁶. Тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасы, екіншіше орай, Қазақстанды да айналып өткен жоқ, дегенмен бұл жерде сенімді эмпирикалық деректердің көп болмауына байланысты ауқымды бағалауда елеулі қиындықтар туындайды. ҚР Ұлттық статистика бюросының деректеріне сәйкес қазақстандық әйелдердің шамамен 17% өзінің жақын серіктесі тарапынан күш көрсетулерге немесе жыныстық зорлық-зомбылыққа тап болған⁷.

Тарихи талдау өте қайшылықты фактіні көрсетеді: тұрмыстық зорлық-зомбылық ұзақ уақыт бойы зерттеушілердің, қоғам қайраткерлерінің, шенеуніктер мен саясаткерлердің назарынан тыс қалды. Ғаламдық ауқымда бұл мәселеге қоғамдық және ғылыми қызығушылық тек 1970 жылдары пайда болды. Сонымен қатар, психиатрия өкілдері осы бағыттағы ізашарлар болды. Отбасылық зорлық-зомбылықтың психиатриялық теориялары проблеманы іштей жеке түсіндіретін психикалық бұзылулар, психо-немесе әлеуметтік патологиялар, маскүнемдік және есірткіге тәуелділік сияқты факторларға кіргізді (intra-individual theories)⁸.

Неліктен отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ұзақ уақыт бойы қоғамнан, зерттеуден және саяси назардан тыс қалды?

Ричард Геллес дәстүрлі түрде отбасылық зорлық-зомбылық мәселелерін қоршап тұрған үнсіздік үш қарама-қайшылықты: хабардарлықтың болмауы, жалпы қабылдау және бас тарту⁹ факторымен байланысты екенін атап өтті. Бір жағынан, олар отбасылық өмірдің жеке құқығы себебінен тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы аз білді. Екінші жағынан, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың бірқатар көріністері норма ретінде қарастырылды. Мысалы, тілазар баланы ұрған ата-ана жаппай айыптау объектісіне айналуы екіталай.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың басқа зорлық-зомбылықтың түрлерінен ерекшеленуінің бірнеше себептері бар және жан-жақты назар аударуға тұрарлық.

Біріншіден, отбасылық зорлық-зомбылық отбасының сенімді және қауіпсіз бекініс ретіндегі кең таралған идеясына қайшы келеді. Бұл жерде қарым-қатынас тарихына ерекше назар аудару керек. Шынында да, зор-

⁵ Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru

⁶ Devries, K.M., et al. (2013). «The global prevalence of intimate partner violence against women.» Science 340 (6140): 1527-1528.

⁷ Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK. 2017. Sample Survey on Violence against Women in Kazakhstan. Astana, Kazakhstan: Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK.

⁸ Gelles, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.

⁹ Gelles, R. Family Violence // Annual Review of Sociology Vol. 11 (1985), pp. 347-367

лық-зомбылықтың басқа түрлерінен айырмашылығы, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықта агрессорлар мен зорлық-зомбылық құрбандары арасындағы отбасылық қатынастар зорлық-зомбылыққа дейін де одан кейін де болады. Сонымен қатар, отбасының толық өмірлік циклі кезінде агрессорлар мен құрбандар орындары өзгеруі мүмкін. Мысалы, қатыгез ата-аналар уақыт өте келе балаларының қатыгездігінен зардап шегетін әлсіз, көмекке мұқтаж қарттарға айналуы мүмкін.

Екіншіден, ОТЗЗ ең көп таралған зорлық-зомбылық түрлерінің бірі болып табылады¹⁰ (Tolan & Gorman-Smith 2002). Бұл біртүрлі болып көрінуі мүмкін, бірақ шын мәнінде тұрмыстық зорлық-зомбылық, заңсыз әрекеттердің ең көп таралған түрлерінің бірі бола отырып, ұзақ уақыт бойы оған жеткілікті түрде назар аударылған жоқ.

Үшіншіден, басқа түрлерден айырмашылығы, отбасылық және тұрмыстық зорлық-зомбылық заңды болуы мүмкін. Осылайша, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың кейбір нысандарын қоғам пайдалы немесе қажетті немесе, ең болмағанда, рұқсат етілген (мысалы, балаларды күш көрсетіп жазалау) деп қарастыруы мүмкін. Сонымен қатар зорлық-зомбылықтың кейбір заңсыз, бірақ жұмсақ түрлері де таралуы мүмкін және белгілі бір дәрежеде көптеген отбасыларда кездеседі.

Егер отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты басқа нысандардан ажырататын көрсетілген ерекшеліктер назарға алынса, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты жоюға бағытталған саясат пен араласу шаралары өте тиімді болады.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық шекарасынан оның түрлеріне өту кезінде, ең алдымен, типтеу негіздерінің көптігіне назар аудару керек. Ең оңай жолы – отбасылық зорлық-зомбылықты қылмыстық және/немесе әкімшілік кодекстің баптары негізінде сот ісі бастаған түрлерге бөлу. Бұл жағдайда тұрмыстық зорлық-зомбылықты теріс қылықтар мен әртүрлі ауырлықтағы қылмыстарға бөлуге болады.

Бұл біз айтқандай, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ең қарапайым типтелуі. Алайда мұны заңды көзқарас шеңберінде қарау проблеманы айтарлықтай шектейді. Бұдан басқа, бұл жерде өзіне тән ерекшелікке, атап айтқанда, ақпараттың жеткіліксіздігіне байланысты жасалған жалған қорытындылардың тұсауына түсіп қалуы мүмкін. Мысалы, жоғарыда айтылғандай, қылмыстық статистиканың көрсеткіштері соңғы жылдары отбасы-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өсуін көрсетпейді. Алайда мұнда кем дегенде бір балама болжам жасауға болады, оған сәйкес өсу осы саладағы құқық қорғау органдары өкілдерінің тиімділігін арттырумен байланысты болуы мүмкін.

Типтеуді құрудың тағы бір мүмкіндігі агрессияның кімге бағытталғанын анықтау. Бұл жағдайда ерлі-зайыптылар арасындағы қарым-қатынастағы зорлық-зомбылықпен, ата-аналардың балаларға қатысты зорлық-зомбылығымен және керісінше, балалардың бір-біріне қатысты зорлық-зомбылығымен күресуге болады. Сондай-ақ үлкен отбасы жағдайында басқа туыстар зорлық-зомбылық қатынастарға қосылуы мүмкін. Мысалы, «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ «Ерте жастағы некелесу» тақырыбына жүргізген әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері бойынша ерте жастан некеге тұрған қыздар көбінесе отбасында зорлық-зомбылыққа ұшыраған. Агрессор көп жағдайда жас қыздың жұбайы болып табылады, бірақ қайын енесінің озбырлығы, әсіресе ауылдық жерлерде (көп жағдайда) жиі кездеседі.

Қазақстандағы жағдай ерлі-зайыптылар арасындағы зорлық-зомбылық (бұл ретте агрессия бағыты негізінен еркектен әйелге) және балаларға қатысты зорлық-зомбылық жағдайларына қоғамның назар аударуының салыстырмалы түрде жоғарылап, өсіп келе жатқанын көрсетеді. Мысалы, соңғы жылдары Ұлттық статистика бюросы үш агенттіктің – UN Women, UNFPA and World Health Organization қолдауымен үлкен зерттеу жүргізді¹¹. Сондай-ақ 2017 жылы балаларға қатысты зорлық-зомбылық туралы зерттеу жүргізілді¹². Отбасылық зорлық-зомбылықтың басқа түрлеріне қоғамның назары мен зерттеулер әлдеқайда аз. Мұндай типтеу де нәтижесіз, өйткені ол бізге зорлық-зомбылықтың себептерін түсінуге мүмкіндік бермейді.

Типтеудің келесі маңызды негізі – отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты іс-әрекет түрлері бойынша ажырату. Қарапайым түрде – бұл физикалық, психикалық (психологиялық), жәй және экономикалық зорлық-зомбылыққа бөлу. Физикалық зорлық-зомбылық неғұрлым көзге көрінетін және көбінесе бас тарту мен соттауға әкеледі, дәл осы түр көбінесе қылмыстық статистикада және/немесе әкімшілік құқық бұзушылық статистикасында тіркеледі. Қорлау мен намысына тию түрінде көрінетін психикалық зорлық-зомбылық, психологиялық қысымға байланысты әртүрлі әрекеттер қазірдің өзінде әлдеқайда қиын белгіленеді, нашар анықталады және оны жалпы зорлық-зомбылық деп санауға бола ма деген күмән тудырады. Жәй зорлық-зомбылықпен күресу одан да қиын, өйткені ол мәдениетке терең еніп, гендерлік теңсіздіктің мәдени үлгілерімен байланысқан. Зорлық-зомбылықтың бұл түрін тіпті айқын көрінетін көріністерсіз, физикалық немесе психологиялық сипаттағы агрессивті әрекеттерсіз жасай алады. Мысалы, белгілі бір мәдени нормалармен және/немесе дәстүрлермен бекітілген отбасындағы ерлі-зайыптылар арасындағы үй міндеттерінің тең бөлінбеуі, тіпті тең бөлінбеу физикалық күшпен немесе психологиялық қысыммен жүктелмесе де жәй зорлық-зомбылықтың көрінісі ретінде қабылдануы мүмкін. Зорлық-зомбылықтың бұл түріне іс жүзінде қазақстандық зерттеушілер, қоғам қайраткерлері немесе саясаткерлер назар аудармайды.

¹⁰ Tolan P, Gorman-Smith D. 2002. What violence prevention research can tell us about developmental psychopathology. // Development and Psychopathology 14(4): 713–29.

¹¹ Статистика комитеті. Sample survey on violence against women in kazakhstan.

¹² ЮНИСЕФ. Қазақстандағы отбасылардағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық: білімді, қарым-қатынасты және тәжірибені зерттеу. Қысқаша талдамалық есеп. Астана, 2017.

Осылайша, іс-әрекет түрлері бойынша отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты физикалық, психикалық (психологиялық), жәй және экономикалық зорлық-зомбылыққа бөлуге болады.

Төрт түрдің ішінде физикалық, психикалық жағына көп көңіл бөлінеді, ал жәй зорлық-зомбылық халықтың мәдениеті мен менталитетіне байланысты мүлдем ескерілмеуі мүмкін.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық әр түрлі формада болатын күрделі көп компонентті құбылыс. Бүгінгі таңда қазақстандық тәжірибеде тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы нақты анықтама жоқ. Осыған байланысты тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларын және жалпы алғанда, ағартушылық сипаттағы шараларды қоғамдық талқылау қажет.

1.4. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ СЕБЕПТЕРІ МЕН САЛДАРЫ

Қазақстандағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы айту үшін осы проблеманың қандай ауқымға ие екенін білу қажет.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың туындауына әсер ететін факторлар ішкі және сыртқы болуы мүмкін. Ішкі факторларға ішімдікке немесе есірткіге тәуелділік, психикалық және психологиялық аурулар, шамадан тыс агрессивтілік және т.б. негізгі себептер жатады.

Сырттан әсер ететін факторлар – өмір сүру деңгейінің төмендігі, тұрақты табыстың болмауы, білімнің төмендігі және т.б. Бұл жерде статистика деректері бойынша 2020 жылы Қазақстан Республикасында 448 800-нан астам жұмыссыз адам болғанын айта кету қажет. Оның ішінде ерлер (209 600 адам), әйелдер (239 200 адам). Бұл ретте 50 900 азамат ұйымның банкроттығына байланысты жұмыстан босатылды немесе штаттың қысқаруына ұшырады, 107 300 азамат жұмыс іздеуге мүмкіндігі болмады. Бұл жерде коронавирустық пандемияның таралуы өз жемісін берді, ол жұмыссыз азаматтардың көбеюіне, қоғамдағы психологиялық шиеленістің жандануына және соның салдарынан тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларының өсуіне әкелді.

Алайда материалдық проблемалардан басқа, адамның балалық шағында болған, әсіресе егер бала кезінде адамның өзі отбасындағы аға буын туыстары тарапынан зорлық-зомбылыққа ұшыраған жағдайлардың әсерін де ескерген жөн. Сондай-ақ сарапшы психологтардың пікірінше қоғамның өзгерген құндылықтары әсер етеді, онда әйелдер көбінесе бай адамға тұрмысқа шыққысы келіп, оның жеке қасиеттерін, мінез-құлқы мен сезімдерін екінші орынға қояды¹³. Құқық қорғаушы, қоғам қайраткері Салтанат Тұрсынбекованың пікірінше отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері «өмірлік бағдарлар мен отбасылық құндылықтардың жоғалуы, коммуникация проблемалары, әлеуметтік оқшаулану және отбасының жабықтығы» болып табылады¹⁴, яғни көбінесе әлеуметтік және психологиялық факторлар отбасындағы зорлық-зомбылықты күшейтеді.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық көрінісінде гендерлік теңсіздік маңызды рөл атқарады. Денсаулық сақтаудың дүниежүзілік ұйымы зорлық-зомбылықтың негізгі факторларын айқындай отырып, «гендерлік теңсіздік және осындай зорлық-зомбылыққа жол беретін нормалардың» бастапқы себебін анықтады¹⁵.

Әлеуметтанулық зерттеуде респонденттерге «Сіздің ойыңызша, отбасындағы зорлық-зомбылықтың негізгі себептері қандай?» сұрағына жауап беру ұсынылды (1.4.1-кесте). Респонденттердің көпшілігінің пікірі бойынша негізгі себеп әлеуметтік-экономикалық сипаттағы: жұмыссыздық – 55,9%, 52,8% «зиянды әдеттер» – маскүнемдік, нашақорлық, құмар ойындар» деп атады, 25,4% отбасындағы моральдық-психологиялық, күш көрсету зорлық-зомбылықтың, мысалы, 22,7% – стереотиптік көзқарастар мен сенімдер, 20,9% – психологиялық ауытқулар мен бұзылулар, 15,9% – білім мен мәдениеттің төмен деңгейі, 15,8% – жұбайына материалдық және қаржылық тәуелділік, 15,1% – отбасындағы зорлық-зомбылық үшін қылмыстық жауапкершіліктің болмауы, 13,6% – қоғамдағы агрессияның жоғары деңгейі, 10,0% – туыстарының отбасы өміріне араласу проблемалары болып табылады. Сондай-ақ отбасы институты беделінің болмауы, алдын-алу шараларының жеткіліксіздігі, рухани және адамгершілік білім беру бағдарламаларының жеткіліксіздігі, ерлі-зайыптылар арасындағы түсінспеушілік, интернеттің теріс әсері және т.б. сол сияқты себептер аталды.

1.4.1- кесте. Сіздің ойыңызша отбасындағы зорлық-зомбылықтың негізгі себептері қандай? (жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын таңдай алады)

	Саны	Пайызы
Әлеуметтік-экономикалық сипаттағы проблемалар, жұмыссыздық,	558	55,9%
Стереотиптік көзқарастар мен сенімдер, «жақсы көреді – содан кейін ұрады»	227	22,7%
Отбасындағы моральдық-психологиялық, физикалық және т.б. зорлық-зомбылық көріністері	253	25,4%
Жаман әдеттер, маскүнемдік, нашақорлық, құмар ойындар	527	52,8%
Қоғамдағы агрессияның жоғары деңгейі	136	13,6%

¹³ Рабига Нұрбай. Тұрмыстық зорлық-зомбылық: психологиялық аспектілер және психологтардың жұмысындағы қиындықтар (17.02.2021 ж.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/bytovoe-nasilie-v-seme-psikhologicheskie-aspekty-i-trudnosti-v-rabote-psikhologov/>

¹⁴ Рабига Нұрбай. Қоғамды зорлық-зомбылықтан қалай босатуға болады (31.08.2020 ж.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/kak-sdelat-obshchestvo-svobodnym-ot-nasiliya/>

¹⁵ ДДҰ ресми сайты // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

	Саны	Пайызы
Білім мен мәдениеттің төмен деңгейі	159	15,9%
Отбасындағы зорлық-зомбылық үшін қылмыстық жауаптылықтың болмауы	151	15,1%
Жұбайына материалдық, қаржылық тәуелділік	158	15,8%
Психологиялық ауытқулар, бұзылулар	209	20,9%
Туыстарының отбасы өміріне араласуы	100	10,0%
Отбасы институты беделінің болмауы	62	6,2%
Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі алдын алу шараларының жеткіліксіздігі	54	5,4%
Рухани-адамгершілік тәрбие бағдарламаларының жеткіліксіз іске асырылуы	39	3,9%
Барлық аталғандар	6	0,6%
Ерлі-зайыптылар арасындағы түсініспеушілік	4	0,4%
Интернеттің теріс әсері	2	0,2%
Әр отбасында әртүрлі	3	0,3%
Мейірімсіздік	1	0,1%
Достардың, таныстардың араласуы	1	0,1%
Қызғаныш	1	0,1%
Жауап беру қиын	27	2,7%

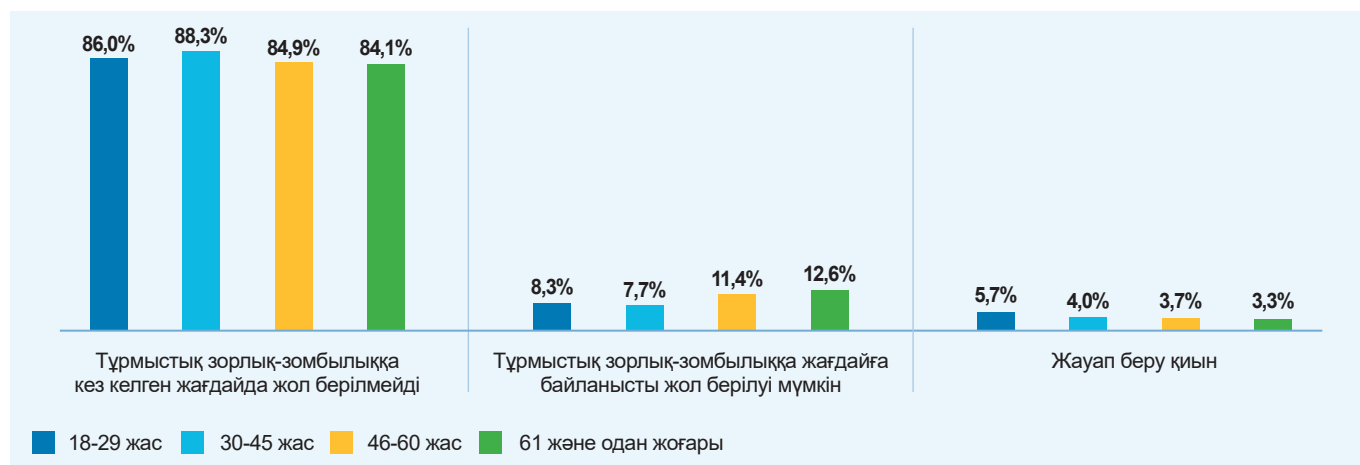
Дереккөз: «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ КеАҚ

Жыныстық бөліністе респондент-ерлер де, респондент-әйелдер де әлеуметтік-экономикалық сипаттағы проблеманы негізгі себеп деп санайды. Жаман әдеттерді ерлерге қарағанда (49,7%) әйелдер (55,3%) жиі көрсетті. Ерлердің 18,2% және әйелдердің 14,1% білім мен мәдениеттің төмен деңгейін себеп деп санайды. Сондай-ақ респондент-әйелдердің 16,6% (респонденттер адамдар зорлық – зомбылық 14,8%) материалдық және қаржылық тәуелділік проблемасын атап өтті.

Респонденттердің 9,5% жағдайға байланысты отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа жол беріледі деп санайтынын айта кеткен жөн. Гендерлік тұрғыдан алғанда, әйел респонденттердің 87,5% тұрмыстық зорлық-зомбылыққа жол берілмейді деп санайды, ер респонденттердің 84,8% да солай деп санайды. Бұл ретте, респондент ерлердің 11,2% жағдайға байланысты тұрмыстық зорлық-зомбылыққа жол беріледі деп көрсетті.

1.4.1-суреттен көрініп тұрғандай респонденттердің пікірі бойынша барлық жастағы топтар – 18-29 жас – 86,0%, 30-45 жас – 88,3%, 46-60 жас – 84,9%, 61 жас және одан жоғары – 84,1% тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ешқандай жағдайда жол берілмейді деп көрсетті. Алайда 61 және одан жоғары жастағы респонденттердің 12,6% және 46-60 жастағы респонденттердің 11,4% тұрмыстық зорлық-зомбылыққа түрлі жағдайларға байланысты жол берілуі мүмкін деп көрсеткенін атап өткен жөн.

1.4.1-сурет. Сізге төмендегі ұстанымдардың қайсысы жақын? (жас топтары бөлінісінде) (N=1000)

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

Сауалнама нәтижелері бойынша дінге деген көзқарас жалпы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа деген көзқарасқа әсер етпейтінін атап өткен жөн (1.4.2-кесте). Өздерін «дінге сенбейтін» деп анықтаған, бірақ «дінді маңызды аспект деп санайтын» респонденттердің 4,7%, «дінге сенбейтін, дінді өмірдегі пайдасыз аспект деп санайтындар» сұралғандардың 13,6%, дінге сенетін 11,2% және дінді өмірдегі маңызды аспект деп санайтын 7,8% респондент үйдегі зорлық-зомбылыққа жағдайға байланысты жол беріледі деп көрсетті.

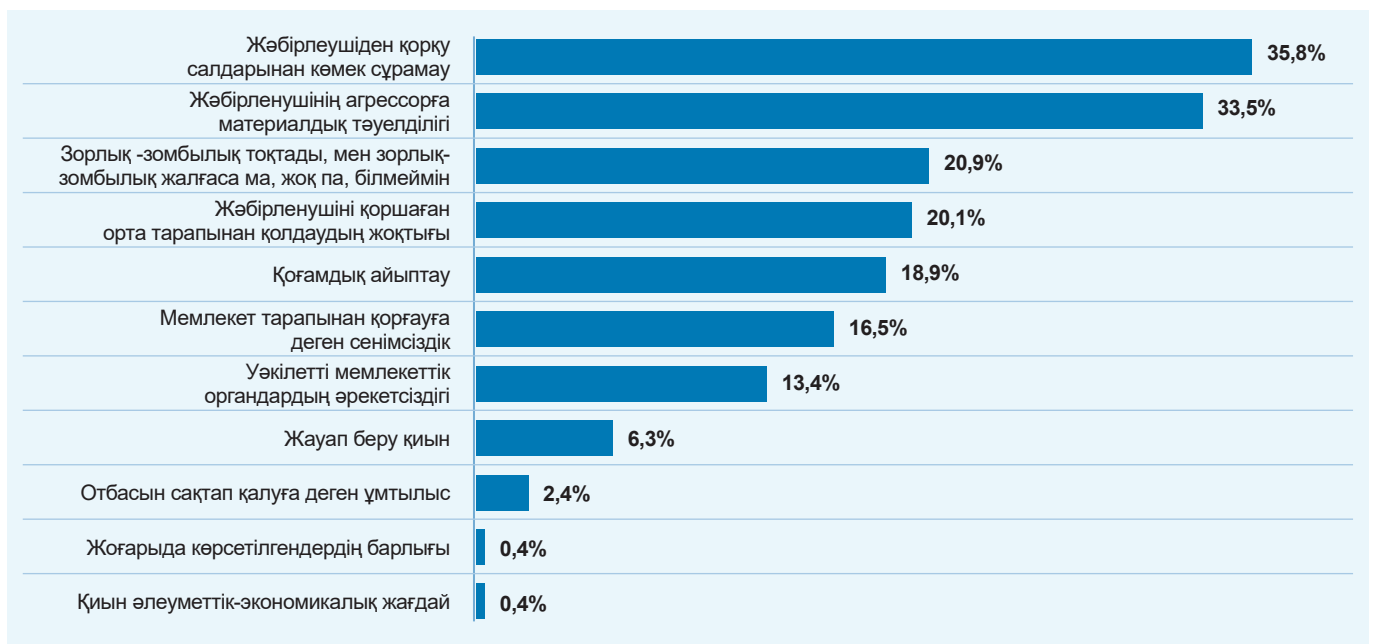
1.4.2-кесте. Сізге төмендегі ұстанымдардың қайсысы жақын? (діндарлық дәрежесі бөлінісінде) (N=1000)

	Дінге сенетін	Дінге сенбеймін, дінді өмірдегі басты аспект деп санамаймын	Сенбеймін (дінге сенбейтін), бірақ мен өлі де дінді маңызды аспект деп санаймын	«Сенбеймін (дінге сенбеймін), дінді өмірдегі пайдасыз аспект деп санаймын»	Маған бәрібір	Жауап беру қиын
Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ешқандай жағдайда жол берілмейді	86,3%	83,7%	90,6%	81,8%	90,3%	81,3%
Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа жағдайға байланысты жол берілуі мүмкін	11,2%	7,8%	4,7%	13,6%	9,7%	12,5%
Жауап беру қиын	2,5%	8,6%	4,7%	4,5%	-	6,3%

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

«Сізге таныс отбасыларда зорлық-зомбылық қандай себеппен жалғасады?» деген сұраққа респонденттердің 35,8% таныс отбасыларда жалғасып жатқан зорлық-зомбылықтың себебі жәбірлеушіден қорқу салдарынан көмек сұрамау, 33,5% – жәбірленушінің агрессорға материалдық тәуелділігі, 20,9% зорлық-зомбылықтың жалғасып жатқанын білмейміз деп жауап берді, 20,1% жәбірленушіні қоршаған орта тарапынан қолдаудың жоқтығын атап өтті, 18,9% себеп қоғамдық айыптау деп санайды, 16,5% – мемлекет тарапынан қорғауға деген сенімсіздік, 13,4% – уәкілетті мемлекеттік органдардың әрекетсіздігі (1.4.2-сурет) деді. Сондай-ақ отбасын сақтап қалуға деген ұмтылыс (2,4%) және қиын әлеуметтік-экономикалық жағдай (0,4%) сияқты себептер айтылды.

1.4.2-сурет. Сізге таныс отбасыларда зорлық-зомбылық қандай себеппен жалғасады? (жиынтығы 100%-ға тең емес, өйткені респонденттер жауаптың бірнеше нұсқасын тандай алады)

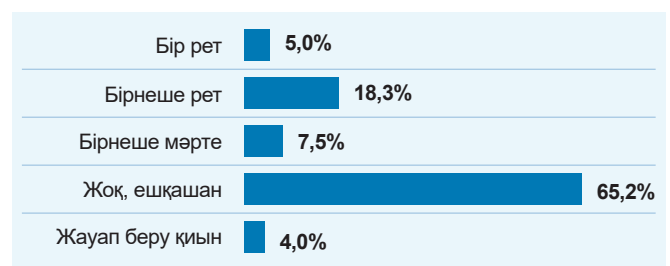

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

Респонденттердің 51,2% пікірі бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары туыстары мен айнала-сындағылардың айыптауынан қорқу себебінен татуласуға жиі барады. 43,8% жазалау шараларының тиімсіздігі, 39,4% – құқық бұзушыдан, агрессордан қорқу, 36,1% – отбасын асырау қажеттілігі деп санайды, өйткені агрессор жалғыз асыраушы болып табылады. Сондай-ақ отбасын сақтау, балалардың болашағы (2,5%), ауызша татуласу (1,1%), зорлық-зомбылық тоқтайды деген үміт (0,8%) сияқты себептер анықталды.

Респонденттердің 65,2% балалық шағында ересек отбасы мүшелерінен ешқашан зорлық-зомбылық көрмеген. Респонденттердің 18,3% ересек адамдар тара-

1.4.3-сурет. Сіз балалық шақта ересек отбасы мүшелері тарапынан зорлық-зомбылықты (физикалық/психологиялық) бастан өткердіңіз бе? (N=1000)

Дереккөз: әлеуметтанулық зерттеу деректері

пынан зорлық-зомбылықты балалық шақта бірнеше рет, ал 7,5% бірнеше мәрте бастан өткерген. Респонденттердің 5,0% бала кезінде зорлық-зомбылықтың құрбаны болған (1.4.3-сурет).

Жынысы бойынша респондент-ер адамдар балалық шақта зорлық-зомбылықты бірнеше рет – 20,8% (респондент-әйелдер – 16,3%) бастан кешірген. Респондент-ерлер 8,9% бірнеше мәрте зорлық-зомбылықты бастан өткерген, ал сауалнамаға қатысқан әйелдердің 6,3% осы нұсқаны таңдады. Респонденттердің арасында ерлердің 4,5% мен әйелдердің 5,4% бала кезінде зорлық-зомбылықтың құрбаны болған.

Зорлық-зомбылық құрбандарымен жүргізілген терең сұхбаттарға сәйкес әйел көбінесе некелескеннен кейін жұбайы тарапынан қол көтерулеріне ұшырайды. Мұның себептері көбінесе сатқындық, қызғаныш, ерлі-зайыптылар арасындағы түсініспеушілік. Көптеген жылдар бойы зорлық-зомбылықтың құрбаны болған кейбір адамдар зорлық-зомбылық жағдайын әлі де толық бағаламайды және тіпті өздерін кінәлі деп санайды. Респондент-зардап шеккендер сонымен қатар қоғамдағы менталитет пен жазасыздықты оның себебі ретінде көрсетеді. Қазақстандық дәстүрлі менталитет, оған сәйкес, әдетте, әйел үшін оның өміріндегі ең маңыздысы отбасы болып табылады және оны ештеңеге қарамастан сақтау қажет деп саналады, әйелдердің көпшілігі жай ғана туыстарын, достарын және басқа да қоршаған ортаның айыптауларынан қорқады, сондықтан отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары қысым көрген күйінде қалады.

«Әйелдерді жұмысқа орналастыру, қазақтың менталитеті мен келінге деген көзқарасы бәрібір әсер етеді. Қоғамның жазасыздығы»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны).

Сарапшылардың пікірінше отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық тіпті олар бірге тұрмаса да агрессорға да, жәбірленушіге де, отбасының басқа мүшелеріне де бірдей әсер етеді. Көбінесе ата-аналар арасындағы зорлық-зомбылықтың куәсі болған балалар олардың мінез-құлықтарын үлгі ретінде өздеріне қабылдайды және ер жеткенде өз отбасыларында қолданады. Сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жиі қайталанатын жағдайлары көптеген әйелдердің агрессор жұбайына қайта оралуына байланысты, тіпті физикалық агрессияны қолданудың бірнеше жағдайынан кейін де көмек сұрауға қорқады:

«Зорлық-зомбылық шеңбері бәрін қамтиды. Бұл бір-бірімен байланысты. Сіз тіпті ата-анаңызбен бірге тұрмайсыз делік, бірақ олар сіздің қиындықтарыңыз бар екенін түсінеді, содан кейін олар осы жағдайға қатысады. Екі негізгі топ – балалар мен егде жастағы туыстар, яғни құқығы жоқ және тәуелді адамдар. Олардың салдары өте ауыр. ОТЗЗ – бұл отбасының дисфункциясы, онда бала өзі үшін нормаға айналатын мінез-құлық үлгілерін байқайды және ол өскенде өз отбасында оны әрі қарай қолдануы мүмкін. Сондықтан, ОТЗЗ туралы айтқанда, біз тәуелді топтар туралы ұмытпауымыз керек. ... Бұл ерекше назар аударуды қажет етеді, әсіресе әкенің мінез-құлқын көретін ұлдар. Ал егде жастағы туыстардың өзіндік ерекшеліктері бар (денсаулығы нашар, көмектесе алмай)»

(әлеуметтанушы, гендерлік зерттеулер және ОТЗЗ саласы маманы, Қарағанды қ.).

«...қайталанған жағдайды қоңырау шалу арқылы анықтауға болады, бұл қазір бізде өзекті, мен оларды шақырамын, содан кейін бас тартатын әйелдер бар, мен неге өкінетінін білмеймін және олардың қорқуы мүмкін, сондықтан «қоңырау шалмаңыз» дейді»

(әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі инспектор, Жергілікті полиция қызметі бөлімі, Нұр-Сұлтан қаласының Сарыарқа аудандық полиция басқармасы).

«Бір жылдан кейін келетіндер де бар. Олардың саны аз, біз олардың әрқайсысымен жұмыс істеуге тырысамыз. Бастапқыда біз шығарылғаннан кейін олардың қайда кететінін шешуге тырысамыз. Бірақ ол күйеуін кешіріп, соған оралады, ештеңе өзгермейді және бізге тағы келеді»

(дағдарыс орталығының кеңесшісі).

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық өте ауыр, қайғылы, кейде еш түзелмейтін және қайтымы жоқ салдарға әкеледі. Көбінесе зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің физикалық және психикалық денсаулығына теріс зиян келеді. Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымының мәліметтері бойынша зорлық-зомбылық өлімге, соның ішінде өзіне-өзі қол жұмсауға, сондай-ақ қалаусыз жүктілікке, жүкті әйелдерге физикалық зиян келтірген кезде түсік тастауға әкелуі мүмкін. Сонымен қатар, отбасылық зорлық-зомбылық зардап шеккен адамның психикалық жағдайын басады, депрессияны, әртүрлі мазасыздықты тудырады¹⁶. Денсаулығына ауыр зиян келтіріледі-көбінесе тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны мүгедек болып қалады. Өз отбасыларындағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың куәсі болған балаларға да айтарлықтай әсер етеді.

«Өзгерістер жоқ. Көбісі ажырасады. Біздің кезімізде ажырасу дегенді білмедік. Жаңа некеде жағдай жақсы. Мұның бәрі тәрбиеге байланысты. Менің бірінші күйеуім отбасында әкесінің анасын ұрғанын

¹⁶ ДДҰ ресми сайты // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

көрдi, сондықтан баланы отбасында да, балабақшада да тәрбиелеуге көп көңiл бөлу керек. Әйелдерге құрметпен қарау керек»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны).

«Өте озбыр бола бастадым. Мен тез ашуланамын, жылаймын. Баламды да ұрып тастайтын едiм»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны).

«Ең алдымен, бәрiн көрiп жүрген балалар зардап шегедi. Болашақта олар балалық шақта не көргендерiн, бойларына сiңiргендерiн қайталайды. Бiзге бiр қыз келдi, оның арқасында қайыс белбеудiң iздерi болды. Қолдары мен арқасында. Сонымен бiрге ол анасымен үнеми ұрысып, қашан әкесiне баратындарын сұрайтын. Мен оны шақырып алып әкең сенi ұратын болса сен неге әкеңе барғың келедi деп сұрадым. Қыз бiрiншi сыныпқа барғанда оқу бiлмеген, ежелеп отырған, соған ашуланған әкесi оны ұрған... бiрақ ол ұрып-соғу қалыпты жағдай деп санайды»

(дағдарыс орталығының кеңесшiсi).

Осылайша, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық көптеген себептердi тудырады және мұндай отбасылар жиi зорлық-зомбылықтың қатаң шырғалаң шеңберiне түседi. Негiзгi себептердi жою зорлық-зомбылық жағдайларын қысқартудағы маңызды кезең болып табылады, жағдайды жақсы жаққа өзгерту тәсiлдерiн тиiмдi анықтау үшiн проблемасы бар отбасыларды нақты қарау қажет. Дәстүрлi қазақстандық менталитет бiрте-бiрте қазiргi әлемге сәйкес келмейтiн болады және бұрын қарапайым құбылыс деп саналған нәрсе бүгiнгi күнi көптеген проблемаларды тудырады. Дегенмен, соңғы жылдары отбасы-тұрмыстық және басқа да салалардағы зорлық-зомбылықты жою бойынша жұмыс жылдам күш алып, жағдайды әлi де жақсы жаққа өзгертуге болатынына үмiт бередi.

Сарапшылық және терең сұхбат барысында қоғамда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа төзбеушiлiктi қалыптастырудың алғышарттары бар екенiн түсiндiк. Адамдар мұны мемлекеттiң, ҰЕҰ-ның және жалпы қоғамның өзара iс-қимылына байланысты шешiлетiн елеулi проблема ретiнде қабылдай бастады:

«Менiң ойымша, [жағдай] жақсарды. Дағдарыс орталықтары бар, онда балалары бар әйелдер келiп, сонда тұра алады. Қазiр агрессорларды құқық қорғау органдары бақылайды. Бiз ұлдарды тәрбиелеу саласында олар жас кезiнен бастап өмiр сүруге, оның iшiнде әйелдердiң өмiрiне жауапты екенiн түсiну үшiн белгiлi бiр жұмыстарды жасауымыз керек. Ер адам тәрбиемен айналысуы керек, ал бiзде ер адамдар диванда жатады және ештеңе iстемейдi. Ер балаларды туғаннан бастап ер адамның бойында ел, отбасы үшiн жауапкершiлiктi сезiнетiн қадiр-қасиеттi бойына қалыптастыру керек»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны).

«...дегенмен, ересек ұрпақ, бұл мәселенi бiлдiртпей шешетiн, бұл мәселенi шешу емес тек проблемаға төзу болатын, бiрақ қазiр уақыт өзгердi, зорлық-зомбылық болған және бола бередi, менiң ойымша, бүкiл халықты бiрден тәрбиелеп, мiнсiз қылу мүмкiн емес...»

(«Отбасылық табыс орталығы» қоғамдық қорының директоры, Алматы).

Осылайша, жаппай сауалнама, сарапшылық және терең сұхбат деректерiн талдай отырып, келесiдей түйiн жасауға болады:

1. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты тудыратын iшкi факторларға алкогольге немесе есiрткiге тәуелдiлiк, психикалық және психологиялық аурулар, шамадан тыс агрессивтiлiк және т.б. негiзгi себептер жатады.

2. Сырттан әсер ететiн факторлар – өмiр сүру деңгейiнiң төмендiгi, тұрақты табыстың болмауы, бiлiмнiң төмендiгi және т.б. Алайда материалдық проблемалардан басқа, адамның балалық шағында болған жағдайлардың әсерiн де, әсiресе егер бала кезiнде адамның өзi отбасындағы ересек туыстары тарапынан зорлық-зомбылыққа ұшыраған болса, оны да ескерген жөн.

3. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық көрiнiсiнде гендерлiк теңсiздiк маңызды рөл атқарады. Адамның санасын қалыптастыру кезiнде гендерлiк стереотиптер, яғни белгiлi бiр жынысқа қатысты мiнез-құлықтың ерекше, шаблондық нормалары қалыптасады.

4. Респонденттердiң көпшiлiгiнiң пiкiрiнше негiзгi себептер жұмыссыздық – 55,9% және 52,8% «жаман әдеттер» – маскүнемдiк, нашақорлық, құмар ойындар болып табылады.

5. Респонденттердiң 86,3% тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ешқандай жағдайда жол берiлмейдi деп санайды, алайда 9,5% зорлық-зомбылыққа жағдайға байланысты жол берiледi деп санайтынын айта кеткен жөн.

6. Қоғамда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа төзбеушiлiк үрдiсi байқалады, бұл проблеманы жою үшiн мемлекеттiң, ҰЕҰ-ның және жалпы қоғамның өзара iс-қимылы қажет.

II ТАРАУ.

ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДЫҢ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ТӘЖІРИБЕСІ

2.1. ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ САЛАСЫНДАҒЫ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЗАҢНАМАЛАР ТАЛДАУЫ.

Адамның негізгі құқықтарын белгілейтін халықаралық-құқықтық актілер әрбір адамды зорлық-зомбылық көріністерінен және адамның қадір-қасиетін қорлайтын өзге де жүгіну түрлерінен қорғауды қамтамасыз етеді. Мұндай актілердің ішінде келесі құжаттар ерекшеленеді:

А. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакті азаптауларға және адамның қадір-қасиетін қорлайтын қатыгез, адамгершілікке жатпайтын, ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттерге толық тыйым салуды (7-бап), кез келген кемсітушіліктен қорғауды белгілейді (26 бап)¹⁷. Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пакт қоғамның табиғи және негізгі бірлігі болып табылатын отбасына, мүмкіндігінше, ең кең ауқымды қорғау мен көмек көрсетуді, әсіресе оны құру кезінде және буыны бекімеген балаларға қамқорлық жасау және оларды тәрбиелеу оның міндеті болып табылатынын белгілейді. Бұл ретте аналарға босануға дейінгі және одан кейінгі даму кезеңі ішінде олар ерекше қорғалу қажет (10 бап). Сонымен қатар, әр адамның физикалық және психикалық денсаулығына құқығын мәлімдейді (12 бап)¹⁸.

В. Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы Конвенция (CEDAW)

Әйелдердің тұрмыстық зорлық-зомбылықтан ерекше осалдығын ескере отырып, бұл мәселелерде әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы конвенцияға (CEDAW Конвенциясы) елеулі рөл беріледі, ол мемлекетті қандай да бір адам тарапынан әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою үшін барлық тиісті шараларды қабылдауға міндеттейді (2 бап)¹⁹. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық туралы №19 Конвенцияға жалпы ұсынымдарда осы Конвенцияның негізінде құрылған әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою жөніндегі Комитет (CEDAW комитеті)²⁰ және №35 әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылық туралы (№19 жалпы ұсынысты жаңартады)²¹ конвенция гендерлік белгісі бойынша әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты оларды кемсіту нысандарының бірі ретінде тануды қамтамасыз етуге ықпал етті. CEDAW комитеті анықтамасы CEDAW Конвенциясының 1-бабында қамтылған әйелдерге қатысты кемсітушілік ұғымы гендерлік зорлық-зомбылықты да (яғни, «әйел болғандықтан әйелге қатысты жасалатын зорлық-зомбылық немесе әйелдерге лайықсыз әсер ететін зорлық-зомбылық») қамтитынын және мұндай кемсітушілік әйелдердің адам құқықтарының бұзылуын білдіретінін түсіндірді²².

Үйдегі зорлық-зомбылыққа қатысты ережелер Бала құқықтары туралы конвенцияда (БҚК) және Мүгедектердің құқықтары туралы конвенцияда (МҚК) қамтылған.

Жоғарыда аталған барлық халықаралық-құқықтық актілерді Қазақстан Республикасы ратификациялаған және қолданыстағы құқықтың бөлігі болып табылады, олардың заңдардан басымдығы бар.

Кейіннен қабылданған халықаралық актілер жоғарыда көрсетілген пактілер мен конвенцияларды тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері жөніндегі нақты құралдармен және ұсынымдармен толықтырды: Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою туралы Декларация²³, Пекин декларациясы және іс-қимыл платформасы²⁴.

С. БҰҰ отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі модельдік заңнама

1996 жылы БҰҰ тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жөніндегі жекелеген елдердің заңнамалық базасын жетілдіру үшін құрылған отбасылық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі модельдік заңнаманы әзірледі, онда отбасындағы зорлық-зомбылық нысандары айқындалды, зардап шеккендердің өтініш беру тетігі егжей-тегжейлі түсіндірілді, құрбандардың құқықтары, отбасылық зорлық-зомбылық мәселелерінде құзырет-

¹⁷ Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1966 жылғы 16 желтоқсандағы 2200 а (XXI) қарарымен қабылданды https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

¹⁸ Халықаралық пакт экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1966 жылғы 16 желтоқсандағы 2200 а (XXI) қарарымен қабылданды https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml

¹⁹ Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы Конвенция. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1979 жылғы 18 желтоқсандағы 34/180 қарарымен қабылданды https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml

²⁰ Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою жөніндегі комитеттің әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық туралы № 19 жалпы ұсынымы https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw_handbook/cedaw_rec19.pdf

²¹ № 19 жалпы ұсынысты жаңартуға арналған әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылық туралы Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитетінің № 35 жалпы ұсынысы <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhslidCrOIUTvLRFDjh6%2Fx1pWAeqJn4T68N1uqnZjLbtFuavNk4TIH7S3xdU4S7zlngqlbpD0ats8RlrdBnaBJI3TWoqC9ZC0U1GVw3B2Tc7W3b>

²² № 19 жалпы ұсынысты жаңартуға арналған әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылық туралы Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитетінің № 35 жалпы ұсынысы

²³ Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою туралы Декларация (БҰҰ Бас Ассамблеясының 1993 жылғы 20 желтоқсандағы қарарымен қабылданды. 48/104) https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml

²⁴ Пекин декларациясы. 1995 жылғы 4-15 қыркүйекте Бейжің қаласында өткен әйелдердің жағдайы жөніндегі төртінші Дүниежүзілік конференцияда қабылданды https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/womdecl.shtml

ті құрылымдардың міндеттері айқындалды, сондай-ақ осы қатыгез құбылыстан зардап шеккен құрбандарға шұғыл және жоспарлы көмек көрсету шаралары белгіленді²⁵. Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы заңның аясына келесі санаттар кіреді: әйелдер, бірге тұратын серіктестер, бұрынғы әйелдер немесе серіктестер, бірге тұратын адамдар, соның ішінде сол үйде тұрмайтын адамдар, туыс, үй қызметкері және олардың отбасы мүшелері.

Д. Еуропа Кеңесінің әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың және отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы күрес жөніндегі Конвенциясы

Үйдегі зорлық-зомбылыққа қарсы күрес шаралары мен құралдарының неғұрлым толық топтамасы Еуропа Кеңесінің әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың және отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы күрес жөніндегі Конвенциясында көзделген (Стамбул конвенциясы, 2011 ж.)²⁶. Ыстамбұл конвенциясында «тұрмыстық зорлық-зомбылық» дегеніміз «отбасы ортасында немесе күнделікті өмірде немесе бұрынғы не қазіргі ерлі-зайыптылар немесе серіктестер арасында болатын оларды жасаған адам құрбан болған жерде тұратыны немесе тұрмайтынына қарамастан барлық физикалық, жыныстық, психологиялық немесе экономикалық зорлық-зомбылық әрекеттері» деп көрсетілген. Конвенция әйелдерге қатысты, оның ішінде отбасы мүшелері немесе серіктес тарапынан қылмыстық қудалауды, зорлық-зомбылық әрекеттерінің кең ауқымын қамтамасыз етуге міндеттей отырып, зорлық-зомбылық келтірушіні қылмыстық қудалауға ерекше назар аударады және қатысушыларды өзін-өзі ұстау мен практикаларын ұлттық деңгейде өзгерту үшін шаралар қабылдауға міндеттейді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы тұру туралы шетелдік заңнаманы талдай отырып, келесі бағалау (салыстыру) өлшемшарттарын бөліп көрсету керек:

1. Арнайы заңнаманың болуы
2. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ұғымының мазмұны және оның субъектілерінің аясы (заңды қолдану аясы)
3. Арнайы уәкілетті органның болуы және ведомствоаралық өзара іс-қимыл
4. Қорғау нұсқамасының (қорғау ордерінің) тетігі
5. Құрбандар мен агрессорларды оңалту жүйесі
6. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық актілерін жасаған адамдарды қылмыстық қудалау
7. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстандыру

1. Арнайы заңнамалық актінің болуы.

Қазіргі уақытта әлемнің 90 мемлекетінде тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы заңнамалық ережелер қолданылады, осы мемлекеттердің 60-ы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы, 7-і әйелдерге қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы арнайы заңдар қабылдады. Посткеңестік кеңістікте 2000-шы жылдар ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылықты болдырмау саласында нормативтік-құқықтық база құрылды. Осы кезеңде алты мемлекетте қорғау нұсқамалары туралы ережелерді қамтитын заңдар Қырғызстан (2003 ж.), Грузия (2006 ж.), Украина (2007 ж.), Молдова (2008 ж.), Әзірбайжанда (2010 ж.)²⁷ қабылданды.

1994 жылы АҚШ-та әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық туралы Заң қабылданды (the violence Against Women Act), оның жұмыс істеуі 2000, 2005, 2011 жылдары ұзартылды. Федералды құрылымның ерекшеліктерін ескере отырып, бұл федералды заң әйелдердің физикалық қауіпсіздік құқықтарының бұзылуын болдырмау, тергеу және жазалау бойынша мемлекеттің міндеттемелерін өздігінен орындамайтынын және орындай алмайтындығын түсіну қажет. Заң мұндай зорлық-зомбылық құрбандарына көмек бағдарламаларына, полицияға, прокурорларға және адвокаттарға тұрмыстық зорлық-зомбылықпен жұмыс істеуге үйрету үшін гранттардың шығу көзі болып табылады. Отбасындағы зорлық-зомбылық жағдайларына, оның ішінде қамауға алу мен қорғау бұйрықтарына ден қоюдың құқықтық тетігін әр мемлекет дербес реттейді. 35-тен астам Штат, Колумбия округі және АҚШ Виргин аралдары үй және жыныстық зорлық-зомбылыққа қарсы заңдар қабылдады²⁸.

Ұлыбританияда 2004 жылы тұрмыстық зорлық-зомбылық, қылмыс және құрбандар туралы заң қабылданды²⁹.

Австралияда барлық 8 провинцияда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы арнайы заңдар қабылданды³⁰.

Австрияда отбасылық зорлық-зомбылықтан қорғау туралы Федералды Акт қабылданды, содан кейін осы саладағы заңнаманы дамыту процесінде өзгерістер болды³¹.

Германияда 2002 жылғы 1 қаңтардан бастап отбасындағы зорлық-зомбылықтан қорғау туралы заң³², Бразилия-

²⁵ С.Ш.Мурзабаева., М.П. Пискалкова-Паркер, Достастық елдеріндегі отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларын заңнамалық реттеу // Еуразиялық интеграция: экономика, құқық, саясат, 2013, №14. 106 б.

²⁶ Еуропа Кеңесінің әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты және тұрмыстық зорлық-зомбылықты болдырмау және оған қарсы күрес туралы Конвенциясы, Стамбул, 11.V.2011 <https://rm.coe.int/168046253f>

²⁷ С.Ш.Мурзабаева, М.П. Пискалкова-Паркер Достастық елдеріндегі отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларын заңнамалық реттеу // Еуразиялық интеграция: экономика, құқық, саясат, 2013, №14. 106 б.

²⁸ https://www.gallaudet.edu/documents/Equal-Opportunity-Programs/vawa_factsheet.pdf

²⁹ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>

³⁰ Domestic and family violence protection orders in Australia: An investigation of information sharing and enforcement: State of knowledge paper / Annabel Taylor, Nada Ibrahim, Shellee Wakefield, Katrina Finn. ANROWS, 2015

³¹ Austrian Federal Act on the Protection against Domestic Violence: entered into force on May 1, 1997 // Fed. Law Gazette. 1996/759

³² Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence

<https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haesuslicher-gewalt-englisch-data.pdf>

да 2006 жылдан бастап отбасындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы заң³³, Болгарияда 2005 жылдан бастап үйдегі зорлық-зомбылықтан қорғау туралы заң қолданылады³⁴.

2. Тұрмыстық зорлық-зомбылық ұғымының мазмұны және оның субъектілерінің аясы (заңның қолданылу аясы).

АҚШ-та тұрмыстық зорлық-зомбылық дегеніміз физикалық, жыныстық, ауызша, психологиялық, экономикалық немесе технологиялық зорлық-зомбылықты немесе жәбірленушіге билік пен бақылауды алуға немесе сақтауға мүмкіндік берген немесе итермелеген кез-келген басқа мәжбүрлі мінез-құлықты қолдану немесе әрекетін қамтитын мінез-құлық моделі: (А) бұл жәбірленушінің қазіргі немесе бұрынғы жұбайы немесе серіктесі не жәбірленушінің жұбайымен бірдей жағдайдағы басқа адам болып табылады; (В) жәбірленушімен бірге тұрады немесе онымен бірге жұбайы не кездесіп тұратын серіктесі ретінде тұрады; (С) жәбірленуші арасында ортақ балалары бар; (D) құрбанмен тұрақты сенімді қарым-қатынаста отбасының ересек мүшесі, төлейтін немесе төлемейтін қамқоршысы болып табылады; не (Е) осы юрисдикциядағы отбасы немесе тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы заңнамаға сәйкес аталған әрекеттерден қорғалған жастарға немесе ересек жәбірленушіге қарсы әрекеттер жасау³⁵ деп көрсетілген.

Ұлыбританияда тұрмыстық зорлық-зомбылық ұғымы физикалық, психологиялық, жыныстық, қаржылық немесе эмоционалды мәжбүрлеуді қамтиды, оның құрамына үй шаруашылығының (отбасының) мүшелері кіреді, тіпті егер олар бір үйде тұрмаса да, бірақ егер олар оған жиі және белгілі бір уақыт аралығында барса, оны үй шаруашылығының (отбасының) мүшесі деп санаған дұрыс³⁶.

АСЕАН елдерінде заңдардағы тұрмыстық зорлық-зомбылық анықтамалары жәбірленушіге зиян келтіретін физикалық, психикалық немесе жыныстық сипаттағы бірқатар әрекеттерді қамтиды³⁷.

Грузияда тұрмыстық зорлық-зомбылық деп физикалық, психологиялық немесе жыныстық зорлық-зомбылықпен, мәжбүрлеумен немесе осындай әрекеттерді жасау қаупімен бірге отбасының бір мүшесінің конституциялық құқықтары мен бостандықтарын басқалардың бұзуын айтады. Бұл ретте зорлық-зомбылық құрбаны ұғымы отбасы мүшелерінен басқа өзге туыстарын және бірге тұрмайтын, тіркелмеген адамдарды, қорғаншыларды, сондай-ақ бірге тұратын адамдарды да қамтиды³⁸.

Молдовада тұрмыстық зорлық-зомбылық деп өзін-өзі қорғау немесе басқа адамдарды қорғау мақсатында жасалған әрекеттерді қоспағанда, физикалық немесе ауызша болсын, жыныстық, психологиялық, рухани немесе экономикалық зорлық-зомбылықтан көрінетін немесе материалдық не моральдық зиян келтіретін кез-келген қасақана әрекет немесе әрекетсіздік, отбасы мүшесі отбасының басқа мүшелеріне қарсы, оның ішінде кәмелетке толмағандарға қарсы немесе ортақ не жеке мүлікке қарсы жасалған әрекеттерді айтады. Бұл ретте адамдар тобына отбасындағы немесе бірге тұру қатынастарындағы зорлық-зомбылық әрекеттеріне ұшыраған адамдар кіреді³⁹.

Украинада тұрмыстық зорлық-зомбылық отбасында немесе тұрғылықты жерінде немесе туыстар арасында не бұрынғы немесе қазіргі ерлі-зайыптылар арасында не бір отбасымен бірге тұратын (тұрған), бірақ туыстық қатынастарда немесе бір-бірімен некеде тұрмайтын (тұрмаған) басқа адамдар арасында, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адам зардап шеккен адаммен бір жерде тұратынына (тұрғандығына) қарамастан, физикалық, жыныстық, психологиялық немесе экономикалық зорлық-зомбылық әрекеттері, сондай-ақ осындай әрекеттерді жасау болып табылады⁴⁰.

3. Арнайы уәкілетті органның болуы және ведомствоаралық өзара іс-қимыл.

Ведомствоаралық өзара іс-қимыл эталоны Дулут моделі болып табылады (Дулуттағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бағдарламасы немесе Дулут моделі): үйдегі зорлық-зомбылық жағдайларында үйлестірілген ведомствоаралық араласудың эталоны болып саналады. Бұл модель 1980-81 жылдары Миннесота қаласында ойлап табылып, іске асырылды, бастаманы 11 агенттік құрды. Содан бері барлық елдерде шығарылған Дулут моделі қылмыстық және азаматтық әділет органдарын әйелдердің қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін бірге үйлестіру ниетімен басталды⁴¹.

АҚШ-та 1995 жылдан бастап Әділет министрлігі құрылымында Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы күрес басқармасы (OVW) жұмыс істейді, оның миссиясы әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты азайту, сот төрелігін жүзеге асыру және тұрмыстық зорлық-зомбылық, танысу кезінде жасалатын зорлық-зомбылық, жыныстық

³³ В.А. Струков Мировой положительный опыт противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений и перспективы его использования в России // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, № 4 (76) 2017. С.82-83

³⁴ Domestic Violence Protection Act. Promulgated in State Gazette, No. 27/29 March 2005

https://www.legislationline.org/download/id/6733/file/Bulgaria_Protection_Against_Discrimination_Act_2003_am2006_eng.pdf

³⁵ Violence Against Women Reauthorization Act of 2021 https://judiciary.house.gov/uploadedfiles/violence_against_women_act_2021.pdf

³⁶ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>

³⁷ Domestic Violence Legislation and its Implementation. An analysis for ASEAN countries based on international standards and good practices. United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2009. P.17

³⁸ Law on Elimination of Domestic Violence, Protection of and Support to Its Victims <https://www.legislationline.org/documents/id/16680>

³⁹ Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178. <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>

⁴⁰ «Үйдегі зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы тұру туралы» 2017 жылғы 7 желтоқсандағы № 2229-VIII Украина Заңы https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749

⁴¹ Domestic Abuse Intervention Programs <https://www.theduluthmodel.org/what-is-the-duluth-model/>

зорлық-зомбылық және қудалау құрбандарына қызметтерді нығайту бойынша ұлттық әлеуетті дамытуда федералды көшбасшылықты қамтамасыз ету болып табылады. Басқарма директорын Президент Сенаттың мақұлдауымен тағайындайды. Басқарма зорлық-зомбылыққа қарсы бағдарламаларды, саясатты және практиканы дамытатын бүкіл елдегі қауымдастықтарға қаржылық және техникалық көмек көрсетеді⁴².

Еуропалық мемлекеттер тәжірибесінің мысалы ретінде Словенияның тәжірибесін келтіруге болады, онда 2008 жылы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы Заң қабылданды (2016 жылы толықтырылды), заңда барлық мемлекеттік билік органдары мен үкіметтік емес ұйымдардың қызметін үйлестіру қажеттілігі белгіленген, сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес тетіктері бекітілді.

Мальтада ведомствоаралық өзара іс-қимылдың тиімді тетіктері әзірленді. Оларды енгізу мақсатында 2017 жылы елімізде тендерлік және тұрмыстық зорлық-зомбылықты жою жөніндегі Стратегия мен іс-қимыл жоспары қабылданды. Құрылған ведомствоаралық комитет азаматтық қоғам өкілдерін қатыстыра отырып, көрсетілген құжаттардың іске асырылуына мониторинг жүргізуге, бұл үшін қажетті қаржылық және адами ресурстарды айқындауға, зерттеулер жүргізуге, тренингтер ұйымдастыруға, құқықтық ағарту жұмысын жүзеге асыруға өкілеттік алды⁴³.

Шетелде жағдайды бақылау мен бағалауға, статистикалық деректерді жинауға маңызды рөл беріледі. Кейбір елдерде бұл функция мемлекеттік органдар жүйесінен тыс тәуелсіз мекемеге жүктеледі. Осылайша, Швецияда 1994 жылы Әйелдерге қатысты ерлердің зорлық-зомбылығын зерттеудің ұлттық орталығы құрылды, ол тиісті ұлттық стратегияның іске асырылуына баға береді⁴⁴.

4. Қорғау нұсқамасының (қорғау ордерінің) тетігі.

АҚШ-та азаматтық қорғаныс кепілдіктері зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдерді қорғаудың маңызды құралы болып табылады. Отбасындағы зорлық-зомбылыққа тиімді жауап беру үшін полициядан талап ету мақсатында бүкіл ел бойынша штаттар 1970 жылдан бастап судьяларға тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына азаматтық тыйым салу туралы сот бұйрықтарын (сонымен қатар қорғау сот бұйрықтары деп те аталады) шығаруға өкілеттік беретін заңдар қабылдай бастады, болашақта олардың құқық бұзушысынан физикалық зияннан қорғауды қамтамасыз етеді⁴⁵. Азаматтық қорғау ордерлері әр штатта әр түрлі. Көптеген штаттарда агрессорға жәбірленушіден аулақ болуды, онымен араласпауды, жәбірленушінің тұрғылықты жерінен кетуді, қамқоршылық және келу туралы бұйрықтарды орындауды, егер балалар болса, алимент төлеуді жиі бұйырады. Мұндай бұйрықтарды бұзғандар да қылмыстық жазаға тартылады. Сонымен қатар, 21 штат пен Колумбия округі полициядан агрессорды қамауға алуды талап ететін заңдар қабылдады, егер ол отбасындағы зорлық-зомбылыққа байланысты не тыйым салу туралы бұйрықты бұзса белгілі бір қылмыс жасады деп айтуға негіз болады⁴⁶. АҚШ-та қауіпсіздік бұйрықтарының үш түрі бар: 1)) Temporary restraining order (TRO): судья жәбірленуші оған тиісті өтінішпен жүгінген кезде бірден шығаруға құқылы уақытша бұйрық (сот тыңдауынсыз және сотталушының пікірін ескерусіз шығарылады) сот басталғанға дейін, әдетте шамамен екі апта; 2) Order for Protection (OFP): сот тыңдауларының нәтижелері бойынша бір жылға дейінгі мерзімге берілетін тұрақты іс-қимыл бұйрығы; 3) Harassment Restraining Order (HRO): 2 жылға дейінгі мерзімге берілетін тұрақты іс-қимыл бұйрығы, егер жауапкердің өзі талап етпесе немесе судья қажет деп таппаса, сот тыңдауларын өткізу талап етілмейді. Ол OFP қамтымайтын жағдайларда, атап айтқанда қудалаушымен (әріптестер, достар, қонақтар, таныстар және т.б.) туыстық немесе жыныстық байланысы жоқ құрбандарды қорғау үшін қолданылады⁴⁷.

Германияда 2002 жылғы 1 қаңтардан бастап тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау туралы заң күшіне енді, онда тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға 10 күнге дейін үйге келуге тыйым салынады. Осы уақыт ішінде отбасындағы зорлық-зомбылық құрбаны дене жарақаттарын куәландыру үшін дәрігерге барып, отбасылық құқыққа байланысты мәселелерді шешуге құқығы бар жақын жердегі сотқа жүгінуі керек. Соттар мұндай өтініштерді тез арада қарайды, сонымен қатар, өтінішті қарау аяқталғанға дейін сот қылмыскерге пәтерге кіруге ғана емес, сонымен бірге жәбірленушіге белгілі бір қашықтыққа жақындауға тыйым салуы мүмкін. Сот, сондай-ақ отбасында зорлық-зомбылық жасаған адамның зорлық-зомбылық құрбанымен және балалармен байланыстарын шектеуге құқылы. Егер отбасындағы зорлық-зомбылық құрбанының табысы аз болса, онда ол мемлекеттік көмекке жүгінуге құқылы⁴⁸.

Норвегияда тыйым салынған сот бұйрықтары Қылмыстық Кодекстің 57-бабымен реттеледі: егер қылмыстық әрекетті жасаған адам деп тауға негіз болса, егер ол: а) басқа біреуге қарсы қылмыстық әрекет жасаса, б) басқа

⁴² <https://www.gallaudet.edu/title-ix/violence-against-women-act/>

⁴³ О.К. Гончаренко Международное и национальное право и практика защиты женщин от домашнего насилия // Женщина в российском обществе. 2020, №3. С.57

⁴⁴ Guide to the system of action and coordination in cases of gender violence in Spain. Ministry of the presidency, relations with Parliament and equality. July 2019 <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/informacionUti/guia/docs/GUIADEACCIONESINGLES.pdf>

⁴⁵ Carolyn N. Kop, Civil Restraining Orders for Domestic Violence: The Unresolved Question of "Efficacy," 11 S. CAL. INTERDIS. L. J. 361, 362; Leigh Goodmark, Law Is the Answer? Do We Know That For Sure?: Questioning the Efficacy of Legal Interventions for Battered Women, 23 ST. LOUIS U. PUB. L. NO. REV. 7, 10–11 (2004)

⁴⁶ ANDREW R. KLEIN, The Criminal Justice Response to Domestic Violence. Cengage Learning (2003); NEAL MILLER, INST. FOR LAW & JUSTICE, DOMESTIC VIOLENCE: A REVIEW OF STATE LEGISLATION DEFINING POLICE AND PROSECUTION DUTIES AND POWERS 28 n.86 (June 2004), available at <http://www.ijj.org/publications>

⁴⁷ Ю.Н. Мощная Создание системы предупреждения семейного насилия в российской федерации на примере опыта Соединённых Штатов Америки // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гаширов, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С. 123-124

⁴⁸ Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haueslicher-gewalt-englisch-data.pdf>

адамды қудаласа, в) немесе адамның тыныштығын басқаша бұзатын болса онда кез келген тұлғаға қарсы шығарылуы мүмкін. Тиым салатын сот бұйрығы келесілерді қарастырады, егер сол тұлғаға қатысты бұйрық шығарылса, онда ол: а) белгілі бір салаларда, немесе б) қудалауға, басқа жерге баруға не қандайда бір жолмен басқа адаммен кездесе алмайды. Бірінші азат жолда көрсетілген әрекетті жасауға анық тәуекелдер болатын болса, онда а) қылмыскерге оның үйіне/өз үйіне баруға тиым салынады. Егер бұл тиым салынған сот бұйрығының сақталуын қамтамасыз ету үшін қажет деп есептелсе, сот тиым салынған сот бұйрығы қолданылатын тұлғаға тиым салынған сот бұйрығының қолданылу мерзімінің бүкіл немесе бір бөлігі ішінде электрондық мониторинг белгіленуге тиіс деген шешім қабылдай алады. Мұндай мониторинг сотталған адамның тиым салу сот бұйрығы қолданылатын аумақтар шегінде жүріп-тұратыны туралы ақпаратты, сотталған адамның жәбірленушіге тікелей жақын жүріп-тұратыны туралы ақпаратты және бақылау жабдығынан сигналдың кез келген жоғалуы туралы ақпаратты тіркеуді ғана қамтуы мүмкін. Сотталған адам осындай көмек көрсетуге және бақылауды жүзеге асыру үшін қажетті полицияның нұсқауларын орындауға міндетті⁴⁹.

Австрияда тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жолын кесуде және оның қайталануының алдын алуда полицияның шығару туралы ұйғарымы және сот берген қорғау ұйғарымы сияқты мемлекеттік мәжбүрлеудің нысандарын пайдалану маңызды мәнге ие⁵⁰. Қазіргі уақытта мұндай ережелер жәбірленушілерге күш көрсету немесе психологиялық зорлық-зомбылық немесе осындай зорлық-зомбылықты қолдану қаупінен кейін 14 күн ішінде, сондай-ақ қудалау жағдайында қорғауды ұсынады, ал зардап шеккен тараптың өтініші бойынша бұл мерзім ұзартылуы мүмкін. Мұндай қорғаныс шараларының әрекеті аумақтарға кең ауқымда таралуы мүмкін жәбірленушінің үйі мен оның айналасы, жұмыс орны және балалар баратын мектеп, сонымен қатар кез-келген байланысқа тиым салынады⁵¹.

5. Құрбандар мен агрессорларды оңалту жүйесі

АҚШ пен Канадада отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылықты зерделеудің теориялық базасын, әдіснамасын және құралдарын әзірлеу жөніндегі ірі орталықтар, отбасында зорлық-зомбылық жаसाған адамдарға көмек көрсетудің дамыған жүйесі бар⁵².

Австрияда құқық қорғау өкілеттіктерінің бір бөлігін мемлекеттік органдардан үкіметтік емес ұйымдарға табыстау жүзеге асырылды. Ең алдымен, бұл полиция мен әлеуметтік қызметтердің іс-қимылын үйлестіруді жүзеге асыратын және зардап шеккендерге көмек көрсетудің белсенді тәсілін жүзеге асыратын араласу орталықтары желісінің жұмыс істеуіне қатысты. Орталықтарды Ішкі істер министрлігі мен Әйелдер істері министрлігі қаржыландырады, бірақ әйелдердің үкіметтік емес ұйымдары басқарады (елде зорлық-зомбылықтан аман қалған әйелдер мен қыздарға қолдау көрсететін 30 баспана және 40 кеңес беру орталығы бар)⁵³.

Молдовада агрессорды қалпына келтіру қызметтері жұмыс істейді, олар: маскүнемдікті, уытсыздандыруды және психотерапиялық емдеудің мамандандырылған бағдарламаларын ұсынады; агрессорға психологиялық және әлеуметтік көмек пен кәсіби оңалту қызметтерін ұсынады⁵⁴.

Украинада құқық бұзушыны сот заңда көзделген жағдайларда құқық бұзушыларға арналған бағдарламадан өту үшін 3 айдан 1 жылға дейін жіберуі мүмкін. Құқық бұзушы бағдарламаға өз бастамасы бойынша ерікті негізде қатыса алуы керек. Құқық бұзушы бағдарламадан өту үшін келмеген немесе бағдарламаны дәлелсіз себептермен өтуден жалтарған жағдайда, бағдарламалардың орындалуына жауапты субъектілер бұл туралы 3 жұмыс күні ішінде шаралар қабылдау үшін Ұлттық полиция органдарының уәкілетті бөлімшелеріне жазбаша хабарлама ұсынады. Құқық бұзушыны бағдарламадан өтпегені үшін жауапқа тарту оны мұндай бағдарламадан өту міндетінен босатпайды. Құқық бұзушы қылмыстық жауапкершілікке тартылған жағдайда, сот оған Украина Қылмыстық кодексі 76-бабының 2-бөлігінің 4-тармағына сәйкес пробацялық бағдарламадан өту міндетін жүктеуі мүмкін⁵⁵.

6. Қылмыстық қудалау

Норвегия мен Бразилия заңдарының АҚШ-тан айырмашылығы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың барлық жағдайларын жәбірленушінің еркіне қарамай тергеу және полицияға хабарлау керек деген ережелерді қарастырады⁵⁶. Басқаша айтқанда, жария айыптау мәселелері болып табылады.

Осыған сүйене отырып, медицина қызметкерлері зорлық-зомбылық жағдайлары туралы заң бойынша хабарлауға міндетті, бірақ олар әрдайым оны жасай бермейді. Заң ережелеріне қарамастан, екі елдің медицина қызметкерлері дәрігерлер мен пациенттер арасындағы қарым-қатынастың құпиялылығын үйдегі зорлық-зомбылық

⁴⁹ The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284

⁵⁰ Д.Г. Заброда, С.Н. Заброда, Австрийский опыт предупреждения домашнего насилия: характеристика и предложения по использованию в России // Общество и право. 2016, № 3 (57). С. 109

⁵¹ 5 елдегі (Австрия, Украина, Ұлыбритания, Израиль, Қазақстан) үйдегі зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың халықаралық тәжірибесі мен озық практикасына шолу жекелеген аспектілер. 2-ші басылым. 2012. 20 б.

⁵² В.А. Струков, Мировой положительный опыт противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений и перспективы его использования в России // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, № 4 (76) 2017. С. 85

⁵³ Bringing security home: fight with violence related to women in OSCE region. Collection of the good experience examples. OSCE, 2009. P.5

⁵⁴ Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178.

<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>

⁵⁵ «Үйдегі зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы түру туралы» 2017 жылғы 7 желтоқсандағы № 2229-VIII Украина Заңы https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749

⁵⁶ Raquel Barbosa Miranda, Siri Lange. Domestic violence and social norms in Norway and Brazil: A preliminary, qualitative study of attitudes and practices of health workers and criminal justice professionals // PLOS ONE | <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243352> December 4, 2020

жұмыстарына кедергілердің бірі ретінде және жағдай туралы билік органдарына хабарламау себебі ретінде басшылыққа алады⁵⁷.

Германияның заңы бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары үш ай ішінде полицияға хабарласа алады немесе полиция қызметкерлерін қылмыс жасалған жерге тікелей шақыра алады, бұл жағдайда өтініш жазудың қажеті жоқ – іс жәбірленушінің өтінішінсіз қозғалады⁵⁸.

Ұлыбританияда заңнамада жәбірленуші мен айыпталушы арасындағы отбасылық туыстық қатынастарды ауырататын мән-жай ретінде тану жағдайларын қоспағанда, бөтен адамға қарсы жасалған қылмыс пен отбасы мүшесіне қарсы жасалған қылмыс арасында ешқандай айырмашылық жоқ⁵⁹.

7. Тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстандыру

АҚШ-тың қылмыстық заңнамасы отбасылық қатынастардың ресми мәртебесіне қарамастан, отбасындағы кез-келген зорлық-зомбылық қылмыстық іс болып саналады⁶⁰.

Ұлыбританияда 2015 жылы ауыр қылмыс туралы Заң қабылданды (76-бап), ол жәбірленушіге елеулі әсер ететін интимдік және отбасылық қатынастарда мәжбүрлі бақылау үшін қылмыстық жауапкершілік енгізді. Заң мәжбүрлі бақылау үшін мынадай жауапкершілік шараларын көздейді: істі корона соты айыптау актісі бойынша қараған жағдайда, кінәлі адам бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айырумен және (немесе) мөлшерін сот өз қалауы бойынша айқындайтын айыппұлмен жазалануы мүмкін. Істі магистратура сотында жиынтық тәртіппен қараған кезде кінәлі адам 12 айға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айырумен және (немесе) сот оның мөлшерін өз қалауы бойынша да айқындайтын айыппұлмен жазаланады⁶¹.

Француз заңы бойынша отбасының белгілі бір мүшесіне қатысты тұрмысты (тұрмыстық зорлық-зомбылық) ауырататын жағдай болып саналады және жасалған қылмысқа байланысты түрме мерзімін едәуір арттыруы мүмкін. Мысалы, әйелін өлтірген жағдайда, егер ол жәбірленушімен отбасылық қарым-қатынаста болмаса да күйеуі 30 жылдық мерзімге емес, өмір бойына бас бостандығынан айырылуы мүмкін⁶².

Норвегияда Қылмыстық кодексте «жақын қарым-қатынасты теріс пайдалану» 282-бабы бар: 6 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру жазасы қорқыту, күш қолдану, бас бостандығынан айыру, зорлық-зомбылық немесе басқа да ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер арқылы елеулі түрде немесе бірнеше рет теріс пайдаланған кез келген адамға: а) қазіргі күйеуі немесе бұрынғы күйеуі не бірге тұратын серіктес, б) тікелей шығу тегі бойынша туысы немесе тікелей шығу тегі бойынша қазіргі немесе бұрынғы жұбайының немесе бірге тұратын адамның туысы, в) шығу тегі бойынша тікелей туысқаны, г) тұлғаның отбасы мүшесі немесе д) біреу не қамқорлық көрсететін адамға қолданылады.

282-баптың б) бірінші абзацына сәйкес біреу қылмыстық әрекетке кінәлі деп танылса, сот тыйым салу туралы сот бұйрығын қолдану керек пе, жоқ па, соны қарастыруы керек. Бұдан басқа, 283-бап тығыз қарым-қатынаста ауырататын мән-жайлар кезінде қатыгез қарым-қатынас жасағаны үшін қылмыстық жауаптылықты белгілейді: 15 жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыру түріндегі жаза көзделген. Зорлық-зомбылықтың күшейуін анықтау кезінде оның айтарлықтай дене жарақатына немесе адам өліміне әкелгеніне, сондай-ақ: а) оның жалғасуы, б) бұл әсіресе ауыр болды ма, әлде айтарлықтай ауырсынуға әкелді ме, әлде в) ол қорғансыз адамға қарсы жасалды ма, сол анықталады⁶³.

Посткеңестік кеңістікте Арменияда, Грузияда, Литвада, Молдовада, Өзбекстанда және Украинада қасақана жеңіл дене жарақатын салу және ұрып-соғу, Беларусь пен Ресейде тек қасақана жеңіл дене жарақатын салу қылмыстандырылған, ал ұрып-соғу Ресейде тек қайталану жағдайында ғана, Беларуссияда ауырататын жағдайлар болған кезде қылмыстандырылған.

Осылайша, халықаралық тәжірибені талдау келесі түйіндер жасауға мүмкіндік береді:

1. Көптеген дамыған мемлекеттер үшін үйдегі (отбасылық-тұрмыстық) зорлық-зомбылықтан қорғау мәселелерін реттейтін арнайы заңнамалық актінің болуы тән.

2. Шет мемлекеттердің отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы заңнамасы көптеген субъектілерді (заңды қолдану салаларын) қамтиды, олардың құрамына тек отбасы мүшелері ғана емес, сонымен бірге басқа туыстар мен жәбірленушімен бірге тұратын адамдар, қорғаншылар мен қамқоршылар кіреді.

⁵⁷ Othman S, Goddard C, Piterman L. Victims' barriers to discussing domestic violence in clinical consultations: a qualitative enquiry // Journal Interpers Violence 2014, 29(8): 1497–513

⁵⁸ А.Ф. Ахмедова, Тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыссыздандыру: қазіргі Ресей қоғамындағы проблемалар мен оны жеңу жолдары // Domestic Violence: мифтер мен шындық: I бүкілресейлік ғылыми-практикалық конференцияның материалдары (Казань, 30 қазан 2020 ж.) / құрастырушылар: Ю.М. Лукин, А.Г. Гамиров, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Қазан университетінің баспасы, 2020, 35 б.

⁵⁹ Прошина Я.К. Охранный ордер в англо-американском правовом порядке: возможности заимствования // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гамиров, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С. 148

⁶⁰ А.К. Зебницкая Ресей мен АҚШ-тағы «тұрмыстық (тұрмыстық) зорлық-зомбылықты» құқықтық реттеудің кейбір мәселелері // «Халықаралық қылмыстық құқық және халықаралық әділет», 2020. №3/

⁶¹ Moloney M. Hidden Scars: Coercive Control and Teenage Relationships. UCD Data Journalism Studio, 2018, July 5.

Available at: <http://newslab.ie/ddjucd/hidden-scars-coercive-control-and-teenage-relationships>.

⁶² Н.А. Голованова Үйдегі зорлық-зомбылыққа қарсы тұру: Ұлыбританияның жаңа тәжірибесі // Бүкілресейлік криминологиялық журнал. 2020, Т.14, № 2. - 3б.

⁶³ The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10-%C2%A7284

3. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл тетігінің айрықша ерекшелігі арнайы уәкілетті органның болуын және қатысты мемлекеттік органдар мен өзге де ұйымдардың ведомствоаралық өзара іс-қимылын көздейтін үйлестірілген саясат болып табылады.

4. Қорғау нұсқамасының (қорғау ордерінің) тетігі жәбірленуші мен агрессорды уақытша оқшаулауға байланысты жедел ден қою шараларын қабылдауды, сондай-ақ агрессорға қатысты одан әрі шаралар туралы істі сотта қарауды көздейді. Сонымен қатар, шетелдік тәжірибе қорғаныс (қауіпсіздік) бұйрықтарын (бұйрықтарын) шығарудағы соттың белсенді рөлімен ерекшеленеді. Қорғау нұсқамасының орындалуына, оның ішінде электрондық режимде орындалуына мониторингке маңызды мән беріледі.

5. Шет елдерде оңалту жүйесі құрбандарға да, агрессорларға да қатысты жұмыс істейді, бұл ретте негізгі құқық қорғау жұмысын мемлекеттік қаржыландыру болған кезде үкіметтік емес сектор жүргізеді.

6. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық актілерін жасаған адамдарды қылмыстық қудалау қаралған мемлекеттердің көпшілігінде жариялы айыптау тәртібімен жүзеге асырылады, яғни қылмыстық іс қозғау үшін зардап шеккен адамның арызының міндетті түрде болуын талап етпейді.

7. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстандыру барлық қаралған мемлекеттерге тән. Сонымен қатар, бірқатар елдерде тұрмыстық зорлық-зомбылық ауырлататын жағдай ретінде қарастырылады.

8. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жүйесінің негізі жалпы және жеке профилактика шаралары, сондай-ақ бұлтартпау шаралары болып табылады, олардың ең бастысы күзет ордері / бұйрығы (қорғау ұйғарымы) болып табылады.

2.2. ҮЙДЕГІ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ КҮРЕСТЕГІ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМДАР, ІС-ШАРАЛАР МЕН ТӘЖІРИБЕЛЕР

2.2.1. Үйдегі зорлық-зомбылыққа қарсы күрестегі халықаралық ұйымдар

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы жобаларды жүзеге асыратын халықаралық ұйымдар арасында БҰҰ құрылымындағы ұйымдар мен халықаралық ҰЕҰ-ны атап өтуге болады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күрес бойынша БҰҰ агенттіктері және кампаниялары

БҰҰ агенттіктерінің арасында бірден бірнеше ұйымдардың жергілікті ҰЕҰ үшін тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жөніндегі бюджеттік бағдарламалары бар, сондай-ақ зорлық-зомбылыққа қарсы күрес жөніндегі халықаралық науқандарды ұйымдастырады.

1. БҰҰ-әйелдер (UN Women)

БҰҰ-әйелдер – БҰҰ-ның гендерлік теңдік пен әйелдердің құқықтарын қорғауды насихаттайтын негізгі мекемесі. Ұйымның төрт стратегиялық басымдықтарының бірі барлық әйелдер мен қыздарды зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінен, оның ішінде үйдегі зорлық-зомбылықтан қорғауды қамтамасыз ету болып табылады⁶⁴.

БҰҰ-ның тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрестегі іс-шараларының ішінде мыналарды бөліп көрсетуге болады:

1. БҰҰ-ның негізгі қызметтер жөніндегі бірлескен жаһандық бағдарламасы шеңберінде «БҰҰ-әйелдер» құрылымы зорлық-зомбылықтан аман қалғандар үшін кешенді негізгі қызметтердің сапасы мен қолжетімділігін жақсарту үшін жұмыс істеуде. Әр түрлі мемлекеттік серіктестердің қолдауымен олар сапалы салааралық қызметтер мен жауап шараларына қатысты жаһандық нормаларды әзірлеу және енгізу бойынша техникалық басшылықты ұсынады⁶⁵.

2. Дүниежүзілік гид-қыздар және скаут-қыздар қауымдастығымен ынтымақтастықта «БҰҰ-әйелдер» 5 пен 25 жас аралығындағы адамдар үшін «Зорлық-зомбылыққа қарсы дауыстар» оқу бағдарламасын әзірледі. Оқу бағдарламасы жастарға өз қауымдастықтарындағы зорлық-зомбылықтың түпкі себептерін түсінуге көмектесетін, сонымен қатар әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын-алу үшін құрдастары мен қауымдастықтарын хабардар етуге және тартуға көмектесетін құралдарды қамтиды⁶⁶.

3. 2006 жылы «БҰҰ-әйелдер» құрылымы үкіметтердің әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылыққа қарсы әрекеттері туралы ақпарат жинау үшін жаһандық мәліметтер базасын құрды. Деректер базасында зорлық-зомбылықтың әртүрлі нысандары туралы мәліметтер бар елдердің профилдері бар. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық туралы жаһандық дерекқор бүкіл әлемдегі әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу жөніндегі тиімді саяси шараларды айқындайды⁶⁷. Сондай-ақ ұйым әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықты тоқтатудың кешенді тәсілі шеңберінде деректерді жинауды, талдауды, есептілікті және пайдалануды жақсарту бойынша жобаларды жүргізеді. Қазіргі уақытта әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты өлшеу әдіснамасын жетілдіру және елдік және өңірлік деңгейлерде деректер жинауды жетілдіру жөніндегі бесжылдық жаһандық бағдарлама (2018-2022 жж.) шеңберінде Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымымен (ДДСҰ) ынтымақтастық орнатқан⁶⁸.

⁶⁴ БҰҰ-әйелдер веб-сайты, <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

⁶⁵ БҰҰ-әйелдер веб-сайты, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/services-for-all-women>

⁶⁶ БҰҰ-әйелдер веб-сайты, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/prevention>

⁶⁷ БҰҰ-әйелдер веб-сайты, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>

⁶⁸ БҰҰ-әйелдер веб-сайты, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>

2. БҰҰ (ЮНФПА) халық қоры – бұл БҰҰ жүйесінің халықаралық мекемесі, ол ерлердің, әйелдердің және балалардың салауатты өмір сүруге тең құқықтарын және барлығына тең мүмкіндіктерді алға тартады. ЮНФПА адам құқықтарына негізделген саясат пен бағдарламаларды жүргізу үшін демографиялық деректерді ұсыну арқылы елдерді қолдайды. ЮНФПА Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның басшылығымен Отбасылық және гендерлік саясаттың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасында және «Отбасындағы зорлық-зомбылықсыз Қазақстан» бағдарламасында көзделген гендерлік зорлық-зомбылыққа ведомствоаралық ден қою тетіктерін дамытуда Қазақстан Республикасы Үкіметіне техникалық қолдау көрсетеді.

2017 жылы ЮНФПА «Отбасындағы зорлық-зомбылықсыз Қазақстан» бағдарламасын іске асыру шеңберінде Оңтүстік Қазақстан облысында тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ведомствоаралық ден қою жүйесін пилоттық іске асыруды және денсаулық сақтау, әлеуметтік қолдау және полиция жүйелері мамандарының тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге қызмет көрсету бойынша стандартты жедел рәсімдерді (СЖП) сынақтан өткізуді қолдады. Бұл салалардың рөлі зорлық-зомбылықтан аман қалған адамдарды тиімді анықтау, медициналық, психологиялық, әлеуметтік көмек көрсету және сот төрелігі мен қауіпсіздікке қол жеткізуді қамтамасыз ету үшін осы жүйеде шешуші рөл атқарады.

Сынақтан өткен СЖП-лар бейімделіп, ұлттық деңгейде жұмыс істеу үшін денсаулық сақтау, еңбек және халықты әлеуметтік қорғау және ішкі істер министрлігіне ұсынылды. Сондай-ақ ЮНФПА Қазақстан Үкіметі өкілдерін гендерлік/тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ден қоюға кешенді тәсілдің озық әдістерін пайдаланудағы Румынияның табысты тәжірибелерімен, сонымен қатар үкімет өкілдері Румыниямен танысу іссапары барысында осы жүйені Қазақстанда бейімдеу үшін оны әзірлеу мен тетіктерін енгізу процесімен таныстырды.

Мысалы, ЮНФПА саналы түрде ата-ана мен әке болу туралы білім беру ресурстарын жасайды, онда ер адамдарға отбасылық қатынастардағы зорлық-зомбылықты болдырмау туралы білім беруге ерекше көңіл бөлінеді⁶⁹. Сондай-ақ ЮНФПА гендерлік/тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуы туралы стратегиялық деректерді жинау бойынша БҰҰ-әйелдермен бірге кейбір бағдарламаларды бірлесіп іске асыруға қатысады.

3. БҰҰ (ЮНИСЕФ) балалар қоры балаларды зорлық-зомбылықтан, оның ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бағдарламаларды іске асырады. Осы мақсатта ЮНИСЕФ ата-аналарға балаларды зорлық-зомбылықсыз тәрбиелеу бойынша білім беру ресурстарын әзірлейді, сондай-ақ балаларды тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау мәселелері бойынша зерттеулер мен тренингтер жүргізетін жергілікті ҮЕҰ-ға қолдау көрсетеді⁷⁰.

4. Violence Prevention Action (VPA) – ДДҰ-ның зорлық-зомбылықтың алдын алу жөніндегі жаһандық кампания Аталған кампания 2004 жылы құрылған. Ол ДДҰ-ға мүше мемлекеттерді, халықаралық агенттіктерді және зорлық-зомбылықтың алдын-алу үшін жұмыс істейтін азаматтық қоғам ұйымдарын біріктіреді. Кампанияның мақсаты - қоғамдық денсаулық сақтаудың зорлық-зомбылыққа әкелетін қауіп факторларын жоюға және салааралық ынтымақтастықты ілгерілетуге бағытталған ғылыми негізделген тәсілін қолдануды күшейту⁷¹.

5. БҰҰ-ның әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою жөніндегі іс-қимылдарды қолдауға арналған Траст қоры

БҰҰ-ның Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою жөніндегі Траст қоры әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықты жүйелі түрде шешуге, қысқартуға және табандылықпен жоюға болатындығын көрсететін бастамаларға гранттар бөледі. Ол 1996 жылы БҰҰ Бас Ассамблеясының 50/166 қарарымен құрылды және содан бері 140 ел мен аумақтағы 609 бастамаға 198 миллион АҚШ долларын бөлді. 2020 жылы ол 71 елдегі және аумақтағы әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алуға және оған қарсы тұруға бағытталған 150 жобаның грант портфелін басқарды⁷².

6. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас хатшысының «2030 жылға қарай әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты бірлесіп тоқтатамыз» кампаниясы (UNiTE) хабардарлықты арттыруға, ақпараттық-ағартушылық жұмыс саласындағы күш-жігерді жандандыруға, білім мен инновациялар алмасуға бағытталған жаһандық іс-қимылдарға шақырады. Бұл кампанияны БҰҰ Бас Хатшысы Пан Ги Мун 2008 жылы құрған. Кампанияның негізгі мақсаттары:

- Әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықтың барлық нысандарына қарсы күрес және олар үшін адам құқықтары саласындағы халықаралық стандарттарға сәйкес жазалау жөніндегі ұлттық заңдарды қабылдау және олардың сақталуын қамтамасыз ету;
- Зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша ведомствоаралық ұлттық іс-қимыл жоспарларын қабылдау және іске асыру;
- Әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықтың әртүрлі нысандарының таралуы туралы деректерді жинау және талдау жүйелерін құру;
- Ұлттық және/немесе жергілікті компанияларды жүргізу және зорлық-зомбылықты болдырмауға және зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдер мен қыздарды қолдауға азаматтық қоғам субъектілерінің кең ауқымын тарту;

⁶⁹ ЮНФПА веб-сайты, https://kazakhstan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_fatherhood_web_final_rus.pdf

⁷⁰ ЮНИСЕФ веб-сайты, <https://www.unicef.org/kazakhstan/%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B5-%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>

⁷¹ ДДҰ веб-сайты, <https://www.who.int/violenceprevention/about/en/>

⁷² БҰҰ-ның Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою жөніндегі іс-қимылдарды қолдауға арналған Траст қоры, <https://unf.unwomen.org/en>

• Жанжал жағдайындағы жыныстық зорлық-зомбылықпен күресу және әйелдер мен қыздарды соғыс әдісі ретінде зорлаудан қорғау, сондай-ақ тиісті заңдар мен саясатты толық орындау⁷³.

7. ЕО-БҰҰ «Луч света» бастамасы (UN Spotlight Initiative)

«Луч света» бастамасы (Spotlight Initiative) – бұл Еуропалық Одақ (ЕО) пен Біріккен Ұлттар Ұйымы (БҰҰ) арасындағы әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықтың барлық түрлерін, соның ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылықты жою жөніндегі жаһандық серіктестік. Spotlight бастамасы бүкіл әлемде 2016 жылы Еуропалық Одақтың 500 миллион еуро көлеміндегі жаһандық қаржылық міндеттемелерімен басталды. Бұл бағдарлама келесі мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған⁷⁴:

- үйдегі зорлық-зомбылықтың алдын алу жөніндегі заңдар мен саясаттарды ілгерілету;
- жергілікті қоғамдастықтар деңгейінде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу стратегиясын әзірлеу;
- зорлық-зомбылық құрбандары үшін жоғары сапалы негізгі қызметтердің қолжетімділігі;
- әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылық туралы деректердің сапасын, дәлдігін және деректердің бар болуын жақсарту.

Қазақстан мен Орталық Азия елдері үшін бұл бағдарлама 2020 жылдың желтоқсанында іске қосылды⁷⁵. Оның әкімшілері-БҰҰ-ның: БҰҰДБ, БҰҰ-Әйелдер және ЮНФПА үш агенттігі.

Басқа халықаралық кампаниялар

8. 16 күн гендерлік зорлық-зомбылыққа қарсы белсенді әрекеттер. Бұл жыл сайынғы Халықаралық азаматтық қоғам науқаны 25 қараша мен 10 желтоқсан аралығында өтеді. Оны 1991 жылы Жаһандық әйелдер көшбасшылығы институтының белсенділері құрған және оны жыл сайын Жаһандық әйелдер көшбасшылығы орталығы үйлестіреді. Науқанның мақсаты әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықты болдырмау және жою мақсатында бүкіл әлемдегі ұйымдардың жекелеген азаматтарының назарын аудару⁷⁶.

9. HeForShe қозғалысы (ол сен үшін). Бұл қозғалысты 2015 жылы «БҰҰ-әйелдер» құрылымы құрған. Содан бері бұл қозғалыс адамдарды, әсіресе ерлер мен ұлдарды, жергілікті шешімдер үшін нақты, өзекті жағдайларды жүзеге асыру арқылы гендерлік теңдікті қолдау үшін елеулі, жағымды мәлімдеме жасауға шақыратын жаһандық ынтымақтастық қозғалысына айналды⁷⁷.

2.2.2. Үйдегі зорлық-зомбылыққа қарсы күрестегі халықаралық тәжірибелер

ӘЫДҰ елдерінде, оның ішінде АҚШ, Канада, Батыс және Шығыс Еуропа елдерінде, сондай-ақ таяу шетел елдерінде – Грузия, Украина және Орталық Азия елдерінде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың халықаралық тәжірибесін талдау мынадай тақырыптық кіші топтар бойынша тиімді тәжірибелерді бөліп көрсетуге мүмкіндік береді: тұрмыстық зорлық-зомбылық порттарының тиімді арнайы заңнамасының болуы, қылмыстандыру және қылмыссыздандыру мәселелері, күзет ордерлері, зардап шеккендерге кешенді көмек көрсету жүйесі. Аталған тақырыптар бойынша төменде жемісін берген халықаралық тәжірибелер ұсынылған. Бұл ретте тұрмыстық зорлық-зомбылықты болдырмауда барынша тиімділікке көрсетілген шаралар кешенін іске асыру кезінде қол жеткізіледі.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы тиімді арнайы заңнаманың болуы

Дүниежүзілік банктің мәліметтеріне сәйкес әлемнің 189 елінің 144-інде бүгінгі таңда үйдегі зорлық-зомбылық туралы арнайы заңдар және үйдегі зорлық-зомбылыққа қарсы қылмыстық қудалау бар. 45 елде үйдегі зорлық-зомбылық туралы арнайы заңдар жоқ, 9 елде Бельгия, Джибути, Канада, Ливия, Мадагаскар, Марокко, Тунис, Чад және Эстонияда ерлі – зайыптыларға немесе отбасы мүшелеріне қарсы жасалған болса, зорлық-зомбылықтың белгілі бір қатыгез түрлері үшін ауырлататын қылмыстық жаза қолданылады⁷⁸.

Үйдегі зорлық-зомбылық саласындағы зерттеулер көптеген елдерде арнайы заңдар мен тетіктердің болуы үйдегі зорлық-зомбылықтың өсуіне тиімді қарсы тұра алмайтындығын көрсетеді, өйткені олар «үйдегі зорлық-зомбылық» ұғымын қате түсінуге негізделген.

ОТЗЗ [Қазақстанда] қылмыс деп танылмаған, қорғау ұйғарымы 30 күнге беріледі, оны кім және қалай беретінін түсінбеймін. Мысалы, АҚШ-та электронды білезік абыюзерге қойылады, ол жәбірленушіге жақындағанын білдіреді. Ал бізде оны кім қадағалайды? Ол үшін көп процедуралардың қажеті не? Учаскелік полиция қызметкері оны жазып беруі керек, өйткені ол жағдайды жақсы біледі. Бюрократиялық әуре-сарсаңды түсінбеймін.

Мұнда біз абыюзерге жәбірленушінің медициналық қызметтерін төлеуге мәжбүрлеген кезде экономикалық тиімділікті пайдалануымыз керек. Қорғау жүйесі дисфункционалды және дұрыс құрылмаған (ОТЗЗ проблемасы бойынша маманданған әлеуметтанушы, Қарағанды қаласы).

⁷³ «Сообща» БҰҰ кампаниясы, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/take-action/unite>

⁷⁴ «Луч Света» бастамасы, <https://www.spotlightinitiative.org/what-we-do>

⁷⁵ UN, 'Spotlight Initiative for Central Asia, Afghanistan Will Tackle Gender-Based Violence, Deputy Secretary-General Tells Launch Event' (8 December 2020), <https://www.un.org/press/en/2020/dsgsm1518.doc.htm>

⁷⁶ БҰҰ-әйелдері веб-сайты, <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>

⁷⁷ HeForShe веб-сайты, <http://www.HeForShe.org/en>

⁷⁸ Дүниежүзілік банк, «Женщины, бизнес и закон», 2018ж., <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29498/211252ovRU.pdf?sequence=13&isAllowed=y>

Бастапқы қате түсінік – тұрмыстық зорлық-зомбылық бір-бірімен байланысты емес зорлық-зомбылықтың жеке жағдайлары ретінде пайда болады: физикалық, экономикалық, психологиялық немесе жыныстық және зорлық-зомбылықтың әр түрі үшін алдын-алу және әрекет ету шараларын бөлек қарастыру керек.

Екінші қате түсінік – зорлық-зомбылық үйде болған кезде ғана тұрмыстық болады, ал құқық бұзушы мен жәбірленуші бірге тұрады. Алайда зерттеулер көрсеткендей, қудалау мен зорлық-зомбылық отбасы мүшелері ажырасқаннан немесе екі жаққа кеткеннен кейін де жалғасуы мүмкін.

Осы олқылықтардың орнын толтыру үшін үйдегі зорлық-зомбылық туралы заңнамаға «мәжбүрлеп бақылау» тұжырымдамасын енгізу ұсынылады. «Мәжбүрлі бақылау» – бұл абюзердің зардап шеккен адамның мінез-құлқын бақылау моделі, ол уақыт өте келе терроризм мен қудалауға ұқсайды. Бұл тұжырымдаманың артықшылығы – ол фокусты күш көрсету зорлық-зомбылықтан алшақтатады және зорлық-зомбылықтың басқа түрлерін біріктіреді. Осылайша, тұрмыстық зорлық-зомбылық алдын-алу және әрекет етудің кешенді шараларын қажет ететін күрделі мәселе ретінде қарастырылады.

«Мәжбүрлі бақылау» үшін қылмыстық жауапкершілік 2015 жылы Ұлыбритания заңнамасына енгізілген⁷⁹.

Халықаралық тәжірибеде тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстандыру мәселелері

Елдердің отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы құқық бұзушылықтарды қылмыстандыру саласындағы тәжірибесі жалпы келесі заңдылықты көрсетеді: зорлық-зомбылықтың неғұрлым ауыр түрлері үшін қылмыстық жауаптылықты және зорлық-зомбылықтың неғұрлым ауыр түрлері үшін әкімшілік жауаптылықты белгілеу зорлық-зомбылықтың неғұрлым ауыр түрлері үшін қылмыстық жауаптылықты және зорлық-зомбылықтың неғұрлым ауыр түрлері үшін әкімшілік жауаптылықты белгілеу болып табылады. Алайда айырмашылық кейбір елдерде қылмыстық құқық бұзушылық, ал басқаларында әкімшілік құқық бұзушылық болып табылатын тұрмыстық зорлық-зомбылықтың бірнеше құрамымен жүреді. Мысалы, отбасылық-тұрмыстық саладағы «ұрып-соғу» Ресей мен Қазақстаннан басқа барлық посткеңестік елдердің аумағында қылмыстық іс болып табылады. Сонымен қатар, қылмыссыздандырылған әрекеттерде де елдер арасында айтарлықтай айырмашылықтар бар.

Бұл ретте, «ұрып-соғу» бабы, егер ұрып-соғу «бұзақылық ниетпен, сондай-ақ саяси, идеологиялық, нәсілдік, ұлттық немесе діни өшпенділік немесе дұшпандық себептермен немесе кез-келген әлеуметтік топқа деген жеккөрушілік немесе дұшпандық себептермен» жасалса Ресей Федерациясының Қылмыстық кодексінде (РФ Қ ҚК 116-бабы) қаралады. Қазақстанда «ұрып-соғу» бабы толығымен әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодекске ауыстырылды. Ал денсаулыққа жеңіл зиян келтіру барлық посткеңестік елдерде қылмыс болып табылады, бірақ тек Қазақстанда 2017 жылы қылмыссыздандырылды.

Бұдан әрі, Молдовада 2008 жылғы ӘҚБТК-де зорлық-зомбылық үшін жауапкершілік белгілейтін екі бап бар, ал тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жеке бап бар⁸⁰. 78-бап елеусіз дене жарақаттарын келтірген қатыгез қарым-қатынас немесе басқа да күш қолдану әрекеттері үшін әкімшілік жауапкершілікті белгілейді және 30-дан 45 шартты бірлікке дейінгі мөлшерде айыппұл салуға немесе 40 сағаттан 60 сағатқа дейінгі мерзімге қоғамның пайдасына ақы төленбейтін еңбек түрінде немесе құқық бұзушылық үшін 10 күннен 15 күнге дейінгі мерзімге қамау түрінде жаза тағайындауға әкеп соғады. Егер мұндай әрекеттерді отбасының бір мүшесі отбасының басқа мүшесіне қатысты жасаса, онда «отбасындағы зорлық-зомбылық» деген 79-бап қолданылады. Тек жаза түрлеріндегі айырмашылық: 79-бап бойынша айыппұл тағайындалмайды, бірақ 40 сағаттан 60 сағатқа дейінгі мерзімге ақы төленбейтін еңбекке тарту түріндегі немесе 10 күннен 15 күнге дейінгі мерзімге қамау түріндегі жазалау шаралары қалады.

Қоғамдық жұмыстарға тарту айыппұлдармен және қамауға алумен салыстырғанда тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жазаның ең тиімді түрі екенін атап өткен жөн. Мұндай жаза отбасылық агрессордың кейінгі мінез-құлқына үлкен түзету және тежегіш әсер етеді. Бір жағынан, құқық бұзушы қоғамнан оқшауланбайды, қамауға алынған жағдайда жұмыс орнында болмағаны үшін жұмысынан айрылмайды, отбасылық бюджеттен айыппұл төлемейді. Екінші жағынан, құқық бұзушы бірнеше апта бойы қоғамдық пайдалы жұмыстарда жұмыс істеуі керек. Бұл жұмыстарға көшелерді, қоғамдық аумақтарды, саябақтарды тазалау, қыста қарды жинау, жолдарды салу және жөндеу, қала аумақтарын көгалдандыру және абаттандыру бойынша жұмыстар, сондай-ақ қарттарға, мүгедектерге күтім жасау және әлеуметтік пайдалы бағыттағы басқа да жұмыс түрлері кіреді. Алайда Қазақстанда қоғамдық жұмыстар тек қылмыстық құқық бұзушылық жасағаны үшін тағайындалады⁸¹, ал ұрып-соғу және денсаулыққа жеңіл зиян келтіргені үшін әкімшілік жазаның тек екі түрі көзделген: жазбаша ескерту немесе әкімшілік қамауға алу (1.1-т. 73-1 және 73-2 баптар).

Қырғызстанда «ұрып-соғу» және «денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру» баптары 2007 жылы әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодекске ауыстырылды⁸². Алайда Молдовадағыдай, ұрып-соққаны үшін жаза ретінде 40 сағат мерзімге қоғамдық жұмыстарға міндетті түрде тарту мен бес тәулікке қамау көзделген. Ал денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіргені үшін есептік көрсеткіштің оннан жиырмаға дейінгі мөлшерінде айыппұл немесе бес тәулік мерзімге әкімшілік қамауға алу көзделген.

⁷⁹ Serious Crime Act 2015, «Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship» // <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/contents/enacted>, секция 76

⁸⁰ Молдова Республикасының 2008 жылғы 24 қазандағы № 218-XVI «Құқық бұзушылық туралы» кодексі

⁸¹ Амина Чайя, «Что не так с законом о бытовом насилии в Казахстане? Часть первая», Masa Media, 10 ноября 2020 года, <https://masa.media/ru/site/cto-ne-tak-s-zakonom-o-bytovom-nasilii-v-kazakhstan-chast-pervaya>

⁸² Қырғыз Республикасының 1998 жылғы 4 тамыздағы N 114 Әкімшілік жауаптылық туралы кодексі

Сондай-ақ Қазақстан – ұрып-соғу және денсаулыққа жеңіл зиян келтіру түріндегі тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жазбаша ескерту түріндегі жаза қолданылатын посткеңестік кеңістіктегі жалғыз ел екенін атап өткен жөн. Қоғамдық жұмыстарға тарту және қамауға алу жеке адамға қатысты осындай құқық бұзушылықтар үшін жазаның неғұрлым сәйкес өлшемді түрі екені анық. Салыстыру үшін АҚШ-тың Миннесота штатында кез-келген тұрмыстық зорлық-зомбылық, тіпті соққы беру қаупі де ауыр қылмыс болып табылады. Бірінші рет жаза – 90 күнге дейін қамауға алу, екінші рет – бір жылға дейін қамауға алу, ал үшінші рет бес жылға дейін бас бостандығынан айыру жазасы қарастырылған. Бұл ретте құқық бұзушы алғаш рет 24 апта бойы психокоррекция курсынан өтуі тиіс.

Жоғарыда баяндалған талдаудан Қазақстанда тұрмыстық зорлық-зомбылық үйдегі зорлық-зомбылықтың өсуін тежемейтін, тек ұрып-соғу мен денсаулыққа жеңіл зиян келтірудің ғана емес, сондай-ақ 2018 жылдан бастап отбасылық салада денсаулыққа орташа және ауыр зиян келтіру сияқты қылмыстардың үздіксіз өсуіне алып келетін дәрежеге дейін қылмыссыздандырылған деп қорытынды жасауға болады (кестені қараңыз).

Жекелеген елдердің тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстандыру саласындағы заңнамасы мен құқық қолдану практикасын талдау жазаның барынша алдын алу әсері үшін үш шарт сақталуға тиіс екенін көрсетті:

1) тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауаптылықтың түрі – әкімшілік немесе қылмыстық-құқық бұзушылықтың жасалу есебіне (біржолғы немесе жүйелі), сондай-ақ жасалған құқық бұзушылықтың ауырлық дәрежесіне байланысты болуға тиіс.

2) физикалық ауырсыну (ұрып-соғу) және денеге зиян келтіру/денсаулыққа зиян келтіру түріндегі физикалық зорлық-зомбылықпен байланысты барлық нәрсе адамның өмірі мен денсаулығына қарсы қылмыс болуы керек. Сонымен қатар, егер бұл әрекеттер отбасы мүшелеріне немесе ерлі-зайыптыларға қатысты жасалса, онда бұл баға беру белгісі болуы керек және жазаның ауырлығына әсер етуі керек.

3) үйдегі зорлық-зомбылық жөніндегі барлық баптар жеке айыптаудан жеке-жариялы айыптау санатына (егер зорлық-зомбылық әрекетке қабілетті кәмелетке толған адамдарға қатысты қосымша арнайы белгілерсіз жасалса) не жариялы айыптау санатына (егер зорлық-зомбылық кәмелетке толмағандарға, жүкті әйелдерге, қарттарға, мүгедек адамдарға немесе сот әрекетке қабілетсіз деп таныған адамдарға қатысты жасалса) ауыстырылуға тиіс.

Үйдегі зорлық-зомбылықтың қылмыстылығы, егер үйдегі зорлық-зомбылық жеке айыптау санатында қалса, яғни зардап шеккен адам полицияның көмегінен өзін толық қорғаса, онда тиімді болмайды. Жеке айыптау санатына ауысу белгілі бір дәрежеде жауапкершілікке тарту жағдайын жақсартады, өйткені полиция дәлелдемелер мен айыптауларды жинайды. Бірақ іс қозғау үшін әлі де зардап шеккен адамның өтініші қажет. Сондай-ақ адамның өтініші бойынша тергеу тоқтатылуы мүмкін. Бұл ретте полиция мұндай мәлімдеменің үй зорлаушысының, туыстарының немесе өзге үшінші тұлғалардың қысымымен немесе қорқытып алуымен жасалуы мүмкін екенін назарға алмайды.

Литвада 2011 жылғы жақындары ортасындағы зорлық-зомбылықтан қорғау туралы Заңға сәйкес «полицияның лауазымды адамы жақын ортадағы зорлық-зомбылық оқиғасы тіркелгеннен кейін зорлық-зомбылыққа ұшыраған адамды қорғау үшін дереу шаралар қолданады және анықталған жағдайларды ескере отырып, сотқа дейінгі тергеуді бастайды және егер сотқа дейінгі тергеуді бастау үшін прокурордың талабы қажет болса, прокурорға хабарлайды» (6 бап)⁸³.

Тиісті түзетулер Қылмыстық кодекске және үйдегі зорлық-зомбылық бойынша істерді жеке-жариялы айыптау санатынан жариялы айыптау санатына ауыстыру туралы қылмыстық іс жүргізу кодексіне енгізілді. Осылайша, полиция органдары үйдегі зорлық-зомбылық белгілері анықталған барлық жағдайларда, тіпті зардап шеккен адамнан немесе зардап шеккен адамның өкілдерінен өтініш болмаған кезде де сотқа дейінгі тергеуді қозғауға міндетті.

Украинаның тәжірибесі назар аударарлық, онда тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін қылмыстық жауапкершілік тұрмыстық зорлық-зомбылық әр түрлі зорлық-зомбылықтың жеке жағдайлары емес, отбасы мүшелеріне немесе ерлі-зайыптыларға, оның ішінде бұрынғы ерлі-зайыптыларға қатысты әр түрлі зорлық-зомбылықты жүйелі және қасақана жасау деген ұғымға негізделген.

Жеңіл дене жарақатын және қысқа мерзімді денсаулықты бұзғаны үшін бап Қылмыстық кодексте (125-бап) көзделгенін атап кеткен жөн.

Украинаның Қылмыстық кодексінде тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты қылмыстарға қатысты басқа да баптар қарастырылған. Мысалы, ерлі-зайыптыларға немесе бұрынғы ерлі-зайыптыларға немесе кінәлі отбасылық немесе жақын қарым-қатынаста (Украина ҚК 67-бабының 6-1-бөлігі), сондай-ақ баланың қатысуымен (Украина ҚК 67-бабының 6-бөлігі) басқа адамға қатысты қылмыс жасау жазаны ауырлататын жағдай болып табылады.

Сондай-ақ Қылмыстық кодекстің бірнеше баптарында «кінәлі адам отбасылық немесе жақын қарым-қатынаста болған жұбайына немесе бұрынғы жұбайына немесе басқа адамға қатысты қылмыс жасау» деген саралау белгісі бар, ол үшін бас бостандығынан айыру түрінде неғұрлым ауыр жаза көзделген. Атап айтқанда, мұндай белгі зорлау (152-баптың 2-бөлігі) және жыныстық зорлық-зомбылық (153-баптың 2-бөлігі) туралы мақалаларда бар.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша істерді тергеу бойынша құқық қорғау органдары, прокуратура қызметкерлері мен судьяларға мамандандырылған тренингтер

Ғылыми зерттеулер тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының «екінші құрбаны» мәселесін анықтады. Бұл тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің психологиялық денсаулығына келтірілген залал, оны тұр-

⁸³ Литва Республикасының «Жақын ортадағы зорлық-зомбылықтан қорғау туралы» 2011 жылғы 26 мамырдағы Заңы № XI-1425 <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=bkaxmxqw&documentId=TAIS.406221&category=TAD>

мыстық зорлық-зомбылық бойынша істерді тергейтін құқық қорғау органдары – полиция мен соттардың ден қоюы болып табылады.

Екінші виктимдеу мәселені жәй қақтығыс деңгейіне дейін құнсыздандырып айыптау, полицияның агрессормен келісуге мәжбүрлеуі немесе білімді және бай агрессорларды жауапкершіліктен босату нәтижесінде пайда болады, өйткені судьялар оларды біріздендіріп және олар зорлық-зомбылық жасай алады дегенге сенбейді. Екінші виктимдеу қауіпті, өйткені зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің құқық қорғау органдары мен сот төрелігі жүйесіне деген сенім деңгейі төмендейді және болашақта тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы өтініштер саны азаяды⁸⁴.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық істерін тергеудегі жиі кездесетін мәселе-тергеушілердің, прокурорлардың және судьялардың тұрмыстық зорлық-зомбылық динамикасы мен ерекшеліктері туралы жеткілікті білімінің болмауы.

Бұл мәселені шешу үшін құқық қорғау органдарының қызметкерлері мен судьялар үшін арнайы білім беру бағдарламаларын әзірлеп, тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы істерді тергеу бойынша арнайы тренингтер өткізу қажет. Мысалы, Австрияда зардап шеккендермен жұмыс істеу бойынша ведомстволық хаттамалар әзірленеді, олар үйдегі зорлық-зомбылық пен соттылықтың болмауы туралы істердің ерекшеліктерін түсінуге негізделген.

Грузияда зорлық-зомбылық оқиғаларын тергеуді бақылау және тергеушілерге осындай істерді тиісті түрде қарау туралы ұсыныстар беру үшін арнайы департамент құрылған. Полиция, прокурорлар мен судьялар екінші рет құрбан болудың алдын алу және гендерлік сезімталдықты қолдану бойынша тренингтерге қатысады. Заң полицияның агрессорды және жәбірленушіні бөлек тергеуін белгілейді. Сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы шақыру орнына полицияның бірі міндетті түрде әйел болуы керек деген заңнамалық талап бар⁸⁵.

Литвада тұрмыстық зорлық-зомбылық жөніндегі прокурорлар үшін міндетті тренингтер ұйымдастырылады.

Украинада жалпы полиция үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша тренингтер өткізіледі, оның ішінде қарапайым учаскелік және патрульдік қызметтер. 2019 жылдан бастап 50.000 адамнан астам халқы бар әрбір қалада арнайы оқытылған полиция қызметкерлерінен тұратын тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша мобильді топтар құрылған⁸⁶.

Оқытудан басқа, кейбір елдерде құқық қорғау органдары үшін өз міндеттерін тиісінше орындамағаны және тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша істерді тергемегені үшін заңды жауапкершілік енгізілген. Мысалы, Ұлыбританияда Үкімет деңгейінде 2018 жылғы қарашада полицейлердің іс-әрекеттеріне шағымдану жүйесі – Police Super Complaints⁸⁷ енгізілді. Бұл жүйе тағайындалған ұйымдарға қоғам атынан полиция қызметіндегі зиянды модельдер немесе үрдістер туралы мәселелерді көтеруге мүмкіндік береді.

Күзет ордері/қорғау нұсқамалары

Қауіпсіздік кепілдіктері тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын-алу құралы. Халықаралық тәжірибені талдау күзет ордерін полиция немесе сот келесі мақсаттарда бере алатындығын көрсетті:

- құқық бұзушыны зардап шеккендерге, оларға тәуелді отбасы мүшелеріне, басқа туыстарына және оларға көмек көрсететін адамдарға одан әрі зиян келтіруден сақтау;
- құқық бұзушыға осы меншікті кім иеленетініне қарамастан, ортақ тұрғын үйден кету туралы ұйғарым;
- құқық бұзушыға зардап шеккендерге автомобильді және/немесе басқа да жеке мүлікті пайдалануға рұқсат беру туралы бұйрық;
- құқық бұзушының көмелетке толмаған балаларға қол жеткізуіне уақытша тыйым салу;
- құқық бұзушыны жұмыста және басқа жерлерде зардап шеккендермен қарым-қатынастан ұстау
- құқық бұзушыға атыс қаруын немесе сот көрсеткен басқа түрдегі қаруды сатып алуға, пайдалануға немесе иеленуге тыйым салу;
- құқық бұзушыға зардап шеккендерге емделуге, консультациялық қызмет көрсетуге немесе баспанаға баруға арналған шығыстарды төлеу ұйғарымы;
- бірлескен мүлікті жеке-дара пайдалануға тыйым салу.

Алайда егер құқық бұзушы оны сақтамаса, ордердің өзі тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғай алмайды. Мысалы, Австрияда 2016 жылғы үкіметтің зерттеуі соңғы бес жыл ішінде әйелдерді өлтіру жағдайларының 44% күзет ордері кезінде жасалғанын анықтады⁸⁸.

Сондықтан қауіпсіздік бұйрығын бұзғаны үшін пропорционалды және тиісті жазаның болуы маңызды. Украина мен Молдовада құқық бұзушы күзет ордерін бұзғаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылады.

Қауіпсіздік бұйрықтарының икемді шарттары да тиімді тәжірибе болып саналады: егер уақыт өте келе тәуекел дәрежесі өзгерсе, қауіпсіздік бұйрығының шарттары да өзгереді. Мысалы, Албанияда полиция алдымен оқиға орнында зардап шеккен адам үшін қауіпті бағалайды және кем дегенде тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға тыйым салынған ордер береді. Алайда егер полиция оқиға орнында балаларға қауіп төніп тұрғанын көрсе, онда олар бірден белгілі бір уақыт ішінде балалармен қарым-қатынасқа шектеу қояды.

⁸⁴ Дж. Ахильгова, Ю. Антонова, В. Коган, «Самое опасное место: обзор мер по противодействию домашнему насилию. Международный опыт», 2020 г., стр. 21

⁸⁵ Дж. Ахильгова, Ю. Антонова, В. Коган, «Самое опасное место: обзор мер по противодействию домашнему насилию. Международный опыт», 2020 ж., 20 б.

⁸⁶ Укринформ, «В Украине действуют 54 мобильные группы полиции по противодействию домашнему насилию», (08.12.2020 г.), <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3150570-v-ukraine-dejstvuyut-54-mobilnye-gruppy-policii-po-protivodejstviu-domasnemu-nasiliju.html>

⁸⁷ Ұлыбритания үкіметінің Веб-сайты, Police Super complaints. <https://www.gov.uk/government/collections/police-super-complaints>

⁸⁸ «Größtes Mordrisiko besteht für Frauen bei Trennung und Arbeitslosigkeit» Der Standard, 26 қараша 2016 ж. / <https://www.derstandard.at/story/2000111534975/groesstes-mordrisiko-besteht>

Австрияда заң полицияға күзет ордері арқылы агрессорды отбасынан екі аптаға дереу оқшаулауға мүмкіндік береді, тек сот екі аптадан кейін отбасына оралуға болатындығын шеше алады. Болгарияда балалар, егер олар тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға қатысса, автоматты түрде зардап шеккендер болып танылады. Сондықтан полиция дереу күзет ордері арқылы агрессордың балалармен байланысын шектей алады, бірақ бір ай ішінде сот бұл шараны агрессорға қарсы қолдануды шешуі керек.

Зардап шеккендерге кешенді көмек көрсету жүйесі

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қайта жасалуын болдырмаудың маңызды бөлігі кешенді білікті тегін – медициналық, құқықтық, психологиялық және негізгі материалдық көмектің болуы болып табылады.

АҚШ-тағы зерттеулер зардап шеккендерге көрсетілетін қызметтердің өсуі тұрмыстық зорлық-зомбылық 1990 жылдары олардың санының азаюына айтарлықтай әсер еткенін растады⁹⁰. Мысалы, қол жетімді тегін заң қызметтері тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына қауіпсіздік кепілдіктерін, балаларды қорғауды, балаларды қолдауды, денсаулықты қалпына келтіру шығындарын және уақытша еңбекке жарамсыздығынан жоғалған кірістерді алуға көмектесті. Нәтижесінде, жан-жақты көмек зардап шеккен әйелдерге зорлық-зомбылық циклін тоқтатып, жаңа өмір бастауға көмектесті.

Тегін және қол жетімді баспана, тұрғын үй және дағдарыс орталықтарының болуы үйдегі зорлық-зомбылықтан қорғаудың тиімді құралы болып табылады.

Үйдегі зорлық-зомбылық құрбандарына, оның ішінде дағдарыс орталықтары туралы тегін көмек туралы ақпаратты барынша кеңінен тарату жақсы халықаралық тәжірибе болып табылады. АҚШ-та әр штаттағы полиция зардап шеккендерге көмек көрсететін барлық жергілікті ҰЕҰ-мен тиімді жұмыс істейді.

«АҚШ-та полицияның жанында ОТЗЗ құрбанының қайтыс болу қаупін бағалау тобы бар. Оларда тіпті өлтіру қаупі бар екенін бағалау формуласы бар. Содан кейін алдын-алу шаралары қолданылады (адвокат жалдайды, аты-жөнін өзгертеді, оны басқа қалаға көшіреді және т.б.). бізде ондай ештеңе жоқ, тек формалды тәсіл»

(ОТЗЗ проблемасына маманданған әлеуметтанушы, Қарағанды қ.).

Сондай-ақ АҚШ Федералды үкіметінің сайтында тәулік бойы 24/7 күн жұмыс істейтін үйдегі зорлық-зомбылық туралы ұлттық сенім телефоны туралы ақпарат бар.

Ұлыбританияда үйдегі зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсететін ҰЕҰ туралы ақпарат, олардың жедел желілері міндетті түрде барлық полиция учаскелеріндегі ақпараттық стөндтерде, сондай-ақ үйдегі зорлық-зомбылық туралы хабарлағысы келетіндер үшін электрондық үкіметтің ресми сайтында орналастырылады⁹⁰.

Жекелеген елдердің кешенді көмегіне тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерді реинтеграциялау жөніндегі шаралар да кіреді. Бірқатар зерттеулер әйелдің қаржылық және экономикалық тәуелсіздігінің артуы оның зорлық-зомбылық қатынастарынан шығу ықтималдығын арттыратынын дәлелдеді⁹¹. Мемлекет тарапынан мұндай шаралар мыналарды қамтуы мүмкін:

- әлеуметтік тұрғын үй беру;
- зорлық-зомбылықтан кейін денсаулықты қалпына келтіру үшін ақы төленетін жұмыс күндерін ұсыну;
- жұмысқа жалдау кезіндегі жеңілдіктер;
- балаларды мектеп және мектепке дейінгі білім беру мекемелеріне анықтау кезіндегі жеңілдіктер.

Португалияда заңнама деңгейінде компаниялар зардап шеккендерге денсаулығын қалпына келтіру үшін демалыс беруге, сондай-ақ елдің басқа елді мекендеріндегі компанияның филиалдарына ауысу туралы өтінішті қанағаттандыруға міндетті. Грузия мен Украинада дағдарыс орталықтары жаңа мамандықтарды игеруде білім мен дағдыларды дамыту бағдарламаларын ұсынады, сонымен қатар жұмысқа орналасуға қолдау көрсетеді. Мұндай реинтеграция шаралары зардап шеккен әйелдерге серіктесінен үлкен экономикалық тәуелсіздікке қол жеткізуге және дағдарыс орталығынан шыққаннан кейін өздерін және балаларын асырауға көмектеседі, өйткені онда болу уақыты шектеулі.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрестегі өзге де халықаралық тәжірибелер

Тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларының тізілімі

Украинада отбасылық зорлық-зомбылық пен жыныстық зорлық-зомбылық жағдайларының бірыңғай мемлекеттік тізілімі жүргізілуде. Оған абьюзер туралы деректер енгізіледі және сот үкімі күшіне енгеннен кейін 10 жыл бойы сақталады. Бұл тізілім елдегі зорлық-зомбылық ауқымын анықтауға көмектеседі⁹². Сондай-ақ мұндай Тізілімге ену қаупі үй агрессорлары үшін тежегіш бола алады.

Агрессорларға арналған түзету бағдарламалары

Бүгінгі таңда көптеген елдерде агрессорларға арналған түзету бағдарламалары белгілі бір түрде жүзеге асыры-

⁹⁰ Ұлыбритания үкіметінің веб-сайты, <https://www.gov.uk/report-domestic-abuse>

⁹¹ Evan Stark and Eve Buzawa, Violence Against Women in Families (2009)

⁹² С. Хоменко., Н. Назаров., «ұрып-соқса – ол қамаққа алынады: Украина тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы жаңа заңдар шығарды» (BBC, 04.01.2018 г.), <https://www.bbc.com/russian/features-42460145>

лады. Бірақ олардың тиімділігі мазмұнға байланысты өзгереді. Сарапшылар агрессорлармен жұмыс істеу қажеттілігі туралы келесілерді айтады:

«Агрессорлармен міндетті түрде жұмыс жасау қажет, өйткені кез-келген азғындықта, кез-келген проблемада ер мен әйел бар, содан кейін сіз білесіз, олар отбасында тұрмыстық зорлық-зомбылық ер адамдарға қатысты емес, көбінесе әйелдерге қатысты, оның отбасы мүшелерімен жиі кездесетінін ескеру қажет, сандарды қарайтын болсаңыз, қайын ежелері келіндерін ұрады, күйеуінің туыстары өздерін қорлауға, келіндерін моральдық жолмен басуға мүмкіндік береді, сондықтан агрессорлармен жұмыс тек ер адамдармен ғана емес, бұл мақсаттармен, бүкіл отбасылармен жұмыс, өйткені отбасындағы зорлық-зомбылық тек күйеуі мен әйелі арасында ғана емес, туыстар тарапынан балаларға қатысты және т.б. орын алады, бұл өте үлкен жұмыс, біздің елімізде ол қалыс қалуда»

(БҰҰ сарапшысы, Нұр-Сұлтан қ.)

«Отбасы үшін кешенді бағдарлама болуы керек, мысалы, жәбірленуші әйелмен, агрессормен және, әрине, баламен жұмыс істеу керек, өйткені бала да құрбан, менің ойымша осындай жан-жақты тәсіл болуы керек, АҚШ-тағы сияқты кешенді тәсіл болуы қажет»

(Қазақстан психологтар одағының төрағасы, Қазақстан, Нұр-Сұлтан қ.)

Түзету бағдарламаларының неғұрлым табысты моделі гендерлік теңдікке оқытуды қамтиды, отбасылық келіспеушіліктерде зорлық-зомбылықты қолдануға жол бермеу үшін мінез-құлықты бақылауды үйретеді. АҚШ, Канада және Ұлыбританияда мұндай бағдарламалар түрмеге қамаудың баламасы болып табылады. Бірақ егер қатысушы толық курстан өтпесе, онда ол түрмеге жабылады. Зерттеулерге сәйкес мұндай бағдарламаларға қатысу тұрмыстық зорлық-зомбылықты болдырмауға оң әсер етеді, бірақ тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін агрессорға қамауға алу (айыппұл емес) түріндегі қорытынды шығарылады⁹³.

Медиация және татуластыру рәсімдері

Үйдегі зорлық-зомбылық істерінде медиация мен татуластыру рәсімдерін қолдану мәселесі даулы болып қала береді. Бұл процедура көбіне жәбір көрушілердің қауіпсіздігін көздемейді. Отбасылық дауларда тараптардың татуласуы отбасын сақтау мақсатында негізінен посткеңестік елдерде қолданылады.

Медиация тек кездейсоқ зорлық-зомбылық оқиғаларында және егер тараптар отбасылық қатынастарда нақты құқықтар мен мүмкіндіктерге ие болса және өз еріктерімен татуласқысы келсе тиімді бола алады.

Құқық қорғау органдары мен соттарға зардап шеккен адамды медиация рәсімі туралы, оның медиациядан бас тарту құқығы туралы ғана хабардар ету, бірақ «отбасын сақтау үшін» татуласуды талап етпеу ұсынылады.

Жоғарыда баяндалғанды ескере отырып, Құқық қорғау органдары мен соттарға зардап шеккен адамды медиация рәсімі туралы, оның медиациядан бас тарту құқығы туралы ғана хабардар ету, бірақ «отбасын сақтау үшін» татуласуды талап етпеу ұсынылады.

Осылайша халықаралық тәжірибені талдау тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу, сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету саласындағы бірқатар табысты тәжірибелерді анықтады. Алайда ең үлкен нәтижеге барлық осы тәжірибелерді кешенді қолдану арқылы ғана қол жеткізуге болатыны анықталды:

- тұрмыстық агрессорлар үшін барабар және бұлтартпас жазалаумен тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы тиімді заңнама;

- құқық қорғау органдарының, прокуратура органдарының және сот органдарының қызметкерлерін үйдегі зорлық-зомбылық істерін тергеп-тексеру мәселелері бойынша оқыту;

- қорғау ордерлерін/қорғау нұсқамаларын және соттың ерекше шарттарын қолданудың икемді шарттары;

- тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге уақтылы кешенді білікті және тегін көмек көрсету;

- үйдегі агрессорларға арналған түзету бағдарламалары;

- үйдегі зорлық-зомбылыққа ден қою және зардап шеккендерге көмек көрсетудегі ведомствоаралық тәсіл.

⁹³ Evan Stark, Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life, (Oxford University Press, 2007), Chapter 2, «Are Batterers' Programs Effective?»

III ТАРАУ.

ҮЙДЕГІ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТАН САҚТАУ ЖӨНІНДЕГІ ЗАҢНАМАНЫ ЖӘНЕ МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАНДАРДЫҢ, ДАҒДАРЫС ОРТАЛЫҚТАРЫНЫҢ, ҚОҒАМДЫҚ ҰЙЫМДАРДЫҢ ҚЫЗМЕТІН ТАЛДАУ

3.1 ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ЗАҢНАМА ТАЛДАУЫ.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы ҚР заңнамасы мынадай заңнамалық актілерді қамтиды:

- 1) ҚР Конституциясы;
  - 2) «ҚР Азаматтық кодексі» (Жалпы бөлім) 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 268-XIII;
  - 3) «ҚР Азаматтық кодексі» (Ерекше бөлім) 1999 жылғы 1 шілдедегі № 409;
  - 4) «ҚР Қылмыстық Кодексі» 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ (бұдан әрі-ҚР ҚК);
  - 5) «ҚР Қылмыстық іс жүргізу кодексі» 2014 жылғы 4 шілдедегі № 231-V ҚРЗ;
  - 6) «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V ҚРЗ ҚР Кодексі;
  - 7) «Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы» 2011 жылғы 26 желтоқсандағы № 518-IV ҚР Кодексі;
  - 8) «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV ҚР Заңы;
  - 9) «Кәмелетке толмағандар арасындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы мен балалардың қадағалаусыз және панасыз қалуының алдын алу туралы» 2004 жылғы 9 шілдедегі N 591 Қазақстан Республикасының Заңы;
  - 10) «Құқық бұзушылықтардың алдын алу туралы» 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV ҚР Заңы;
  - 11) «Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 ҚР Заңы;
  - 12) «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» 2008 жылғы 29 желтоқсандағы № 114-IV ҚР Заңы;
  - 13) «Ерлер мен әйелдердің тең құқықтарының және тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» 2009 жылғы 8 желтоқсандағы № 223-IV ҚР Заңы;
  - 14) «Қазақстан Республикасындағы жергілікті мемлекеттік басқару және өзін-өзі басқару туралы» 2001 жылғы 23 қаңтардағы № 148 ҚР Заңы;
  - 15) «Адамдарды қоғамнан уақытша оқшаулауды қамтамасыз ететін арнаулы мекемелерде, арнаулы үй-жайларда ұстаудың тәртібі мен шарттары туралы» 1999 жылғы 30 наурыздағы № 353-I ҚР Заңы;
  - 16) «Қылмыстық процеске қатысатын адамдарды мемлекеттік қорғау туралы» 2000 жылғы 5 шілдедегі N 72 ҚР Заңы;
  - 17) «Бұқаралық ақпарат құралдары туралы» 1999 жылғы 23 шілдедегі № 451-I ҚР Заңы;
  - 18) «Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы» 2018 жылғы 2 шілдедегі № 169-VI ҚР Заңы;
  - 19) «Отбасы үлгісіндегі балалар ауылы және жасөспірімдер үйлері туралы» 2000 жылғы 13 желтоқсандағы № 113-II ҚР Заңы;
  - 20) «Кемтар балаларды әлеуметтік және медициналық-педагогикалық түзеу арқылы қолдау туралы» 2002 жылғы 11 шілдедегі № 343 ҚР Заңы;
  - 21) «ҚР Мемлекеттік жастар саясаты туралы» 2015 жылғы 9 ақпандағы № 285-V ҚРЗ ҚР Заңы;
  - 22) «Мәдениет туралы» 2006 жылғы 15 желтоқсандағы № 207 ҚР Заңы;
  - 23) «Білім туралы» 2007 жылғы 27 шілдедегі № 319-III ҚР Заңы;
  - 24) «Әділет органдары туралы» Қазақстан Республикасының 2002 жылғы 18 наурыздағы N 304 Заңы.
- Бұдан басқа, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы заңнамаға мынадай заңға тәуелді нормативтік құқықтық актілер де жатады:
- 1) Қазақстан Республикасы Президентінің жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2006 жылғы 1 ақпандағы N 56 Жарлығы;
  - 2) «Арнаулы әлеуметтік қызметтердің кепілдік берілген көлемінің тізбесін бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2009 жылғы 14 наурыздағы № 330 қаулысы;
  - 3) «Кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссияның қызметі туралы үлгілік ережені бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 11 маусымдағы № 789 Қаулысы;
  - 4) «Әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгездікпен қараудың бар-жоғын бағалау критерийлерін бекіту туралы» ҚР Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 22 қыркүйектегі № 630, ҚР Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 26 қыркүйектегі № 399 және ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2014 жылғы 19 қарашадағы № 240 бірлескен бұйрығы;
  - 5) «ҚР Білім және ғылым министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті туралы ережені бекіту туралы» ҚР Білім және ғылым министрлігінің жауапты хатшысының м.а. 2016 жылғы 7 маусымдағы № 132-К бұйрығы;
  - 6) «Ішкі істер органдарында профилактикалық есепте тұратын адамдарды профилактикалық бақылауды жүзеге асыру жөніндегі қағидаларды бекіту туралы» ҚР Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 15 шілдедегі № 432 бұйрығы;
  - 7) «Арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету саласындағы мемлекеттік қызметтер көрсету қағидаларын бекіту туралы» ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрінің 2020 жылғы 28 мамырдағы № 197 бұйрығы;
  - 8) «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы» ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығы;

9) «ҚР Ішкі істер органдарының әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелерінің жұмысын ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» ҚР Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1097 бұйрығы.

Нормативтік құқықтық актілердің ерекше санатын ҚР Жоғарғы Сотының сот практикасы мәселелері бойынша түсіндірмелерден тұратын нормативтік қаулылары құрайды:

1) «Кәмелетке толмағандардың қылмыстық құқық бұзушылықтары туралы және оларды қылмыстық құқық бұзушылықтар мен қоғамға қарсы өзге де іс-әрекеттер жасауға тарту жөніндегі істер бойынша сот практикасы туралы» 2002 жылғы 11 сәуірдегі № 6 шешіміне өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы;

2) «Соттардың балаларды тәрбиелеуге байланысты дауларды шешу кезінде заңнаманы қолдануы туралы» 2018 жылғы 29 қарашадағы № 15 қаулысы;

3) «Зорлау және сексуалдық сипаттағы өзге де зорлық-зомбылық әрекеттерімен байланысты қылмыстарды сараулаудың кейбір мәселелері туралы» 2007 жылғы 11 мамырдағы № 4 қаулысы;

4) «Соттардың бала асырап алу туралы заңнаманы қолдану практикасы туралы» 2016 жылғы 31 наурыздағы № 2 қаулысы;

5) «Соттардың некені (ерлі-зайыптылықты) бұзу туралы істерді қараған кезде заңдарды қолдануы туралы» 2000 жылғы 28 сәуірдегі № 5 қаулысы;

6) «Республика соттарының денсаулыққа келтірілген зиянды өтеу жөніндегі заңдарды қолдануының кейбір мәселелері туралы 1999 жылғы 9 шілдедегі № 9 қаулысы;

7) «Адам өмірі мен денсаулығына қарсы кейбір қылмыстық құқық бұзушылықтарды саралау туралы» 2007 жылғы 11 мамырдағы № 1 қаулысынан тұрады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы мемлекеттік саясаттың құрамдас элементтері келесі бағдарламалық құжаттар болып табылады:

1) Қазақстан Республикасы Президентінің 2018 жылғы 15 ақпандағы № 636 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі ұлттық даму жоспары (Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № 521 Жарлығымен енгізілген өзгерістермен және толықтырулармен);

2) ҚР Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығымен бекітілген ҚР-дағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасы;

3) Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 988 қаулысымен бекітілген Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы;

4) Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2021 жылғы 11 маусымдағы № 405 қаулысымен бекітілген Адам құқықтары саласындағы бірінші кезектегі шаралар жоспары.

5) ҚР жастарын қолдау жөніндегі 2021-2025 жылдарға арналған кешенді жоспар (ҚР Үкіметінің 2020 жылғы 29 желтоқсандағы № 918 қаулысы);

6) Барлық білім беру ұйымдарында оқыту процесінің тәрбиелік құрамдасын күшейту жөніндегі үлгілік кешенді жоспар (ҚР Үкіметінің 2012 жылғы 29 маусымдағы № 873 Қаулысы);

7) Қазақстан Республикасында құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі 2020 - 2022 жылдарға арналған кешенді іс-шаралар жоспары (Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі ведомствоаралық комиссия отырысының 2019 жылғы 1 тамыздағы № 23-3/07-760 ХАТТАМАСЫ);

8) Дене шынықтыру мен бұқаралық спортты дамыту жөніндегі 2020-2025 жылдарға арналған кешенді жоспар (ҚР Үкіметінің 2020 жылғы 23 сәуірдегі № 242 қаулысы);

9) ҚР Дін саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру жөніндегі 2021-2023 жылдарға арналған кешенді жоспар (ҚР Үкіметінің 2020 жылғы 31 желтоқсандағы № 953 Қаулысы);

10) Баланың құқықтарын қорғауды күшейту, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл және жасөспірімдер арасында суицидтің көбеюі мәселелерін шешу жөніндегі 2020-2023 жылдарға арналған жол картасы (ҚР Үкіметінің 2020 жылғы 30 наурыздағы № 156 Қаулысы);

11) Қазақстан Республикасында мүмкіндіктері шектеулі балаларға кешенді көмек көрсетуді жетілдіру жөніндегі 2020-2023 жылдарға арналған жол картасы (ҚР Премьер-Министрінің 2020 жылғы 17 тамыздағы № 2020 өкімі);

12) «Қазақстан 2020: болашаққа жол» мемлекеттік жастар саясатының 2020 жылға дейінгі тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары;

13) Балаларға қатысты зорлық-зомбылық және қатыгездік көрсетудің алдын алу жөніндегі 2019-2021 жылдарға арналған ведомствоаралық бірлескен іс-қимыл жоспары (ҚР Үкіметінің 2018 жылғы 07 желтоқсандағы қаулысы);

14) Кәмелетке толмағандарға жыныстық тиіспеушілікке, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа және балаларға қатыгездікпен қарауға қарсы қылмыстардың алдын алу және профилактикасы жөніндегі 2019-2023 жылдарға арналған ведомствоаралық іс-қимыл жоспары (ҚР Үкіметінің 2020 жылғы 30 наурыздағы № 156 Қаулысы);

15) Адам саудасына байланысты қылмыстардың профилактикасы, алдын алу және оларға қарсы күрес жөніндегі 2018-2020 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары (ҚР Үкіметінің 2018 жылғы 01 қазандағы № 609 Қаулысы);

16) Балалар еңбегінің ең нашар түрлерін жою жөніндегі 2020-2022 жылдарға арналған іс-шаралар жоспары (ҚР ЕХӘҚМ 2019 жылғы 14 тамыздағы № 428 бұйрығы) және т.б.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілік ҚР «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» Кодексімен (бұдан әрі – ӘҚБтК) және ҚР Қылмыстық кодексімен (бұдан әрі-ҚР ҚК) белгіленген (1.1.2 – 1.1.3-кестелер).

2009 жылғы 4 желтоқсанда «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» ҚР Заңы қабылдан-

ды, ол қазіргі уақытқа дейін қолданыста және онда негізгі ұғымдар, заң субъектілері, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы қағидаттары, түрлері көзделген. Құқық бұзушыға белгілі бір тыйымдарды белгілейтін қорғау нұсқамалары мен ерекше талаптар түрінде құқықтық тетіктер енгізілді, оларды бұзу өкімшілік жауаптылыққа әкеп соғады.

Соттар тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған құқық бұзушының мінез-құлқына үш айдан бір жылға дейінгі мерзімге ерекше талаптар белгілеуі мүмкін. Сот шектеулері өкімшілік жаза қолданумен қатар, оның орнына құқық бұзушыны өкімшілік жауапкершіліктен босату кезінде де қолданылуы мүмкін. Ерекше талаптардың қатарында жәбірленушінің кәмелетке толмағандарды және (немесе) әрекетке қабілетсіз отбасы мүшелерін қоса алғанда, оның іздестіруіне, ізіне түсуге, оған баруға, онымен ауызша, телефон арқылы сөйлесуге және өзге де тәсілдермен байланыс жасауға, сондай-ақ қарудың кез келген түрін пайдалануға және сақтауға тыйым салу көзделген.

ОТЗЗ-ға қарсы іс-қимыл саласындағы заңнамаға бірнеше рет өзгерістер енгізілді. Осылайша, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа жедел ден қою мақсатында қорғау нұсқамаларын шығару құқығы учаскелік полиция инспекторына, кәмелетке толмағандардың істері жөніндегі және әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі инспекторға қосымша берілді.

ҚР 2014 жылғы 18 ақпандағы Заңымен қорғау нұсқамасының мерзімі 10 тәуліктен 30 тәулікке дейін ұзартылды, сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға осы адамда басқа тұрғын үй болған жағдайда, жәбірленушімен бірге жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғын үйде тұруға қосымша тыйым салу енгізілді⁹⁴.

ҚР 2018 жылғы 12 шілдедегі Заңымен алкогольдік ішімдіктерді, сондай-ақ есірткі және психотроптық заттарды, оларға ұқсас заттарды медициналық емес мақсаттарда пайдалануға тыйым салу түрінде ерекше талап енгізілді⁹⁵.

Республиканың Тәуелсіздік кезеңінде мемлекеттің отбасылық-тұрмыстық саладағы құқық бұзушылық үшін жауапкершілік мәселелеріне қатынасы бірнеше рет өзгергенін атап кеткен жөн.

Мәселен, 2004 жылғы 9 желтоқсандағы ҚР Заңымен Қылмыстық құқық бұзушылық ретінде ұрып-соғу қылмыстық сипаттан арылтылды және өкімшілік құқық бұзушылық санатына (ӨҚБТК-нің 79-1-бабы) ауыстырылды⁹⁶. ҚР 2011 жылғы 18 қаңтардағы Заңымен Өкімшілік құқық бұзушылық санатына ауыстыра отырып, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру түріндегі қылмыстық әрекеттер қылмыстық сипаттан арылтуға (ӨҚБТК-нің 79-3-бабы 2-бөлігі) ұшырады⁹⁷.

2015 жылғы 1 қаңтардан бастап ҚР жаңа Қылмыстық кодексінің қолданысқа енгізілуімен жоғарыда аталған құқық бұзушылықтар (ҚК 108 және 109-баптары) қайтадан қылмыстандырылды⁹⁸.

2017 жылғы 3 шілдедегі ҚР Заңымен қылмыстық заңнаманы ізгілендіру шеңберінде оларды өкімшілік құқық бұзушылық санатына ауыстыра отырып, қылмыстық сипаттан арылту (ӨҚБТК-нің 73-1 және 73-2-баптары) жүргізілді⁹⁹.

2019 жылғы 2 қыркүйекте Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев Қазақстан халқына Жолдауында:

«Біз шамадан тыс қудалау шаралары мен сот төрелігінің қатаң жазалау тәжірибесінен бас тарттық. Алайда елімізде ауыр қылмыстардың саны азаймай тұр. Біз заңнамамызды ізгілендіру ісіне көбірек мән беріп, азаматтардың негізгі құқықтарын назардан тыс қалдырдық. Жыныстық зорлық-зомбылық, педофилия, есірткі тарату, адам саудасы, әйелдерге қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық және басқа да ауыр қылмыстарға, әсіресе, балаларға қатысты қылмыстарға қолданылатын жазаны шұғыл түрде қатайту қажет»¹⁰⁰ - деп әйелдер мен балаларға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жазаны қатаңдатуды тапсырды.

Осы тапсырманы орындау үшін 2019 жылғы 27 желтоқсандағы ҚР Заңымен тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жауапкершілікті күшейту бойынша қосымша нормалар енгізілді¹⁰¹.

Атап айтқанда, ӨҚБТК-де отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қайшы әрекеттер үшін санкция 3 тәуліктен 5 тәулікке дейін күшейтілді (ӨҚБТК-нің 73-бабы), құқық бұзушының мінез-құлқына сот белгілеген ерекше талаптарды бұзғаны үшін өкімшілік қамауға алу 5 тәуліктен 7 тәулікке дейін ұлғайтылды (ӨҚБТК-нің 669-бабының 2-бөлігі). Денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (ӨҚБТК-нің 73-1-бабының 1-1-бөлігі), ұрып-соғу (ӨҚБТК-нің 73-2-бабының 1-1-бөлігі) фактілері бойынша құқық бұзушылықтың дербес арнайы құрамы енгізілді. Аталған баптар-

⁹⁴ «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2014 жылғы 18 ақпандағы № 175-V ҚРЗ Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000175#z56>

⁹⁵ «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасын және құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың қызметін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 12 шілдедегі № 180-VI Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000180#z1197>

⁹⁶ «Қазақстан Республикасының Қылмыстық, Қылмыстық іс жүргізу, Қылмыстық-атқару кодекстеріне және Қазақстан Республикасының Өкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексіне қылмыстық істерді тергеу рәсімдерін оңайлату, қылмыстардың кейбір құрамын қылмыстық сипаттан арылту және өкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнаманы жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» «2004 жылғы 9 желтоқсандағы N 10 Қазақстан Республикасының Заңы» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000010_#z0

⁹⁷ «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық заңнаманы одан әрі ізгілендіру және қылмыстық процестегі заңдылықтың келіп-қалыптасуын күшейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2011 жылғы 18 қаңтардағы № 393-IV Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000393#z52>

⁹⁸ Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>

⁹⁹ «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне құқық қорғау жүйесін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2017 жылғы 3 шілдедегі № 84-VI Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1700000084#z202>

¹⁰⁰ Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» Қазақстан халқына Жолдауы // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

¹⁰¹ «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасын жетілдіру және жеке адамның құқықтарын қорғауды күшейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 292-VI ҚРЗ Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000292>

дың санкцияларында айыппұлға балама ретінде ескерту енгізілді.

Заңмен келесі шешімдерді қабылдаудағы соттың өкілеттігі кеңейтілді:

- ерекше талаптар туралы: сот ӘҚБТК 54-бабының негізінде құқық бұзушыға өз бетінше (бұрын полиция органдарының немесе іс жүргізуге басқа да қатысушылардың өтініштері бойынша) шектеулер белгілеуге құқылы;

- тараптардың татуласуы туралы: ӘҚБТК-нің 73, 73-1 немесе 73-2-баптары бойынша алғаш рет әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамдар жәбірленушілермен татуласқан, оның ішінде медиация тәртібімен татуласқан және келтірілген зиянды өтеген жағдайда, әкімшілік жауаптылықтан тек сот қана босатылуы мүмкін.

ҚР ҚК-нің «Азаптау» 110-бабы жеке айыптау істерінен жеке-жария істерге ауыстырылды, дәрменсіз күйдегі жүкті әйелдерге, кәмелетке толмағандарға және басқаларға қатысты азаптау үшін санкция 3 жылдан 4 жылға дейін бас бостандығынан айырудың төменгі шегін арттыру арқылы күшейтілді.

ҚР «Әкімшілік құқық бұзушылық туралы» кодексте жеке адамның құқығына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылықтар санаттары бөлек бөлінген және ҚР Қылмыстық кодексінде отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында бірқатар баптар бөлінген.

Сонымен бірге, жоғарыда келтірілген заңнамалық негіз және қабылданған шаралар отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл міндетін жеткілікті түрде қамтамасыз етпейді. Республикада отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалатын әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтардың ауқымы құқықтық шаралардың тиімділігінің жеткіліксіздігін айғақтайды.

Жаһандану және әлемдік ақпараттық кеңістікті кеңейту, әлеуметтік-экономикалық саладағы өзгерістер мен дағдарыстық құбылыстар, қоғамдық қатынастардың жекелеген тараптарының қылмыстануы, тұрмыстық құқық бұзушылықтарды негіздейтін жаңа факторлар үнемі мониторинг пен заңнаманы жетілдіруді талап етеді.

Отбасылық-тұрмыстық қылмыс жасырындықтың жоғары деңгейімен сипатталады, оның себептері көбінесе азаматтардың құқықтық сауаттылығының болмауы және төмен деңгейі, агрессорға материалдық тәуелділік, гендерлік стереотиптер және соттаудан қорқу болып табылады.

«Қазақстандық отбасылар-2020» ұлттық баяндамасында атап өтілгендей, зорлық-зомбылықтың көптеген құрбандары өздерінің дәрменсіздігі себебінен құқық қорғау органдарынан: жасы (кәмелетке толмағандарға қатысты), тұлғаның психологиялық сипаттамалары (мысалы, қалыптасқан психологиялық синдромдар және тәуелділік), зорлық-зомбылық фактісінің қайталану және ушығуынан қорқуы және құқық қорғау органдарының көмекті жүзеге асыруына нақты сенімнің болмауынан¹⁰² көмек сұрамайды.

Құқық бұзушылық профилактикасының уәкілетті субъектілері тарапынан алдын алудың әлсіздігі, уақтылы ден қоймау да тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ауқымы мен салдарларына теріс әсер етеді. Құқық бұзушылықтың алдын алу жүйесіндегі негізгі буындардың бірі ішкі істер органдары болып табылады, оларға құқық бұзушылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды анықтауға, зерделеуге, жоюға бағытталған шаралар кешенін жүзеге асыру міндеті жүктелген.

Сонымен қатар, ақпаратты есепке алу кітабында (бұдан әрі – АЕК) тіркелетін отбасылық- тұрмыстық құқық бұзушылықтар туралы өтініштер мен хабарламалардың көпшілігін қараусыз қалдырудың қалыптасқан тәжірибесі назар аудартады.

Мәселен, 2021 жылдың 6 айында Нұр-Сұлтан қаласының Ішкі істер органдарының АЕК-де отбасылық-тұрмыстық салада жасалған құқық бұзушылықтар туралы 7 342 өтініш пен хабарлама тіркелген. Оның ішінде өтініштердің жалпы санының 0,2%-ы (18) ғана СДТБТ-ға тіркелді, ал өтініштер мен хабарламалардың 73,2%-ы (5 381) қараусыз қалдырылды, нарядтардан (номенклатуралық істерден) есептен шығарылды.

Осы кезеңде ішкі істер органдарының АЕК-ға түскен өтініштер мен хабарламалар:

- Алматы облысында – 4 195 өтініш пен хабарлама. Оның ішінде 1,1%-ы (47) ғана СДТБТ-ға тіркелді, ал 63,6%-ы (2 669) қараусыз қалдырылды, нарядтарға (номенклатуралық істерге) есептен шығарылды.

- Маңғыстау облысында – 3 292 өтініш пен хабарлама. Оның ішінде 0,2%-ы (138) СДТБТ-де тіркелген, ал 52,3%-ы (1 725) қараусыз қалдырылған, нарядтарда (номенклатуралық істерде) есептен шығарылған.

- ШҚО – 4 459 өтініш пен хабарлама. Оның ішінде 0,2%-ы (20) СДТБТ-де тіркелген, ал 52,2%-ы (2 328) қараусыз қалдырылған, нарядтарда (номенклатуралық істерде) есептен шығарылған.

- Шымкент қ. – 12 641 өтініш пен хабарлама. Оның ішінде 0,2%-ы (446) ғана СДТБТ-ға тіркелген, ал 80,7%-ы (10 206) қараусыз қалдырылған, нарядтарда (номенклатуралық істерде) есептен шығарылған.

5 жыл ішінде (2016-2020 жж.) ішкі істер органдарының АЕК-ға түскен өтініштер мен хабарламалары:

- Шығыс Қазақстан облысында – 34 915 өтініш пен хабарлама, оның ішінде СДТБТ-ға 1,6% (574) өтініш тіркелді, ал 56,8% (19 833) есептен шығарылды;

- Шымкент қ. - 41 385 өтініш пен хабарлама, оның ішінде СДТБТ-ға 1,2% (515) өтініш тіркелді, ал 53,3% (22 060) есептен шығарылды¹⁰³.

¹⁰² «Қазақстандық отбасылар – 2020» ұлттық баяндамасы / Д.Н.Есин, Ә.С.Кайдарова, Ж.С.Батталова, А.К.Рақышева, А.И.Досмухамбетова, Г.М.Мұхамбетқалиева, А.М.Әшімова, А.Б.Иманқұл, З.Т.Алинова, Б.Қ.Ермекебаева, Ж.А.Маратов, Д.К.Арапов, Ж.К.Каримова, А.Н.Родионов, А.Ж.Бағрамова, О.В. Николаева, А.Б.Турекулов – Нұр-Сұлтан: 2020. 197 б.

¹⁰³ 2016-2020 жылдар аралығындағы кезеңде Нұр-Сұлтан қаласы бойынша отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстың және құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі қызметтің жай-күйін талдау / ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның қолдауымен БҰҰ-әйелдер мен ҚР ЕХӘҚМ бірлескен жобасы шеңберінде «Қазақстанда гендерлік теңдік және әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою саласындағы кешенді бағдарлама» әзірленді. ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия, ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, БҰҰ-Әйелдер. Нұр-Сұлтан, 2021.

Осылайша, келіп түсетін өтініш пен хабарламалардың көпшілігі қараусыз қалуда деп тұжырымдама жасауға болады.

Қараусыз қалдырылған хабарламалар бойынша одан әрі алдын алу жұмыстары кейде жүргізілмейді. Келіп түскен өтініштер мен хабарламалардың өсуін, қайталанатын құқық бұзушылықтардың санын ескере отырып, есептен шығарылған істердің ішінде алдын алу жұмыстарын, оның ішінде алдын алу шараларын қабылдау үшін әлеуметтік органдарға ақпарат жіберу арқылы жұмыс жүргізуді қажет ететін отбасылар бар деп болжауға болады.

Қазіргі уақытта тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың алғашқы шарасы қорғаныс ережесі болып табылады. 2010 жылдан бастап 2020 жылға дейін шығарылған қорғау нұсқамаларының саны 12 еседен астам өсті: егер 2010 жылы олардың саны 5830 болса, 2020 жылы олардың саны 67 500-ден асты.

Шығарылатын қорғау ұйғарымдарының саны ішкі істер органдарының тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілеріне уақтылы ден қоюын куәландырады, бірақ бұл отбасы мүшелерінің, әсіресе балалардың нақты қорғалуын қамтамасыз етпейді. Көбінесе отбасында ауыр қылмыс жасаған қылмыскерлерге қатысты бұрын қорғаныс ұйғарымы шығарылған. Тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтар ауқымының артуы аясында қорғау нұсқамалары мен ерекше талаптар санының өсуі қауіпсіздікті қамтамасыз ету құралы ретінде қорғау нұсқамасы бүгінгі күні жеткілікті тиімді болып табылмайды деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді.

Ерекше талаптардың саны 18 еседен астам өсті: егер 2010 жылы олар – 427 болса, 2019 жылы – 7712. Іс жүзінде қорғаныс ережелері мен арнайы талаптар көбінесе орындалмайды, қайталанатын құқық бұзушылықтар санының көптігі байқалады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтар ауқымының артуы аясында қорғау нұсқамалары мен ерекше талаптар санының өсуі осы қорғау құқықтық тетіктері құқық бұзушыларды бірқатар себептерге: құқық бұзушыларды тиісті профилактикалық бақылаудың болмауына, олардың салдарларын жеткіліксіз түсіндіруге, оларды бұзғаны үшін жауапкершіліктің жұмсақ шарасына және практикада орындалмайтын шектеулердің болуына (мысалы, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамға тыйым салуға байланысты құқық бұзушыларды, зардап шеккен адаммен жеке тұрғын үйде, пәтерде немесе өзге де тұрғынжайда тұруға құқығы бар) байланысты деп түйін жасауға мүмкіндік береді.

Құқық бұзушылықтардың профилактикасы жүйесінің уәкілетті органдарының әлсіз алдын алу қызметі отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтар санының ұлғаюына әсер етеді.

Мәселен, ӘҚБТК-нің 73-бабы бойынша (отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қайшы әрекеттер) мынадай құқық бұзушылықтар тіркелді: 2018 жылы – 23 904, 2019 жылы – 25 730, 2020 жылы – 25 844, 2020 жылдың 10 айында – 21 378, 2021 жылдың 10 айында – 23 909 (11,8%-ға өсті).

Сонымен қатар денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (ӘҚБТК-нің 73-1-бабы) және ұрып-соғу (ӘҚБТК-нің 73-2-бабы) бойынша статистикалық көрсеткіштерде елеулі айырмашылықтар байқалады. ҚР БП ҚСЖАЕК ресми деректері бойынша:

- ӘҚБТК-нің 73-бабы – 1-бөлігі бойынша 2021 жылдың 10 айында 4 757 құқық бұзушылық, 2020 жылдың 10 айында – 3 707 құқық бұзушылық (28,3%-ға өсу) тіркелді, ал Qamqog ақпараттық базасында ӘҚБТК-нің 73-1-бабы бойынша 2020 жылы – 15 015 құқық бұзушылық тіркелді;

- 73-2 бап 1-1 бойынша 2021 жылдың 10 айында 3 522 құқық бұзушылық, 2020 жылдың 10 айында – 2 643 құқық бұзушылық (33,3%-ға өсу), ал Qamqog ақпараттық базасында ӘҚБТК 73-2 бабы бойынша 2020 жылы – 7 530 құқық бұзушылық тіркелді.

Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалған денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру (ӘҚБТК-нің 73-1-баптары) және ұрып-соғу (ӘҚБТК-нің 73-2-баптары) құқық бұзушылықтардың дербес құрамына бөлінгенге дейін 2018, 2019, 2020 жылдары жоғарыда көрсетілген құқық бұзушылықтарға объективті және дұрыс статистикалық бақылау тиісті түрде жүргізілмеген деп болжам жасауға болады. Бұл ретте мемлекеттік құқықтық статистика саласындағы заңдылықты қадағалауды жүзеге асыру ҚР Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі Комитетінің негізгі міндеттерінің бірі болып табылады¹⁰⁴.

Заңнаманы да, ұйымдастырушылық-практикалық қызметті де жетілдірудің негізгі өлшемшарттарының бірі статистикалық көрсеткіштер болып табылатынын ескере отырып, мұндай жағдай, бірінші кезекте, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының тиімділігіне әсер етеді. Пәрменді профилактика жасалатын әкімшілік құқық бұзушылықтардың санын азайтуға ықпал етуге тиіс, олар өз кезегінде қылмыстық тәртіппен қудаланатын неғұрлым ауыр зардаптардың алдын алуға тиіс.

Алайда бірнеше рет айтып өткендей, отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстық құқық бұзушылықтардың саны өсуде. Мәселен, соңғы 3 жылда айтарлықтай өсім байқалып, жылына 1000 қылмыстық құқық бұзушылық көрсеткішінен асып түсті, оның ішінде ауыр және аса ауыр қылмыстар саны өсуде (3.1.1-сурет).

2020 жылы 2015 жылмен салыстырғанда отбасылық-тұрмыстық салада жасалған тіркелген кісі өлтірулер саны 82-ден 115-ке (40%-ға), отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалған кісі өлтірулер саны 3-тен 5-ке (66%-ға) дейін өскен (3.1.2-сурет).

2020 жылы 2015 жылмен салыстырғанда отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында қасақана ауыр зиян келтіруге байланысты тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтар саны 196-дан 413-ке (110%-ға), отба-

¹⁰⁴ «ҚР БП құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитетінің құру туралы» ҚР Президентінің 2003 жылғы 28 наурыздағы Жарғысы

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ТУРАЛЫ

3.1.1-сурет. Отбасылық-тұрмыстық салада 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 10 айда жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша ауырлық санаты бөлінісіндегі статистика¹⁰⁵

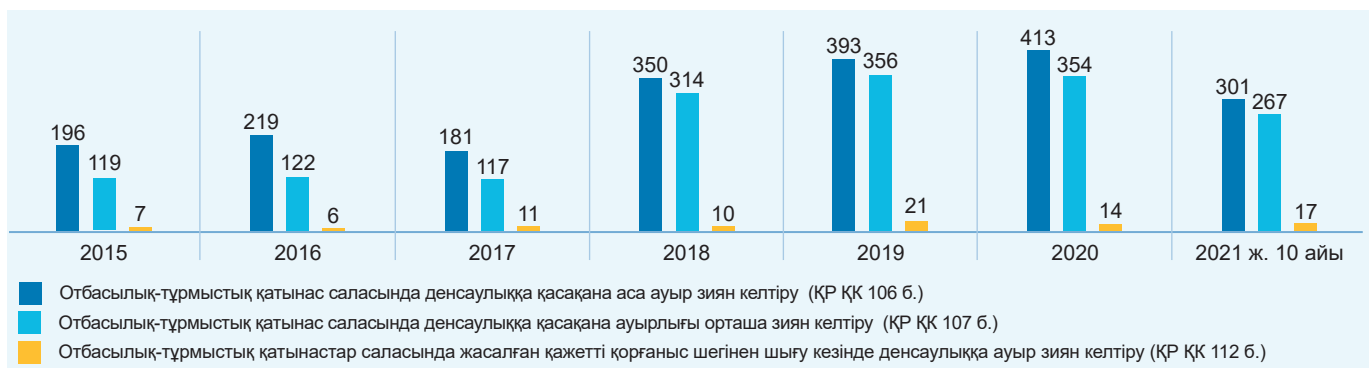

3.1.2-сурет. Отбасылық-тұрмыстық салада 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 10 айда жасалған кісі өлтіру статистикасы¹⁰⁶

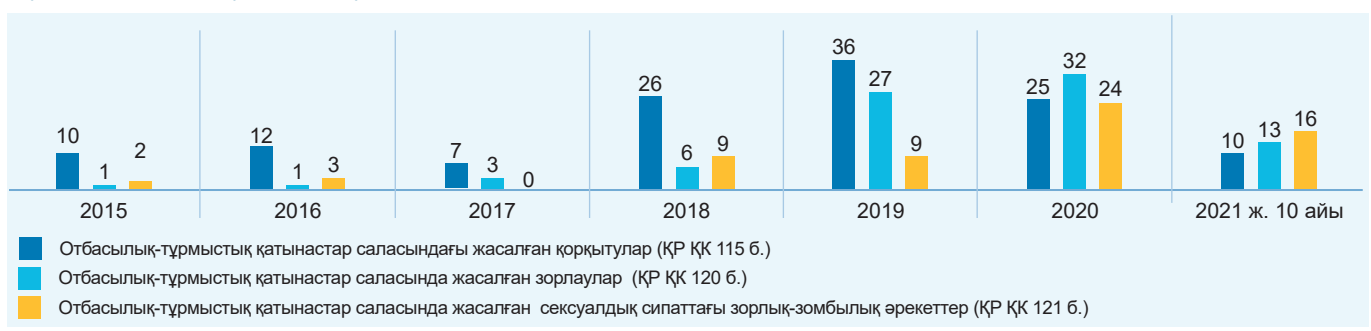

сылық-тұрмыстық қатынастар саласында қасақана ауырлығы орташа зиян келтіруге байланысты жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар-119-дан 354-ке (197%-ға), қажетті қорғаныс шегінен шығу кезінде денсаулыққа ауыр зиян келтіруге байланысты жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында 14 (100%) өскен (3.1.3-сурет).

3.1.3-сурет. Отбасылық-тұрмыстық салада 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 10 айда жасалған денсаулыққа зиян келтірумен байланысты қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша статистика¹⁰⁷

3.1.4-сурет. Отбасылық-тұрмыстық салада 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 10 айда жасалған қауіп-қатерлер, зорлау және сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері бойынша статистика¹⁰⁸

¹⁰⁵ Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті

¹⁰⁶ Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті

¹⁰⁷ Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті

¹⁰⁸ Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті

2020 жылы 2015 жылмен салыстырғанда отбасылық-тұрмыстық салада жасалған тіркелген зорлау саны 1-ден 32-ге дейін (32 есе), отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалған сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттері – 2-ден 24-ке дейін (12 есе), отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында жасалған қатерлер – 10-нан 25-ке дейін (2,5 есе) өсті (3.1.4-сурет).

2016-2020 жылдардағы республика өңірлеріндегі қылмыстың жай-күйін ішінара талдау қылмыстық қудалау органдарының отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстық істерді тоқтатуының жоғары деңгейін көрсетті¹⁰⁹.

Нұр-Сұлтан қаласы бойынша отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы 204 қылмыстық істің 64-і (31,3%) тараптарды татуластыру үшін қылмыстық қудалау органдарымен тоқтатылды. Атап айтқанда, денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру фактілері бойынша 45 қылмыстық істің ішінен сотқа тек 7 қылмыстық іс (15%) жіберілді, қалған 85%-ы тараптардың татуласуына байланысты сотқа дейінгі сатыда тоқтатылды;

- Алматы облысы бойынша отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы 291 қылмыстық істің 103-і (35,3%) тараптардың татуласу себебімен қылмыстық қудалау органдары тоқтатқан. Атап айтқанда, денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру фактілері бойынша 133 қылмыстық істің ішінен сотқа тек 30 қылмыстық іс (22,5%) жіберілді, қалған 77,5%-ы тараптардың татуласуына байланысты сотқа дейінгі сатыда тоқтатылған;

- Шығыс Қазақстан облысы бойынша денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру бойынша 45 қылмыстық істің 38-і (85%) тараптардың татуласуына байланысты тоқтатылған;

- Маңғыстау облысы бойынша денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру бойынша 24 қылмыстық істің 15-і (62,5%) тараптардың татуласуына байланысты тоқтатылған.

Ауырлығы орташа құқық бұзушылықтар бойынша қылмыстық істерді тоқтату зардаптарының зияндылығы ауыр және аса ауыр қылмыстар санаттары бойынша құқық бұзушылықтар динамикасында көрсетіледі, онда тараптардың татуласуына байланысты тоқтатуға жол берілмейді.

Тараптардың татуласуына байланысты қылмыстық істерді тоқтату көбінесе агрессордың және олардың туыстарының тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына қысым жасайтындығына байланысты екенін ескеру қажет.

Жекелеген отбасыларда, әсіресе құқық бұзушы жалғыз асыраушы болып табылатын, ал анасы жұмыс істемейтін көп балалы отбасыларда зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адам татуласуға мәжбүр болады. Сонымен қатар, тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары құқықтық сипаттағы шаралар агрессорға тиісті әсер етпегенін көріп, одан әрі тергеуден бас тартады.

Тараптардың татуласу проблемасы сотқа дейінгі тергеп-тексеру сатысына ғана емес, сондай-ақ сот талқылауы барысына да тән. Мәселен, «Төрелік» АЖ статистикалық деректеріне сәйкес 2017 жылы сот өндірісінде тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты 2172 қылмыстық іс болған. 2141 қылмыстық іс аяқталды, оның 76%-ы (1625 іс), сондай-ақ 25%-ы жәбірленушімен татуласуына байланысты (402 іс)¹¹⁰ қысқартылды.

2018 жылы екі қылмыстық-құқықтық құрамның әкімшілік санатына ауысуына байланысты (ҚК-нің 108-бабы – денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру және ҚК-нің 109-бабы – ұрып-соғу) сандық көрсеткіштер айтарлықтай төмендеді. Осылайша, осы кезеңде соттардың өндірісінде 375 қылмыстық іс болды. 351 іс аяқталды, оның 13%-ы (45 іс), оның ішінде 77,8%-ы жәбірленушімен татуласуына байланысты (35 іс) тоқтатылды.

2019 жылы сот өндірісінде 369 іс болды. 347 іс аяқталды, оның 9,2%-ы (32 іс), оның 63%-ы жәбірленушімен татуласуына байланысты (20 іс) тоқтатылды.

Жоғарыда көрсетілген статистикалық деректер 2018-2019 жылдары жәбірленушімен татуласуға байланысты тоқтатылған істердің саны 2017 жылмен салыстырғанда 27%-дан 70%-ға дейін өскенін көрсетеді.

Осылайша, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы құқық қолдану практикасын талдау қылмыстық заңнаманы жетілдіру қажеттігін көрсетеді. Мемлекет басшысы Қ. К.Тоқаев Ұлттық қоғамдық сенім кеңесінің 2021 жылғы 16 қарашадағы отырысы барысында:

«Профилактикалық әсерді арттыру үшін осы әкімшілік құқық бұзушылықтар үшін жауапкершілікті қатаңдату қажеттілігін (ұрып-соғу және денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру) пысықтау қажет. Қазір менің тапсырмама сәйкес барлық қылмыстық заңнаманы оңтайландыру бойынша жұмыстар жүргізілуде. Атап айтқанда, жеке адамға қарсы, оның ішінде отбасылық-тұрмыстық саладағы қылмыстарға қарсы іс-қимыл проблемалары жан-жақты зерттелетін болады» - деп атап өткен болатын.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылдың тиімді жүйесін құру ҚР Президентінің 2016 жылғы 6 желтоқсандағы № 384 Жарлығымен бекітілген отбасылық және гендерлік саясаттың 2030 жылға дейінгі тұжырымдамасындағы негізгі міндеттермен айқындалған, онда тұрмыстық қылмысты 2020 жылға қарай 20%-ға дейін төмендету мақсаты белгіленген.

2021 жылғы ақпанда ел Президентінің атына отбасылық-тұрмыстық саладағы зорлық-зомбылықтың өсуіне алаңдаушылық білдіруіне байланысты қоғам қайраткерлерінің, заңгерлердің, ғалымдардың, журналистердің, биз-

¹⁰⁹ 2016-2020 жылдар аралығындағы кезеңде отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстың және құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі қызметтің жай-күйін талдау / БҰҰ-Әйелдер мен ҚР ЕХӘҚМ бірлескен жобасы шеңберінде ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның қолдауымен «Қазақстандағы гендерлік теңдік және әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою саласындағы кешенді бағдарлама» әзірленді. ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия, ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, БҰҰ-Әйелдер. Нұр-Сұлтан қ., 2021.

¹¹⁰ Сексуалдық және тұрмыстық зорлық-зомбылық, қысым көрсеткені үшін жаза тағайындаудың халықаралық тәжірибесін зерделеу жөніндегі талдамалық анықтама. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қылмыстық істер жөніндегі сот алқасы https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/ms_05_06_20_analiticheskaya_spravka_ugol_koll_1.docx

несмендердің ұжымдық үндеуі жіберілді. Себептер ретінде отбасындағы әлеуметтік-экономикалық проблемалар, тәрбие мен білім берудің төмен деңгейі ғана емес, сондай-ақ әкімшілік және қылмыстық-құқықтық нормалардың жетілмегендігі де көрсетілді¹¹¹.

Атап айтқанда, үндеудің бастамашылары заңнаманы адамның негізгі құқықтарына қарсы қылмыстарға қатысты қатаңдату жағына реформалау барысында қылмыстық заңның орын алған бұрмалаулары мен қайшылықтары жойылмағанын атап өтті. Қолданыстағы Қылмыстық және әкімшілік заңнама адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарын қорғау бөлігінде, әсіресе отбасындағы әйелдер мен балаларды қорғау бөлігінде теңгерімсіз, кемсітушілік белгілері бар және әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтіру, сотталғандарды түзеу және қылмыстың алдын алу мақсаттарына қол жеткізуді қамтамасыз етпейді. Сонымен қатар, авторлар жеке айыптау саласынан дәрменсіз немесе тәуелді адамдардың құқықтарын қорғауға ұқсас алып тастауды қарастыра отырып, қылмыстық іс жүргізу заңнамасында істердің осы санатын қарау тәртібін анықтау туралы мәселені шешу қажеттілігін атап өтті.

Жоғарыда аталған әрекеттерді қылмыстандыру бойынша ғылыми ұстанымды қылмыстық құқық саласындағы бірқатар отандық және шетелдік ғалымдар білдірді.

Мәселен, ҚР Заңнама және құқықтық ақпарат институты ғалымдарының ұжымы ҚҚ-ге енгізілген өзгерістер мен толықтырулардан кейінгі 2 жыл ішінде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық санының өсуі ҚҚ-тен 108 және 109-баптарды алып тастау туралы шешімнің қате екенін көрсетті деп есептейді. Аталған құқық бұзушылықтардан зардап шеккендер айыппұл, түзеу жұмыстары, қоғамдық жұмыстарға тарту не қамау түріндегі жазалар көзделген көрсетілген баптардың санкциялары салдарынан кінәліні жауапқа тарту туралы өтініш білдірмеген. Бұл жазаны өтеу орындарының болмауына байланысты қамауға алу жазасы тағайындалмады (әлі тағайындалмайды). Жазаның қалған түрлерін тағайындау отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық жасағаны үшін жұмыссыз құқық бұзушы емес, жиі отбасының төлеуіне (айыппұл төлеуге) әкелді. Осының барлығы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты «мүлдем тәзібеушілік» қағидатын бұзуға алып келді, қылмыстық заңнаманың профилактикалық әлеуетін төмендетті.

Заң ғылымдарының докторы, профессор С.М.Рахметов те осындай ұстанымды негіздейді, оның пікірінше, мұндай жағдай отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа «мүлдем тәзібеушілік» қағидатын бұзуға алып келеді, қылмыстық заңнаманың профилактикалық әлеуетін төмендетеді. Мысалы, адамды ұрған жағдайда кінәлі әкімшілік жауапкершілікке, ал қорлағаны үшін қатаң қылмыстық жауапкершілікке тартылады. Бұл әділеттілік принципі бұзу.

Заң ғылымдарының докторы, профессор И.Ш.Борчашвили де олармен келіседі, ол ұрып-соғу және денсаулыққа жеңіл зиян келтіру үшін қылмыстық жауапкершіліктен бас тарту жазасыздықтың өсуіне және зорлық-зомбылықтың өршуіне әкелуі мүмкін деп санайды, өйткені әкімшілік құқық бұзушылықтардың қарастырылған құрамы (денсаулыққа жеңіл зиян келтіру және ұрып-соғу) жеке адамға қарсы басқа қылмыстық қасақана жасалған қылмыстарға қарағанда (атап айтқанда, әскери қылмыстар ҚҚ-нің 439, 440-баптарының денсаулығына жеңіл зиян келтірумен салыстырылады, әскери қызметшілер арасындағы жүгінудің жарғылық қағидаларын бұзу) үлкен қоғамдық қауіп төндіреді.

Заң ғылымдарының докторы Н.И.Хавронюк атап өткендей, қоғамдық тәртіп пен имандылыққа, кәмелетке толмағандардың құқықтарына, жеке тұлғаға және отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтар іс жүзінде қылмыстық-құқықтық болып табылады, сондықтан оларды жасаудың салдары қылмыстық-құқықтық болуы керек¹¹².

Қарама-қарсы ұстаным да айтылады, оған сәйкес осы құрылымдарды қылмыстандыру іс жүзінде мүмкін емес. Олардың пікірінше, «ӘҚБТК Қылмыстық кодекске қол жеткізе алмайтын қорытынды шешімдер қабылдауда кең автономия береді, әкімшілік-құқықтық ықпал әлеуметтік әділеттілікті қалпына келтірудің, жазаның бұлтартпастығының және жаңа құқық бұзушылықтардың алдын алудың ең пәрменді және тиімді тетігі болып табылады. Бұдан басқа, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіргені және ұрып-соққаны үшін жауапкершілікті қылмыстық сипаттан арылту жедел шешім қабылдауға (тәулік ішінде) мүмкіндік берді және «құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар» (ӘҚБТК-нің 54-бабы) белгілеуге, оны ІІО-ға есепке қоюға және 3 айдан 1 жылға дейінгі мерзімге профилактикалық жұмыстар жүргізуге мүмкіндік берді»¹¹³.

Басқаша айтқанда, бұл ұстанымның негіздемесі отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстарды тергеу тетігінің тиімділігінің төмендігіне дейін азаяды.

Алайда қылмыстарды тергеудегі проблемалар белгілі бір құқық бұзушылықтарды қылмыстандыру қажеттілігінің жоқтығын негіздемейді, ал ҚР ҚҚ орнына ӘҚБТК құрылымын пайдалану ыңғайлылығы анық қылмыстық мінез-құлқыты декриминализациялау үшін ақтау болып табылмайды. Әкімшілік өндірістің кемшіліктері бар екендігін атап өткен жөн. Әкімшілік құқық бұзушылық туралы іс жүргізу шеңберінде құқық бұзушылық оқиғасы мен құрамының болмауына байланысты әкімшілік істердің тоқтатылуына байланысты мәселелер туындайды. Әдетте, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық фактісі бойынша оқиға орнына келген полиция қызметкері, ең алдымен, әкімшілік іс жүргізу ісін бастағанға дейін шақыру себептерін анықтайды, шақыру немесе хабарлама фактісі бойынша жағдайларды зерттейді, оқиғаның орын алғанын анықтайды және шешім қабылдайды: жай ғана профилактикалық әңгіме жүргізу (егер оқиға болмаса), қорғау нұсқамасын шығару немесе әкімшілік іс бойынша материалдар жинауды

¹¹¹ <https://azh.kz/ru/news/view/74739>

¹¹² Н.И. Хавронюк Қазақстан Республикасы Қылмыстық Кодексі жобасының тұжырымдамасына және Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің жобасына сараптамалық түсініктеме // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31281852_12

¹¹³ Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық нысандарын криминализациялау/қылмыссыздандыру: ұрып-соғу, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру: ғылыми-практикалық зерттеу / С.Б. Тапаев, В.В. Хан, Т.А. Түсіп., А.С. Куатова— Қосшы: ҚР Бас прокуратурасының жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы, 2021. С.323-333.

жүзеге асыру. Материалдардың болмауына, құқық бұзушылық оқиғасының болмауына байланысты істерді тоқтату себептерін зерттеу мүмкін болмады.

Сондай-ақ іс жүзінде әкімшілік құқық бұзушылық туралы істерді тоқтатуға сот істі қараған кезде адамды әкімшілік жауаптылыққа тартудың ескіру мерзімінің өтуі ықпал етеді. ӘҚБТК-нің 62-бабының 1-бөлігі негізінде адам әкімшілік құқық бұзушылық жасалған күннен бастап екі ай өткен соң әкімшілік жауаптылыққа тартылуға жатпайды. Ескіру мерзімінің өту себептері: әкімшілік құқық бұзушылық туралы хаттаманы уақтылы жасамау; дәлелдемелерді тиісінше жинамау және бекіту; материалдарды сотқа уақтылы жібермеу болып табылуы мүмкін; құқық бұзушының сотқа келуін тиісінше хабардар етпеу және қамтамасыз етпеу.

Бұдан басқа, қылмыстандырудың жекелеген дәлелдерімен мыналар келтіріледі: 1) қылмыстық-құқықтық санкциялардың бірі ретіндегі айыппұлдар зардап шеккендерге ауыртпалық түсіреді; 2) «қоғамдық жұмыстарға тарту» түріндегі жаза тағайындау кезінде әкімдіктер қажетті жұмыс көлемін қамтамасыз ете алмайды; 3) зардап шеккендер полицияға жүгінуді тоқтатады, өйткені ата-аналардың қылмыстық жауаптан өткені балалардың одан арғы тағдырына (жұмысқа орналасуына) әсер етуі мүмкін.

Бірінші дәлел: айыппұлдар, қылмыстық-құқықтық санкциялардың бірі ретінде, зардап шеккендердің мойнына ауыртпалық түсіреді.

Қолданыстағы ҚК-нің жүзден астам құрамы (соның ішінде ЖКЕ бұзғаны, тасталған темекі тұқылы, бетперде салмағаны, коммуналдық қызметтерді төлемегені және т.б. үшін) айыппұлды негізгі немесе қосымша жаза ретінде қолдануды көздейді. Жазаның бұл түрін қылмыстық құқық бұзушылықтардың басқа құрамдары бойынша қолданған кезде олар да отбасы бюджетінде ауыртпалық түсіретін болады. Сонымен қатар, әкімшілік заңнама шеңберінде 73, 73-1, 73-2-баптардың 3-бөлігінің санкцияларында айыппұлдар көзделген.

Іс жүзінде ӘҚБТК-нің 73-1, 73-2-баптарының санкцияларына сәйкес денсаулыққа жеңіл зиян келтіру немесе ұрып-соғу түрінде құқық бұзушылық жасаған адам материалдық мүмкіндігі болса да, 2-3 тәулікке ескерту немесе әкімшілік қамаққа алу түрінде жауаптылыққа тартылатын фактілер орын алады. Мұндай санаттағы адамдар үшін жазаның бұл түрлері әрдайым тиімді бола бермейді және құқық бұзушының мінез-құлқын түзетуге әсер етпейді. Бұл олардың озбыр әрекеттерін жалғастыруға кедергі келтірмейді.

Екінші дәлел: «қоғамдық жұмыстарға тарту» түріндегі жаза тағайындау кезінде әкімдіктер қажетті жұмыс көлемін қамтамасыз ете алмайды.

Қоғамдық жұмыстарға тартылған құқық бұзушылардың еңбегін тиісінше ұйымдастыру жөнінде практикада туындайтын мәселелерді әкімдіктер, ішкі істер органдары мен жұмыс берушілер арасында реттеуге әбден болады деп ойлаймыз.

Үшінші дәлел: ата-аналардың қылмыстық тарихы балалардың болашақ тағдырына (жұмысқа орналасуына) әсер етуі мүмкін.

Іс жүзінде қолданыстағы заңнамаға сәйкес мемлекеттік, құқық қорғау қызметіне, сот органдарына түсуге, сондай-ақ туыстары құқық бұзушылық жасағаны үшін қылмыстық жауапкершілікке тартылған балаларды еңбек шартын жасасуға және жұмысқа орналастыруға кедергі келтіретін немесе кедергі келтіретін қандай да бір нормалар көзделмеген. Ерекше жағдай-арнаулы мемлекеттік органдарға (ҰҚК, Сыртқы барлау саласындағы уәкілетті орган, ҚР Президентінің Күзет қызметі), немерелері не оның жұбайы (зайыбы) немесе оның ата-анасы, балалары, асырап алушылары, немерелері ауыр және аса ауыр қылмыстар жасаған ата-анасы бір және ата-анасы бөлек аға-інілері мен апа-сіңлілері (қарындастары), балалары, асырап алушылары, ата-анасы бір және ата-анасы бөлек аға-інілері мен апа-сіңлілері (қарындастары). ҚР заңнамасында көзделген шектеулер қызметке және жұмысқа тікелей кіретін адамдардың өздеріне қатысты. Туыстардың соттылығы баланың болашағына әсер етпейді.

Конституцияның 24-бабы 1-тармағында әркімнің еңбек ету бостандығына, кәсіпті еркін таңдауына құқығы көзделген. Заңда ата-аналарды қылмыстық жауапкершілікке тартқаны үшін балалардың мемлекеттік қызметке тұруына шектеу қарастырылмаған. Бұл бұрыннан қалыптасқан ведомстволық тыйымдар.

Қылмыстандыру өлшемшарттары. Қандай да бір қоғамға қауіпті әрекеттерді қылмыстық әрекеттер қатарына ауыстыру қылмыстық құқық ғылымы әзірлеген қылмыстандыру өлшемшарттарын ескере отырып жүргізілуіне тиіс: 1) жеткілікті түрде жоғары қоғамдық қауіп; 2) таралу дәрежесі; 3) қоғамға қауіпті мінез-құлықтың нақты көріністеріне қарсы іс-қимылдың қолданыстағы құқықтық шаралары тиімділігінің жеткіліксіздігі. Отбасылық-тұрмыстық саладағы зорлық-зомбылықты жоғарыда аталған өлшемшарттарға сәйкестігі тұрғысынан қылмыстандыру мүмкіндігін талдау мыналарды көрсетеді:

1. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қоғамдық қауіптілігі айқын, ең алдымен ол ҚР Конституциясының 1-бабына сәйкес адам, оның өмірі, құқықтары мен бостандықтары болып табылатын біздің мемлекетіміздің жоғары құндылығына қарсы бағытталуымен айқындалады. Тұрмыстық зорлық-зомбылық нәтижесінде жеке адамның жеке басына қол сұғылмаушылық, физикалық және психикалық денсаулығы, жыныстық еркіндік, қаржылық-экономикалық мүдделер және т.б. сол сияқты маңызды, ажырамас құқықтары мен бостандықтарына зиян келтіріледі.

2. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуын бағалау осы баяндамада толық келтірілген.

3. Қоғамға қауіпті мінез-құлықтың нақты көріністеріне қарсы іс-қимылдың қолданыстағы құқықтық шаралары тиімділігінің жеткіліксіздігі.

Соңғы жылдары қабылданған заңнамаға енгізілген түзетулер тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайын өзгерткен жоқ. ИМ мәліметінше пандемия кезінде қылмыстың бірден-бір түрі – тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы

қылмыстар. Адамдар шектеулі кеңістікте болды, барлық қылмыстар белгілі бір отбасының ішінде жасалды. Қоғамдық қатынастардың бұл секторы полицияның тиісті бақылауынсыз болды. Азаматтардың ұзақ уақыт оқшаулану жағдайында болуы және спирттік ішімдіктерді асыра пайдалануы Қазақстандағы қылмыстардың 80%-ы дәл осы өз тұрғын үйінде жасалуына әкеп соқтырды¹¹⁴.

Сонымен қатар, әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықтың ауыр, ұзақ мерзімді қаржылық және экономикалық салдары бар, олар басқалармен қатар мемлекет бюджетіне ауыртпалық түсіреді.

ІІМ ақпаратына сәйкес тек Нұр-Сұлтан қаласы бойынша 2016-2019 жылдар аралығында 7 587 жәбірленуші денсаулық сақтау ұйымдарына жіберілген (2016 ж. – 5568, 2017 ж. – 731, 2018 ж. – 455, 2019 ж. – 833). АСТ Kazakhstan зерттеу компаниясы 2017 жылы Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылық нәтижесінде экономикалық шығындар мен мемлекетке келтірілген залалға талдау жүргізді. Шығындардың тиімділігін талдау шеңберінде Қазақстанның үш қаласынан – Петропавл, Өскемен, Шымкент қалаларынан бірнеше медициналық ұйымдардың деректері зерттелді.

2017 жылы Қазақстанның 11 дағдарыс орталығында 4991 әйелге көмек көрсетілді, оған 337 млн. теңге қарастырылып, жұмсалды. Күніне 1 әйелге жұмсалған орташа сома – 4300 теңге. Орта есеппен 50 әйелге күніне 215 000 теңге сомасында қаражат қажет. Бір жыл ішінде бұл сома – 78 475 000 теңгені құрады. Бұл сомаға 2017 жылы ұйымның деректері бойынша 28 867 000 теңгені құраған тіркелген шығындар енгізілмеген. Жалпы бюджет шамамен 107,342,000 құрады¹¹⁵.

Баяндалғанды ескере отырып, ғалымдардың ҚР ҚК-нің 108 және 109-баптарын қайтарып, осы баптардың санкцияларында балама жаза ретінде қамауға алу емес, бас бостандығынан айыру деп көздей отырып, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіргені және ұрып-соққаны үшін қылмыстық жауапкершілік белгілеу ұсынысымен келісу керек. ҚР ӨҚБТК баптарын қылмыстандыру отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы ауыр және аса ауыр қылмыстардың алдын алуға ықпал етеді.

Жазаны қатаңдату мемлекеттік саясаттың түпкі мақсаты емес екенін атап өткен жөн, қатаңдату шаралары қоғамдағы зорлық-зомбылық проблемаларын шешпейді, тиімді алдын-алу маңызды мәнге ие.

Халықаралық және шетелдік заңдармен салыстырмалы-құқықтық талдау нәтижесінде заңда тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласында тиісті ведомствоаралық өзара іс-қимыл мен мемлекеттік басқарудың болмауына байланысты көптеген кемшіліктер, сондай-ақ оның нормаларын дұрыс түсінуге және практикада қолдануға кедергі келтіретін заң техникасы мен терминологиялық сипаттағы кемшіліктер бар деп қорытынды жасауға болады.

Заңда заң техникасының ережелері сақталмаған, атап айтқанда, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуға бағытталған заңның мақсаттары мен міндеттері белгіленбеген. Тұжырымдамалық аппарат жетілдіруді қажет етеді. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар ұғымы өте шектеулі және онда субъективті құрамға көптеген адамдар кіргендіктен халықаралық тәжірибеге сәйкес келмейді. Осыған байланысты ҚР Заңында отбасылық-тұрмыстық қатынастар ұғымын келесідей: «отбасылық-тұрмыстық қатынастар – ерлі-зайыптылар, бұрынғы ерлі-зайыптылар, бірге тұратын немесе тұрған адамдар, жақын туыстар, ортақ баласы (балалары) бар адамдар арасындағы қатынастар, сондай-ақ туыстық, жекжаттық, бала асырап алу немесе балаларды тәрбиелеуге қабылдаудың өзге де нысанынан, өзара құқықтары мен міндеттері бар және бірге тұрған жағдайда үй шаруашылығын бірлесіп жүргізуден туындайтын қатынастар» деп кеңейту ұсынылады.

«Құқық бұзушылық профилактикасы туралы» ҚР Заңында жалпы, арнайы және жеке шаралар арқылы жүзеге асырылатын құқық бұзушылықтардың алдын алу шараларының жүйесі көзделген. Алайда «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Заңда алдын-алу шараларын қамтитын жеке алдын-алу шараларының тізімі ғана көрсетілген. Осыған байланысты жалпы алдын алудың мынадай шараларын көздеу ұсынылады: 1) отбасы мәселелері жөніндегі уәкілетті орган әзірлейтін тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі шаралардың тиімділігіне талдау және бағалау жүргізудің орталықтандырылған мониторингі мен әдіснамасын қамтамасыз ету; 2) стратегиялық жоспарлар мен аумақтарды дамыту бағдарламаларында тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы бойынша нысаналы индикаторларды айқындау; 3) тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері туралы статистикалық деректердің мониторингі, оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды талдау; 4) орталық және жергілікті деңгейлерде тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы саласындағы іс-шаралар кешенін әзірлеу және іске асыру; 5) тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жай-күйіне, себептері мен жағдайларына, тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы саласындағы заңнаманың тиімділігіне және заңнамаға сәйкес оны қолдану практикасына зерттеулер жоспарлау, ұйымдастыру

¹¹⁴ ІІМ басшысы Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өсуі туралы: Балалар қылмыскерлердің қолына түсті // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/glava-mvd-roste-byitovogo-nasiliya-kazahstane-deti-popali-431522/

¹¹⁵ 2016-2020 жылдар аралығындағы кезеңде Нұр-Сұлтан қаласы бойынша отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстың және құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі қызметтің жай-күйін талдау / БҰҰ-Әйелдер мен ҚР ЕХӨҚМ бірлескен жобасы шеңберінде ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның қолдауымен «Қазақстандағы гендерлік теңдік және әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою саласындағы кешенді бағдарлама» әзірленді. ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия, ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, БҰҰ-Әйелдер. Нұр-Сұлтан, 2021

және жүргізу; б) тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы, ана, әке болуды, баланы қорғау, адам құқықтарын құрметтеу, жеке адамды дамыту және тәрбиелеу, кемсітушілікке жол бермеу, қоғамда, оның ішінде білім беру қызметі шеңберінде және бұқаралық ақпарат құралдарында зорлық-зомбылық модельдеріне мінез-құлықта төзбеушілікті қалыптастыру бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмысын жүргізу болып табылады.

Осылайша, сапалы жаңа бейіндік заңды қабылдай отырып, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы заңнаманы қайта қарау және қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасына және әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнамаға өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажеттігі негізделген. Сондай-ақ құқық қолдану практикасының деректерін, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстандыру тиімділігін растайтын ғалымдардың пікірлері мен халықаралық тәжірибені ескере отырып, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру мен ұрып-соғуды қылмыстандыру негізді. ҚР Бас прокуратурасына ҚР ІІМ-мен бірлесіп жоғарыда көрсетілген құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауапкершілік енгізу мәселесін қарау ұсынылады.

3.2 ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛ ЖӨНІНДЕГІ МЕМЛЕКЕТТІК ОРГАНДАРДЫҢ НЕГІЗГІ ҚҰЗЫРЕТТЕРІ МЕН ҚЫЗМЕТІ

Бүгінгі таңда Қазақстан Республикасында тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және оған қарсы күрес субъектілерінің жүйесі қалыптасып, олардың әрқайсысы қаралып отырған салада тиісті өкілеттіктерге ие. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес мемлекеттік органдар, жергілікті өзін-өзі басқару органдары, Қазақстан Республикасының ұйымдары мен азаматтары тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының субъектілері болып табылады. Заңнамада әрбір субъектінің құзыреті белгіленген¹¹⁶. Көрсетілген заңға сәйкес тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимылды жүзеге асыратын мемлекеттік органдар:

- Қазақстан Республикасының Үкіметі;
- Ішкі істер органдары;
- Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі;
- Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі;
- Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі;
- Жергілікті өкілді және жергілікті атқарушы органдар болып табылады.

«Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы»¹¹⁷ Қазақстан Республикасының Конституциялық заңында белгіленген және «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген құзыреті шеңберінде Қазақстан Республикасының Үкіметі тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы саласындағы мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарын әзірлейді. Атап айтқанда, 2020-2023 жылдарға арналған Бала құқықтарын қорғауды күшейту, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл және жасөспірімдер арасындағы суицидтік мәселелерін шешу жөніндегі жол картасы бекітілді¹¹⁸. Осы карта Мемлекет басшысының 2019 жылғы 2 қыркүйектегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» Жолдауын іске асыру жөніндегі Жалпыұлттық іс-шаралар жоспарының 61-тармағын орындау үшін әзірленді. Жол картасы шеңберінде жоспарланған іс-шаралардың негізгі бағыттары мыналар болып табылады: 1) заңнамалық және нормативтік құқықтық базаны жетілдіру; 2) бағдарламалық қамтамасыз ету және әдістемелік сүйемелдеу; 3) қызметті үйлестіру және ведомствоаралық өзара іс-қимыл; 4) түсіндіру және оқыту іс-шараларын жүргізу.

Бұдан басқа, Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары (екінші кезең: 2020-2022 жылдар) бекітілді¹¹⁹. Аталған Жоспарды іске асырудан күтілетін нәтижелер қатарында балалар мен әйелдерге қатысты отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу белгіленген. Осы мақсатқа қол жеткізудің индикаторы әйелдерге қатысты тіркелген тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерін азайту болып табылады. Төмендеу деңгейі мынадай көлемдерде жоспарланған: 2020 жылы – 20%-ға, 2023 жылға қарай – 30%-ға, 2030 жылға қарай – 50%-ға %; балаларға қатысты тіркелген зорлық-зомбылық фактілерінің төмендеуі 2020 жылы – 20%-ға, 2023 жылға қарай – 30%-ға, 2030 жылға қарай – 50%-ға төмендейді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету үшін мемлекеттік мекемелер көрсететін қызметтердің сапасын бағалау

Зардап шеккендерге мемлекеттік мекемелердің көрсетілетін қызметтерінің сапасын бағалау кезінде 1000 адам қатысқан әлеуметтанулық сауалнамада сұралғандардың көп бөлігі орташа балл берді.

¹¹⁶ «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214>

¹¹⁷ «Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы» Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 18 желтоқсандағы N 2688 Конституциялық заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002688>

¹¹⁸ Бала құқықтарын қорғауды күшейту, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жасау және жасөспірімдер арасындағы суицидтік мәселелерін шешу жөніндегі 2020-2023 жылдарға арналған Жол картасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 30 наурыздағы № 156 Қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156> // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>

¹¹⁹ «Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 21 мамырдағы № 315 қаулысы (екінші кезең: 2020-2022 жылдар) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000315>

3.2.1-сурет. Зардап шеккендерге көмек көрсету үшін мемлекеттік мекемелер көрсететін қызметтердің сапасын бағалау (5 балдық шәкіл бойынша)

Жергілікті атқарушы органдар	2,85%
Денсаулық сақтау органдары	3,42%
Білім беру органдары	3,32%
Полиция	3,4%
Прокуратура органдары	3,22%
Соттар	3,19%
Сот-медициналық сараптама	3,25%
Қорғаншылық және қамқоршылық органдары	3,36%

Дереккөз: ОТЗЗ бойынша әлеуметтанулық сауалнама, 2021

Қазақстандықтар денсаулық сақтау органдары – 3,42 балл, полицияны – 3,4 балл және қорғаншы және қамқоршы органдар жұмысын – 3,36 баллдан жоғары бағалады. Сұралғандар жергілікті атқарушы органдардың жұмысын бәрінен төмен бағалады (2,85 балл) (3.2.1-сурет).

Жергілікті атқарушы органдардың Алматы (2 балл) және Павлодар облыстарында (2,6 балл) тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету саласындағы жұмысына неғұрлым сыни тұрғыда бағалады. Денсаулық сақтау органдарының бұл бағыттағы жұмысын көптеген өңірлердің тұрғындары Павлодар облысы (2,41 балл) мен Шымкент қаласын (2,71 балл) қоспағанда, орташа деңгейде бағалады. Шымкент (2,63 балл), Алматы (2,83 балл) қалаларын және Павлодар облысын (2,73 балл) қоспағанда, көптеген өңірлердегі білім беру органдарының жұмысы орташа деңгейде бағаланады. Павлодар облысының тұрғындары полицияның жұмысын басқа өңірлерге қарағанда төмен бағалады (2,62 балл), Батыс Қазақстан облысы (2,86 балл) мен Шымкент қаласы (2,98 балл). Батыс Қазақстан (2,42 балл), Павлодар (2,61 балл) және Алматы (2,66 балл) облыстарында соттардың жұмыс істеу сапасы басқа өңірлерге қарағанда төмен. Сот-медициналық сараптама Павлодар (2,58 балл), Алматы (2,71 балл) облыстарында және Нұр-Сұлтан қаласында (2,84 балл) бәрінен төмен бағалады. Қорғаншылық және қамқоршылық органдарының жұмысы басқа өңірлерге қарағанда Павлодар (2,49 балл) және Батыс Қазақстан облыстарында (2,53 балл) төмен бағалады.

3.2.1-кесте. Зардап шеккендерге көмек көрсету үшін мемлекеттік мекемелер көрсететін қызметтердің сапасын бағалау (5 балдық шәкіл бойынша), өңірлер бөлінісінде)

Өңір	ЖАО	Денсаулық сақтау органдары	Білім беру органдары	Полиция	Прокуратура органдары	Соттар	Мед. Сот сараптамасы	Қорғаншылық және қамқоршылық органдары
Ақмола облысы	2,72	3,00	3,08	3,32	3,00	2,94	3,24	3,11
Ақтөбе облысы	3,18	3,45	3,49	3,55	3,38	3,57	3,14	3,56
Алматы облысы	2,00	3,12	3,01	3,22	2,80	2,66	2,71	3,11
Атырау облысы	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Батыс қазақстан облысы	2,70	3,46	3,08	2,86	2,64	2,42	3,05	2,53
Жамбыл облысы	3,24	3,93	3,27	3,46	3,47	3,43	3,46	3,79
Қарағанды облысы	2,48	3,55	3,92	3,35	3,34	3,30	3,18	3,60
Қостанай облысы	3,57	3,58	3,71	3,60	3,58	3,56	3,56	3,77
Қызылорда облысы	3,36	4,05	3,77	4,00	3,73	3,77	3,92	3,62
Маңғыстау облысы	3,41	3,56	3,41	3,56	3,41	3,41	3,56	3,41
Түркістан облысы	3,42	3,80	3,55	3,74	3,85	3,67	3,67	3,73
Павлодар облысы	2,26	2,41	2,73	2,62	2,39	2,61	2,58	2,49
Солтүстік Қазақстан облысы	3,00	3,24	3,42	3,35	3,37	3,37	3,2	3,93
Шығыс Қазақстан облысы	3,16	3,30	3,44	3,47	3,44	3,43	3,41	3,37
Нұр-Сұлтан қ.	2,56	3,44	3,64	3,90	2,80	2,71	2,84	3,00
Алматы қ.	2,53	3,54	2,83	3,17	2,80	2,74	3,07	3,29
Шымкент қ.	2,55	2,71	2,63	2,98	3,06	3,25	3,10	2,94

Дереккөз: «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ әлеуметтанулық зерттеуі деректері

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің құзыреті және өзара іс-қимылы

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектісі ретінде Қазақстан Республикасы Үкіметі құзыретіне тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің өзара іс-қимылын қамтамасыз ету және олардың қызметін үйлестіру кіреді.

Үкімет жанынан консультативтік-кеңесші орган – көмелетке толмағандардың ісі және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі ведомствоаралық комиссия құрылды, оның мақсаттарының бірі көмелетке толмағандарды зорлық-зом-

былықтан және қатыгездікпен қараудан қорғау саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыруды қамтамасыз ету бойынша ұсыныстар әзірлеу болып табылады.

Қазақстан Республикасының Үкіметі:

- Қазақстан Республикасы Президентінің келісімі бойынша мемлекеттік бағдарламаларды бекітеді, сондай-ақ олардың орындалуын қамтамасыз етеді. Мәселен, 2010 жылғы 21 желтоқсандағы № 1390 қаулысымен Қазақстан Республикасында құқық бұзушылықтың алдын алудың 2011-2013 жылдарға арналған салалық бағдарламасы бекітілді¹²⁰. Бағдарлама міндеттерінің бірі – отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың алдын алу. Осы бағдарламаны іске асыруды аяқтау бойынша қол жеткізілген нәтижелер туралы деректер (2011-2013 жж.) Қазақстан Республикасының нормативтік құқықтық актілерінің ақпараттық-құқықтық жүйесінде ашық қолжетімділікте жоқ;

- Парламентке республикалық бюджетті және оның атқарылуы туралы есепті ұсынады, бюджеттің атқарылуын қамтамасыз етеді. 2021-2023 жылдар кезеңінде Үкімет облыстық бюджеттерге, республикалық маңызы бар қалалардың, астананың бюджеттеріне үкіметтік емес ұйымдарда мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты орналастыруға берілетін ағымдағы нысаналы трансферттердің сомасын (Қазақстан бойынша барлығы – 1 868 209 мың теңге) бөлуді бекітті. Бұл шығыстар үкіметтік емес ұйымдарда арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетуге, оның ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты орналастыруға бағытталған¹²¹. Талдамалық анықтама: 2019-2021 жылдар кезеңінде ұқсас шығыстар сомасы 1 305 501¹²², 2020-2022 жылдар кезеңіне – 1 216 765¹²³ құрады;

- құқықтық саясатты іске асыруды қамтамасыз етеді;

- азаматтардың құқықтары мен бостандықтарын сақтау және қорғау, заңдылық пен құқықтық тәртіпті қамтамасыз ету жөніндегі шараларды әзірлейді және іске асырады.

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес Үкімет тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы құқық бұзушылықтардың профилактикасы және олардың деңгейін төмендету бойынша белгілі бір жұмыс жүргізуде. Алайда тәжірибе көрсеткендей, олқылықтар да бар.

Мәселен, ҚР Үкіметіне тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің өзара іс-қимылын қамтамасыз ету жөніндегі функциялар жүктелген, алайда Үкіметтің тиісті заңға тәуелді актіні бекіту жөніндегі функциялары көзделмеген. Бұл ретте «әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылын ұйымдастыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 12 наурыздағы № 346 Қаулысы қолданылады, ол мұндай ведомствоаралық өзара іс-қимылды қамтамасыз етпейді. Қазіргі уақытта БҰҰ-Әйелдер мен ҚР ЕХӘҚМ «Қазақстанда гендерлік теңдік және әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою саласындағы кешенді бағдарлама» бірлескен жобасы шеңберінде тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ведомствоаралық ден қою регламентінің жобасы әзірленді, ол Үкіметтің тиісті қаулысын әзірлеу кезінде негізге алынуы мүмкін.

Сондай-ақ Заңда Үкіметтің құзыретін осы саладағы мемлекеттік басқару жүйесінің тиімділігін арттыруға бағытталған өкілеттіктермен толықтыру ұсынылады: 1) ҚР-да тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы Ұлттық баяндаманы әзірлеу және ҚР Президентіне енгізу; 2) отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл субъектілерінің өзара іс-қимыл жасау және олардың отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылыққа ден қою қағидаларын бекіту; 3) отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыратын орталық мемлекеттік органдар, сондай-ақ өкілеттіктеріне отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі шараларды іске асыру кіретін жергілікті атқарушы органдар қызметінің тиімділігін бағалауға отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша мемлекеттік органдар қабылдайтын тиімді шараларды айқындау; 4) отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес бойынша мемлекеттік органдар қабылдайтын шаралар тиімділігін анықтау; 5) отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі уәкілетті органды айқындау.

Қазақстан Республикасының Ішкі істер органдары отбасылық-тұрмыстық қатынастардағы құқық бұзушылықтардың алдын алу, анықтау және жолын кесу саласында кең өкілеттіктер берілген ең көп және көп функциялы құқық қорғау органы болып табылады. ІІО құзыреті «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген.

Құқық бұзушылықтардың алдын алу, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы күрес саласындағы мемлекеттік саясатты іске асыру саласындағы басшылықты ҚР ІІМ ӘПК жүзеге асырады. Аталған ведомствоның тиісті өкілеттіктері Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 1 қазандағы № 662 бұйрығымен айқындалған¹²⁴.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы ҚР ІІО-ның тікелей функцияларын әйелдерді зор-

¹²⁰ «Қазақстан Республикасында құқық бұзушылық профилактикасының 2011 - 2013 жылдарға арналған салалық бағдарламасы туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 21 желтоқсандағы № 1390 Қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001390>

¹²¹ «2021 – 2023 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» Қазақстан Республикасының Заңын іске асыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 10 желтоқсандағы № 840 қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000840>

¹²² «2019 – 2021 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» Қазақстан Республикасының Заңын іске асыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 7 желтоқсандағы № 808 қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000808>

¹²³ «2020 – 2022 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» Қазақстан Республикасының Заңын іске асыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 6 желтоқсандағы № 908 Қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000908>

¹²⁴ Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің ведомстволары мен аумақтық органдары туралы ережелерді бекіту туралы «Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 1 қазандағы № 662 бұйрығы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009792#z387>

лық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімше (ӨЗЗҚБ) жүзеге асырады¹²⁵, олардың жұмысы ведомстволық құжатпен регламенттелген. Мәлімет үшін – посткеңестік кеңістік аумағында мұндай мамандандырылған бөлімшенің жұмыс тәжірибесі жалғыз болып табылады.

Сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы саласындағы нормативтік құқықтық актілерді әзірлеуге қатысатын субъектілер мыналар:

- Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі
- Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігі
- Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігі
- жергілікті өкілетті және атқарушы органдар болып табылады.

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігі «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Заңға сәйкес тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің қатарына кірмейді. Сонымен қатар, ақпарат, мемлекет пен азаматтық қоғамның өзара іс-қимылы, мемлекеттік жастар және отбасы саясаты және т.б. салаларда басшылықты жүзеге асыра отырып, ҚР АҚДМ-ға бірқатар өкілеттіктер берілген, олардың сипаты оны тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің бірі ретінде қарауға мүмкіндік береді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің жүйесі туралы айта отырып, соттар олардың қатарына жатқызылмағанын атап өтеміз. Соттар жеке алдын-алу шараларын қолданады, мұндай шараларға тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптар қойылады.

Бұдан басқа, сот тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының мынадай шараларын қолдануы мүмкін: ата-ана құқықтарынан айыру не оларды шектеу, бала асырап алудың күшін жою, қорғаншылар мен қамқоршыларды өз міндеттерін атқарудан босату және шеттету, баланы патронат тәрбиешінің тәрбиесіне беру туралы шартты мерзімінен бұрын бұзу.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілері арасында қызметті жетілдіру бойынша ұсыныстар енгізу қажеттілігіне байланысты жергілікті өкілді және атқарушы органдардың функцияларында қалуды орынды деп санаймыз. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген құзырет шеңберінде жергілікті өкілді органдар:

- тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасына арналған шығыстар бөлігінде жергілікті бюджеттердің атқарылуын бекітеді және бақылайды;

- азаматтар мен ұйымдардың «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Заң нормаларын орындауына көмектеседі;

Жергілікті атқарушы органдар:

- жергілікті деңгейде тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің өзара іс-қимылын қамтамасыз етеді;

- көмек көрсету жөніндегі ұйымдарды құрады және олардың жұмыс істеуін қамтамасыз етеді. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы заңнамаға сәйкес көмек көрсету жөніндегі ұйымдар: жәбірленушілерді қабылдауды жүзеге асырады; жәбірленушілерге қажетті психологиялық, педагогикалық, медициналық, заң көмегін ұсынуды ұйымдастырады, қажет болған жағдайда оларды медициналық көмек көрсету және одан әрі оңалту үшін денсаулық сақтау ұйымдарына жібереді; мүмкіндіктеріне сәйкес жәбірленушілерге уақытша тұру орындарын береді; тұрмыстық зорлық-зомбылық жасаған адамдармен психотүзету бағдарламаларын жүргізеді; ішкі істер органдарын тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері немесе оларды жасау қатері туралы хабардар етеді. Бұл ретте, көрсетілген көмекті жәбірленушілерге тұрғылықты жеріне қарамастан көрсетілетінін атап өту маңызды. Бұдан басқа, көмек көрсету жөніндегі ұйымдар жәбірленушілерге арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетеді, сондай-ақ аудандардың, облыстық маңызы бар қалалардың жергілікті атқарушы органдарына кепілдік берілген көлемнен тыс көрсетілетін арнаулы әлеуметтік қызметтердің кепілдік берілген және (немесе) қосымша көлемін ұсыну туралы өтінішпен өздерінің мүддесінде жүгінеді; тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы мәселелері бойынша құқықтық түсіндіру жұмысын жүзеге асырады; тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы мәселелері бойынша жеке және заңды тұлғалармен өзара іс-қимылды жүзеге асырады. Көмек көрсету жөніндегі ұйымның қызметін қаржыландыру бюджет қаражаты және Қазақстан Республикасының заңнамасында тыйым салынбаған өзге де көздер есебінен жүзеге асырылады;

- тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен кәмелетке толмағандарды және тұрмысы нашар отбасыларды анықтайды және есепке алады. Бұл функция кәмелетке толмағандардың істері және олардың құқықтарын қорғау жөніндегі комиссиялар арқылы іске асырылады, олар: 1) кәмелетке толмағандар арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы мәселелері бойынша тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерімен өзара іс-қимыл жасайды; 2) жергілікті атқарушы органдарға кәмелетке толмағандар арасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасына бағытталған ұйымдастырушылық-практикалық шараларды қабылдау туралы ұсыныстар енгізеді; 3) көмек көрсету жөніндегі ұйымдармен бірлесіп тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы және тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен кәмелеттік жасқа толмағандарды оңалту жөніндегі іс-шараларды ұйымдастырып өткізеді;

¹²⁵ «Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелерінің жұмысын ұйымдастыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1097 бұйрығы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012948>

- Қазақстан Республикасының арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы заңнамасында белгіленген тәртіппен жәбірленушілерге арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетуді ұйымдастырады.

Облыстар, Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент қалалары әкімдіктері жанынан Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссиялар құрылды, олар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы мәселелері бойынша өзара іс-қимыл шеңберінде жергілікті атқарушы органдарға тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасына бағытталған ұйымдастырушылық-практикалық шаралар қабылдау туралы ұсыныстар енгізеді; тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы және жәбірленушілерді оңалту жөніндегі іс-шараларды ұйымдастырып өткізеді.

Жоғарыда баяндалғандарды негізге ала отырып, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы жүйесінде жергілікті атқарушы органдарға елеулі рөл бөлінген, алайда отбасылық саясатты іске асыру, отбасы қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша бірқатар жүйелі кемшіліктер, оның ішінде институционализациялаудың жеткіліксіздігі; тұрмыстық зорлық-зомбылық, қатыгез қарым-қатынас және балаларға қатысты зорлық-зомбылық профилактикасының жай-күйіне мониторингтің болмауы; отбасы институтын нығайту, тұрмыстық зорлық-зомбылық және әлеуметтік қолайсыздық профилактикасы мәселелері бойынша ЖАО жұмысының тиімділігін бағалау индикаторларының болмауы; түпкілікті нәтижеге нашар бағдарлану; тиісті үйлестірудің, ведомствоаралық өзара іс-қимыл мен бақылаудың болмауы; тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасына, тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетуге бағытталған іс-шараларды тиімді іске асыру үшін қажетті нақты қажеттіліктерді ескермей бюджет қаражатын бөлу; жәбірленушілерді тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қорғау, оңалту, құқық бұзушыларды қайта әлеуметтендіру бойынша инфрақұрылымның дамымауы; мемлекет көздеген көмек түрлері мен құқықтық қорғау шаралары туралы халықты тиісінше хабардар етпеу және т. б. байқалады.

Мұндай тәсіл мемлекет қабылдаған шаралардың тиімділігін және бюджет қаражатын жұмсауды айтарлықтай төмендетеді.

Жергілікті мемлекеттік басқару жүйесінде отбасылық және гендерлік саясатты іске асыру мәселелері жөніндегі уәкілетті органның жұмыс істеуі – бұл жүйелі проблемалардың болуына байланысты негізделген қажеттілік. Бүгінде бала құқықтарын қорғау мәселелерімен білім басқармасы, дағдарыс орталықтары-жұмыспен қамтуды үйлестіру және әлеуметтік қорғау басқармасы айналысады, жастар саясатын іске асыру ішкі саясат басқармасының функциясына кіреді. Мысалы, Жастар саясаты саласындағы ЖАО құрылымдық бөлімшелерінің қызметін талдау олардың негізгі бағыттары: Халықты әлеуметтік қорғау органдарының білім беру жүйесінің ұйымдарымен және халықты жұмыспен қамту орталықтарымен қайталанатын жұмысқа орналасу және кәсіптік бағдарлау екенін көрсетті; қосымша білім беру жүйесінің ұйымдарымен қайталанатын аула клубтары; іс жүзінде барлық мемлекеттік органдар айналысатын волонтерлік қызмет; отбасылық және гендерлік саясат мәселелері әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссиялардың хатшыларына жүктелген. Яғни, отбасы мәселелері, бұл балалар, жастар, ата-аналар, қарт адамдар және әйелдер, кешенді түрде айналысатын орган жоқ. Жеке функциялар қайталанатын, ал кейбір проблемалар фрагменттік түрде қарастырылады. Соның ішінде отбасындағы зорлық-зомбылықты азайтуға байланысты жүргізілген көптеген шаралар, жұмсалған қаржылық және еңбек ресурстары оң нәтиже бермеді.

Жоғарыда баяндалғанды ескере отырып, әкімдіктердің өкілеттіктерін былайша кеңейту қажет: 1) тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы саласындағы іс-шараларды, түйінді нысаналы индикаторларды және тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі, сондай-ақ отбасы институтын нығайту, рухани және адамгершілік тәрбиені күшейту жөніндегі жоспарларды қамтитын аумақтарды дамыту бағдарламасын әзірлеу; 2) тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілігін айқындау; 3) жергілікті мемлекеттік басқару органының отбасы саясатын іске асыру, тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерін үйлестіру және олардың өзара іс-қимылын қамтамасыз ету жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын отбасы мәселелері бойынша қызметін ұйымдастыру; 4) тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерді анықтау және олардың есебін жүргізу, тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері туралы статистикалық деректер жинауды жүзеге асыру, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ықпал ететін себептер мен жағдайларға талдау жасап, мониторинг жүргізу және т.б.

Осылайша, тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының қаралған субъектілері тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі өз миссиясын заңнамада белгіленген құзыреті шегінде орындайды. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы құқықтық, экономикалық, әлеуметтік және ұйымдастырушылық шаралар кешенін білдіре отырып, барлық мүдделі субъектілердің өзара іс-қимылы кезінде ғана тиімді болып табылады. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимыл тәртібін бекіте отырып, салааралық үйлестіруді және өзара іс-қимылды қамтамасыз етуді Қазақстан Республикасының Үкіметі жүзеге асырады¹²⁶.

Өзара іс-қимыл нысаны:

- зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсету жөніндегі нақты іс-қимылдарды айқындауға мүмкіндік беретін профилактиканың барлық субъектілері арасында ақпарат алмасу;

- тұрмыстық зорлық-зомбылықтың түрлері, тәсілдері мен әдістері, оның себептері мен шарттары туралы бірлескен ғылыми-зерттеу жұмысы;

¹²⁶ «Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылын ұйымдастыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 12 наурыздағы N 346 қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>

- құқықтық түсіндіру және ақпараттық-насихаттау жұмысы аясындағы бірлескен іс-шаралар;
- тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу және әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою саласындағы (мемлекеттік, сондай-ақ өңірлік деңгейлерде) норма шығару жұмысы, бағдарламалық құжаттарды әзірлеу және іске асыру болып табылады. Атап айтқанда, ҚР ИІМ ҚР ЕХӘҚМ және ҚР ДСМ бірлесіп әлеуметтік бей-імсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгездікпен қараудың бар-жоғын бағалау өлшемшарттарын әзірлеп бекітті¹²⁷.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасына ғана емес, сонымен қатар оны анықтауды, жолын кесуді, құқық бұзушыға қатысты құқықтық ықпал ету шараларын қолдануды тікелей жүзеге асыратын субъект ретінде ҚР ІІО қаралатын саладағы функциялардың ең көп көлеміне ие. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының, ҚР ІІО өзге субъектілерімен өзара іс-қимыл шеңберінде:

- өзге де құқық қорғау органдарына, жергілікті атқарушы билік органдарына, мемлекеттік органдар мен қоғамдық бірлестіктерге зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша проблемалық мәселелерді қарау туралы ұсыныстар енгізеді;

- әйелдердің ар-намысы мен қадір-қасиетіне қол сұғатын, отбасының әл-ауқаты мен қоғамдағы беделін түсіретін бұқаралық ақпарат құралдарындағы ашық жарияланымдарға уақтылы әрекет етеді;

- бұқаралық ақпарат құралдарында әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық көріністеріне байланысты қылмыстар мен құқық бұзушылықтардың алдын алу мәселелері бойынша халық алдында сөз сөйлейді;

- өздерінің құзыретіне кіретін мәселелер бойынша мемлекеттік органдар мен қоғамдық бірлестіктерде ІІО мүддесін қорғайды;

- құқық бұзушылықтың алдын алу субъектілері және үкіметтік емес ұйымдар өткізетін ақпараттық-түсіндіру іс-шараларына қатысады;

- тоқсан сайын Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі комиссиялардың қарауына проблемалық мәселелерді: тұрмыстық және өзге де зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсету жөніндегі; зорлық-зомбылыққа және әйелдерге қатысты кемсітушіліктің кез келген нысанына жол берген мемлекеттік және мемлекеттік емес құрылымдардың лауазымды адамдарына ықпал ету шараларын қолдану қажеттігі туралы; зорлық-зомбылықтың алдын алу және жолын кесу жөніндегі мемлекеттік органдар мен қоғамдық бірлестіктердің жұмысын ұйымдастыруды жетілдіру туралы; зорлық-зомбылық құрбандарын оңалту мәселелерінде психологтардың, әлеуметтанушылардың, медицина қызметкерлерінің және өзге де мамандардың мүмкіндіктерін пайдалану;

- алдын алатын адамдардың тізімін медициналық-әлеуметтік есепке қою үшін жергілікті атқарушы органдарға жібереді;

- әлеуметтік көмек көрсету, оның ішінде жұмысқа орналастыру мәселесін қарау үшін өмірлік қиын жағдайда қалған адамдарды еңбек және халықты әлеуметтік қорғау органдарына жібереді;

- психологиялық және медициналық көмек көрсету үшін тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарын денсаулық сақтау мекемелеріне жібереді;

- психологиялық көмек көрсету үшін кәметке толмағандарға қатысты тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері туралы ақпаратты білім беру ұйымдарына жібереді, тұрақты негізде ақпарат алмасуды жүзеге асырады.

- уақытша болу және онда тұратын тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары туралы ұйымдардан алатын ақпаратқа дереу жауап береді. Бұл ұйымдар зорлық-зомбылық құрбаны ІІО-ға өтініш беруден бас тартқан жағдайда үш жұмыс күні ішінде қызмет алушылардың дербес деректерінің құпиялылығын ескере отырып, ақпаратты ІІО-ға дербес жіберуге тиіс.

Сонымен бірге, аталған субъектілердің құзыретін талдау тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласында кешенді жұмыс жүргізу үшін негіз заңнамалық түрде қалыптастырылғанын айтуға мүмкіндік береді. Он бір жылдан астам уақыт бойы құқықтық регламенттелуіне қарамастан, тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілері жүйесінің кепілге салынған әлеуетін іске асыру тетігі күтілетін нәтижелер әкелмеді.

Мысалы, статистика көрсетіп отырғандай, 2020 жылы барлық мемлекеттік бағдарламалық құжаттарды іске асыру қорытындылары бойынша тіркелген тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілерін азайту бойынша күтілетін нәтижелерге қол жеткізілген жоқ.

Қазақстан Республикасы ІІМ Әкімшілік полиция комитетінің (бұдан әрі – ҚР ІІМ ӘПК) деректері бойынша алкогольді теріс пайдаланатын адамдармен профилактикалық жұмыстың әлсіреуі отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыс деңгейіне тікелей әсер етті¹²⁸. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында тіркелген қылмыстық құқық бұзушылықтар санының өсуі 2019 және 2020 жылдары да байқалды.

ҚР Бас прокуратурасы жанындағы Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеттің деректері тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы ресми деректердің негізін құрайды. Бұл ретте, отбасылық-тұрмыстық салада жасалған қылмыстық құқық бұзушылықтар жөніндегі ақпарат тек «айсбергтің ұшын» ғана көрсетеді, өйткені деректердің негізгі бөлігі – бұл әріптестер тарапынан күш көрсету салдарынан денсаулыққа ауыр зиян келтіру жөніндегі зорлық-зомбылық құрбандарының жүгіну жағдайлары, яғни тұрмыстық зорлық-зомбылықтың барлық жағдайларының аз бөлігі ғана¹²⁹.

¹²⁷ «Әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгездікпен қараудың бар-жоғын бағалау өлшемшарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 22 қыркүйектегі № 630, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 26 қыркүйектегі № 399 және Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2014 жылғы 19 қарашадағы № 240 бірлескен бұйрығы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0010013#z28>

¹²⁸ Әкімшілік полиция комитетінің 2018 жылғы жедел-қызметтік жұмысының қорытындысы бойынша шолу

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерінің ұйымдасқан ведомствоаралық өзара іс-қимылының болмауы проблемасы бар. Тәжірибе көрсетіп отырғандай, өзара іс-қимыл есептік-талдамалық ақпарат алмасумен және дөңгелек үстелдер мен ғылыми-практикалық конференциялар форматында тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларын талқылаумен шектеледі. Өзара іс-қимыл алгоритмінің, отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтар және олардың құрбандары туралы бірыңғай ақпараттық базаның болмауы жедел ақпарат алмасуды және проблеманы тиімді шешуге мүмкіндік бермейді.

Сарапшы Қазақстандағы дағдарыс орталықтарының жұмысы туралы айта келе, дағдарыс орталықтарының жергілікті билік органдарымен, денсаулық сақтау, әлеуметтік қорғау, жұмыспен қамту департаменттерімен жұмысын жолға қоюдың маңыздылығын атап өтті. Сарапшының пікірінше, «Ведомствоаралық жұмысты үйлестіру мен ұйымдастыру және осы мәселені шешуге ведомствоаралық тәсіл жетіспейді» (Қазақстандағы БҰҰ Даму бағдарламасының сарапшысы).

«Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылын ұйымдастыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 12 наурыздағы N 346 жоғарыда көрсетілген қаулысы өзара ақпарат алмасуды ұйымдастыруды бір сөйлеммен шектеді: «әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдар, ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктер өз қызметі процесінде өз құзыреті шегінде әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық, оның себептерімен және өзара ақпарат алмасуды қамтамасыз етеді»¹³⁰.

Қазіргі уақытта ведомствоаралық өзара іс-қимыл тәжірибесі Қазақстанның барлық аумағында зерттеліп, енгізілмеген.

Сонымен қатар жүргізіліп жатқан жұмысқа қарамастан, әлеуметтік сауалнама азаматтардың тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілері туралы хабардар болуының төмен деңгейін көрсетті. 1000 респонденттің ішінен тек 278 (27,8%) адам тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсететін арнайы мемлекеттік және мемлекеттік емес мекемелердің бар екенін біледі. Оның ішінде, 149 адам – қалалық жердің және 129 – ауылдық жердің тұрғындары; сұралғандардың 43,0% (430 адам, оның ішінде – 278-і қалалық жер тұрғындары, 152-сі ауылдық жер) және 29,2% (292 адам, оның ішінде-175-і қалалық жер, 117-сі ауылдық жер) профилактика субъектілері туралы бірдеңе естіген.

«Сіз дағдарыс орталықтарына жүгіндіңіз бе?» деген сауалға отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары: «ауылда тұрдым, мен бұл туралы білмедім», «ауылда ондай жоқ. Содан кейін мен бұл туралы білмедім. Мен ажырасып, жұмыс іздеп жүрген кезде қаламдағы Орталық туралы білдім, бірақ кеш болды» - деп жауап берген.

Бұл ретте, 5 балдық шәкіл бойынша азаматтардың субъектілердің бар екендігі туралы хабардар болу дәрежесі орташа деңгейге бағаланды: ең жоғары балл полицияға берілді (3,45), одан кейін арнаулы әлеуметтік қызмет көрсететін ұйымдар (3,33), білім беру органдары (әлеуметтік педагогтар, психологтар) (3,26), қорғаншы және қамқоршы органдар (3,22), үкіметтік емес қоғамдық ұйымдар (3,14) (3.2.2-сурет).

3.2.2-сурет. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілері туралы халықтың хабардар болу дәрежесі (5 балдық шәкіл бойынша)

Дереккөз: ОТЗЗ әлеуметтанулық зерттеу, 2021

Қорытындылай келе, осы мәселені жүйелі шешу ретінде ведомствоаралық өзара іс-қимылды жетілдіру мақсатында арнайы уәкілетті орган құру қажет екенін атап өткен жөн. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы қолданыстағы заңнаманың кемшіліктерін ескере отырып, ҚР АҚДМ отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл субъектілерінің ведомствоаралық өзара іс-қимылы үшін іс-қимыл алгоритмін егжей-тегжейлі сипаттай отырып және осы саладағы жағдайды тұрақты статистикалық мониторингтеу үшін нормативтік-құқықтық негізді қалыптастыру бойынша жұмыс жүргізу ұсынылады.

Сондай-ақ мәселені шешу жолдарының бірі жергілікті деңгейде профилактика субъектілері арасында тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсету мәселелері бойынша олардың өзара іс-қимыл тетігін және профилактика шараларын қолдану алгоритмін көздейтін келісім әзірлеу болып табылады. Мұндай практика 2011 жылы Алматы қаласында енгізілді, ол кезде пилоттық жоба шеңберінде тұрмы-

¹²⁹ Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық бойынша іріктеп зерттеу. Астана, 2017. –32б.

¹³⁰ Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылын ұйымдастыру туралы «Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 12 наурыздағы N 346 қаулысы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>

стық зорлық-зомбылық профилактикасының барлық субъектілерінің ведомствоаралық өзара іс-қимыл тетігін қамтитын ведомствоаралық 3 жылдық келісім жасалды. Келісімге қол қойған тараптар тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсету және профилактикалық іс-шаралар өткізу жөніндегі өзара іс-қимылды қамтамасыз ете отырып, барлық шарттық міндеттемелерді орындады.

Бүгінгі таңда тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу жүйесінің барлық субъектілерінің қызметі қоғамның әл-ауқатын, ел халқының құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетін арттыру, отбасылық құндылықтар мен отбасы институты ғұрпын жандандыру сияқты жалпы әлеуметтік міндеттерді шешу арқылы жанама түрде әсер ететін экономикалық, саяси, идеологиялық, мәдени-тәрбиелік, құқықтық және басқа да іс-шаралар жиынтығынан тұрады. Ақпараттық жұмысты күшейту маңызды, өйткені халық мемлекеттік органдардың отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету саласындағы қызметі туралы хабардарлықтың төмен деңгейін көрсетеді.

3.3. ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ДАҒДАРЫС ОРТАЛЫҚТАРЫНЫҢ, ҮЕҰ МЕН ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ҰЙЫМДАРДЫҢ ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҚАРСЫ ІС-ҚИМЫЛДАҒЫ РӨЛІ

ҚР ІІМ деректеріне сәйкес Қазақстанда 816 орны бар 33 дағдарыс орталығы жұмыс істейді¹³¹ (3.3.1-кесте). Оның 11-і облыстық, 15-і қалалық, 7-і аудандық орталықтар. Олардың барлығы ҚР ЕХӘҚМ құзыретіне кіреді.

Аталған дағдарыс орталықтарында тәулік бойы әлеуметтік-тұрмыстық, медициналық, психологиялық, педагогикалық, еңбек, мәдени, экономикалық, құқықтық және басқа да қызмет түрлері көрсетіледі.

Сонымен қатар өңірлерде «Жанұя», «Бақытты отбасы» және т.б. 31 отбасын қолдау орталығы жұмыс істейді.

Орталықтар әрбір отбасына, өмірлік қиын жағдайға тап болған жас аналарға күнделікті психологиялық, әлеуметтік, құқықтық және т.б. көмек көрсетеді, сондай-ақ отбасы институтын дамытуға жан-жақты қолдау көрсетеді.

«Nur Otan» партиясының «Өзгерістер жолы: Әр азаматқа лайықты өмір!» сайлау алды бағдарламасы аясында 2025 жылға дейін отбасын қолдау, отбасылық жанжалдарды шешу және балалары бар әйелдерге уақытша тұруды қамтамасыз ету бойынша 234 орталық құру жоспарланған.

Электрондық үкімет сайтында немесе өзге де мемлекеттік органдарда, оның ішінде ҚР ІІМ сайтында ашық қолжетімділікте Қазақстандағы дағдарыс орталықтарының ақпараты мен байланыстары жоқ.

Бұл олқылық халықаралық ұйымдардың күшімен толтырылды. 2020 жылы ЮНФПА БҰҰ-әйелдері және ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссиямен бірлесіп тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамдардың іс-қимыл алгоритмі бойынша жадынама әзірледі. Бұл жаднамада Қазақстанның барлық 17 өңірінде және Республикалық маңызы бар қалаларда баспанасы бар 25 дағдарыс орталығының телефондары мен электрондық мекенжайлары көрсетілген¹³². Осылайша, халықаралық ұйымдар Қазақстандағы дағдарыс орталықтарының байланыстары туралы ақпаратты, оның ішінде әлеуметтік желілердегі ресми аккаунттары арқылы таратуға өз үлестерін қосты.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету жөніндегі дағдарыс орталықтарының қызметі «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы» ҚР ДСӘДМ 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығымен реттеледі¹³³. Осы стандартқа сәйкес Қазақстандағы Дағдарыс орталықтары тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге барынша кең ауқымды қызметтер көрсетуге құқылы.

Халықаралық ұйымдар мен ҮЕҰ отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алуда, оның ішінде халықты ағарту, полиция өкілдерін, мемлекеттік органдар мен азаматтық белсенділерді отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу мен оған ден қоюдың қазіргі заманғы тетіктеріне оқыту арқылы, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы заңнамаға құқықтық сараптама жүргізу және осы саладағы заңнаманы жетілдіру жөнінде ұсынымдар әзірлеу арқылы маңызды рөл атқарады.

Мысалы, жыл сайын қарашада ҚР Президенті жанындағы әйелдер құқықтары және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия, БҰҰ-Әйелдер өкілдіктері және Қазақстандағы ЕҚЫҰ «Зорлық-зомбылыққа қарсы белсенді іс-қимылдың 16 күні» жаһандық науқаны шеңберінде бірлескен халықаралық конференция өткізеді. Сондай-ақ Қазақстандағы БҰҰ-Әйелдер өкілдіктері, ЮНИСЕФ, ЮНФПА және ЕҚЫҰ отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың, оның ішінде әйелдерге, балаларға, мүгедек адамдарға қатысты алдын алу және ден қою саласында зерттеулер жүргізу үшін халықаралық және жергілікті гранттар бөледі.

Қазақстанда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге арналған үш жедел телефон желісі жұмыс істейді, оларға психологиялық және құқықтық көмек алу үшін зардап шеккендер мен отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық куәгерлері жүгіне алады, олардың екеуін ҮЕҰ басқарады:

- «Қазақстанның дағдарыс орталықтарының одағы» ЗТБ 150 жедел желісі
- ҚҚ «НеМолчи.kz» ҚҚ жедел желі +7 705 151 0000
- отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелері бойынша 111 шұғыл қызметі.

Қазақстанда арнаулы әлеуметтік қызмет көрсетуді мемлекеттік және мемлекеттік емес ұйымдар жүзеге асыра

¹³¹ Ю. Коростелева, «ІІМ пандемия кезінде Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылықтың 21% - ға өскенін атап өтті», (06.08.2020 ж.)

<https://vlast.kz/novosti/41127-v-mvd-otmecaui-rost-bytovogo-nasilii-v-kazhstane-za-vrema-pandemii-na-21.html>

¹³² ЮНФПА, Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге арналған іс-қимыл алгоритмі бойынша жадынама, UNFPA Kazakhstan | Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен адамдардың іс-қимыл алгоритмі бойынша жадынама

¹³³ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014701>

алады. Еуропа Кеңесінің халықаралық стандарттарына сәйкес халықтың әрбір 10.000 адамына тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге арналған баспанада 1 төсек-орын қамтамасыз етілуі тиіс¹³⁴. Қазақстанда баспаналарда төсек-орын тапшылығы бар, әсіресе бұл мәселе Covid-19 пандемиясы кезінде өткір болды. Осыған байланысты ҰЕҰ мен халықаралық ұйымдар мемлекеттік емес Дағдарыс орталықтары мен баспаналардың жұмыс істеуін қамтамасыз етуде маңызды рөл атқарады. Атап айтқанда, ҰЕҰ өз қаражаты, халықаралық ұйымдардың гранттары және мемлекеттік әлеуметтік тапсырысты орналастыру есебінен уақытша тұрғын үйге және басқа да әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті өтейді. Мысалы, ЕҚЫҰ-ның Қазақстандағы бағдарламалық кеңсесі пандемия кезінде үйдегі зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсетіп, қажеттіліктің орнын толтыру үшін Қазақстанның сегіз өңіріндегі дағдарыс орталықтары мен баспаналарына қаржылық қолдау көрсетті¹³⁵.

3.3.1-кесте. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған дағдарыс орталықтары бойынша 2021 жылдың ақпараты

№	Дағдарыс орталығының атауы	Төсек орын саны	Баспананың бар-жоғы	Ұйымдағы қызметкер саны	Қызмет алушы саны
Ақмола облысы					
1	«Женский луч» ҚБ, Степногорск қ.	25	бар	9	22
2	Целиноград ауд, «Корғау Астана» ЖҚ	17	бар	6	17
3	Бурабай ауд, «Қазақ саңыраулар қоғамы» ҚБ-ң «Арман-Көкше» ҚФ	17	бар	9	23
4	Көкшетау қ. «Корғау Астана» ЖҚ	20	бар	8	14
5	Бұланды ауданы «Жарқын» ҚБ	8	бар	3	3
6	Жарқаин ауданы ҚБ «Лучи добра»	3	бар	6	0
7	Атбасар ауданы «Жана жол» ҚҚ	5	бар	4	0
Ақтөбе облысы					
8	«Ақтөбе қаласының жұмыспен қамту, әлеуметтік бағдарламалар бөлімі» ММ «Өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарды қайта әлеуметтендіру орталығы» КММ	65	бар	11	37
9	«Малика» ҚБ	20	бар	11	53
Алматы облысы					
10	«Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік көмек орталығы» КММ	35	бар	21	17
Атырау облысы					
11	«Атырау өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарды бейімдеу орталығы» КММ жанындағы «Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдерге көмек көрсету бөлімшесі»	20	бар	10	12
ШҚО					
12	«Өскемен әкімдігінің Үлбі Халыққа әлеуметтік қызмет көрсету территориялық орталығы» КММ	12	бар	4,5	20
Жамбыл облысы					
13	«Жамбыл облыстық тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік көмек орталығы» КММ	27	бар	35	82
14	«Қордай тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік көмек орталығы» КММ	15	бар	20	22
БҚО					
15	«Орал қ. жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламалар бөлімі» ММ-ң «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған орталық» КММ	0	бар	22	42
16	«Жас дарын» ҚБ	9	бар	4	9
Қостанай облысы					
17	«Жыныстық және репродуктивті денсаулық жөніндегі қазақстандық қауымдастық» ҚБ	20	бар	10	27

¹³⁴ Council of Europe, 'Combatting violence against women: minimum standards for support services' (2008), [https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF\(2007\)Study%20rev.en.pdf](https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF(2007)Study%20rev.en.pdf)

¹³⁵ OSCE, 'OSCE supports crisis centres for victims of domestic violence in Kazakhstan' (15.09.2020 г.), <https://www.osce.org/programme-office-in-nur-sultan/463668>

№	Дағдарыс орталығының атауы	Төсек орын саны	Баспананың бар-жоғы	Ұйымдағы қызметкер саны	Қызмет алушы саны
Қызылорда облысы					
18	«Самұрық инновациялық идеяларды дамыту орталығы» ҚҚ жанындағы «Қамқор» дағдарыс орталығы	60	бар	12	149
Қарағанды облысы					
19	Теміртау қ. «Менің үйім» ҚБ жанындағы өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарға арналған дағдарыс орталығы	18	бар	10	33
20	Қарағанды қ. «ДЕТСТВО» мемлекеттік емес мекеме	18	бар	6	0
Маңғыстау облысы					
21	«Ақтау қалалық Арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету орталығы» КММ	20	бар	10	11
22	«РАЙ» ЖМ дағдарыс орталығы	15	бар	13	22
Павлодар облысы					
23	«Балалары бар әйелдерді әлеуметтік оңалту және бейімдеу Павлодар қалалық орталығы» КММ	53	бар	35	37
24	«Қайрымдылық PVL» ҚБ	5	бар	11,25	5
25	«Альтернатива» ҚҚ	10	бар	6	9
26	«Үміт үзбеу» ҚҚ	7	бар	7	7
СҚО					
27	«Әйелдерді қолдау орталығы» ҚБ	20	бар	14	38
Түркістан облысы					
28	«Жігерлі жүрек» ҚБ	40	бар	5	9
29	«Сеним Ай» ҚБ	55	бар	7	36
Шымкент қаласы					
30	«Самғау сенім» арнаулы әлеуметтік қызметтер орталығы» КММ	50	бар	19	154
Алматы қаласы					
31	«Жан-Сая» дағдарыс орталығы КММ	50	бар	32	166
32	«Қазақстанның тең құқықтары мен тең мүмкіндіктер институты» ҚҚ	17	бар	11	36
Нұр-Сұлтан қаласы					
33	«Үміт дағдарыс орталығы» КММ	50	бар	41	110
		816		432,75	1222

3.4 ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ҚҰРБАНДАРЫНА АРНАЛҒАН АРНАУЛЫ ӘЛЕУМЕТТІК ҚЫЗМЕТТЕР ТАЛДАУЫ

«Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының Заңына сәйкес арнаулы әлеуметтік қызметтер өмірлік қиын жағдайға тап болған адамға (отбасына) туындаған әлеуметтік проблемаларды еңсеру үшін жағдайларды қамтамасыз ететін және оларға басқа азаматтармен бірдей қоғам өміріне қатысу мүмкіндіктерін жасауға бағытталған қызметтер кешенін білдіреді¹³⁶. Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты іс-әрекеттер адамды әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгездікпен қарау нысанына жатады. Мұндай салдар адам өмірлік қиын жағдайда деп танылатын негіз болып табылады.

Арнаулы әлеуметтік қызметтерді (әрі қарай – АӘҚ) арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету жөніндегі мемлекеттік және мемлекеттік емес секторларда жұмыс істейтін жеке және (немесе) заңды тұлғалар ұсынады. АӘҚ бюджет қаражаты есебінен көрсетілетін арнаулы әлеуметтік қызметтердің кепілдік берілген көлемін және ақылы АӘҚ қамтитынын атап өту қажет. АӘҚ кепілдік берілген көлемі «Ең төмен әлеуметтік стандарттар және олардың кепілдіктері туралы» Қазақстан Республикасының Заңында белгіленген әлеуметтік қамсыздандыру саласындағы ең төмен әлеуметтік стандарт болып табылады¹³⁷.

¹³⁶ «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 29 желтоқсандағы № 114-IV Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000114>

¹³⁷ «Ең төмен әлеуметтік стандарттар және олардың кепілдіктері туралы» 2015 жылғы 19 мамырдағы № 314-V ҚРЗ Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000314>

АӘҚ көрсетудің сапасы, көлемі және шарттары арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандарттарын (Стандарт) білдіретін нормативтік құқықтық актілерде айқындалады. «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасы Заңының ережелерін іске асыру мақсатында министрлік 2016 жылғы желтоқсанда үйдегі зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын (бұдан әрі – Стандарт) әзірлеп (Денсаулық сақтау министрлігінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығы) бекітті.

Стандарт үйдегі зорлық-зомбылық құрбандары үшін арнаулы әлеуметтік қызметтердің сапасын, көлемін және жағдайларын, сондай-ақ құқық қорғау органдары, үкіметтік емес ұйымдар, денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау мекемелері арасында меншік нысаны бойынша қайта бағыттауды белгілейді, үйдегі зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін барлық субъектілер мен ұйымдар арасында көмек көрсету тетіктерін айқындайды.

Стандартқа сәйкес уақытша орналастыру ұйымдары арнаулы әлеуметтік қызметтердің 8 түрін ұсынады.

Үйдегі зорлық-зомбылық құрбандарын стандарт бойынша сәйкестендіру ҚР ІІМ, ҚР БҒМ, ҚР ЕХӘҚМ бірлескен бұйрығымен бекітілген әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға алып келетін қатыгездікпен қараудың бар-жоғын бағалау өлшемшарттары негізінде (2014 ж.) айқындалады.

Бұл өлшемшарттар тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарын анықтауға және қажетті көмек алуға құқық береді. Өз кезегінде, үйдегі зорлық-зомбылық құрбаны қылмыстық істің болуына қарамастан үйдегі зорлық-зомбылық құрбаны болып танылады.

Стандартты іске асыру мақсатында ҚР ЕХӘҚМ 2017 жылдың басынан бастап өңірлерге мемлекеттік және мемлекеттік емес сектордағы мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс арқылы арнаулы әлеуметтік қызмет көрсетуге ағымдағы нысаналы трансферттер бөледі. Мысалы, 2017-2020 жылдар аралығында, оларды әлеуметтендіру, жұмысқа орналастыру үшін, отбасындағы зорлық-зомбылықтың 9000-ға жуық құрбанына (ата-аналары бар балаларды қоса алғанда) арнайы әлеуметтік қызметтер көрсетілді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызмет көрсетулер Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығымен бекітілген¹³⁸.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтерді мынадай уақытша болу және тұру ұйымдары көрсетеді:

- тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған дағдарыс орталықтары;
- тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына әлеуметтік көмек көрсету орталықтары;
- тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған баспаналар;
- тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына қызмет көрсететін өзге де ұйымдар.

Бүгінде Қазақстан Республикасында үйдегі зорлық-зомбылық құрбандары үшін арнаулы әлеуметтік қызметтер еліміздің барлық өңірлерінде бар 33 дағдарыс орталығы ұсынады.

Ақмола облысы – 7, Ақтөбе облысы – 2, Алматы облысы – 1, Атырау облысы – 1, ШҚО – 2, БҚО – 2, Жамбыл облысы – 2, Қарағанды облысы – 1, Қызылорда облысы – 1, Қостанай облысы – 1, Маңғыстау облысы – 2, СҚО – 1, Павлодар облысы – 4, Түркістан облысы – 2, Нұр-Сұлтан қаласы – 1, Алматы қаласы – 2, Шымкент қаласы – 1.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілері ретінде осы ұйымдарға шұғыл әлеуметтік көмек көрсету және зорлық-зомбылық құрбанына қолдау көрсету; зорлық-зомбылық құрбанының уақытша болу және тұру ұйымында болу және тұру кезеңінде қызметтер көрсету арқылы қорғау мен көмекті қамтамасыз ету; зорлық-зомбылық құрбанын әлеуметтендіру және отбасы мен қоғамға интеграциялау процесіне жәрдемдесу жөніндегі міндеттерді шешу жүктелген.

Арнайы әлеуметтік қызмет көрсету көлеміне келетін болсақ, оны арнайы ұйымның басқа мамандарымен бірлесіп әлеуметтік жұмыс жөніндегі маман анықтайды. Әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті айқындау Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 19 ақпандағы № 134 бұйрығына сәйкес жүзеге асырылады¹³⁹. Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арналған арнайы әлеуметтік қызметтер көлеміне қойылатын талаптар «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы» ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығымен бекітілген, ол әлеуметтік-тұрмыстық, медициналық, психологиялық, педагогикалық, еңбек, мәдени, экономикалық, құқықтық қызметтер көрсетуді қамтиды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерді қабылдау келесідей жүзеге асырылады:

1) келесі жағдайларда бюджет қаражаты есебінен:

- қызмет алушының нақты орналасқан жері бойынша аудандық (қалалық) жұмыспен қамту және әлеуметтік бағдарламалар бөлімдерінің (уәкілетті орган), облыстық денсаулық сақтау басқармаларының, ішкі істер органдарының жолдамалары;

- тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны тікелей уақытша болу ұйымына өтініш беру.

¹³⁸ Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығы «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы»

¹³⁹ «Арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті бағалау және айқындау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 19 ақпандағы № 134 бұйрығы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013527#z7>

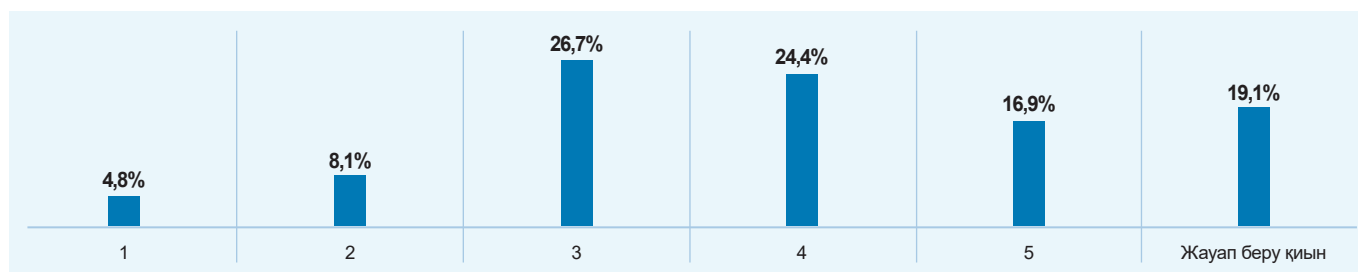
2) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбанының жанындағы кәмелетке толмаған балаларға ол заңды өкіл болып табылады. Бұл жағдайда балалар тәуелсіз қызмет алушылар болып саналады.

3) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны мәртебесінде жүгінген әйелді сәйкестендіру әлеуметтік қызметкер мен психологтың, сондай-ақ ішкі істер органдары өкілдерінің қатысуымен жеке әңгімелесу барысында жүргізіледі. Егер жүгінген адам тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбанымен сәйкестендірілмесе, онда арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсетуден бас тартылады.

Арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету зорлық-зомбылық құрбаны стационарлық ем алған жағдайда оны ұзарту мүмкіндігімен алты айға дейінгі мерзімге шарттық негізде жүзеге асырылады.

Әлеуметтанулық сауалнама барысында халық көрсетілетін қызметтердің сапасын орташадан біршама жоғары бағалады – 5 балдық шәкіл бойынша 3,5 (мұнда 1 – өте төмен баға және 5 – өте жоғары баға) (3.4.2-сурет). Респонденттердің 4,8% әлеуметтік қызметтер сапасына өте төмен баға берді, 8,1% – 2 балға, 26,7% арнайы әлеуметтік қызметтерге 3 балл ұсынылады деп санайды, сұралғандардың 24,4% қызметтер сапасын жақсы бағалады және қазақстандықтардың 16,9% жоғары баға берді.

3.4.2-сурет. ОТЗЗ құрбандары үшін арнаулы әлеуметтік қызметтердің сапасын бағалау

Дереккөз: ОТЗЗ бойынша әлеуметтанулық сауалнама, 2021

Ауыл халқы арнайы қызмет көрсету сапасын қала тұрғындарымен салыстырғанда жоғары бағалады (3.4.1-кесте).

3.4.1-кесте. Халықтың ОТЗЗ құрбандарына көрсетілетін әлеуметтік қызметтердің сапасын бағалауы (қала/ауыл бөлінісінде). %

Балл	Елді мекен атауы	
	Қалалық	Ауылдық
Өте төмен	5,6	3,5
2	9,0	6,8
3	30,9	20,4
4	21,1	29,4
Өте жоғары	14,6	20,4
Жауап беру қиын	18,8	19,6

Дереккөз: ОТЗЗ бойынша әлеуметтанулық сауалнама, 2021

дәлелдеуі тиіс құрбанның мәртебесін сәйкестендіру мәселесі (Қазақстандағы БҰҰ бағдарламасының сарапшысы);

- Арнайы ұйымда құрбандар тек кәмелеттік жасқа толмаған балалармен қабылданады. Ата-аналарымен бірге тұратын және олардың асырауындағы кәмелеттік жасқа толған балаларға қатысты (мысалы, студенттер немесе дене мүмкіндіктері шектеулі, психикалық аурулардан зардап шегетін балалар және т.б.) сұрақ туындайды. Зорлық-зомбылықтың куәсі бола отырып, олар ұйымға жүгіне алмайды және агрессормен бірге болуға мәжбүр;

- зорлық-зомбылықтың куәгері болған кәмелетке толмаған балалар психологиялық соққы алады. Олармен жеке психокоррекциялық жұмыс жүргізу қажет;

- арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы, әсіресе ауылдық жерлерде көп білмеулеріне байланысты отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарының оларды пайдалануға мүмкіндігі жоқ;

- «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығының 1-тарауының 6-тармағында Қазақстан аумағында тұрақты тұратын мәртебесі жоқ шетелдіктер және ОТЗЗ құрбандары болған адамдар АЕК алу үшін ұйымнан көмек сұрай алмайды деп көрсетілген.

Сонымен қатар жоғарыда көрсетілген № 1079 бұйрығында 4-тараудың 30-тармағында былай делінген: «Егер жүгінген адам тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны деп танылса, уақытша болу және тұру ұйымы бір жұмыс күні ішінде арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету туралы шешім шығару үшін оның өтінішімен бірге бағалау парағын уәкілетті органға жолдайды». Осы редакцияда бағалау парағын жіберу нысаны нақтыланбаған (электрондық немесе қағаз түрінде), бұл құқықтық актіні бірыңғай түсіндіруді қиындатады.

ОТЗЗ құрбандарының гендерлік қатыстылығына байланысты арнайы қызметтердің сапасын бағалауда айтарлықтай айырмашылық жоқ. Әйелдер осы көрсеткіш бойынша 3,3, ерлер – 3,37 баға берді. Өңірлер бөлінісінде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнайы қызмет көрсету сапасының ең сыни бағалары Шымкент қаласында, Батыс Қазақстан облысында кездеседі.

Сонымен қатар, қызмет көрсетулерді алудың белгіленген тәртібіне қарамастан, тәжірибе зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсету тетігіндегі проблемаларды көрсетті:

- сұхбат беруге қатысқан сарапшылардың пікірінше бұл әйел өзіне қатысты зорлық-зомбылықты

Осы мәселелерді шешу үшін келесі ұсыныстар дайындалды:

- Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары үшін арнаулы әлеуметтік қызметтер стандартына балалармен оңалту жұмыстарын ұйымдастыру мақсатында тұрмыстық зорлық-зомбылыққа куә болған, қатыгез қарау құрбандары болған балаларды сәйкестендіру бөлігінде толықтырулар енгізу;

- «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы» ҚР Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығына мынадай толықтырулар енгізу:

а) 6-т. Қазақстан Республикасы азаматтарының, шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың арнаулы әлеуметтік қызметтерді алуы үшін ұйымдарға жүгіну мүмкіндігін қарастыру;

б) 26-т. дене мүмкіндіктері шектеулі кәмелеттік жасқа толған немесе психикалық аурулары бар (айналасындағыларға қауіп төндірмейтін) балалардың зорлық-зомбылық құрбанымен бірге ұйымда болу мүмкіндігін қарастыру;

в) 30-т. арнаулы әлеуметтік қызметтерді ұсыну туралы шешім шығару үшін құжаттарды ұсыну қажет екі мерзімді айқындау: бір жұмыс күні ішінде – цифрлық мүмкіндіктерді пайдалана отырып, құжаттарды электрондық түрде ұсыну үшін; үш жұмыс күні ішінде – бірегей құжаттардың қағаз нұсқасын ұсыну үшін. Бұл жәбірленушінің мүдделерін тез қорғауға, жұмыс уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді;

г) тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны ретінде адамды сәйкестендіру үшін бағалау парағының мынадай нысанын белгілеу¹⁴⁰.

(Бағаланатын адамның тегі, аты, әкесінің аты (бар болса))

№	Тұрмыстық зорлық-зомбылық кезінде қатыгездікпен қараудың бар-жоғын бағалауға арналған өлшемшарттардың тізбесі	Тұрмыстық зорлық-зомбылық кезінде қатыгез қарым-қатынастың болуын бағалау көрсеткіштері
1.	ФИЗИКАЛЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ	
1.1	Денеге зақым келтіруге әкеп соққан ұрып-соғу немесе өзге де күш қолдану әрекеттерін жасау	3 балл
1.2	Құқық бұзушы отбасылық-тұрмыстық қатынастардағы азаматтарға құрметпен қарамай, былапыт сөйлеу, қорлау, абыройы мен қадір-қасиетін әдепсіз түрде кемсітукемсіту, үй тұрмысындағы заттарды бүлдіру және олардың тыныштығын бұзатын, жеке тұрғын үй немесе пәтер шегінде жасалған басқа да әрекеттер	2 балл
1.3	Жүйелі түрде ұрып-соғу немесе өзге де күш қолдану әрекеттері арқылы физикалық немесе психикалық азаптау	5 балл
1.4	Адам өміріне қауіпті емес және денсаулыққа ауырлығы орташа зиян келтіруге әкеп соқпаған, бірақ денсаулықтың ұзақ уақыт бұзылуына әкеп соққан қасақана азаптаулар	5 балл
1.5	Адамның өміріне қауіпті денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру немесе көру, сөйлеу, есту қабілетінен немесе қандай да бір ағзадан не органнан айырылуға, оның функцияларын жоғалтуына әкеп соқтырған немесе адамның өшпес бұзылуынан көрінген ауыр зиян келтіру, сондай-ақ өмірге қауіпті немесе денсаулықтың бұзылуына әкеп соққан не жүктілікті үзуге, психиканың бұзылуына, нашарлықпен немесе нашарлықпен ауыруға әкеп соққан денсаулыққа өзге де зиян келтіру	5 балл
1.6	Өз міндеттерін елемеу салдарынан психикалық және дене аурулары салдарынан баланың денсаулығына қасақана жеңіл, орташа, ауыр зиян келтіру	5 балл
1.7	Күш көрсету фактілері баланың қатысуымен болған жағдайларда психикалық және дене аурулары салдарынан баланың денсаулығына қасақана жеңіл, орташа, ауыр зиян келтіру	5 балл
1.8	Жас баланың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді қызметі бойынша осындай міндеттер жүктелген адамның не осы міндеттерді арнайы тапсырма бойынша орындайтын немесе мұндай міндеттерді өзіне ерікті түрде алған адамның тиісінше орындамауы, егер бұл жас баланың денсаулығына абайсызда ауыр немесе ауырлығы орташа зиян келтіруге әкеп соқса (ҚР ҚК 141-б., 2-б.)	5 балл
1.9	Кәмелетке толмаған адамның алкогольдік ішімдіктерді, есірткі құралдарын, психотроптық заттарды, сол тектестерді тұтынуына әкеп соққан Кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді ата-анасының не осы міндеттерді орындайтын адамның орындамауы	5 балл
2.	ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ	
2.1	Дерексіздік, қорлау, кемсіту, қорқыту, бопсалау, қудалау және адамның теріс эмоционалды реакциясын және психикалық ауырсынуды тудыратын басқа әрекет (әрекетсіздік)	3 балл
2.2	Адамды қорқыту, қатыгездікпен қарау немесе жәбірленушінің адамдық қадір-қасиетін жүйелі түрде қорлау арқылы өзін-өзі өлтіруге дейін немесе өзін-өзі өлтіруге оқталуға дейін жеткізу	5 балл

¹⁴⁰ Ескерту: Ұсынысты «дағдарыс орталықтарының одағы» ЗТБ жасады

№ п/п	Тұрмыстық зорлық-зомбылық кезінде қатыгездікпен қараудың бар-жоғын бағалауға арналған өлшемшарттардың тізбесі	Тұрмыстық зорлық-зомбылық кезінде қатыгез қарым-қатынастың болуын бағалау көрсеткіштері
2.3	Өлтірумен немесе денсаулыққа ауыр зиян келтірумен, сол сияқты адамға өзге де ауыр зорлық-зомбылықпен не мүлкті өртеумен, жарылыспен немесе өзге де жалпы қауіпті тәсілмен жоюмен қорқыту, бұл қауіпті орындауға келтіруден қорқуға жеткілікті негіздер болған кезде	5 балл
2.4	Ата-ананың немесе басқа да заңды өкілдердің кәмелетке толмаған балаларды тәрбиелеу және (немесе) оларға білім беру, олардың құқықтарын және (немесе) мүдделерін қорғау жөніндегі, сондай-ақ оларға күтім жасау және күтіп-бағу жөніндегі міндеттерді орындамауы ӘҚБтК 127б.	5 балл
3.	ЭКОНОМИКАЛЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ	
3.1	Іс-әрекет жасауға меншік құқығын белгілейтін жеке басты куәландыратын құжаттардан айыру	3 балл
3.2	Тіршілік әрекеті үшін қажетті ақшалай қаражаттан айыру	2 балл
3.3	Тұрғын үйден айыру	5 балл
3.4	Тіршілік үшін қажетті тағамнан айыру	4 балл
3.5	Тіршілік әрекеті үшін қажетті киімнен айыру	3 балл
3.6	Кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді ата-анасының немесе өзіне осы міндеттер жүктелген өзге адамның, сол сияқты педагогтің немесе оқу, тәрбиелеу, емдеу мекемесінің немесе кәмелетке толмаған адамды қадағалауды жүзеге асыруға міндетті өзге мекеменің басқа да жұмыскерінің кәмелетке толмаған адамға қатыгездік танытуымен ұласқан орындамауы немесе тиісінше орындамауы (ҚР ҚК 1 т. 140 б.)	5 балл
4.	СЕКСУАЛДЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ	
4.1	Зорлау, яғни жәбірленушіге немесе басқа адамдарға күш қолданып немесе оны қолданамын деп қорқытып не жәбірленушінің дәрменсіз күйін пайдаланып жыныстық қатынас жасау	5 балл
4.2	Көрінеу он төрт жасқа толмаған адамға қатысты күш қолданбай азғындық әрекеттер жасау	5 балл
4.3	Адамды жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе нәпсіқұмарлық сипаттағы өзге де әрекеттер жасауға мәжбүрлеу	5 балл
4.4	Отбасындағы сексуалдық зорлық-зомбылық фактілері баланың қатысуымен болған жағдайларда, психикалық немесе физикалық ауруларға әкеп соққан баланың денсаулығына қасақана жеңіл, орташа, ауыр зиян келтіру	5 баллов

Ұйымдастырушылық бағытындағы ұсыныстар¹⁴¹:

- уәкілетті органның АӘК ұсыну туралы шешім шығару тәртібі жөніндегі бірыңғай ішкі құжатын әзірлеу;
- тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге әлеуметтік қызметтер көрсету бойынша әлеуметтік тапсырыс беруді ұйымдастыру кезінде қоғамда зорлық-зомбылыққа «мүлдем төзбеушілікті» қалыптастыру жөніндегі профилактикалық шараларды міндетті түрде жүргізуді қоса отырып, лот бойынша техникалық тапсырма әзірлеу;
- лоттың барлық бюджетіне %-дық арақатынаста шығыстар баптары бойынша бөле отырып, бюджетті әзірлеп, адамды/күнді есептеуге сүйене отырып, лоттың бюджетін қалыптастыру практикасын алып тастау;
- лоттың техникалық тапсырмасында АӘК көрсететін ҰЕҰ қызметкерлерінің біліктілігін арттыруға ақшалай қаражатты көздеу;
- кәмелетке толмағандарды сәйкестендіру мақсатында құжатсыз тұратын 0-ден 14 жасқа дейінгі кәмелетке толмағандарды анықтау, оларды одан әрі құжаттандыру және арнайы мемлекеттік қызметтерге (білім беру, денсаулық сақтау, әлеуметтік төлемдер) тең қолжетімділікті қамтамасыз ету мақсатында профилактикалық іс-шаралар жүргізу;
- көмек көрсету жөніндегі ұйымдар тиімділігінің индикаторларын әзірлеу (төсек орын толтырудың %-дық арақатынасын негізге ала отырып), бұл кейіннен ұйымдарды неғұрлым тиімді қаржыландыруды жоспарлауға мүмкіндік береді;
- отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсететін арнаулы ұйымдардың қызметі туралы кең ауқымды ақпараттық-түсіндіру жұмысы қажет.

¹⁴¹ Ескерту: Ұсынысты «дағдарыс орталықтарының одағы» ЗТБ жасады

3.5 ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ ПРОФИЛАКТИКАЛЫҚ ШАРАЛАРЫ

Отбасындағы зорлық-зомбылықтың алдын алу, жолын кесуге бағытталған норма шығару жұмысының нәтижесі тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы заңнаманы құрайтын нормативтік құқықтық актілердің жиынтығы болып табылады. Ондағы нормалар тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алудың ұйымдастырушылық-құқықтық негіздерін және оны іске асырудың нақты шараларын белгілейді.

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы құқық бұзушылық профилактикасы туралы жалпы заңнамаға сәйкес отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында қолданылатын шаралардың ерекшеліктерін ескере отырып жүзеге асырылады¹⁴².

Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасының жалпы шаралары:

- халықтың әлеуметтік осал топтарын қорғау жөніндегі шаралар;
- тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасын нормативтік, ақпараттық, әдістемелік және ресурстық қамтамасыз етуді жетілдіруге бағытталған ұйымдастыру-басқару шаралары;
- азаматтарда жалпыадамзаттық құндылықтарға, заңға бағынушылық мінез-құлыққа, жалпы тұрмыстық және құқықтық мәдениетті арттыратын құқыққа қайшы әрекеттерге төзбеушілікке бағытталған адамгершілік қасиеттерді қалыптастыруға бағдарланған идеологиялық шаралар;
- құқық бұзушылық жасауға кедергі келтіретін ғылым мен техниканың жетістіктері.

Мақсатты аудиториясы және нақты қолданылу мерзімі жоқ және тиісінше адамдардың кең ауқымына және тұрақты қолдануға бағдарланған тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жалпы алдын алу шараларынан айырмашылығы, жеке алдын алу шараларының нақты адресаты, мерзімі немесе көлемі болады.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жеке профилактикасы шараларына мыналар жатады:

- 1) профилактикалық әңгімелесу;
- 2) қорғау нұсқамасы;
- 3) құқық бұзушылықтар жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды жою туралы ұсыну болып табылады;
- 4) медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары;
- 5) құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу болып табылады;
- 6) профилактикалық есепке алу және бақылау;
- 7) әкімшілік жаза қолданылады;
- 8) ата-ана құқықтарынан айыру не оларды шектеу, бала асырап алудың күшін жою, қорғаншылар мен қамқоршыларды өз міндеттерін атқарудан босату және шеттету, баланы патронат тәрбиешінің тәрбиесіне беру туралы шартты мерзімінен бұрын бұзу;
- 9) сот үкімі бойынша қолданылатын шаралар;
- 10) әкімшілік қадағалау орнату;
- 11) жүріп-тұру еркіндігін алдын ала шектеу.

ОТЗЗ-тың пайда болуы мен жалғасуының басты себептерінің бірі зиянды әдеттер, маскүнемдік, нашақорлық болып табылатынын ескере отырып, құмар ойындар, мен медициналық сипаттағы алдын-алу шараларына толығырақ тоқталғымыз келеді және тиісті қызметтерді көрсетуге қатысатын ұйымдардың жұмысына талдау жасаймыз.

«Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Қазақстан Республикасының Кодексіне сәйкес¹⁴³ мәжбүрлеп емдеу сот шешімі негізінде науқасты емдеу болып табылады. Кодекстің 171-бабында медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шаралары қылмыстық құқық бұзушылық жасаған, емделуге мұқтаж деп танылған, психикаға белсенді әсер ететін заттарды қолдануға байланысты психикасы, мінез-құлқы бұзылулары (аурулары) бар адамға қатысты, сондай-ақ Әкімшілік құқық бұзушылық жасаған және өз еркімен емделуден жалтарған адамға қатысты сот шешімі бойынша қолданылады деп белгіленген.

Тәжірибе көрсетіп отырғандай отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқық бұзушылықтардың басым көпшілігі алкогольдік немесе есірткілік масаң күйде жасалады. Мәселен, 2020 жылы психикалық, мінез-құлқы ауытқулары бар тұлғаларды мәжбүрлеп емдеу ұйымдарына жіберу бойынша нәтижелер Ақтөбе ДП-да 73,1%-ға (253-тен 68-ге дейін), Солтүстік Қазақстан облысында 34,7%-ға (251-ден 164-ке дейін), Атырау облысында 20,8%-ға (53-тен 42-ге дейін), Павлодар облысында 16,8%-ға (417-ден 347-ге дейін), Қарағанды облысында 10%-ға (459-дан 413-ке дейін), Ақмола облысында 462-ден 433-ке дейін) және Алматы облыстарында 4,9%-ға (182-ден 173-ке дейін) және Алматы қаласында 38,5%-ға (288-ден 177-ге дейін), Шымкент қаласында 4,3%-ға (115-тен 110-ға дейін) жетті.

Республикалық психикалық денсаулық ғылыми-практикалық орталығының 2021 жылғы есебіне сәйкес соңғы деректер бойынша Қазақстанда 10 000 тұрғынға шаққанда психиатрлардың (балаларды қоса алғанда) саны 0,3-ті, ал психотерапевтердің саны небары 0,02-ні құрады¹⁴⁴.

Маскүнемдікке салынатын адамдармен профилактикалық жұмыстың әлсіреуі отбасы-тұрмыстық қатынастар

¹⁴² «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000271>

¹⁴³ Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі № 360-VI ҚРЗ «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Кодексі // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360>

¹⁴⁴ Республикалық психикалық денсаулық ғылыми-практикалық орталығы, 2021. Қазақстан Республикасының халқына 2019-2020 жылдарға психиатриялық көмек көрсету. Статистикалық жинақ, Алматы. – 576.

саласындағы қылмыс деңгейіне әсер етеді. Осылайша, талданып отырған кезеңде мас күйінде тұрмыстық сала 546 қылмыстық құқық бұзушылық немесе тұрмыста тіркелгендердің 51% жасалады. Бұл ретте, отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстардың ба-сым бөлігі Ішкі істер органдарында есепте тұрмайтын адамдардың алкогольді ішімдіктерді бірлесіп ішуі барысында жасалады, ал олардың алдын алу үшін барлық заңнамалық мүмкіндіктер бар.

Алкогольдік масаң күйдегі тұрмыстық қылмыстық құқық бұзушылықтардың ең жоғары көрсеткіші Солтүстік Қазақстан облысында – 62-ден 41 (немесе 66%), Ақмола облысында – 62-ден 38 (61,3%), Қостанай облысында – 75-тен 52 (69,3%) және Батыс Қазақстан облысында 23-тен – 39 (59%) тіркелді¹⁴⁵. Бұл ретте халықтың үлесіне наркологиялық төсек санының төмендеуі байқалады: 2020 жылы ол өткен жылғы деректермен салыстырғанда біршама төмендеді және Қазақстан Республикасы бойынша 10 мың тұрғынға шаққанда 2-ні құрады (3.5.1-кесте).

Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне (бұдан әрі – ҚК) сәйкес медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын сот: ҚК-нің Ерекше бөлігінің баптарында көзделген есі дұрыс емес күйде іс-әрекеттерді жасаған; қылмыстық құқық бұзушылық жасағаннан кейін психикасы жаза тағайындау немесе оны орындау мүмкін болмайтындай бұзылған; қылмыстық құқық бұзушылық жасаған және есінің дұрыстығы жоққа шығарылмайтын психикасының бұзылуынан зардап шегетін; қылмыстық құқық бұзушылық жасаған және психикаға белсенді әсер ететін заттарды тұтынуға байланысты психикалық, мінез-құлқының бұзушылықтарынан (ауруларынан) емделуге мұқтаж деп танылған адамдарға тағайындалуы мүмкін¹⁴⁶.

Медициналық сипаттағы мәжбүрлеу шараларын қолданудың мақсаты психикасы мен мінез-құлқының бұзылуы бар адамдарды емдеу немесе олардың психикалық жай-күйін жақсарту, сондай-ақ олардың қылмыстық жауаптылықты көздейтін жаңа құқыққа қарсы әрекеттер жасауының алдын алу болып табылады.

3.5.1-кесте. Наркологиялық төсектермен қамтамасыз етілу

	Наркологиялық төсектер саны			
	Абсолютті саны	10 мың тұрғынға шаққанда қамтылуы		
		2020	2019	2020
Ақмола	235	235	3,2	3,2
Ақтөбе	100	100	1,1	1,1
Алматы	280	245	1,4	1,2
Атырау	85	85	1,3	1,3
БҚО	155	155	2,4	2,3
Жамбыл	180	180	1,6	1,6
Қарағанды	375	377	2,7	2,7
Қостанай	252	252	2,9	2,9
Қызылорда	255	255	3,2	3,1
Маңғыстау	120	90	1,7	1,3
Павлодар	230	230	3,1	3,1
СҚО	230	230	4,2	4,2
Түркістан	120	145	0,6	0,7
ШҚО	380	370	2,8	2,7
Нұр-Сұлтан қ.	230	230	2,0	1,9
Алматы қ.	272	272	1,4	1,4
Шымкент қ.	230	230	2,2	2,1
РПДФПО	130	130	-	-
Қазақстан Республикасы	3729	3681	2,1	2,0

Дереккөз: Республикалық психикалық денсаулық ғылыми-практикалық орталығы, 2021

Қолда бар заңнамалық базаға, әзірленген регламенттік құжаттарға, сондай-ақ есептік деректерге сәйкес қажетті қызметтер көрсететін көптеген мемлекеттік органдардың арнайы қызметтер көрсетуге тартылуына қарамастан, іс жүзінде ССУ көрсету жүйесі пысықтауды талап етеді. Осылайша, осы тарауда бұрын көрсетілгендерге қосымша ұсынылған ОТЗЗ саласындағы заңнаманы, алдын алу шараларын талдау қорытындылары бойынша мынадай ұсыныстар енгізіледі:

9 жыл ішінде берілген қорғау нұсқамаларының саны 18 есеге артқанын, бірақ тиісті нәтиже алынбағанын ескере отырып, мыналарды қажет деп санаймыз:

- қорғау нұсқамасында (жәбірленуші адамның пікірін ескере отырып) кінәлі адамға қатысты қорғау нұсқамасына қол қойылған сәттен бастап 3-тен 10 тәулікке дейін жәбірленуші адаммен бірге (жалпы тұрғын алаң аумағында) тұруға тыйым салуды көздеуі, бұл, біріншіден, жәбірленуші тұлғаның қауіпсіздігін дереу қамтамасыз етуге мүмкіндік береді; екіншіден, әкімшілік ұстап алу сияқты іс жүргізуді қамтамасыз ету шарасын қолданбай құқық бұзушылықтың жолын кесуге не әкімшілік ұстап алу мерзімі өткеннен кейін оны жасауды жалғастыруға жол бермеуге мүмкіндік береді. ӘҚБтК-нің «құқық бұзушының мінез-құлқына ерекше талаптар белгілеу» деген 54-бабының 2-тармағында көзделген шаралар тек сот тәртібімен қолданылады және құқық бұзушылықтың дереу жолын кесу сипатында болмайды. Бұл шара Ішкі істер органдарының өтініші бойынша ерекше жағдайларда осы баптың 1-тармағында көзделген әкімшілік құқық бұзушылық үшін тартылған адамға қатысты қолданылады.

- отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамның мінез-құлқына қойылатын ерекше талаптардың ішінде ӘҚБтК-нің 54-бабында маман-психологтан

¹⁴⁵ Нұр-Сұлтан, Алматы, Шымкент қалалары мен облыстардың ПД жергілікті полиция қызметінің 2020 жылғы 4-тоқсандағы жұмысының қорытындылары туралы шолу

¹⁴⁶ Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ.

оңалту курстарынан өту міндетін қарастыру. Психологиялық-түзету жұмыстарының аяқталғанын растау ІІО-да профилактикалық есептен шығаруға негіз болатын психолог-маманның қорытындысы болуы тиіс. Аталған міндетті орындамағаны үшін ӘҚБтК-нің 669-бабына сәйкес жауапкершілік көздеу. Бұл бүгінде агрессормен жүргізіліп жатқан жұмыстың болмауы мәселесін шешеді.

ҚР Қылмыстық кодексіне қылмыстық құқық бұзушылықтар құрамына мынадай құқыққа қарсы іс-әрекеттерді енгізу: 1) кінәлі адам үшін жүктілік жағдайындағы әйелге кәмелетке толмаған адамға, басқа қорғансыз немесе дәрменсіз адамға не кінәліге тәуелді адамға көрінеу жеңіл зиян келтіру; 2) кінәлі адам үшін жүктілік жағдайындағы әйелге, кәмелетке толмаған адамға, басқа да қорғансыз немесе дәрменсіз адамға не кінәлі адамға тәуелді адамға көрінеу көрінеу жеңіл зиян келтіру сияқты құқыққа қарсы іс-әрекеттер;

Сонымен қатар:

- алдын алу сияқты жазалау шараларын алып тастау;

- алкогольді ішімдіктерді теріс пайдаланатын адамдармен алдын алу жұмыстарын күшейту.

ОТЗЗ-дан зардап шеккендерге (зардап шегушілерге) қорғауды қамтамасыз ету және уақтылы көмек көрсету мақсатында:

- тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына жедел кеңес, көмек, өмірін қорғау және құтқару мүмкіндігін қамтамасыз ету мақсатында елдің кез келген нүктесінде 24/7 режимінде жұмыс істейтін тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары үшін «жедел желі» бірыңғай үш таңбалы телефон нөмірін енгізу.

IV ТАРАУ.

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ ҚОҒАМДА ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚҚА ҰШЫРАҒАН ХАЛЫҚТЫҢ САНАТТАРЫ

4.1 ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ ГЕНДЕРЛІК ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы сөз болғанда, әдетте, алғашқы еске түсетіні – ер адамның әйелге қатысты зорлық-зомбылығы болып табылады. Зорлық-зомбылықтың бұл түрі ең көп таралған деп айтуға негіз жоқ, бірақ ол медиа кеңістікте барынша назар аударылады. Іс жүзінде жағдай қалай? Отбасылық зорлық-зомбылық жағдайында гендерлік теңгерімсіздік бар ма? Ер адамдар шынымен агрессор ретінде әрекет ете ме? Әйелдер мен ерлердің отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қабылдауында айырмашылықтар бар ма?

Осы сұрақтарға жауап беру үшін «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ зерттеулерін, ресми статистика деректерін, сондай-ақ кеңінен танымал халықаралық деректер базасын қамтитын деректердің кең ауқымды жиынтығы (мысалы, World Values Survey) пайдаланылды.

Ең алдымен, теориялық тұрғыдан сұрақ туындайды. Отбасылық зорлық-зомбылықты зерттеу, көптеген әлеуметтік ғылымдар сияқты, бірыңғай теориялық көзқарасқа ие емес. Отбасылық зорлық-зомбылықты зерттеудің негізгі мамандарының бірі Ричард Геллес психиатриялық теорияларды, әлеуметтік-психологиялық, экологиялық және мәдени теорияларды қамтитын теориялық тәсілдердің ұзын тізімін жасады, әр бағыт тағы бірнеше бәсекелес теорияларға бөлінеді¹⁴⁷. Олардың барлығы зорлық-зомбылықтың себептері мен тетіктерін басқаша түсіндіреді. Бізде толық теориялық шолу жасау міндеті болмағандықтан, теориялық перспектива отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа басқаша қарауға мүмкіндік беретінін көрсету үшін тек екі мысал қарастырылады. Мысал ретінде ресурстар теориясы мысалындағы экологиялық көзқарас және феминистік теория мысалындағы әлеуметтік-мәдени көзқарас жатады.

Ресурстар теориясына (немесе ресурс теориясы) сәйкес зорлық-зомбылық (зорлық-зомбылықты пайдалану мүмкіндігі) экономикалық, әлеуметтік немесе мәдени капитал сияқты ресурс болып табылады. Алайда басқа ресурстардан айырмашылығы, зорлық-зомбылық басқаларды пайдалану мүмкіндігі болмаған кезде қолданылатын ресурстардың аз құнды, дисконтталған түрі болып табылады. Яғни, көшбасшы болуды талап ететін, бірақ жұпта жақсы білімі (мәдени капиталы), беделді жұмысы (мәдени капиталы) немесе жоғары табысы (экономикалық капиталы), жақсы қарым-қатынас дағдылары, қабілеті жоқ, кез-келген ортада өзін-өзі ұстай алмайтын (әлеуметтік капитал) жұптағы серіктес (күйеуі болсын) зорлық-зомбылық жасауы мүмкін. Сипаттамадан көрініп тұрғандай, бұл теориялық тәсіл жыныстық қатынасқа баса назар аудармайды. Отбасындағы зорлық-зомбылыққа оның барлық мүшелері (оның ішінде жас балалар, соңғысы физикалық зорлық-зомбылықтан гөрі психикалық зорлық-зомбылықты көбірек қолданады) баруы мүмкін. Осы тәсіл аясында отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ықтималдығы мәртебесі төмен, табысы аз топтарда жиі кездесетінін атап өткен жөн, бірақ тікелей себеп-салдарлық байланыс жоқ. Бұл сондай-ақ өте жоғары табысы бар жұптарда да болуы мүмкін, өйткені бұл жерде серіктеспен салыстырғанда табыстың аздығы немесе мәртебелері (көшбасшы болу үшін жоғары, негізсіз амбициялар) маңызды.

Феминистік теориялар отбасылық зорлық-зомбылық мәселесіне басқаша қарайды. Біріншіден, олар үшін отбасылық әйелдерге қарсы зорлық-зомбылық бұл отбасындағы балаларға немесе қарт адамдарға қарсы зорлық-зомбылықтан гөрі отбасынан тыс әйелдерге қарсы зорлық-зомбылықтың басқа түрлерімен байланысты ерекше құбылыс. Феминистік теориялардың басты дәлелі-экономикалық, әлеуметтік және тарихи процестер патриархалды әлеуметтік тәртіпті және отбасының тиісті құрылымын тікелей және жанама түрде қолдайды. Патриархия әйелдердің бағынуына әкеледі, ал зорлық-зомбылық пен қатыгездік бағынуды қамтамасыз етудің тетіктері болып табылады. Қысымшылықтың барлық түрлері сияқты, патриархалды бақылау көбінесе нәзік және тамыры тереңге кеткен, ал ең қатал түрлері патриархалды бақылауға қауіп төндірмейінше пайда болмайды. Феминистік теорияның негізгі ережелерін көбінесе «Билік пен бақылаудың дулут дөңгелегі» моделі деп аталатын түрде ұсынуға болады (қысқартылған түрде ұсынылған 4.1.1-суретті қараңыз; кеңейтілген нұсқа мен талқылауды дереккөздегі сілтеме арқылы табуға болады).

Ұсынылған екі мысал әр теориялық модельдің қандай болашағы бар екенін айқын көрсетеді. Бұл зерттеушіге зорлық-зомбылықтың белгілі бір көріністерін немесе олардың себептерін көруге немесе керісінше көрмеуге мүмкіндік береді. Ұсынылған модельдер бір-біріне тікелей бәсекелес емес және бір-біріне ерекше түсініктеме бермейді (оларды бірге қолдануға болады), бірақ соған қарамастан олар тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы мүлдем басқа көзқарастарды ұсынады.

Екінші мәселе әдіснамамен байланысты. Бұл бөлімде әдістеме туралы пікірталас тек деректер көздері туралы сұрақпен ғана шектеледі, бірақ бұл отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты түсінуде айтарлықтай қиындықтар мен шектеулерді (көптеген басқа әлеуметтік құбылыстар сияқты) көрсетеді.

¹⁴⁷ Geddes, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.

4.1.1- сурет. Билік пен бақылаудың дулут дөңгелегі

Дереккөз: <https://www.theduluthmodel.org/wheels/>

Әр түрлі құбылыстарға қатысты біздің пікіріміз, олардың мәнін түсінуіміз көбінесе біздің қалай өлшейтінімізге байланысты. Үйдегі зорлық-зомбылықты өлшеу бойынша алғашқы жұмыстардың көпшілігі құрбан болған әйелдердің, әсіресе дағдарыс орталықтарына келген және/немесе зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдерге арналған баспаналарда тұрған адамдардың айтқандарына сүйенді. Аталған деректерге сүйену агрессордың кім екенін түсінуге мүмкіндік берді. Алайда жағдайды қабылдау деректерді жинаудың басқа әдістері қолданылған сайын өзгере бастады. Осылайша, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты іріктеп зерттеу әріптестердің бірі тарапынан бақылауды жоғалту салдарынан өзара зорлық-зомбылықтың, сондай-ақ зорлық-зомбылықтың аяқ-асты болу жағдайларының жоғары деңгейін көрсете бастады. Өкілдік үлгілерге негізделген зерттеулер көбінесе ерлердің де, әйелдердің де отбасындағы зорлық-зомбылықтың шамамен бірдей деңгейі туралы айтады. Мысалы, Толан мен әріптестер көрсеткендей¹⁴⁸ АҚШ-тағы отбасылық зорлық-зомбылық туралы Ұлттық зерттеу әйелдердің агрессивті әрекеттерінің жалпы саны ерлердің 1000 жұпына 122 жағдаймен салыстырғанда 1000 жұпқа 124 құрады. Әйелдер тарапынан болмашы агрессия деңгейі 1000 жұпқа 78; ерлер арасындағы көрсеткіш 1000 жұпқа 72-ге тең болды. Әйелдер тарапынан жасалған қатыгез шабуылдардың деңгейі 1000 жұпқа 46; ерлердегі көрсеткіш – 1000 жұпқа 50 құрады. Бұл айырмашылықтардың ешқайсысы статистикалық маңызы болған жоқ. Осылайша, осы және ұқсас зерттеулердің нәтижелері бойынша әйелдер өзін-өзі қорғау мақсатында ғана емес, басқа жағдайларда да зорлық-зомбылыққа жүгінеді.

Өлшеудің осы екі әдісін салыстыру негізінде: 1) дағдарыс орталықтары мен баспаналардағы мақсатты үлгілер; 2) жалпы халықты іріктеп зерттеу нәтижелерде айырмашылықтар айқын көрінеді. Біз осы тәсілдердің бірінің дұрыс деп айта алмаймыз. Екеуі де өздерінің әдіснамалары негізінде алынған заңдылықтарды жақсы сипаттайды, бірақ басқа әдіснамаға негізделген заңдылықтарды нашар ескереді. Түрлі теориялық және әдіснамалық шектеулерді назарға ала отырып, Қазақстандағы жағдайдың жай-күйін түсінуге тырысып көрейік.

Қазақстан деректері нені көрсетеді? Жалпы республикалық іріктеу бойынша және «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ ұйымдастырған халық арасында жүргізілген жаппай сауалнамаға сәйкес қазақстандықтар бірінші кезекте отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың құрбандары әйелдер мен балалар (тиісінше 72,3% және 57,2%) деп санайды. Көптеген респонденттердің пікірінше бұл көбінесе отбасылық зорлық-зомбылықтың құрбаны болған балалар емес, әйелдер екенін ескеру қажет. Респонденттердің 13,8% пікірі бойынша қарт адамдар мен мүгедек адамдардан кейін отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың негізгі құрбандары ерлер болып табылады және бесінші орында тұр.

Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таралуының негізгі себептері ретінде «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ зерттеуінде респонденттер әлеуметтік-экономикалық сипаттағы проблемаларды, жұмыссыздықты, тұрмыс деңгейінің төмендігін, сондай-ақ зиянды әдеттерді (маскүнемдік, нашақорлық, құмар ойындар) жиі атап көрсеткен (1.4.1-кесте, 21 бетте). Екі жауап нұсқасының 50%-дан астамы көрсетілген¹⁴⁹. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептерін өткенмен салы-

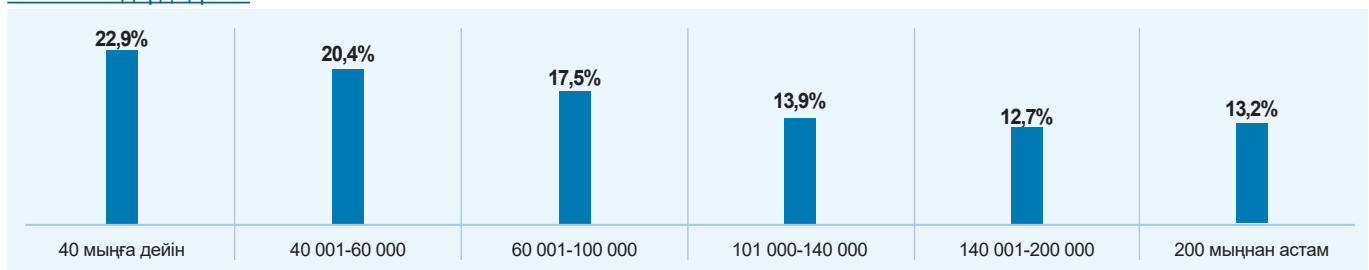
¹⁴⁸ Tolan, P., Gorman-Smith, D. and D. Henry. 2006. Family Violence. // Annual Review of Psychology 57: 557–83.

¹⁴⁹ Респонденттерге сұраққа жауаптың бірнеше нұсқасын таңдау мүмкіндігі берілді, нәтижесінде барлық мүмкін жауаптардың сомасы 100%-дан асады. Егер сіз жауаптар санының үлесін есептесеңіз (респонденттер емес), онда мыналар шығады: әлеуметтік-экономикалық проблемаларды көрсететін жауап 20,84% жағдайда таңдалды, жаман әдеттер 19,68% жағдайда себеп ретінде көрсетілген.

стыру үшін (агрессорлардың отбасыларындағы балалық шақтағы зорлық-зомбылық көріністерімен) байланыстыратын үшінші танымал жауап респонденттер арасында екі есе аз (респонденттердің 25,4%) назар аударғанын көрсетті. Бұл жағдайда жыныстардың арасында ешқандай айырмашылық жоқ, аталған себептер әйелдер мен ерлер арасында бірдей танымал (хи-шаршы сынағы 11,1-ге тең, мәні 0,59). Осылайша, қоғамдық санада отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әлеуметтік-экономикалық жағдаймен, сондай-ақ зиянды әдеттермен байланысы туралы стереотип бар. Бұл шынымен солай ма? Бұл сұраққа нақты жауап беру қиын, өйткені бұл жағдайда сенімді тестілеу процедурасын ұйымдастыру белгілі бір қиындықтармен байланысты.

Нәтижеге жету үшін жанама бағалауға жүгіну керек. Мәселен, Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Ұлттық статистика бюросы жүргізген зерттеуге жүгінуге болады. Бұл бізге жаман әдеттер мен зорлық-зомбылық арасындағы байланысты анықтауға мүмкіндік бермейді, бірақ әлеуметтік-экономикалық жағдай мен тұрмыстық зорлық-зомбылық арасындағы қатынастар туралы белгілі бір ақпарат береді. Нәтижелер бойынша пікірталасқа кіріспес бұрын, тағы бір шектеулерге назар аударған жөн: бұл зерттеу тек әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық көрінісіне бағытталған, сондықтан басқа топтар біздің назарымыздан тыс қалады. Нәтижелер табыс пен зорлық-зомбылық ықтималдығы арасында белгілі бір байланыстың болуын көрсетеді. Осылайша, табысы төмен үй шаруашылықтарында зорлық-зомбылық ықтималдығы жоғары болды (4.1.2-суретті қараңыз).

4.1.2-сурет. Үй шаруашылықтарының кірісі бөлігінде оларға қатысты зорлық-зомбылық әрекеттері болғанын атап өткен әйелдердің үлесі

Дереккөз: ҚР СЖРА ҰСБ

Нәтижелер жұмыссыздық пен зорлық-зомбылық ықтималдығы арасында байланыстың барын көрсеткен жоқ. Рас, бұл жағдайда нәтижелер өте шектеулі, өйткені сауалнама тек респонденттің еңбек мәртебесін тіркеді (сондықтан біз сауалнамаға қатысқан әйелдер жұмыс істегенін немесе жұмыс істемейтінін білеміз, ал олардың серіктестері туралы ештеңе білмейміз). Нәтижелер еңбек мәртебесі мен зорлық-зомбылық ықтималдығы арасындағы байланыстың жоқтығын көрсетті.

Кеңейтілген бағалау үшін тағы бір зерттеуге жүгінген жөн. Мәселен, Дүниежүзілік құндылықтар сауалнамасы (World Values Survey) шеңберінде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық нұсқамаларына байланысты бірқатар параметрлер де өлшенеді. Зерттеу аясында респонденттерге күйеуінің әйелін ұрып-соғуы мүмкін бе деген көзқарасын он баллдық шәкіл бойынша білдіру ұсынылды, мұнда 1 толық бас тартуды, 10, керісінше, мұндай әрекеттерге абсолютті төзімділікті білдіреді.

Жауаптардың бөлінуінен көрініп тұрғандай респонденттердің көпшілігі ер адамның әйелін ұруға құқығы бар екеніне қарсы. Ең танымал 1 жауап нұсқасы (54,9%) максималды қабылдамауды көрсетеді. Яғни, респонденттердің жартысынан көбі күйеуінің әйеліне қатысты физикалық зорлық-зомбылық мүмкіндігіне мүлдем төзбеушілікті білдіреді. Орташа мән 2,38-ге тең, бұл төзімділіктің төмен деңгейін көрсетеді. Алайда халықаралық салыстыру кезінде жағдай басқаша көрінеді. Қазақстан әйелдерге қатысты агрессияға барынша төзімді елдердің алғашқы ондығына кіреді. Бұл тұрғыда тек Филиппин, Кения, Моңғолия, Малайзия, Вьетнам, Ирак және Египет толерантты. Посткеңестік кеңістіктегі елдер арасында Қазақстан жетекші орынға ие¹⁵⁰. Егер Қазақстандағы барынша төзімсіз адамдардың үлесін еуропалық елдердің көрсеткіштерімен салыстыратын болсақ, айырмашылық шамамен 20-25%-ды құрайды (еуропалықтарда күйеуінің әйелін ұру мүмкіндігіне мүлдем төзбеушілік елге байланысты шамамен 70-80%-ды құрайды). Еларалық салыстыруға сәйкес Қазақстанда күйеуінің әйеліне қатысты физикалық агрессиясына барынша төзбеушіліктің үлесі көп болмайтынына қарамастан, салыстырмалы түрде жоғары.

Бұл ретте, көрсеткіш өте тұрақты, ол алдыңғы зерттеу толқынымен салыстырғанда іс жүзінде өзгерді (алтыншы толқынның орташа мәні 2,35 болды). Рас, Қазақстанның халықаралық дәрежедегі орны жақсы көрінеді. Еліміз Гаити, Руанда, Оңтүстік Африка, Филиппин, Египет, Алжир, Зимбабве, Ирак, Ливан, Өзбекстан, Нигерия, Марокко, Сингапур және Кувейтті алға жылжытып, 15-ші орында.

Өзара байланыстылықты талдау жыныстық қатынас пен зорлық-зомбылыққа төзімділік арасындағы байланысты (байланыс күшті емес, бірақ статистикалық маңызды) көрсетеді (4.1.1). Ер адамдар көбінесе күйеуі әйелін ұрады деп жауап берсе, ал әйелдер бұған әлдеқайда толерантты қарайтынын көрсетті. Басқалары әлеуметтік-демографиялық факторларға әсер етпейді. Зорлық-зомбылық пен кедейлік арасындағы байла-

¹⁵⁰ Посткеңестік кеңістіктегі бірқатар елдер Дүниежүзілік құндылықтар сауалнамасына қатыспайды (мысалы, Түрікменстан), бірқатар елдерде бұл сұрақ қойылмағанын (мысалы, Өзірбайжан) шындық үшін айта кету керек. Алайда бұл сұрақ Армения, Қырғызстан, Ресей, Украина, Тәжікстаннан келген респонденттерге қойылды және барлық жерде отбасылық зорлық-зомбылықтың бұл көрінісіне төзімділік деңгейі Қазақстанға қарағанда төмен

ныс туралы кең таралған пікірге қарамастан, табыс маңызды фактор емес. Сондай-ақ, адам жасының әсері жоқ, дегенмен жасы ұлғайған респонденттер зорлық-зомбылыққа көбірек төзімді деген пікір бар. Осылайша, жыныстан басқа, басқа әлеуметтік-демографиялық факторлар отбасылық зорлық-зомбылыққа төзімділікке

4.1.1-кесте. Респонденттердің күйеуінің әйелін ұрып-соғу мүмкіндігіне төзімділік дәрежесі бойынша бөлінуі.

Келісу дәрежесі	7 толқын (2017-20), %	6 толқын (2010-14), %
1 (толық келіспейпін)	54,9	63,3
2	9,4	9,1
3	7,6	5,6
4	4,2	3,7
5	8,2	7,3
6	2,6	3,4
7	1,5	2,4
8	1,6	1,6
9	0,6	0,8
10 (толық келісемін)	2,2	2,8
Білмеймін	5,6	
Жауап жоқ	1,6	
Барлығы	100	100

Дереккөз: World Values Survey

тқанда, зорлық-зомбылыққа деген көзқарас, зорлық-зомбылыққа төзімділік және зорлық-зомбылықты іс жүзінде жүзеге асыру арасында айтарлықтай айырмашылық бар. Зорлық-зомбылық жасау үшін, оны оймен қабылдаумен қатар, оны жүзеге асыру үшін ресурстар қажет. Ресурстар физикалық мүмкіндіктерді ғана емес, зорлық-зомбылықты қолдануға ықпал ететін жалпы жағдайды да түсінуі керек. Мысалы, егер жалпы қоғам әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты және/немесе отбасылық зорлық-зомбылықты айыптаса, бірақ бақылау/болдырмау тетіктері жұмыс істемесе, онда зорлық-зомбылық ықтималдығы артады. Сонымен қатар, қоғамда кең таралған мінез-құлықтың, мәдени дәстүрлердің бірқатар тәжірибелері зорлық-зомбылыққа жол беруі немесе тіпті ынталандыруы мүмкін, осылайша оны жүзеге асырудың көрінетін ресурсы бола алады.

Мүмкін, қазақстандық қоғамда зорлық-зомбылыққа жоғары төзімділік қана емес, оны жүзеге асыру үшін қолайлы жағдайлар да орын алуы мүмкін.

Қазақстан қоғамы соңғы жылдары дәстүрлерді жаңғырту кезеңін бастан кешуде. Зерттеушілер көрсеткендей, қалпына келтірілген дәстүрлердің белгілі бір бөлігі гендерлік теңсіздіктің өсуіне ықпал етуі мүмкін, ал кейбір жағдайларда тіпті отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты ынталандыруы мүмкін. Бұл тұрғыдан алғанда Жүсіпбек пен Нағаеваның жұмысы ең көрнекі болып табылады¹⁵¹. Әлеуметтік желілерде жарияланған бақылаулар, бейресми сұхбаттар және хабарламаларды талдау арқылы авторлар келіндерге (келінге) қатысты зорлық-зомбылық әрекеттерінің артындағы күштерді талдайды және бұл күштер салт-дәстүрді дұрыс жаңғыртпау, консервативті исламның тәжірибесін жандандыру, адам құқықтарын білмеу болып табылады. Бұл жағдайда әйелге қатысты зорлық-зомбылық тек күйеуі тарапынан ғана емес, сонымен бірге оның жақын туыстары тарапынан да жасалады, бұл нормаларда заңдылық деп есептеледі. Жалпы, бұл жұмыс мәдени феминистік көзқарасқа сәйкес келеді. Келіндердің осал отбасылық жағдайы мен әлеуметтік мәртебесі құрылымдық қысымшылықтың немесе жүйелі әділетсіздіктің нәтижесі болып табылады, ол өз кезегінде адам құқықтарының терминологиясына сәйкес зиянды дәстүрлі практика ретінде жіктеуге болатын бейресми, дәстүрлі нормалар мен тәжірибелермен жасалады және заңдастырылады (harmful traditional practices). Алайда Жүсіпбек пен Нағаеваның зерттеулері сапалы болды, сондықтан жалпылау мәселесі туындайды – алынған нәтижелерді қаншалықты жалпылауға болады? Зерттеу аясында сипатталған теріс дәстүрлі тәжірибелер қазақстандық қоғамда қаншалықты кең таралған? Тағы да, біз толық тексеруді ұйымдастыру проблемасына тап боламыз, бірақ жанама алдын-ала бағалау бұл кең таралған құбылысқа қарағанда ерекше жағдай екенін көрсетеді.

Осылайша, ОТЗЗ гендерлік аспектілері бұл түсіну қиын құбылыс екенін көрсетеді, ол әртүрлі теориялық және әдіснамалық тәсілдерді қолдануды, алдын-алу шараларының кең ауқымды спектрін, зорлық-зомбылық құрбандарына көмек/қолдау шараларын және агрессорлармен жұмыс істеуді талап етеді.

«Рухани жаңғыру» ҚҚДИ зерттеу нәтижелері әйелдердің ерлерге қарағанда жиі жауап беретінін, ОТЗЗ жағдайлары туралы өздеріне мәлім екенін көрсетті. Жыныстар арасындағы бұл айырмашылық статистикалық тұрғыдан маңызды және көп көңіл бөлуді қажет етеді.

¹⁵¹ G. Zhussipbek, Zh. Nagayeva, 2021. Human rights of daughters-in-law (kelins) in Central Asia: harmful traditional practices and structural oppression. Central Asian Survey, 40(2): 222-241.

4.2. ҚАРТ АДАМДАРҒА, МҮГЕДЕК АДАМДАРҒА ЖӘНЕ АУЫР СЫРҚАТТАРҒА ҚАТЫСТЫ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ

Бүгінгі таңда Қазақстанда тұрмыстық саладағы құқық бұзушылықтар бойынша ресми статистика 18 жастан асқан зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің жасы бойынша және зардап шеккендердің мүгедектігі немесе өзге де ауыр аурулары бойынша тіркелмеген деректерді қамтымайды¹⁵².

Дегенмен, бұл адамдар тобы өздерінің жасына және жағдайына байланысты бастапқыда осал жағдайда және отбасының басқа мүшелеріне тәуелді. Сондықтан, егер отбасының басқа мүшелері өздерінің тәуелді жағдайларын теріс пайдаланса, халықтың осы тобының арасында әрқашан тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшырау қаупі жоғары.

Қарттар мен мүгедектер туралы ресми мәліметтер ішінара сәйкес келеді, өйткені қарт адамдар арасында мүгедектігі бар адамдар да болуы мүмкін.

ЕХӨҚМ деректеріне сәйкес 2021 жылғы 1 маусымдағы жағдай бойынша Қазақстандағы зейнеткерлер саны 2 млн 243 мың адамды құрады¹⁵³. Қазіргі уақытта Қазақстанда 696 мыңнан астам мүгедек адам тұрады¹⁵⁴, оның 61,5% еңбекке қабілетті жаста, 25,7% зейнеткерлік жастағы адамдар, 12,8% 18 жасқа дейінгі балалар¹⁵⁵. Мүгедектердің орталық дерекқорында (МОД) нозология, мүгедектіктің пайда болу себептері, оның ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылық себептері, сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасындағы жеке қажеттіліктер бөлінісінде деректер жоқ. БҰҰ-ның Қазақстандағы халықтың қоныстануы саласындағы қорының (ЮНФПА) деректеріне сәйкес мүгедектігі бар адамдардың жартысы жынысы мен жасына қарамастан, отбасындағы зорлық-зомбылықтың әртүрлі түрлерімен бетпе-бет келетіні туралы деректерді келтіреді¹⁵⁶. Ал тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелері жөніндегі «150» жедел желі деректеріне сәйкес көмекке жүгінгендердің үштен бірін қарттар мен мүгедек адамдар құрайды¹⁵⁷.

«Ерлер мен әйелдердің тең құқықтары мен тең мүмкіндіктерінің мемлекеттік кепілдіктері туралы» Қазақстан Республикасының 2009.12.08 N 223-IV Заңында «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2009.12.04 N 214-IV Заңында, сондай-ақ «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы ДСӨДМ-нің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығында мүгедектігі бар адамдар немесе қарт адамдар туралы және олар үшін ерекше қолдау шаралары тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшырайтыны туралы ешқандай жеке ескертулер жоқ. Осыған байланысты Қазақстандағы дағдарыс орталықтары, егер олар тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған болса, халықтың осы топтарының ерекше қажеттіліктерін ескермейді.

ЮНФПА-ның 2019 және 2020 жылдары пандемияға дейін және оның кезінде техникалық қолдау көрсету кезінде жүргізілген талдамалық шолулардың және мүгедек адамдардың қажеттіліктерін бағалаудың нәтижелері зорлық-зомбылықтан аман қалған мүгедек адамдар оның мынадай түрлеріне ұшырағанын көрсетті: психологиялық – 90%, физикалық – 64%, экономикалық – 61%, жыныстық – 15%. Мүгедектігі бар респонденттердің 48,7%-ы қиындықтар мен тұрмыстық зорлық-зомбылықты жеңуге ешкім көмектеспейтінін атап өтті. Респонденттердің 55%-ы тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайынан шығуға көмектесетіндердің көмегіне мұқтаж екенін және респонденттердің 72%-ы зорлық-зомбылық жағдайында учаскелік инспектордан, медициналық немесе әлеуметтік қызметкерден көмек сұрауға мүмкіндігі жоқ екенін атап өтті¹⁵⁸.

Есту қабілеті нашар адамдар ерекше осал болып табылады, өйткені олар сурдоаудармашылар арқылы ғана көмек сұрай алады, бұл олардың тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайында қорғау қызметтеріне қол жеткізуін шектейді. Бірінші топтағы және ішінара екінші топтағы мүгедек адамдар отбасы мүшелеріне физикалық және экономикалық тұрғыдан тәуелді, үйдегі зорлық-зомбылық жағдайында шұғыл көмек сұрау үшін жеке ұялы телефоны жоқ.

Мүгедектігі бар адамдар мен қарт адамдар өздерінің осалдығына байланысты тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшырайды. Алайда тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы және үйдегі зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету туралы қолданыстағы заңнамада мүгедек адамдарға, қарт адамдарға, сондай-ақ отбасының қолдауынсыз кәмелетке толмағандарға арналған арнайы қолдау шаралары көзделмеген.

¹⁵² Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru

¹⁵³ «Қазақстанда қанша зейнеткер тұрады» (21.06.2021) https://www.inform.kz/ru/skol-ko-pensionerov-prozhivaet-v-kazahstane_a3803163

¹⁵⁴ «Мүгедек адамдарды әлеуметтік қорғау» ақпараттық порталы, <https://inva.gov.kz/ru/highcharts>

¹⁵⁵ Л.М.Калтаева, «Зорлық-зомбылыққа ұшыраған мүгедек әйелдердің ерекше қажеттіліктеріне назар аудару отырып, Қазақстандағы мүгедектігі бар адамдардың әлеуметтік және гендерлік мәселелері бойынша қажеттіліктерін бағалау» (Алматы, 2019 ж.) https://kazakhstan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/%D0%9A%D0%90%D0%91%D0%98%D0%9D%D0%95%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0%95%D0%98%D0%A1%D0%A1%D0%9B%D0%95%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%95_2_4_20_.pdf

¹⁵⁶ Ж.Жулмухаметова., «Қазақстанда карантин кезінде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың күшеюі. Отбасылық жанжалға қайда шағымдануға болады» (24 сәуір 2020 ж.), <https://informburo.kz/stati/v-kazahstane-vsplek-bytovogo-nasiliya-vo-vremya-karantina-kuda-zhalovatsya-na-semeynogo-deboshira.html>

¹⁵⁷ А.Кенжебекова., «Миллион тұрғыны бар Алматыда зорлық-зомбылыққа қатысты 15 шағым түседі» (18.02.2014 ж.), <https://rus.azattyq.org/a/bytovoye-nasilie-goryachaya-liniya/25267294.html>

¹⁵⁸ Фемагора Орталық Азия, «Дағдарыс орталықтары: гендерлік зорлық-зомбылыққа қарсы белсенділік» (2021 ж.), https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2021/6/sozvoniy_femagora.pdf?la=ru&vs=3007

4.3. ҮЙДЕГІ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ ПРОБЛЕМАЛАРЫ МӘНМӘТІНІНДЕ БАЛАЛАРДЫҢ ҚАУІПСІЗДІГІН ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУ

Американдық педиатрия академиясының зерттеуі Азия, Африка және Солтүстік Америкада 2 жастан 17 жасқа дейінгі 1 миллиардтан астам бала зорлық-зомбылыққа душар болғанын көрсетеді¹⁵⁹. Үйдегі зорлық-зомбылық пен балаларға қатысты зорлық-зомбылық арасындағы байланыс анықталды: зорлық-зомбылықтан зардап шеккен барлық балалардың 40% үйдегі зорлық-зомбылық фактілері туралы айтады¹⁶⁰.

Әрбір үшінші бала зорлық-зомбылықты эмоционалды түрде бастан кешіреді, ал бүкіл әлемде әрбір төртінші бала жақын серіктесінің зорлық-зомбылықтың құрбаны болған анасымен тұрады. 2017 жылы бүкіл әлемде 40 150 бала кісі өлтірудің құрбаны болды деген болжам бар. 0-17 жас тобындағы кісі өлтірудің жаһандық коэффициенті 100 000 тұрғынға 1,7 құрады, ұлдарға қатысты бұл көрсеткіш (100 000 тұрғынға 2,4) қыздарға қарағанда екі есе (100 000 тұрғынға 1,1) жоғары болды¹⁶¹.

Балалар қауіпсіздігі 5.2-міндетті (барлық әйелдер мен қыздарға қатысты зорлық-зомбылықтың барлық нысандарын жою), 8.7-міндетті (мәжбүрлі еңбекті, қазіргі құлдық пен адам саудасын жою бойынша, бала еңбегінің ең нашар түрлеріне, оның ішінде солдат балаларды тарту мен пайдалануға тыйым салуды және жоюды қамтамасыз ету бойынша шұғыл және тиімді шаралар қабылдау, және 2025 жылға қарай балалар еңбегін барлық нысандарында тоқтату) және 16.2-міндетті (зорлық-зомбылықты, зорлық-зомбылықтың барлық нысандары мен балаларға қатысты азаптаудың түрлері бойынша) қоса алғанда БҰҰ тұрақты даму саласындағы басым міндеттер болып табылады.

Халықаралық-құқықтық актілер баланың ең жақсы мүдделері принципін туындайды, оған сәйкес кез-келген шешім қолданылуы керек.

Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіге сәйкес неке бұзылған жағдайда барлық балаларды қажетті қорғау көзделуге тиіс (23-б.). Әрбір баланың нәсілі, терісінің түсі, жынысы, тілі, діні, ұлттық немесе әлеуметтік шығу тегі, мүліктегі жағдайы немесе тууы бойынша ешқандай кемсітудің, оның жас бала ретіндегі жағдайында оның отбасы, қоғам және мемлекет тарапынан талап етілетін қорғау шараларына құқығы бар (24-б.)¹⁶². Экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар туралы халықаралық пактіге сәйкес барлық балалар мен жасөспірімдерге шығу тегіне байланысты немесе өзге де белгілері бойынша қандай да бір кемсітушіліксіз қорғау мен көмек көрсетудің ерекше шаралары қабылдануға тиіс. Балалар мен жасөспірімдер экономикалық және әлеуметтік қанаудан қорғалуы тиіс (10-б.)¹⁶³. Бала құқықтары туралы конвенция балаларға қатысты, оның ішінде отбасындағы зорлық-зомбылыққа тыйым салады. Оның негізінде әрбір балаға қолданылатын төрт негізгі қағидат жатыр: кемсітушіліктің болмауы; баланың мүдделерін барынша жақсы қамтамасыз ету; өмір сүру, даму және қорғау; қатысу¹⁶⁴.

Конвенцияның 3-бабы негізінде балаға мемлекеттік және жеке меншік салада оған қатысты кез келген іс-әрекеттерді немесе шешімдерді қабылдау кезінде оның ең жақсы мүдделері бірінші кезектегі пайым ретінде бағалануға және назарға алынуға құқық беріледі.

Бала құқықтары жөніндегі комитет баланың ең жақсы мүдделерін бағалау кезінде бала қауіпсіздігінің мүдделерін де, яғни оның дене немесе психологиялық зорлық-зомбылықтың, қорлаудың немесе теріс пайдаланудың барлық нысандарынан (Бала құқықтары туралы Конвенцияның 19-бабы), нәпсілік қол сұғушылықтан, құрдастарының қысымынан, қорқытудан, ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттен, сондай-ақ сексуалдық, экономикалық және өзге де пайдаланулардан, есірткі, еңбекке тарту, қарулы жанжалдар және т.б. нысандарынан қорғану мүдделерін де ескеру қажет¹⁶⁵.

Бала құқықтары туралы конвенцияның 19-бабының 1-тармағына сәйкес «зорлық-зомбылық» бұл «дене немесе психологиялық зорлық-зомбылықтың, қорлаудың немесе теріс пайдаланудың, қамқорлық жасаудың немесе ұқыпсыз қараудың, жыныстық теріс пайдалануды қоса алғанда, дәрәкі қараудың немесе қанаудың» барлық нысандары. Бала құқықтары жөніндегі комитет балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың барлық, тіпті ең жеңіл нысандары да қолайсыз деген ұстанымды дәйекті түрде ұстанады. «Физикалық немесе психологиялық зорлық-зомбылықтың барлық түрлері» түсінігі балаларға қатысты қандай да бір заңдастырылған зорлық-зомбылыққа мүмкіндік бермейді. Зиянның жиілігі, дәрежесі және зиян келтіру ниеті зорлық-зомбылық анықтамасына кірмейді¹⁶⁶.

Бала құқықтары туралы конвенцияда айтылған психологиялық зорлық-зомбылық көбінесе психологиялық қатыгездік, эмоционалды теріс пайдалану, сөзбен қорлау немесе эмоционалды теріс пайдалану немесе қамқорлықтың болмауы ретінде анықталады және оған мыналар кіруі мүмкін: а) баламен қарым-қатына-

¹⁵⁹ S. Hillis, J. Mercy, A. Amobi, et al. Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. *Pediatrics*. 2016;137(3):e20154079

¹⁶⁰ UNICEF, "Behind Closed Doors: The Impact of Domestic Violence on Children". 2006. <https://www.unicef.org/media/files/BehindClosedDoors.pdf>. (page 5)

¹⁶¹ Балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы әлемдегі жағдай туралы есеп 2020 ж. Женева: Дүниежүзілік денсаулық сақтау ұйымы; 2020

¹⁶² Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1966 жылғы 16 желтоқсандағы 2200 а (XXI) қарарымен қабылданды https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

¹⁶³ Халықаралық пакт экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1966 жылғы 16 желтоқсандағы 2200 а (XXI) қарарымен қабылданды https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon

¹⁶⁴ <https://www.unicef.org/eca/ru>

¹⁶⁵ Баланың құқықтары жөніндегі комитеттің жалпы тәртіптері № 14 (2013) баланың мүдделерін барынша қамтамасыз етуге бірінші кезекте назар аударуға құқығы туралы ескертулері (3-баптың 1-тармағы). Бала құқықтары жөніндегі комитет оның 62-сессиясында қабылдады (2013 жылғы 14 Қаңтар-1 ақпан). CRC/C/GC/14

¹⁶⁶ Баланың құқықтары жөніндегі комитеттің жалпы тәртіптері № 14 (2013) баланың мүдделерін барынша қамтамасыз етуге бірінші кезекте назар аударуға құқығы туралы ескертулері (3-баптың 1-тармағы). Бала құқықтары жөніндегі комитет оның 62-сессиясында қабылдады (2013 жылғы 14 Қаңтар – 1 ақпан). CRC/C/GC/14

стың үнемі зиянды келтірудің барлық түрлері, мысалы, балаларға пайдасы жоқ, жек көретін, қауіпті немесе басқа адамдардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін ғана маңызды екенін айту; b) қорқыныш сезімін сіңіру, үнемі қорқытып, үреймен ұстау; пайдалану және сыбайластыққа тару; жақтырмау және бас тару; оқшаулау, назар аудармау және фаворитизм; c) жақын сөйлесуден бас тарту; психикалық денсаулыққа, сондай-ақ медициналық және білім беру қажеттіліктеріне қамқорлық жасамау; d) баланың сезімін қорлау, мазақ ету, күлу, және масқаралау; e) отбасында зорлық-зомбылық көрсету; f) жалғыз қамап қою, оқшаулау немесе жалғыз ұстауда намысына тиіп, қорлық көрсету; және g) психологиялық күш көрсету мен ересек балалар не басқа балалар тарапынан ақпараттық құралдар мен байланыс арқылы, мысалы ұялы телефон және интернет арқылы («кибер күш көрсету» сияқты) «ағалық күш көрсету»¹⁶⁷.

Физикалық зорлық-зомбылыққа өлімге әкелетін және өлімге әкелмейтін физикалық зорлық-зомбылық жатады. Комитет физикалық зорлық-зомбылыққа мыналар: a) дене жазасының барлық түрлері және азаптаудың, қатыгез, адамгершілікке жатпайтын немесе ар-намысты қорлайтын іс-әрекеттер мен жазаның барлық басқа түрлері; және b) ересек балалар не басқа балалар тарапынан қатыгездікпен «ағалық күш көрсету» жатады деп санайды¹⁶⁸.

Балалардың мүдделерін қылмыстық қол сұғушылықтан қорғауға заңнамалық көзқарастың бір нұсқасын көрсететін көрнекі мысалы ретінде Швейцария Қылмыстық кодексінің 219-бабында кәмелетке толмаған адамға қатысты қамқоршылық немесе тәрбие міндеттерін бұзғаны үшін немесе оған немқұрайлы қарағаны үшін қылмыстық жауапкершілікті белгілейтін, оның физикалық немесе рухани дамуына қауіп төндіретін бабын айтуға болады¹⁶⁹.

Қазақстанның заңнамалық негізіне тоқтала келе, Конституция балаларға қамқорлық жасауды және оларды тәрбиелеуді ата-аналардың табиғи құқығы мен міндеті деп, ал неке мен отбасын, ананы, әкені және баланы мемлекеттің қорғауындағы институттар деп жариялайтынын атап өткен жөн (27-б.).

«Қазақстан Республикасындағы баланың құқықтары туралы» ҚР Заңына сәйкес мемлекет баланың жеке басына ешкімнің тиіспеуін қамтамасыз етеді, оны тәнін және (немесе) жанын жәбірлеуден, адамдық қадір-қасиетін қатыгездікпен, дөрекілікпен қорлаудан, кемсітуден, жыныстық қатынас сипатындағы әрекеттерден, баланы қылмыстық іс-әрекетке және қоғамға жат әрекеттер жасауға тартудан, және оны адам мен азаматтың Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген құқықтары мен бостандығына қысым жасаудың өзге де түрлерінен қорғауды жүзеге асырады (10-б.). Заң баланың мүдделеріне қайшы келетін жағдайларды қоспағанда, әрбір баланың отбасында өмір сүруге және тәрбиеленуге құқығы, өзінің ата-анасын және басқа да жақын туыстарын білуге құқығы, олардың қамқорлығы мен тәрбиесін алуға құқығы бар екенін бекітті (21б.), сонымен қатар Ата-анасы баланы тәрбиелеуге, оны күтіп-бағуды жүзеге асыруға, материалдық жағынан қолдап, оның әлауқатына қамқорлық жасауға, тұрғын үймен қамтамасыз етуге міндетті (24б.). Заң баланың, ата-анасының немесе заңды өкілдерінің ықтиярынсыз баланы ата-анасынан немесе заңды өкілдерінен айыруға тыйым салады. Оларды айыру туралы шешімді ерекше жағдайларда және баланы қорғау мақсатында қандай дәрежеде қажет болуына қарай сот қана қабылдайды. Ата-анасы бір-бірінен бөлек тұрған жағдайда баланың тұратын жері ата-анасының келісімімен, ал ол болмаған жағдайда, ата-аналар арасындағы дау сот арқылы шешіледі. Бұл орайда сот бала ата-анасының жеке қасиеттері мен жағдайларын, сондай-ақ баланың мүдделері мен пікірін ескереді (25б.).

2020 жылғы наурызда Үкімет бала құқықтарын қорғауды күшейту, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл және жасөспірімдер арасындағы суицидтік мәселелерін шешудің 2020-2023 жылдарға арналған Жол картасын қабылдады¹⁷⁰. Жол картасы іс-шаралардың кең тізбесін қамтиды: қауіпсіздікті арттыру және балалар тұратын және оқитын жағдайларды жақсарту, зорлық-зомбылықтың құрбандары/куәгерлері болған балаларды оңалту, уәкілетті органның бақылау функцияларын кеңейту және т.б. жол картасында хабарлама рәсіміне қатысты баланың құқықтары туралы БҰҰ конвенциясына Факультативтік хаттаманы ратификациялау бойынша тармақтың бекітілуі сәтті болып саналады. Қолданыстағы институттармен қатар кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау және қалпына келтіру құралдарын кеңейту кәмелетке толмағандардың құқықтарын қорғау саласындағы бұзушылықтар мен олқылықтардың көбірек санын анықтауға мүмкіндік береді¹⁷¹.

Бала құқықтарын қорғаудың ұлттық жүйесін жетілдіру мақсатында ҚР Президентінің 2016 жылғы 10 ақпандағы № 192 Жарлығымен ҚР Бала құқықтары жөніндегі Уәкіл институты құрылды. «Бала құқықтарын қорғау мәселелері бойынша кейбір заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2016 жылғы 9 сәуірдегі ҚР Заңына сәйкес ҚР Бала құқықтары туралы Заңы жаңа институтпен – Бала құқықтары жөніндегі уәкіл институтымен толықтырылды¹⁷².

¹⁶⁷ № 13 жалпы тәртіптегі ескертулер (2011). Баланың зорлық-зомбылықтың барлық нысандарынан бостандық алу құқығы. Бала құқықтары жөніндегі комитет қабылдады. CRC/C/GC/13

¹⁶⁸ № 13 жалпы тәртіптегі ескертулер (2011). Баланың зорлық-зомбылықтың барлық нысандарынан бостандық алу құқығы. Бала құқықтары жөніндегі комитет қабылдады. CRC/C/GC/13

¹⁶⁹ № 13 жалпы тәртіптегі ескертулер (2011). Баланың зорлық-зомбылықтың барлық нысандарынан бостандық алу құқығы. Бала құқықтары жөніндегі комитет қабылдады. CRC/C/GC/13

¹⁷⁰ «2020-2023 жылдарға арналған балалар құқықтарын қорғауды күшейту, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жасау және жасөспірімдер арасында суицидтік мәселелерін шешу жөніндегі Жол картасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 30 наурыздағы № 156 Қаулысы <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>

¹⁷¹ Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің 2020 жылғы қызметі туралы талдамалық есеп <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>

¹⁷² Д.Н.Назарбаева Қазақстан Республикасы Конституциясының 26-бабына түсініктеме // кн.: Қазақстан Республикасының Конституциясы. Ғылыми-практикалық түсініктеме. – Астана: Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Қоры; Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі; Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі, 2018. .231б.

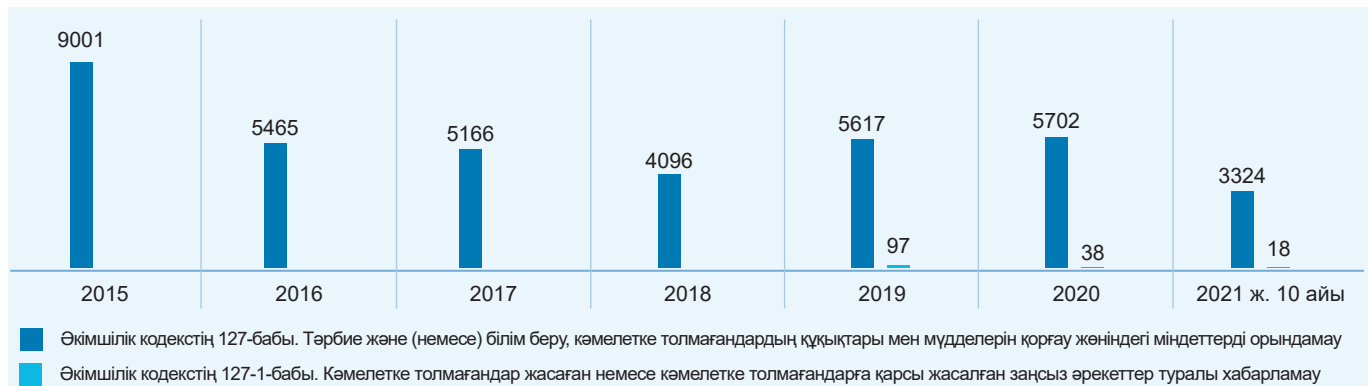
«Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары туралы» ҚР Заңына сәйкес Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары жөніндегі Уәкіл – ҚР Президенті тағайындайтын, өзіне балалардың құқықтары мен заңды мүдделерінің негізгі кепілдіктерін қамтамасыз ету, сондай-ақ мемлекеттік және қоғамдық институттармен өзара іс-қимыл жасай отырып, балалардың бұзылған құқықтары мен бостандықтарын қалпына келтіру жөніндегі функциялар жүктелетін адам (1-б. 15-т.). Бала құқықтары жөніндегі уәкіл қызметінің қағидаттары мен өкілеттіктері көрсетілген Заңның 7-1 және 7-2-баптарында айқындалған.

ӨҚБТК 10 баптан тұратын «кәмелетке толмағандардың құқығына қол сұғатын әкімшілік құқық бұзушылық» деген 12-тарауды қамтиды. Олардың ішінде кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу және (немесе) оған білім беру, оның құқықтары мен мүдделерін қорғау жөніндегі міндеттерді орындамағаны үшін әкімшілік жауаптылықты белгілейтін 127-бап отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелеріне тікелей қатысты болады.

Кәмелетке толмағандарға қатысты әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтар туралы Құқықтық статистика деректері отбасы-тұрмыстық қатынастарда балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін заңнама тиімділігінің жеткіліксіздігінің дәлелі болып табылады.

Төмендегі 4.3.1-суреттен көріп отырғанымыздай, соңғы жылдары кәмелетке толмағандарды тәрбиелеу және (немесе) білім беру, құқықтары мен мүдделерін қорғау жөніндегі міндеттердің орындалмауына байланысты әкімшілік құқық бұзушылықтардың өсуі байқалады, олардың саны бірнеше мыңмен есептеледі: 2020 жылға қарай 2017 жылмен салыстырғанда осы Әкімшілік құқық бұзушылықтардың саны 5166-дан 5702-ге (10%-ға) өсті.

4.3.1-сурет. Кәмелетке толмағанды тәрбиелеу және (немесе) білім беру, оның құқықтары мен мүдделерін қорғау жөніндегі міндеттерді орындамауға, сондай-ақ кәмелетке толмағандар жасаған немесе кәмелетке толмағандарға қатысты құқыққа қарсы әрекеттер туралы хабарламауға байланысты әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 10 айдың статистикасы

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті

Білім беру, денсаулық сақтау, халықты әлеуметтік қорғау ұйымдарында қылмыстық не әкімшілік құқық бұзушылық белгілері бар әрекеттерді (әрекетсіздікті) кәмелетке толмағандардың жасау немесе оларға қатысты жасалу фактілері туралы, сондай-ақ білім беру ұйымдарынан тыс жерде кәсіптік қызметіне байланысты белгілі болған фактілер туралы Құқық қорғау органдарына хабарламағаны үшін 01.04.2019 жылғы ҚР Заңымен енгізілген білім беру, денсаулық сақтау, халықты әлеуметтік қорғау, егер бұл әрекеттерде ҚР ҚК 434-бабында (127-1-б.) көзделген қылмыстық жазаланатын іс-әрекет белгілері болмаса, денсаулық сақтау, халықты әлеуметтік қорғау саласындағы уәкілетті орган белгілейді. 2019-2021 жылдары осы бап бойынша 138 тұлға әкімшілік жауапкершілікке тартылды.

Кәмелетке толмағандарға қатысты аса ауыр құқық бұзушылықтардың жолын кесуге ҚР ҚК көзделген. Мәселен, ҚР ҚК 140-бабы кәмелетке толмаған адамды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді ата-анасының немесе осы міндеттер жүктелген өзге адамның, сол сияқты педагогтің немесе оқу, тәрбие, емдеу мекемесінің немесе кәмелетке толмаған адамды қадағалауды жүзеге асыруға міндетті өзге мекеменің басқа да қызметкерінің орындамағаны немесе тиісінше орындамағаны үшін кәмелетке толмаған адамға қатыгездікпен қараумен байланысты қылмыстық жауапкершілікті белгілейді.

Қатыгездік деп ерекше азап пен қайғы-қасірет, кек алу қаупі, ұрып-соғу, қозғалу бостандығынан айыру, тамақтан, киімнен айыру және т.б. түсіндіріледі. Сонымен бірге қатыгездік фактілері қоршаған ортаға белгілі болуы керек. Бұл баланың азған, ауырған, оның жалпы күтім көрмегендігі, ұрып-соғу іздері, қорқыту, жүйке және т. б. көрініс іздері¹⁷³.

Бұдан басқа жас баланың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді қызметі бойынша осындай міндеттер жүктелген адамның не осы міндеттерді арнайы тапсырма бойынша орындайтын немесе мұндай міндеттерді өзіне ерікті түрде алған адамның тиісінше орындамауы, егер бұл жас баланың денсаулығына абайсызда ауыр немесе ауырлығы орташа зиян келтіруге әкеп соқса, (ҚР ҚК 141 б.), өміріне немесе денсаулығына қауіпті жағдайдағы және сәбилігіне, қарттығына, науқастығына қарай немесе өзге де дәрменсіз күйі салдарынан өзін-өзі сақтап қалу шараларын қолдану мүмкіндігінен айырылған адамды көрінеу көмексіз қалдыру, егер кінәлі адамның сол адамға көмек көрсету мүмкіндігі болған немесе сол адамға қамқорлық жасауға міндетті болған не оны өміріне немесе денсаулығына қауіпті күйге өзі түсірген жағдайлар (ҚР ҚК 119 б.) қылмыстық жазалауға жатады.

¹⁷³ И.Ш. Борчашвили Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктеме. Ерекше бөлім (2 бөлім). – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. 114-б.

4.3.2-сурет. Кәмелетке толмағанды тәрбиелеу және (немесе) білім беру, оның құқықтары мен мүдделерін қорғау жөніндегі міндеттерді орындамауға, сондай-ақ кәмелетке толмағандар жасаған немесе кәмелетке толмағандарға қатысты құқыққа қарсы әрекеттер туралы хабарламауға байланысты әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 10 айдың статистикасы

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті

Құқықтық статистикаға жүгінер болсақ кәмелетке толмаған балаларды тәрбиелеу жөніндегі міндеттерді орындамаумен (2015 жылғы 259-дан 2019 жылы 43-ке дейін және 2020 жылы 34-ке дейін), балалардың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі міндеттерді тиісінше орындамаумен (2015 жылғы 64-тен 2019 жылы 33-ке дейін және 2020 жылы 13-ке дейін) және кәмелетке толмағанның қауіптілігін қалдырумен (2015 жылы 10-нан 2018 жылы 2-ге дейін және 2020 жылы) байланысты қылмыстық құқық бұзушылық серпінінің төмендеп келе жатқанын көруге болады (4.3.2-сурет).

Бұдан басқа, динамикасы төмендегі диаграммаларда көрсетілген отбасы мүшелері немесе өзге туыстары тарапынан кәмелетке толмағандарға қатысты бірқатар қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауапкершілік белгіленген. Жоғарыда көрсетілген барлық қылмыстық құқық бұзушылықтар бойынша Құқықтық статистика баптардың тиісті бөліктерінде қамтылған жекелеген құрам бойынша статистиканы ҚР ҚК-нің бүкіл бабы бойынша бөлмей, тұтастай көрсетілген. Алайда отбасылық-тұрмыстық салада және кәмелетке толмағандарға қатысты жасалған құқық бұзушылықтарды есепке алу статистикасында болуы тұрмыстық зорлық-зомбылыққа байланысты, оның ішінде балаларға қатысты ахуалдың жалпы көрінісін көруге мүмкіндік береді (алайда аталған көрсеткіштердің екеуі де сәйкес келмеуі мүмкін деген кемшілік бар).

4.3.3-сурет. Кәмелетке толмағанды тәрбиелеу және (немесе) білім беру, оның құқықтары мен мүдделерін қорғау жөніндегі міндеттерді орындамауға, сондай-ақ кәмелетке толмағандар жасаған немесе кәмелетке толмағандарға қатысты құқыққа қарсы әрекеттер туралы хабарламауға байланысты әкімшілік құқық бұзушылықтар бойынша 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 10 айдың статистикасы

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті

Бұл құқық бұзушылықтардың динамикасы мен ауқымы алаңдаушылық тудырады. Кәмелетке толмағандарды зорлау саны 2015 жылы ең жоғары шыңына жетіп, саны жыл сайын жүздеп өсіп келеді, 2015 жылы – 261, 2016 жылы – 123, 2017 жылы – 130, 2018 жылы – 114, 2019 жылы – 154, 2020 жылы – 227 және 2021 жылдың 10 айында – 219 құрады. Кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық саны да соңғы 6 жыл ішінде шамамен бірдей деңгейде қалып, жыл сайын жүздеп өсуде: 2015 жылы – 159, 2016 жылы – 112, 2017 жылы – 124, 2018 жылы – 117, 2019 жылы – 150, 2020 жылы - 169 және 2021 жылдың 10 айында – 189 болды. Жаңа туған баланы анасының өлтіруі бірдей деңгейде қалуда: 2015 жылы – 11, 2016 жылы – 19, 2017 жылы – 5, 2018 жылы – 10, 2019 жылы – 12, 2020 жылы - 6 және 2021 ж. 10 айында – 7 (4.3.3-сурет).

4.3.4-сурет. Кәмелетке толмағандарға қатысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың жекелеген құрамдары бойынша 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 10 айдың статистикасы¹⁷⁴

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті

16 жасқа толмаған адаммен жыныстық қатынас немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттер жағдайларының саны жыл сайын жүздеп көбеюде: 2015 жылы – 740, 2016 ж. – 458, 2017 ж. – 274, 2018 ж. – 379, 2019 ж. – 377, 2020 ж. – 322 және 2021 ж. 10 айы ішінде – 303. Кәмелетке толмағандарға қатысты сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық саны да соңғы 6 жыл ішінде шамамен бірдей деңгейде қалып, төмендеген жоқ: 2015 жылы – 99, 2016 жылы – 158, 2017 жылы – 151, 2018 жылы – 129, 2019 жылы – 113, 2020 жылы – 115, 2021 жылдың 10 айында – 134 болды. Кәмелетке толмағандарды қылмыстық құқық бұзушылықтар жасауға тарту жағдайларының біршама төмендегені байқалады: 2015 жылы – 35, 2016 жылы – 28, 2017 жылы – 32, 2018 жылы – 12, 2019 және 2020 ж. – 11, 2021 жылдың 10 айында – 6. Кәмелетке толмағандарды жезөкшелікпен айналысуға тарту статистикасы мынаны көрсетеді: 2015 жылы – 19, 2016 жылы – 12, 2017 жылы – 8, 2018 жылы – 10, 2019 жылы – 6, 2020 жылы – 3 және 2021 жылдың 10 айында – 6. Кәмелетке толмаған адамды қоғамға қарсы іс-әрекеттер жасауға тарту жағдайларының ауқымы ең төмен болып табылады: 2015 жылы – 4, 2016 жылы – 1, 2019 және 2020 жылдары, 2017-2018 жылдары және 2021 жылдың 10 айы ішінде тіркелген жоқ (4.3.4-сурет).

Жоғарыда аталған үрдістер жалпы балалар қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесіндегі дағдарысты ғана емес, сонымен бірге күнделікті негізде баланың құқықтары мен мүдделерін қорғауға арналған қоғамның негізгі бірлігі ретінде отбасы институтының дағдарысын көрсетеді.

Сонымен қатар, жоғарыда көрсетілгендермен қатар оларды жасағандардың туыстық байланыстарына қарамастан кәмелетке толмағандарға қатысты өзге де қылмыстық құқық бұзушылықтар үшін қылмыстық жауаптылық белгіленген: көрінеу кәмелетке толмаған адамды өлтіру (ҚР ҚК 99 б. 2-бөлігі) және жас баланы өлтіру (ҚР ҚК 99 б. 3-бөлігі.); 2) жәбірленушіні қорқыту, оған қатыгездікпен қарау немесе оның адами қадір-қасиетін үнемі қорлау арқылы адамды өзін-өзі өлтіруге дейін немесе өзін-өзі өлтіруге баруға дейін жеткізу (ҚР ҚК 105 б. 1т.); 3) көрінеу кәмелетке толмаған адамға қатысты денсаулыққа қасақана ауыр зиян келтіру (ҚР ҚК 106-бабының 2-бөлігі); 4) көрінеу кәмелетке толмаған адамға қатысты денсаулыққа қасақана ауырлығы орташа зиян келтіру (ҚР ҚК 107-бабының 2-бөлігі); 5) ұдайы ұрып-соғу немесе өзге де күш қолдану әрекеттері арқылы тән зардабына немесе психикалық зардап шегуге ұшырату, егер бұл іс-әрекет денсаулыққа ауыр немесе ауырлығы орташа зиян келтіру; 6) трансплантациялау не өзгедей пайдалану үшін тірі адамның ағзалары мен тіндерін алып қоюға мәжбүрлеу немесе заңсыз алып қою, сол сияқты тірі адамның ағзалары мен тіндеріне қатысты заңсыз мәмілелер жасасу (ҚР ҚК 116-бабының 2-бөлігі); 7) өзінде соз ауруы бар екендігін білген адамның осы ауруды басқа адамға жұқтыруы (ҚР ҚК 117-бабының 2-бөлігі); 8) басқа адамды АИТВ жұқтыру қаупіне көрінеу душар ету ҚР ҚК 118-бабының 3-бөлігі; 9) адамды бопсалау, оған мүлкін жою, бүлдіру немесе алып қою қатерін төндіру арқылы не жәбірленушінің материалдық немесе өзгедей тәуелділігін пайдаланып жыныстық қатынас жасауға, еркек пен еркектің жыныстық қатынас жасауына, әйел мен әйелдің жыныстық қатынас жасауына немесе сексуалдық сипаттағы өзге де әрекеттерді жасауға мәжбүр ету (ҚР ҚК 123 б. 2-бөлігі); 10) көрінеу кәмелетке толмаған адамды ұрлау (ҚР ҚК 125 б. 2-бөлігі); 11) адамды оны ұрлауға байланысты емес бас бостандығынан заңсыз айыру (ҚР ҚК 126 б. 2-бөлігі); 12) адамды психиатриялық стационарға заңсыз орналастыру немесе онда заңсыз ұстау (ҚР ҚК 127 б. 2-бөлігі); 13) кәмелетке толмаған адамды сатып алу-сату немесе оған қатысты өзге де мәмілелер жасасу, сол сияқты оны қанау не азғырып көндіру, тасымалдау, беру, жасыру, алу, сондай-ақ қанау мақсатында өзге де іс-әрекеттер жасау (ҚР ҚК 135б); 14) есірткі, психотроптық заттарды, сол тектестерді тұтынуға көндіру (ҚР ҚК 229 б. 3-бөлігі).

Алайда осы құқық бұзушылықтарды жасау тиісті баптардың әртүрлі бөліктерінде орналасқан қылмыстар құрамының саралау белгісі болып табылатындығын ескере отырып, баптардың жекелеген бөліктері бойынша Құқықтық статистика жүргізілмейді. Осыған байланысты суретті масштаб пен динамика бойынша көру мүмкін емес. Құқықтық статистика органдарына құқық бұзушылықтардың әрбір бөлігі мен саралау белгісі бойынша статистиканы бөле отырып, құқық бұзушылықтарды есепке алу жүйесін жетілдіру ұсынылады.

¹⁷⁴ Дереккөз: ҚР БП Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті

Көбінесе балалар отбасындағы зорлық-зомбылықтың куәгерлері болады. Кәмелетке толмағандардың қатысуымен кез-келген қылмыстық құқық бұзушылықты жасау кәмелетке толмағанның психикасына, қалыпты рухани және эмоционалды дамуына теріс әсер етеді. Ересек құқық бұзушылар қылмыстық мінез-құлықтың үлгісімен жасөспірімге теріс тәрбиелік әсер етеді, ол көбінесе кәмелетке толмаған жаста немесе кәмелетке толған кезде басынан өткенін қайталайды.

ҚР Адам құқықтары жөніндегі уәкіл атап өткендей кәмелетке толмағандардың қатысуымен қылмыстық құқық бұзушылық жасауды жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жай ретінде тану қажет. Осы мақсатта ҚК-нің 54-бабының 1-бөлігін мынадай мазмұндағы 17-тармақшамен толықтыру ұсынылады: «кәмелетке толмағанның қатысуымен қылмыстық құқық бұзушылық жасау»¹⁷⁵.

Жоғарыда аталған әкімшілік және қылмыстық құқық бұзушылықтардың барлық құрамын балаларға қатыгездік ретінде белгілеуге болады.

ДДҰ-ның бағалауы бойынша балаларға қатысты зорлық-зомбылық балалар мен отбасыларға қайғы-қасірет әкеледі және ұзақ мерзімді салдарға әкелуі мүмкін. Қатыгез қарым-қатынас стресске әкеледі, бұл мидың ерте дамуының бұзылуымен байланысты. Төтенше күйзеліс жүйке және иммундық жүйелердің дамуын бұзуы мүмкін. Осының салдарынан, ересек жаста балалық шағында қатыгездікке ұшыраған адамдарға мінез-құлық және физикалық және психикалық денсаулық саласында: зорлық-зомбылық жасау немесе зорлық-зомбылық құрбаны болу; депрессия; темекі шегу; семіздік; жоғары қауіпті жыныстық мінез-құлық; жоспарланбаған жүктілік; алкоголь мен есірткіні зиянды пайдалану сияқты проблемалардың туындау қаупі жоғары болады.

Мінез-құлық пен психикалық денсаулыққа осындай салдардың нәтижесінде қатыгездік жүрек және қатерлі ісік ауруларының дамуына, өзін-өзі өлтіруге және жыныстық жолмен берілетін инфекцияларға әкелуі мүмкін¹⁷⁶.

ДДҰ басшылығымен 10 халықаралық ұйым тобы «INSPIRE: балаларға қатысты зорлық-зомбылықты жоюдың жеті стратегиясы» деп аталатын дәлелді техникалық топтаманы әзірлеп мақұлдады. Бұл топтама балаларға қатысты зорлық-зомбылықты тоқтату мақсатында ТДМ 16.2 міндетін орындауда елдер мен қоғамдастықтарға жәрдемдесуге арналған. INSPIRE сөзіндегі әр әріп жеті стратегияның бірін білдіреді, олардың көпшілігі зорлық-зомбылықтың бірнеше түрін болдырмауға, сондай-ақ психикалық денсаулық, білім беру және қылмысты азайту сияқты салаларда оң нәтижелерге қол жеткізді.

INSPIRE: Бұл балаларға қатысты зорлық-зомбылықты жоюдың келесі жеті стратегиясы¹⁷⁷:

1) Заңнаманы қабылдау (Implementation) және сақтауды қамтамасыз ету (мысалы, қатыгез тәртіптік шараларға тыйым салуды енгізу және алкоголь мен атыс қаруына қол жеткізуді шектеу);

2) Нормалардың (Norms) және құндылықтардың өзгеруі (мысалы, қыздарды жыныстық қорлау немесе ұлдар арасындағы агрессивті мінез-құлық үшін жауапкершіліктен босататын нормалардың өзгеруі);

3) қауіпсіз (Safe) жағдайлар (мысалы, зорлық-зомбылық тұрғысынан шағын аудандардағы «шиеленіс нүктелерді» анықтау және проблемаға бағытталған саясатты және басқа да іс-шараларды жүргізу арқылы жергілікті себептерге қатысты шараларды қабылдау);

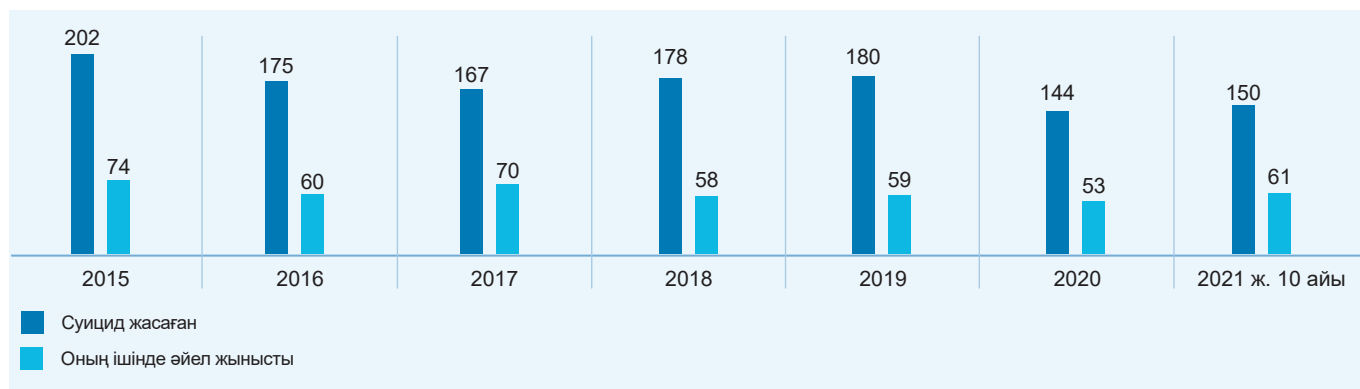
4) Ата-аналарға (ата-ана) және тәрбиешілерге қолдау көрсету (мысалы, алғаш рет ата-ана болған жас жұбайлар арасында сабақ өткізу);

5) Кірістерді арттыру (Income) және экономикалық жағдайды жақсарту (мысалы, микроқаржыландыру және гендерлік теңдік мәселелері бойынша оқыту арқылы);

6) жауап беру және қолдау көрсету (Response) (мысалы, зорлық-зомбылыққа ұшыраған балалардың тиімді шұғыл медициналық көмекке және тиісті психологиялық қолдауға қол жеткізуін қамтамасыз ету);

7) оқыту (Education) және өмірлік дағдыларды қалыптастыру (мысалы, мектепке баруды қамтамасыз ету және өмірлік және әлеуметтік дағдыларға оқыту).

4.3.5-сурет. Кәмелетке толмағандар арасында жасалған суицидтер бойынша 2015 жылдан 2020 жылға дейінгі кезеңде және 2021 жылғы 10 айдың статистикасы

Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу комитеті

¹⁷⁵ ҚР Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің 2020 жылғы есебі <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>

¹⁷⁶ <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>

¹⁷⁷ <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>

Балалардың мүдделеріне тағы бір елеулі қатер және олардың қорғалуының төмендеуінің белгісі кәмелетке толмағандар арасында жасалатын суицидтердің ауқымы мен динамикасы болып табылады.

ЮНИСЕФ-тің пікірінше, тұрмыстық зорлық-зомбылық аймақтағы суицидтің таралуына ықпал етуі мүмкін, бұл әлемдегі ең жоғары көрсеткіштердің бірі¹⁷⁸.

Жасалған суицидтер динамикасының біршама салыстырмалы түрде төмендеуіне (2015 жылдан бастап 2019 жылы 180-ге дейін және 2020 жылы 144-ке дейін) және олардың әрекеттеріне (2015 жылдан бастап 485-тен 2019 жылы 351-ге дейін және 2020 жылы 307-ге дейін) қарамастан олардың саны жыл сайын жүздеген болып есептеледі (4.3.5-сурет). Суицид жасаған адамдардың басым бөлігін ер адамдар (ұлдар мен жасөспірімдер) құрайды – шамамен 60-64%, ал суицид жасауға талпынған адамдардың басым бөлігін әйел адамдар (қыз балалар мен қыздар) құрайды – шамамен 72-79%. Бұл үрдіс үйдегі зорлық-зомбылық пен әлеуметтік желілердің кәмелетке толмағандардың психикасына әсері тұрғысынан әлеуметтану мен психология тұрғысынан тереңірек зерттеуді қажет етеді.

Әрине, жоғарыда келтірілген кейде таңқаларлық сандардың артында балалардың қиын тағдырлары тұр. Отбасылық-тұрмыстық қатынастардағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық мысалдарын ҚР Бала құқықтары жөніндегі уәкілдің жыл сайынғы есебінен (бұдан әрі – Есеп) алуға болады.

Мысалы, Ақтау қаласының тұрғыны көршісінің кәмелетке толмаған балаларына қатысты заңсыз әрекеттері туралы айтты. Содан кейін білім бөлімінің мамандары мен ювеналды полиция инспекторы балаларды қатал әкесінен оқшаулап, облыстық балалар ауруханасына орналастырды. Кейін оларды туған тәтесі қолхатпен алып кетті. Балалардың өміріне тікелей қауіп төндіретін қатыгездіктің анықталған жағдайы туралы қорғаншылық органдары қала прокуратурасына хабарлады¹⁷⁹.

Интернат түріндегі балалар мекемелеріндегі жағдай ең осал болып табылады. ҚР Бала құқықтары жөніндегі уәкілдің есебіне сәйкес көп жылдар ішінде білім беру органдарында да, әлеуметтік қорғау органдарында да жең ұшынан жалғасу жүйесі қалыптасты.

Сондай-ақ, есепте ұсынылған жағдайдың айғағы Аягөз арнайы интернатында (Шығыс Қазақстан облысы жұмыспен қамтуды үйлестіру және әлеуметтік бағдарламалар басқармасының «Аягөз» балаларға арналған арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету орталығы» КММ) орын алған.

Тәрбиеленушілердің ата-аналарынан бірнеше рет интернаттағы зорлық-зомбылыққа, азаптауға жатқызуға болатын жазаларға, балаларды киіммен, тамақпен, аяқ киіммен және т.б. қамтамасыз етпеуге қатысты жазбаша өтініштер келіп түсті, содан кейін бірнеше тәрбиеленушілердің айтуынша 2019 жылғы наурызда олар бірнеше рет жыныстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған, бірақ бұл іс жабылды. Өз қамқоршыларын қорғаған және мүгедек балаларға сексуалдық зорлық-зомбылық туралы ақпаратты растаған тәрбиеші өз еркімен полиграфта тексеруден өтті, бұл оның дұрыстығын растады. Алайда ешқандай шара қолданылған жоқ.

ЮНИСЕФ атап өткендей, балалардан бас тарту және балаларды интернаттық мекемелерге тәрбиелеуге беру зорлық-зомбылықтың бір түрі болып табылады және мұндай мекемелерде тәрбиеленетін балалар әсіресе қорғалмаған болып саналады¹⁸⁰.

Жоғарыда баяндалғандарды ескере отырып, балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың жоғарыда келтірілген мысалдарын болдырмау мақсатында 2020 жылғы балаларға қатысты зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы әлемдегі жағдай туралы баяндамада жарияланған келесі ДДҰ ұсынымдарын іске асыру қажет:

- нормалар мен құндылықтарды қалыптастыру, ата-аналар мен балаға күтім жасайтын адамдарды қолдау, қауіпсіз орта құру, табыс деңгейін арттыру және экономикалық жағдайды жақсарту жөніндегі стратегияларды іске асыру үшін министрлердің тікелей жауапкершілігін қамтамасыз ету, олар осы сектордағы қазіргі функциялар мен міндеттермен әрдайым нақты байланыстырыла бермейді;

- INSPIRE стратегиялары мен тәсілдерін ұлттық стратегиялық бағдарламаларға енгізуді қамтамасыз ету және зорлық-зомбылықтың алдын алу саласындағы экономика, білім беру, жұмысқа орналастыру, денсаулық сақтау және әлеуметтік даму секторларында жинақталған әлеуетті осы секторларда зорлық-зомбылық тәуекел факторларын төмендетуге және қорғаудың тиісті тетіктерін нығайтуға бағытталған стратегияларды іске асыру арқылы пайдалану;

- ТДМ бойынша тұрақты есептілік шеңберінде зорлық-зомбылыққа байланысты негізгі көрсеткіштер бойынша деректерді жинауға ерекше назар аудару және оларды деректер негізінде ұлттық іс-қимыл жоспарларында өлшенетін нысаналы көрсеткіштерді белгілеу үшін пайдалану;

- репрезентативтік ұлттық, оның ішінде балаларға қатысты зорлық-зомбылық мәселелері бойынша тексерулер жүргізу;

- балаларға қатысты қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы деректер жинауды жақсарту;
- қолданыстағы ұлттық іс-қимыл жоспарлары озық практика стандарттарын ескере отырып, сыни тұрғыдан талдануы және қажет болған жағдайда неғұрлым мақсаттылықты, өлшенуді, есеп беруді, өзектілігін және нақты мерзімдерге байланыстыруды қамтамасыз ету мақсатында қайта қаралуы тиіс;

- балаларға қатысты қылмыстық және әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы деректер жинауды жақсарту.

2021 жылғы «Отбасылық-демографиялық саясат» зерттеуінің нәтижелері «Біздің қоғамда отбасындағы балаларға қатысты қатыгездік мәселесі бар ма деп ойлайсыз ба?» сауалына респонденттердің 66,0% біржақты оң жа-

¹⁷⁸ <https://www.unicef.org/eca/ru>

¹⁷⁹ Қазақстан Республикасындағы Бала құқықтары жөніндегі уәкілдің 2020 жылғы қызметі туралы есеп https://bala-ombudsman.kz/wp-content/uploads/2021/02/otchet_upr_2020.pdf

¹⁸⁰ <https://www.unicef.org/eca/ru/>

уап берді, 28,3% қазақстандық отбасыларда балаларға қатысты қатыгездік проблемасы бар екендігімен келіспейді, 5,8% жауап беруге қиналды. 2020 жылмен салыстырғанда отбасындағы балаларға қатыгездік көрсету проблемасына алаңдаушылық көрсеткіші 7,8%-ға өсті¹⁸¹.

Шетелдік тәжірибенің мысалы бойынша балаларды кибербуллинг (психологиялық қудалау) үшін жауапкершілікті қоса алғанда, зорлық-зомбылықтың және балаға қатыгездікпен қараудың кез келген нысандарынан қорғауды күшейту қажет.

Осылайша, келтірілген деректерді талдау балалар қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттік саясатты қайта қарау және заңнамалық және құқық қолдану сипатындағы нақты шараларды қабылдау қажеттілігін куәландырады.

1. *Бастауыш және орта білім беру мекемелері кәмелетке толмағандардың зорлық-зомбылық мәселелеріне көзқарастар жүйесін қалыптастырудың негізгі буыны болып табылады. Алайда балабақшалар мен мектептерде тәртіптік шаралардың белгілі бір түрі арқылы баланың психикасына деструктивті әсер ету жағдайлары бар, олар тәрбиелік әсердің орнына кейіннен зорлық-зомбылыққа төзімді немесе одан да көп зорлық-зомбылықты қабылдайтын ұрпақты өзін-өзі растау және проблемаларды шешу әдісі ретінде тәрбиелеуге ықпал етеді. Осыған байланысты ҚР БҒМ кез келген психологиялық және физикалық зорлық-зомбылықтан және зорлық-зомбылықтың кез келген көріністеріне мүлдем төзбеушілікпен еркін орта құруды әдіснамалық қамтамасыз ету бойынша жұмыс жүргізу, сондай-ақ білім беру мекемелерінің оқушыларына қатысты тәртіптік шараларды қолдана отырып, жағдай туралы деректерге мониторинг жүргізу ұсынылады.*

2. *Шетелдік тәжірибе үлгісі бойынша балаларды кибербуллинг үшін жауапкершілікті қоса алғанда, зорлық-зомбылықтың және балаға қатыгездікпен қараудың кез келген нысандарынан қорғауды күшейту қажет. Осыған байланысты ҚР Бас прокуратурасына ҚР ІІМ-мен бірлесіп кәмелетке толмағандарды психологиялық қудалағаны үшін қылмыстық жауапкершілік енгізу мәселесін қарау ұсынылады.*

3. *Құқықтық статистика балалар қауіпсіздігін қамтамасыз ету жүйесіндегі дағдарысты айқын көрсетеді. Зорлау және сексуалдық сипаттағы зорлық-зомбылық әрекеттерінің, сондай-ақ кәмелетке толмағандарға қатысты өзге де қылмыстық құқық бұзушылықтардың саны өсуде. Мұндай қылмыс балалардың тым жоғары сенімділігімен, олардың тәжірибелері мен жағымсыз жағдайлары туралы айтуға қорқынышқа бейімділігімен, ақпараттандырудың болмауымен байланысты. Осыған байланысты ҚР АҚДМ ҚР БҒМ-мен бірлесіп кәмелетке толмағандарға қатысты қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу және оларды болдырмау мақсатында балаларды және олардың ата-аналарын (отбасы мүшелерін) өзін-өзі қорғау және сенім қызметтерін пайдалану мәселелері бойынша оқыту бойынша ақпараттық-ағартушылық науқанды тұрақты негізде жүргізу ұсынылады.*

4. *Қазіргі уақытта құқықтық статистика ҚР ҚК және ҚР ӘҚБтК баптары бойынша ғана, тиісті баптардың бөліктеріндегі құрамдар бойынша нақтылаусыз деректерді көрсетеді. Сонымен бірге, жалпы сипаттағы көптеген қылмыстық құқық бұзушылықтар олардың кәмелетке толмағанға қатысты жасалуын саралау белгісі ретінде қамтиды. Осыған байланысты ҚР Бас прокуратурасына құқық бұзушылықтардың әрбір бөлігі мен саралау белгісі бойынша статистика бөле отырып, құқық бұзушылықтарды есепке алу жүйесін жетілдіру ұсынылады.*

5. *Баланың психикасына теріс тәрбиелік әсерді ескере отырып, ҚР Бас прокуратурасына ҚР ІІМ-мен бірлесіп, кәмелетке толмағандардың қатысуымен қылмыстық жауапкершілік пен жазаны ауырлататын мән-жай ретінде қылмыстық құқық бұзушылық жасауды анықтау мәселесін қарау ұсынылады.*

6. *Кәмелетке толмағандар арасында жасалатын суицидтердің ауқымы мен динамикасы әлі де алаңдаушылық туғызады, мұнда құқықтық статистика деректері бойынша көптеген жағдайлардың себептері белгісіз болып табылады. Осыған байланысты ҚР БҒМ ҚР АҚДМ-мен бірлесіп кәмелетке толмағандар арасында суицидқа байланысты, оның ішінде үйдегі зорлық-зомбылық мәнмәтінінде әлеуметтану және психология тұрғысынан жағдайлары мен себептеріне, әлеуметтік желілердің кәмелетке толмағандардың психикасына әсері тұрғысынан зерттеу жүргізу ұсынылады.*

¹⁸¹ «Отбасылық-демографиялық саясат» әлеуметтанулық зерттеуі / Нұр - Сұлтан: «Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты» КеАҚ, 2021. – 101 б.

V ТАРАУ.

ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚ МӘСЕЛЕСІН ҚОҒАМНЫҢ ҚАБЫЛДАУЫ

5.1 ҚОҒАМДЫҚ САНАДА ОТБАСЫЛЫҚ-ТҰРМЫСТЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫ ҚАБЫЛДАУ

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты қоғамдық қабылдау факторларын сыртқы және ішкі деп бөлуге болады. Сыртқы факторлар әлеуметтік сипатқа ие және қоғамдық пікірдің әсерінен қалыптасады, ішкі факторлар адамның жеке сипаттамаларына және жеке өткен өміріне байланысты.

ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫ «ҚАЛЫПҚА КЕЛТІРУ»

Қоғамдық қабылдаудың сыртқы факторлары – өткен тәжірибеден таныс нәрсені көруді күтудің стереотипі. Зорлық-зомбылық құрбандары балалық шақта зорлық-зомбылық көріністерін жиі көреді, тіпті өзі физикалық зорлық-зомбылықты сезінсе де, оны жағымсыз деп санамайды. Сарапшылар мен зардап шеккендер қоғамда отбасындағы зорлық-зомбылықты «қалыпты жағдай» болып кеткен деп санайды.

«...отбасындағы зорлық-зомбылыққа тап болған әйелдер бұл қалыпты жағдай деп санайды, олар бұл тақырыпты талқыламайды, яғни оны талқыламайды, өйткені бұл қалыпты нәрсе деп саналады»

(UNICEF ұлттық кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

«Қазақтар үшін бұл қалыпты жағдай, егер әйелін ұрса, жақсы көреді» деген пікір қалыптасқан»

(психолог, Дағдарыс орталығының кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

«...Ия, мен достарымнан білемін, оларды да ұрады, бірақ олар ешқайда бармайды, олар бұл қалыпты жағдай деп санайды, олар жақсы көргеннен ұрады дейді»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны, Щучинск қ.).

Әйелдің көмек сұрамауының көп қырлы негізі оның экономикалық тәуелділігіне, тұрғын үй мәселесінің шешілмеуімен және менталитетке байланысты деп түсіндіріледі.

«...немесе олар қаржылық және экономикалық жағынан серіктесіне, оның мәртебесіне байланысты, бұл неке тіркелген немесе тіркелмеген, сондықтан олар құқық қорғау органдарының көмегіне жүгінбейді, ұйымдарға бармайды»

(UNICEF ұлттық кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық әлі де отбасында болады, жай үндемейді. Бұл отбасының дәстүрлі көзқарастарына, әйелдің ата-анасының көзқарасына және материалдық жағдайына байланысты. Мысалы, егер әйелдің өз пәтері болмаса және жұмыс табу қиын болса, онда ол, әрине, зұлым күйеуінен кетпейді»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны, Жезқазған қ.).

«Көптеген адамдар өздерінің менталитетіне байланысты үндемейді, «ұят», шыдамды болса, бәрі жақсы болады. Олардың табысы мен ақшасы жоқ, олар өмір сүре алмаймыз деп қорқады. Үндемейді, айтпайды, өткені ол әдет болып кеткен»

(дағдарыс орталығының кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

Респонденттердің зорлық-зомбылық жағдайлары туралы ашық айтуға құлықсыздығы мен дайын еместігін менталитет пен діннің әсерімен байланыстырады.

Қоғам тұрғысынан жәбірленушіні айыптауда белгіленген көзқарастар бар. Респонденттер қоғамның қабылдауында әйелдің агрессорды арандатып, зорлық-зомбылық фактілеріне кінәлі екенін айтады.

«...ол өзі кінәлі, ол қысым көрсетті, ол арандатты және т. б. ... қоғамның алдында, ол әлі де кінәлі»

(психолог, Нұр-Сұлтан қ.).

«Біздің туыстарымыз қалжыңдап, әйелдің өзі кінәлі екенін айтты. Олар оның ішетінін, бірақ жалпы жақсы адам екенін дәлелдеді, яғни ол әрдайым жаман емес, олар балаларының әкесіз өскенін қаламайды, егер олар кетіп қалса, қалай өмір сүретіндерінен қорқады, өйткені олар оны материалдық жағынан өздерін қамтамасыз ете алмайды»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны, Шымкент қ.).

«...егер бала отбасында үнемі анасын ұрып жатқанын көрсе, болашақта ол өз отбасында соны қайталайды»

(ІІМ қызметкері, Нұр-Сұлтан қ.).

Үйдегі зорлық-зомбылықпен тиімді күресу үшін қазақстандық қоғамдағы зорлық-зомбылыққа төзеушілікті қалыптастыру, жәбірленушіні оған жасалған зорлық-зомбылыққа өзі кінәлі деп айыптау үшін «виктим блей-мингпен» күресу маңызды. Жаппай сауалнама мен сараптамалық сұхбат деректерін талдау қазақстандық қоғамдағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасын қоғамдық қабылдаудың екіұштылығын көрсетеді. Осылайша, сұралғандардың 86,3% отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қандай жағдайда да жол берілмейді деп санайды, респонденттердің оннан бір бөлігі (9,5%) жағдайға байланысты жол беріледі деп санайды және 4,2% жауап беруге қиналды.

Облыстар бөлінісінде үйдегі зорлық-зомбылыққа бірінші кезекте кім кінәлі деген сұраққа қатысты респонденттердің пікірінде айтарлықтай айырмашылық байқалады.

Өңірлік бөліністе Маңғыстау облысы және Шымкент қаласы ерекшеленеді – осы облыстардағы респонденттердің 100% ешқандай жағдайда үйдегі зорлық-зомбылыққа жол берілмейді деп санайды. 98,2% – Жамбыл облысы, 98,1% – Қостанай облысы, 97,9% – Ақтөбе облысы, 95% – Қарағанды облысы, 93,8% – Атырау облысы, 91,3% – Шығыс Қазақстан облысы респонденттері де осындай пікірде. 23,6%-ы Алматы облысы, 20,7% – Түркістан облысы, 18,2% – Солтүстік Қазақстан облысы, 16,7% – Ақмола облысы, 13,5% – Батыс Қазақстан облысы респонденттері жағдайға байланысты тұрмыстық зорлық-зомбылыққа жол берілетінін көрсетті. Бұл ретте Қызылорда облысы респонденттерінің 22,5% бұл сұраққа жауап беруге қиналды.

Тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ең алдымен жәбірленуші кінәлі деген пікір Қостанай облысы (11,3%), Алматы (9,8%), Шымкент (7,8%) қалалары, Шығыс Қазақстан (6,3%) және Атырау облыстарында (6,3%) басым.

Бұл мәселе бойынша айтарлықтай гендерлік айырмашылықтар байқалмайды: шамамен әйелдердің (56,1%) және ерлердің (56,8%) тең саны зорлық-зомбылық жасағаны үшін кінәлі зорлық-зомбылық жасаған адам деп санайды. Әйелдердің 4,3% және ерлердің 4,9% зорлық-зомбылық үшін кінәлі жәбірленуші деп санайды. Ерлердің 31,3% және әйелдердің 28,9% тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін кінә агрессорға да, жәбірленушіге де қатысты деп санайды. Бұл ретте зорлық-зомбылықты арандатуға ең жақын ортаның рөліне назар аударатын әйелдердің үлесі ерлерге қарағанда біршама жоғары (тиісінше 5,6% және 3,8%).

Білім беру саласындағы корреляция қызықты: білім деңгейі неғұрлым төмен болса, агрессорға болған оқиға үшін кінәлі адамдардың үлесі соғұрлым жоғары болады. Жоғары білімі бар адамдар басқаларға қарағанда жиі екі жақтың да агрессордың да, жәбірленушінің де кінәсі бар деп есептейді. Мүмкін, білім неғұрлым жоғары болса, абсолютизмге бейімділік соғұрлым төмен болатынынан шығар (5.1.1-кесте).

5.1.1-кесте. Респонденттердің ең алдымен тұрмыстық зорлық-зомбылыққа кінәлі екендігі туралы пікірі, білім бөлігінде

Жауаптар	Аяқталмаған орта	Орта	Кәсіби техникалық, арнайы орта	Аяқталмаған жоғары	Жоғары
Үйде зорлық -зомбылықты кім жасайтыны туралы	81,8	61,0	59,2	51,9	50,4
Жәбірленуші	4,5	3,5	4,7	5,8	5,0
Агрессор да, жәбірленуші де	13,6	26,4	29,1	30,8	33,8
Айналасындағы жақындары, туысқандары, достары, көршілері және т.б.	0,0	6,1	3,2	5,8	5,5
Жауап беру қиын	0,0	3,0	3,8	5,8	5,3

Сарапшылардың пікірінше «зорлық-зомбылық деген не» анықтамасының болмауынан қазақстандық қоғамдағы зорлық-зомбылық нормаға айналды. Бұл әсіресе психологиялық зорлық-зомбылыққа қатысты, оны жәбірленуші зорлық-зомбылық ретінде анықтамайды, бірақ физикалық жағдайға айналу қаупі бар.

«Қазақстанда зорлық-зомбылық нашар анықталған. Адамдар дәрежі болған кезде бұл психологиялық зорлық-зомбылықтың көрінісі екенін түсінбейді. Біз физикалық зорлық-зомбылықты бала кезінен, жастық шағынан, ересек және қарттық өмірден жиі кездестіреміз. Зорлық-зомбылық біз үшін проблема емес, норма... қазақстандық тәрбие жүйесінде – бұл (физикалық зорлық-зомбылық) норма, аулада баланың қалай лақтырып, итеріліп жатқанын көруге болады жәнекөре тұра оған адамдар аз араласады... Екі алғаны үшін анасының ұрып-соғуы қалыпты жағдай»

(әлеуметтанушы, Нұр-Сұлтан қ.).

«...егер ол ұрып-соғып, намысына тисе де, олар бұл қарым-қатынас әдісі деп санайды және оларды зорлық-зомбылық ретінде қабылдамайды»

(Әлеуметтанушы, гендерлік мәселе бойынша маман, Нұр-Сұлтан қ.).

Құқық қорғау органдарының қызметкерлері «зорлық-зомбылық-бұл қалыпты жағдай» деген түсінікті қалыптастыруда жеке рөл атқарады, олар тіпті жәбірленушіні агрессорға оралуға итермелеуі мүмкін.

«...полицияның өздері: «Сіз қайда барасыз, жұмысыңыз жоқ, Сіз баламен үйде отырсыз, ата-анаңыздың үйіне қалай барасыз, онда үйленген ағаңыз бар, Сіз келініізбен және балаларымен тіл табыса аласыз ба?, Мүмкін сіз әлі де шыдап, күйеуіңізді түзетесіз бе? - дейді»

(«Отбасылық табыс орталығы» қоғамдық қорының директоры).

ҚОЛДАУ

Әйел көбінесе өз туыстарынан да қолдау таппай, проблемасымен жалғыз қалады. Олардың ұстанымы қоршаған ортаның алдында менталитет және ұятпен ақталады. Осылайша, ата-аналар баласының өмірі мен бақытына емес, қоғамдық пікірге басымдық береді.

«Менің бір туысым қатты ішетін, олар ажырасқан, өйткені оны (әйелді) отбасы қолдады. Егер әйелдің ата-анасы оны қолдамаса, онда ол әрі қарай сол күйеуімен өмір сүре беретін еді»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны, Шымкент қ.).

«...әйел көбінесе бұл проблемамен жалғыз өзі қалады, өйткені ол тұрмысқа шыққаннан кейін, оның отбасында қандайда бір жағдайлар болып, ата-анасы оны кері қайтара алмайды, яғни баратын жері жоқ, тұрмысқа шығып, басқа отбасына кеткеннен кейін қайтып өз үйіне келу ата-анасы үшін ұят»

(UNICEF ұлттық кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

«Яғни, олар (ескерту – ата-анасы) үшін қайтып келген қыз, Қызылордалықтар үшін, баланың тағдыры ұяттан жоғары болып тұр ғой, баласының, немересінің тағдырынан ұят жоғары болып тұр ғой»

(отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны, Қызылорда қ.).

Кейбір зардап шеккендер үшін қоғамдық пікірдің әсері өзін-өзі сақтаудан, қорғаудан асып түседі: зардап шеккендер зорлық-зомбылыққа төтеп беруге және агрессормен, тіпті шыдап, өмірін қиюға дейін дайын.

«...менің анам «ажырасқанша өлгенім артық» деген ұранмен өмір сүрді»

(психолог, Нұр-Сұлтан қ.).

Дегенмен, қолдау үшін жүгінген жағдайда, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің бірі тек әйелдерден көмек пен жанашырлық көргенін атап өтті.

Жәбірленушінің жақын ортасы зорлық-зомбылық туралы білуі мүмкін, бірақ ешқандай әрекет жасамайды.

«...осыдан кейін қоғам жаза, сөйлей бастайды, олар бұрын қайда болған, бәрін көрді, білді, тіпті сол туыстары да түсініктемелерде «иә, ол оны үнемі ұрып – соғатын» деп жазды»

(Дағдарыс орталығының кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

«...агрессордың жанында оның ағасы, досы немесе танысы болуы мүмкін, олар бәрін көріп тұрса да араласпайды»

(Дағдарыс орталығының кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

ТӘРБИЕ

Отбасында зорлық-зомбылық қалыптасу ұстанымын «қалпына келтіруде» тәрбие үлкен рөл атқарады. Басынан бастап әйелдер ерлерден төмен, мойынсұну, тезу, бағыну құндылықтарын тарату, ерлерсіз әйелдер толыққанды емес деген анықтама, сонымен қатар зорлық-зомбылық кезінде мінез көрсетпеу – аталған факторлардың барлығы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін негіз бола алады.

«Қыздарға «сендер мойынсұнғыш, сабырлы болуларың керек» дейді. Басынан бастап біз толыққанды емес, бағыну сезімін бойына сіңіреміз. Біздің қоғамның иерархия жүйесінде қыздар «беттен алып, төске шаппау» қажет. Әкесі, ағасы, ағатайы сеннен жоғары, содан кейін күйеуі – отбасының басшысы пайда болады. Күйеудің аптасына бір ұрғанынын өліп қалмайсың, сен оған төзіп, солай көнбіс болуы керек. Көбінесе зорлық-зомбылық құрбандары, егер ол үйге қайтып оралмаса, одан да жаман болады деп ойлайды,

яғни ол балаларын іздейді, ұрлап қашады, сондықтан ешкім көрмейтін, ұялмайтын өз үйінде бәріне шыдап отырған оңайырақ болады»

(әлеуметтанушы, Нұр-Сұлтан қ.).

«Әйелдер жандарында жолы болмаған еркек болса да олар өздерінің қорғанышы бар деп есептейді. Ал олар үшін ажырасу – құрдымға кетумен тең»

(Дағдарыс орталығының кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

Сарапшылар зорлық-зомбылыққа төзудің тағы бір себебі балалық шағында физикалық күш көрсетіп тәрбиелеуге негізделген: желкесінен түйіп қалу, шапалақпен тартып жіберу, шымшып алу және т.б. тәсіл деп есептейді.

«...әйел күйеуіне шағым жасай алмайды, өйткені ол өз ұясында соны көрді, әйел баласын шапалақтан ұрып тәрбиелейді, өйткені оны да осылай тәрбиелеген, бұл қалыпты жағдай болып саналады»

(UNICEF ұлттық кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

Жүйелі және көпжылға ұласқан зорлық-зомбылық әйелдерге көмек сұрауға негіз бола алмайды. Жәбірленушілер біртіндеп осындай қарым-қатынасқа үйренеді және дағдарыс орталықтарындағы басқа адамдармен, психологтармен сөйлескен кезде ғана олар өз жағдайын бағалай бастайды және оны түзетуге тырысады.

«...көптеген жылдар бойы зорлық-зомбылыққа ұшыраған әйелдер бұл дұрыс емес екенін білдік деп айтты, олардың қол көтергені қалыпты жағдай деп ойлады, біраз уақыттан кейін басқа адамдармен сөйлескеннен кейін олар отбасылық жағдайларының дұрыс емес екендіктерін түсінді, түзету керек екендігін ұқты... адам зорлық-зомбылық қалыпты деп санайды, өйткені ол дәстүріміз осылай болған деп түсінген...»

(психолог, Нұр-Сұлтан қ.).

АҚПАРАТТАНДЫРУ

Сарапшылар отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері әрдайым болғанын мойындайды, бірақ жекелеген белсенділердің әлеуметтік желілерде жарияланымдарының арқасында олар қоғамдық жариялылыққа ие болды. Мәселенің артикуляциясы қоғамдағы қалыпты жағдай ретінде зорлық-зомбылықты азайтуға деген көзқарасты енгізуге мүмкіндік береді.

«ОТЗЗ болған, бірақ ол туралы айтылмайтын. Қазір ақпараттық технология заманы, адамдар қайда бару керектігін блогерлерден, белсенділерден біледі»

(Дағдарыс орталығының кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

«...зорлық-зомбылық туралы айтқан кезде резонанс болды, зорлық-зомбылықтан зардап шеккен әйелдерге көмектесе бастады, қазір бұл жабық тақырып емес. Қазір БАҚ өкілдері, белсенділер бұл туралы айтуға құқықтары бар, сондықтан ол туралы мемлекет, билік, біліп, естіп, шаралар қабылдануда»

(ОТЗЗ мәселелері бойынша БҰҰ кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

Бұқаралық коммуникация құралдары мен әлеуметтік желілердің құндылықтарды, мінез-құлық үлгілері мен көзқарастарды таратудағы рөлі маңызды. Сарапшылар ұлттық арналарда хабар тарататын және жазылушылары көп қоғам қайраткерлері мен блогерлердің әлеуметтік жауапкершілігінің жоқтығына алаңдаушылық білдіруде.

«...ұлттық телеарналармен тығыз байланыста жұмыс істеу керек. «Қазақстан» арнасы бізге дұрыс тәрбие бермейді, екінші әйел болу қалыпты жағдай, шыдау керек, ең бастысы отбасын асырай алады деп айтатындар, мен олардың түсін түстеп, атын айтпай-ақ қояйын, осылармен жұмыс жүргізу керек. Бізде министрді тыңдамайтын адамдар бар, бірақ олар блогерлерге жазылған, олар бәрін көрсетеді, өздеріне жазылғандардың алдында ешқандай әлеуметтік жауапкершіліктері жоқ... қазаққа тәннің барлығы – бұл дәстүр мен жаман нәрселер»

(ОТЗЗ мәселелері бойынша БҰҰ кеңесшісі, Нұр-Сұлтан қ.).

Осылайша, қоғамда тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы бірыңғай ұстаным жоқ, бұл құбылысқа әлеуметтік төзбеушілік іс жүзінде жоқ, виктим-блейминг (агрессорды ақтау және жәбірленушіні айыптау) орын алады. Бұған ішкі және сыртқы факторлар кешені әсер етеді, олар көбінесе жәбірленушінің өзі оған жасалған зорлық-зомбылыққа кінәлі екеніне сене бастайды.

5.2 ОТБАСЫЛЫҚ ЗОРЛЫҚ-ЗОМБЫЛЫҚТЫҢ БҰҚАРАЛЫҚ АҚПАРАТ ҚҰРАЛДАРЫНДА ЖӘНЕ ӘЛЕУМЕТТІК МЕДИАДА ТАРАТУ

Ұлттық баяндаманың алдыңғы бөлімдерінде айтылғандай (мысалы, 1.3 ОТЗЗ түрлері мен белгілерін қараңыз) ОТЗЗ ұзақ уақыт бойы көпшіліктің назарынан тыс қалған. Жаһандық тұрғыдан алғанда соңғы 30-50 жыл ішінде зорлық-зомбылық туралы айту әдеттегідей өзгере бастады. Қазақстан бұл бағытта белгілі бір кідіріспен қозғалуда, өйткені ОТЗЗ проблемасына жұртшылықтың жоғары ден қоюы соңғы жылдары ғана пайда болып отыр. Бұл мәселеге назар аударудың өсуін атақты адамдармен болған медиа жанжалдардан да, өкінішке орай, танымал болған қарапайым адамдардың әңгімелерінен де байқауға болады. Сонымен қатар, соңғы екі жылда проблемаға қоғамдық назар айтарлықтай артып келеді. Мысалы, «Әйел – Қазақстандағы тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы фильмін» youtube-те жарты миллионнан астам адам көрген¹⁸². Бұл зорлық-зомбылық туралы қазақстандық жалғыз кино емес. Сондай-ақ, 2020 жылы youtube-те үйдегі зорлық-зомбылық туралы бір сағатқа жуық көрсетілетін фильм және Хабар NEWS ұсынған «Беги» фильмі.

Деректі фильмдерден басқа, ақпараттық сайттар мен әлеуметтік желілердегі отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы материалдар санының өсуі байқалады¹⁸³. Сонымен бірге, назар аударудың өсуі проблема ауқымының өсуімен байланысты деп айтуға жеткілікті негіз жоқ екенін бірден атап өтеміз. Статистика соңғы жылдары оның ауқымының аздап қысқаруы туралы айтады (4.1.1 бөлімін, сондай-ақ осы бөлімдегі келесі пікірталасты қараңыз). Осылайша, соңғы жылдары отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы айту әдетке айналуға, тақырып өзекті және әлеуметтік маңызды бола бастады. Осыған байланысты бұл жағдайда не туралы және қалай айту керек? Бұл пікірталастың даму ерекшеліктері қандай? деген сұрақтар туындайды.

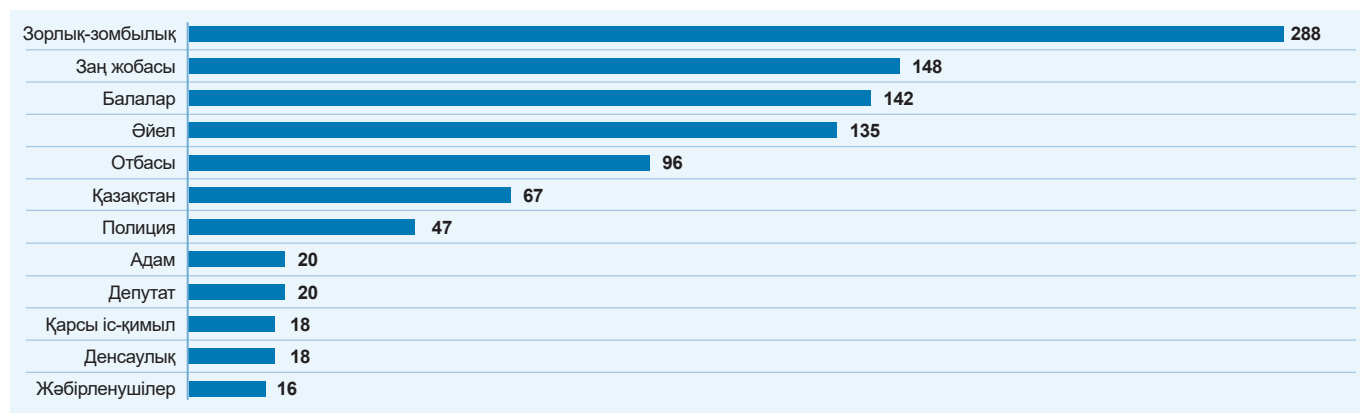
Осы себепті Қазақстандағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы қоғамдық пікірталастың қалай өзгергенін жақсы түсіну үшін бұқаралық ақпарат құралдарында және әлеуметтік медиада отбасылық зорлық-зомбылықты қайта таныстыруда неғұрлым егжей-тегжейлі талдау қажет. Осы мақсатта Қазақстандық БАҚ-та жарияланған отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы жарияланымдардың кең ауқымы талданды.

<https://tengrinews.kz>, <https://365info.kz> және <https://vlast.kz> сайт материалдары негізінде соңғы 2 жылда мынадай айдарлар бойынша: отбасылық зорлық-зомбылық, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық мақалалары жинақталды. Содан кейін R бағдарлама арасында Quanteda қосымшасын қолдана отырып, мәтінге машиналық талдау жүргізілді. Талдау барысында әр түрлі сөздерді қолдану жиілігі, сөздердің сәйкестігі өлшенді, лексикалық әртүрлілік коэффициенті есептелді.

Талдау нәтижесі бойынша (5.2.1-сурет) ең танымал сөз «зорлық-зомбылық» және оның туынды сөздері болды және бұл сөз талданған мәтіндерде шамамен 300 рет кездесті. Мәтіндер тұрмыстық зорлық-зомбылық (немесе отбасылық зорлық-зомбылық) бөлімінен алынғанын ескере отырып, «зорлық-зомбылық» сөзінің пайда болу жиілігі жоғары болды. Екінші ең танымал сөздер заң және заң жобасы болды. Бұл ең алдымен «отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы» заң жобасына қатысты белсенді қоғамдық пікірталасқа байланысты. Сондай-ақ депутат терминінің салыстырмалы түрде жиі пайда болуы заң жобасын БАҚ беттерінде талқылауға байланысты екенін атап өткен жөн.

Егер біз басқа уақыт кезеңін қарастыратын болсақ, онда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы пікірталастарда бұл сөздің пайда болу жиілігі айтарлықтай төмендейді. Төменде отбасы ұғымымен тығыз байланысты терминдер тобы берілген. Бұл, әрине, отбасының өзі, сондай-ақ балалар мен әйелдер.

5.2.1-сурет. Отбасылық зорлық-зомбылықты талқылау кезінде терминдердің айтылу жиілігі

¹⁸² Фильмге сілтеме: <https://www.youtube.com/watch?v=NrpCts9jyNs>. сондай-ақ, мынаны атап өткен жөн: жарты миллион көру бұл соншалықты көп емес сияқты көрінуі мүмкін, өйткені біз ондаған миллион рет қаралған қызметтегі бейнелерді білеміз, бірақ бәрін ескеру қажет. Бұл қазақстандық аудиторияға бағытталған қазақстандық контент, ол соншалықты көп емес (бірнеше миллион адам); бұл минуттық ойын-сауық ролігі емес, қабылдау үшін жеткілікті ауыр тақырыпқа арналған бір сағаттық фильм емес. Фильм шынымен де үлкен назарға ие болды, бұл бейненің астындағы жеті мыңнан астам пікірлерден де көрінеді.

¹⁸³ Күн тәртібінде әлеуметтік проблемалардың пайда болуы өзіндік «Еркін микрофон» болып табылады: мәселе ұзақ уақыт бойы болуы мүмкін, бірақ ол ақпараттық жариялылықты алмайды. Сонымен, «микрофонға» қол жеткізе алатын кез-келген адам (бақ иелері, танымал блогерлер, танымал журналистер, атақты адамдар және т.б.) әртүрлі себептермен бұл мәселе туралы бірінші болып айтқысы келмейді немесе мүмкін емес. Алайда бірінші адам айтқаннан кейін, ақпараттық блокада жоғалады, микрофонға қол жетімді барлық адамдар проблема туралы айта бастайды. Қазақстандық шындықтағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайында Баян Есентаевамен болған драмалық оқиғалар осындай бетбұрыс болды. Осыдан кейін отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларымен байланысты хабарламалар саны айтарлықтай өсті.

Әрі қарай, пайда болу жиілігі бойынша құқық қорғау органдарының өкілдері тұр. Олардың пайда болу жиілігі салыстырмалы түрде төмен екендігін айта кеткен дұрыс. Сонымен, мәтіндердегі «полиция» сөзінің пайда болу жиілігі «зорлық-зомбылық» сөзіне қарағанда алты есе аз. Өкінішке орай, мәтіндерде зорлық-зомбылыққа қарсы шараларға қатысты терминдер өте сирек кездеседі. Мысалы, «қарсылық» сөзі «зорлық-зомбылық» сөзімен салыстырғанда 16 есе аз кездеседі. Көбінесе бұл заң жобасын талқылауға арналған мәтіндерде ғана болады.

Соңында, талдау барысында лексикалық әртүрлілік коэффициенті өлшенді, оның орташа мәні 0,49 (бірлік максималды лингвистикалық әртүрлілікті көрсетеді; нөл, керісінше, оның толық жоқтығын білдіреді), бұл мәтіндегі әртүрліліктің төмен дәрежесін көрсетеді. Бұл тақырыпты талқылау кезінде қолданылатын салыстырмалы түрде шектеулі лексиканы көрсетеді, бірақ сонымен бірге отбасылық зорлық-зомбылық мәселесін талқылау кезінде біржақтылықтың жанама дәлелі (яғни, әртүрлі мәтіндер жағдайында бізде ұқсас сөздікті қолдана отырып, шамамен бірдей әңгіме бар) болып табылады.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың қандай көріністері БАҚ пен әлеуметтік желілерде кеңінен жарияланатынына назар аудару қажет. Біріншіден, бұл әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылық. Мысалы, <https://365info.kz/> сайтта «тұрмыстық зорлық-зомбылық» тақырыбындағы материалдардың көпшілігі ерлердің әйелдерге қатысты агрессиясына назар аударады. Осы тақырып бойынша 55 материалдың 60%-дан астамы ерлердің әйелдерге қатысты агрессия жағдайларын сипаттайды. Барлық мақалалар әйелдерге қатысты ерлердің агрессиясына назар аудармайды, бірақ отбасылық зорлық-зомбылықтың суреттері ретінде көбінесе күйеуінің немесе ер адамның жақын серіктесінің агрессиясының мысалдары қолданылады.

Балаларға қатысты зорлық-зомбылық жағдайында агрессорларды жынысы бойынша бөлу басқаша көрінеді. Егер, мысалы, <https://365info.kz/> материалдарына қайта жүгінсек «балаларға қатыгездік» тақырыбында материалдардың жартысынан көбінде әйел (анасы немесе өгей шешесі) агрессор ретінде көрсетіледі. Іні-қарындасстар арасындағы зорлық-зомбылыққа немесе балалардан ата-аналарға бағытталған зорлық-зомбылыққа назар аударатын материалдар өте аз.

Жарияланымдар көбінесе трагедиямен аяқталатын тұрмыстық зорлық-зомбылықтың таңқаларлық мысалдарын ұсынады. Ақпараттық басылымдар мен әлеуметтік медиа сайттарында қатыгез ұрып-соғу, пышақпен шабуыл жасау, өртеу және т.б. туралы әңгімелер табу қиынға соқпайды. Жалпы алғанда, материалды ұсыну қылмыстық оқиғаға (дегенмен, ол солай) ұқсайды.

Психикалық зорлық-зомбылық проблемаларын жариялаумен байланысты материал әлдеқайда аз. Соңғы түрі физикалық зорлық-зомбылыққа қарағанда едәуір кең таралғанына қарамастан, ол БАҚ-та проблеманы жариялау кезінде онша кең таралмайды¹⁸⁴. Мүмкін, бұрмаланудың себебі журналистердің назарын аудару үшін таңқаларлық мазмұнды қолдануға деген ұмтылысында жатқан болар. Шынында да, физикалық зорлық-зомбылық оқиғалары туралы әңгімелер аудиторияға көбірек әсер етеді. Бұл адамдарда айтарлықтай эмоция қалдырады. Жалпы, осы тақырыптағы материалдар ең алдымен эмоционалды жағына жүгінеді. Алайда зорлық-зомбылықтың белсенді таныстырулары қайшылықты әсер ететінін түсіну керек. Бір жағынан, әсіресе бастапқы кезеңдерде зорлық-зомбылықтың мұндай таныстырулары қатты қабылданбайды. Алайда ақпараттық кеңістіктегі ұқсас материалдар өскен сайын қалыпқа келтіру әсері дами бастайды. Материалдар барған сайын, зорлық-зомбылықты қабылдамауға және айыптауға қарамастан, ол біртіндеп қалыпты нәрсе (теріс болса да, қалыпты құбылыс) ретінде қабылдана бастайды. Мұның көріністерін аудиторияның шаршауын білдіретін түсініктемелерден байқауға болады. Сонымен қатар, қалыпқа келтіру процесі отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы ақпарат тек ақпараттық-жаңалықтармен ғана емес, әртүрлі ақпараттық арналармен таратыла бастайды. Мысалы, мәдениет саласындағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты жария ету осы практиканы қалыпқа келтіретін нысандарды қабылдауы мүмкін. Бұл тәжірибелердің бір бөлігі тұрмыстық зорлық-зомбылықпен күресетін белсенділердің қарсылығына тап болады, мысалы, Фариза Оспан оқиғасы қызығушылық тудырды, ол 2019 жылы мәдени салада тұрмыстық зорлық-зомбылықты көрсету мәселесіне назар аударды¹⁸⁵. Мұғалім оны ұрған күйеуін ақтауға тырысатын «Не сериал» телехикаясының бір шығарылымы сияқты жағдай.

Қоғамдық белсенділер түсініктеме алуға тырысты, содан кейін құқық қорғау органдарына зорлық-зомбылықты насихаттайтын элементтердің бар-жоғын тексеруді сұрады. Осылайша, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықты ақпараттық кеңістікте белсенді қайта таныстыру айтарлықтай қарама-қайшы әсер етуі мүмкін.

БАҚ-та отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы ақпаратты неғұрлым пәрменді тарату үшін қазақстандықтар бұл проблема туралы қандай ақпарат көздерінен жиі білетінін білу және осы дереккөздерді ақпарат берудің негізгі арналары ретінде пайдалануы маңызды. Сондықтан зерттеу аясында респонденттерге: «Сіз үйдегі зорлық-зомбылық туралы қай көздерден жиі білесіз?» деген сұрақ қойылды, респонденттердің көпшілігі «Интернет және әлеуметтік желілер» (70,2%) және «теледидар» (62,8%) жауап нұсқаларын таңдады (5.2.1-кесте).

Әлеуметтік желілер мен интернет үйдегі зорлық-зомбылық туралы ақпараттың негізгі көзі болғандықтан, респонденттерге «қандай әлеуметтік желілер мен мессенджерлер осы мәселе туралы ақпарат алады» деген сұрақ қойылды. Сұралғандардың басым бөлігі отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы Instagram (63,8%) Facebook (21,5%) және Whatsapp мессенджерінен (36,1%) білетінін көрсетті (5.2.2-кесте).

¹⁸⁴ Әрине, ерекше жағдайлар бар, мысалы, К. Ковязина, Үйдегі зорлық-зомбылық. 27 қараша 2019. <https://vlast.kz/avtory/36193-odomasennoe-nasilie.html>. Бұл мақалада отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың әртүрлі нысандары нақты талқыланады.

¹⁸⁵ «Күйеуінен таяқ жемеген әйел – әйел емес!»: Әйелге қол көтеру енді театр сахналарында да дәріптеліп жатыр. <https://stan.kz/kuyeuinen-tayak-zhemegen-ayel---ayel-emes-otandik-arnal-325194>

5.2.1-кесте. «Сіз үйдегі зорлық-зомбылық туралы қай көздерден жиі білесіз?»

Тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы ақпарат көзі	% баған бойынша
Теледидар	62,8
Газеттер мен журналдар	12,1
Радио	3,9
Интернет және әлеуметтік желілер	70,2
Достар, таныстар	29,5
Мұндай ақпарат алмаймын	5,4
Жауап беру қиын	0,7

5.2.2-кесте. «Сіз қандай әлеуметтік желілер мен мессенджерлерден осы мәселе туралы ақпарат аласыз?»

Әлеуметтік желілер мен мессенджерлер	% баған бойынша
Facebook	21,5
VK	7,6
Instagram	63,8
TikTok	6,8
Whatsapp	36,1
Telegram	9,6
Mail.ru	2,1
Twitter	0,9
Одноклассники	7,0
YouTube	1,4
Әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді қолданбаймын, интернет жоқ	5,6
Жауап беру қиын	9,7

Сауалнама нәтижелері бойынша әлеуметтік желілер мен интернеттен үйдегі зорлық-зомбылық туралы ақпарат алатын респонденттердің үлесі 18,5%-ға жоғары. Алайда қаладағы теледидар арқылы алынған ақпараттың үлесі де өте үлкен (5.2.3-кесте). Сондықтан қалалық және ауылдық жерлерде зорлық-зомбылық проблемаларын жария еткен кезде интернет пен әлеуметтік желілер, теледидарға баса назар аудару керек.

Қалалық және ауылдық жерлерде үйдегі зорлық-зомбылық туралы ақпараттың ең танымал көздері Instagram (қалалық жерлерде 68,8% және ауылдық жерлерде 56,1%), Facebook (қалалық жерлерде 21,2% және ауылдық жерлерде 22,0%) және Whatsapp мессенджері (қалалық жерлерде 38% және ауылдық жерлерде 33,3%) болып табылады (5.2.4-кесте).

5.2.3-кесте. «Үйдегі зорлық-зомбылық туралы ақпаратты қандай көздерден білесіз? (ауыл/қала бөлінісінде). %

Елді мекен түрі	%	
	Қалалық	Ауылдық
Теледидар	65,6	58,5
Газеттер мен журналдар	12,5	11,6
Радио	3,8	4,0
Интернет және әлеуметтік желілер	77,5	59,0
Достар, таныстар	28,5	31,2
Мұндай ақпарат алмаймын	3,8	7,8
Жауап беру қиын	0,7	0,8

5.2.4-кесте. Сіз қандай әлеуметтік желілер мен мессенджерлерден үйдегі зорлық-зомбылық туралы ақпаратты жиі аласыз? (ауыл/қала бөлінісінде)

	Қалалық жер	Ауылдық жер
Facebook	21,2	22,0
VK	6,7	9,1
Instagram	68,8	56,1
TikTok	7,0	6,6
Whatsapp	38,0	33,3
Telegram	10,5	8,3
Mail.ru	2,0	2,3
Twitter	1,0	0,8
Одноклассники	6,5	7,8
YouTube	1,8	0,8
Әлеуметтік желілер мен мессенджерлерді қолданбаймын, интернет жоқ	6,0	5,1
Жауап беру қиын	6,8	14,1

Сондай-ақ материалды беру ерекшеліктеріне, әртүрлі дәлелдер мен айғақтарды қолдануға назар аудару керек. Көбінесе, материалды ұсыну статистикада анекдот сияқты дәлел деп аталатын нәрсемен шектеледі (немесе бір оқиғаны ұсыну, оның негізінде бұл жалпы үрдіс болып табылады). Жеке ерекшеліктерге қарамастан¹⁸⁶, материалды ұсынған кезде неғұрлым кең деректерге (оқшауланған мысалдарға емес) және статистикамен жұмыс істеуге негізделген талдау жеткіліксіз, зорлық-зомбылықтың себептерін теориялық түсіну/түсіндіру жетіспейді. Мұның бәрі мазмұнды эмоционалды қабылдауға және тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептерін тереңірек түсінуге мүмкіндік бермейді.

Материалдарда талдамалық деректер пайда болған кезде фактілерді тексерудің сенімді тетіктерінің (fact checking) жетіспеушілігі тез байқалады. Мұның ең жарқын мысалы-жыл сайын отбасылық зорлық-зомбылықтан қайтыс болған 400 әйел туралы жалпы жағдай. Келесі мәлімдемелерді ақпараттық сайттарда да, әлеуметтік желілерде де: «жыл сайын Қазақстанда 400-ге жуық әйел (және бұл тек ресми деректер бойынша!) «Қазақстандағы дағдарыс орталықтарының одағы» ҰЕҰ мәліметтері бойынша елімізде жыл сайын 400-ге

¹⁸⁶ Е.Михайлиди., А.Жартиева., Н.Құрманғазина, Зорлық-зомбылықты жеңгендер 22 ақпан 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>

жуық әйел тұрмыстық зорлық-зомбылықтан көз жұмады», «үйдегі зорлық-зомбылық салдарынан біздің елде жыл сайын 400-ге жуық әйел көз жұмады, ал үйдегі зорлық-зомбылық әрбір сегізінші отбасында болады», «Қазақстанда жыл сайын тұрмыстық зорлық-зомбылықтан 400-ден астам әйел көз жұмады» және т.б. табу оңай. Сонымен қатар, келесі ерекшелікті атап өткен жөн: бұл сан жылдан жылға қайталанып келеді, 400 қайтыс болған деген сілтемелерді 2018, 2019, 2020 және 2021 жылдардағы материалдардан таба аласыз. Алайда деректермен жұмыс істеу кезінде осы тұжырымның нақты растығын табу қиын. Жағдай жылдан жылға өзгеріссіз қалады деген әсер пайда болады. Құқықтық статистика бойынша ресми деректер мұндай ештеңе көрсетпейді (5.2.1-сурет). Көріп отырғанымыздай, бірде-бір жылдары әйелдер арасындағы құрбандардың үлесі 99-бап «кісі өлтіру» бойынша 400 адамға жеткен жоқ (бұл жағдайда қаза тапқандар арасында тек тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары ғана емес). Мысалы, соңғы 3-4 жыл ішінде отбасылық зорлық-зомбылықтан қайтыс болған 400 әйел туралы ақпарат жыл сайын кеңінен таратылып, басқа нәтижелер көрсетті. Сонымен, 2018 жылы 823 кісі өлтіру тіркелді, 223 адам қаза тапты (мүмкін олардың барлығы отбасылық зорлық-зомбылықтан қаза тапқан жоқ шығар; 2019 жылы 747 кісі өлтіру тіркелді, оның 164-і әйелдер, 2020 жылы 632 адам өлтіру тіркелді, оның 134 әйел адам.

Бұл сан 2016 жылы Бас Прокурор Жақып Асановтың әйелдер арасындағы 316 суицид туралы мәлімдемесінен кейін ақпараттық порталдар мен әлеуметтік желілерге тарап кеткен болуы мүмкін¹⁸⁷. Және бұл жерде белгілі бір күмән бар. Мәселен, 2015 жылы 363 әйел «өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу» бабы бойынша жәбірленуші болып шықты. Алайда бұл әлеуметтік-экономикалық тұрғыдан қазақстандықтар үшін өте қиын жыл болғанын түсіну керек. 2015 жылы «өзін-өзі өлтіру» бабы бойынша істер саны алдыңғы және соңғы жылдармен салыстырғанда едәуір көп болды. Сонымен, егер біз 2015-2020 жылдар кезеңін алсақ, бұл көрсеткіш орташа деңгейден 70%-ға жоғары және онкүндік бойынша есептегенде екі есе жоғары. Сондықтан, 2015 жылы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық әйелдер арасындағы суицидтің басты себебі емес деп айтуға толық негіз бар. Сонымен қатар, статистика соңғы жылдары суицидтің әйелдер арасында үлесінің төмендегенін көрсетеді. Осылайша, ресми статистикалық мәліметтермен танысу жыл сайын тұрмыстық зорлық-зомбылықтан қайтыс болған 400 әйел туралы мәлімдеменің нақтылығы туралы сұрақтар туындайды¹⁸⁸ (5.2.5-кесте).

5.2.5- кесте. «Өзін-өзі өлтіруге дейін жеткізу» бабы бойынша 2012-2020 кезең аралығында жәбірленген әйелдер үлесі

Жыл	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
%	0,42	0,42	0,3	0,38	0,34	0,36	0,28	0,23	0,21

Бұл мысал БАҚ-тағы жарияланымдар мен әлеуметтік желілердегі посттарға сараптамалық бағалаудың және академиялық сараптаманың жетіспеушілігін көрсетеді. Пікірталастағы ғылыми пікірдің жетіспеушілігінің салдары бірқатар күмәнді немесе, кем дегенде, расталмаған деректердің болуы болып табылады.

Сонымен бірге, жаһандық перспективада отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа деген көзқарастың өзгеруі қоғамдық назардың өсуімен ғана емес, сонымен бірге академиялық қоғамдастықтың қызығушылығының айтарлықтай артуымен байланысты болды. Сонымен, бүгінде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа арналған көптеген мамандандырылған академиялық журналдарды табу оңай. Сонымен қатар, көбінесе зорлық-зомбылық емес, тек отбасылық зорлық-зомбылықтың жеке түрлері және/немесе аспектілері. Әдетте, басылымдар, мысалы тек жақын серіктес тарапынан зорлық-зомбылыққа немесе балаларға қатысты зорлық-зомбылыққа, жыныстық зорлық-зомбылыққа немесе қарт адамдарға қатысты зорлық-зомбылыққа назар аударады. Мұны біз тіпті журналдардың атауларынан да көреміз: Child Maltreatment; Child Abuse & Neglect: The International Journal; Violence Against Women; Partner Abuse; Journal of Elder Abuse & Neglect; Journal of Intimate Violence; Journal of Family Violence; Violence and Victims және басқа да басылымдар отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың кез келген аспектілері туралы жұмыстарды жариялайды, бірақ бұл ретте олардың әрқайсысы отбасылық зорлық-зомбылықтың бір аспектісіне жиі маманданған. Жоғарыда көрсетілген журналдардың көпшілігі 1980-1990 жылдары пайда болды. Бұл журналдарда 2020-2021 жылдары жарияланған тұрмыстық зорлық-зомбылық тақырыбындағы мақалалар бар, бірақ кестеде үйдегі зорлық-зомбылық құбылысына ғылыми қызығушылықтың басталуын көрсету үшін осы проблема туралы алғашқы мақалалар ғана жарияланған. Өкінішке орай, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы қазақстандық пікірталаста ғылыми көзқарас айтарлықтай жетіспейді. Мәселен, аталған журналдар тізімінде тек 3 мақала бар, онда бірлескен авторлар арасында Қазақстан ғалымдары бар. Бұл ретте қазақстандық деректер негізінде бір ғана жұмыс жазылды.

Әрине, академиялық сараптаманың болмауы тек отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы проблема емес. Қоғамдық өмірдің әртүрлі салалары бұл проблемамен бетпе-бет келеді, және бұл жалпы әлеуметтік ғылымдардың даму деңгейі төмендігінің салдары. Сараптаманың жетіспеушілігі тек фактологиялық дәлсіздіктерге ғана емес, ең бастысы, мәселенің себептері мен шешімдері туралы байыпты пікірталастың болмауына әкеледі.

Материалдардың жалпы үндестігі жағымсыз, бұл, негізінен, тақырыпты ескеретін болсақ, күтілетін жағдай.

¹⁸⁷ А.Джалилова, Қазақстанда 2016 жылы 316 әйел өз-өзіне қол жұмсады. 28 маусым 2016.

<https://365info.kz/2016/06/v-kazahstane-316-zhenshchin-pokonchili-s-soboj-v-2016-godu>

¹⁸⁸ Әрине, мұнда статистика дұрыс емес және бәрі бірдей тіркелмейтінін атап өтіп, дәстүрлі қарсылық білдіруге болады. Дәлел ретінде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы істердің шамамен 60% - ы тараптардың татуласуы бойынша тоқтатылатындығын атап өтуге болады (айтпақшы, 60% - ы материалдан материалға, жылдан жылға белсенді түрде көшетін басқа көрсеткіш, мүмкін бұл да сенімді емес). Алайда бұл кісі өлтіру туралы және тараптардың татуласуына қол жеткізу, мәселені үндемеу және істің барысын бермеу қиын.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қатысты жағымды материалдардың басым болуын күтуге болмайды. Рас, сынның бір бөлігі мемлекетке бағытталғанын атап өткен жөн. Бұл ең алдымен заңнамалық бастамаларға байланысты. Мәселен, соңғы жыл ішінде «Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл туралы» заң жобасына қатысты көптеген даулар туындады. Атап айтқанда, қазақстандық белсенділердің түрлі топтары осы заң жобасына қарсы петицияға қол жинады¹⁸⁹. Осы факті БАҚ-та қызу талқыланды.

Отбасындағы зорлық-зомбылықты тергеп-тексеру үшін ең көп пайдаланылатын «денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру» және «ұрып-соғу» баптарын Қылмыстық кодекстен 2017 жылы ӨҚБТК-ге ауыстыру мемлекет атына айтылған сын-ескертпелердің тағы бір бағыты болып табылады¹⁹⁰. Бұл шешім күмән тудырды, ал жарияланымдардың көпшілігінде балама көзқарассыз сыни көзқарас ұсынылған¹⁹¹. Егер сыншылардың негізгі дәлелін қорытындылай келе, жаза тым қатал емес, сіз олай ешкімді қорқыта алмайсыз, нәтижесінде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың өсуі болады. Бұл логикалық тізбек, әдетте, отбасылық зорлық-зомбылықтың қорқынышты эпизодтары бар бір немесе бірнеше оқиғалармен бірге жүреді. Алайда бұл эпизодтар заңға енгізілген өзгерістермен байланысты ма? Мысалдарда ұсынылған заңнамадағы жеңілдіктер туралы агрессорлар білгенде осындай болды ма? Немесе авторлар қылмыстың егжей-тегжейін таныстыра отырып, олардың жеңіл жазадан кейін болғанын (біз оны көрмейміз, өйткені мысалдар қылмыстың сипаттамасында немесе оның бір бөлігінде аяқталады) көрсеткісі келді ме? Жалпы алғанда, осы материалдардағы мысалдар оқырманға эмоционалды әсерден басқа маңызды семантикалық жүктемені бермейді. Ең дұрысы, кем дегенде бір жұмыс заңнаманың өзгеруі отбасылық зорлық-зомбылықтың өсуіне әкелгенін көрсетуі керек еді. Ол үшін осы жұмыс аясында кем дегенде екі балама түсіндірмені жоққа шығару қажет болды: (1) заңнамадағы өзгеріс құқық қорғау органдары қызметінің тиімділігінің өсуіне және соның салдарынан қылмыстарды көбірек анықтауға әкелді; (2) заңнамадағы өзгеріс және отбасылық-тұрмыстық салада жасалған құқық бұзушылықтар санының динамикасы бір-бірімен (мысалы, проблемаға қоғамның назарының өсуіне байланысты анықталған қылмыстар саны өсті, бұл құқық қорғау органдарының жұмысына қосымша ынталандыру болды) байланысты емес. Алайда жарияланған материалдардың ішінен біз балама түсіндірмелердің сәтсіздігін дәлелдей отырып, себептік байланысты көрсете алған жұмыстарды таба алмаймыз. Бұл журналистер үшін проблема емес (олар деректерді талдаудың мамандандырылған статистикалық әдістерін қолдануға міндетті емес), керісінше осы саладағы талдамалардың жоқтығы салдары. Егер мұндай зерттеулер академиялық журналдарда (шетелдік болса да) жарияланымдар түрінде қол жетімді болса, онда олар журналистердің мақалаларында көрініс табуы мүмкін.

Еларалық салыстырулардың нәтижелері көрсетіп отырғандай Қазақстанда отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа төзбеушіліктің салыстырмалы түрде жоғары көрсеткіштеріне қарамастан, олар әзірге осы бағыттағы озық елдерге жетпейді. Осыған байланысты осы көрсеткіштерді көшбасшы елдердің деңгейіне дейін жақсартуға қол жеткізу қажет. Табыстың (немесе мақсатқа қол жеткізудің) индикаторы ретінде, мысалы 5-7 жылда бір рет өткізілетін дүниежүзілік құндылықтар сауалнамасының келесі раундының көрсеткіштерін алуға болады. Бұл бағалаудың артықшылығы, ең алдымен ол мүлдем тәуелсіз. Бұл бағытта табысқа жету үшін әртүрлі мемлекеттік органдар мен қоғамдық құрылымдардың күш-жігерін үйлестіру қажет және жұмыс бірнеше бағыт бойынша жүзеге асырылуы қажет.

Ең алдымен, бұл отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа мүлдем төзбеушілікті қалыптастыру бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмысы. Бұл, ең алдымен, үйдегі зорлық-зомбылықтан тұрақты бас тартуды қалыптастырумен байланысты ақпараттық және білім беру бағыттарындағы жұмыс. Тағы бір маңызды бағыт – отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл шараларының тиімділігін бағалау бойынша талдамалық жұмыс. Мысалы, құқық қорғау органдарының осы бағыттағы жұмысы қаншалықты тиімді екенін бағалау. Мысалы, қазақстандық қоғамшылдар отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жаза түріндегі ақшалай айыппұлдардың толық тиімсіздігін жиі атап өтеді. Ой қарапайым: айыппұл отбасына түседі және оны агрессор ғана емес, зорлық-зомбылық құрбаны да төлейді. Алайда дәл бағалау үшін тиімділікті бағалаудың (ең дұрысы, құқық қорғау органдарына тәуелсіз) кешенді және тәуелсіз тетігі қажет. Осыған ұқсас жағдай көптеген басқа мәселелерге қатысты, мысалы, қажетті дағдарыс орталықтарының оңтайлы санын түсіну үшін бізге қазіргі уақытта жоқ проблеманың ауқымын кешенді тәуелсіз бағалауы (тіпті бірнеше тәуелсіз бағалау) қажет.

Медианы талдау отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы қоғамдық пікірталасқа байланысты бірнеше проблемалық мәселелерді анықтауға мүмкіндік берді. Бірінші және басты мәселе БАҚ-та ұсынылған ОТЗЗ туралы материалдардың көпшілігі сипаттамалық түрде болады және талдау деректері жоқ. Себептер мен қарсы іс-қимылдарды іздеу бойынша салмақты талқылаулар жетіспейді.

Алдыңғы проблемамен ішінара байланысты, бірақ ерекше жағдай болып табылатын келесі мәселе фактілерді тексеру мәселесіне қатысты.

¹⁸⁹ Петиция өте танымал болды және қазіргі уақытта 60 мыңнан астам қол жинады.

¹⁹⁰ Ерекшелік ретінде келесі мақаланы көрсетуге болады, онда жалпы сыни пікірлерге қарамастан, заңнамадағы өзгерістерге әртүрлі көзқарастар ұсынылған: Коростелева, Ю., Левина, М. ұрады және ұрады. 14 ақпан 2020. <https://vlast.kz/obsshestvo/37127-bet-i-budet-bit.html>.

¹⁹¹ Ерекшелік ретінде келесі мақаланы көрсетуге болады, онда жалпы сыни пікірлерге қарамастан, заңнамадағы өзгерістерге әртүрлі көзқарастар ұсынылған: Коростелева, Ю.М.Левина, ұрады және ұрады. 14 ақпан 2020. <https://vlast.kz/obsshestvo/37127-bet-i-budet-bit.html>.

Біз ҚР ҰЭМ ҰСБ мен ҚР БП ҚСЖАЕК өкілдері статистикалық деректерді іздеу және олармен жұмыс істеу бойынша журналистер (мүмкін, қоғам белсенділері) үшін тренингтер немесе оқыту семинарларын өткізуді ұсынамыз.

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық мәселелерін қоғамдық талқылау академиялық сараптаманың айқын болмауымен сипатталатындықтан, оның дамуын ынталандыратын шаралар қабылдау қажет. Мұнда бірнеше мүмкіндіктер бар.

Біріншіден, қол жетімді дерекқорларға қол жетімділікті ашу керек. Сонымен қатар, белгілі бір техникалық немесе тіпті заңнамалық шектеулер болса, ең жаңа деректерді ашық қол жетімді етудің қажеті жоқ. Мысалы, 2017 жылы Статистика комитеті жүргізген әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық бойынша іріктелі зерттеудің бастапқы (біріктірілген) деректеріне қол жеткізуге болады. Салыстырмалы түрде ескі деректерге қол жеткізу неге маңызды? Жақсы академиялық зерттеушілер бұл құбылысты талқылауға емес, оның пайда болу себептеріне назар аударады. Себеп - салдарлық байланыстар зат өте тұрақты, бір рет анықталған себеп тетігі он немесе одан да көп уақыт жұмыс істей алады. Бұл тұрғыда 2017 жылғы деректер ескірген болып табылмайды.

Екіншіден, осы бағыт бойынша академиялық зерттеулер жүргізуді ғылыми жобаларды гранттық қаржыландырудың қолданыстағы тетіктері арқылы ынталандыру, сондай-ақ арнайы, бір реттік зерттеулерге тапсырыс беру арқылы жасауға болады. Үшіншіден, қазақстандық зерттеушілердің отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемалары жөніндегі негізгі мамандандырылған журналдарда жарияланымдық белсенділігін ынталандыру маңызды. Рецензиялауды қатаңдату процесі қазақстандық ғалымдарға себептер мен қарсы іс-қимыл шараларының проблемаларын түсінуді сапалы жақсартуға мүмкіндік береді, бұл одан кейін БАҚ-тағы отбасылық тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемалары туралы қоғамдық пікірталасқа оң әсер етеді.

ТҮЙІНДЕР

Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасы күн тәртібіндегі аса маңызды мәселелердің бірі екені даусыз. Бұл проблема басқа проблемалардың үлкен тобымен туындайтынын ескере отырып, кешенді шешімді қолдану қажет. Жоғарыда баяндалғандарға сүйене отырып, келесі қорытындыларды атап өткен жөн:

1. Соңғы жылдары БАҚ-та таралатын отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың атышулы жағдайлары, оның ішінде жас балаларға қатысты зорлық-зомбылық әрекеттерін қолдану жағдайлары осы проблеманы күн тәртібіне шығаруға себеп болды.

2. Тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемасының өсуінде осы саладағы ойластырылмаған және тиімсіз заңнама үлкен рөл атқарады. Осы себепті, көптеген агрессорлар құрбандарына ауыр зиян келтіргеніне қарамастан, жазасыз қалады. Бұл ретте қазақстандық қоғам тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы жазалардың қазіргі жүйесін қатты айыптайды, бұл заңнаманы және кез келген зорлық-зомбылық әрекеттерін жасағаны үшін жазалау шараларын қайта қарау қажеттілігін туындатады.

3. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың себептері болып табылатын әртүрлі факторлар бар: алкоголь, нашақорлық, психологиялық проблемалар, төмен өмір сүру деңгейі, жұмыссыздық және т.б. Агрессор балалық шақта зорлық-зомбылыққа ұшырауы мүмкін, содан кейін оның санасында отбасылық қатынастар туралы қате түсінік пайда болды.

4. Гендерлік теңсіздік отбасылық зорлық-зомбылықтың негізгі себептерінің бірі болып табылады. Ондаған жылдар бойы қалыптасқан гендерлік стереотиптер адамның мінез-құлқын жынысына байланысты түсіндіреді. Сонымен қатар, дәстүрлі патриархалды қоғамдарда гендерлік стереотиптерден ауытқу айыпталады, бұл адамға тең емес қарым-қатынасқа және көбінесе зорлық-зомбылық көріністеріне әкеледі.

5. Респонденттердің пікірінше, ОТЗЗ негізгі себептері: әлеуметтік-экономикалық, жұмыссыздық, зиянды әдеттер, алкогольизм, нашақорлық, құмар ойындар, отбасындағы зорлық-зомбылық, моральдық-психологиялық, физикалық сипаттағы проблемалар.

6. Сауалнама нәтижелері бойынша респонденттерге таныс отбасыларындағы жалғасып жатқан зорлық-зомбылықтың себептері: зорлаушыдан қорқу, жәбірленушінің агрессорға материалдық тәуелділігі, жәбірленушінің қоршаған ортадан қолдауының болмауы.

7. Шет мемлекеттердің ОТЗЗ туралы заңнамасы тек отбасы мүшелері ғана емес, сондай-ақ өзге де туыстары мен жәбірленушімен бірге тұратын адамдар, қорғаншылар мен қамқоршылар кіретін субъектілердің (заңды қолдану аясының) кең ауқымын қамтиды.

8. Халықаралық тәжірибені талдау ОТЗЗ алдын алу, сондай-ақ тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек көрсету саласындағы бірқатар табысты тәжірибелерді анықтады. Алайда ең үлкен нәтижеге барлық тәжірибелерді, атап айтқанда, үйдегі агрессорлар үшін барабар және бұлтартпас жазалаумен тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы тиімді заңнаманы кешенді қолдану кезінде ғана қол жеткізуге болады; құқық қорғау органдарының, прокуратура органдарының және сот органдарының қызметкерлерін үйдегі зорлық-зомбылық істерін тергеп-тексеру мәселелері бойынша оқыту; қорғау ордерлерін/қорғау нұсқамаларын және соттың ерекше шарттарын қолданудың икемді шарттары; тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге уақтылы кешенді білікті және тегін көмек көрсету.

9. 2020 жылы коронавирустық пандемиямен күрес шараларының әсері, атап айтқанда, елде төтенше жағдайдың енгізілуі және азаматтардың өзін-өзі оқшаулауына алып келген локдаун Қазақстандағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларының жиілеуіне әсер етті.

10. Зорлық-зомбылық құрбандарымен терең сұхбат деректері әйелдің агрессормен үйленгеннен кейін жиі зорлық-зомбылыққа ұшырайтындығын көрсетеді. Сонымен қатар, себептер ерлі-зайыптылар арасындағы қызғаныш пен түсініспеушілікті, сондай-ақ менталитет пен жазасыздықты білдіреді. Көптеген құрбандар болған зорлық-зомбылық үшін өздерін кінәлайтынын, көбінесе олардың көпшілігі біраз уақыттан кейін агрессорға оралатынын атап өткен жөн.

11. Үйдегі зорлық-зомбылықты тек әйелдер мен балаларға ғана емес, сонымен қатар отбасының басқа мүшелеріне де қатысты қарау керек. «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ әлеуметтанулық сауалнамасының нәтижелері көрсеткендей отбасындағы қатыгездік көбінесе әйелдер мен балаларға қатысты – 72,3% және 57,2%, қарт адамдарға қатысты – 24,7%, мүгедек адамдарға қатысты – 15%, ерлерге қатысты 13,8% болатынын атап өтті. Респонденттердің 7% Қазақстанда мұндай проблема жоқ деп санайды.

12. Гендерлік теңсіздік отбасылық зорлық-зомбылықтың негізгі себептерінің бірі болып табылады. Гендерлік стереотиптер адамға тең емес қарым-қатынасқа және көбінесе зорлық-зомбылық көріністеріне әкеледі. 18 жастан асқан зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің жасы, зардап шеккендердің мүгедектігі мен басқа да ауыр сырқаттары бойынша құқық бұзушылықтар жөнінде ресми статистика жоқ.

13. «Рухани жаңғыру» ҚҚДИ әлеуметтанулық зерттеу нәтижелері респонденттер отбасылық зорлық-зомбылық фактілері туралы ақпаратты интернеттен және әлеуметтік желілерден – 70,2%, теледидардан – 62,8% және достары мен таныстарынан – 29,5% жиі білетіндігін көрсетті.

14. Отбасылық зорлық-зомбылық туралы танымал әлеуметтік ақпарат көзі – Instagram, Whatsapp және Facebook. Көшбасшы Instagram – 63,8%, ең аз ақпарат – 0,9% Twitter-ден алынады.

15. Медиа талдауы келесі проблеманы анықтауға мүмкіндік берді: БАҚ-қа ОТЗЗ бойынша ұсынылған материалдардың көпшілігі хабарлама сипатында, криминалдық оқиғаға ұқсайтын, кейде нақтырақ айтылатын оқиғалар, олар қарсы іс-қимыл себептері мен шараларын анықтауға мүмкіндік бермейді. Келесі бір проблема академиялық сараптама мен ұсынылған ақпараттың талдамалық базасының болмауы.

16. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық ауыр зардаптарға әкеледі – жәбірленушінің денсаулығына физикалық және психологиялық зиян келтіріледі, кейде ол қалпына келмейді. Отбасылық зорлық-зомбылықтың куәсі болған балаларда мұндай отбасылық сценарийге деген белгілі бір дүниетаным мен көзқарас қалыптасады – көбісі есейген кезде өз отбасыларында агрессия көрсетеді, өйткені олар балалық шақта дәл сондай іс-қимылдарды көрген.

17. Негізгі себептерді жою және зорлық-зомбылық жағдайларын азайту үшін проблемасы бар отбасыларды осы проблемамен күресу жолдарын тиімді анықтау үшін нақты қарастыру қажет. Дәстүрлі-патриархалдық қазақстандық менталитет дүниетанымы қазіргі заманғы шеңберінің нысанына енді сай келмейді, сондықтан проблеманы қарау және бүгінгі болмысқа негізделе отырып, оны шешу тиімдірек болады.

18. Тұрмыстық зорлық-зомбылықты қылмыстылыққа жатқызу барлық қарастырылған мемлекеттерге тән. Сонымен қатар, бірқатар елдерде тұрмыстық зорлық-зомбылық ауырлататын жағдай ретінде анықталды. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық актілерін жасаған адамдарды қылмыстық қудалау қаралған мемлекеттердің көпшілігінде жариялы айыптау тәртібімен жүзеге асырылады, яғни зардап шеккен адамның қылмыстық іс қозғау үшін арызының міндетті түрде болуын талап етпейді.

19. Арнаулы әлеуметтік қызметтерді (әлеуметтік-тұрмыстық; әлеуметтік-медициналық; әлеуметтік-психологиялық; әлеуметтік-педагогикалық; әлеуметтік-еңбек; әлеуметтік-мәдени; әлеуметтік-экономикалық; әлеуметтік-құқықтық) талдау олардың кең ауқымды спектрі, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық нәтижесінде өмірлік қиын жағдайға тап болған адамдарға көмек көрсетудің әртүрлі салаларын қамту, жедел психологиялық оңалтуға жәрдемдесу, зорлық-зомбылық құрбандарын одан әрі дамытуға және әлеуметтік бейімдеуге ынталандыру туралы айтуға негіз береді.

Сонымен қатар, қызметтерді алудың белгіленген тәртібіне қарамастан, тәжірибе зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсету тетігіндегі мынадай проблемаларды көрсетеді:

- әйел өзіне қатысты зорлық-зомбылықты дәлелдеуі керек болған кезде жәбірленушінің мәртебесін анықтау мәселесі;

- объективті себептерге байланысты ата-анасының асырауындағы және зорлық-зомбылықтың куәгерлері болған кәмелетке толған балалармен бірге уақытша болу және тұру ұйымында болу мүмкіндігінің болмауы. Зорлық-зомбылықтың куәсі бола отырып, олар психологиялық жарақат алады және психиканы қалпына келтіру жұмыстарына мұқтаж;

- арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы, әсіресе ауылдық жерлерде ақпараттың болмауы;

- арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету мүмкіндігін қиындататын немесе шектейтін құқықтық олқылықтар.

20. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу жүйесінің барлық субъектілерінің қызметі қоғамның әл-ауқатын, ел халқының құқықтық санасы мен құқықтық мәдениетін арттыру, отбасылық құндылықтар мен отбасы институты ғұрыптарын жандандыру сияқты жалпы әлеуметтік міндеттерді шешу арқылы жанама түрде әсер ететін экономикалық, саяси, идеологиялық, мәдени-тәрбиелік, құқықтық және басқа да іс-шаралар жиынтығынан тұратынын атап өткен жөн.

Алдын алу субъектілері қызметінің тиімділігі бірқатар факторлардың жиынтығына байланысты, олардың ішінде субъектілердің өзара іс-қимылы және оларды салааралық үйлестіру жатады.

Алайда тәжірибе көрсетіп отырғандай, өзара іс-қимыл есептік-талдамалық ақпарат алмасумен және деңгелек үстелдер мен ғылыми-практикалық конференциялар түрінде тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларын талқылаумен шектеледі. Отбасылық-тұрмыстық қатынастар саласында өзара іс-қимыл алгоритмінің, құқық бұзушылықтардың және олардың құрбандары туралы бірыңғай ақпараттық базаның болмауы жедел ақпарат алмасу және мәселені тиімді шеше алмайды.

ҰСЫНЫСТАР

Әлеуметтік сауалнама деректерін, статистикалық деректерді талдау және Қазақстан Республикасындағы тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы ахуалға жалпы шолу негізінде жекелеген мемлекеттік органдар үшін бірқатар ұсыныстар ұсынылады:

1. Қазақстан Республикасының Үкіметіне:

1.1. Тұрмыстық зорлық-зомбылықты болдырмауда кешенді ведомствоаралық тәсілді құруды қамтамасыз ету. Жергілікті деңгейде ішкі істер, денсаулық сақтау, білім беру, әлеуметтік қорғау, әділет органдары арасындағы неғұрлым тиімді ынтымақтастық үшін үйдегі зорлық-зомбылық жағдайларын қайта бағыттау және сектораралық үйлестіру жүйесін жолға қою.

1.2. Зорлық-зомбылықтың түрлі жағдайларында мемлекеттік құрылымдардың өзара іс-қимылының әзірленген алгоритмдері мен хаттамалары бар тетікті әзірлеу. Барлық құрылымдар мен мекемелер арасындағы үйлестіруді қамтамасыз етуге жауапты органды тағайындау.

1.3. Әлеуметтік тұрғын үй, тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге арналған жәрдемақы, кәсіптік білім алу, жұмысқа орналасу және т.б. сияқты зорлық-зомбылық жағдайларында кешенді ден қою шараларын тиімді қолдануды қамтамасыз ету үшін бюджет әзірлеп қабылдау.

1.4. Полиция, прокуратура қызметкерлерін, заңгерлерді, судьяларды, психологтарды, әлеуметтік қызметкерлерді, дәрігерлерді және басқа да мамандарды ведомствоаралық өзара іс-қимыл стандарттары бойынша оқыту және біліктілігін арттыру бағдарламаларын жүзеге асыру.

1.5. Тиісті қызметтерге барлық қажетті қорытындыларды, ескертулер мен ұсынымдарды жариялай отырып, үйдегі зорлық-зомбылық жөніндегі статистикалық ақпаратты жинауға, талдауға және жинақтауға жауапты құрылымдарды тағайындау. Тұрмыстық зорлық-зомбылық проблематикасын жүйелі түрде терең зерттеуді жүзеге асыру;

1.6. Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл саласындағы мемлекеттік саясатты жүзеге асыратын орталық мемлекеттік органдар, сондай-ақ өкілеттіктеріне отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жөніндегі шараларды іске асыру кіретін жергілікті атқарушы органдар қызметінің тиімділігін бағалауда отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы зорлық-зомбылықты ерте анықтау және оған қарсы іс-қимыл тиімділігінің индикаторларын әзірлеу;

1.7. Гендерлік зорлық-зомбылық, үйдегі зорлық-зомбылық туралы халыққа білім беру стратегияларын әзірлеу және мектептердегі, университеттердегі білім беру бағдарламалары арқылы мінез-құлқы өзгерту стратегияларын қолдану, мамандардың білім беру бағдарламаларына тақырыптық модульдерді енгізу, халық үшін ақпараттық науқандар өткізу.

2. Қазақстан Республикасының Бас прокуратурасына:

2.1. Тұрмыстық зорлық-зомбылық істері жөніндегі статистикаға мынадай қосымша санаттар енгізу және тиісті мемлекеттік органдарды осы статистиканы ұсынуға міндеттеу:

- бір адам бір жыл ішінде тұрмыстық зорлық-зомбылық саласында жасаған қайталама құқық бұзушылықтар саны;

- ішкі істер органдарына берілген қорғау ұйғарымдарының саны;

- сот берген ерекше талаптардың саны;

- ішкі істер органдарына жыл ішінде қайта берілген қорғау нұсқамаларының саны;

- сот бір жыл ішінде қайта берген ерекше талаптардың саны;

- тұрмыстық зорлық-зомбылық нәтижесінде алған жарақаттардың саны мен түрлері.

- жас топтары бөлінісінде ауырлық дәрежесі бойынша (кәмелетке толмағандарға қатысты отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларын жеке тіркеу), құрбанның және агрессордың жынысы бойынша, сондай-ақ жәбірленушіде мүгедектік пен ауыр аурулардың болуы бойынша ақпарат жинау;

2.2. Құқық бұзушылықтарды әрбір бөлім және саралау белгісі статистикасы бойынша бөле отырып, құқық бұзушылықтарды есепке алу жүйесін жетілдіру;

2.3. Денсаулыққа жеңіл зиян келтіргені және ұрып-соққаны үшін қылмыстық жауапкершілік енгізу;

2.4. ҚР ІІМ-мен бірлесіп кәмелетке толмағандарды психологиялық құдалағаны үшін қылмыстық жауапкершілік енгізу мәселесін қарастыру.

3. Қазақстан Республикасының Ішкі істер министрлігіне:

3.1. Отбасылық зорлық-зомбылық мәселелері бойынша заңнамаға келесі өзгерістер енгізу қажет:

3.1.1 ӘҚБ Кодекске «Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы құқыққа қарсы әрекеттер» деген 73-баптың мазмұнын өзгерту. Онда келесі диспозицияны қосу:

Тұрмыстық зорлық-зомбылық, жыныс белгісі бойынша зорлық-зомбылық жасау, яғни кез келген іс-әрекетті қасақана жасау (әрекет не әрекетсіздік) физикалық, психологиялық немесе экономикалық сипаттағы (егер күш қолдану денсаулыққа физикалық ауырсынуға немесе денсаулыққа зиян келтірмесе, сондай-ақ жәбірленушінің заңда қарастырылған құқығы бар тұрғын үйінен, тамақтан, киім-кешектен, басқа да мүлікті немесе құралдардан айырмаса, қорқыту, қорлауға немесе құдалауға әкелмесе) отбасылық-тұрмыстық қатынастарда құқық бұзушымен бірге тұратын адамның құрметпен қарауда көрінетін жеке тұрғын үйдегі, пәтердегі немесе басқа

тұрғын үйдегі олардың тыныштығын бұзу, соның салдарынан жәбірленушінің денсаулығына физикалық немесе психикалық зиян келтіру – он тәулікке дейінгі мерзімге ескерту жасауға немесе қамаққа алуға әкеп соғады. Осы баптың бірінші бөлігінде көзделген бұзушылықтардың бірі үшін бір жыл ішінде әкімшілік жазаға тартылған адам жасаған нақ сол әрекеттер – он бес тәулікке дейінгі мерзімге қамаққа алуға әкеп соғады.

3.2. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» ҚР Заңына өзгерістер енгізу және келесі шараларды қарастыру: 1) Орталықтандырылған мониторингті және талдау жүргізу әдіснамасын қамтамасыз ету; уәкілетті орган әзірлейтін тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі шаралардың тиімділігін бағалау мәселелері бойынша әлеуметтік көмек тағайындау; 2) стратегиялық жоспарлардағы тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы бойынша нысаналы индикаторларды айқындау; дамыту жоспарлары мен бағдарламаларына мониторинг жүргізу; 3) тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері туралы статистикалық деректердің мониторингі, оларды жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларды талдау; 4) орталық және жергілікті деңгейлерде тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы саласындағы іс-шаралар кешенін әзірлеу және іске асыру; 5) тұрмыстық зорлық-зомбылықтың жай-күйіне, себептері мен жағдайларына, тиімділігіне зерттеулер жоспарлау, ұйымдастыру және жүргізу алдын алу және оны заңнамаға сәйкес қолдану практикасы саласындағы заңнаманы жетілдіру бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу; 6) тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы бойынша ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу болып табылады, қорғауды, әке болуды, баланы қорғауды, адам құқықтарын құрметтеуді, жеке тұлғаны дамыту мен тәрбиелеуді, кемсітушілікке жол бермеуді, қоғамда, оның ішінде білім беру қызметі шеңберінде және бұқаралық ақпарат құралдарында мінез-құлықтың зорлық-зомбылық үлгілеріне төзбеушілікті қалыптастыруды көздейтін ақпараттық-насихаттық қамтамасыз ету болып табылады.

3.3 Қылмыстық кодекске «тұрмыстық зорлық-зомбылық» деген жаңа бап енгізу:

«Тұрмыстық зорлық-зомбылық, яғни кінәлі адам отбасылық немесе жақын қарым-қатынаста болатын ерлі-зайыптыларға немесе бұрынғы ерлі-зайыптыларға немесе басқа адамға қатысты физикалық, психологиялық немесе экономикалық зорлық-зомбылықты қасақана жүйелі түрде жасау, бұл зардап шегушінің дене немесе психологиялық азап шегуіне, денсаулығының бұзылуына, еңбекке қабілеттілігінен айрылуына, эмоциялық тәуелділігіне немесе өмір сүру сапасының нашарлауына әкеп соғатын болса, - бір жүз елуден екі жүз қырық сағатқа дейінгі мерзімге қоғамдық жұмыстарға не алты айға дейінгі мерзімге қамаққа алуға немесе бес жылға дейінгі мерзімге бас бостандығын шектеуге немесе екі жылға дейінгі мерзімге бас бостандығынан айыруға жазаланады».

Заңнамадағы тұрмыстық зорлық-зомбылық жекелеген зорлық-зомбылық актілері ретінде емес, процесс ретінде қарастыру.

3.4. Қылмыстық кодекстің 54-бабы қылмыстық жауаптылық пен жазаны ауырлататын мән-жайлар екі жаңа мән-жай енгізу:

- «ерлі-зайыптыларға немесе бұрынғы ерлі-зайыптыларға немесе кінәлі адам отбасылық немесе жақын қарым-қатынаста болған (болған) басқа адамға қатысты қылмыстық құқық бұзушылық жасау

- «баланың көзінше қылмыстық құқық бұзушылық жасау»

3.5. Қылмыстық іс жүргізу кодексінде «Тұрмыстық зорлық-зомбылық» бабы бойынша істерді жеке-жариялы айыптау істері санатына ауыстыру, ал егер жәбірленуші кәмелетке толмағандар, мүгедек адамдар, қарттар, жүкті әйелдер және сот әрекетке қабілетсіз деп таныған адамдар болса, онда бұл істер жариялы айыптау істері санатына ауыстырылуға тиіс.

3.6. Қылмыстық құқық бұзушылықтар құрамына енгізу мынадай құқыққа қарсы іс-әрекеттер: 1) қасақана кінәлі адамға, жүктілік жағдайындағы әйелге, кәмелетке толмаған адамға, басқа қорғансыз немесе дәрменсіз адамға не кінәліге тәуелді адамға әдейі жеңіл зиян келтіру; 2) кінәлі адамды, жүктілік жағдайындағы әйелді, кәмелетке толмаған адамды, басқа да қорғансыз немесе дәрменсіз адамды, тәуелді адамды ұрып-соғу;

3.7. Сотқа дейін тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы істер бойынша тараптардың татуласуын жою.

3.8. Қорғау нұсқамасын беру кезінде құқық бұзушыны күн сайын тұрғылықты жері бойынша учаскелік инспекторда белгіленуін міндеттеу.

3.9. Зорлық-зомбылық тәуекелінің дәрежесіне және зардап шеккендердің қауіпсіздік жағдайларына байланысты қорғау нұсқамасын қолданудың икемді шарттарын енгізу.

3.10. Қорғау нұсқамасында (жәбірленуші адамның пікірін ескере отырып) кінәлі адамға қатысты қорғау нұсқамасына қол қойылған кезден бастап 3 тәуліктен 10 тәулікке дейін жәбірленуші адаммен бірге (жалпы тұрғын алаң аумағында) тұруға тыйым салуды белгілеу. Бұл, біріншіден, жәбірленуші тұлғаның қауіпсіздігін дереу қамтамасыз етуге мүмкіндік береді; екіншіден, әкімшілік ұстап алу сияқты іс жүргізуді қамтамасыз ету шарасын қолданбай құқық бұзушылықтың жолын кесуге не әкімшілік ұстап алу мерзімі өткеннен кейін оны жасауды жалғастыруға жол бермеуге мүмкіндік береді;

Зардап шеккендер үшін қауіп болған жағдайда, қорғау ұйғарымы бойынша құқық бұзушының зардап шеккен адаммен бір тұрғын үйде 1 айға дейінгі мерзімге бірге тұру құқығын уақытша шектеу мүмкіндігін енгізу, сондай-ақ құқық бұзушының жаңа тұратын орынын хабарламағаны үшін жауапкершілікпен учаскелік полиция қызметкеріне хабарлауды міндеттеу.

3.11. Қорғау нұсқамасының шарттарын бұзғаны үшін жауапкершілікті ӘҚБТК-ден Қылмыстық кодекске ауыстыру, өйткені әкімшілік жауапкершілік тұрмыстық зорлық-зомбылықты қайталап жасауды тежеуде тиімді емес.

3.12. Куәгер балалар мен тұрмыстық зорлық-зомбылық жәбірленушілерін құқықтық қорғау жөнінде нормалар енгізу. Үйдегі агрессордың балалармен, оның ішінде дағдарыс орталықтарында болған кезде байланысын шектеу арқылы баланың мүдделері мен оның қауіпсіздігінің сақталуын қамтамасыз ету.

3.13. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендердің құқықтары туралы толық және түсінікті ақпаратпен,

тұрмыстық зорлық-зомбылық туралы өтініш беру туралы нұсқаулықпен және үйретуші бейнемен және мүгедек адамдардың қажеттіліктерін ескере отырып, зардап шеккендер тегін құқықтық, әлеуметтік, медициналық, психологиялық және өзге де көмек ала алатын басқа ұйымдарға сілтемелермен Мемлекеттік веб-сайт құру.

3.14. Барлық полиция қызметкерлерін гендерлік және тұрмыстық зорлық-зомбылық, оның динамикасы, салдары, қарым-қатынас принциптері және зардап шеккендерге көмек көрсету мәселелері бойынша жүйелі түрде кешенді оқыту;

3.15. Профилактикалық бақылауда және есепте тұрған адамдармен, оның ішінде алкогольді ішімдіктерді асыра пайдаланатын адамдармен профилактикалық жұмысты күшейту;

3.16. Тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері туралы өтініштер мен хабарламаларды тіркеу үшін барлық уәкілетті органдарға біріктірілген ақпараттық дерекқорды қалыптастыру. Бұл жалпы тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайына талдау мен бағалау жүргізуге, жедел шаралар қабылдауға мүмкіндік береді;

3.17. Отбасы-тұрмыстық қатынастар саласында әкімшілік құқық бұзушылық жасаған адамның мінез-құлқына ерекше талаптардың қатарында маман-психологтан (ӘҚБТК-нің 54-бабында көзделсін) оңалту курстарын өту міндетін белгілеу. Психологиялық-түзету жұмыстарының аяқталғанын растау ІІО-да профилактикалық есептен шығаруға негіз болатын психолог-маманның қорытындысы болуы тиіс. Аталған міндетті орындамағаны үшін ӘҚБТК-нің 669-бабына сәйкес жауапкершілік көздеу. Бұл бүгінде агрессормен жүргізіліп жатқан жұмыстың болмауы мәселесін шешеді;

3.18. Алдын алу сияқты жазалау шараларын алып тастау арқылы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін әкімшілік жауапкершілікті күшейту;

3.19. Өз қызметі туралы кең ауқымды ақпараттық-түсіндіру жұмыстарын жүргізу;

3.20. Олармен әрі қарай кешенді жұмыс істеу үшін агрессорлардың мәліметтер базасын құру.

4. Қазақстан Республикасының Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігіне:

4.1. Еңбек кодексіне жалақы төленбейтін үй еңбегімен айналысатын отбасы мүшелеріне, мысалы, еңбекке жарамсыз отбасы мүшелеріне, жас балаларға күтім жасағаны үшін ең төменгі жалақы беру нормасын енгізу.

Осыған ұқсас тәжірибе қазірдің өзінде Колумбия, Коста-Рика, Уругвай, Германия, Данияда қолданылады. Үйде ақы төленбейтін жұмыспен айналысатын әйел әрқашан қандай-да бір табысқа және аз болса да, қаржылық тәуелсіздікке ие болады, бұл оған агрессордан қашудан қорықпауға мүмкіндік береді. Нәтижесінде зардап шеккен адамның агрессорға қаржылық, материалдық және психологиялық тәуелділігі төмендейді, зардап шеккендердің психологиялық денсаулығы жақсарады, адами капиталды дамыту үшін зорлық-зомбылық құрбандарын қоғамның экономикалық өміріне қатысуға тарту.

4.2. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың ересек құрбандары үшін 6 ай ішінде ең төменгі жалақы мөлшерінде мемлекеттік жәрдемақы, уақытша әлеуметтік тұрғын үй, сондай-ақ жұмысқа орналасуға көмек беруге құқығы бар.

Бұл 6 ай жәбірленушінің агрессорға материалдық және психологиялық тәуелділігін азайту үшін беріледі. Осы уақыт ішінде зардап шеккен адам жаңа мамандықтан, біліктіліктен өтуге және 6 айдан кейін жұмысқа шығуға міндеттенеді.

4.3. Жұмыс берушілер тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге зорлық-зомбылықтан кейін денсаулығын қалпына келтіру үшін 7 күнге дейін арнаулы ақылы демалыс беру міндетін енгізу ұсынылады. Демалыс үйдегі зорлық-зомбылық жағдайы ішкі істер органдарында тіркелген кезде ғана беріледі.

4.4. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендер үшін еліміздің басқа елді мекендеріндегі ұйымдардың филиалдарына ауысу құқығы енгізуін.

4.5. ҚР ДСМ бірлесіп үй агрессорларына арналған түзету бағдарламаларын әзірлеп енгізу.

4.6. «Тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу туралы» Қазақстан Республикасының 2009.12.04 N214-IV Заңына, сондай-ақ «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы» ҚР ДСӘДМ 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығына, егер олар тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған болса, мүгедек адамдар мен қарт адамдарды қолдаудың ерекше шаралары туралы ережелер енгізу. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балалардың көмеке жүгіну тетіктерін әзірлеу.

4.7. Зардап шеккендер дағдарыс орталықтарында онда міндетті тұру жағдайынсыз білікті заң және өзге де көмек алу мүмкіндігін қамтамасыз ету.

4.8. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге көмек түрлері туралы толық ақпараты бар мемлекеттік Веб-сайт құру.

4.9. Отбасындағы, әсіресе әйелдерге, балаларға және мүгедек адамдарға қатысты зорлық-зомбылықсыз қатынастарды ілгерілету бойынша ақпараттық-ағарту науқанын ұйымдастыру.

Баланы тәрбиелеу бойынша нақты ұсыныстармен және ата-ананың балаға қатысты мінез-құлық нормалары бойынша кеңестермен әртүрлі жастағы балалардың ата-аналары үшін мемлекеттік және орыс тілдерінде жеңіл қабилданатын материал дайындау. Бұдан басқа, Қазақстан халқының кейбір бөлігі «қалыпты» отбасылық қарым-қатынастар қандай болу керектігін толық түсінбейтіндіктен және өз отбасы мүшелері тарапынан зорлық-зомбылық көріністерін тануды білмейтіндіктен, азаматтарды ағарту үшін түрлі кейстер негізінде зорлық-зомбылық көріністерінің негізгі белгілерін егжей-тегжейлі сипаттай отырып, жеке материал дайындау ұсынылады. Бұл материал көбінесе зорлық-зомбылық құрбандарымен кездесетін тәжірибелі психологтармен, әлеуметтік қызметкерлермен, құқық қорғау қызметтерімен және медицина қызметкерлерімен консультациялар негізінде дайындалуы керек. Бұл материалды қоғамдағы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың профилактикасы үшін мемлекеттің барлық азаматтары үшін жалпыға бірдей қолжетімді болуын және жаппай таратылуын қамтамасыз ету қажет.

4.10. Республиканың әрбір өңірінде зорлық-зомбылық құрбандарына арналған дағдарыс орталықтарының желісін кеңейту.

4.11. Отбасылық зорлық-зомбылық агрессордың кез-келген психологиялық тәуелділігіне байланысты жиі кездесетіндіктен, халықтың тәуелді топтарына (маскүнемдер, нашақорлар, ойын құмарлар) көмек көрсету үшін ведомстволық бағынысты дағдарыс орталықтарын ұйымдастыру қажет, онда олар мамандардың жоғары білікті психологиялық және психиатриялық көмегін ала алады.

4.12. 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыруды ескере отырып Президент Қ.Ж.Тоқаевтың 2021 жылғы 1 шілдедегі «Ұрпақ теңдігі» жаһандық форумындағы бейнеүндеуінде айтылған шараларды ескере отырып, гендерлік теңдік мәселелері бойынша жеке тетік құруды қарастыру қажет¹⁹². Тетікті құру кезінде әйелдердің экономикалық мүмкіндіктерін жақсартуға нақты көңіл бөлінуі тиіс. Құрылған тетіктің шеңберінде материалдық және консультациялық қолдауды жүзеге асыру, сондай-ақ жұмысқа орналастыруды қамтамасыз ету үшін жұмыссыз әйелдерге көмек көрсету бағдарламаларын әзірлеу қажет.

4.13. Қазақстандықтардың некеге тұру жасын бақылауға алу керек. Қазақстанда неке жасы 18 жас болғанына қарамастан, осы жастан кіші қыздар жүктілік жағдайында некеге тұра алады.

4.14. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығына толықтырулар әзірлеу:

а) 6-тармақта ҚР азаматтарының, шетелдіктердің және азаматтығы жоқ адамдардың арнаулы әлеуметтік қызметтерін алу үшін уақытша болу және тұру ұйымдарына жүгіну мүмкіндігін қарастыру;

б) 26-Т. дене мүмкіндіктері шектеулі немесе психикалық аурулары бар (айналасындағыларға қауіп төндірмейтін) балалардың зорлық-зомбылық құрбанымен бірге уақытша болу және тұру ұйымдарында болу мүмкіндігін қарастыру;

в) 30-тармақта арнаулы әлеуметтік қызметтерді ұсыну туралы шешім шығару үшін құжаттарды ұсыну қажет екі мерзім айқындалсын: бір жұмыс күні ішінде – Цифрлық мүмкіндіктерді пайдалана отырып, құжаттарды электрондық форматта ұсыну үшін; үш жұмыс күні ішінде-бірегей құжаттардың қағаз нұсқасын ұсыну үшін. Бұл жәбірленушінің мүдделерін тез қорғауға, жұмыс уақытын тиімді пайдалануға мүмкіндік береді;

г) адамды тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбаны ретінде сәйкестендіру үшін бағалау парағының нысанын белгілеу¹⁹³ (60-61 бетті қараңыз)

д) балалармен оңалту жұмысын ұйымдастыру мақсатында тұрмыстық зорлық-зомбылық куәларын, қатыгез қарым-қатынас құрбандарын балаларды сәйкестендіру бөлігінде.

4.15. Барлық дағдарыс орталықтарын республикалық деңгейде ІІМ немесе ЕХӘҚМ арқылы бір базаға біріктіруге, бір-бірімен таныстыруға, мамандарды тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарымен жұмыс істейтін мамандарды бағдарлы оқыту.

4.16. Дағдарыс орталықтары санын көбейтуді (мысалы, Ақмола облысында 7 дағдарыс орталығы жұмыс істейді, оның 4-уі тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары үшін арнаулы әлеуметтік қызмет көрсету стандартына сәйкес жұмыс істейді, ал 3-уі аудандарда мемлекеттік әлеуметтік тапсырыс шеңберінде тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарымен жұмыс істеу үшін барлық қажетті мамандарды тартуға мүмкіндігі жоқ 1-4 төсек-орынға ашылған) қарастыру.

5. Қазақстан Республикасының Білім және ғылым министрлігіне:

5.1. Барлық қазақстандық мектептер үшін, әсіресе, пубертат жасындағы балалар үшін (12-13 жастан бастап) міндетті жыныстық білім беру бойынша ерекше бағдарлама дайындау ұсынылады. Бағдарлама білікті психологтармен, сексологтармен және медицина қызметкерлерімен тығыз ынтымақтастықта құрылуы керек. Тиімді бағдарламаны құру үшін нәзік тәсіл қажет, сондықтан мектеп жасындағы балалардың ата-аналары арасында жалпы республикалық әлеуметтік зерттеу жүргізу және бағдарламаны дайындау кезінде зерттеу нәтижелерін ескеру маңызды.

5.2. Мектеп жасындағы балалардың ата-аналарымен отбасындағы жыныстық тәрбие мәселелері және «салауатты» отбасылық ахуалдың балалардың дамуына әсерінің маңыздылығы жөнінде ақпараттық-ағартушылық әңгімелер жүргізуді қамтамасыз ету қажет. Сынып сағаттары/ата-аналар жиналысы аясында әңгімелесулер өткізу, бұл мәселеге барынша мұқият қарау және Қазақстандық ата-аналардың дәстүрлі дүниетанымын ескеру.

5.3. Жалпы білім беретін мектептер үшін оқулықтар әзірлеу кезінде гендерлік мәселені ескеру ұсынылады. Барлық оқулықтардағы гендерлік рөлдерге қатысты стереотиптік ойлауды болдырмау қажет. Барлық оқулықтарды психолог мамандардың тексеруін қамтамасыз ету.

5.4. Дағдарыс орталықтарында, әсіресе әйелдерге арналған орталықтарда жұмыс істеу үшін әлеуметтік қызметкерлердің біліктілік алуын қатаңдатуды міндеттеу. Көбінесе дағдарыс орталықтарының қызметкерлері зардап шеккендерге кәсіби емес қарым-қатынас жасайды, сондай-ақ дағдарыс орталықтары жәбірленушілерді агрессорлардан оқшаулауды қамтамасыз етуі керек болғанына қарамастан, жеке кездесулерді ұйымдастыру арқылы жәбірленушіні агрессормен кездесуіне бастамашы болып табылады¹⁹⁴.

5.5. Психологиялық және физикалық зорлық-зомбылықтан және зорлық-зомбылықтың кез-келген көріністеріне мүлдем төзбеушіліктен бос орта құру, әдіснамалық қамтамасыз ету бойынша жұмыс жүргізуге, сондай-ақ білім беру мекемелерінің оқушыларына қатысты тәртіптік шараларды қолдана отырып, жағдай туралы деректерге мониторинг жүргізу.

¹⁹² Қазақстан Президенті «Ұрпақ теңдігі» жаһандық форумында бейнеүндеу жариялады (01.07.2021) <https://www.primeminister.kz/ru/news/prezident-kazahstana-vystupil-s-videoobrashcheniem-na-globalnom-forume-pokolenie-ravenstva-265021>

¹⁹³ Ескерту: ұсынысты «Дағдарыс орталықтарының одағы» ЗТБ жасады

¹⁹⁴ Әсел Сұлтан. Қазақстандағы әйелдер үшін дағдарыс орталықтары неге осылай? (12.02.2020) / <https://cabar.asia/ru/chto-ne-tak-s-krizisnymi-tsentrami-dlya-zhenshhin-v-kazahstane>

6. Қазақстан Республикасының Денсаулық сақтау министрлігіне:

Денсаулық сақтау секторы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына көмек көрсетуді қамтамасыз етуде ғана емес, оның алдын-алуда да ең маңызды сектор болып табылады. Медицина қызметкерлері зорлық-зомбылық құрбандарына тікелей қол жеткізе алатындықтан, көбінесе құқық қорғау органдарына қарағанда, жәбірленушіге агрессордың назарынан тыс қалған кезде қысқа мерзімде тиімді көмек көрсету процесін қамтамасыз ету қажет.

6.1. Жәбірленушімен ашық сөйлесу және пациенттің қауіптілік дәрежесін анықтау үшін психологтардың жедел араласуын қамтамасыз ету қажет. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық қаупінің дәрежесін, мысалы жасылдан қызылға дейін белгілеу және маркерлердің әрқайсысына сценарийлер жазу. Денсаулық сақтау саласының әрбір қызметкері, әсіресе травматология, гинекология және репродуктивтік денсаулық саласының дәрігерлері әрбір сценарийдің іс-қимыл тәртібіне оқытылуы тиіс.

6.2. Дене жарақаттары бар пациентті қарау кезінде тұрмыстық зорлық-зомбылық нәтижесінде жарақат алған-алынбағанын жазбаша түрде сұрау алу.

6.3. Тұрмыстық зорлық-зомбылық нәтижесінде алған жарақаттардың есебін жүргізуге, сондай-ақ осы статистиканы ішкі істер органдары мен статистика органдарына жіберу ұсынылады.

6.4. Отбасындағы зорлық-зомбылық нәтижесінде алынған барлық жарақаттар туралы есептерді үш күн ішінде ішкі істер органдарына, сондай-ақ егер зардап шеккендер балалар, мүгедектігі бар адамдар және қарт адамдар болса, қорғаншылық және қамқоршылық органдарына және әлеуметтік қорғау органдарына жіберу ұсынылады.

6.5. Бала тууды реттеу бойынша әсіресе жас ата-аналар арасында ақпараттық науқандар жүргізу қажет. Көбінесе отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық материалдық қиындықтар аясында орын алады, ал тәжірибесіз ата-аналар баланы тәрбиелеуге және оған күтім жасауға қаражатсыз бала тууды жалғастырады. Мемлекеттік медициналық мекемелердің гинекологиялық және перинаталдық бөлімшелеріне, сондай-ақ гинекологияның жеке кабинеттеріне оларға жүгінген пациенттермен балалар үшін жоғары жауапкершілік туралы тәрбиелік әңгімелер жүргізу, сондай-ақ контрацептивтік құралдармен тегін қамтамасыз ету мүмкіндігін қарастыру ұсынылады.

6.6. Өз қызметін оқу орындарында жүзеге асыратын медицина қызметкерлеріне контрацепция мен жыныстық білім берудің маңыздылығы туралы ақпаратты сауатты баяндай отырып, білім алушылармен мерзімді әңгімелер жүргізу ұсынылады. Баланы оқу орнының қабырғасында білікті жыныстық білім алуға психологиялық және моральдық тұрғыдан дайындау маңызды.

6.7. Жедел жәрдем қызметтерінің жұмысын жеңілдетуді қамтамасыз етуге міндетті. Жедел әрекет ету үшін зорлық-зомбылық құрбандарына арнайы жедел жәрдем шақыру қызметін қарастырған жөн. Зорлық-зомбылық құрбанына шұғыл көмек шақырған жағдайда, оқиға орнына полиция қызметкерлерін автоматты түрде шақыруды қамтамасыз етіңіз, өйткені жәбірленушіде екі қызметті де көмекке шақыруға әрқашан мүмкіндік пен уақыт бола бермейді.

6.8. Зорлық-зомбылық құрбандарына ведомстволық бағынысты денсаулық сақтау ұйымын құру ұсынылады, онда неғұрлым білікті медициналық, оның ішінде психологиялық көмек алуға болады. Сондай-ақ ведомстволық бағынысты мекеме базасында зорлық-зомбылық құрбандарының отбасыларындағы жағдайды тексеру бойынша кейінгі іс-шараларды жүргізу үшін құқық қорғау органдарына деректерді беру мақсатында отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтан кейін медициналық көмекке жүгінген пациенттердің бірыңғай базасын құру ұсынылады.

6.9. Агрессорлармен жұмыс істеу үшін: психотерапевтпен, есірткіге және алкогольге тәуелділікті жеңу бойынша жұмысты ұйымдастыру ұсынылады.

7. Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министрлігіне:

7.1. ҚР Заңында отбасылық-тұрмыстық қатынастар ұғымын былайша кеңейту керек: «отбасылық-тұрмыстық қатынастар-ерлі-зайыптылар, бұрынғы ерлі-зайыптылар, бірге тұратын немесе тұрған адамдар, жақын туыстар, ортақ баласы (балалары) бар адамдар арасындағы қатынастар, сондай-ақ туыстықтан, жекжаттықтан, бала асырап алу-дан немесе балаларды тәрбиеге алудың өзге де нысандарынан, өзара құқықтары мен міндеттері бар және бірге тұрған жағдайда үй шаруашылығын бірлесіп жүргізуден туындайтын қатынастар».

7.2. ҚР БҒМ, БАҚ-пен бірлесіп, тұрғындарға тұрмыстық зорлық-зомбылық, алдын алу және зардап шеккендерге көмек алу тәсілдері мәселелері бойынша тұрақты ақпараттық-ағарту науқанын ұйымдастыру.

7.3. Зорлық-зомбылықтан зардап шеккен агрессорлармен (әйелдер мен балалар) психокоррекциялық жұмысқа бағытталған «Азаматтық бастамаларды қолдау орталығы» КЕАҚ арқылы жобаларды іске асыруды жыл сайын жоспарлау;

7.4. Рухани-адамгершілік құндылықтарды тәрбиелеуді отбасылық саясаттың ұлттық моделін қалыптастыру негізіне алу;

7.5. Іс-қимыл алгоритмін егжей-тегжейлі сипаттай отырып және осы саладағы жағдайды тұрақты статистикалық мониторингілей отырып, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл субъектілерінің ведомствоаралық өзара іс-қимылы үшін нормативтік-құқықтық негізді қалыптастыру.

8. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің

Ұлттық статистика бюросына:

8.1. Әйелдер мен балаларға қатысты зорлық-зомбылықты тоқсан сайын іріктеп зерттеу көмегімен отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласында статистикалық деректерді жинау бойынша нақты жұмыс жүргізу. Ұлттық статистика бюросының сайтында деректердің жедел және ашық жариялануын қамтамасыз ету;

8.2. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласындағы статистикалық деректерді осы саладағы құқық бұзушылықтар бойынша да, негізгі әлеуметтік-демографиялық параметрлер бөлінісінде де, медициналық көмек алу,

дағдарыс орталықтарының саны және оларды қамтамасыз ету бойынша да статистика көрсетілетін дербес сала ретінде бөлуге тиіспіз. Деректерді тек бюллетень түрінде ғана емес, кесте түріндегі негізгі көрсеткіштер мен есептер түрінде де, сонымен қатар кез-келген мүдделі азаматқа статистикалық ақпаратты жедел жеткізуге мүмкіндік беретін инфографика түрінде де қамтамасыз ету;

8.3. Қазақстанның барлық өңірлерінен, оның ішінде ауылдық жерлерден статистикалық деректерді жинау жөніндегі жұмысты отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық саласының барлық параметрлері бойынша бақылау ұсынылады. Облыстарға, қалалар мен аудандарға бөле отырып, сайтта деректердің жедел және ашық жариялануын қамтамасыз ету;

8.4. Әлеуметтік желілер және Ұлттық статистика бюросының сайтында жариялау арқылы отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық бойынша статистикалық деректермен жыл сайынғы баяндаманы дайындауды және халықтың барлық топтары арасында танысу үшін таратуды қамтамасыз ету.

9. Жергілікті атқарушы органдарға (әкімдіктерге):

9.1. 2020 жылғы 25 қарашадан 10 желтоқсанға дейін өткізілетін «Зорлық-зомбылықсыз 16 күн» Халықаралық акция түрі бойынша үздіксіз тексеру науқандары мен акциялар өткізу ұсынылады¹⁹⁵. Алдын ала ескертусіз тұрғылықты жеріне бару арқылы есепте тұрған отбасыларды тұрақты тексеру және бақылау қажет. Отбасылық зорлық-зомбылықтың қайта қайталануын алдын алу үшін отбасылармен жиі-жиі тәрбиелік әңгімесулер жүргізу маңызды.

9.2. Білікті отбасылық коучтер мен психологтардың қатысуымен тренингтер түрінде «салауатты» отбасылық қарым-қатынастарды ілгерілету үшін қоғамдық іс-шаралар ұйымдастыру. Материалдық түрдегі шағын көтермелелер көмегімен осындай тренингтерге халықты тартуды қамтамасыз ету.

9.3. Тұрғындарды кең ауқымда қамту үшін теледидар және әлеуметтік желілерде отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылықтың алдын алу бойынша бейнероликтерді тарату арқылы күшейтілген ақпараттық науқан жүргізу. Заманауи инфлюэнсерлерді, әртістерді, блогерлерді, вайнерлерді жұмысқа тарту. Сондай-ақ Salem Social Media жобаларының табысты жақтарына назар аудару, үйлесімді отбасылық қатынастарды құрудың маңыздылығы туралы зорлық-зомбылыққа жол жоқ көп сериялы фильм дайындау. Серияларды YouTube платформасында жариялану.

Genesis YouTube Central Asia директоры Александр Мелентьевтің айтуынша бүгінгі таңда YouTube-те Қазақстанда 12 миллион адам аудиториясы бар, оның ішінде 8 миллион адам қазақ тіліндегі контентті көріп отыр¹⁹⁶. Сериал орыс тіліндегі субтитрлерді қосу мүмкіндігімен мемлекеттік тілде дайындалуы қажет.

9.4. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары үшін 150 жедел желісінің жұмысын топтық талқылауды қамтамасыз ету, сондай-ақ WhatsApp және Telegram арқылы тәулік бойы чат ұйымдастыру, өйткені жиі зорлық-зомбылық құрбанының, егер агрессор құрбанға тікелей жақын болса, тіпті кодтық сөздердің көмегімен де зорлық-зомбылық туралы дауыстап қоңырау шалып, хабарлауға мүмкіндігі жоқ.

9.5. Қазіргі заман шындығы мен жаңа психологиялық тәсілдерді ескере отырып, отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандары үшін әлеуметтік қызмет, дағдарыс орталықтары, жедел желі операторлары қызметкерлері үшін міндетті курстар ұйымдастыру. Әлеуметтік жұмыс, оның ішінде шетелден тәжірибелі оқытушыларды тарту;

9.6. Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы саласындағы іс-шараларды, түйінді нысаналы индикаторларды және тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы жөніндегі, сондай-ақ отбасы институтын нығайту, рухани және адамгершілік тәрбиені күшейту жөніндегі жоспарларды қамтитын аумақтарды дамыту бағдарламасын әзірлеу;

9.7. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккен арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті айқындау;

9.8. Отбасы саясатын іске асыру, тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы субъектілерін үйлестіру және олардың өзара іс-қимылын қамтамасыз ету жөніндегі функцияларды жүзеге асыратын отбасы мәселелері бойынша жергілікті мемлекеттік басқару органының қызметін ұйымдастыру;

9.9. Тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерді анықтау және олардың есебін жүргізу, тұрмыстық зорлық-зомбылық фактілері туралы статистикалық деректерді жинауды жүзеге асыру, тұрмыстық зорлық-зомбылық жасауға ықпал ететін себептер мен жағдайларға мониторинг және басқаларына талдау жүргізу.

10. ОТЗЗ-дан зардап шеккендерге көмек көрсету үшін дағдарыс орталықтарына, баспаналарға, ҮЕҰ-ға, аналар үйлеріне және өзге де ұйымдарға:

10.1. Мүгедек адамдар мен қарт адамдарға ерекше қолдау шараларын көрсету үшін егер олар тұрмыстық зорлық-зомбылыққа ұшыраған болса, өз қызмет көрсетулерін бейімдеу.

11. Бұқаралық ақпарат құралдарына:

11.1. Журналистер мен БАҚ қызметкерлері үшін гендерлік теңдік және БАҚ-та тұрмыстық зорлық-зомбылық жағдайларын этникалық және гендерлік – сезімтал жариялауға қатысты мәселелер бойынша оқыту жүргізу;

11.2. Тұрмыстық зорлық-зомбылық, алдын алу, ден қою, зардап шеккендерге көмек көрсету мәселелері бойынша халық үшін тұрақты ақпараттық-ағартушылық науқандар өткізу.

¹⁹⁵ БҰҰ ресми саты – Әйелдер – Еуропа және Орталық Азия //

<https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>

¹⁹⁶ Қазақстандық YouTube бүгін: ол қандай? (07.04.2021)

<https://24.kz/ru/news/polezno-znat/item/466080-kazakhstanskij-youtube-segodnya-kakoj-on>

ПАЙДАЛАНҒАН ДЕРЕККӨЗДЕР ТІЗІМІ

1. Ресми сұрау бойынша ҚР ІІМ деректері.
2. 8 мыңнан астам қазақстандық тұрмыстық зорлық-зомбылық үшін жазаланды (06.08.2020 ж.) // <https://www.zakon.kz/5035044-bolee-8-tytyach-kazahstantsev-nakazali.html>
3. «Не молчи.кз» ҚҰ Президенті Дина Смаилова: «Біздің жұмысымыз – балаларымыз бен немерелеріміз үшін. Сіз де үнсіз қалмаңыз!» // <https://manshuq.com/life-speak-up-12-2020>
4. «Қорғау Астана» басшысы Анна Рыль: сәуір айында бізге 16 әйел мен 37 бала жүгінді // https://ratel.kz/raw/rukovoditel_korgau_astanaanna_ryl_zh_a_prel_k_nam_obratilis_16_zhenschin_i_37_detej
5. Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросы, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru
6. Devries, K.M., et al. (2013). "The global prevalence of intimate partner violence against women." *Science* 340 (6140): 1527-1528
7. Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK. 2017. Sample Survey on Violence against Women in Kazakhstan. Astana, Kazakhstan: Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK.
8. Gelles, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford; New York: Oxford University Press, 2017.
9. Gelles, R. Family Violence // *Annual Review of Sociology* Vol. 11 (1985), pp. 347-367
10. Tolan P, Gorman-Smith D. 2002. What violence prevention research can tell us about developmental psychopathology. // *Development and Psychopathology* 14(4): 713-29
11. Статистика комитеті. Sample survey on violence against women in Kazakhstan
12. ЮНИСЕФ. Қазақстандағы отбасылардағы балаларға қатысты зорлық-зомбылық: білімді, қарым-қатынасты және тәжірибені зерттеу. Қысқаша аналитикалық есеп. Астана, 2017
13. Рабиға Нұрбай. Тұрмыстық зорлық-зомбылық: психологиялық аспектілер және психологтардың жұмысындағы қиындықтар (17.02.2021 ж.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/bytovoe-nasilie-v-seme-psikhologicheskie-aspekty-i-trudnosti-v-rabote-psikhologov/>
14. Рабиға Нұрбай. Қоғамды зорлық-зомбылықтан қалай босатуға болады (31.08.2020 ж.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/kak-sdelat-obshchestvo-svobodnym-ot-nasilija/>
15. ДДҰ ресми сайты // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
16. ДДҰ ресми сайты // <http://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>
17. Простотина Ю.В. Гендерные стереотипы: формирование и детерминанты. // *Социодинамика*, 2017 г. - № 3. - С.1-9.
18. ДДҰ ресми сайты // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
19. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1966 жылғы 16 желтоқсандағы 2200 а (XXI) қарарымен қабылданды [Электронды ресурс] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml
20. Халықаралық пакт экономикалық, әлеуметтік және мәдени құқықтар. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1966 жылғы 16 желтоқсандағы 2200 а (XXI) қарарымен қабылданды [Электронды ресурс] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml
21. Әйелдерге қатысты кемсітушіліктің барлық нысандарын жою туралы Конвенция. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1979 жылғы 18 желтоқсандағы 34/180 қарарымен қабылданды [Электронды ресурс] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml
22. Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою жөніндегі комитеттің әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық туралы № 19 жалпы ұсынымы [Электронды ресурс] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw_handbook/cedaw_rec19.pdf
23. № 19 жалпы ұсынысты жаңартуға арналған әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылық туралы Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитетінің № 35 жалпы ұсынысы [Электронды ресурс] <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAq hKb7yhslidCrOIUTvLRFDjh6%2Fx1pWAeqJn4T68N1uqnZjLbtFuavNk4TIH7S3xdU4S7zlngqIbpD0ats8RlrdbnaBJI3TWoqC9ZC0U1GVw3B2Tc7W3b>
24. № 19 жалпы ұсынысты жаңартуға арналған әйелдерге қатысты гендерлік зорлық-зомбылық туралы Әйелдерге қатысты кемсітушілікті жою комитетінің № 35 жалпы ұсынысы [Электронды ресурс] <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAq hKb7yhslidCrOIUTvLRFDjh6%2Fx1pWAeqJn4T68N1uqnZjLbtFuavNk4TIH7S3xdU4S7zlngqIbpD0ats8RlrdbnaBJI3TWoqC9ZC0U1GVw3B2Tc7W3b>
25. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою туралы Декларация (БҰҰ Бас Ассамблеясының 1993 жылғы 20 желтоқсандағы қарарымен қабылданды. 48/104) [Электронды ресурс] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml
26. Пекин декларациясы. 1995 жылғы 4-15 қыркүйекте Бейжің қаласында өткен әйелдердің жағдайы жөніндегі төртінші Дүниежүзілік конференцияда қабылданды [Электронды ресурс] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/womdecl.shtml
27. Мурзабаева С.Ш., Пискалкова-Паркер М.П. Достастық елдеріндегі отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық проблемаларын заңнамалық реттеу // *Еуразиялық интеграция: экономика, құқық, саясат*, 2013, №14. С.106
28. https://www.gallaudet.edu/documents/Equal-Opportunity-Programs/vawa_factsheet.pdf
29. Отбасындағы зорлық-зомбылық туралы модельдік заңнама. БҰҰ ұсыныстары [Электронды ресурс] http://www.gender.cawater-info.net/publications/pdf/mod_un.pdf
30. Domestic and family violence protection orders in Australia: An investigation of information sharing and enforcement: State of knowledge paper / Annabel Taylor, Nada Ibrahim, Shellee Wakefield, Katrina Finn. ANROWS, 2015
31. Austrian Federal Act on the Protection against Domestic Violence: entered into force on May 1, 1997 // *Fed. Law Gazette*. 1996/759
32. Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haueslicher-gewalt-englisch-data.pdf>
33. Струков В.А. Мировой положительный опыт противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений и перспективы его использования в России // *Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России*, № 4 (76) 2017. С.82-83
34. Domestic Violence Protection Act. Promulgated in State Gazette, No. 27/29 March 2005 https://www.legislationline.org/download/id/6733/file/Bulgaria_Protection_Against_Discrimination_Act_2003_am2006_eng.pdf
35. Violence Against Women Reauthorization Act of 2021
36. https://judiciary.house.gov/uploadedfiles/violence_against_women_act_2021.pdf Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>
37. Domestic Violence Legislation and its Implementation. An analysis for ASEAN countries based on international standards and good practices. United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2009. P.17
38. Law on Elimination of Domestic Violence, Protection of and Support to Its Victims <https://www.legislationline.org/documents/id/16680>
39. Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178. <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>
40. Закон Украины от 7 декабря 2017 года № 2229-VIII «О предотвращении и противодействии домашнему насилию» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749
41. Domestic Abuse Intervention Programs <https://www.theduluthmodel.org/what-is-the-duluth-model/>
42. <https://www.gallaudet.edu/title-ix/violence-against-women-act/>
43. Гончаренко О.К. Международное и национальное право и практика защиты женщин от домашнего насилия // *Женщина в российском обществе*. 2020, №3. С.57
44. Guide to the system of action and coordination in cases of gender violence in Spain. Ministry of the presidency, relations with Parliament and equality. July 2019 <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/informacionUtil/guia/docs/GUIADEACCIONESINGLES.pdf>
45. Carolyn N. Kop, Civil Restraining Orders for Domestic Violence: The Unresolved Question of "Efficacy," 11 S. CAL. INTERDIS. L. J. 361, 362;

- Leigh Goodmark, Law Is the Answer? Do We Know That For Sure?: Questioning the Efficacy of Legal Interventions for Battered Women, 23 ST. LOUIS U. PUB. L. NO. REV. 7, 10–11 (2004)
46. Deborah Epstein, Procedural Justice: Tempering the State's Response to Domestic Violence, 43 WM. & Mary L. Rev. 1843, 1858 (2002); Aba comm'n on domestic violence, domestic violence civil protection orders (cpos) by state (June 2007), available at <http://www.abanet.org/domviol/docs/dvcpochartjune07.pdf>
47. Мощная Ю.Н. Создание системы предупреждения семейного насилия в российской федерации на примере опыта Соединённых Штатов Америки // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гамиров, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С.123-124
48. Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haesusicher-gewalt-englisch-data.pdf>
49. The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284
50. Заброда Д.Г., Заброда С.Н. Австрийский опыт предупреждения домашнего насилия: характеристика и предложения по использованию в России // Общество и право. 2016, № 3 (57). С.109
51. Обзор международного опыта и передовой практики противодействия домашнему насилию в 5 странах (Австрия, Украина, Великобритания, Израиль, Казахстан) отдельные аспекты. 2-е. изд. 2012. С.20
52. Струков В.А. Мировой положительный опыт противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений и перспективы его использования в России // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, № 4 (76) 2017. С.85
53. Bringing security home: fight with violence related to women in OSCE region. Collection of the good experience examples. OSCE, 2009. P.5
54. Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178. <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>
55. Закон Украины от 7 декабря 2017 года № 2229-VIII «О предотвращении и противодействии домашнему насилию» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749
56. Raquel Barbosa Miranda, Siri Lange. Domestic violence and social norms in Norway and Brazil: A preliminary, qualitative study of attitudes and practices of health workers and criminal justice professionals //PLOS ONE | <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243352> December 4, 2020
57. Othman S, Goddard C, Piterman L. Victims' barriers to discussing domestic violence in clinical consultations: a qualitative enquiry // Journal Interpers Violence 2014, 29(8): 1497–513
58. Ахмедова А.Ф. Декриминализация домашнего насилия: проблемы и пути его преодоления в современном российском обществе // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гамиров, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С.35
59. Прошина Я.К. Охранный ордер в англо-американском правовом порядке: возможность заимствования // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гамиров, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С.148
60. Зебницкая А.К. Некоторые вопросы правовой регламентации «бытового (домашнего) насилия» в России и США // «Международное уголовное право и международная юстиция», 2020. №3/
61. Moloney M. Hidden Scars: Coercive Control and Teenage Relationships. UCD Data Journalism Studio, 2018, July 5. Available at: <http://newslab.ie/ddjucd/hidden-scars-coercive-control-and-teenage-relationships>
62. Голованова Н.А. Противодействие домашнему насилию: новый опыт Великобритании // Всероссийский криминологический журнал. 2020, Т.14, № 2. С.3
63. The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284
64. Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>
65. Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/services-for-all-women>
66. Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/prevention>
67. Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>
68. Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>
69. ЮНФПА веб-сайты, <https://www.unfpa.org/gender-based-violence#readmore-expand>
70. ЮНИСЕФ веб-сайты, <https://www.unicef.org/kazakhstan>
71. ДДҰ веб-сайты, <https://www.who.int/violenceprevention/about/en/>
72. БҰҰ-ның Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою жөніндегі іс-қимылдарды қолдауға арналған Траст қоры, <https://unf.unwomen.org/en>
73. «Сообца» БҰҰ кампаниясы, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/take-action/unite>
74. «Луч Света» бастамасы, <https://www.spotlightinitiative.org/what-we-do>
75. UN, 'Spotlight Initiative for Central Asia, Afghanistan Will Tackle Gender-Based Violence, Deputy Secretary-General Tells Launch Event' (8 December 2020), <https://www.un.org/press/en/2020/dsgsm1518.doc.htm>
76. БҰҰ әйелдері веб-сайты, <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>
77. HeForShe веб-сайты, <http://www.HeForShe.org/en>
78. Дүниежүзілік банк, «Женщины, бизнес и закон», 2018 г., <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29498/211252ovRU.pdf?sequence=13&isAllowed=y>
79. Serious Crime Act 2015, «Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship» // <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/contents/enacted>, секция 76
80. Молдова Республикасының 2008 жылғы 24 қазандағы № 218-XVI «Құқық бұзушылық туралы» Кодексі
81. Амина Чайя, «Что не так с законом о бытовом насилии в Казахстане? Часть первая», Masa Media, 10 ноября 2020 года, <https://masa.media/ru/site/chto-ne-tak-s-zakonom-o-bytovom-nasilii-v-kazakhstane-chast-pervaya>
82. Кыргыз Республикасының 1998 жылғы 4 тамыздағы N 114 әкімшілік жауаптылық туралы Кодексі
83. Литва Республикасының 2011 жылғы 26 мамырдағы № XI-1425 «жақын ортадағы зорлық-зомбылықтан қорғау туралы» Заңы <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=bkaxmxqw&documentId=TAIS.406221&category=TAD>
84. Ахильгова Дж., Антонова Ю., Коган В., «Самое опасное место: обзор мер по противодействию домашнему насилию. Международный опыт», 2020 г., стр. 20
85. Ахильгова Дж., Антонова Ю., Коган В., «Самое опасное место: обзор мер по противодействию домашнему насилию. Международный опыт», 2020 г., стр. 21
86. Укринформ, «В Украине действуют 54 мобильные группы полиции по противодействию домашнему насилию», (08.12.2020 г.), <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3150570-v-ukraine-dejstvuyut-54-mobilnye-gruppy-policii-po-protivodejstviu-domasnemu-nasiliiu.html>
87. Ұлыбритания үкіметінің Веб-сайты, Police Super complaints. <https://www.gov.uk/government/collections/police-super-complaints>
88. «Größtes Mordrisiko besteht für Frauen bei Trennung und Arbeitslosigkeit» Der Standart, 26 ноября 2016 г. /<https://www.derstandard.at/story/2000111534975/groesstes-mordrisiko-besteht>
89. Amy Farmer & Jill Tiefenthaler, Explaining the Recent Decline in Domestic Violence, 21 Contemporary Economic Policy 158, 167 (2003)
90. Ұлыбритания үкіметінің Веб-сайты, <https://www.gov.uk/report-domestic-abuse> Evan Stark and Eve Buzawa, Violence Against Women in Families (2009)
91. Evan Stark and Eve Buzawa, Violence Against Women in Families (2009)
92. Хоменко С., Назарова Н., «Бьет – значит сядет: Украина получила новые законы против домашнего насилия» (BBC, 04.01.2018 г.), <https://www.bbc.com/russian/features-42460145>
93. Evan Stark, Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life, (Oxford University Press, 2007), Chapter 2, «Are Batterers' Programs Effective?»

94. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы «2014 жылғы 18 ақпандағы № 175-V ҚРЗ Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000175#z56>

95. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасын және құқық қорғау және арнаулы мемлекеттік органдардың қызметін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасының 2018 жылғы 12 шілдедегі № 180-VI Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000180#z119>

96. Қазақстан Республикасының Қылмыстық, Қылмыстық іс жүргізу, Қылмыстық-атқару кодекстеріне және Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексіне қылмыстық істерді тергеу рәсімдерін оңайлату, қылмыстардың кейбір құрамын қылмыстық сипаттан арылту және әкімшілік құқық бұзушылық туралы заңнаманы жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 9 желтоқсандағы N 10 Заңы // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000010_#z0

97. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық заңнаманы одан әрі ізгілендіру және қылмыстық процестегі заңдылықтың кепілдіктерін күшейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2011 жылғы 18 қаңтардағы № 393-IV Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000393#z52>

98. Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>

99. Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне құқық қорғау жүйесін жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы «2017 жылғы 3 шілдедегі № 84-VI Қазақстан Республикасының Заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1700000084#z202>

100. Мемлекет Басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың «сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты Қазақстан халқына Жолдауы // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

101. «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық, қылмыстық іс жүргізу заңнамасын жетілдіру және жеке адамның құқықтарын қорғауды күшейту мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» 2019 жылғы 27 желтоқсандағы № 292-VI ҚРЗ Қазақстан Республикасының Заңы [Электрондық ресурс] <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000292>

102. «Қазақ жаңаулары-2020» ұлттық баяндама / Д.Н.Есин, А.С. Қайдарова, ж. С. Баталова, А. К. Ракишева, А. и. о. Досмұхаметова, г. м. Мұнымбеталиева, А. М. Әшімова, А. Б. Иманқұл, з. т. Алинова, Б. К. Ермакбаева, Ж. А. Маратов, Д. К. Арапов, Ж. К. Каримова, А. Н. Родионов, а. ж. Баграмова, о. с. Николаева, А. Б. Тұрекулов-Нұр-сұлтан: 2020, 197 бө

103. 2016-2020 жылдар аралығындағы кезеңде Нұр-сұлтан қаласы бойынша отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстық және құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі қызметтің жай-күйін талдау / ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның қолдауымен БҰҰ-әйелдер мен ҚР ЕХӘҚМ бірлескен жобасы шеңберінде «Қазақстанда гендерлік теңдік және әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою саласындағы кешенді бағдарлама» әзірленді. ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия, ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, БҰҰ-Әйелдер. Нұрсұлтан, 2021.

104. Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитетін құру туралы ҚР Президентінің 2003 жылғы 28 наурыздағы N 1050 Жарлығы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U030001050>

105. Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті

106. Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті

107. Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті

108. Дереккөз: Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының Құқықтық статистика және арнайы есепке алу жөніндегі комитеті

109. 2016-2020 жылдар аралығындағы кезеңде Нұр-сұлтан қаласы бойынша отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстық және құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі қызметтің жай-күйін талдау / ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның қолдауымен БҰҰ-әйелдер мен ҚР ЕХӘҚМ бірлескен жобасы шеңберінде «Қазақстанда гендерлік теңдік және әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою саласындағы кешенді бағдарлама» әзірленді. ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия, ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, БҰҰ-Әйелдер. Нұрсұлтан, 2021

110. Сексуалдық және тұрмыстық зорлық-зомбылық, қысым көрсеткені үшін жаза тағайындаудың халықаралық тәжірибесін зерделеу жөніндегі талдамалық анықтама. Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының қылмыстық істер жөніндегі сот алқасы [Электрондық ресурс] https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/ms_05_06_20_analiticheskaya_spravka_ugol_koll_1.docx

111. <https://azh.kz/ru/news/view/74739>

112. Хавронюк Н.И. Экспертный комментарий к Концепции проекта Уголовного кодекса Республики Казахстан и проекту Уголовного кодекса Республики Казахстан // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31281852_12

113. Отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылық нысандарының криминализациясы/декриминализациясы: ұрып-соғу, денсаулыққа қасақана жеңіл зиян келтіру: ғылыми-тәжірибелік зерттеу / Тапаев с.Б., Хан В. В., Түсіп Т. А., Қуатова А. С. – Қосшы: ҚР Бас прокуратурасы жанындағы Құқық қорғау органдары академиясы, 2021. Б.323-333.

114. Глава МВД о росте бытового насилия в Казахстане: Дети попали в руки преступников // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/glava-mvd-rostе-byitovogo-nasiliya-kazahstane-deti-popali-431522/

115. 2016-2020 жылдар аралығындағы кезеңде Нұр-сұлтан қаласы бойынша отбасы-тұрмыстық қатынастар саласындағы қылмыстық және құқық бұзушылықтың алдын алу жөніндегі қызметтің жай-күйін талдау / ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі ұлттық комиссияның қолдауымен БҰҰ-әйелдер мен ҚР ЕХӘҚМ бірлескен жобасы шеңберінде «Қазақстанда гендерлік теңдік және әйелдердің құқықтары мен мүмкіндіктерін кеңейту және әйелдерге қатысты зорлық-зомбылықты жою саласындағы кешенді бағдарлама» әзірленді. ҚР Президенті жанындағы Әйелдер істері және отбасылық-демографиялық саясат жөніндегі Ұлттық комиссия, ҚР Еңбек және халықты әлеуметтік қорғау министрлігі, БҰҰ-Әйелдер. Нұрсұлтан, 2021

116. «Тұрмыстық зорлық-зомбылық профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2009 жылғы 4 желтоқсандағы № 214-IV Заңы // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_

117. Қазақстан Республикасының Үкіметі туралы Қазақстан Республикасының 1995 жылғы 18 желтоқсандағы N 2688 Конституциялық заңы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z9500002688>

118. Бала құқықтарын қорғауды күшейту, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жасау және жасөспірімдер арасындағы суицидтік мәселелерін шешу жөніндегі 2020-2023 жылдарға арналған Жол картасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 30 наурыздағы № 156 Қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>

119. «Қазақстан Республикасындағы 2030 жылға дейінгі отбасылық және гендерлік саясат тұжырымдамасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 21 мамырдағы № 315 қаулысы (екінші кезең: 2020-2022 жылдар) // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000315>

120. «Қазақстан Республикасында құқық бұзушылық профилактикасының 2011 - 2013 жылдарға арналған салалық бағдарламасы туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2010 жылғы 21 желтоқсандағы № 1390 Қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001390>

121. «2021 – 2023 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» Қазақстан Республикасының Заңын іске асыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 10 желтоқсандағы № 804 қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000804>

122. «2019 – 2021 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» Қазақстан Республикасының Заңын іске асыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 7 желтоқсандағы № 808 қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000808>

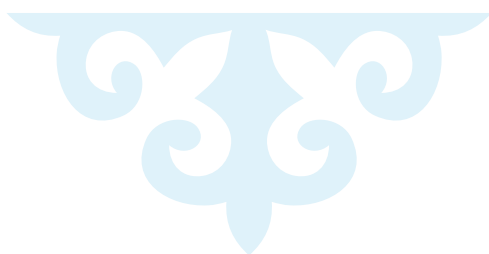
123. «2020 – 2022 жылдарға арналған республикалық бюджет туралы» Қазақстан Республикасының Заңын іске асыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 6 желтоқсандағы № 808 қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000808>

124. Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрлігінің ведомстволары мен аумақтық органдары туралы Ережелерді бекіту туралы «Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 1 қазандағы № 662 бұйрығы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009792#z387>

125. «Қазақстан Республикасы Ішкі істер органдарының әйелдерді зорлық-зомбылықтан қорғау жөніндегі бөлімшелерінің жұмысын ұйымда-

- стыру қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2015 жылғы 29 желтоқсандағы № 1097 бұйрығы// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012948>
126. «Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылын ұйымдастыру туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 12 наурыздағы N 346 қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>
127. «Әлеуметтік бейімсіздікке және әлеуметтік депривацияға әкеп соққан қатыгездікпен қараудың бар-жоғын бағалау өлшемшарттарын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Ішкі істер министрінің 2014 жылғы 22 қыркүйектегі № 630, Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2014 жылғы 26 қыркүйектегі № 399 және Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2014 жылғы 19 қарашадағы № 240 бірлескен бұйрығы// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0010013#z28>
128. Әкімшілік полиция комитетінің 2018 жылғы жедел-қызметтік жұмысының қорытындысы бойынша шолу
129. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық бойынша іріктелмелі зерттеу. Астана, 2017. – С. 32
130. Әйелдерге қатысты зорлық-зомбылық проблемаларымен айналысатын мемлекеттік органдардың, ұйымдар мен қоғамдық бірлестіктердің өзара іс-қимылын ұйымдастыру туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2001 жылғы 12 наурыздағы N 346 қаулысы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>
131. «Қазақстанның ерлері және әйелдері» статистикалық жинағы (2016-2020). Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігі Ұлттық статистика бюросы
132. ЮНФПА, тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге арналған іс-қимылдар алгоритмі бойынша жадынама, UNFPA Kazakhstan / тұрмыстық зорлық-зомбылықтан зардап шеккендерге арналған іс-қимылдар алгоритмі бойынша жадынама
133. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014701>
134. Council of Europe, "Combating violence against women: minimum standards for support services" (2008), [https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF\(2007\)Study%20rev.en.pdf](https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF(2007)Study%20rev.en.pdf)
135. OSCE, 'OSCE supports crisis centres for victims of domestic violence in Kazakhstan' (15.09.2020 г.), <https://www.osce.org/programme-office-in-nur-sultan/463668>
136. «Арнаулы әлеуметтік қызметтер туралы» Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 29 желтоқсандағы № 114-IV Заңы// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000114>
137. «Ең төмен әлеуметтік стандарттар және олардың кепілдіктері туралы» 2015 жылғы 19 мамырдағы № 314-V ҚРЗ Қазақстан Республикасының Заңы// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000314>
138. Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 21 желтоқсандағы № 1079 бұйрығы «Тұрмыстық зорлық-зомбылық құрбандарына арнаулы әлеуметтік қызметтер көрсету стандартын бекіту туралы»
139. «Арнаулы әлеуметтік қызметтерге қажеттілікті бағалау және айқындау қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Денсаулық сақтау және әлеуметтік даму министрінің 2016 жылғы 19 ақпандағы № 134 бұйрығы// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013527#z7>
140. Ескерту: ұсынысты «дағдарыс орталықтарының одағы» ЗТБ тұжырымдады
141. Ескерту: ұсынысты «дағдарыс орталықтарының одағы» ЗТБ тұжырымдады
142. «Құқық бұзушылықтардың профилактикасы туралы» Қазақстан Республикасының 2010 жылғы 29 сәуірдегі № 271-IV Заңы// <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000271>
143. Қазақстан Республикасының 2020 жылғы 7 шілдедегі № 360-VI ҚРЗ «Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы» Кодексі // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360>
144. Республикалық психикалық денсаулық ғылыми-практикалық орталығы, 2021. Қазақстан Республикасының халқына 2019-2020 жылдарға психиатриялық көмек көрсету. Статистикалық жинақ, Алматы. – 57 Б.
145. Нұрсұлтан, Алматы, Шымкент қалалары мен облыстардың ПД жергілікті полиция қызметінің 2020 жылғы 4-тоқсандағы жұмысының қорытындылары туралы шолу
146. Қазақстан Республикасының Қылмыстық Кодексі 2014 жылғы 3 шілдедегі № 226-V ҚРЗ
147. Geddes, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.
148. Tolan, P., Gorman-Smith, D. and D. Henry. 2006. Family Violence. // Annual Review of Psychology 57: 557–83.
149. «Рухани жаңғыру» ҚАҚД отбасылық-тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл бойынша әлеуметтік зерттеуі
150. Zhussipbek, G., Nagayeva, Zh. 2021. Human rights of daughters-in-law (kelins) in Central Asia: harmful traditional practices and structural oppression. Central Asian Survey, 40(2): 222-241
151. Қазақстан Республикасының Стратегиялық жоспарлау және реформалар жөніндегі агенттігінің ұлттық статистика бюросы, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru
152. «Сколько пенсионеров проживает в Казахстане» (21 июня 2021 г.) https://www.inform.kz/ru/skol-ko-pensionerov-prozhivaet-v-kazahstane_a3803163
153. «Мүгедек адамдарды әлеуметтік қорғау» ақпараттық порталы, <https://inva.gov.kz/ru/highcharts>
154. Калтаева Л.М., «Зорлық-зомбылыққа ұшыраған мүгедек әйелдердің ерекше қажеттіліктеріне назар аудару отырып, Қазақстандағы мүгедектігі бар адамдардың әлеуметтік және гендерлік мәселелері бойынша қажеттіліктерін бағалау» (Алматы, UNFPA, 2019 ж.) <https://kazakhstan.unfpa.org>
155. Жұлмухаметова Ж., «В Казахстане всплеск бытового насилия во время карантина. Куда жаловаться на семейного дебошира» (24 апреля 2020 г.), <https://informburo.kz/stati/v-kazahstane-vsplesk-bytovogo-nasilija-vo-vremya-karantina-kuda-zhalovatsya-na-semeynogo-deboshira.html>
156. Кенжебекова А., «Миллион тұрғыны бар Алматыда зорлық-зомбылыққа қатысты 15 шағым түседі» (18.02.2014 г.) <https://rus.azattyq.org/a/bytovoye-nasilie-goryachaya-liniya/25267294.html>
157. Фемагора Центральная Азия, «Кризисные центры: опора активизма против гендерного насилия» (2021 г.), https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2021/6/sozvonny_femagora.pdf?la=ru&vs=3007
158. Hillis S, Mercy J, Amobi A, et al. Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. Pediatrics. 2016;137(3):e20154079
159. UNICEF, "Behind Closed Doors: The Impact of Domestic Violence on Children". 2006. <https://www.unicef.org/media/files/BehindClosedDoors.pdf>. (page 5)
160. World Report on the Prevention of violence against children 2020 Geneva: World Health Organization, 2020
161. Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пакт. Біріккен Ұлттар Ұйымы Бас Ассамблеясының 1966 жылғы 16 желтоқсандағы 2200 а (XXI) қарарымен қабылданды [Электрондық ресурс] https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml
162. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 16 декабря 1966 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon
163. <https://www.unicef.org/eca/ru>
164. Баланың құқықтары жөніндегі комитеттің жалпы тәртіптегі № 14 (2013) баланың мүдделерін барынша қамтамасыз етуге бірінші кезекте назар аударуға құқығы туралы ескертулері (3-баптың 1-тармағы). Бала құқықтары жөніндегі комитет оның 62-сессиясында қабылдады (2013 жылғы 14 қаңтар-1 ақпан). CRC/C/GC/14
165. № 13 жалпы тәртіптегі ескертулер (2011). Баланың зорлық-зомбылықтың барлық нысандарынан бостандық алу құқығы. Бала құқықтары жөніндегі комитет қабылдады. CRC/C/GC/13
166. № 13 жалпы тәртіптегі ескертулер (2011). Баланың зорлық-зомбылықтың барлық нысандарынан бостандық алу құқығы. Бала құқықтары жөніндегі комитет қабылдады. CRC/C/GC/13
167. № 13 жалпы тәртіптегі ескертулер (2011). Баланың зорлық-зомбылықтың барлық нысандарынан бостандық алу құқығы. Бала құқықтары жөніндегі комитет қабылдады. CRC/C/GC/13
168. Swiss Criminal Code // URL: <https://www.admin.ch/gov/de/start.html>

169. «2020-2023 жылдарға арналған балалар құқықтарын қорғауды күшейту, тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы іс-қимыл жасау және жасөспірімдер арасында суицидтік мәселелерін шешу жөніндегі Жол картасын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2020 жылғы 30 наурыздағы № 156 Қаулысы <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>
170. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің 2020 жылғы қызметі туралы талдамалық есеп <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>
171. Назарбаева Д.Н. Қазақстан Республикасы Конституциясының 26-бабына түсініктеме // кн.: Қазақстан Республикасының Конституциясы. Ғылыми-практикалық түсініктеме. – Астана: Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті – Елбасы Қоры; Қазақстан Республикасының Конституциялық Кеңесі; Қазақстан Республикасының Әділет министрлігі, 2018. .231б.
172. Борчашвили И.Ш. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексіне түсініктеме. Ерекше бөлім (2 бөлім). – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. С.114
173. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
174. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>
175. <https://www.unicef.org/eca/ru>
176. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің 2020 жылғы қызметі туралы талдамалық есеп <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>
177. Қазақстан Республикасындағы Адам құқықтары жөніндегі уәкілдің 2020 жылғы қызметі туралы талдамалық есеп <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>
178. БҰҰ ресми сайты – Әйелдер – Еуропа және Орталық Азия // <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>
179. Қазақстандық YouTube бүгін: ол қандай? (07.04.2021) <https://24.kz/ru/news/polezno-znat/item/466080-kazakhstanskij-youtube-segodnya-kakoj-on>
180. Отчет о деятельности за 2020 год Уполномоченного по правам ребенка в Республике Казахстан https://bala-ombudsman.kz/wp-content/uploads/2021/02/otchet_upr_2020.pdf
181. Отчет о деятельности за 2020 год Уполномоченного по правам ребенка в Республике Казахстан https://bala-ombudsman.kz/wp-content/uploads/2021/02/otchet_upr_2020.pdf
182. <https://www.unicef.org/eca/ru/>
183. «Отбасылық-демографиялық саясат» әлеуметтік зерттеуі / Нұр-сұлтан қ.: «Рухани жаңғыру «қазақстандық қоғамдық даму институты» КЕАҚ, 2021. – 101 б.
184. Фильмге сілтеме: <https://www.youtube.com/watch?v=NrpCts9jyNs> .
185. Ковязина К. Одомашненное насилие. 27 ноября 2019. <https://vlast.kz/avtory/36193-odomasnennoe-nasilie.html>
186. «Күйеуінен таяқ жемеген әйел - әйел емес!»: Әйелге қол көтеру енді театр сахналарында да дәріптеліп жатыр. <https://stan.kz/kuyeuinen-tayak-zhemegen-ayel---ayel-emes-otandik-arnal-325194>
187. Михайлиди, Е., Жартиева, А., Курмангазинова, Н. Победившее насилие. 22 февраля 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>
188. Джалилова, А. В Казахстане 316 женщин покончили с собой в 2016 году. 28 июня 2016. <https://365info.kz/2016/06/v-kazahstane-316-zhenshhin-pokonchili-s-soboj-v-2016-godu>
189. Михайлиди, Е., Жартиева, А., Курмангазинова, Н. Победившее насилие. 22 февраля 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>
190. Ким, В., Уильямсон, Х. Домашнее насилие в Казахстане: много слов, мало дела. 3 декабря 2019 года. <https://vlast.kz/avtory/36253-domasnee-nasilie-v-kazahstane-mnogo-slov-malo-dela.html>
191. Коростелева, Ю., Левина, М. Бьет и будет бить. 14 февраля 2020. <https://vlast.kz/obsshestvo/37127-bet-i-budet-bit.html>

МИНИСТЕРСТВО ИНФОРМАЦИИ
И ОБЩЕСТВЕННОГО РАЗВИТИЯ
РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

КАЗАКСТАНДЫК
ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ
ИНСТИТУТЫ

НАЦИОНАЛЬНЫЙ ДОКЛАД
**О ПРОТИВОДЕЙСТВИИ
СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ
НАСИЛИЮ
В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН**

БЛАГОДАРСТВЕННОЕ СЛОВО

НАО «Казахстанский институт общественного развития «Рухани жаңғыру» выражает искреннюю признательность всем, кто принял участие в подготовке национального доклада «О противодействии семейно-бытовому насилию в Республике Казахстан». Особая благодарность – экспертам, которые произвели детальный анализ и дали конструктивные рекомендации по противодействию семейно-бытовому насилию, государственным органам, предоставившим статистическую информацию, Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте Республики Казахстан, оказавшей консультационную поддержку, а также участницам глубинных интервью, пострадавшим от семейно-бытового насилия, которые нашли в себе смелость и силы открыто говорить об этой проблеме, тем самым способствуя ее решению.

СОДЕРЖАНИЕ

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ	105
ВВЕДЕНИЕ.....	106
ГЛАВА I. ПРОБЛЕМА СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ	108
1.1 Актуальность проблемы бытового насилия	108
1.2 Региональные и территориальные особенности семейно-бытового насилия	112
1.3 Виды и признаки семейно-бытового насилия	117
1.4 Причины и последствия домашнего насилия в Казахстане	119
ГЛАВА II. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ	124
2.1 Анализ международного законодательства в сфере противодействия семейно-бытовому насилию	124
2.2 Международные организации, мероприятия и практики по борьбе с домашним насилием	130
ГЛАВА III. АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ, КРИЗИСНЫХ ЦЕНТРОВ, ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ПО ПРЕДОТВРАЩЕНИЮ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ	138
3.1 Анализ казахстанского законодательства в сфере семейно-бытового насилия	138
3.2 Основные компетенции и деятельность государственных органов по противодействию бытовому насилию	148
3.3 Роль кризисных центров, НПО и международных организаций в Казахстане в противодействии семейно-бытовому насилию	155
3.4 Анализ специальных социальных услуг для жертв бытового насилия	157
3.5 Меры профилактики семейно-бытового насилия	162
ГЛАВА IV. КАТЕГОРИИ НАСЕЛЕНИЯ, ПОДВЕРЖЕННЫЕ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ В КАЗАХСТАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ	165
4.1 Гендерные особенности семейно-бытового насилия	165
4.2 Насилие в отношении пожилых людей, лиц с инвалидностью и тяжелыми заболеваниями	169
4.3 Обеспечение детской безопасности в контексте проблемы домашнего насилия	169
ГЛАВА V. ОБЩЕСТВЕННОЕ ВОСПРИЯТИЕ ПРОБЛЕМЫ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ	178
5.1 Восприятие семейно-бытового насилия в общественном сознании	178
5.2 Репрезентация семейного насилия в средствах массовой информации и социальных медиа	182
ВЫВОДЫ	188
РЕКОМЕНДАЦИИ.....	190
СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ	196

СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ

- АСЕАН (ASEAN)** – Ассоциация государств Юго-Восточной Азии (Association of South East Asian Nations)
- БНС АСПР РК** – Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам РК
- ВИЧ** – вирус иммунодефицита человека
- ВКО** – Восточно-Казахстанская область
- ВОЗ** – Всемирная организация здравоохранения
- Детский фонд ООН (UNICEF)** – детский фонд Организации Объединенных Наций (United Nations Children’s Fund)
- ДП** – Департамент полиции
- ЕРДР** – единый реестр досудебных расследований
- ЕС** – Европейский союз
- ЗКО** – Западно-Казахстанская область
- КАП МВД РК** – Комитет административной полиции Министерства внутренних дел Республики Казахстан
- КГУ** – Коммунальное государственное учреждение
- КИОР «Рухани жаңғыру»** – НАО «Казахстанский институт общественного развития «Рухани жаңғыру»
- КЛДЖ (CEDAW)** – Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин (Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women)
- КоАП РК** – Кодекс Республики Казахстан об Административных Правонарушениях
- КПР** – Конвенция о правах ребенка
- КПСиСУ** – Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан
- МВД РК** – Министерство внутренних дел Республики Казахстан
- МЗ РК** – Министерство здравоохранения Республики Казахстан
- МИД РК** – Министерство иностранных дел Республики Казахстан
- МИОР РК** – Министерство информации и общественного развития Республики Казахстан
- МНЭ РК** – Министерство национальной экономики Республики Казахстан
- МОН РК** – Министерство образования и науки Республики Казахстан
- МРП** – месячный расчетный показатель
- МТСЗН РК** – Министерство труда и социальной защиты Республики Казахстан
- НПО** – неправительственные организации
- ОВД РК** – Органы внутренних дел Республики Казахстан
- ООН** – Организация Объединённых Наций
- ПЗЖН** – подразделение по защите женщин от насилия
- ПМЖ** – постоянное место жительства
- РНПЦЗ** – Республиканский научно-практический центр психического здоровья
- СБН** – семейно-бытовое насилие
- СК** – Семейный кодекс
- СКО** – Северо-Казахстанская область
- СМИ** – средства массовой информации
- США** – Соединённые Штаты Америки
- УК РК** – Уголовный кодекс Республики Казахстан
- УПК РК** – Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан
- ЦУР** – цели устойчивого развития

ВВЕДЕНИЕ

Ежегодно более полумиллиона человек по всему миру погибает от насилия. Еще большее количество людей получают телесные повреждения в результате групповых и межличностных конфликтов. По информации Всемирной организации здравоохранения (ВОЗ) межличностное насилие в Европе занимает 4-ое место в перечне основных причин смерти молодых людей в возрасте 15-29 лет. Одной из наиболее часто распространенных форм насилия является бытовое (домашнее) насилие. Эта тема вызывает глубокую озабоченность в мировом сообществе.

Предотвращение и профилактика домашнего насилия является актуальной повесткой семейно-демографической политики Республики Казахстан. Рост насилия напрямую отражается на безопасности общества и личности, тем самым представляя острую социальную проблему.

Президент Республики Казахстан К.К. Токаев в своем выступлении в ходе IV заседания Национального совета общественного доверия в ноябре 2021 года также отметил важность решения данной проблемы и поручил повысить эффективность профилактических мер, разработать систему социально-реабилитационной и воспитательной работы с агрессорами, усилить меры по исполнению и приведению в действие наказаний, предписываемых правонарушителям.

Сегодня назрела необходимость решать проблему домашнего насилия на уровне социально-значимых государственных задач, на основе комплексного подхода путем совершенствования законодательства и проведения эффективных профилактических мер, создавая атмосферу нетерпимости и общественного порицания любого проявления семейно-бытового насилия.

Национальный доклад был подготовлен с целью изучения проблемы семейно-бытового насилия и разработки рекомендаций по его противодействию.

Для достижения поставленной цели осуществлялось решение следующих ключевых исследовательских задач:

- изучение международного и национального опыта по противодействию бытовому насилию;
- проведение анализа казахстанского и международного законодательства в сфере бытового насилия;
- выявление причин и последствий семейно-бытового насилия;
- анализ существующих механизмов противодействия и профилактики СБН;
- выявление особенностей восприятия семейно-бытового насилия в общественном сознании.

Теоретической и методологической базой исследования послужили: казахстанская и международная нормативная законодательная база в сфере семейно-бытового насилия; данные Бюро Национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан и данные государственных органов (МВД РК, МТИСЗ РК и др.).

В рамках подготовки национального доклада проведено социологическое исследование, массовый опрос КИОР «Рухани жаңғыру» с выборкой 1000 человек в 17 регионах Казахстана, в городской и сельской местности; данные 10 экспертных интервью и 10 глубинных интервью с пострадавшими от семейно-бытового насилия. Метод отбора респондентов в домохозяйстве осуществлялся по квоте (гендерная принадлежность, возраст). Выборочная совокупность была рассчитана на основе данных БНС АСПР РК по состоянию на начало 2021 года по следующим параметрам: область/город республиканского значения, гендерная принадлежность, возраст респондентов, тип населенного пункта (город/село).

Также использованы результаты социологических исследований «Семейно-демографическая политика» (объем выборки 1200 респондентов), «Социальный портрет сельской семьи» (объем выборки 1200 респондентов), глубинных интервью «Разводы и их последствия» (64 человека), «Ранние браки» (30 человек).

Национальный доклад состоит из 5 глав. Первая глава посвящена обоснованию актуальности проблемы семейно-бытового насилия в современном казахстанском обществе, исследованию ее видов и признаков, изучению проблемы в разрезе регионов страны, выявлению причин и следствий домашнего насилия. Глава подготовлена экспертами: доктором PhD по политологии, заместителем директора ГУ «Казахстанский институт стратегических исследований при Президенте Республики Казахстан» Жолдыбалиной А.С. (параграф 1.1, 1.2, 1.4), доктором PhD по социологии, доцентом кафедры социологии ЕНУ им. Л.Н. Гумилева Родионовым А.Н. (параграф 1.3).

Во второй главе исследован международный опыт противодействия семейно-бытовому насилию: проанализировано международное законодательство, изучены деятельность международных организаций и мировая практика борьбы с домашним насилием. Глава подготовлена экспертами: доктором PhD по специальности «Юриспруденция» Assistant Professor Университета КАЗГЮУ им. М.С. Нарикбаева Хасеновым М.Х. (параграф 2.1), доктором PhD по специальности «Право», директором Центра исследования прав человека, инклюзии и гражданского общества «NOVALEX» Ажигуловой Х.К., (параграф 2.2).

В третьей главе проанализировано казахстанское законодательство в сфере противодействия семейно-бытовому насилию, изучены основные компетенции и деятельность государственных органов по противодействию домашнему насилию, обозначена роль кризисных центров, неправительственных организаций и

международных организаций, представлены меры профилактики семейно-бытового насилия. Глава подготовлена экспертами: заместителем председателя Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте Республики Казахстан Турсынбековой С.П., доктором PhD по специальности «Юриспруденция» Assistant Professor Университета КАЗГЮУ им. М.С. Нарикбаева Хасеновым М. Х. (параграф 3.1), к.ю.н., начальником кафедры административно-правовых дисциплин Алматинской академии МВД РК Культемировой Л.Т. (параграф 3.2, 3.4, 3.5), доктором PhD по специальности «Право», директором Центра исследования прав человека, инклюзии и гражданского общества «NOVALEX» Ажигуловой Х.К (параграф 3.3).

В четвертой главе изучены гендерные особенности семейно-бытового насилия, уделено внимание проблемам насилия в отношении лиц с особыми потребностями и пожилых людей, также обеспечению детской безопасности в контексте домашнего насилия. Глава подготовлена экспертами: доктором PhD по социологии, доцентом кафедры социологии ЕНУ им. Л.Н. Гумилева Родионовым А.Н. (параграф 4.1), доктором PhD по специальности «Право», директором Центра исследования прав человека, инклюзии и гражданского общества «NOVALEX» Ажигуловой Х.К., координатором национальных программ Фонда ООН в области народонаселения (ЮНФПА) Молдакуловой Г.М. (параграф 4.2) доктором PhD по специальности «Юриспруденция» Assistant Professor Университета КАЗГЮУ им. М.С. Нарикбаева Хасеновым М. Х. (параграф 4.3).

В пятой главе исследована проблема восприятия семейно-бытового насилия в общественном сознании и проведен анализ репрезентации проблемы в средствах массовой информации и социальных медиа. Глава подготовлена экспертами: сотрудниками КИОР «Рухани жаңғыру» (параграф 5.1), доктором PhD по социологии, доцентом кафедры социологии ЕНУ им. Л.Н. Гумилева Родионовым А.Н. (параграф 5.2). Социологические исследования, использованные в данном докладе проведены экспертами-сотрудниками КИОР «Рухани жаңғыру».

По итогам проведенного анализа сложившейся ситуации в сфере семейно-бытового насилия разработаны рекомендации государственным органам, СМИ, НПО и кризисным центрам, приютам, домам мам и иным организациям, оказывающим помощь пострадавшим от СБН.

ГЛАВА I.

ПРОБЛЕМА СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ В СОВРЕМЕННОМ КАЗАХСТАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

1.1 АКТУАЛЬНОСТЬ ПРОБЛЕМЫ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

На сегодняшний день тема семейно-бытового насилия является одной из самых обсуждаемых в казахстанском обществе. Несовершенство системы правосудия в этой сфере, а также патриархальные взгляды и ценности, доминирующие в обществе, остро влияют на рост преступлений по причине бытовых разногласий. За последние годы в СМИ часто публикуются подробности случаев причинения вреда различного характера и степени в некоторых казахстанских семьях, в особенности в отношении женщин и детей, что вызывает множество обсуждений в обществе. Официальная статистика также подтверждает важность решения проблем в сфере семейно-бытового насилия, учитывая, что зачастую пострадавшие боятся обращаться в правоохранительные органы и годами остаются в тени продолжающегося над ними насилия.

По официальным данным МВД РК, представленных в таблице 1.1.1 (на основе таблицы 1.2.1) с 2017 года по 2020 год наблюдался рост уголовных правонарушений, совершенных в семейно-бытовой сфере. Так, с 2017 года (446 случаев) количество случаев в 2020 году (1072 случая) увеличилось в более чем 2,5 раза. Также стоит отметить, что в первое полугодие 2020 года было зарегистрировано 502 случая, в тот же период 2021 года – 468 случаев.

В последние годы значительно увеличилось количество зафиксированных уголовных правонарушений в семейно-бытовой сфере по статье 106 «Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью». Так, если в 2017 году этот показатель составлял 181 случай за весь год, то в 2021 году аналогичное количество случаев наблюдается уже в первом полугодии. По статье «Умышленное причинение средней тяжести вреда здоровью» также зафиксирован значительный рост: со 117 случаев в 2017 году до 354 случаев в 2020 году. Помимо этого, наблюдается увеличение случаев по статьям «Изнасилование» (с 1 случая в 2015 году до 32 случаев в 2020 году и 9 случаев в первом полугодии 2021 года) и «Насильственные действия сексуального характера» (с 2 случаев в 2015 году до 24 случаев в 2020 году и 10 случаев в первом полугодии 2021 года) (таблица 1.1.2).

Более подробно анализ уголовных и административных правонарушений за период с 2015 года по 2021 год представлен в главе III настоящего доклада.

Таблица 1.1.1 Количество уголовных правонарушений, совершенных в семейно-бытовой сфере (данные по Республике Казахстан), на 100 тыс. населения за период с 2015 по 2020 год и 6 месяцев 2021 года

2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	6 м. 2020 г.	6 м. 2021 г.
2,71	2,46	4,99	5,66	5,68	2,67	2,46

Источник: МВД РК¹

*Коэффициент на 100 тыс. населения рассчитан сотрудниками Центра по изучению института семьи КИОР «Рухани Жаңғыру»

Таблица 1.1.2 Количество уголовных правонарушений в семейно-бытовой сфере (по видам правонарушений) за период с 2015 по 2020 год и 6 месяцев 2021 года

статья УК РК	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	6 мес. 2021 г.
Убийство (ст.99)	82	93	87	144	116	115	60
Убийство, совершенное в состоянии аффекта (ст.101)	3	4	4	7	3	5	1
Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью (ст.106)	196	219	181	350	393	413	185
Умышленное причинение средней тяжести вреда здоровью (ст.107)	119	122	117	314	356	354	149
Причинение тяжкого вреда здоровью при превышении пределов необходимой обороны (ст.112)	7	6	11	10	21	14	12
Угроза (ст.115)	10	12	7	26	36	25	4
Изнасилование (ст.120)	1	1	3	6	27	32	9
Насильственные действия сексуального характера (ст.121)	2	5	0	9	9	24	10

Источник: Источник: КПСуСУ ГП РК

¹ Данные МВД РК по официальному запросу. Коэффициент на 100 тыс. населения рассчитан по формуле $K=(\Pi \times 100\ 000) : H$, где Π - Количество уголовных правонарушений, а H – абсолютная численность населения (по данным БНС АСПР РК)

Следует отметить, что распространение пандемии COVID-19 оказало влияние на рост правонарушений в семейно-бытовой сфере, что обратило значительное внимание общественности на эту сферу. В последнее время часто возникают споры о законодательстве в сфере семейно-бытовых отношений и недостаточности мер наказания агрессоров.

Согласно данным МВД РК в период пандемии COVID-19 произошел рост семейно-бытовых преступлений на 21%. Также было отмечено, что в период локдауна более 8000 правонарушителей были привлечены к административной ответственности по причине семейно-бытовых разногласий и выписано 43000 защитных предписаний² (таблицы 1.1.3 и 1.1.4).

Таблица 1.1.3. Сведения по зарегистрированным административным правонарушениям в сфере семейно-бытовых отношений по Республике Казахстан за период с 2015 по 2020 год и 6 месяцев 2021 года

Год	Правонарушения	Количество правонарушений
2015 г.	Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений (ст. 73)	36 827
2016 г.	Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений (ст. 73)	29 772
2017 г.	Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений (ст. 73)	28 051
	Умышленное причинение легкого вреда здоровью (ст.73-1)	7 652
2018 г.	Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений (ст. 73)	23 904
	Умышленное причинение легкого вреда здоровью (ст.73-1)	15 483
	Побои (ст.73-2)	5 800
2019 г.	Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений (ст. 73)	25 729
	Умышленное причинение легкого вреда здоровью (ст.73-1)	16 207
	Побои (ст.73-2)	7 259
2020 г.	Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений (ст. 73)	25 844
	Умышленное причинение легкого вреда здоровью (ст.73-1)	15 015
	Побои (ст.73-2)	7 530
6 мес. 2021 г.	Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений (ст. 73)	15 052
	Умышленное причинение легкого вреда здоровью (ст.73-1)	7 079
	Побои (ст.73-2)	

Источник: МВД РК

Таблица 1.1.4 Статистические сведения по зарегистрированным административным правонарушениям, предусмотренных ст. 73, 73-1, 73-2 Кодекса РК об административных правонарушениях за период с 2015 по 2020 год и 6 месяцев 2021 года в разрезе регионов

Год	КРКОАП	г. Нур-Султан	г. Алматы	Ақмо-линская	Ақтө-бинская	Алма-тинская	Атырау-ская	ВКО	Жамбыл-ская	ЗКО
2015 г.	ст. 73	510	740	1 817	1 653	1 747	2 413	5 456	1 404	2 232
2016 г.	ст. 73	509	487	1 215	1 739	1 358	1 767	4 947	1 320	2 398
2017 г.	ст. 73	534	305	1 175	1 956	1 263	1 272	4 318	1 292	2 282
	ст.73-1	294	264	387	328	711	164	1 008	353	313
2018 г.	ст. 73	435	212	904	1 822	1 210	1 257	3 417	947	1 719
	ст.73-1	648	569	745	756	1 714	391	1 886	650	491
	ст.73-2	151	220	269	680	1 218	200	402	360	342
2019 г.	ст. 73	496	310	884	2 087	1 412	1 282	3 546	966	1 641
	ст.73-1	722	781	791	626	1 755	450	2 005	598	445
	ст.73-2	113	394	299	890	1 647	362	467	322	371
2020 г.	ст. 73	601	366	1 018	1 867	1 718	1 245	3 678	620	1 531
	ст.73-1	763	933	743	496	1 614	230	1 684	416	374
	ст.73-2	147	447	366	790	1 736	354	470	245	382
6 мес. 2021 г.	ст. 73	1 080	234	510	935	865	748	2 274	473	742
	ст.73-1	472	180	370	189	614	152	897	257	174
	ст.73-2	176	351	167	405	885	238	250	137	213

² Более 8 тысяч казахстанцев наказали за бытовое насилие (06.08.2020 г.) // <https://www.zakon.kz/5035044-bolee-8-tysyach-kazahstantsev-nakazali.html>

Год	КРКОАП	Карагандинская	Костанайская	Кызылординская	Мангистауская	Павлодарская	СКО	Туркестанская	г. Шымкент
2015 г.	ст. 73	5 015	4 842	821	1 393	2 283	3 856	645	-
2016 г.	ст. 73	3 337	3 840	756	1 160	2 364	1 832	743	-
2017 г.	ст. 73	3 415	3 677	599	1 072	2 337	1 742	812	-
	ст.73-1	760	614	273	360	433	323	1 061	-
2018 г.	ст. 73	1 718	3 692	549	1 139	2 540	1 651	493	199
	ст.73-1	1 534	1 378	609	784	795	675	1 569	289
	ст.73-2	129	324	217	200	184	119	784	0
2019 г.	ст. 73	2 407	3 796	576	1 170	2 643	2 003	464	46
	ст.73-1	1 780	1 407	614	949	916	700	1 596	72
	ст.73-2	156	424	259	271	227	109	945	3
2020 г.	ст. 73	2 549	3 577	415	920	2 939	2 103	547	147
	ст.73-1	1 481	1 370	627	610	957	661	1 614	425
	ст.73-2	173	484	242	441	264	103	878	1
6 мес. 2021 г.	ст. 73	1 375	1 760	284	368	12	1 218	299	102
	ст.73-1	663	620	322	329	1	352	771	269
	ст.73-2	76	257	90	195	1	29	379	4

Источник: МВД РК

*Статья 73 - Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений

Статья 73-1 - Умышленное причинение легкого вреда здоровью

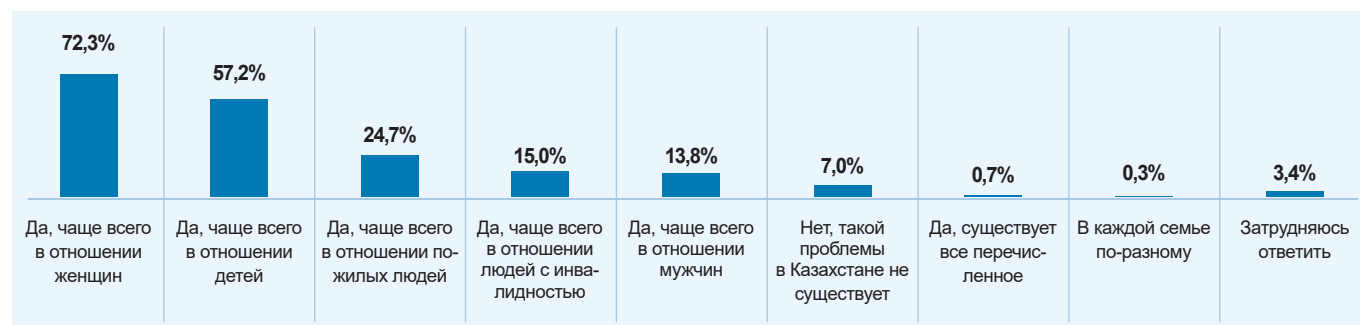
Статья 73-2 – Побои

По данным неправительственных организаций, оказывающих помощь пострадавшим от бытового насилия, также наблюдается рост правонарушений.

По информации представленной Диной Смаиловой, президентом Фонда НеМолчи КЗ, с ноября 2019 по ноябрь 2020 года Фонд проконсультировал 4530 человек по горячей линии и 1095 человек в социальных сетях³. Руководитель «Коргау Астана» Анна Рыль также отмечала всплеск домашнего насилия в период карантина, только за апрель 2020 года в г.Нур-Султан в «Коргау Астана» за помощью обратились 16 женщин и 37 детей⁴.

Данные социологического опроса также отражают актуальность проблемы семейно-бытового насилия. Так, 72,3% респондентов считают, что да, данная проблема существует и чаще всего в отношении женщин, 57,2% – детей, 24,7% – пожилых людей, 15,0% – людей с инвалидностью, 13,8% – мужчин. Только 7% респондентов считают, что в Казахстане не существует такой проблемы (рис.1.1.1).

Рисунок 1.1.1 Как Вы считаете, существует ли в нашей стране проблема жестокого обращения в семье (так называемого семейно-бытового или домашнего насилия? (сумма не равна 100%, так как респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа)

Источник: данные социологического исследования

Более того, как видно на рис.1.1.2, согласно мнению 32,4% респондентов ситуация с домашним насилием в Казахстане ухудшилась за последние 5 лет («скорее ухудшилась» – 17,9% + «значительно ухудшилась» 14,5%). 29,6% респондентов отметили, что ситуация не изменилась. 26,5% считают, что ситуация улучшилась («значительно улучшилась» 7,0% + 19,5% «скорее улучшилась»). 11,5% затруднились ответить на данный опрос.

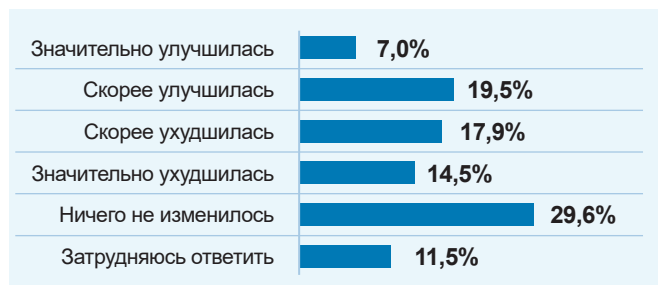
Большинству казахстанцев неизвестно о случаях домашнего насилия в знакомых им семьях (73,5%). Но все же значительной является доля тех, кто наблюдал такие случаи в среде ближайшего окружения (26,5%), что

³ Президент ОФ «Не молчи.kz» Дина Смаилова: «Наша работа – для наших детей и внуков. И вы тоже не молчите!» // <https://manshuq.com/life-speak-up-12-2020>

⁴ Руководитель «Коргау Астана» Анна Рыль: За апрель к нам обратились 16 женщин и 37 детей // https://ratel.kz/raw/rukovoditel_korgau_astanaanna_ryl_zh_aprel_k_nam_obratilis_16_zhenschin_i_37_detej

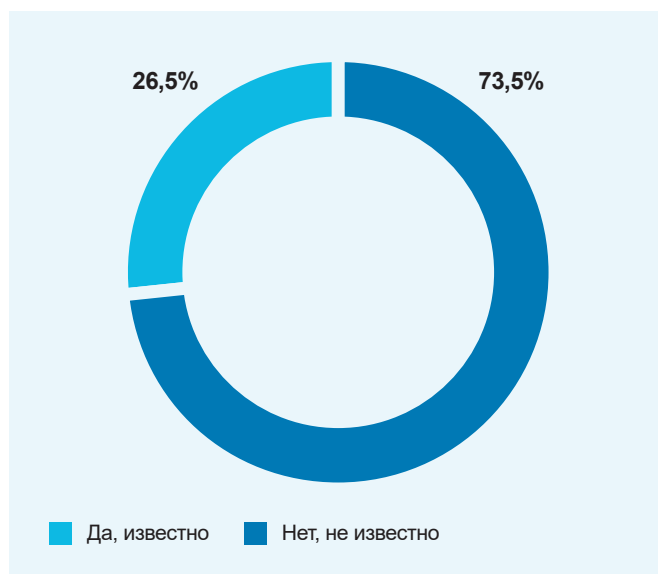

Рисунок 1.1.2 Как, на Ваш взгляд, изменилась ситуация с домашним насилием в Казахстане за последние 5 лет? (N=1000)

Источник: данные социологического исследования

Рисунок 1.1.3 Скажите, пожалуйста, известно ли Вам о случаях домашнего насилия в знакомых Вам семьях (родные, друзья, соседи)? (N=1000)

Источник: данные социологического исследования

свидетельствует об актуальности проблемы семейно-бытового насилия (рис.1.1.3).

По данным экспертных интервью также отмечается актуальность проблемы семейно-бытового насилия как в Казахстане, так и по всему миру. По мнению экспертов, значимость проблемы, кроме всего прочего, подкрепляется тем, что в обществе не в полной мере понимается вся угроза бытового насилия, так как многие люди даже не воспринимают оскорбления, унижения и другие виды причинения вреда как насилия. Эксперты отмечают, что проблема бытового насилия в Казахстане намного шире, чем представляется:

«Я думаю, что это очень актуальная проблема, потому что практически насилие, семейно-бытовое насилие воспринимается как норма и в связи с этой особенностью восприятия, это становится проблемой, основные причины домашнего насилия, как мне кажется, связаны с отсутствием понимания того, что насилие причиняет тяжелый физический ущерб, психологический, экономический и так далее. Собственно, непонимание цены всей проблемы, она делает саму эту проблему очень трагичной»
(национальный консультант UNICEF).

Проведенные глубинные интервью с пострадавшими от насилия также отражают высокую актуальность проблемы в обществе. Опрошенные пострадавшие утверждают, что на сегодняшний день насилие очень распространено в Казахстане, в особенности в отношении женщин. Большую роль в этом играет экономическое положение женщины – не имея работы и собственных сбережений, они зачастую становятся зависимы от агрессора. Сами пострадавшие от семейно-бытового насилия, говорят о нормализации данного явления в обществе:

«Я от своих подруг знаю, их тоже избивают, но они никуда не обращаются, они считают, что нормально, значит любят».

(пострадавшая от семейно-бытового насилия).

Необходимо отметить, что в исследовании, проведенном КИОР «Рухани жаңғыру» в 2020 году на тему «Разводы и их последствия», проведенного посредством опроса 64 человек (глубинные интервью), СБН входит в 5 главных причин развода.

Так, данные ответов респондентов показывают, что наиболее распространенной причиной разводов явились: злоупотребление вредными привычками (алкоголизм), супружеская измена, утрата чувства любви, ревность, безответственное отношение к семейным обязанностям; экономические причины (недостаток материальных средств, безработица), бытовое насилие, несовпадение характеров, разные взгляды на жизнь, вмешательство родителей и других родственников, игромания, отсутствие детей.

Учитывая вышеизложенное и на основании статистических данных МВД РК можно сделать вывод, что количество правонарушений в области бытового насилия ежегодно растет. Результаты социологического опроса также сигнализируют о том, что данная проблема с каждым годом только усугубляется.

Таким образом, актуальность данной проблематики обоснована несколькими факторами:

1. Громкие случаи семейно-бытового насилия, обсуждаемые в обществе и СМИ.
2. Несовершенство законодательства в сфере семейно-бытового насилия, которое приводит к безнаказанности агрессоров. Декриминализация некоторых статей по уголовным мерам наказания в сфере семейно-бытового насилия, инициированная в 2017 году с целью усиления профилактиче-

ской работы с агрессорами и упрощения процедуры привлечения их к ответственности, спровоцировала рост зарегистрированных правонарушений и только ухудшила положение пострадавших от насилия.

3. Меры борьбы с пандемией коронавируса в 2020 году, а именно введение чрезвычайной ситуации в стране и карантин также спровоцировали рост случаев СБН в Казахстане.

4. Несмотря на усиление мер со стороны государства и повышенное внимание общественности, насилие остается широко распространенной проблемой в Казахстане.

Более четверти участников социологического опроса сталкивались с этим в семьях друзей, знакомых и соседей.

1.2. РЕГИОНАЛЬНЫЕ И ТЕРРИТОРИАЛЬНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

Несмотря на то, что семейно-бытовое насилие является проблемой всего общества, считается, что оно имеет некоторые особенности в зависимости от региона страны. Тем не менее согласно статистическим данным, количество совершенных случаев семейно-бытового насилия не имеет критических различий между регионами Казахстана. Однако, учитывая, что статистика отображает неполную картину, существует необходимость в более подробном изучении вопроса семейно-бытового насилия в рамках территориальных и региональных особенностей.

Рассматривая статистику по количеству уголовных правонарушений в семейно-бытовой сфере отмечается, что наибольшее количество случаев в 2020 году зарегистрировано в Восточно-Казахстанской области – 161 случай (157 случаев в 2019 г.), 125 случаев – в Алматинской области (105 в 2019 г.), 118 – в Карагандинской области (121 в 2019 г.) (таблица 1.2.1).

Таблица 1.2.1 Количество уголовных правонарушений, совершенных в семейно-бытовой сфере (по областям) за период с 2015 по 2020 год и 6 месяцев 2021 года

	2015 г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	6 мес. 2020 г.	6 мес. 2021 г.
Акмолинская	37	29	20	41	46	62	24	42
Актюбинская	25	40	41	35	47	38	15	17
Алматинская	44	42	45	92	105	125	51	57
Атырауская	3	14	7	6	20	5	3	1
Восточно-Казахстанская	95	61	43	182	157	161	96	77
Жамбылская	21	20	20	40	32	42	19	17
Западно-Казахстанская	17	19	10	23	27	39	22	9
Карагандинская	53	49	50	98	121	118	60	48
Кызылординская	6	6	4	19	16	20	12	8
Костанайская	49	45	56	95	104	75	32	39
Мангыстауская	5	9	9	13	14	16	5	2
Павлодарская	35	52	50	68	88	98	38	44
Северо-Казахстанская	30	44	31	44	57	62	32	31
Туркестанская	19	20	12	46	55	63	27	17
г. Нур-Султан	13	12	18	44	57	74	33	26
г. Алматы	15	18	22	35	43	43	15	22
г. Шымкент			5	17	41	28	16	10
21-С (Байконкур)	4	4	1	21	24	2	2	1
По республике	472	485	446	919	1055	1072	502	468

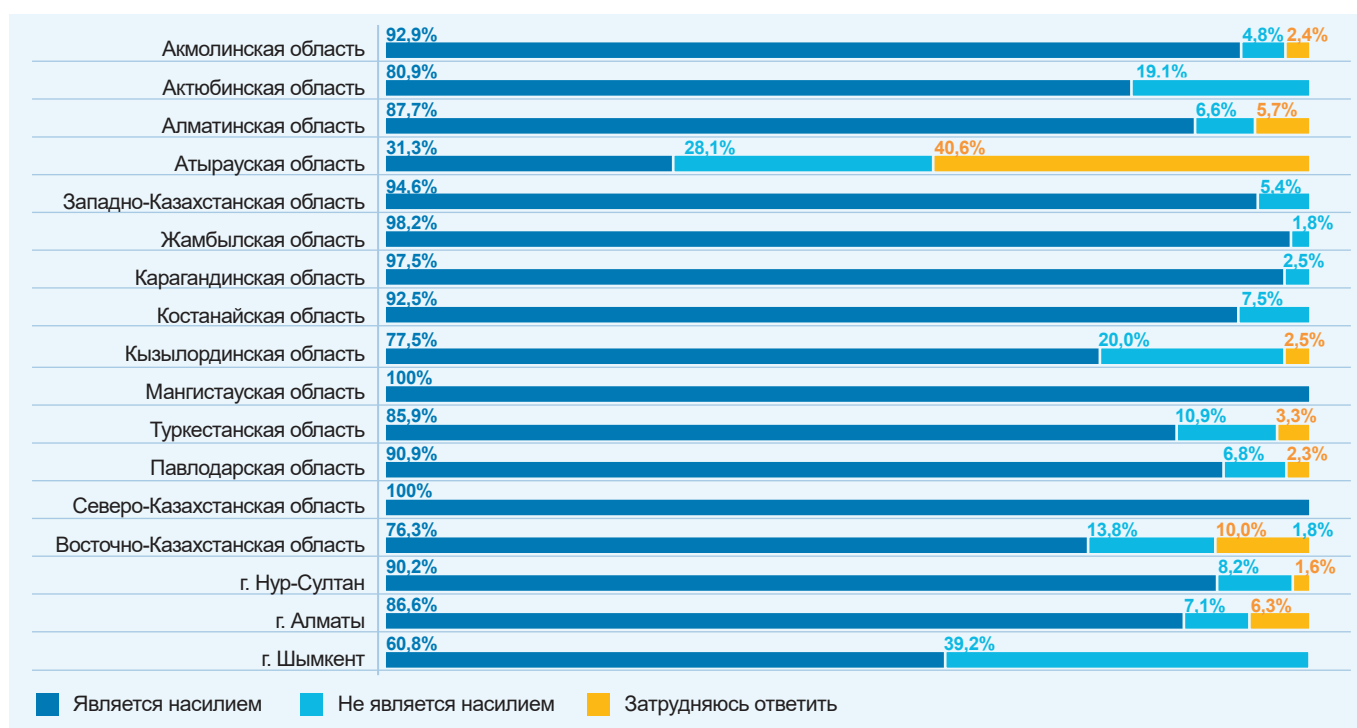
Источник: МВД РК
*21-С - спецобъект

Городское население больше осведомлено о своих гражданских правах и о наличии возможности обратиться в специальные организации или по горячей линии для пострадавших от насилия.

При сравнении ответов городского и сельского населения на вопрос «Как Вы считаете, существует ли в нашей стране проблема жестокого обращения в семье, так называемого семейно-бытового или домашнего насилия?» ответы респондентов и городских и сельских населенных пунктов «Да, чаще в отношении женщин» были практически одинаковыми – 76,1% (город) и 66,5% (село), «Да, чаще всего в отношении детей» ответили – 65% (город) и 45,3% (село), по мнению 24,4 % (город) и 25,2% (село) респондентов насилие чаще происходит в отношении пожилых людей. 11,6% респондентов-жителей села отметили, что такой проблемы, как жестокое обращение в семье в Казахстане не существует, то же самое отмечают только 4% респондентов-горожан.

Для анализа того, какие действия респонденты расценивают как домашнее насилие, им задавался вопрос по разным способам причинения психологического или физического вреда. По мнению большинства респондентов, во всех регионах страны, оскорбление, унижение достоинства и издевательство являются насилием (рис.1.2.1).

Рисунок 1.2.1 На Ваш взгляд, какие действия Вы бы расценили как домашнее насилие... оскорбление, унижение достоинства и издевательства? (в разрезе областей) (N=1000)

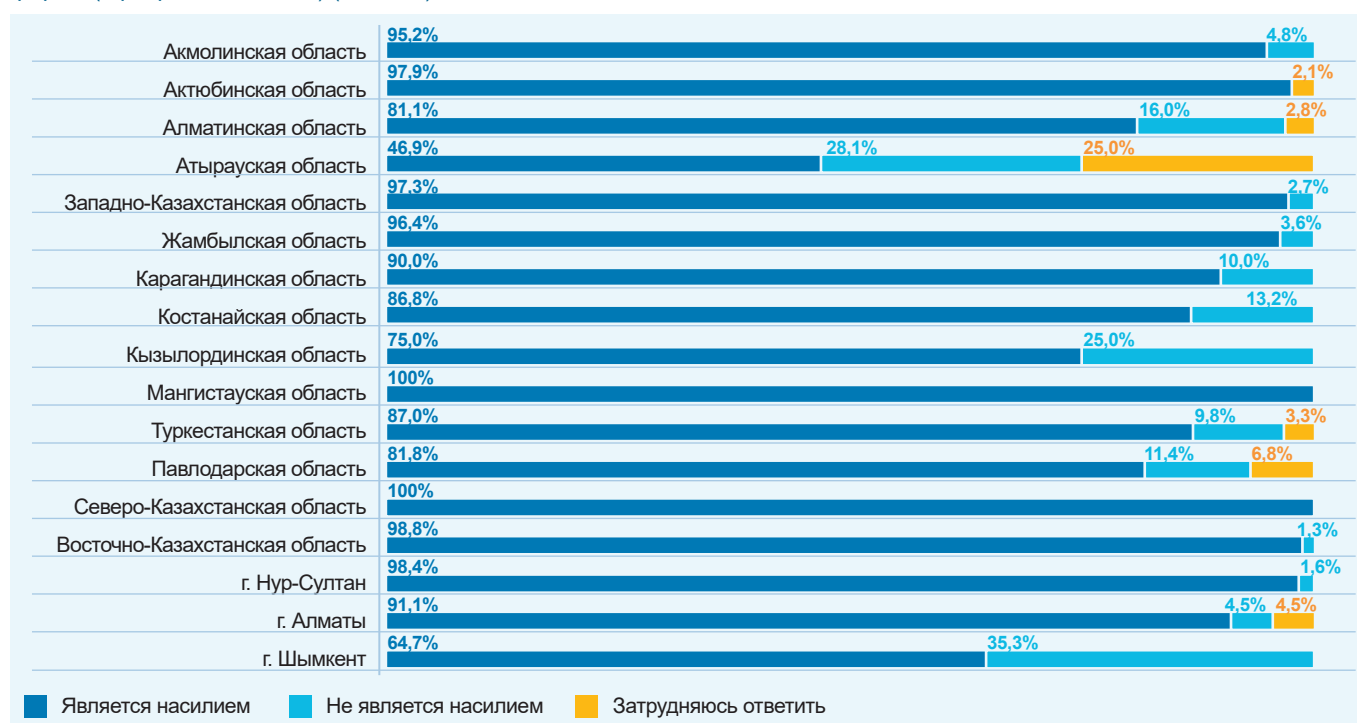

Источник: данные социологического исследования

В Мангистауской и Северо-Казахстанской областях 100% респондентов считают, что оскорбление, унижение достоинства и издевательства являются насилием. Однако респонденты из г.Шымкент (39,2%), Атырауской области (28,1%), Кызылординской области (20,0%), Восточно-Казахстанской области (13,8%), Туркестанской области (10,9%) считают, что оскорбление, унижение и издевательства не являются насилием. При этом 40,6% респондентов из Атырауской области затруднились дать ответ на вопрос, что говорит об их неосведомленности о видах насилия.

Все респонденты из Мангистауской области и СКО считают «физическое насилие в легкой форме», насилием. Наименьшее количество респондентов считающих, что физическое насилие в легкой форме не является насилием проживают в Павлодарской 11,4% и Карагандинской 10,0% областях. При этом 25,0% респондентов из Атырауской области затруднились ответить (рис.1.2.2.).

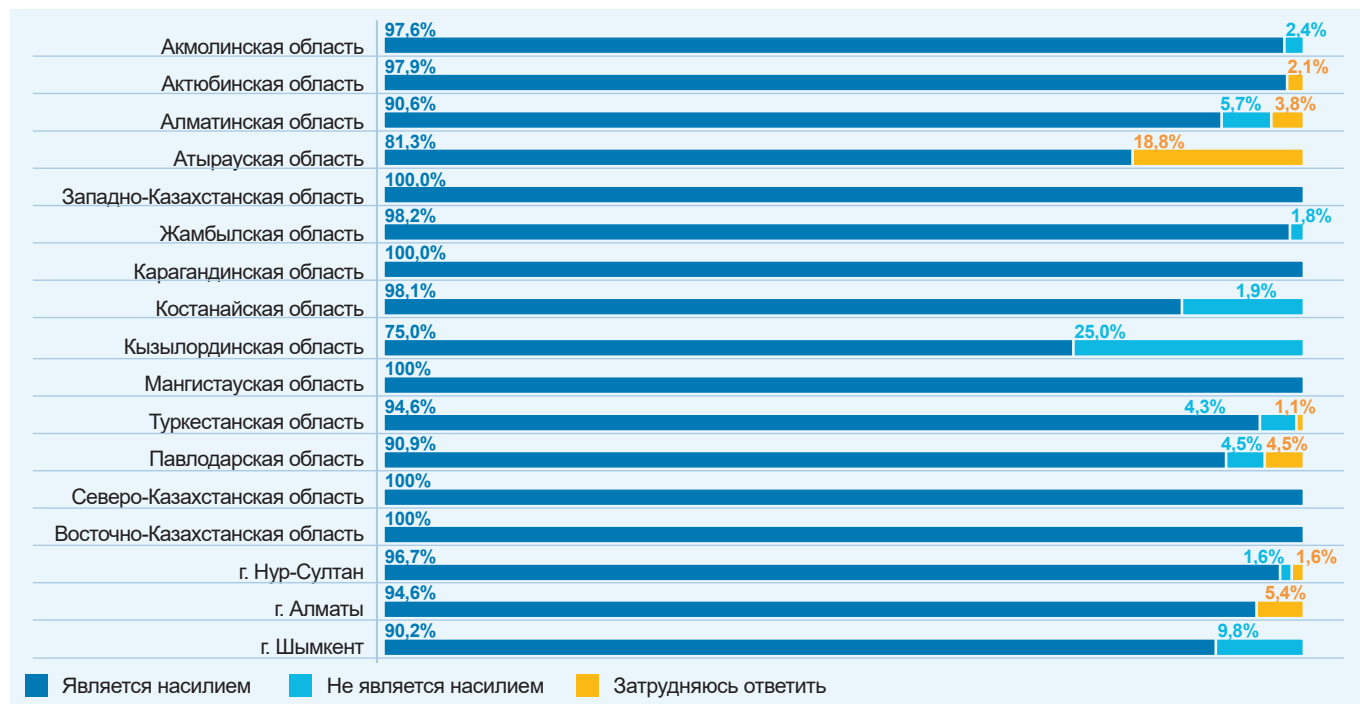
Рисунок 1.2.2 На Ваш взгляд, какие действия Вы бы расценили как домашнее насилие? физическое насилие в легкой форме (в разрезе областей) (N=1000)

Источник: данные социологического исследования

В отношении жестокого наказания детей абсолютно все респонденты: Западно-Казахстанской, Карагандинской, Мангистауской, Северо-Казахстанской, Восточно-Казахстанской областей определили жестокое наказание детей как насилие (рис.1.2.3). Здесь выделяется Кызылординская область, где 25% респондентов отметили, что жестокое обращение с детьми не является насилием. 9,8% респондентов из Шымкента считают также.

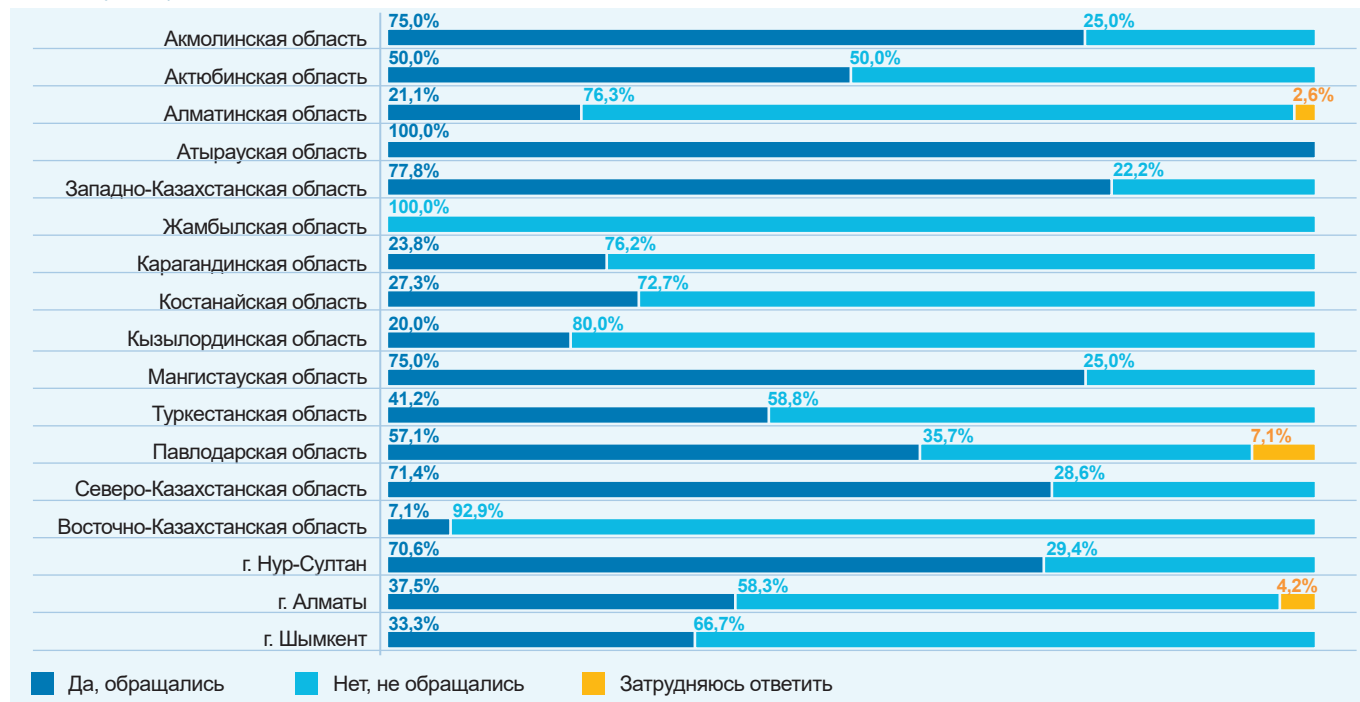
Рисунок 1.2.3 На Ваш взгляд, какие действия Вы бы расценили как домашнее насилие?... жестокое наказание детей (в разрезе областей) (N=1000)

Источник: данные социологического исследования

Большинство пострадавших от семейно-бытового насилия не обращались за помощью в следующих регионах: Жамбылской (100,0%), Восточно-Казахстанской (92,9%). В Атырауской области 100,0% респондентов ответили, что их знакомые обращались за помощью. Большинство пострадавших обращались за помощью в Западно-Казахстанской (77,8%), Акмолинской (75,0%), Мангистауской (75,0%), областях (рис.1.2.4.).

Рисунок 1.2.4 Обращались ли знакомые Вам люди, которые подвергались семейно-бытовому (домашнему) насилию, за помощью? (в разрезе областей) (N=257, на вопрос отвечали только те респонденты, которые сказали, что им известно о таких случаях)

Источник: данные социологического исследования

При этом отвечая на вопрос о том, как часто происходят ссоры и скандалы между респондентами и их членами семьи, ответ «очень часто» (то есть несколько раз в неделю) больше всех отмечали респонденты из Алматинской области. Часто (2-3 раза в месяц) такой опыт имеют респонденты из Северо-Казахстанской области – 21,2%, 16,2% Западно-Казахстанской области и 11,8% Мангистауской области. Несколько раз за полгода ссорятся со своими членами семьи 70,6% респондентов из Мангистауской области, 32,1% из Костанайской области и 30,3% из Северо-Казахстанской области. Суммарно у 82,4% респондентов из Мангистауской области чаще всего происходят ссоры и скандалы в семье (от 2-3 раз в месяц до нескольких раз за полгода). У респондентов из Карагандинской области реже, чем у остальных бывают ссоры с родственниками – 85,1% (суммарный процент вариантов ответа «редко», «очень редко» и «у нас не бывает ссор»). При этом чаще всего о полном отсутствии ссор с семьей отмечали респонденты из Актюбинской области 23,4% (таблица 1.2.2).

Таблица 1.2.2 Скажите, пожалуйста, как часто происходят ссоры, скандалы между Вами и другими членами семьи (супругом(-ой), родителями, детьми)? (N=1000, в разрезе областей)

	Очень часто (несколько раз в неделю)	Часто (2-3 раза в месяц)	От случая к слу- чаю (несколько раз за полгода)	Суммарный процент - часто	Суммарный процент - редко	Редко (2-3 раза в год)	Очень редко (реже, чем раз в год)	У нас не бывает ссор	Затрудняюсь ответить
Акмолинская область	2,4%	-	11,9%	14,3%	73,8%	14,3%	57,1%	2,4%	11,9%
Актюбинская область	-	2,1%	17,0%	19,1%	74,4%	17,0%	34,0%	23,4%	6,4%
Алматинская область	13,2%	5,7%	24,5%	43,4%	49,0%	18,9%	22,6%	7,5%	7,5%
Атырауская область	-	-	12,5%	12,5%	78,1%	3,1%	59,4%	15,6%	9,4%
Западно-Казахстанская область	5,4%	16,2%	21,6%	43,2%	54,0%	21,6%	27,0%	5,4%	2,7%
Жамбылская область	1,8%	1,8%	8,9%	12,5%	76,8%	25,0%	46,4%	5,4%	10,7%
Карагандинская область	-	1,3%	12,5%	13,8%	85,1%	26,3%	41,3%	17,5%	1,3%
Костанайская область	3,8%	-	32,1%	35,9%	64,1%	17,0%	39,6%	7,5%	-
Кызылординская область	-	-	10,0%	10,0%	75,0%	20,0%	55,0%	-	15,0%
Мангистауская область	-	11,8%	70,6%	82,4%	17,6%	8,8%	8,8%	-	-
Туркестанская область	2,2%	7,6%	21,7%	31,5%	60,8%	30,4%	30,4%	-	7,6%
Павлодарская область	-	2,3%	9,1%	11,4%	84,1%	36,4%	43,2%	4,5%	4,5%
Северо-Казахстанская область	-	21,2%	30,3%	51,5%	45,4%	12,1%	24,2%	9,1%	3,0%
Восточно-Казахстанская область	3,8%	10,0%	20,0%	33,8%	66,3%	12,5%	48,8%	5,0%	-
г. Нур-Султан	1,6%	3,3%	8,2%	32,9%	63,9%	8,2%	50,8%	4,9%	23,0%
г. Алматы	2,7%	7,1%	21,4%	31,2%	54,5%	10,7%	38,4%	5,4%	14,3%
г. Шымкент	2,0%	3,9%	25,5%	31,4%	68,6%	17,6%	51,0%	-	-

Источник: данные социологического исследования

По таблице 1.2.3. видно, что от 44,1% до 69,7% респондентов, которые чаще отмечали, что ссорятся с семьей как минимум несколько раз за полгода, в вопросе с кем именно у них происходят ссоры, отметили своих супругов, кроме респондентов из Западно-Казахстанской области, которые чаще всего ссорятся со своими детьми – 29,7%.

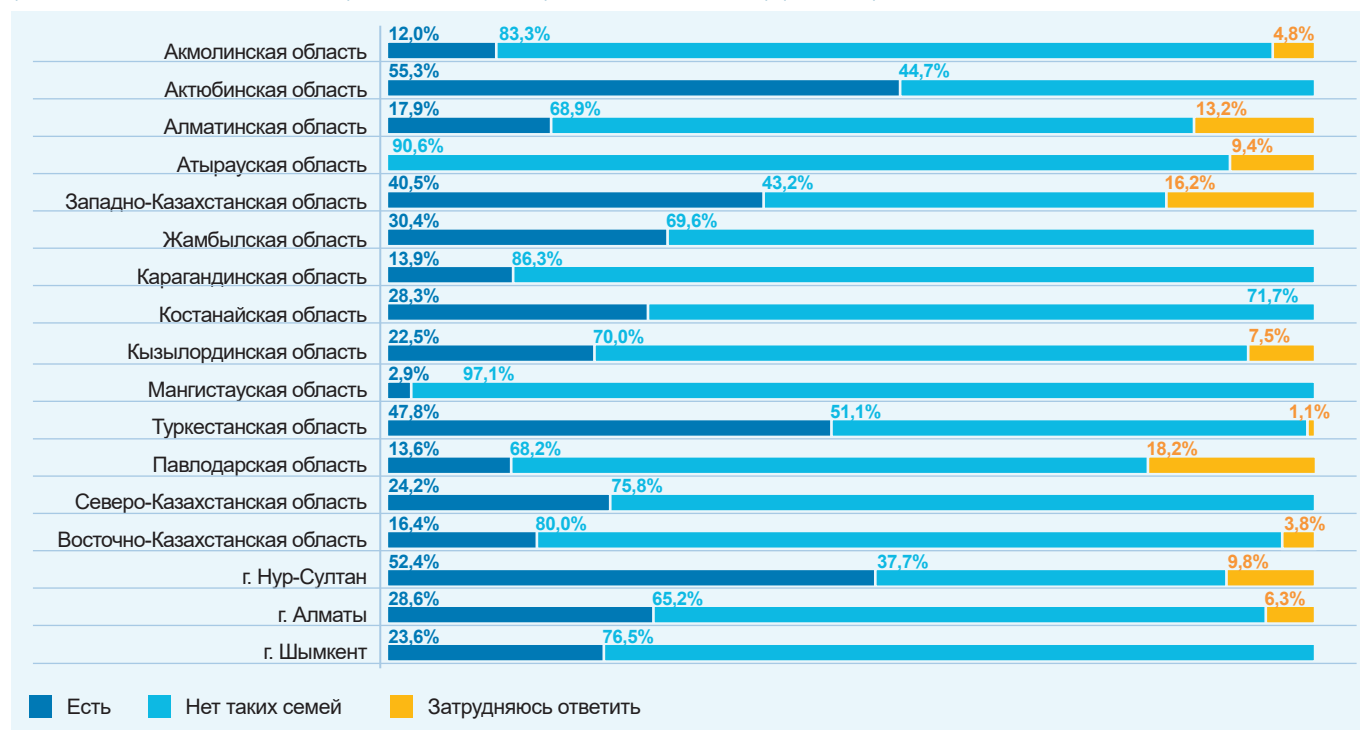
В своем окружении замечали применение насилия в отношении детей чаще всего (суммарное количество вариантов ответа «по крайней мере 1 семья», «до 3-х семей», «больше 3-х семей») респонденты из Актюбинской области – 55,3%, г.Нур-Султан – 52,4%, Туркестанской области – 47,8%, Западно-Казахстанской области – 40,5%. У респондентов из Мангистауской области практически нет таких семей в окружении – 97,1%. 90,6% респондентов из Атырауской области совсем не сталкивались с семьями, где практикуют насилие в отношении детей (рис.1.2.5.).

Таблица 1.2.3 С кем из членов семьи у Вас наиболее часто случаются ссоры, скандалы?
(в разрезе областей) (сумма не равна 100% так как респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа)

	Между Вами и супругом (супругой)	Между Вами и детьми	Между Вами и Вашими родителями	Между Вами и родителями супруга (супруги)	Между Вами и другими членами семьи	Ссор не бывает	Затрудняюсь ответить
Акмолинская область	42,9%	-	4,8%	-	7,1%	4,8%	40,5%
Актюбинская область	36,2%	21,3%	12,8%	21,3%	8,5%	25,5%	-
Алматинская область	50,9%	8,5%	11,3%	8,5%	17,9%	6,6%	12,3%
Атырауская область	9,4%	-	-	-	3,1%	21,9%	65,6%
Западно-Казахстанская область	27,0%	29,7%	21,6%	8,1%	16,2%	5,4%	13,5%
Жамбылская область	58,9%	10,7%	5,4%	1,8%	23,2%	1,8%	12,5%
Карагандинская область	48,8%	16,3%	6,3%	3,8%	11,3%	20,0%	3,8%
Костанайская область	56,6%	32,1%	17,0%	7,5%	73,6%	5,7%	3,8%
Кызылординская область	42,5%	-	-	5,0%	10,0%	-	42,5%
Мангистауская область	44,1%	2,9%	14,7%	29,4%	29,4%	-	-
Туркестанская область	39,1%	19,6%	5,4%	10,9%	13,0%	2,2%	29,3%
Павлодарская область	47,7%	29,5%	6,8%	2,3%	11,4%	6,8%	6,8%
Северо-Казахстанская область	69,7%	24,2%	18,2%	18,2%	6,1%	9,1%	3,0%
Восточно-Казахстанская область	60,0%	23,8%	20,0%	1,3%	20,0%	8,8%	-
г. Нур-Султан	68,9%	4,9%	1,6%	1,6%	-	1,6%	24,6%
г. Алматы	36,6%	14,3%	9,8%	5,4%	17,0%	8,9%	24,1%
г. Шымкент	51,0%	9,8%	5,9%	5,9%	43,1%	-	-

Источник: данные социологического исследования

Рисунок 1.2.5 Есть ли в Вашем окружении семьи, в которых родители/ль применяют/ет насилие (физическое/психологическое) к своим детям? (в разрезе областей) (N=1000)

Источник: данные социологического исследования

По данным экспертных интервью прослеживается различие в отношении семейного насилия в городской и сельской местности. К примеру, учитывая, что зачастую причиной семейно-бытового насилия является нарушение психологического здоровья, в сельской местности людям сложнее найти специалиста в этой сфере, чтобы обратиться за помощью. Важно решить проблему доступности специалистов в сельской местности,

поскольку там проживает довольно большая доля населения Казахстана. Так, согласно данным Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан на начало 2021 года, в городах проживают 11 151 376 человек, в сельской местности – 7 728 176 человек⁵.

Также отмечено, что большинство региональных специальных кризисных центров, куда может обратиться женщина, пострадавшая от насилия, не могут принять более 10-20 человек, и центры существуют не в каждом регионе, поэтому пострадавшие часто приезжают в столичный кризисный центр, в особенности из южных и западных регионов.

Таким образом, согласно результатам социологического исследования, нет четких разделений особенностей семейно-бытового насилия в зависимости от региона.

Судя по ответам респондентов из Кызылординской области и г.Шымкент, в этих регионах присутствует неправильное толкование насилия, в том числе в отношении детей. Следует отметить, респондентов из Атырауской и Кызылординской областей, где присутствует процент тех, кто допускает некоторые виды насилия. Также в Атырауской области практически половина респондентов не смогли ответить расценивают ли они оскорбление, унижение достоинства и издевательства как домашнее насилие – это говорит о неосведомленности респондентов о видах насилия, вследствие чего возникает необходимость принятия мер по повышению осведомленности населения Атырауской области о насилии в целом, о его видах, а также о правах человека.

Кроме того, выделяются результаты по Туркестанской области, где респонденты также не столь категоричны против насилия и даже допускают его в зависимости от ситуации. Применение насилия в знакомых семьях чаще, либо реже замечали респонденты практически в каждом регионе, вне зависимости от типа населенного пункта. Тем самым в целом домашнее насилие является проблемой каждого региона и требует безотлагательного решения, при том, что каждый регион требует особого подхода в зависимости от установленных местных ценностей и традиций.

1.3 ВИДЫ И ПРИЗНАКИ СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

Семейно-бытовое насилие – одна из глобальных проблем и серьезных вызовов для устойчивого развития. Типология насилия основывается на двух основных подходах:

- 1) разделение по степени тяжести причиненного вреда;
- 2) разделение по видам насильственных действий.

Согласно международным оценкам, 30% женщин в возрасте 15 лет и старше подвергались физическому и/или сексуальному насилию со стороны интимного партнера в течение своей жизни⁶. Проблема семейно-бытового насилия, к сожалению, не обходит и Казахстан, хотя здесь возникают серьезные трудности с оценкой масштабов по причине отсутствия больших массивов надежных эмпирических данных. Так, согласно данным БНС АСПР РК, около 17% казахстанских женщин сталкивались с физическим или сексуальным насилием со стороны своего интимного партнера⁷.

Исторический анализ демонстрирует весьма противоречивый факт: семейно-бытовое насилие длительное время находилось вне внимания исследователей, общественных деятелей, чиновников и политиков. Общественный и научный интерес к данной проблеме в глобальном масштабе появился лишь в 1970-е годы, благодаря представителям психиатрии. Психиатрические теории семейного насилия сводили проблему к таким факторам, как психические расстройства, психо-или социо-патологии, алкоголизм и зависимость от наркотиков – так называемые внутри индивидуальные объяснения (intra-individual theories)⁸.

Почему же семейно-бытовое насилие столь длительное время оказывалось вне общественного, исследовательского и политического внимания?

Ричард Геллес отмечает, что молчание, традиционно окружавшее проблемы семейного насилия, было связано с тремя противоречивыми факторами: недостаток осведомленности, общее принятие и отрицание⁹. С одной стороны, о семейно-бытовом насилии относительно мало знали, по причине права на приватность семейной жизни. С другой стороны, ряд проявлений семейно-бытового насилия рассматривался в качестве нормы. Например, родитель, шлепающий непослушного ребенка, едва ли станет объектом активного осуждения.

Есть несколько причин, по которым семейно-бытовое насилие отличается от других форм насилия и заслуживает комплексного внимания.

Во-первых, семейное насилие противоречит широко распространенному представлению о семье как надежной и безопасной крепости. Здесь особое внимание стоит обратить на историю отношений. Действительно, в отличие от других форм насилия, в семейно-бытовом насилии отношения в семье между агрессорами и жерт-

⁵ Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru

⁶ Devries, K.M., et al. (2013). «The global prevalence of intimate partner violence against women.» Science 340 (6140): 1527-1528.

⁷ Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK. 2017. Sample Survey on Violence against Women in Kazakhstan. Astana, Kazakhstan: Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK.

⁸ Gelles, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.

⁹ Gelles, R. Family Violence // Annual Review of Sociology Vol. 11 (1985), pp. 347-367

вами насилия существуют до, во время и после актов или периодов насилия. Отношения зачастую не исчезают, а продолжают после акта насилия. Кроме того, на протяжении полного жизненного цикла семьи агрессоры и жертвы могут меняться местами. Например, жестокие родители со временем могут превратиться в слабых, нуждающихся в помощи пожилых людей, которые страдают от жестокости своих детей.

Во-вторых, семейно-бытовое насилие является одной из наиболее распространенных форм насилия¹⁰ (Tolan & Gorman-Smith 2002). Это может показаться странным, но действительно семейно-бытовое насилие, будучи одной из наиболее распространенных форм противоправных действий, длительное время не получало достаточного внимания.

В-третьих, в отличие от других форм, семейно-бытовое насилие может быть легитимным. Так, некоторые формы семейно-бытового насилия могут рассматриваться обществом как полезные или необходимые или, по крайней мере, дозволенные (например, физическое наказание детей). Более того, некоторые нелегитимные, но мягкие формы насилия могут также получить распространение и встречаться в той или иной мере у большого количества семей.

Политика и меры вмешательства, направленные на устранение семейно-бытового насилия, будут более эффективными, если обозначенные особенности, отличающие семейно-бытовое насилие от других форм, будут приниматься во внимание.

Переходя к видам домашнего насилия, необходимо прежде всего акцентировать внимание на множественности оснований для типологизации. Наиболее простой способ – это поделить семейное насилие на виды на основе статей уголовного и/или административного кодекса, на основании которых были начаты судебные разбирательства. В этом случае семейно-бытовое насилие можно поделить на проступки и преступления различной степени тяжести.

Так, выглядит наиболее простая типологизация семейно-бытового насилия. Однако, если смотреть в таких юридических рамках, то это серьезно ограничивает проблему. Кроме этого, здесь можно попасть в ловушку неверных заключений, сделанных по причине недостатка информации. Например, показатели криминальной статистики указывают на рост семейно-бытового насилия в последние годы. Однако, здесь можно сделать как минимум одно альтернативное предположение, согласно которому рост может быть связан с повышением эффективности работы представителей правоохранительных органов в данной сфере.

Другая возможность построения типологии заключается в определении того, на кого была направлена агрессия. В этом случае можно иметь дело с насилием в отношениях между супругами, с насилием родителей по отношению к детям и наоборот, насильственные действия детей по отношению друг к другу. Также в случае расширенной семьи в насильственные отношения могут включаться другие родственники. К примеру, по результатам социологического исследования, проведенного КИОР «Рухани жаңғыру» на тему «Ранние браки» девушки, вступившие в брак в раннем возрасте зачастую подвергаются насилию в семье. Агрессором в большинстве случаев является супруг молодой девушки, но не редки случаи проявления агрессии и со стороны свекрови, особенно в сельской местности (в большинстве случаев).

Ситуация в Казахстане показывает относительно высокое и растущее общественное внимание к случаям насилия между супругами (при этом направление агрессии в основном от мужчины к женщине) и насилия по отношению к детям. В последние годы Бюро Национальной статистики с поддержкой трех агентств – UN Women, UNFPA and World Health Organization было проведено большое исследование¹¹. Также в 2017 году было проведено исследование насилия в отношении детей¹². Другие формы семейного насилия пользуются значительно меньшим общественным и исследовательским вниманием. Подобная типология также малопродуктивна, поскольку никак не продвигает нас в понимании причин насилия.

Следующее важное основание для типологии – это разграничение семейно-бытового насилия по видам действий. В самой простой форме – это разделение на физическое, ментальное (психологическое), символическое и экономическое насилие. Физическое насилие наиболее видимое и в большей степени вызывающее отторжение и осуждение, именно этот вид зачастую фиксируется в криминальной статистике и/или статистике административных правонарушений. Ментальное насилие, представленное в виде оскорблений и унижений, разнообразных действий, связанных с психологическим давлением, уже значительно тяжелее фиксируется, хуже идентифицируется и вызывает больше сомнений, стоит ли считать это насилием вообще. С символическим насилием еще сложнее, поскольку оно глубже укоренено в культуру и связано с культурными образцами гендерного неравенства. Этот тип насилия может даже обходиться без каких-то явных видимых проявлений, агрессивных действий физического или психологического характера. Например, неравное распределение домашних обязанностей между супругами в семье, подкрепленное определенными культурными нормами и/или традициями, можно воспринимать как проявление символического насилия, даже при условии, что неравное распределение не навязывается физической силой или психологическим давлением. Данный вид насилия практически не получает внимания среди казахстанских исследователей, общественных деятелей или политиков.

¹⁰ Tolan P, Gorman-Smith D. 2002. What violence prevention research can tell us about developmental psychopathology. // *Development and Psychopathology* 14(4): 713–29.

¹¹ Комитет по статистике. Sample survey on violence against women in kazakhstan.

¹² ЮНИСЕФ. Насилие в отношении детей в семьях в Казахстане: исследование знаний, отношения и практики. Краткий аналитический отчет. Астана, 2017.

Таким образом, по видам действий семейно-бытовое насилие можно разделить на физическое, ментальное (психологическое), символическое и экономическое насилие.

Из четырех видов наибольшее внимание уделяется физическому, меньше внимания – ментальному, а символическое насилие и вовсе может не учитываться ввиду его укоренения в культуру и менталитет населения.

Семейно-бытовое насилие сложная многосоставная проблема, принимающая различные формы. Сегодня в казахстанской практике нет устоявшегося определения семейно-бытового насилия. В этой связи необходимы общественные обсуждения проблем семейно-бытового насилия и, в целом, реализация мер просветительского характера.

1.4. ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ В КАЗАХСТАНЕ

В целях комплексного решения проблемы бытового насилия прежде всего необходимо детально изучить возможные причины его проявления.

Факторы, влияющие на порождение бытового насилия, могут быть как внутренними, так и исходить извне. Ко внутренним факторам относятся такие первопричины, как пристрастие к алкоголю или наркотическим средствам, психические и психологические болезни, чрезмерная агрессивность и прочее.

Факторы, которые влияют извне – низкий уровень жизни, отсутствие стабильного дохода, низкое образование и т.д. Здесь можно отметить, что по данным статистики в 2020 года в Республике Казахстан было более 448 800 безработных людей. В том числе мужчин (209 600 человек), женщин (239 200 человек). При этом 50 900 граждан были уволены в связи с банкротством организации или попали под сокращение штата, 107 300 граждан не имели возможности поиска работы. Свою роль здесь могло сыграть распространение пандемии коронавируса, что привело к увеличению безработных граждан, росту психологической напряженности в обществе и, как следствие, к росту случаев бытового насилия.

Однако, кроме материальных проблем, стоит также учитывать влияние ситуаций, произошедших с человеком в его детстве, в особенности, если будучи ребенком человек сам подвергался насилию со стороны старших родственников в семье. Также по мнению экспертов-психологов влияние имеют изменившиеся ценности общества, в котором зачастую женщинам желаннее выйти замуж за обеспеченного человека, откладывая на второй план его личностные качества, черты характера и чувства¹³. По мнению правозащитника, общественного деятеля Салтанат Турсынбековой, причинами семейно-бытового насилия также являются «утрата жизненных ориентиров и семейных ценностей, проблемы коммуникации, социальная изоляция и закрытость семьи»¹⁴, то есть зачастую социальные и психологическими факторы являются бустерами возникновения насилия в семье.

Важную роль в проявлении семейно-бытового насилия играет гендерное неравенство. Всемирная организация здравоохранения, выделяя основные факторы насилия, определила изначальной причиной «гендерное неравенство и нормы, допускающие такое насилие»¹⁵.

В социологическом исследовании респондентам предлагалось ответить на вопрос «Каковы, по Вашему мнению, основные причины насилия в семье?» (табл.1.4.1). По мнению большинства респондентов основной причиной являются проблемы социально-экономического характера: безработица – 55,9%. 52,8% назвали «вредные привычки» - алкоголизм, наркомания, игромания», 25,4% считают причиной пример насилия морально-психологического, физического в семье, 22,7% – стереотипные установки и убеждения, 20,9% – психологические отклонения и расстройства, 15,9% – низкий уровень образования и культуры, 15,8% – материальная и финансовая зависимость от супруга, 15,1% – отсутствие уголовной ответственности за насилие в семье, 13,6% – высокий уровень агрессии в обществе, 10,0% – вмешательство родственников в жизнь семьи. Также были названы такие причины, как отсутствие авторитета института семьи, недостаточность профилактических мер, недостаточность реализации программ духовно-нравственного воспитания, недопонимание между супругами, негативное влияние интернета и прочее.

Таблица 1.4.1 Каковы, по Вашему мнению, основные причины насилия в семье?
(сумма не равна 100% так как респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа)

	Количество	Проценты
Проблемы социально-экономического характера, безработица	558	55,9%
Стереотипные установки и убеждения, в т.ч. установка «бьет – значит любит»	227	22,7%
Пример морально-психологического, физического и др. насилия в семье	253	25,4%
Вредные привычки, алкоголизм, наркомания, игромания	527	52,8%
Высокий уровень агрессии в обществе	136	13,6%

¹³ Рабига Нурбай. Бытовое насилие в семье: психологические аспекты и трудности в работе психологов (17.02.2021 г.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/bytovoe-nasilie-v-seme-psikhologicheskie-aspekty-i-trudnosti-v-rabote-psikhologov/>

¹⁴ Рабига Нурбай. Как сделать общество свободным от насилия (31.08.2020 г.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/kak-sdelat-obshchestvo-svobodnym-ot-nasilija/>.

¹⁵ Официальный сайт ВОЗ // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

	Количество	Проценты
Низкий уровень образования и культуры	159	15,9%
Отсутствие уголовной ответственности за насилие в семье	151	15,1%
Материальная, финансовая зависимость от супруга	158	15,8%
Психологические отклонения, расстройства	209	20,9%
Вмешательство родственников в жизнь семьи	100	10,0%
Отсутствие авторитета института семьи	62	6,2%
Недостаточность профилактических мер по противодействию семейно-бытовому насилию	54	5,4%
Недостаточная реализация программ духовно-нравственного воспитания	39	3,9%
Все перечисленное	6	0,6%
Недопонимание между супругами	4	0,4%
Негативное влияние интернета	2	0,2%
В каждой семье по-разному	3	0,3%
Бездуховность	1	0,1%
Вмешательство друзей, знакомых	1	0,1%
Ревность	1	0,1%
Затрудняюсь ответить	27	2,7%

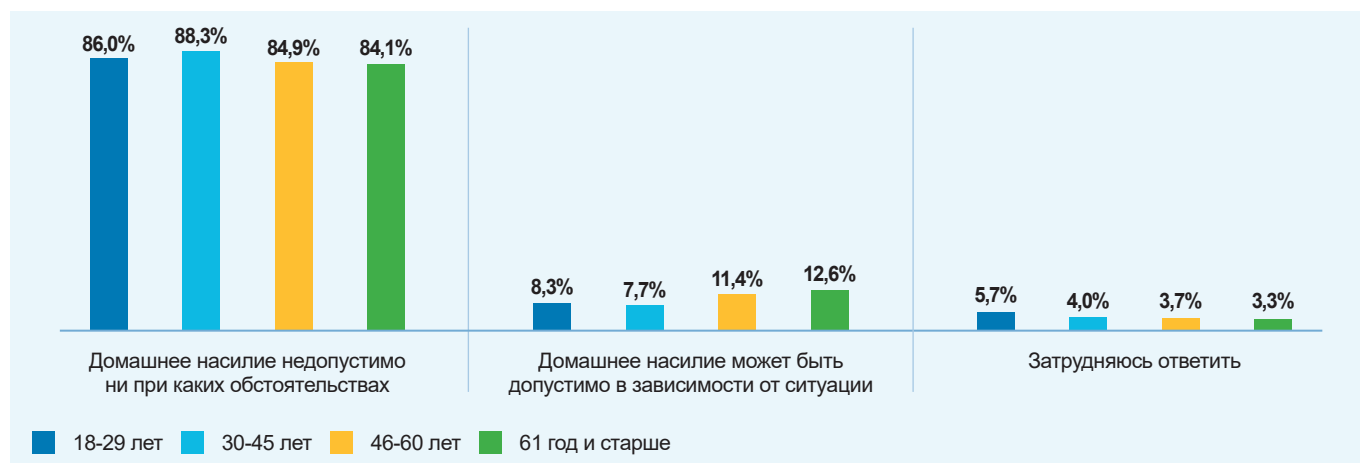
Источник: НАО КИОР «Рухани жаңгыру»

В разрезе пола как респонденты-мужчины, так и респонденты-женщины считают основной причиной проблемы социально-экономического характера. Вредные привычки чаще упоминали женщины (55,3%), чем мужчины (49,7%). Низкий уровень образования и культуры считают причиной 18,2% мужчин и 14,1% женщин. Также стоит отметить, что 16,6% респондентов-женщин отметили проблему материальной и финансовой зависимости от супруга (респонденты-мужчины – 14,8%).

О допустимости домашнего насилия респонденты высказались следующим образом: 9,5% опрошенных считают, что домашнее насилие допустимо в зависимости от ситуации. В гендерном разрезе 87,5% респондентов-женщин утверждают, что домашнее насилие категорически недопустимо, то же самое считают 84,8% мужчин-респондентов. При этом 11,2% мужчин-респондентов допускают домашнее насилие в зависимости от ситуации.

Как видно из рис. 1.4.1 по мнению респондентов всех возрастных групп домашнее насилие недопустимо ни при каких обстоятельствах – 18-29 лет – 86,0%, 30-45 лет – 88,3%, 46-60 лет – 84,9%, 61 год и старше – 84,1%. Однако стоит отметить, что для 12,6% респондентов в возрасте от 61 года и старше и 11,4% респондентов в возрасте 46-60 лет домашнее насилие может быть допустимо в зависимости от ситуации.

Рисунок 1.4.1 Какая из перечисленных позиций наиболее Вам близка? (в разрезе возрастных групп) (N=1000)

Источник: данные социологического исследования

Стоит отметить, что отношение к религии согласно результатам опроса (табл. 1.4.2) практически не влияет на отношение к домашнему насилию в целом. Домашнее насилие допустимо по ситуации для 4,7% респондентов, определивших себя как «неверующий (-ая), но все равно считающий (-ая) религию важным аспектом», для 13,6% опрошенных определивших себя как «неверующий (-ая), считающий (-ая) религию бесполезным аспектом в жизни», для 11,2% верующих и для 7,8% считающих религию важным аспектом в жизни.

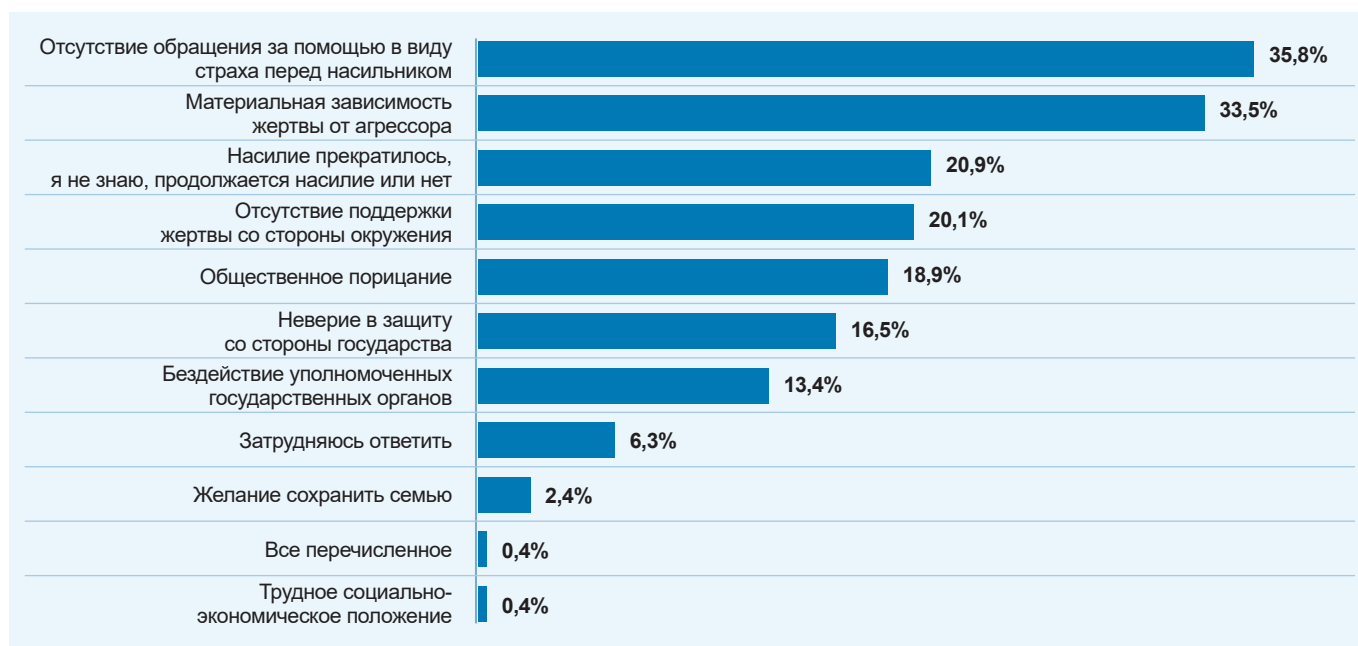
Таблица 1.4.2 Какая из перечисленных позиций наиболее Вам близка? (в разрезе степени религиозности) (N=1000)

	Верующий (-ая)	Верующий (-ая), считаю религию важным аспектом в жизни	Неверующий (-ая), но все равно считаю религию важным аспектом	Неверующий (-ая), считаю религию бесполезным аспектом в жизни	Мне все равно	Затрудняюсь ответить
Домашнее насилие недопустимо ни при каких обстоятельствах	86,3%	83,7%	90,6%	81,8%	90,3%	81,3%
Домашнее насилие может быть допустимо в зависимости от ситуации	11,2%	7,8%	4,7%	13,6%	9,7%	12,5%
Затрудняюсь ответить	2,5%	8,6%	4,7%	4,5%	-	6,3%

Источник: данные социологического исследования

На вопрос «По какой причине продолжается насилие в знакомых Вам семьях?» (рис. 1.4.2) 35,8% респондентов ответили, что причиной продолжающегося насилия в знакомых семьях является отсутствие обращения за помощью ввиду страха перед насильником, 33,5% – материальная зависимость жертвы от агрессора, 20,9% респондентов ответили, что не знают, продолжается ли насилие, 20,1% отметили отсутствие поддержки жертвы со стороны окружения, 18,9% считают причиной общественное порицание, 16,5% – неверие в защиту со стороны государства, 13,4% – бездействие уполномоченных государственных органов. Также были упомянуты такие причины как желание сохранить семью (2,4%) и трудное социально-экономическое положение (0,4%).

Рисунок 1.4.2 По какой причине продолжается насилие в знакомых Вам семьях? (сумма не равна 100% так как респонденты могли выбрать несколько вариантов ответа)

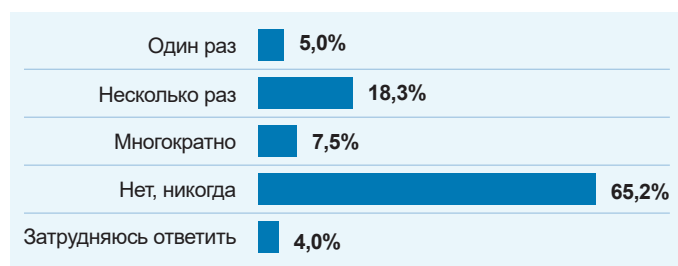

Источник: данные социологического исследования

По мнению 51,2% респондентов жертвы домашнего насилия зачастую идут на примирение по причине боязни осуждения родственников и окружающих. 43,8% причиной считают неэффективность мер наказания, 39,4% – страх перед правонарушителем, 36,1% – необходимость содержать семью, так как агрессор является единственным кормильцем. Также были выделены такие причины как сохранение семьи, будущее детей (2,5%), словесное примирение (1,1%), надежда на прекращение насилия (0,8%).

Среди опрошенных, 65,2% респондентов никогда не испытывали какое-либо насилие со стороны взрослых членов семьи в детстве. 18,3% респондентов

Рисунок 1.4.3 Вы испытывали насилие (физическое/психологическое) со стороны взрослых членов семьи в детстве? (N=1000)

Источник: данные социологического исследования

тов испытывали насилие со стороны взрослых несколько раз в детстве, 7,5% – многократно. Единожды были жертвами насилия в детстве 5% респондентов (рис. 1.4.3).

В разрезе пола, респонденты-мужчины испытывали насилие в детстве несколько раз – 20,8% (респонденты-женщины – 16,3%). Многократно испытывали насилие 8,9% респондентов-мужчин, в то же время тот же вариант выбрали 6,3% опрошенных женщин. Один раз были жертвами насилия в детстве среди респондентов 4,5% мужчин и 5,4% женщин.

По данным глубинных интервью с жертвами насилия чаще всего женщина подвергается нападкам со стороны супруга уже после брака. Причинами часто являются измена, ревность, недопонимание между супругами. Некоторые жертвы после многолетнего насилия все еще не в полной мере адекватно оценивают ситуацию насилия и даже считают виноватыми именно себя. Респонденты-пострадавшие так же как причину указывают менталитет и безнаказанность в обществе. Казахстанский традиционный менталитет, согласно которому обычно считается, что для женщины самым важным в ее жизни является семья, и ее нужно сохранить несмотря ни на что, приводит к тому, что большинство женщин просто боятся осуждения родственников, друзей и прочего окружения, из-за чего так и остаются угнетенными жертвами домашнего насилия.

«Трудоустройство женщин, казахский менталитет и отношение к келин все равно сказывается. Безнаказанность общества»

(пострадавшая от семейно-бытового насилия).

По мнению экспертов, семейно-бытовое насилие одинаково влияет как на агрессора и жертву, так и на других членов семьи, даже если они не живут вместе. Зачастую дети, являющиеся свидетелями насилия между родителями, перенимают их модели поведения и используют уже в своей семье, став взрослыми людьми. Также зачастую повторяющиеся случаи семейно-бытового насилия происходят по причине того, что многие женщины возвращаются к супругу-агрессору, даже после нескольких случаев применения к ней физической агрессии и боятся обращаться за помощью:

«Круг насилия вовлекает всех. Это созависимые. Предположим, вы даже не живете с родителями, но они понимают, что у вас есть сложности, то они вовлечены в эту ситуацию. Двумя основными группами являются дети и пожилые родственники, то есть бесправные и зависимые. Они имеют очень серьезные последствия. СБН – это дисфункция семьи, где ребёнок наблюдает такие модели поведения, которые становятся для него нормой, и в своей собственной семье, скорее всего он будет воспроизводить это. Поэтому, говоря о СБН, мы не должны забывать о созависимых группах... Это требует особого внимания, особенно мальчики, которые видят поведение отца. А пожилые родственники имеют свои особенности (плохое здоровье, невозможность помочь)»

(социолог, специалист в сфере гендерных исследований и СБН, г. Караганда).

«...повторный случай можно выявить путем обзвона, это сейчас у нас актуально, я обзваниваю их и есть женщины, которые потом отказываются, я не знаю причина в чем, наверно, жалеют и может боятся, говорят «не звоните»».

(инспектор по защите женщин от насилия, отдел местной полицейской службы, управление полиции района Сарыарка, города Нур-Султан).

«Есть такие моменты, что приходят через год. Их немного, и мы стараемся работать с каждой из них. В первый раз мы пытаемся решить, куда она пойдёт после выписки от нас. Но она прощает мужа, возвращается к нему, ничего не меняется и снова приходит к нам»

(консультант кризисного центра).

Семейно-бытовое насилие приводит к весьма серьезным, а иногда и безысходным и необратимым последствиям. Часто насилие наносит крайне негативный вред физическому и ментальному здоровью пострадавших. По данным Всемирной организации здравоохранения насилие может привести также к летальным исходам, в том числе суициду, а также к нежелательной беременности, возможным выкидышам при нанесении физического вреда беременным женщинам. Кроме того, семейное насилие угнетает психическое состояние пострадавшего человека, порождает депрессии, разного вида тревожные расстройства¹⁶. Наносится тяжкий вред физическому здоровью – часто жертва домашнего насилия становится лицом с инвалидностью. Немаловажное влияние оказывается на детей, которые стали свидетелями семейно-бытового насилия в своих семьях. Зачастую проекция поведения родителей накладывается на поведение их выросшего ребенка, который проявляет насилие уже в своей семье.

¹⁶ Официальный сайт ВОЗ // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

«Нет изменений. Многие разводятся. В наше время мы не знали о разводе. В новом браке ситуация лучше. Все зависит от воспитания. Мой первый муж в своей семье видел как отец избивает мать, поэтому нужно много внимания уделять воспитанию ребенка как в семье, так и в садике. Нужно прививать уважение к женскому полу»

(пострадавшая от семейно-бытового насилия).

«Сотрясение мозга. После этого начала плохо слышать, появилась постоянная головная боль»

(пострадавшая от семейно-бытового насилия).

«В первую очередь страдают дети, которые все видят. В будущем они повторяют, что видели в детстве, что в них заложено. У нас был такой момент, когда пришла девочка, и у нее на спине были следы от ремня. Руки и спина. При этом, она все время ругалась с мамой, спрашивала, когда они вернутся к папе. Я позвала ее и спросила, почему она хочет к папе, папа же тебя бьет, и за что он тебя бил. Оказалось, что девочка пошла в первый класс, она не умеет читать, сидела «а» и «б», и это разозлило его и он начал ее бить ... Но она считает это нормой, что ее бьют»

(консультант кризисного центра).

Таким образом, семейно-бытовое насилие порождает множество причин, и зачастую такие семьи попадают в порочный круг насилия. Искоренение первопричин является важным этапом в сокращении случаев насилия. Традиционный казахстанский менталитет постепенно становится неподходящим по форме к современному миру и то, что считалось обыкновенным явлением раньше, на сегодняшний день приносит множество проблем. Тем не менее, набирающая в последние годы свои обороты, работа над искоренением насилия в семейно-бытовой и других сферах дает надежду на то, что ситуацию еще можно изменить в лучшую сторону.

В ходе экспертных и глубинных интервью удалось понять, что в обществе уже есть предпосылки для формирования нетерпимости к семейно-бытовому насилию. Люди стали воспринимать это как серьезную проблему, решение которой зависит от взаимодействия государства, НПО и общества в целом:

«Думаю, что [положение] улучшилось. Есть центры кризисные, куда женщины с детьми могут уйти и пожить там. Сейчас уже контролируют агрессоров со стороны правоохранительных органов. Нам надо сделать определенную работу в сфере воспитания мальчиков, чтобы они с детства понимали ответственность за жизнь, в том числе и жизнь женщин. Мужчина должен заниматься воспитанием, а у нас мужчины лежат на диване и ничего не делают. С рождения надо прививать чувство мужского достоинства, ответственности за страну, семью».

(пострадавшая от семейно-бытового насилия).

«...все-таки то взрослое поколение, они умели втихаря решить, не то, что решить проблему эту, а терпеть эту проблему просто, а сейчас все-таки время поменялось, насилие оно было и будет мне, кажется, невозможно сразу и моментально весь народ воспитать и идеализировать его...»

(директор Общественного фонда «Центр семейного успеха», Алматы).

Таким образом, анализируя данные массового опроса, экспертного и глубинного интервью можно сделать следующие выводы:

1. Ко внутренним факторам, которые порождают семейно-бытовое насилие, относятся такие первопричины, как пристрастие к алкоголю или наркотическим средствам, психические и психологические болезни, чрезмерная агрессивность и прочее.

2. Факторы, которые влияют извне – низкий уровень жизни, отсутствие стабильного дохода, низкий уровень образования и т.д. Однако, кроме материальных проблем, стоит также учитывать влияние ситуаций, произошедших с человеком в его детстве, в особенности если, будучи ребенком человек сам подвергался насилию со стороны старших родственников в семье.

3. Важную роль в проявлении семейно-бытового насилия играет гендерное неравенство. При формировании сознания человека образуются гендерные стереотипы, то есть особые, шаблонные нормы поведения по отношению к определенному полу.

4. По мнению большинства респондентов, основными причинами являются безработица – 55,9% и «вредные привычки» – алкоголизм, наркомания, игромания» – 52,8%.

5. Стоит отметить, что 86,3% респондентов считают, что домашнее насилие недопустимо ни при каких обстоятельствах, однако 9,5% считают, что насилие допустимо в зависимости от ситуации.

6. В обществе наблюдается тенденция нетерпимости к семейно-бытовому насилию, для искоренения этой проблемы необходимо взаимодействие государства, НПО и общества в целом.

ГЛАВА II.

МЕЖДУНАРОДНЫЙ ОПЫТ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ

2.1. АНАЛИЗ МЕЖДУНАРОДНОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ.

Международно-правовые акты, устанавливающие основополагающие права человека, обеспечивают защиту каждого человека от проявлений насилия и иных унижающих достоинство человека видов обращений. Среди подобных актов выделяются следующие документы:

А. Международный пакт о гражданских и политических правах

Международный пакт о гражданских и политических правах устанавливает полный запрет пыток и жестокого, бесчеловечного, унижающего достоинство человека обращения (ст. 7), защиту от всякой дискриминации (ст.26)¹⁷. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах предписывает предоставление семье, являющейся естественной и основной ячейкой общества, по возможности самой широкой охраны и помощи, в особенности при ее образовании и пока на ее ответственности лежит забота о несамостоятельных детях и их воспитании. При этом особая охрана должна предоставляться матерям в течение установленного периода до и после родов (ст. 10). Кроме того, провозглашается право каждого человека на наивысший достижимый уровень физического и психического здоровья (ст. 12)¹⁸.

В. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (CEDAW)

Учитывая особую уязвимость женщин от семейно-бытового насилия, значительная роль в этих вопросах отводится Конвенции о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин (Конвенция CEDAW), которая обязывает государства принимать все соответствующие меры для ликвидации дискриминации в отношении женщин со стороны какого-либо лица (ст. 2)¹⁹. Учрежденный на основании данной Конвенции Комитет по ликвидации дискриминации в отношении женщин (Комитет CEDAW) в Общих рекомендациях к Конвенции №19 о насилии в отношении женщин²⁰ и №35 о гендерном насилии в отношении женщин (обновляющая Общую рекомендацию №19)²¹ способствовал обеспечению признания насилия в отношении женщин по гендерному признаку как одной из форм их дискриминации. Комитет CEDAW разъяснил, что понятие дискриминации в отношении женщин, определение которого содержится в статье 1 Конвенции CEDAW, включает и гендерное насилие (т.е. «насилие, совершаемое над женщиной в силу того, что она – женщина, или насилие, которое оказывает на женщин несоразмерное воздействие») и что такая дискриминация представляет собой нарушение прав человека²².

Положения, касающиеся домашнего насилия, содержатся в Конвенции о правах ребенка (КПР) и Конвенции о правах инвалидов (КПИ).

Все вышеуказанные международно-правовые акты ратифицированы Республикой Казахстан и являются частью действующего права, имеют приоритет перед законами.

Принятые в последующем международные акты дополнили вышеуказанные пакты и конвенции конкретным инструментарием и рекомендациями по вопросам противодействия семейно-бытовому насилию: Декларация об искоренении насилия в отношении женщин²³, Пекинская декларация и Платформа действий²⁴.

С. Модельное законодательство по противодействию насилию в семье ООН

В 1996 году ООН разработано модельное законодательство по противодействию насилию в семье, созданное для усовершенствования законодательной базы отдельных стран по борьбе с домашним насилием, в нем определяются формы насилия в семье, детально разъяснен механизм подачи заявлений пострадавшими, определены

¹⁷ Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 16 декабря 1966 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

¹⁸ Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 16 декабря 1966 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml

¹⁹ Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Принята резолюцией 34/180 Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 18 декабря 1979 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml

²⁰ Общая рекомендация № 19 Комитета по ликвидации дискриминации в отношении женщин о насилии в отношении женщин https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw_handbook/cedaw_rec19.pdf

²¹ Общая рекомендация № 35 Комитета по ликвидации дискриминации в отношении женщин о гендерном насилии в отношении женщин, предназначенная для обновления общей рекомендации № 19 <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FFPPrICAqhKb7yhslidCrOIUtVLRFDjh6%2Fx1pWAeqJn4T68N1uqnZjLbtFuavNk4TIH7S3xdU4S7zIngqlbpD0ats8RrdbnaBJl3TWoqC9ZC0U1GVv3B2Tc7W3b>

²² Общая рекомендация № 35 Комитета по ликвидации дискриминации в отношении женщин о гендерном насилии в отношении женщин, предназначенная для обновления общей рекомендации № 19

²³ Декларация об искоренении насилия в отношении женщин (принята резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 1993 г. 48/104) https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml

²⁴ Пекинская декларация. Принята четвертой Всемирной конференцией по положению женщин, Пекин, 4–15 сентября 1995 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/womdecl.shtml

права жертв, обязанности структур, компетентных в вопросах семейного насилия, а также установлены меры экстренной и плановой помощи жертвам, которые пострадали от этого жестокого явления²⁵. В сферу действия закона о насилии в семье включены следующие категории отношений: жены, совместно проживающие партнеры, бывшие жены или партнеры, лица, находящиеся в сожительстве, в том числе те из них, кто не проживает в том же самом доме, родственница, домашняя работница и члены их семей.

D. Конвенция Совета Европы по предотвращению и борьбе с насилием в отношении женщин и насилием в семье

Наиболее полный пакет мер и инструментов борьбы с домашним насилием предусмотрен Конвенцией Совета Европы по предотвращению и борьбе с насилием в отношении женщин и насилием в семье (Стамбульская конвенция, 2011 г.)²⁶. В Стамбульской конвенции «домашнее насилие» означает «все акты физического, сексуального, психологического или экономического насилия, которые происходят в кругу семьи или в быту, или между бывшими или нынешними супругами, или партнерами, независимо от того, проживает или не проживает лицо, их совершающее, в том же месте, что и жертва». Конвенция определяет и запрещает, обязывая обеспечивать уголовное преследование, широкий спектр насильственных действий в отношении женщин, в том числе со стороны членов семьи или партнера, уделяет особое внимание уголовному преследованию агрессора и обязывает участников принимать меры для изменения поведенческих моделей и практик на национальном уровне.

Обращаясь к анализу зарубежного законодательства о противодействии семейно-бытовому насилию, необходимо выделить следующие критерии оценки (сравнения):

1. Наличие специального законодательства
2. Содержание понятия семейно-бытового насилия и круг его субъектов (сфера применения закона)
3. Наличие специального уполномоченного органа и межведомственное взаимодействие
4. Механизм защитного предписания (охранного ордера)
5. Система реабилитации жертв и агрессоров
6. Уголовное преследование лиц, совершивших акты семейно-бытового насилия
7. Криминализация семейно-бытового насилия

1. Наличие специального законодательного акта.

В настоящее время в 90 государствах мира действуют законодательные положения о бытовом насилии, 60 из этих государств приняли специальные законы против домашнего насилия, 7 – против насилия в отношении женщин. На постсоветском пространстве в течение 2000-х годов создавалась нормативно-правовая база в сфере предотвращения семейно-бытового насилия. За этот период в шести государствах были приняты законы, содержащие положения о защитных предписаниях – это Кыргызстан (2003 г.), Грузия (2006 г.), Украина (2007 г.), Молдова (2008 г.), Азербайджан (2010 г.)²⁷.

В США в 1994 году был принят закон о насилии против женщин (the Violence Against Women Act), действие которого было продлено в 2000, 2005, 2011 годах. Закон является в большей мере источником грантов для программ помощи жертвам такого насилия, для обучения полиции, прокуроров и адвокатов работе с насилием в семье. Правовой механизм реагирования на случаи домашнего насилия, включая аресты и защитные ордера, регулируются каждым штатом самостоятельно. Более 35 штатов, Округ Колумбия и Виргинские острова США приняли законы о борьбе с домашним и сексуальным насилием²⁸.

В Великобритании в 2004 г. принят закон о домашнем насилии, преступности и жертвах²⁹.

В Австралии во всех 8 провинциях приняты специальные законы против домашнего насилия³⁰.

В Австрии принят Федеральный Акт по защите от домашнего насилия с последующими трансформациями в процессе развития законодательства в этой сфере³¹.

В Германии с 1 января 2002 г. действует закон о защите от насилия в семье³², в Бразилии с 2006 г. – закон о противодействии насилию в семье³³, в Болгарии с 2005 г. – закон о защите от домашнего насилия³⁴.

²⁵ Мурзабаева С.Ш., Пискалкова-Паркер М.П. Законодательное регулирование проблемы семейно-бытового насилия в странах Содружества // Евразийская интеграция: экономика, право, политика, 2013, №14. С.106

²⁶ Конвенция Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием, Стамбул, 11.V.2011 <https://rm.coe.int/168046253f>

²⁷ Мурзабаева С.Ш., Пискалкова-Паркер М.П. Законодательное регулирование проблемы семейно-бытового насилия в странах Содружества // Евразийская интеграция: экономика, право, политика, 2013, №14. С.106

²⁸ https://www.gallaudet.edu/documents/Equal-Opportunity-Programs/vawa_factsheet.pdf

²⁹ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>

³⁰ Domestic and family violence protection orders in Australia: An investigation of information sharing and enforcement: State of knowledge paper / Annabel Taylor, Nada Ibrahim, Shellee Wakefield, Katrina Finn. ANROWS, 2015

³¹ Austrian Federal Act on the Protection against Domestic Violence: entered into force on May 1, 1997 // Fed. Law Gazette. 1996/759

³² Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence

<https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haeuslicher-gewalt-englisch-data.pdf>

³³ Струков В.А. Мировой положительный опыт противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений и перспективы его использования в России // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, № 4 (76) 2017. С.82-83

³⁴ Domestic Violence Protection Act. Promulgated in State Gazette, No. 27/29 March 2005

https://www.legislationline.org/download/id/6733/file/Bulgaria_Protection_Against_Discrimination_Act_2003_am2006_eng.pdf

2. Содержание понятия семейно-бытового насилия и круг его субъектов (сфера применения закона).

В США под домашним насилием понимается модель поведения, включающая использование или попытку использования физического, сексуального, словесного, психологического, экономического или технологического насилия, или любого другого принудительного поведения, совершенного, позволившего или побудившего получить или сохранить власть и контроль над жертвой, лицом, которое: (А) является нынешним или бывшим супругом или партнером по свиданию жертвы, или другим лицом, находящимся в том же положении, что и супруга жертвы; (В) проживает с жертвой или имеет с ней сожительство в качестве супруга или партнера по свиданиям; (С) имеет общего ребенка с жертвой; (D) является взрослым членом семьи, оплачиваемым или неоплачиваемым опекуном в постоянных доверительных отношениях с жертвой; или (Е) совершает действия против молодежи или взрослой жертвы, которая защищена от этих действий в соответствии с законодательством о семье или домашнем насилии в данной юрисдикции³⁵.

В Великобритании понятие домашнего насилия включает физическое, психологическое, сексуальное, финансовое или эмоциональное принуждение, при этом в круг субъектов входят члены домашнего хозяйства (семьи), даже если они не живут в одном доме, но если они посещают его так часто и в течение таких периодов времени, что его разумно считать его членом домашнего хозяйства (семьи)³⁶.

В странах АСЕАН определения домашнего насилия, содержащиеся в законах, включают целый ряд действий физического, психического или сексуального характера, в результате которых жертве нанесен ущерб³⁷.

В Грузии под домашним насилием понимается нарушение конституционных прав и свобод одного члена семьи другим в сочетании с физическим, психологическим или сексуальным насилием, принуждением или угрозой совершить такие действия. При этом понятие жертвы насилия включает помимо членов семьи также иных родственников и лиц, не зарегистрированных в совместном проживании, опекунов, а также лиц, которые проживают вместе³⁸.

В Молдове под домашним насилием понимается любое преднамеренное действие или бездействие, за исключением действий, предпринятых в целях самообороны или защиты других лиц, будь то физическое или вербальное, которое проявляется в физическом, сексуальном, психологическом, духовном или экономическом насилии, или в причинении материального или морального ущерба, совершено членом семьи против других членов семьи, в том числе против несовершеннолетних, или против общего или личного имущества. При этом круг лиц включает лиц, подвергшихся актам насилия в семье или в отношениях сожительства³⁹.

В Украине под домашним насилием понимаются деяния физического, сексуального, психологического или экономического насилия, совершаемые в семье или в пределах места жительства или между родственниками, или между бывшим или нынешним супругами или между другими лицами, которые совместно проживают (проживали) одной семьей, но не находятся (не состояли) в родственных отношениях или в браке между собой, независимо от того, проживает (проживала) лицо, совершившее домашнее насилие, в том же месте, что и пострадавшее лицо, а также угрозы совершения таких деяний⁴⁰.

3. Наличие специального уполномоченного органа и межведомственное взаимодействие.

Бенчмарк межведомственного взаимодействия представляет собой Модель Дулута (Программа предотвращения домашнего насилия в Дулуте или Duluth Model): считается эталоном в скоординированном межведомственном вмешательстве в случаях домашнего насилия. Эта модель была создана и реализована в небольшом городе Миннесоты в 1980-81 гг., инициативу сформировали 11 агентств. Модель Дулута, которая с тех пор была воспроизведена почти во всех странах, была инициирована с намерением скоординировать органы уголовного и гражданского правосудия вместе над удовлетворением потребностей женщин⁴¹.

В США с 1995 года в структуре Министерства юстиции действует Управление по борьбе с насилием в отношении женщин (OVW), миссия которого заключается в обеспечении мер по сокращению насилия в отношении женщин, а также отправления правосудия и совершенствования услуг пострадавшим от домашнего насилия, насилия на свиданиях, сексуального насилия и преследований. Директор Управления назначается Президентом США с одобрения Сената. Управление администрирует финансовую и техническую помощь сообществам по всей стране, которые разрабатывают программы, политику и практику по борьбе с насилием⁴².

В пример опыта европейских стран можно привести опыт Словении, где в 2008 г. был принят закон о профилактике домашнего насилия (дополнен в 2016 г.), в котором обозначена необходимость координации деятельности всех органов государственной власти и НПО, а также утверждены механизмы борьбы с СБН.

³⁵ Violence Against Women Reauthorization Act of 2021 https://judiciary.house.gov/uploadedfiles/violence_against_women_act_2021.pdf

³⁶ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>

³⁷ Domestic Violence Legislation and its Implementation. An analysis for ASEAN countries based on international standards and good practices. United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2009. P.17

³⁸ Law on Elimination of Domestic Violence, Protection of and Support to Its Victims <https://www.legislationline.org/documents/id/16680>

³⁹ Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178.

<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>

⁴⁰ Закон Украины от 7 декабря 2017 года № 2229-VIII «О предотвращении и противодействии домашнему насилию»

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749

⁴¹ Domestic Abuse Intervention Programs [Электронный ресурс] <https://www.theduluthmodel.org/what-is-the-duluth-model/>

⁴² <https://www.gallaudet.edu/title-ix/violence-against-women-act/>

Эффективные механизмы межведомственного взаимодействия разработаны на Мальте. В целях их имплементации в 2017 г. в стране были приняты Стратегия и План действий по ликвидации гендерного и домашнего насилия. Учрежденный межведомственный комитет получил полномочия проводить мониторинг реализации указанных документов, вовлекая в деятельность представителей гражданского общества, определять необходимые для этого финансовые и человеческие ресурсы, проводить исследования, организовывать тренинги, осуществлять правопросветительскую работу⁴³.

За рубежом немаловажная роль отводится мониторингу и оценке ситуации, сбору статистических данных. В некоторых странах эта функция возлагается на независимое учреждение вне системы органов государственной власти. Так, в Швеции в 1994 г. был учрежден Национальный центр изучения мужского насилия в отношении женщин, который дает оценку реализации соответствующей национальной стратегии⁴⁴.

4. Механизм защитного предписания (охранного ордера).

В США с 1970 г. начали принимать законы, наделяющие судей полномочиями издавать гражданские запретительные судебные ордера (также известные как охранные судебные приказы) пострадавшим от домашнего насилия, которые гарантируют защиту от физического насилия в будущем⁴⁵. Ордера гражданской защиты различаются от штата к штату. В большинстве штатов агрессору предписывают держаться подальше от пострадавшей, не связываться с ней, покинуть место жительства пострадавшей, выполнять распоряжения об опеке и посещениях, а также выплачивать алименты, если имеются дети. Нарушители таких ордеров подлежат также уголовному наказанию. Кроме того, 21 штат и округ Колумбия приняли законы, требующие от полиции осуществлять арест агрессора, когда есть вероятные основания полагать, что он совершил определенные преступления, связанные с насилием в семье, или нарушил запретительный приказ⁴⁶. В США существует три вида охранного ордера: 1) Temporary restraining order (TRO): временный ордер, который судья вправе вынести сразу при обращении к нему пострадавшей с соответствующим заявлением (выдается без проведения судебных слушаний и учёта мнения ответчика на срок до начала судебного заседания, который составляет обычно около двух недель); 2) Order for Protection (OFP): ордер постоянного действия, выдается на срок до одного года по результатам судебных слушаний; 3) Harassment Restraining Order (HRO): ордер постоянного действия, выдается на срок до 2 лет, причём проведение судебных слушаний не требуется, если их проведения не потребует сам ответчик, или не сочтёт необходимым судья. Применяется в случаях, не охватываемых OFP, а именно для защиты жертв, не состоящих в родстве или сексуальной связи с преследователем (сослуживцы, друзья, гости, знакомые и т. п.)⁴⁷.

В Германии с 1 января 2002 г. действует закон о защите от насилия в семье, который устанавливает, что лицо, совершившее насилие в семье, должно покинуть дом (на срок до 10 дней). В течение этого времени пострадавшая от насилия должна посетить врача и засвидетельствовать телесные повреждения, обратиться с заявлением в ближайший суд. Суды рассматривают такие заявления достаточно оперативно, кроме того, до окончания рассмотрения заявления суд может запретить обидчику не только входить в квартиру, но и подходить к пострадавшей ближе определенного расстояния. Суд также вправе ограничить контакты лица, совершившего насилие в семье, с жертвой насилия и детьми. Если пострадавшая от насилия в семье имеет небольшие доходы, то она вправе рассчитывать на государственную помощь⁴⁸.

В Норвегии запретительные судебные приказы регулируются статьей 57 Уголовного кодекса: может быть вынесен против любого лица, совершившего преступное деяние, если есть основания полагать, что это лицо: а) совершило преступное деяние против другого лица, б) преследует другого человека, или в) иным образом нарушает покой другого человека. Запретительный судебный ордер может предусматривать, что лицо, на которое распространяется ордер, не может: а) присутствовать в определенных областях, или б) преследовать, посещать или иным образом связываться с другим человеком. Если существует очевидный риск совершения действия, указанного в первом абзаце

а) преступнику может быть запрещено посещать его / ее собственный дом. Если это будет сочтено необходимым для обеспечения соблюдения запретительного судебного ордера, суд может принять решение о том, что за лицом, на которое распространяется запретительный судебный ордер, должен быть установлен электронный мониторинг в течение всего или части срока действия запретительного судебного приказа. Такой мониторинг может включать

⁴³ Гончаренко О.К. Международное и национальное право и практика защиты женщин от домашнего насилия // Женщина в российском обществе. 2020, №3. С.57

⁴⁴ Guide to the system of action and coordination in cases of gender violence in Spain. Ministry of the presidency, relations with Parliament and equality. July 2019 <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/informacionUtil/guia/docs/GUIADEACCIONESINGLES.pdf>

⁴⁵ Carolyn N. Kop, Civil Restraining Orders for Domestic Violence: The Unresolved Question of "Efficacy," 11 S. CAL. INTERDIS. L. J. 361, 362; Leigh Goodmark, Law Is the Answer? Do We Know That For Sure?: Questioning the Efficacy of Legal Interventions for Battered Women, 23 ST. LOUIS U. PUB. L. NO. REV. 7, 10–11 (2004)

⁴⁶ ANDREW R. KLEIN, The Criminal Justice Response to Domestic Violence. Cengage Learning (2003); NEAL MILLER, INST. FOR LAW & JUSTICE, DOMESTIC VIOLENCE: A REVIEW OF STATE LEGISLATION DEFINING POLICE AND PROSECUTION DUTIES AND POWERS 28 p.86 (June 2004), available at <http://www.ijj.org/publications>

⁴⁷ Мощная Ю.Н. Создание системы предупреждения семейного насилия в российской федерации на примере опыта Соединённых Штатов Америки // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гаширов, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С.123-124

⁴⁸ Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haueslicher-gewalt-englisch-data.pdf>

только регистрацию информации о том, что осужденный передвигается в пределах территорий, на которые распространяется запретительный судебный ордер, информации о том, что осужденный передвигается в непосредственной близости от потерпевшего, и информации о любой потере сигнала от оборудования наблюдения. Осужденный обязан оказывать такую помощь и следовать инструкциям полиции, которые необходимы для осуществления наблюдения⁴⁹.

В Австрии важное значение в пресечении домашнего насилия и предупреждении его рецидива имеет использование таких форм государственного принуждения, как предписания о выселении, выдаваемые полицией, и защитные предписания, выдаваемые судом⁵⁰. В настоящее время такие предписания предоставляют защиту потерпевшим в течение 14 дней после факта физического или психологического насилия, или угрозы применить такое насилие, а также в случаях преследования, а по заявлению пострадавшей стороны этот срок может быть продлен. Действие таких защитных мер может распространяться на обширные территории – дом пострадавшего и окружающую территорию, рабочее место и школу, посещаемую детьми, также запрещаются любые контакты⁵¹.

5. Система реабилитации жертв и агрессоров.

В США и Канаде находятся крупные центры по разработке теоретической базы, методологии и инструментария для изучения насилия в сфере семейно-бытовых отношений, существует развитая система помощи лицам, которые совершили насилие в семье⁵².

В Австрии осуществлено делегирование части правозащитных полномочий от государственных органов к НПО. В первую очередь это касается функционирования сети центров интервенции, которые осуществляют координацию действий полиции и социальных служб и реализуют активный подход к помощи пострадавшим. Центры финансируются Министерством внутренних дел и Министерством по делам женщин, но управляются женскими НПО (в стране функционирует 30 убежищ для женщин и 40 консультативных центров, поддерживающих женщин и девочек, переживших насилие)⁵³.

В Молдове работают службы реабилитации агрессора, которые: предлагают специализированные программы лечения алкоголизма, детоксикации и психотерапевтического лечения; предлагают агрессору психологическую и социальную помощь и услуги по профессиональной реабилитации⁵⁴.

В Украине обидчик может быть направлен судом на прохождение программы для агрессоров на срок от 3 месяцев до 1 года в случаях, предусмотренных законодательством. Агрессор должен иметь возможность посещать программу по собственной инициативе на добровольной основе. В случае неявки обидчика для прохождения программы или уклонения от прохождения программы без уважительных причин агрессор привлекается к ответственности. Привлечение обидчика к ответственности не освобождает его от обязанности пройти такую программу. Однако, в случае привлечения обидчика к уголовной ответственности судом на него может быть возложена обязанность пройти пробационную программу согласно п.4 ч.2 ст.76 Уголовного кодекса Украины⁵⁵.

6. Уголовное преследование.

В отличие от США, законодательство Норвегии и Бразилии предусматривает нормы в соответствии с которыми все случаи домашнего насилия должны расследоваться и сообщаться в полицию вопреки воле жертв⁵⁶. Другими словами, являются вопросами публичного обвинения.

Исходя из этого, медицинские работники обязаны по закону сообщать о случаях насилия, но не всегда делают это, так как зачастую руководствуются также конфиденциальностью отношений между врачом и пациентом, что является одним из препятствий и уклонения от оповещения о случаях бытового насилия органам власти⁵⁷.

По законодательству Германии жертвы домашнего насилия могут обратиться в полицию в течение трёх месяцев или вызвать сотрудников полиции прямо на место совершения преступления, и в этом случае заявление писать необязательно – дело возбудят без заявления пострадавшего⁵⁸.

⁴⁹ The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284

⁵⁰ Заброда Д.Г., Заброда С.Н. Австрийский опыт предупреждения домашнего насилия: характеристика и предложения по использованию в России // Общество и право. 2016, № 3 (57). С. 109

⁵¹ Обзор международного опыта и передовой практики противодействия домашнему насилию в 5 странах (Австрия, Украина, Великобритания, Израиль, Казахстан) отдельные аспекты. 2-е изд. 2012. С.20

⁵² Струков В.А. Мировой положительный опыт противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений и перспективы его использования в России // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, № 4 (76) 2017. С.85

⁵³ Bringing security home: fight with violence related to women in OSCE region. Collection of the good experience examples. OSCE, 2009. P.5

⁵⁴ Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178. <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>

⁵⁵ Закон Украины от 7 декабря 2017 года № 2229-VIII «О предотвращении и противодействии домашнему насилию» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749

⁵⁶ Raquel Barbosa Miranda, Siri Lange. Domestic violence and social norms in Norway and Brazil: A preliminary, qualitative study of attitudes and practices of health workers and criminal justice professionals // PLOS ONE | <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243352> December 4, 2020

⁵⁷ Othman S, Goddard C, Piterman L. Victims' barriers to discussing domestic violence in clinical consultations: a qualitative enquiry // Journal Interpers Violence 2014, 29(8): 1497–513

⁵⁸ Ахмедова А.Ф. Декриминализация домашнего насилия: проблемы и пути его преодоления в современном российском обществе // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гаширов, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С.35

В Великобритании законодательство не делает различия между уголовным преследованием преступления, совершенного против постороннего человека, и преступления против члена семьи, за исключением случаев признания семейно-родственных отношений между потерпевшим и обвиняемым в качестве отягчающего обстоятельства⁵⁹.

7. Криминализация семейно-бытового насилия.

Уголовное законодательство США основывается на положении, что независимо от официального статуса семейных отношений любой случай насилия в семье считается уголовным преступлением⁶⁰.

В Великобритании в 2015 году принят закон о серьезной преступности (ст. 76), которым была введена уголовная ответственность за принудительный контроль в интимных и семейных отношениях, оказывающий серьезное влияние на жертву. Закон предусмотрел следующие меры ответственности за принудительный контроль: в случае рассмотрения дела по обвинительному акту Судом Короны виновный может быть наказан тюремным заключением на срок до пяти лет и (или) штрафом, размер которого определяет суд по своему усмотрению. При рассмотрении дела в суммарном порядке в магистратском суде виновный наказывается тюремным заключением на срок до 12 месяцев и (или) штрафом, размер которого суд определяет также по своему усмотрению⁶¹.

По французскому законодательству СБН по отношению к тому или иному члену семьи считается отягчающим обстоятельством и в зависимости от совершенного преступления может серьезно увеличить тюремный срок. Так, в случае убийства жены мужу грозит пожизненное тюремное заключение и 30-лет в исправительном учреждении, если он не связан с жертвой семейными узами⁶².

В Норвегии в Уголовном кодексе имеется статья 282 «Злоупотребление в близких отношениях»: наказание в виде тюремного заключения на срок до 6 лет применяется к любому лицу, которое путем угроз, применения силы, лишения свободы, насилия или другого унижающего достоинство обращения серьезно или неоднократно злоупотребляет: а) настоящий или бывший супруг или сожитель, б) родственник по прямой линии происхождения или родственник настоящего или бывшего супруга или сожителя по прямой линии происхождения, в) родственник по прямой линии восхождения, г) член семьи лица или д) кто-либо, находящийся под опекой человека.

Когда кто-либо признан виновным в преступном деянии в соответствии с первым абзацем б) статьи 282, суд должен рассмотреть вопрос о том, следует ли наложить запретительный судебный приказ. Кроме того, статья 283 устанавливает уголовную ответственность за жестокое обращение при отягчающих обстоятельствах в близких отношениях: предусмотрено наказание в виде лишения свободы на срок до 15 лет. При определении того, усугубляется ли насилие, особое внимание должно уделяться тому, привело ли оно к значительным телесным повреждениям или смерти, а также: а) его продолжительность, б) было ли оно причинено особенно болезненно или привело к значительной боли или в) было ли оно совершено против беззащитного человека⁶³.

На постсоветском пространстве в Армении, Грузии, Литве, Молдове, Узбекистане и Украине умышленное нанесение легкого телесного повреждения и побои криминализованы, в Беларуси и России криминализовано только умышленное нанесение легкого телесного повреждения, а побои – только в случае повторности в России и при наличии отягчающих обстоятельств в Беларуси.

Таким образом, анализ международного опыта позволяет сделать следующие выводы:

1. Для большинства развитых государств характерно наличие специального законодательного акта, регулирующего вопросы защиты от семейно-бытового насилия.
2. Законодательство зарубежных стран о СБН включает широкий круг субъектов (сферы применения закона), в число которых входят не только члены семьи, но также иные родственники и лица, совместно проживающие с жертвой, опекуны и попечители.
3. Отличительной особенностью механизма противодействия семейно-бытовому насилию является скоординированная политика, предусматривающая наличие специального уполномоченного органа и налаженное межведомственное взаимодействие причастных государственных органов и иных организаций.
4. Механизм защитного предписания (охранного ордера) предусматривает принятие как оперативных мер реагирования, связанных с временной изоляцией жертвы и агрессора, так и рассмотрение дела в суде о дальнейших мерах в отношении агрессора. При этом зарубежная практика отличается активной ролью суда в вынесении защитных (охранных) приказов (ордеров). Важное значение отводится мониторингу исполнения защитного предписания, в т.ч. в электронном режиме.

⁵⁹ Прошина Я.К. Охранный ордер в англо-американском правовом порядке: возможности заимствования // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гамиров, Д.А. Фатхудинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С. 148

⁶⁰ Зебницкая А.К. Некоторые вопросы правовой регламентации «бытового (домашнего) насилия» в России и США // «Международное уголовное право и международная юстиция», 2020. №3/

⁶¹ Moloney M. Hidden Scars: Coercive Control and Teenage Relationships. UCD Data Journalism Studio, 2018, July 5.

Available at: <http://newslab.ie/ddjucd/hidden-scars-coercive-control-and-teenage-relationships>.

⁶² Голованова Н.А. Противодействие домашнему насилию: новый опыт Великобритании // Всероссийский криминологический журнал. 2020, Т.14, № 2. С.3

⁶³ The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284

5. Система реабилитации в зарубежных странах функционирует как в отношении жертв, так и агрессоров, при этом основная правозащитная работа проводится неправительственным сектором при наличии государственного финансирования.

6. Уголовное преследование лиц, совершивших акты семейно-бытового насилия, в большинстве рассмотренных государств осуществляется в порядке публичного обвинения, т.е. не требующими обязательного наличия заявления от пострадавшего лица для возбуждения уголовного производства.

7. Криминализация семейно-бытового насилия характерна для всех рассмотренных государств. При этом в ряде стран бытовое насилие рассматривается какотягчающее обстоятельство.

8. Основой системы противодействия семейно-бытовому насилию являются меры общей и индивидуальной профилактики, а также меры пресечения, главным из которых является охранный ордер (защитное предписание).

2.2. МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОРГАНИЗАЦИИ, МЕРОПРИЯТИЯ И ПРАКТИКИ В БОРЬБЕ С ДОМАШНИМ НАСИЛИЕМ

2.2.1. Международные организации в борьбе с домашним насилием

Среди международных организаций, которые ведут проекты против бытового насилия, можно выделить организации в структуре ООН и международные НПО.

Агентства и кампании ООН по борьбе с бытовым насилием

Среди учреждений ООН сразу несколько организаций имеют бюджетные программы по борьбе с бытовым насилием для местных НПО, которые также организуют международные кампании по борьбе с насилием.

1. ООН-женщины (UN Women)

ООН-женщины – это основное учреждение ООН, продвигающее гендерное равенство и защиту прав женщин. Одним из четырех стратегических приоритетов организации является обеспечение защиты всех женщин и девочек от всех форм насилия⁶⁴, включая домашнее насилие.

Среди мероприятий ООН женщины в борьбе с домашним насилием можно выделить следующие:

1. В рамках Совместной глобальной программы ООН по основным услугам Структура «ООН-женщины» работает над улучшением качества и доступности комплексных основных услуг для переживших насилие. При поддержке различных государственных партнеров организация предоставляет техническое руководство по разработке и внедрению глобальных норм в отношении качественных межотраслевых услуг и ответных мер⁶⁵.

2. В сотрудничестве со Всемирной ассоциацией девушек-гидов и девушек-скаутов «ООН-женщины» также разработала учебную программу «Голоса против насилия» для лиц в возрасте от 5 до 25 лет. Учебная программа включает в себя инструменты, которые помогут молодым людям понять коренные причины насилия в их общинах, а также помочь просвещать и привлекать своих сверстников и общины к предотвращению насилия в отношении женщин и девочек⁶⁶.

3. В 2006 году структура «ООН-женщины» создала глобальную базу данных для сбора информации о действиях правительств по борьбе с насилием в отношении женщин и девочек. База данных включает профили стран с данными о различных формах насилия. Глобальная база данных о насилии в отношении женщин определяет эффективные политические меры по предотвращению и пресечению насилия в отношении женщин во всем мире⁶⁷. Также организация ведет проекты по улучшению сбора, анализа, отчетности и использования данных в рамках комплексного подхода к прекращению насилия в отношении женщин и девочек. В настоящее время сотрудничает со Всемирной организацией здравоохранения (ВОЗ) в рамках пятилетней глобальной программы (2018-2022 гг.) по совершенствованию методологий измерения насилия в отношении женщин и совершенствованию сбора данных на страновом и региональном уровнях⁶⁸.

2. Фонд народонаселения ООН (ЮНФПА) – это международное учреждение системы ООН, которое продвигает равные права мужчин, женщин и детей на здоровую жизнь и равные возможности для всех. ЮНФПА поддерживает страны, предоставляя демографические данные для проведения политики и программ, основанных на правах человека. ЮНФПА оказывает техническую поддержку Правительству Республики Казахстан в развитии механизмов межведомственного реагирования на гендерное насилие, предусмотренных в Концепции семейной и гендерной политики до 2030 под руководством Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политики при Президенте Республики Казахстан и в Программе «Казахстан без насилия в семье».

В 2017 году ЮНФПА в рамках реализации программы «Казахстан без насилия в семье» поддержал пилотирование системы межведомственного реагирования на бытовое насилие в Южно-Казахстанской области и апробации стандартных оперативных процедур (СОПов) по оказанию услуг пострадавшим от бытового насилия специалистами систем здравоохранения, социальной поддержки и полиции. Роль этих сфер является ключевой

⁶⁴ Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

⁶⁵ Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/services-for-all-women>

⁶⁶ Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/prevention>

⁶⁷ Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>

⁶⁸ Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>

в данной системе для эффективного выявления лиц, переживших насилие, предоставления медицинской, психологической, социальной помощи и обеспечения доступа к правосудию и безопасности.

Апробированные СОПы были адаптированы и представлены министерствам здравоохранения, труда и социальной защиты населения и внутренних дел, для использования в работе на национальном уровне. Также, ЮНФПА ознакомил представителей правительства Казахстана с успешным опытом Румынии в использовании передовых методов комплексного подхода к реагированию на гендерное/бытовое насилие, с процессом разработки и механизмами внедрения данной системы для последующей адаптации в Казахстане, в ходе ознакомительной поездки в Румынию правительственной делегации.

Например, ЮНФПА создает образовательные ресурсы по осознанному родительству и отцовству, где особое внимание уделяется просвещению мужчин о недопущении насилия в семейных отношениях⁶⁹. Также ЮНФПА участвует в совместной реализации некоторых программ вместе с ООН-женщины по сбору стратегических данных о распространности гендерного/домашнего насилия.

3. Детский Фонд ООН (ЮНИСЕФ) реализует программы по защите детей от насилия, в том числе от домашнего насилия. В этих целях ЮНИСЕФ разрабатывает образовательные ресурсы для родителей по позитивному родительству, по ненасильственному воспитанию детей, а также поддерживает местные НПО, которые проводят исследования и тренинги по вопросам защиты детей от домашнего насилия⁷⁰.

1. Violence Prevention Action (VPA) – глобальная кампания ВОЗ по профилактике насилия

Данная кампания была основана в 2004 году. Она объединяет государства-члены ВОЗ, международные агентства и организации гражданского общества, работающих над предотвращением насилия. Цель кампании - усилить применение научно обоснованного подхода общественного здравоохранения, направленного на устранение факторов риска, ведущих к насилию и продвижение межотраслевого сотрудничества⁷¹.

5. Трастовый фонд ООН в поддержку действий по ликвидации насилия в отношении женщин

Трастовый фонд ООН в поддержку действий по ликвидации насилия в отношении женщин выделяет гранты на инициативы, демонстрирующие, что насилие в отношении женщин и девочек можно систематически решать, сокращать и настойчиво искоренять. Он был создан в 1996 году резолюцией 50/166 Генеральной Ассамблеей ООН и с тех пор выделил 198 миллионов долларов США на 609 инициатив в 140 странах и регионах. В 2020 году он управлял портфелем грантов из 150 проектов, направленных на предотвращение и борьбу с насилием в отношении женщин и девочек в 71 стране и территории⁷².

6. Кампания Генерального секретаря Организации Объединенных Наций «СООБЩА покончим с насилием в отношении женщин к 2030 году» (UNiTE) призывает к глобальным действиям, направленным на повышение осведомленности, активизации усилий в области информационно-просветительской работы, обмену знаниями и инновациями. Эта кампания была основана Генсеком ООН Пан Ги Муну в 2008 году. Основными целями кампании являются:

- Принятие и обеспечение соблюдения национальных законов по борьбе со всеми формами насилия в отношении женщин и девочек и наказанию за них в соответствии с международными стандартами в области прав человека;
- Принятие и реализация межведомственных национальных планов действий по профилактике насилия;
- Создание систем сбора и анализа данных о распространенности различных форм насилия в отношении женщин и девочек;
- Проведение национальных и / или местных кампаний и привлечение широкого круга субъектов гражданского общества к предотвращению насилия и поддержке женщин и девочек, подвергшихся насилию;
- Систематические усилия по борьбе с сексуальным насилием в конфликтных ситуациях и по защите женщин и девочек от изнасилования как тактики войны, а также полное выполнение соответствующих законов и политики⁷³.

7. Инициатива ЕС – ООН «Луч света» (UN Spotlight Initiative)

Инициатива «Луч света» (Spotlight Initiative) – это глобальное партнерство между ЕС и ООН по ликвидации всех форм насилия в отношении женщин и девочек, включая домашнее насилие. Инициатива Spotlight была запущена во всем мире в 2016 году с глобальным финансовым обязательством ЕС в размере 500 миллионов евро. Данная программа направлена на достижение следующих целей⁷⁴:

- продвижение законов и политик по профилактике домашнего насилия;
- разработка стратегии профилактики домашнего насилия на уровне местных сообществ;
- доступность основных услуг высокого качества для жертв насилия;
- улучшение качества, точности и наличия данных о насилии в отношении женщин и девочек.

Для Казахстана и стран Центральной Азии данная программа была запущена в декабре 2020 года⁷⁵. Ее администраторами являются три агентства ООН: ПРООН, ООН-Женщин и ЮНФПА.

⁶⁹ Вебсайт ЮНФПА, https://kazakhstan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_fatherhood_web_final_rus.pdf

⁷⁰ Вебсайт ЮНИСЕФ, <https://www.unicef.org/kazakhstan/%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B5-%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>

⁷¹ Вебсайт ВОЗ, <https://www.who.int/violenceprevention/about/en/>

⁷² Трастовый фонд ООН в поддержку действий по ликвидации насилия в отношении женщин, <https://unfpa.unwomen.org/en>

⁷³ Кампания ООН «Сообща», <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/take-action/unite>

⁷⁴ Инициатива «Луч Света», <https://www.spotlightinitiative.org/what-we-do>

⁷⁵ UN, 'Spotlight Initiative for Central Asia, Afghanistan Will Tackle Gender-Based Violence, Deputy Secretary-General Tells Launch Event' (8 December 2020), <https://www.un.org/press/en/2020/dsgsm1518.doc.htm>

Иные международные кампании

8. 16 дней активных действий против гендерного насилия. Эта ежегодная международная кампания гражданского общества проходит с 25 ноября по 10 декабря. Она была основана в 1991 году активистами Института глобального женского лидерства и ежегодно координируется Центром глобального женского лидерства. Цель кампании привлечь внимание отдельных граждан организаций во всем мире с целью предотвращения и искоренения насилия в отношении женщин и девочек⁷⁶.

9. Движение HeForShe (Он за нее). Данное движение было создано структурой «ООН-женщины» в 2015 году. С тех пор это движение стало глобальным движением солидарности, которое призывает людей – особенно мужчин и мальчиков – сделать заметное, позитивное заявление в поддержку гендерного равенства через реализацию конкретных, актуальных для местных условий решений⁷⁷.

2.2.2. Международные практики в борьбе с домашним насилием

Анализ международного опыта предотвращения домашнего насилия в странах ОЭСР, включая страны США, Канады, Западной и Восточной Европы, а также в странах ближнего зарубежья – Грузии, Украины и в странах Центральной Азии позволяет выделить эффективные практики по следующим тематическим подгруппам: наличие эффективного специального законодательства против домашнего насилия, вопросы криминализации и декриминализации, охранные ордера, система комплексной помощи пострадавшим. По данным тематикам ниже представлены успешные международные практики. При этом наибольшая эффективность в предотвращении бытового насилия достигается при реализации комплекса указанных мер.

Наличие эффективного специального законодательства против домашнего насилия

Согласно данным Всемирного банка, в 144 странах мира из 189 на сегодняшний день есть специальные законы о домашнем насилии и уголовное преследование против домашнего насилия. Среди 45 стран, где нет отдельных специальных законов о домашнем насилии, в 9 странах применяютотягчающее уголовное наказание за определенные виды жестокого обращения, если они были совершены против супругов или членов семьи - Бельгия, Джибути, Канада, Ливия, Мадагаскар, Марокко, Тунис, Чад и Эстония⁷⁸.

Исследования в области домашнего насилия показывают, что наличие специальных законов и механизмов во многих странах не могут эффективно противодействовать росту домашнего насилия, так как они основаны на ошибочном понимании концепции «домашнего насилия».

СБН декриминализовано [в Казахстане], защитное предписание выдается на 30 дней, не понимаю механизм, кто его выдает и как. Например, в США на абьюзера надевают электронный браслет, он сигнализирует о приближении к жертве. Кто у нас это отслеживает? Зачем долгие процедуры для этого? Участковый должен выписывать его, потому что он лучше знает о ситуации. Не понимаю бюрократическую волокиту.

*«Тут надо использовать экономический эффект, когда мы заставляем оплачивать абьюзера медицинские услуги жертвы. Система защиты дисфункциональна и неправильно выстроена»
(социолог, специализирующийся на проблеме СБН, г. Караганда).*

Первое ошибочное понимание – это то, что насилие в семье происходит в виде отдельных случаев насилия, не связанных друг с другом: физического, экономического, психологического или сексуального. Необходимо искать меры профилактики и реагирования для каждого вида насилия отдельно. В связи с чем более целесообразно рассматривать домашнее насилие как повторяющийся цикл принудительного контроля, который сопровождается смешанными формами физического и психологического насилия.

Второе ошибочное понимание – это то, что насилие происходит только тогда, когда агрессор и жертва проживают вместе, в одном доме. Однако исследования показали, что преследование и насилие может продолжаться и после того, как члены семьи стали жить раздельно или уже развелись.

Для восполнения этих пробелов предлагается внедрить в законодательство о домашнем насилии концепцию «принудительного контроля». «Принудительный контроль» – это модель контроля поведения пострадавшего лица со стороны абьюзера, которая со временем становится похожа на терроризм и преследование. Преимущества этой концепции в том, что она смещает фокус с физического насилия и связывает воедино и другие виды насилия. Таким образом, домашнее насилие рассматривается как комплексная проблема, которая требует комплексных мер профилактики и реагирования.

Уголовная ответственность за «принудительный контроль» введена в законодательство Великобритании в 2015 году⁷⁹.

Вопросы криминализации домашнего насилия в международной практике

Практика стран в области криминализации правонарушений в сфере домашнего насилия показывает общую

⁷⁶ Вебсайт ООН-женщины, <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>

⁷⁷ Вебсайт HeForShe, <http://www.HeForShe.org/en>.

⁷⁸ Всемирный банк, «Женщины, бизнес и закон», 2018 г., <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29498/211252ovRU.pdf?sequence=13&isAllowed=y>

⁷⁹ Serious Crime Act 2015, «Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship» // <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/contents/enacted>, секция 76

закономерность: установление уголовной ответственности за более тяжкие виды насилия и административной ответственности за менее тяжкие виды насилия. Однако различие проходит по нескольким составам домашнего насилия, которые в одних странах являются уголовными преступлениями, а в других – административным правонарушением. Например, «побои» в семейно-бытовой сфере являются уголовным преступлением на территории всех постсоветских стран, кроме России, Казахстана, Кыргызстана, Молдовы, при этом «причинение легкого вреда здоровью» декриминализовано только в трех странах – Казахстане, Кыргызстане и Молдове. При этом даже в декриминализованных деяниях существуют серьезные отличия между странами.

При этом статья «Побои» остается в Уголовном кодексе Российской Федерации, если побои были совершенны «из хулиганских побуждений, а равно по мотивам политической, идеологической, расовой, национальной или религиозной ненависти, или вражды либо по мотивам ненависти или вражды в отношении какой-либо социальной группы» (ст. 116 УК РФ). В Казахстане же статья «Побои» была полностью переведена в Кодекс об административных правонарушениях. А причинение легкого вреда здоровью является преступлением во всех постсоветских странах, но было декриминализовано только в Казахстане в 2017 году.

Далее, в Молдове есть две статьи в КОАП 2008 года, которые устанавливают ответственность за насилие, при этом для домашнего насилия есть отдельная статья⁸⁰. Статья 78 устанавливает административную ответственность за жестокое обращение или другие насильственные действия, причинившие незначительные телесные повреждения и влечет наложение штрафа в размере от 30 до 45 условных единиц или назначение наказания в виде неоплачиваемого труда в пользу общества на срок от 40 до 60 часов или в виде ареста за правонарушение на срок от 10 до 15 дней. Если подобные действия совершены одним членом семьи в отношении другого члена семьи, то применяется статья 79 «Насилие в семье». Отличие только в видах наказания: по статье 79 не может быть назначен штраф, но остаются меры наказания в виде привлечения к неоплачиваемому труду на срок от 40 до 60 часов или в виде ареста на срок от 10 до 15 дней.

Важно отметить, что привлечение к общественным работам является наиболее эффективным видом наказания за домашнее насилие по сравнению со штрафами и арестом. Такое наказание имеет больший коррекционный и сдерживающий эффект на последующем поведении семейного агрессора. С одной стороны, правонарушитель не изолируется от общества, не потеряет работу из-за отсутствия на рабочем месте в случае ареста, не выплачивает штраф из семейного бюджета. С другой стороны, правонарушитель должен отработать несколько недель на общественно полезных работах. В эти работы входят уборка улиц, общественных территорий, парков, уборка снега зимой, строительство и ремонт дорог, работы по озеленению и благоустройству городских территорий, а также уход за пожилыми, за инвалидами и другие виды работ, имеющие социально полезную направленность. Однако, в Казахстане общественные работы назначают только за совершение уголовных правонарушений⁸¹, а за побои и причинение легкого вреда здоровью предусмотрены только два вида административного взыскания: письменное предупреждение либо административный арест (п.1.1. ст.73-1 и 73-2).

В Кыргызстане статьи «Побои» и «Умышленное причинение легкого вреда здоровью» также были переведены в Кодекс об административных правонарушениях в 2007 году⁸². Однако, как и в Молдове, в качестве наказания за побои предусмотрен арест на пять суток с обязательным привлечением к общественным работам на срок 40 часов. А за умышленное причинение легкого вреда здоровью предусмотрен либо штраф от десяти до двадцати расчетных показателей или административный арест на срок пять суток.

Важно также отметить, что Казахстан – это единственная страна на постсоветском пространстве, где за домашнее насилие в виде побоев и легкого вреда здоровью существует наказание в виде письменного предупреждения. Очевидно, что привлечение к общественным работам и арест являются более соразмерными видами наказания за подобные правонарушения против личности. Для сравнения, в штате Миннесота США любое домашнее насилие, даже угроза нанесения удара – это уже уголовное преступление. Наказание за первый раз – арест до 90 дней, за второй раз – арест до одного года, а за третий раз предусмотрено наказание в виде лишения свободы до пяти лет. При этом правонарушитель уже в первый раз должен пройти курсы психокоррекции в течение 24 недель.

Из вышеизложенного анализа можно сделать вывод, что в Казахстане бытовое насилие декриминализовано до такой степени, что существующие санкции не сдерживают рост домашнего насилия, а приводят к непрерывному росту не только побоев и причинения легкого вреда здоровью, но и к росту таких преступлений как причинение среднего и тяжкого вреда здоровью в семейной сфере с 2018 года (см. Таблицу).

Анализ законодательства и правоприменительной практики отдельных стран в области криминализации домашнего насилия также показал, что для наибольшего превентивного эффекта наказания должны быть соблюдены три условия:

1) Вид ответственности за домашнее насилие – административная или уголовная – должна зависеть от кратности совершения правонарушения (разовое или систематическое), а также от степени тяжести совершенного правонарушения.

2) Все, что связано с физическим насилием в виде причинения физической боли (побои) и телесных повреждений/вреда здоровью, должно быть уголовным преступлением против жизни и здоровья личности. При этом если

⁸⁰ Кодекс Республики Молдова от 24 октября 2008 года № 218-XVI «О правонарушениях»

⁸¹ Амина Чайя, «Что не так с законом о бытовом насилии в Казахстане? Часть первая», Masa Media, 10 ноября 2020 года, <https://masa.media/ru/site/chto-ne-tak-s-zakonom-o-bytovom-nasilii-v-kazahstane-chast-pervaya>

⁸² Кодекс Кыргызской Республики об административной ответственности от 4 августа 1998 года N 114

эти действия совершены в отношении членов семьи или супругов, то это должно являться квалифицирующим признаком и влиять на тяжесть наказания.

3) Все статьи по домашнему насилию должны быть переведены из частного обвинения в категорию частно-публичного обвинения (если насилие совершено в отношении дееспособных совершеннолетних лиц без дополнительных специальных признаков) либо в категорию публичного обвинения (если насилие совершено в отношении несовершеннолетних, беременных, пожилых, лиц с инвалидностью или признанных судом недееспособных лиц).

Сама по себе криминализация домашнего насилия не будет эффективной, если домашнее насилие будет оставаться в категории дел частного обвинения, то есть, когда пострадавшее лицо должно полностью само себя защищать без какой-либо поддержки полиции. Перевод в категорию частно-публичного обвинения в определенной степени улучшает ситуацию с привлечением к ответственности, так как сбором доказательств и обвинением занимается полиция. Но для возбуждения дела все же требуется заявление пострадавшего лица. Прекращение расследования также требует заявления пострадавшего лица. При этом полиция не принимает во внимание, что такое заявление может быть сделано под давлением или из-за запугивания со стороны домашнего насильника, родственников или иных третьих лиц.

В Литве в соответствии с Законом о защите от насилия в близком окружении 2011 года, «Должностное лицо полиции после фиксирования случая насилия в близком окружении немедленно предпринимает меры по защите лица, потерпевшего насилие, и, с учетом установленных обстоятельств, начинает досудебное расследование и информирует прокурора в случае, если для начала досудебного расследования необходимо требование прокурора (ст. 6)⁸³.

Соответствующие поправки были внесены в Уголовный кодекс и Уголовно-процессуальный кодекс о переводе дел по домашнему насилию из категории частно-публичного обвинения в категорию публичного обвинения. Таким образом, органы полиции обязаны возбуждать досудебное расследование во всех случаях, где обнаружены признаки домашнего насилия, даже при отсутствии заявления от пострадавшего лица или представителя пострадавшего лица.

Примечателен опыт Украины, в которой уголовная ответственность за домашнее насилие основывается на концепции, что домашнее насилие – это не единичные отдельно взятые случаи разных видов насилия, а систематическое и умышленное совершение различных видов насилия в отношении членов семьи или супругов, в том числе бывших супругов.

Стоит отметить, что статья за причинение легких телесных повреждений и причинение краткосрочного расстройства здоровья находится в Уголовном кодексе (ст. 125).

В Уголовном кодексе Украины предусмотрены и другие статьи, касающиеся преступлений, связанных с домашним насилием. Например, совершение уголовного преступления в отношении супругов или бывших супругов или другого лица, с которой виновный находится (находился) в семейных или близких отношениях (ч. 6-1 ст. 67 УК Украины), а также в присутствии ребенка (ч. 6 ст. 67 УК Украины) является отягчающим наказанием обстоятельством.

Также в нескольких статьях Уголовного кодекса содержится квалифицирующий признак «совершение преступления относительно супруга или бывшего супруга или другого лица, с которым виновный находится (находился) в семейных или близких отношениях», за которое предусмотрено более серьезное наказание в виде лишения свободы. В частности, такой признак содержится в статьях за изнасилование (ч. 2 ст. 152) и сексуальное насилие (ч. 2 ст. 153).

Специализированные тренинги по расследованию дел по домашнему насилию для сотрудников правоохранительных органов, прокуратуры и судей

Научные исследования выявили проблему «вторичной виктимизации» жертв бытового насилия. Это ущерб психологическому здоровью пострадавшим от бытового насилия, который наносится реакцией правоохранительных органов – полиции и судов, которые расследуют дела по бытовому насилию, вследствие осуждения, обесценивания проблемы до уровня рядового конфликта.

Вторичная виктимизация опасна тем, что у пострадавших от насилия снижается уровень доверия к системе правоохранительных органов и правосудия и в дальнейшем снижается число заявлений о бытовом насилии⁸⁴.

Частая проблема при расследовании дел бытового насилия – это отсутствие у следователей, прокуроров и судей достаточных знаний о динамике и особенностях бытового насилия.

Для решения указанной проблемы необходимо разрабатывать специальные образовательные программы и проводить специальные тренинги по расследованию дел о бытовом насилии для сотрудников правоохранительных органов и судей. Например, в Австрии разработаны ведомственные протоколы по работе с пострадавшими, которые основаны на понимании специфики дел о домашнем насилии и отсутствия осуждения.

В Грузии создан специальный департамент для наблюдения за расследованием случаев насилия и предоставления рекомендаций следователям в отношении надлежащего рассмотрения таких дел. Полиция, проку-

⁸³ Закон Литовской Республики от 26 мая 2011 г. № XI-1425 «О защите от насилия в близком окружении» <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=bkaxmxqw&documentId=TAIS.406221&category=TAD>

⁸⁴ Ю., Коган Ахильгова Дж., Антонова В., «Самое опасное место: обзор мер по противодействию домашнему насилию. Международный опыт», 2020 г., стр. 21

роры и судьи участвуют в тренингах по предотвращению вторичной виктимизации и применению гендерной чувствительности. Закон прописывает, чтобы полиция допрашивала агрессора и пострадавшую отдельно. Также есть законодательное требование, чтобы на место вызова о бытовом насилии, один из полицейских был обязательно женщиной⁸⁵.

В Литве организуются обязательные тренинги для прокуроров по делам бытового насилия.

В Украине проводятся тренинги по бытовому насилию в целом для полиции, в том числе и для рядовых участковых, патрульных служб. С 2019 года из специально обученных полицейских формируют мобильные группы по противодействию бытовому насилию, которые действуют в каждом городе с населением свыше 50 000 человек⁸⁶.

Помимо обучения, в некоторых странах введена юридическая ответственность для правоохранительных органов за ненадлежащее исполнение своих обязанностей и расследование дел по бытовому насилию. Например, в Великобритании на уровне Правительства в ноябре 2018 года была внедрена система жалоб на действия полицейских – Police Super Complaints⁸⁷. Данная система позволяет назначенным организациям поднимать от имени общественности вопросы о вредных моделях или тенденциях в полицейской деятельности.

Охранные ордера/защитные предписания

Охранные ордера являются инструментом предотвращения домашнего насилия. Анализ международного опыта показал, что охранный ордер может выдаваться полицией или судом в следующих целях:

- сдерживания правонарушителя от причинения дальнейшего вреда пострадавшим, зависимым от них членам семьи, другим родственникам и лицам, которые предоставляют им помощь;
- предписания правонарушителю покинуть общее жилище независимо от того, кто владеет этой собственностью;
- предписания правонарушителю предоставить пострадавшим доступ к использованию автомобиля и/или другого личного имущества;
- временного запрета правонарушителю на доступ к несовершеннолетним детям;
- удерживания правонарушителя от контактов с пострадавшими на работе и в других местах;
- запрета правонарушителю покупать, использовать или владеть огнестрельным оружием или оружием другого типа, указанного судом;
- предписания правонарушителю оплатить расходы пострадавших на лечение, консультационные услуги или пребывание в убежище;
- запрещения единоличного использования совместного имущества.

Однако ордер сам по себе не может защитить от бытового насилия, если правонарушитель не будет его соблюдать. Например, правительственное исследование 2016 года в Австрии показало, что 44% случаев убийства женщин за последние пять лет были совершены во время действия охранных ордеров⁸⁸. Поэтому важно наличие соразмерного и адекватного наказания за нарушение охранных ордеров. В Украине и Молдове за нарушение охранных ордеров правонарушитель привлекается к уголовной ответственности.

Также эффективной практикой считаются гибкие условия охранных ордеров: если степень риска со временем меняется, то также меняются условия охранных ордеров. Например, в Албании полиция сначала проводит оценку рисков для пострадавшего лица на месте, и выдает ордер с, как минимум, запретом на совершение бытового насилия. Однако если полиция видит на месте, что существует опасность для детей, то они сразу внутри ордера указывают ограничение на общение с детьми в течение определенного времени.

В Австрии закон позволяет полиции через охранный ордер незамедлительно изолировать агрессора от семьи на две недели и только суд может решить, может ли он возвращаться по прошествии двух недель в семью. В Болгарии дети автоматически признаются пострадавшими, если они присутствовали при совершении домашнего насилия. Поэтому полиция может сразу же через охранный ордер ограничить контакт агрессора с детьми, но в течение месяца суд должен решить, использовать ли дальше эту меру в отношении агрессора.

Система комплексной помощи пострадавшим

Важной частью предотвращения повторного совершения домашнего насилия является наличие комплексной квалифицированной бесплатной помощи - медицинской, юридической, психологической и базовой материальной.

Исследования в США подтвердили, что рост предоставляемых услуг пострадавшим значительно повлиял на снижение числа домашнего насилия в 1990-е годы⁸⁹. Например, доступные бесплатные юридические услуги

⁸⁵ Там же, стр. 21

⁸⁶ Укринформ, «В Украине действуют 54 мобильные группы полиции по противодействию домашнему насилию», (08.12.2020 г.), <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3150570-v-ukraine-dejstvuut-54-mobilnye-gruppy-policii-po-protivodejstviu-domasnemu-nasiliiu.html>

⁸⁷ Вебсайт правительства Великобритании, Police Super complaints.

<https://www.gov.uk/government/collections/police-super-complaints>

⁸⁸ «Größtes Mordrisiko besteht für Frauen bei Trennung und Arbeitslosigkeit» Der Standard, 26 ноября 2016 г. /

<https://www.derstandard.at/story/2000111534975/groesstes-mordrisiko-besteht>

⁸⁹ Amy Farmer & Jill Tiefenthaler, Explaining the Recent Decline in Domestic Violence, 21 Contemporary Economic Policy 158, 167 (2003)

помогли пострадавшим от бытового насилия в получении охранных ордеров, опеки над детьми, алиментов на детей, возмещении расходов на восстановление здоровья и упущенных доходов из-за временной нетрудоспособности. В итоге комплексная помощь помогла пострадавшим женщинам прекратить цикл насилия и начать новую жизнь.

Наличие бесплатных и доступных убежищ, приютов и кризисных центров является эффективным средством в комплексной защите от домашнего насилия.

Хорошей международной практикой является максимально широкое распространение информации о бесплатной помощи для жертв домашнего насилия, в том числе о кризисных центрах. В США полиция в каждом штате эффективно взаимодействует со всеми местными НПО, которые оказывают помощь пострадавшим.

«В США при полиции есть группа оценки риска смерти жертвы СБН. У них даже есть формула оценки, какой у нее есть риск быть убитой. Затем предпринимают меры профилактики (нанимают адвоката, меняют имя и фамилию, перемещают ее в другой город и т.д.). У нас ничего такого нет, только формальный подход»

(социолог, специализирующийся на проблеме СБН, г. Караганда).

Также на сайте Федерального правительства США размещена информация о национальной горячей линии по домашнему насилию, которая работает 24/7.

В Великобритании информация об НПО, которые оказывают помощь пострадавшим от домашнего насилия, их горячие линии обязательно размещаются на информационных стендах во всех полицейских участках, а также на официальном сайте электронного правительства для тех, кто хочет сообщить о домашнем насилии⁹⁰.

В комплексную помощь отдельных стран также входят меры по реинтеграции пострадавших от бытового насилия. Ряд исследований доказали, что повышение финансовой и экономической независимости женщины повышает вероятность ее выхода из насильственных отношений⁹¹. Со стороны государства такие меры могут включать в себя:

- предоставление социального жилья;
- предоставление оплачиваемых рабочих дней для восстановления здоровья после насилия;
- льготы при найме на работы;
- льготы при определении детей в школьные и дошкольные учреждения образования.

В Португалии на уровне законодательства компании обязаны предоставить пострадавшим отпуск для восстановления здоровья, а также удовлетворить заявление на перевод в филиалы компании в других населенных пунктах страны. В Грузии и Украине кризисные центры предлагают программы по развитию знаний и навыков в освоении новых профессий, а также оказывают поддержку в трудоустройстве. Подобные меры по реинтеграции помогают пострадавшим женщинам добиться большей экономической независимости от партнера и содержать себя и детей после выхода из кризисного центра, так как пребывание в нем ограничено по времени.

Иные международные практики в борьбе с бытовым насилием

Реестр случаев бытового насилия

В Украине ведется Единый государственный реестр случаев домашнего насилия и насилия по признаку пола. В него вносятся данные об абьюзере и хранятся в течение 10 лет после вступления в силу приговора суда. Данный реестр помогает выявить масштаб насилия в стране⁹². Также риск попадания в такой Реестр может служить сдерживающим фактором для домашних агрессоров.

Коррекционные программы для агрессоров

На сегодняшний день во многих странах в той или иной форме проводят коррекционные программы для агрессоров. Но эффективность их различается в зависимости от содержания. Эксперты говорят о необходимости работы с агрессорами:

«Обязательно нужно работать с агрессорами, потому что в любом разврате, в любой проблеме есть мужчина и женщина, потом знаете, говорят в семейно-бытовом насилии не нужно забывать, что насилие в отношении женщин очень часто происходит ни сколько мужчиной, а и членами его семьи, посмотрите цифры, свекрови избивают своих снох, родственники мужа позволяют себе унижать, морально подавлять снох, невесток и так далее, поэтому работа с агрессорами это работа не только с мужчинами, это работа с целями, целыми семьями, потому что насилие в семье оно происходит не только между мужем и женой, в отношении детей со стороны родственников и так далее, вот это большой пласт работы, он упускается в нашей стране»

(Эксперт ООН, г.Нур-Султан).

⁹⁰ Вебсайт Правительства Великобритании, <https://www.gov.uk/report-domestic-abuse>

⁹¹ Evan Stark and Eve Buzawa, *Violence Against Women in Families* (2009)

⁹² Хоменко С., Назарова Н., «Бьет – значит съедет: Украина получила новые законы против домашнего насилия» (BBC, 04.01.2018 г.), <https://www.bbc.com/russian/features-42460145>

«Должна быть комплексная программа для семьи, допустим с женщиной жертвой работать, с агрессором и конечно с ребенком, потому что ребенок тоже жертва, вот такой должен комплексный подход, вообще я думаю надо собраться, как в США»

(Председатель союза психологов Казахстана, г.Нур-Султан).

Наиболее успешная модель коррекционных программ содержит обучение гендерному равенству, учит контролировать поведение, чтобы не допускать применение насилия в семейных разногласиях. В США, Канаде и Великобритании такие программы являются альтернативой тюремному заключению. Но если участник не проходит полный курс, то он подвергнется тюремному заключению. Согласно исследованиям, участие в таких программах имеет наиболее положительный эффект в предотвращении бытового насилия, но при условии, что за бытовое насилие агрессорам предусмотрено наказание в виде ареста, а не штрафа⁹³.

Медиация и примирительные процедуры

Вопрос применения медиации и примирительных процедур в делах домашнего насилия остается дискуссионным, так как данная процедура не нацелена на обеспечение безопасности пострадавших. Примирение сторон в семейных спорах применяется преимущественно в постсоветских странах с целью сохранить семью.

Медиация может быть эффективной только при разовых случайных инцидентах насилия и если стороны обладают реальным равенством прав и возможностей в семейных отношениях и добровольно хотят примириться.

Учитывая вышеизложенное, правоохранительным органам и судам рекомендуется только информировать пострадавшее лицо о процедуре медиации, о ее праве отказаться от медиации, но не настаивать на примирении «ради сохранения семьи».

Таким образом анализ международного опыта выявил ряд успешных практик в сфере предотвращения бытового насилия, а также оказания помощи пострадавшим от бытового насилия. Однако наибольший эффект может быть достигнут только при комплексном применении всех указанных практик:

- эффективное законодательство в области бытового насилия с адекватным и неотвратимым наказанием для домашних агрессоров;
- обучение сотрудников правоохранительных органов, органов прокуратуры и судебных органов по вопросам расследования дел домашнего насилия;
- гибкие условия применения охранных ордеров/защитных предписаний и судебных особых условий;
- своевременная комплексная квалифицированная и бесплатная помощь пострадавшим от бытового насилия;
- коррекционные программы для домашних агрессоров;
- межведомственный подход в реагировании на домашнее насилие и оказание помощи пострадавшим.

⁹³ Evan Stark, Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life, (Oxford University Press, 2007), Chapter 2, «Are Batterers' Programs Effective?»

ГЛАВА III.

АНАЛИЗ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ, КРИЗИСНЫХ ЦЕНТРОВ, ОБЩЕСТВЕННЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ ПО ПРЕДОТВРАЩЕНИЮ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ

3.1 АНАЛИЗ КАЗАХСТАНСКОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА В СФЕРЕ СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ.

Законодательство РК в сфере семейно-бытового насилия включает следующие законодательные акты:

- 1) Конституция РК;
- 2) Гражданский кодекс РК от 27 декабря 1994 года № 268-XIII (Общая часть);
- 3) Гражданский кодекс РК от 1 июля 1999 года № 409 (Особенная часть);
- 4) Уголовный кодекс РК от 3 июля 2014 года № 226-V ЗПК;
- 5) Уголовно-процессуальный кодекс РК от 4 июля 2014 года № 231-V ЗПК;
- 6) Кодекс РК от 5 июля 2014 года № 235-V ЗПК «Об административных правонарушениях»;
- 7) Кодекс РК от 26 декабря 2011 года № 518-IV «О браке (супружестве) и семье»;
- 8) Закон РК от 4 декабря 2009 года № 214-IV «О профилактике бытового насилия»;
- 9) Закон РК от 9 июля 2004 года N 591 «О профилактике правонарушений среди несовершеннолетних и предупреждении детской безнадзорности и беспризорности»;
- 10) Закон РК от 29 апреля 2010 года № 271-IV «О профилактике правонарушений»;
- 11) Закон РК от 8 августа 2002 года № 345 «О правах ребенка в Республике Казахстан»;
- 12) Закон РК от 29 декабря 2008 года № 114-IV «О специальных социальных услугах»;
- 13) Закон РК от 8 декабря 2009 г. № 223-IV «О государственных гарантиях равных прав и равных возможностей мужчин и женщин»;
- 14) Закон РК от 23 января 2001 года № 148 «О местном государственном управлении и самоуправлении в РК»;
- 15) Закон РК от 30 марта 1999 года № 353-I «О порядке и условиях содержания лиц в специальных учреждениях, специальных помещениях, обеспечивающих временную изоляцию от общества»;
- 16) Закон РК от 5 июля 2000 года N 72 «О государственной защите лиц, участвующих в уголовном процессе»
- 17) Закон РК от 23 июля 1999 года № 451-I «О средствах массовой информации»;
- 18) Закон РК от 2 июля 2018 года № 169-VI ЗПК «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию»;
- 19) Закон РК от 13 декабря 2000 года № 113-II «О детских деревнях семейного типа и домах юношества»;
- 20) Закон РК от 11 июля 2002 года № 343 «О социальной и медико-педагогической коррекционной поддержке детей с ограниченными возможностями»;
- 21) Закон РК от 9 февраля 2015 года № 285-V ЗПК «О государственной молодежной политике в РК»;
- 22) Закон РК от 15 декабря 2006 года № 207 «О культуре»;
- 23) Закон РК от 27 июля 2007 года № 319-III «Об образовании»;
- 24) Закон РК от 18 марта 2002 года N 304 «Об органах юстиции».

Кроме того, к законодательству в сфере семейно-бытового насилия относятся также следующие подзаконные нормативные правовые акты:

- 1) Указ Президента РК от 1 февраля 2006 года N 56 «О Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте Республики Казахстан»;
- 2) Постановление Правительства РК от 14 марта 2009 года № 330 «Об утверждении перечня гарантированного объема специальных социальных услуг»;
- 3) Постановление Правительства РК от 11 июня 2001 года № 789 «Об утверждении Типового положения о деятельности Комиссии по делам несовершеннолетних и защите их прав»;
- 4) Совместный приказ Министра внутренних дел РК от 22 сентября 2014 года № 630, Министра образования и науки РК от 26 сентября 2014 года № 399 и Министра здравоохранения и социального развития РК от 19 ноября 2014 года № 240 «Об утверждении Критериев оценки наличия жестокого обращения, приведшего к социальной дезадаптации и социальной депривации»;
- 5) Приказ и.о. Ответственного секретаря Министерства образования и науки РК от 7 июня 2016 года № 132-К «Об утверждении Положения о Комитете по охране прав детей Министерства образования и науки РК»;
- 6) Приказ Министра внутренних дел РК от 15 июля 2014 года № 432 «Об утверждении Правил осуществления профилактического контроля за лицами, состоящими на профилактическом учете в органах внутренних дел»;
- 7) Приказ Министра труда и социальной защиты населения РК от 28 мая 2020 года № 197 «Об утверждении Правил оказания государственных услуг в сфере предоставления специальных социальных услуг»;
- 8) Приказ Министра здравоохранения и социального развития РК от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия»;

9) Приказ Министра внутренних дел РК от 29 декабря 2015 года № 1097 «Об утверждении Правил по организации работы подразделений органов внутренних дел РК по защите женщин от насилия» и др.

Особую категорию нормативных правовых актов составляют нормативные постановления Верховного Суда РК, которые содержат разъяснения по вопросам судебной практики:

1) от 11 апреля 2002 года № 6 «О судебной практике по делам об уголовных правонарушениях несовершеннолетних и о вовлечении их в совершение уголовных правонарушений и иных антиобщественных действий»;

2) от 29 ноября 2018 года № 15 «О применении судами законодательства при разрешении споров, связанных с воспитанием детей»;

3) от 11 мая 2007 года № 4 «О некоторых вопросах квалификации преступлений, связанных с изнасилованием и иными насильственными действиями сексуального характера»;

4) от 31 марта 2016 года № 2 «О практике применения судами законодательства об усыновлении (удочерении) детей»;

5) от 28 апреля 2000 года N 5 «О применении судами законодательства при рассмотрении дел о расторжении брака (супружества)»;

6) от 9 июля 1999 года N 9 «О некоторых вопросах применения судами Республики законодательства по возмещению вреда, причиненного здоровью»;

7) от 11 мая 2007 года N 1 «О квалификации некоторых уголовных правонарушений против жизни и здоровья человека».

Составляющими элементами государственной политики в области профилактики бытового насилия являются следующие документы системы государственного планирования:

1) Национальный план развития РК до 2025 года, утвержденный Указом Президента РК от 15 февраля 2018 года № 636 (с изменениями и дополнениями, внесенными Указом Президента РК от 26 февраля 2021 № 521);

2) Концепция семейной и гендерной политики в РК до 2030 года, утвержденная Указом Президента РК от 6 декабря 2016 года № 384;

3) Государственная программа развития образования и науки РК на 2020-2025 годы, утвержденная Постановлением Правительства РК от 27 декабря 2019 года № 988;

4) План первоочередных мер в области прав человека, утвержденный Постановлением Правительства РК от 11 июня 2021 года № 405;

5) Комплексный план по поддержке молодежи РК на 2021-2025 годы (Постановление Правительства РК от 29 декабря 2020 года № 918);

6) Типовой комплексный план по усилению воспитательного компонента процесса обучения во всех организациях образования (Постановление Правительства РК от 29 июня 2012 года № 873);

7) Комплексный план мероприятий по профилактике правонарушений в РК на 2020-2022 годы (Протокол заседания Межведомственной комиссии по профилактике правонарушений при Правительстве РК № 23-3/07-760 от 1 августа 2019 года);

8) Комплексный план по развитию физической культуры и массового спорта на 2020-2025 годы (Постановление Правительства РК от 23 апреля 2020 года № 242);

9) Комплексный план по реализации государственной политики в религиозной сфере РК на 2021-2023 годы (Постановление Правительства РК от 31 декабря 2020 года № 953);

10) Дорожная карта по усилению защиты прав ребенка, противодействию бытовому насилию и решению вопросов суицидальности среди подростков на 2020-2023 годы (Постановление Правительства РК от 30 марта 2020 года № 156);

11) Дорожная карта по совершенствованию оказания комплексной помощи детям с ограниченными возможностями в Республике Казахстан на 2020-2023 годы (Распоряжение Премьер-министра РК от 17 августа 2020 года № 2020);

12) План мероприятий по реализации Концепции государственной молодежной политики до 2020 года «Казахстан 2020: путь в будущее»;

13) Межведомственный план совместных действий по профилактике насилия и жестокого обращения в отношении детей на 2019-2021 годы (постановление Правительства РК от 07 декабря 2018 года);

14) Межведомственный план действий по предупреждению и профилактике преступлений против половой неприкосновенности несовершеннолетних, бытового насилия и жестокого обращения с детьми на 2019-2023 годы (Постановление Правительства РК от 30 марта 2020 года № 156);

15) План мероприятий по профилактике, предотвращению и борьбе с преступлениями, связанными с торговлей людьми на 2018-2020 годы (постановление Правительства РК от 01 октября 2018 года № 609);

16) План мероприятий по искоренению наихудших форм детского труда на 2020-2022 годы (приказ МТСЗН РК № 428 от 14 августа 2019 года) и др.

Ответственность за правонарушения, связанные с семейно-бытовым насилием, установлена Кодексом РК «Об административных правонарушениях» (далее – КоАП) и Уголовным кодексом РК (далее – УК РК) Таблица 1.1.2. и 1.1.3.

4 декабря 2009 года принят Закон РК «О профилактике бытового насилия», который действует по настоящее время и в котором предусмотрены основные понятия, субъекты закона, принципы профилактики, виды бытового

насилия. Введены правовые механизмы в виде защитных предписаний и особых требований, устанавливающие определенные запреты к правонарушителю, нарушение которых влечет административную ответственность.

Судами могут устанавливаться особые требования к поведению правонарушителя, совершившего бытовое насилие, на срок от трех месяцев до одного года. Судебные ограничения могут применяться как наряду с наложением административного взыскания, так и вместо него при освобождении правонарушителя от административной ответственности. В числе особых требований предусмотрены запреты вопреки воле потерпевшего разыскивать, преследовать, посещать, вести устные, телефонные переговоры и вступать с ним в контакты иными способами, включая несовершеннолетних и (или) недееспособных членов его семьи, а также использовать и хранить любой вид оружия.

В законодательство в сфере противодействия СБН неоднократно были внесены изменения. Так, в целях оперативного реагирования на бытовое насилие правом выносить защитные предписания были дополнительно наделены участковые инспектора полиции, инспектора по делам несовершеннолетних и по защите женщин от насилия.

Законом РК от 18 февраля 2014 года срок защитного предписания увеличен с 10 до 30 суток, а также введены дополнительные запреты лицу, совершившему бытовое насилие, проживать в индивидуальном жилом доме, квартире или ином жилище с потерпевшим в случае наличия у этого лица другого жилища⁹⁴.

Законом РК от 12 июля 2018 года было введено особое требование в виде запрета употреблять алкогольные напитки, а также наркотические средства и психотропные вещества, их аналоги в немедицинских целях⁹⁵.

Следует отметить, что за период независимости республики отношение государства к вопросам ответственности за правонарушения в семейно-бытовой сфере неоднократно менялось.

Так, Законом РК от 9 декабря 2004 года побои как уголовное правонарушение были декриминализованы и перенесены в категорию административных правонарушений (ст.79-1 КоАП)⁹⁶. Законом РК от 18 января 2011 года аналогичной декриминализации были подвергнуты уголовные деяния в виде умышленного причинения легкого вреда здоровью с переводом в категорию административных правонарушений (статья 79-3 ч.2 КоАП)⁹⁷.

С введением в действие нового Уголовного кодекса РК с 1 января 2015 года, вышеуказанные правонарушения вновь были криминализованы (статьи 108 и 109 УК)⁹⁸.

Законом РК от 3 июля 2017 года в рамках гуманизации уголовного законодательства была проведена их декриминализация с переводом в категорию административных правонарушений (статьи 73-1 и 73-2 КоАП)⁹⁹.

2 сентября 2019 года Глава государства Касым-Жомарт Токаев в Послании народу Казахстана поручил ужесточить наказание за бытовое насилие против женщин и детей:

«Мы отошли от чрезмерных репрессивных мер и жесткой карательной практики правосудия. Вместе с тем в стране все еще имеют место многочисленные тяжкие преступления. Мы увлеклись гуманизацией законодательства, при этом упустив из виду основополагающие права граждан. Нужно в срочном порядке ужесточить наказание за сексуальное насилие, педофилию, распространение наркотиков, торговлю людьми, бытовое насилие против женщин и другие тяжкие преступления против личности, особенно против детей»¹⁰⁰.

Во исполнение данного поручения Законом РК от 27 декабря 2019 года введены дополнительные нормы по усилению ответственности за бытовое насилие¹⁰¹.

В частности, в КоАП усилена санкция за противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений (ст.73 КоАП) с 3 до 5 суток ареста, за нарушение установленных судом особых требований к поведению правонарушителя – административный арест увеличен с 5 до 7 суток (ч. 2 ст. 669 КоАП). Введен самостоятельный специальный состав правонарушения по фактам умышленного причинения легкого вреда здоровью (ч.1-1 ст. 73-1 КоАП), побоев (ч.1-1 ст. 73-2 КоАП). В санкциях указанных статей в качестве альтернативы штрафу введено предупреждение.

Законом расширены полномочия суда в принятии следующих решений:

- об особых требованиях: суд на основании статьи 54 КоАП вправе самостоятельно (ранее по ходатайствам органов полиции или других участников производства) установить ограничения к правонарушителю;

⁹⁴ Закон Республики Казахстан от 18 февраля 2014 года № 175-V ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам противодействия бытовому насилию» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000175#z56>

⁹⁵ Закон Республики Казахстан от 12 июля 2018 года № 180-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и деятельности правоохранительных и специальных государственных органов» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000180#z1197>

⁹⁶ Закон Республики Казахстан от 9 декабря 2004 года N 10 «О внесении изменений и дополнений в Уголовный, Уголовно-процессуальный, Уголовно-исполнительный кодексы Республики Казахстан и Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях по вопросам упрощения процедур расследования уголовных дел, декриминализации некоторых составов преступлений и совершенствования законодательства об административных правонарушениях» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000010_#z0

⁹⁷ Закон Республики Казахстан от 18 января 2011 года № 393-IV «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам дальнейшей гуманизации уголовного законодательства и усиления гарантий законности в уголовном процессе» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000393#z52>

⁹⁸ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>

⁹⁹ Закон Республики Казахстан от 3 июля 2017 года № 84-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной системы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1700000084#z202>

¹⁰⁰ Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана» // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

¹⁰¹ Закон Республики Казахстан от 27 декабря 2019 года № 292-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного, уголовно-процессуального законодательства и усиления защиты прав личности» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000292>

- о примирении сторон: лица, впервые совершившие административные правонарушения по статьям 73, 73-1 или 73-2 КоАП, в случае примирения с потерпевшими, в том числе в порядке медиации, и возмещения причиненного вреда, могут быть освобождены от административной ответственности только судом.

Статья 110 «Истязание» УК РК переведена из дел частного обвинения в частно-публичные, ужесточена санкция за истязание в отношении беременных женщин, находящихся в беспомощном состоянии, несовершеннолетних и других путем повышения нижнего порога лишения свободы с 3 до 4 лет.

В Кодексе РК «Об административных правонарушениях» отдельно выделены категории административных правонарушений, посягающих на права личности, и в Уголовном Кодексе РК выделен ряд статей в сфере семейно-бытовых отношений.

Вместе с тем вышеприведенная законодательная основа и принятые меры недостаточно обеспечивают задачу противодействия семейно-бытовому насилию. О недостаточной эффективности правовых мер свидетельствуют масштабы совершаемых в республике административных и уголовных правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.

Глобализация и расширение мирового информационного пространства, изменения и кризисные явления в социально-экономической сфере, криминализация отдельных сторон общественных отношений, новые факторы, обуславливающие бытовые правонарушения, требуют постоянного мониторинга и совершенствования законодательства.

Семейно-бытовая преступность характеризуется и высоким уровнем латентности, причинами которой зачастую являются неинформированность и низкий уровень правовой грамотности граждан, материальная зависимость от агрессора, гендерные стереотипы и боязнь осуждения.

Как отмечается в Национальном докладе «Казахстанские семьи-2020», многие жертвы насилия не обращаются за помощью в правоохранительные органы по причине собственной беспомощности: возраст (касается несовершеннолетних), психологические характеристики личности (например, уже сформировавшиеся психологические синдромы и зависимость), страх повтора и усугубления факта насилия, и фактическое отсутствие веры в осуществление помощи правоохранительными органами¹⁰².

Слабая профилактика, несвоевременное реагирование со стороны уполномоченных субъектов профилактики правонарушений также негативно отражаются на масштабах и последствиях бытового насилия. Одним из основных звеньев в системе профилактики правонарушений являются органы внутренних дел, на которые возложена задача по осуществлению комплекса мер, направленных на выявление, изучение, устранение причин и условий, способствующих совершению правонарушений.

Вместе с тем, обращает на себя внимания устоявшаяся практика оставления без рассмотрения большинства заявлений и сообщений о семейно-бытовых правонарушениях, фиксируемых в Книге учета информации (далее – КУИ).

Так, только за 6 месяцев 2021 года в КУИ органов внутренних дел г.Нур-Султан зафиксировано 7 342 заявлений и сообщений. Из них только 0,2% (18) от их общего количества зарегистрировано в ЕРДР, а 73,2% (5 381) заявлений и сообщений оставлены без рассмотрения, списаны в наряды (в номенклатурные дела).

За аналогичный период поступили в КУИ органов внутренних дел по:

- Алматинской области – 4 195 заявлений и сообщений. Из них только 1,1% (47) зарегистрированы в ЕРДР, а 63,6% (2 669) списаны в наряды.

- Мангистауской области – 3 292 заявлений и сообщений. Из них только 0,2% (138) зарегистрированы в ЕРДР, а 52,3% (1 725) списаны в наряды.

- ВКО – 4 459 заявлений и сообщений. Из них только 0,2% (20) зарегистрированы в ЕРДР, а 52,2% (2 328) списаны в наряды.

- г. Шымкент – 12 641 заявлений и сообщений. Из них только 0,2% (446) зарегистрировано в ЕРДР, а 80,7% (10 206) списаны в наряды.

За 5 лет (2016-2020 гг.) поступили в КУИ органов внутренних дел по:

- ВКО – 34 915 заявлений и сообщений, из них в ЕРДР зарегистрировано 1,6% (574) заявлений, а списано 56,8% (19 833);

- г. Шымкент – 41 385 заявлений и сообщений, из них в ЕРДР зарегистрировано 1,2% (515) заявлений, а списано 53,3% (22 060)¹⁰³.

Таким образом можно сделать вывод, что большинство заявлений и сообщений о СБН остается без рассмотрения и в дальнейшем профилактическая работа зачастую не проводится.

Учитывая рост поступающих заявлений и сообщений, количество рецидивных правонарушений, можно предполагать, что в числе списанных дел, имеются семьи, с которыми необходимо проводить профилактические

¹⁰² Национальный доклад «Казахстанские семьи - 2020» / Д.Н.Есин, Ә.С.Кайдарова, Ж.С.Батталова, А.К.Ракишева, А.И.Досмухамбетова, Г.М.Мұхамбетқалиева, А.М.Әшімова, А.Б.Иманқұл, З.Т.Алинова, Б.К.Ермекбаева, Ж.А.Маратов, Д.К.Арапов, Ж.К.Каримова, А.Н.Родионов, А.Ж.Баграмова, О.В. Николаева, А.Б.Турекулов – Нур-Султан: 2020. С.197

¹⁰³ Анализ состояния преступности и деятельности по профилактике правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений по г.Нур-Султан за период с 2016 по 2020 годы / Подготовлен в рамках совместного проекта ООН-женщин и МТСЗН РК при содействии Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК «Комплексная программа в области гендерного равенства и расширения прав и возможностей женщин, и ликвидации насилия в отношении женщин в Казахстане». Национальная комиссия по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК, Министерство труда и социальной защиты населения РК, ООН-Женщины. Нур-Султан, 2021.

скую работу, в том числе путем направления информации в социальные органы для принятия упреждающих мер.

В настоящее время первичной мерой профилактики бытового насилия является защитное предписание. Количество вынесенных защитных предписаний с 2010 по 2020 годы возросло более чем в 12 раз: если в 2010 году их было 5830, то уже в 2020 году их количество превысило 67 500.

Количество выносимых защитных предписаний свидетельствует о своевременном реагировании органами внутренних дел на факты бытового насилия, но это не обеспечивает реальной защиты членов семьи, особенно детей. Зачастую в отношении преступников, совершивших тяжкое преступление в семье, ранее выносилось защитное предписание. Рост количества защитных предписаний и особых требований на фоне возрастающих масштабов административных и уголовных правонарушений в сфере бытового насилия позволяет сделать вывод, что защитное предписание, как инструмент обеспечения безопасности не является на сегодняшний день достаточно эффективным.

Более чем в 18 раз увеличилось и количество особых требований: если в 2010 г. их было – 427, то уже в 2019 г. – 7712. На практике защитные предписания и особые требования зачастую не исполняются, наблюдается значительное количество рецидивных правонарушений.

Неэффективность данной меры обусловлена рядом причин: отсутствие должного профилактического контроля за правонарушителями, недостаточные разъяснения последствий; мягкая мера ответственности за их нарушение и наличие неисполнимых на практике ограничений (например, запрет лицу, совершившему бытовое насилие, проживать в индивидуальном жилом доме, квартире или ином жилище с потерпевшим в случае наличия у этого лица другого жилища).

Слабая превентивная деятельность уполномоченных органов системы профилактики правонарушений отражается на увеличении количества административных и уголовных правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений.

Так, по ст.73 КоАП (противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений) зарегистрировано правонарушений: за 2018 год 23 904, 2019 год – 25 730, 2020 год – 25 844, за 10 месяцев 2020 года – 21 378, за 10 месяцев 2021 года 23 909 (рост на 11,8%).

Вместе с тем, в статистических показателях по умышленному причинению легкого вреда здоровью (ст.73-1 КоАП) и побоям (ст. 73-2 КоАП) прослеживаются существенные расхождения. По официальным данным КПСиСУ ГП РК:

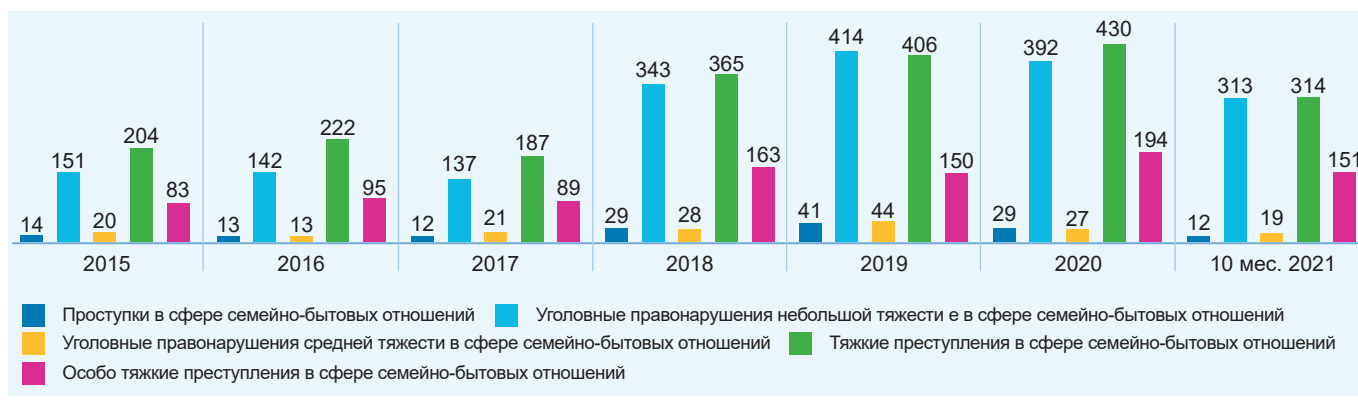
- по ст.73-1 ч.1-1 КоАП за 10 месяцев 2021 года зарегистрировано 4 757 правонарушений, за 10 месяцев 2020 года – 3 707 правонарушений (рост на 28,3%), в то время как в информационной базе Qatqor по ст.73-1 КоАП за 2020 год – 15 015 правонарушений;

- по ст. 73-2 ч.1-1 за 10 месяцев 2021 года зарегистрировано 3 522 правонарушений, за 10 месяцев 2020 года – 2 643 правонарушений (рост на 33,3%), а в информационной базе Qatqor по ст.73-2 КоАП за 2020 год – 7 530 правонарушений.

Можно предположить, что за 2018, 2019, 2020 годы, до выделения в самостоятельный состав правонарушений умышленного причинения легкого вреда здоровью (ст.73-1 КоАП) и побоев (ст.73-2 КоАП), совершенных в сфере семейно-бытовых отношений, объективное и достоверное статистическое наблюдение за вышеуказанными правонарушениями не проводилось должным образом. При этом осуществление надзора за законностью в сфере государственной правовой статистики является одной из основных задач Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры РК¹⁰⁴.

Учитывая, что одним из основных критериев совершенствования как законодательства, так и организационно-практической деятельности являются статистические показатели, такая ситуация, в первую очередь,

Рисунок 3.1.1. Статистика по уголовным правонарушениям, совершенным в семейно-бытовой сфере, в разрезе категорий тяжести, за период с 2015 по 2020 год и 10 месяцев 2021 года¹⁰⁵

¹⁰⁴ Указ Президента Республики Казахстан от 28 марта 2003 года N 1050 «Об образовании Комитета по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/U030001050_

¹⁰⁵ Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

отражается на эффективности профилактики семейно-бытового насилия. Действенная профилактика должна способствовать снижению количества совершаемых административных правонарушений, которые, в свою очередь, должны предупреждать более тяжкие последствия, преследуемые в уголовном порядке.

Однако, как было неоднократно упомянуто, количества уголовных правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений только растут. Так, за последние 3 года зафиксирован значительный рост, превысив показатель 1000 уголовных правонарушений в год, при том стабильный рост наблюдается по категориям тяжких и особо тяжких преступлений (рис. 3.1.1).

К 2020 году по сравнению с 2015 годом количество зарегистрированных убийств, совершенных в семейно-бытовой сфере выросло с 82 до 115 (на 40%), убийств, совершенных в сфере семейно-бытовых отношений в состоянии аффекта – с 3 до 5 (на 66 %) (рис.3.1.2).

Рисунок 3.1.2. Статистика по убийствам, совершенным в семейно-бытовой сфере, за период с 2015 по 2020 год и 10 месяцев 2021 года¹⁰⁶

К 2020 году по сравнению с 2015 годом количество зарегистрированных уголовных правонарушений, связанных с умышленным причинением тяжкого вреда здоровью, совершенных в сфере семейно-бытовых отношений (рис.3.1.3), выросло с 196 до 413 (на 110%), уголовных правонарушений, связанных с умышленным причинением средней тяжести вреда здоровью, совершенных в сфере семейно-бытовых отношений – со 119 до 354 (на 197 %), уголовных правонарушений, связанных с причинением тяжкого вреда здоровью при превышении пределов необходимой обороны, совершенных в сфере семейно-бытовых отношений – с 7 до 14 (на 100 %).

Рисунок 3.1.3. Статистика по уголовным правонарушениям, связанным с причинением вреда здоровью, совершенным в семейно-бытовой сфере, за период с 2015 по 2020 год и 10 месяцев 2021 года¹⁰⁷

Рисунок 3.1.4. Статистика по угрозам, изнасилованиям и насильственным действиям сексуального характера, совершенным в семейно-бытовой сфере, за период с 2015 по 2020 год и 10 месяцев 2021 года¹⁰⁸

¹⁰⁶ Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

¹⁰⁷ Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

¹⁰⁸ Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

К 2020 году по сравнению с 2015 годом количество зарегистрированных изнасилований, совершенных в семейно-бытовой сфере выросло с 1 до 32 (в 32 раза), насильственных действий сексуального характера, совершенных в сфере семейно-бытовых отношений – с 2 до 24 (в 12 раз), угроз, совершенных в сфере семейно-бытовых отношений – с 10 до 25 (в 2,5 раза) (рис.3.1.4).

Выборочный анализ состояния преступности в регионах республики за 2016-2020 гг. показал высокий уровень прекращения уголовных дел в сфере семейно-бытовых отношений органами уголовного преследования¹⁰⁹:

- по г.Нур-Султан из 204 уголовных дел в сфере семейно-бытовых отношений 64 дела (31,3%) прекращены органами уголовного преследования за примирением сторон. В частности, по фактам умышленного причинения средней тяжести вреда здоровью из 45 уголовных дел в суд направлено лишь 7 уголовных дел (15%), оставшиеся 85% уголовных дел прекращены на досудебной стадии в связи с примирением сторон;

- по Алматинской области из 291 уголовных дел в сфере семейно-бытовых отношений 103 дела (35,3%) прекращены органами уголовного преследования за примирением сторон. В частности, по фактам умышленного причинения средней тяжести вреда здоровью из 133 уголовных дел в суд направлено лишь 30 уголовных дел (22,5%), оставшиеся 77,5% уголовных дел прекращены на досудебной стадии в связи с примирением сторон;

- по Восточно-Казахстанской области из 45 уголовных дел по умышленному причинению средней тяжести вреда здоровью 38 дел (85%) прекращены за примирением сторон;

- по Мангистауской области из 24 уголовных дел по умышленному причинению средней тяжести вреда здоровью 15 дел (62,5%) прекращены за примирением сторон.

Пагубность последствий прекращения уголовных дел по правонарушениям средней тяжести отражается на динамике правонарушений по тяжким и особо тяжким категориям преступлений, где прекращение ввиду примирения сторон не допускается.

Необходимо учитывать, что прекращение уголовных дел ввиду примирения сторон обусловлено тем, что зачастую на пострадавших от бытового насилия со стороны агрессора и их родственников оказывается давление.

В отдельных семьях, особенно многодетных, где правонарушитель является единственным кормильцем, а мать не работает, пострадавшая от насилия вынужденно идет на примирение. Кроме того, жертвы бытового насилия видя, что меры правового характера не оказали на агрессора должного воздействия, отказываются от дальнейшего разбирательства.

Проблема примирения сторон характерна не только для стадии досудебного расследования, но и в ходе судебного разбирательства. Так, согласно статистическим данным ИС «Төрелік»¹¹⁰ в 2017 году в производстве судов находилось 2172 уголовных дела, связанных с бытовым насилием. Окончено 2141 уголовных дела, из которых 76% прекращено (1625 дел), из них 25 % ввиду примирения с потерпевшим (402 дела).

В 2018 году количественные показатели существенно снизились, что связано с переводом в разряд административных двух уголовно-правовых составов (ст.ст. 108 УК – умышленное причинение легкого вреда здоровью и 109 УК – побои). Так, в производстве судов в этот период находилось 375 уголовных дел. Окончено 351 дело, из них 13% прекращено (45 дел), в том числе 77,8% ввиду примирения с потерпевшим (35 дел).

В 2019 году в производстве судов находилось 369 дел. Окончено 347 дел, из них 9,2 % прекращено (32 дела), из них 63 % ввиду примирения с потерпевшим (20 дел).

Указанные выше статистические данные свидетельствуют, что в процентном соотношении количество прекращенных дел ввиду примирения с потерпевшим в 2018-2019 гг. в сравнении с 2017 годом увеличилось с 27% до 70%.

Таким образом, анализ правоприменительной практики в сфере семейно-бытового насилия указывает на необходимость совершенствования уголовного законодательства. Как отметил Глава государства К.К. Токаев в ходе заседания Национального совета общественного доверия от 16 ноября 2021 года:

«Для повышения профилактического эффекта следует проработать необходимость ужесточения ответственности за данные административные правонарушения [побои и умышленное причинение легкого вреда здоровью]. Сейчас, согласно моему поручению, проводится работа по оптимизации всего уголовного законодательства. В частности, будут всесторонне исследованы проблемы противодействия преступлениям против личности, в том числе в семейно-бытовой сфере».

Создание эффективной системы противодействия семейно-бытовому насилию, определены ключевыми задачами и в Концепции семейной и гендерной политики до 2030 года, утвержденной Указом Президента РК от 6 декабря 2016 г. № 384, где обозначена цель снизить бытовую преступность к 2020 году на 20%.

В феврале 2021 года в адрес Президента страны было направлено коллективное обращение общественных деятелей, юристов, ученых, журналистов, бизнесменов в связи с обеспокоенностью ростом насилия в семейно-бытовой сфере. В качестве причин были указаны не только социально-экономические проблемы в

¹⁰⁹ Анализ состояния преступности и деятельности по профилактике правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений за период с 2016 по 2020 годы / Подготовлен в рамках совместного проекта ООН-Женщины и МТСЗН РК при содействии Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК «Комплексная программа в области гендерного равенства и расширения прав и возможностей женщин, и ликвидации насилия в отношении женщин в Казахстане». Национальная комиссия по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК, Министерство труда и социальной защиты населения РК, ООН-Женщины. Нур-Султан, 2021.

¹¹⁰ Аналитическая справка по изучению международного опыта назначения наказания за сексуальное и бытовое насилие, домогательство. Судебная коллегия по уголовным делам Верховного Суда Республики Казахстан

https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/ms_05_06_20_analiticheskaya_spravka_ugol_koll_1.docx

семье, низкий уровень воспитания и образования, но и несовершенство административных и уголовно-правовых норм¹¹¹.

В частности, инициаторами обращения было отмечено, что в ходе реформирования законодательства в сторону ужесточения в отношении преступлений против основополагающих прав человека так и не были устранены существующие перекосы и противоречия уголовного закона. Действующее уголовное и административное законодательство в части защиты основных прав и свобод человека, особенно в части защиты женщин и детей в семье несбалансированно, имеет признаки дискриминации и не обеспечивает достижение целей восстановления социальной справедливости, исправления осужденных и предупреждения преступности. Помимо этого, авторами также указывалось на необходимость решения вопроса об определении порядка рассмотрения этой категории дел в уголовно-процессуальном законодательстве, предусмотрев изъятия из сферы частного обвинения по аналогии с защитой прав беспомощных или зависимых лиц.

Научную позицию по криминализации вышеназванных деяний высказали ряд отечественных и зарубежных учёных в сфере уголовного права.

Так, коллектив ученых Института законодательства и правовой информации РК считают, что рост числа СБН за прошедшие 2 года после внесенных в УК изменений и дополнений показал ошибочность решения об исключении из УК статей 108 и 109. Пострадавшие от указанных правонарушений не обращались с заявлением о привлечении виновного к ответственности из-за санкции указанных статей, в которых предусматривались наказания в виде штрафа, исправительных работ, привлечения к общественным работам, либо ареста. Наказание в виде ареста не назначалось (до сих пор не назначается) из-за отсутствия мест отбывания этого наказания. Назначение остальных видов наказания приводило к тому, что чаще семья расплачивалась (платила штраф) за совершенное семейно-бытовое насилие, а не безработный правонарушитель. Все это привело к нарушению принципа «нулевой терпимости» применительно к СБН, снизило профилактический потенциал уголовного законодательства.

Аналогичную позицию обосновывает и доктор юридических наук, профессор С.М. Рахметов, по мнению которого такая ситуация приводит к нарушению принципа «нулевой терпимости» к семейно-бытовому насилию, снижает профилактический потенциал уголовного законодательства. К примеру, в случае избияния человека виновный привлекается к административной ответственности, а за оскорбление привлекается к более строгой уголовной ответственности. Это является нарушением принципа справедливости.

Солидарен с ними и доктор юридических наук, профессор И.Ш. Борчашвили, который считает, что отказ от уголовной ответственности за побои и причинение легкого вреда здоровью может привести к росту безнаказанности и эскалации насилия, поскольку рассматриваемые составы административных правонарушений (причинение легкого вреда здоровью и побои) представляют большую общественную опасность в отличие от других отдельных криминализованных умышленных преступлений против личности (в частности сравниваются воинские преступления с причинением легкого вреда здоровью ст.ст.439, 440 УК, т.е. нарушение уставных правил обращения между военнослужащими).

Как отмечает доктор юридических наук Н.И. Хавронюк, правонарушения, посягающие на общественный порядок и нравственность, права несовершеннолетних, на личность и в сфере семейно-бытовых отношений по сути являются уголовно-правовыми, а следовательно, и последствия их совершения должны быть уголовно-правовыми¹¹².

Высказывается и противоположная позиция, в соответствии с которой криминализация указанных составов нецелесообразна. По их мнению, «КоАП предоставляет широкую автономию в принятии итоговых решений, что не может себе позволить УК, административно-правовое воздействие является наиболее действенным и эффективным механизмом восстановления социальной справедливости, неотвратимости наказания и предупреждения новых правонарушений. Кроме того, декриминализация ответственности за умышленное причинение легкого вреда здоровью и побои позволила оперативно принимать решения (в течение суток) и дала возможность для установления «особых требований к поведению правонарушителя» (ст.54 КоАП) с постановкой его на учет ОВД и проведения профилактических работ со сроком от 3 месяцев до 1 года»¹¹³.

Другими словами, обоснование этой позиции сводится к низкой эффективности самого механизма расследования преступлений в сфере семейно-бытовых отношений.

Однако, очевидно, проблемы в расследовании преступлений не обосновывают отсутствие необходимости в криминализации определенных правонарушений, а удобство в использовании конструкции КоАП вместо УК РК не являются оправданием для декриминализации явно преступного поведения. Следует заметить, что и у административного производства имеются недостатки. В рамках производства об административных правонарушениях вопросы возникают в связи с прекращением административных дел в связи с отсутствием события и состава правонарушения. Как правило, сотрудник полиции приезжая на место происшествия по факту СБН, в первую очередь, выясняя причины вызова еще до начала заведения дела по административному производству, изучает обстоятельства по факту вызова или поступившего сообщения, определяет – имело ли место событие и принимает решение:

¹¹¹ <https://azh.kz/ru/news/view/74739>

¹¹² Хавронюк Н.И. Экспертный комментарий к Концепции проекта Уголовного кодекса Республики Казахстан и проекту Уголовного кодекса Республики Казахстан // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31281852_12

¹¹³ Криминализация/декриминализация форм семейно-бытового насилия: побоев, умышленного причинения легкого вреда здоровью: научно-практическое исследование / Тапаев С.Б., Хан В.В., Түсіп Т.А., Куатова А.С. – Косшы: Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре РК, 2021. С.323-333.

провести просто профилактическую беседу (если нет события), вынести защитное предписание или осуществлять сбор материалов по административному производству. Изучить причины прекращения дел в связи с отсутствием события правонарушения не представилось возможным за отсутствием материалов.

Также прекращению дел об административных правонарушениях на практике способствует истечение сроков давности привлечения лица к административной ответственности к моменту рассмотрения дела судом. На основании ч.1 статьи 62 КоАП лицо не подлежит привлечению к административной ответственности по истечении двух месяцев со дня совершения административного правонарушения. Причинами истечения сроков давности могут являться: несвоевременное составление протокола об административном правонарушении; ненадлежащий сбор и закрепление доказательств; несвоевременное направление материалов в суд; ненадлежащее извещение и обеспечение явки в суд правонарушителя.

Кроме того, отдельными аргументами нецелесообразности криминализации приводятся следующие: 1) штрафы, как одна из уголовно-правовых санкций, лягут бременем на плечи пострадавших; 2) при назначении наказания в виде «привлечения к общественным работам», акиматы не смогут обеспечить необходимый объем работы; 3) пострадавшие перестанут обращаться в полицию, поскольку уголовное прошлое родителей может отразиться на дальнейшей судьбе детей (трудоустройстве).

Первый аргумент: штрафы, как одна из уголовно-правовых санкций, лягут бременем на плечи пострадавших.

Всего более ста составов действующего УК предусматривают применение штрафа в качестве основного или дополнительного наказания (в том числе за нарушения ПДД, брошенный окурок, ношение масок, неуплату коммунальных услуг и др.). При применении этого вида наказания по другим составам уголовных правонарушений они также будут отражаться на бюджете семьи. Более того, в рамках административного законодательства в санкциях части 3 ст.ст. 73, 73-1, 73-2, предусмотрены штрафы.

На практике имеют место факты, когда лицо, совершившее правонарушение в виде причинения легкого вреда здоровью или побоев, даже при наличии материальной возможности, в соответствии с санкциями ст.ст.73-1, 73-2 КоАП, привлекается к ответственности в виде предупреждения или административного ареста на 2-3 суток. Указанные виды наказания для такой категории лиц не всегда являются эффективными и не влияют на исправление поведения правонарушителя. Это не препятствует им продолжать свои агрессивные деяния.

Второй аргумент: при назначении наказания в виде «привлечения к общественным работам», акиматы не смогут обеспечить необходимый объем работы.

При этом возникающие на практике вопросы по надлежущей организации труда, привлеченных к общественным работам правонарушителей, вполне возможно урегулировать между акиматами, органами внутренних дел и работодателями.

Третий аргумент: уголовное прошлое родителей может отразиться на дальнейшей судьбе детей (трудоустройстве).

В соответствии с действующим законодательством каких-либо норм, ограничивающих или препятствующих поступлению на государственную, правоохранительную службы, судебные органы, а также на заключение трудового договора и трудоустройство детей, родственники которых привлечены к уголовной ответственности за совершение правонарушений, не предусмотрено. Исключение составляет поступление на службу в специальные государственные органы (КНБ, уполномоченный орган в сфере внешней разведки, Служба охраны Президента РК), лиц, родители, дети, усыновители, усыновленные, полнородные и неполнородные братья и сестры, внуки которого либо его супруга (супруг) или ее (его) родители, дети, усыновители, усыновленные, полнородные и неполнородные братья и сестры, внуки которых совершили тяжкие и особо тяжкие преступления. Предусмотренные законодательством РК ограничения касаются самих лиц, непосредственно поступающих на службу и на работу. На будущее ребёнка судимость родственников не влияет.

Пунктом 1 ст.24 Конституции предусмотрено право каждого на свободу труда, свободный выбор профессии. Законом не предусмотрено ограничение для поступления на госслужбу детей за привлечение родителей к уголовной ответственности.

Критерии криминализации. Перевод тех или иных общественно опасных деяний в разряд преступных должен производиться с учетом выработанных наукой уголовного права критериев криминализации: 1) достаточно высокая общественная опасность; 2) степень распространенности; 3) недостаточная эффективность действующих правовых мер противодействия конкретным проявлениям общественно опасного поведения. Анализ возможности криминализации насилия в семейно-бытовой сфере, с точки зрения соответствия вышеперечисленным критериям, показывает следующее:

1. Общественная опасность бытового насилия очевидна, прежде всего, она предопределяется направленностью против высшей ценности нашего государства, которыми согласно ст.1 Конституции РК выступают человек, его жизнь, права и свободы. В результате бытового насилия наносится вред таким важным и неотъемлемым правам и свободам личности как личная неприкосновенность, физическое и психическое здоровье, половая свобода, финансово-экономические интересы и др.

2. Оценка распространенности семейно-бытового насилия исчерпывающим образом приведена в настоящем докладе.

3. Недостаточная эффективность действующих правовых мер противодействия конкретным проявлениям общественно опасного поведения.

Принятые за последние годы поправки в законодательство не изменили ситуацию с бытовым насилием. По информации МВД, единственный вид преступлений, который пошел в рост в период пандемии, - это преступления в сфере бытового насилия. Люди оказались в замкнутом пространстве, все преступления совершались внутри той или иной семьи. Этот сектор общественных отношений оказался без должного контроля со стороны полиции. Длительное нахождение граждан в условиях изоляции и злоупотребление спиртными напитками привели к тому, что 80% преступлений в Казахстане совершается именно в собственном жилище¹¹⁴.

К тому же насилие в отношении женщин имеет тяжелые, долгосрочные финансовые и экономические последствия, которые помимо всего прочего ложатся бременем на бюджет государства.

Согласно информации МВД, только по г. Нур-Султан за период с 2016 по 2019 годы 7 587 потерпевших направлены в организации здравоохранения (2016 г. – 5568, 2017 г. – 731, 2018 г. – 455, 2019 г. – 833). Исследовательская компания АСТ Kazakhstan в 2017 году провела анализ экономических издержек и ущерба государства в результате бытового насилия в Казахстане. В рамках анализа эффективности затрат были исследованы данные нескольких медицинских организаций из трёх городов Казахстана – Петропавловска, Усть-Каменогорска, Шымкента.

За 2017 год в 11 кризисных центрах Казахстана оказана помощь 4991 женщинам, на которую было предусмотрено и израсходовано 337 млн тенге. Средняя сумма, затраченная на 1 женщину в день – 4300 тенге. В среднем на 50 женщин необходимы средства в сумме 215 000 тенге в день. За год эта сумма составляет – 78 475 000 тенге. В данную сумму не включены фиксированные издержки, которые в 2017 году, по данным организации, составили 28 867 000 тенге. Общий бюджет составил примерно 107 342 000¹¹⁵.

Учитывая изложенное, следует согласиться с предложением ученых установить уголовную ответственность за умышленное причинение легкого вреда здоровью и поби, вернув в УК РК статьи 108 и 109, и предусмотрев в санкциях этих статей в качестве альтернативного наказания не арест, а лишение свободы. Криминализация данных статей КОАП РК будет носить превентивный эффект для тяжких и особо тяжких преступлений в сфере семейно-бытовых отношений.

Следует отметить, что ужесточение наказания – не конечная цель государственной политики, одни карательные меры не решают проблемы насилия в обществе, ключевое значение имеет эффективная профилактика.

В результате сравнительно-правового анализа с международным и зарубежным законодательством можно сделать вывод о том, что закон содержит многочисленные недостатки, связанные как с отсутствием надлежащего межведомственного взаимодействия и государственного управления в сфере противодействия бытовому насилию, так и недостатки юридической техники и терминологического характера, которые препятствуют правильному пониманию и применению на практике его норм.

В Законе не соблюдены правила юридической техники, в частности, не установлены цели и задачи Закона, направленные на профилактику бытового насилия. Понятийный аппарат требует доработки. Так, само понятие семейно-бытовых отношений является чрезмерно ограничивающим и не соответствует международной практике, где субъектный состав включает широкий круг лиц. В этой связи предлагается понятие семейно-бытовых отношений в Законе РК расширить следующим образом: «семейно-бытовые отношения – отношения между супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, лицами, имеющими общего ребенка (детей), а также отношения, вытекающие из родства, свойства, усыновления (удочерения) или иной формы принятия детей на воспитание, совместного ведения домашнего хозяйства, имеющих взаимные права и обязанности и при условии совместного проживания».

Законом РК «О профилактике правонарушений» предусмотрена система мер профилактики правонарушений, осуществляемая посредством общих, специальных и индивидуальных мер. Однако в Законе «О профилактике бытового насилия» приведен лишь перечень мер индивидуальной профилактики, включающие и меры пресечения. В этой связи предлагается предусмотреть следующие меры общей профилактики: 1) обеспечение централизованного мониторинга и методологии проведения анализа и оценки эффективности мер по профилактике бытового насилия, разрабатываемых уполномоченным органом по вопросам семьи; 2) определение целевых индикаторов по профилактике бытового насилия в стратегических планах и программах развития территорий; 3) мониторинг статистических данных о фактах бытового насилия, анализ причин и условий, способствующих их совершению; 4) разработка и реализация комплекса мероприятий в области профилактики бытового насилия на центральном и местном уровнях; 5) планирование, организация и проведение исследований состояния, причин и условий совершения бытового насилия, эффективности законодательства в области профилактики бытового насилия и практики его применения в соответствии с законодательством; 6) проведение информационно-разъяснительной работы по

¹¹⁴ Глава МВД о росте бытового насилия в Казахстане: Дети попали в руки преступников // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/glava-mvd-roste-byitovogo-nasiliya-kazahstane-deti-popali-431522/

¹¹⁵ Анализ состояния преступности и деятельности по профилактике правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений по г.Нур-Султан за период с 2016 по 2020 годы / Подготовлен в рамках совместного проекта ООН-Женщины и МТСЗН РК при содействии Национальной комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК «Комплексная программа в области гендерного равенства и расширения прав и возможностей женщин, и ликвидации насилия в отношении женщин в Казахстане». Национальная комиссия по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК, Министерство труда и социальной защиты населения РК, ООН-Женщины. Нур-Султан, 2021

профилактике бытового насилия, защите материнства, отцовства, детства, уважения прав человека, развития и воспитания личности, недопущению дискриминации, формированию в обществе нетерпимого отношения к насильственным моделям поведения, в том числе в рамках образовательной деятельности и в средствах массовой информации.

Таким образом, обоснована необходимость ревизии законодательства о противодействии семейно-бытовому насилию с принятием качественно нового профильного закона и внесения изменений и дополнений в уголовное, уголовно-процессуальное законодательство и законодательство об административных правонарушениях. Также учитывая данные правоприменительной практики, мнения ученых и исследованный международный опыт, подтверждающий эффективность криминализации семейно-бытового насилия, обоснована криминализация умышленного причинения легкого вреда здоровью и побоев. Генеральной прокуратуре РК совместно с МВД РК рекомендуется рассмотреть вопрос введения уголовной ответственности за вышеуказанные правонарушения.

3.2 ОСНОВНЫЕ КОМПЕТЕНЦИИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ОРГАНОВ ПО ПРОТИВОДЕЙСТВИЮ БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ

На сегодняшний день в Республике Казахстан сформирована система субъектов профилактики и борьбы с бытовым насилием, каждый из которых наделен соответствующими полномочиями в рассматриваемой сфере. В соответствии с Законом РК «О профилактике бытового насилия» субъектами профилактики бытового насилия являются государственные органы, органы местного самоуправления, организации и граждане Республики Казахстан. Законодательством определена компетенция каждого субъекта¹¹⁶. Государственными органами, осуществляющими противодействие бытовому насилию, согласно указанному закону, являются:

- Правительство Республики Казахстан;
- Органы внутренних дел;
- Министерство образования и науки Республики Казахстан;
- Министерство здравоохранения Республики Казахстан;
- Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан;
- Местные представительные и местные исполнительные органы.

В рамках компетенции, установленной Конституционным законом РК «О Правительстве Республики Казахстан»¹¹⁷ и Законом РК «О профилактике бытового насилия» Правительство Республики Казахстан как субъект профилактики бытового насилия разрабатывает основные направления государственной политики в области профилактики бытового насилия. В частности, утверждена Дорожная карта по усилению защиты прав ребенка, противодействию бытовому насилию и решению вопросов суицидальности среди подростков на 2020-2023 годы¹¹⁸. Настоящая карта разработана во исполнение п.61 Общенационального плана мероприятий по реализации Послания Главы государства от 2 сентября 2019 г. «Конструктивный общественный диалог – основа стабильности и процветания Казахстана». Основными направлениями запланированных мероприятий в рамках Дорожной карты являются: 1) совершенствование законодательной и нормативной правовой базы; 2) программное обеспечение и методическое сопровождение; 3) координация деятельности и межведомственное взаимодействие; 4) проведение разъяснительных и обучающих мероприятий.

Кроме того, утвержден План мероприятий по реализации Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года (второй этап: 2020-2022 годы)¹¹⁹. В числе ожидаемых результатов от реализации указанного Плана обозначено предотвращение насилия в семье в отношении детей и женщин. Индикатором достижения данной цели является снижение зарегистрированных фактов бытового насилия в отношении женщин. Уровень снижения запланирован в следующих объемах: в 2020 году – на 20%, к 2023 году – на 30%, к 2030 году – на 50%; снижение зарегистрированных фактов насилия в отношении детей в 2020 году – на 20%, к 2023 году – на 30%, к 2030 году – на 50%.

Оценка качества оказываемых услуг государственных учреждений для помощи пострадавшим от бытового насилия

Большинство опрошенных в ходе проведенного социологического опроса, в котором приняло участие 1000 человек присваивают средний балл при оценке качества оказываемых услуг государственных учреждений при помощи пострадавшим.

¹¹⁶ Закон Республики Казахстан от 4 декабря 2009 года № 214-IV «О профилактике бытового насилия» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214>

¹¹⁷ Конституционный закон Республики Казахстан от 18 декабря 1995 г. N 2688 «О Правительстве Республики Казахстан» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002688>

¹¹⁸ Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 марта 2020 года № 156 Об утверждении Дорожной карты по усилению защиты прав ребенка, противодействию бытовому насилию и решению вопросов суицидальности среди подростков на 2020 – 2023 годы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>

¹¹⁹ Постановление Правительства Республики Казахстан от 21 мая 2020 года № 315 «Об утверждении Плана мероприятий по реализации Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года (второй этап: 2020 – 2022 годы)» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000315>

Рисунок 3.2.1. Оценка качества оказываемых услуг государственных учреждений для помощи пострадавшим (по 5-ти балльной шкале)

Источник: социологический опрос по СБН, 2021

Выше всего казахстанцами оценивается работа органов здравоохранения – 3,42 балла, полиции – 3,4 балла и органов опеки и попечительства – 3,36 баллов из пяти возможных. Ниже всего опрошенными оценивается работа местных исполнительных органов (2,85 балла) (рис. 3.2.1).

Наиболее критичны к работе местных исполнительных органов в сфере помощи пострадавшим от семейно-бытового насилия в Алматинской (2 балла) и Павлодарской областях (2,3 балла). Работу органов здравоохранения в данном направлении жители большинства регионов оценивают на среднем уровне, исключение составляют Павлодарская область (2,41 балла) и город Шымкент (2,71 балла). Работа органов образования в большинстве регионов оценивается на среднем уровне, за исключением городов Шымкент (2,63 балла), Алматы (2,83 балла) и Павлодарской области (2,73). Работу полиции ниже, чем в других регионах оценивают жители Павлодарской (2,62 балла), Западно-Казахстанской (2,86 балла) областей и города Шымкент (2,98 балла). Качество работы судов ниже, чем в других регионах оценивают в Западно-Казахстанской (2,42 балла), Павлодарской (2,61 балла) и Алматинской (2,66) областях. Судебно-медицинская экспертиза ниже всего оценивается в Павлодарской (2,58 балла), Алматинской (2,71 балла) областях и в городе Нур-Султан (2,84 балла). Работу органов опеки и попечительства ниже, чем в других регионах оценивают в Павлодарской (2,49 балла), Западно-Казахстанской областях (2,53 балла), г. Шымкент (2,94) (таблица 3.2.1).

Таблица 3.2.1 Оценка качества оказываемых услуг государственных учреждений для помощи пострадавшим (по 5-ти балльной шкале), в разрезе регионов

Регион	МИО	Органы здравоохранения	Органы образования	Полиция	Органы прокуратуры	Суды	Суд. мед. экспертиза	Органы опеки и попечительства
Акмолинская	2,72	3,00	3,08	3,32	3,00	2,94	3,24	3,11
Актюбинская	3,18	3,45	3,49	3,55	3,38	3,57	3,14	3,56
Алматинская	2,00	3,12	3,01	3,22	2,80	2,66	2,71	3,11
Атырауская	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
Западно-Казахстанская	2,70	3,46	3,08	2,86	2,64	2,42	3,05	2,53
Жамбылская	3,24	3,93	3,27	3,46	3,47	3,43	3,46	3,79
Карагандинская	2,48	3,55	3,92	3,35	3,34	3,30	3,18	3,60
Костанайская	3,57	3,58	3,71	3,60	3,58	3,56	3,56	3,77
Кызылординская	3,36	4,05	3,77	4,00	3,73	3,77	3,92	3,62
Мангистауская	3,41	3,56	3,41	3,56	3,41	3,41	3,56	3,41
Туркестанская	3,42	3,80	3,55	3,74	3,85	3,67	3,67	3,73
Павлодарская	2,26	2,41	2,73	2,62	2,39	2,61	2,58	2,49
Северо-Казахстанская	3,00	3,24	3,42	3,35	3,37	3,37	3,2	3,93
Восточно-Казахстанская	3,16	3,30	3,44	3,47	3,44	3,43	3,41	3,37
г.Нур-Султан	2,56	3,44	3,64	3,90	2,80	2,71	2,84	3,00
г.Алматы	2,53	3,54	2,83	3,17	2,80	2,74	3,07	3,29
г.Шымкент	2,55	2,71	2,63	2,98	3,06	3,25	3,10	2,94

Источник: Данные социологического опроса КИОР «Рухани жанғыру»

Компетенции и взаимодействие субъектов профилактики бытового насилия

В компетенцию Правительства Республики Казахстан, как субъекта профилактики бытового насилия, входит обеспечение взаимодействия субъектов профилактики бытового насилия и координация их деятельности.

При Правительстве создан консультативно-совещательный орган – Межведомственная комиссия по делам несовершеннолетних и защите их прав, одной из целей которой является выработка предложений по обеспечению реализации государственной политики в сфере защиты несовершеннолетних от насилия и жестокого обращения.

Правительство Республики Казахстан:

- по согласованию с Президентом Республики Казахстан утверждает государственные программы, а также обеспечивает их исполнение. Так, Постановлением от 21 декабря 2010 года № 1390 утверждена отраслевая Программа профилактики правонарушений в Республике Казахстан на 2011 – 2013 годы¹²⁰. Одной из задач Программы обозначена профилактика правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений. Данных о достигнутых результатах по завершению реализации данной Программы (2011-2013 гг) в открытом доступе информационно-правовой системы нормативных правовых актов Республики Казахстан нет;

- представляет Парламенту республиканский бюджет и отчет о его исполнении, обеспечивает исполнение бюджета. Так, на период 2021-2023 годы Правительством утверждено распределение сумм (всего по Казахстану – 1 868 209 тысяч тенге) целевых текущих трансфертов областным бюджетам, бюджетам городов республиканского значения, столицы на размещение государственного социального заказа в неправительственных организациях. Данные расходы направлены на размещение государственного социального заказа в неправительственных организациях на оказание специальных социальных услуг, в том числе, жертвам бытового насилия¹²¹. *Аналитическая справка:* на период 2019-2021 годы сумма на аналогичные расходы составляла 1 305 501¹²², на период 2020-2022 годы – 1 216 765¹²³;

- обеспечивает реализацию правовой политики;

- разрабатывает и реализует меры по охране и защите прав и свобод граждан, обеспечению законности и правопорядка.

В соответствии с Законом РК «О профилактике бытового насилия» Правительством проводится определенная работа по профилактике и снижению уровня правонарушений в сфере бытового насилия. Однако, как показывает практика, существуют и пробелы.

Так, на Правительство РК возложены функции по обеспечению взаимодействия субъектов профилактики бытового насилия, однако не предусмотрено функции Правительства по утверждению соответствующего подзаконного акта. При этом действует Постановление Правительства РК от 12 марта 2001 года № 346 «Об организации взаимодействия государственных органов, организаций и общественных объединений, занимающихся проблемами насилия в отношении женщин», которое такое межведомственное взаимодействие не обеспечивает. В настоящее время в рамках совместного проекта ООН-Женщины и МТСЗН РК «Комплексная программа в области гендерного равенства и расширения прав и возможностей женщин, и ликвидации насилия в отношении женщин в Казахстане» подготовлен проект Регламента межведомственного реагирования на бытовое насилие, который можно взять за основу при разработке соответствующего постановления Правительства.

Также предлагается в Законе компетенцию Правительства дополнить полномочиями, направленными на повышение эффективности системы государственного управления в части: 1) разработки и внесения Президенту РК Национального доклада о профилактике бытового насилия в РК; 2) утверждения Правила взаимодействия субъектов противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений и их реагирования на насилие в сфере семейно-бытовых отношений; 3) внесения индикаторов эффективности раннего выявления и противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений в оценку эффективности деятельности центральных государственных органов, осуществляющих государственную политику в сфере противодействия бытовому насилию, а также местных исполнительных органов, в полномочия которых входит реализация мер по противодействию насилию в сфере семейно-бытовых отношений; 4) определения эффективных мер, принимаемых государственными органами по противодействию бытовому насилию; 5) определения уполномоченного органа по противодействию семейно-бытовому насилию.

Органы внутренних дел Республики Казахстан (далее – ОВД РК) являются самым многочисленным и многофункциональным правоохранительным органом, наделенным широким спектром полномочий, в том числе, в сфере профилактики, выявления и пресечения правонарушений в семейно-бытовых отношениях. Компетенция ОВД РК установлена Законом Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия».

Руководство в сфере профилактики правонарушений, реализации государственной политики в области борьбы с бытовым насилием осуществляет КАП МВД РК. Соответствующие полномочия данного ведомства определены приказом МВД РК от 1 октября 2014 года № 662¹²⁴.

¹²⁰ Постановление Правительства Республики Казахстан от 21 декабря 2010 года № 1390 «Об отраслевой Программе профилактики правонарушений в Республике Казахстан на 2011-2013 годы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001390>

¹²¹ Постановление Правительства Республики Казахстан от 10 декабря 2020 года № 840 «О реализации Закона Республики Казахстан «О республиканском бюджете на 2021-2023 годы»» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000840>

¹²² Постановление Правительства Республики Казахстан от 7 декабря 2018 года № 808 «О реализации Закона Республики Казахстан «О республиканском бюджете на 2019-2021 годы»» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000808>

¹²³ Постановление Правительства Республики Казахстан от 6 декабря 2019 года № 908 «О реализации Закона Республики Казахстан «О республиканском бюджете на 2020-2022 годы»» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000908>

¹²⁴ Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 1 октября 2014 года № 662 «Об утверждении положений о ведомствах и территориальных органах Министерства внутренних дел Республики Казахстан» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009792#z387>

Непосредственные функции ОВД РК в сфере противодействия бытовому насилию осуществляет подразделение по защите женщин от насилия (ПЗЖН), работа которого регламентирована ведомственным документом¹²⁵. Для сведения – на территории постсоветского пространства опыт работы подобного специализированного подразделения является единственным.

Также субъектами, участвующим в разработке нормативных правовых актов в сфере профилактики бытового насилия являются:

- Министерство труда и социальной защиты населения Республики Казахстан
- Министерство здравоохранения Республики Казахстан
- Министерство образования и науки Республики Казахстан
- местные представительные и исполнительные органы.

Министерство информации и общественного развития Республики Казахстан согласно Закону «О профилактике бытового насилия» не входит в число субъектов профилактики бытового насилия. Вместе с тем, осуществляя руководство в сферах информации, взаимодействия государства и гражданского общества, государственной молодежной и семейной политики и др., МИОР РК наделено рядом полномочий, характер которых позволяет рассматривать его в качестве одного из субъектов профилактики бытового насилия.

К субъектам профилактики бытового насилия не отнесены и суды. В то же время отрицать их участие и роль в профилактике насилия в сфере СБН будет необоснованным. Суды применяют меры индивидуальной профилактики, к числу таких мер относится установление особых требований к поведению лица, совершившего бытовое насилие.

Кроме того, судом могут быть применены такие меры профилактики бытового насилия, как: лишение либо ограничение родительских прав, отмена усыновления (удочерения) ребенка, освобождение и отстранение опекунов и попечителей от исполнения ими своих обязанностей, досрочное расторжение договора о передаче ребенка на воспитание патронатному воспитателю.

Среди субъектов профилактики бытового насилия считаем целесообразным, ввиду необходимости внесения предложений по совершенствованию деятельности, остановиться на функциях местных представительных и исполнительных органов. В рамках компетенции, установленной Законом Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» местные представительные органы:

- утверждают и контролируют исполнение местных бюджетов в части расходов на профилактику бытового насилия;

- содействуют исполнению гражданами и организациями норм Закона «О профилактике бытового насилия».

Местные исполнительные органы:

- обеспечивают взаимодействие субъектов профилактики бытового насилия на местном уровне;

- создают организации по оказанию помощи и обеспечивают их функционирование. В соответствии с законодательством о профилактике бытового насилия, организации по оказанию помощи осуществляют прием потерпевших; организуют предоставление необходимой психологической, педагогической, медицинской, юридической помощи потерпевшим, при необходимости направляют их в организации здравоохранения для оказания медицинской помощи и дальнейшей реабилитации; в соответствии с возможностями предоставляют временное проживание потерпевшим; проводят психокоррекционные программы с лицами, совершившими бытовое насилие; информируют органы внутренних дел о фактах бытового насилия или об угрозе их совершения. При этом, важно подчеркнуть, что указанная помощь должна оказываться потерпевшим независимо от места проживания. Кроме того, организации по оказанию помощи оказывают потерпевшим специальные социальные услуги, а также обращаются в их интересах в местные исполнительные органы районов, городов областного значения с заявлением о предоставлении гарантированного и (или) дополнительного объема специальных социальных услуг, предоставляемых сверх гарантированного объема; осуществляют праворазъяснительную работу по вопросам профилактики бытового насилия; осуществляют взаимодействие с физическими и юридическими лицами по вопросам профилактики бытового насилия. Финансирование деятельности организаций по оказанию помощи осуществляется за счет бюджетных средств и иных источников, не запрещенных законодательством Республики Казахстан;

- выявляют и ведут учет несовершеннолетних, пострадавших от бытового насилия, и неблагополучных семей.

Данная функция реализуется посредством комиссий по делам несовершеннолетних и защите их прав, которые: 1) взаимодействуют с субъектами профилактики бытового насилия по вопросам профилактики бытового насилия среди несовершеннолетних; 2) вносят предложения в местные исполнительные органы о принятии организационно-практических мер, направленных на профилактику бытового насилия среди несовершеннолетних; 3) совместно с организациями по оказанию помощи организуют и проводят мероприятия по профилактике бытового насилия и реабилитации несовершеннолетних, пострадавших от бытового насилия;

- организуют предоставление специальных социальных услуг потерпевшим в порядке, установленном законодательством Республики Казахстан о специальных социальных услугах.

При акиматах областей, городов Нур-Султан, Алматы, Шымкент созданы Комиссии по делам женщин и семейно-демографической политике, которые в рамках взаимодействия по вопросам профилактики бытового на-

¹²⁵ Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 1097 «Об утверждении Правил по организации работы подразделений органов внутренних дел Республики Казахстан по защите женщин от насилия» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012948>

силы вносят предложения в местные исполнительные органы о принятии организационно-практических мер, направленных на профилактику бытового насилия; организуют и проводят мероприятия по профилактике бытового насилия и реабилитации потерпевших.

Исходя из вышеизложенного **местным исполнительным органам** в системе профилактики СБН отведена немаловажная роль, однако по реализации семейной политики, обеспечению безопасности семьи прослеживаются ряд системных упущений, в том числе, недостаточная институционализация; отсутствие мониторинга состояния профилактики бытового насилия, жестокого обращения и насилия в отношении детей; отсутствие индикаторов оценки эффективности работы МИО по вопросам укрепления института семьи, профилактике бытового насилия и социального неблагополучия; слабая ориентация на конечный результат; отсутствие должной координации, межведомственного взаимодействия и контроля; выделение бюджетных средств без учета реальных потребностей, необходимых для эффективной реализации мероприятий, направленных на профилактику бытового насилия, оказание специальных социальных услуг жертвам бытового насилия; неразвитость инфраструктуры по защите, реабилитации потерпевших от бытового насилия, ресоциализации правонарушителей; ненадлежащее информирование населения о предусмотренных государством видах помощи и мерах правовой защиты и др.

Такой подход существенно снижает эффективность принимаемых государством мер и расходования бюджетных средств.

В системе местного государственного управления функционирование уполномоченного органа по вопросам реализации семейной и гендерной политики – это обоснованная необходимость, вызванная наличием системных проблем. Сегодня вопросами охраны прав ребенка занимается Управление образования, Кризисными центрами – Управление координации занятости и социальной защиты, реализация молодежной политики входит в функции Управления внутренней политики. Например, анализ деятельности структурных подразделений МИО в области молодежной политики показал, что их основными направлениями являются: трудоустройство и профориентация, что дублируется с организациями системы образования и центрами занятости населения органов социальной защиты населения; дворовые клубы, что дублируется с организациями системы дополнительного образования; волонтерская деятельность, развитием которой занимаются практически все государственные органы; вопросы семейной и гендерной политики возложены на секретарей комиссий по делам женщин и семейно-демографической политики. То есть вопросами семьи, а это и дети, и молодежь, и родители, и пожилые лица, и женщины, комплексно занимающегося органа нет. Отдельные функции дублируются, а некоторые проблемы рассматриваются фрагментарно, многие проводимые меры, затраченные финансовые и трудовые ресурсы не дают в итоге положительного результата, в том числе, снижения насилия в семье.

Учитывая вышеизложенное необходимо в функции акиматов включить следующее: 1) разработка программы развития территорий, включающие мероприятия, ключевые целевые индикаторы в области профилактики бытового насилия и планы по профилактике бытового насилия, а также по укреплению института семьи, усилению духовного и нравственного воспитания; 2) определение потребности в специальных социальных услугах пострадавших от бытового насилия; 3) организация деятельности местного органа государственного управления по вопросам семьи, осуществляющего функции по реализации семейной политики, координации субъектов профилактики бытового насилия и обеспечению их взаимодействия; 4) выявление и ведение учета пострадавших от бытового насилия, осуществление сбора статистических данных о фактах бытового насилия, проведение мониторинга, анализа причин и условий, способствующих совершению бытового насилия, и другие.

Таким образом, рассмотренные субъекты профилактики бытового насилия выполняют свою миссию по противодействию бытовому насилию в пределах установленной законодательством компетенции. Представляя собой комплекс правовых, экономических, социальных и организационных мер, профилактика бытового насилия является эффективной исключительно при взаимодействии всех заинтересованных субъектов. Межотраслевую координацию и обеспечение взаимодействия осуществляет Правительство Республики Казахстан, утвердив порядок взаимодействия государственных органов, организаций и общественных объединений, занимающихся проблемами насилия в отношении женщин¹²⁶.

Формой взаимодействия является:

- обмен информацией между всеми субъектами профилактики, позволяющий определить конкретные действия по оказанию помощи жертвам насилия;
- совместная научно-исследовательская работа о видах, способах и методах бытового насилия, его причинах и условиях;
- совместные мероприятия в рамках праворазъяснительной и информационно-пропагандистской работы;
- нормотворческая работа, разработка и реализация программных документов (как на государственном, так и региональном уровнях) в области профилактики бытового насилия и ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. В частности, МВД РК совместно с МТСЗ РК и МЗ РК разработали и утвердили критерии оценки наличия жестокого обращения, приведшего к социальной дезадаптации и социальной депривации¹²⁷.

¹²⁶ Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 марта 2001 года N 346 «Об организации взаимодействия государственных органов, организаций и общественных объединений, занимающихся проблемами насилия в отношении женщин» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>

¹²⁷ Совместный приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 22 сентября 2014 года № 630, Министра образования и науки Республики Казахстан от 26 сентября 2014 года № 399 и Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 19 ноября 2014 года № 240 «Об утверждении Критериев оценки наличия жестокого обращения, приведшего к социальной дезадаптации и социальной депривации» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0010013#z28>

Как субъект, непосредственно осуществляющий не только профилактику бытового насилия, но и его выявление, пресечение, применение мер правового воздействия в отношении правонарушителя, ОВД РК наделены наибольшим объемом функций в рассматриваемой сфере. В рамках взаимодействия с иными субъектами профилактики бытового насилия, ОВД РК:

- вносят предложения о рассмотрении проблемных вопросов по предупреждению насилия в иные правоохранительные органы, местные исполнительные органы власти, государственные органы и общественные объединения;
- своевременно реагируют на открытые публикации в средствах массовой информации, посягающие на честь и достоинство женщин, на подрыв семейного благополучия и авторитета в обществе;
- выступают перед населением, в средствах массовой информации по вопросам предупреждения преступлений и правонарушений, связанных с проявлениями насилия в отношении женщин;
- представляют ОВД в государственных органах и общественных объединениях по вопросам, входящим в их компетенцию;
- участвуют в информационно-разъяснительных мероприятиях, проводимых субъектами профилактики правонарушений и неправительственными организациями;
- ежеквартально вносят на рассмотрение Комиссий по делам женщин и семейно-демографической политике проблемные вопросы: по оказанию помощи жертвам бытового и иного насилия; о необходимости принятия мер воздействия к должностным лицам государственных и негосударственных структур, допустивших насилие и любую форму дискриминации в отношении женщин; о совершенствовании организации работы государственных органов и общественных объединений по предупреждению и пресечению насилия; об использовании возможностей психологов, социальных работников, медицинских работников и иных специалистов в вопросах реабилитации жертв насилия;
- направляют в местные исполнительные органы списки профилактируемых лиц, для постановки последних на медико-социальный учет;
- направляют в органы труда и социальной защиты населения лиц, оказавшихся в трудной жизненной ситуации, для рассмотрения вопроса оказания социальной помощи в т.ч. трудоустройства;
- направляют в учреждения здравоохранения жертв бытового насилия для оказания психологической и медицинской помощи;
- направляют в организации образования информацию о фактах бытового насилия в отношении несовершеннолетних для оказания психологической помощи, на постоянной основе осуществляют обмен информацией;
- немедленно реагируют на информацию, которую получают от организаций временного пребывания и проживания о проживающих там жертвах бытового насилия. Данные организации должны в течение трех рабочих дней, при отказе жертвы насилия от подачи заявления в ОВД, самостоятельно направить информацию в ОВД с учетом конфиденциальности персональных данных получателей услуг.

Вместе с тем, анализ компетенции перечисленных субъектов позволяет говорить, что законодательно сформирована основа для проведения комплексной работы в сфере противодействия бытовому насилию. Несмотря на правовую регламентацию в течение более одиннадцати лет, механизм реализации заложенного потенциала системы субъектов профилактики бытового насилия не принес ожидаемых результатов.

К примеру, как показывает статистика, ожидаемые результаты по снижению зарегистрированных фактов бытового насилия по итогам реализации всех государственных программных документов в 2020 году не достигнуты. Об этом свидетельствуют ранее приведенные данные статистики административных и уголовных правонарушений.

По данным Комитета административной полиции МВД Республики Казахстан (далее – КАП МВД РК), ослабление профилактической работы с лицами, злоупотребляющими алкоголем, напрямую влияет на уровень преступности в сфере семейно-бытовых отношений¹²⁸. Рост количества зарегистрированных уголовных правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений отмечается также в 2019 и 2020 годы.

Данные Комитета по правовой статистике и специальным учетам при Генеральной Прокуратуре РК составляют основу официальных данных о бытовом насилии. При этом, информация по уголовным правонарушениям, совершенным в семейно-бытовой сфере, отражает только «верхушку айсберга», так как основная часть данных – это случаи обращения жертв насилия по поводу причинения тяжкого вреда здоровью вследствие физического насилия со стороны партнеров, то есть лишь незначительная часть от всех случаев бытового насилия¹²⁹.

Имеется проблема отсутствия организованного межведомственного взаимодействия субъектов профилактики бытового насилия. Как показывает практика, взаимодействие ограничивается обменом отчетно-аналитической информацией и обсуждением проблем бытового насилия в формате круглых столов и научно-практических конференций. Отсутствие алгоритма взаимодействия, единой информационной базы о правонарушениях в сфере семейно-бытовых отношений и их жертвах исключает оперативный

¹²⁸ Обзор по итогам оперативно-служебной деятельности Комитета административной полиции за 2018 год

¹²⁹ Выборочное обследование по насилию в отношении женщин. Астана, 2017. – С.32

обмен информацией и эффективное решение проблемы. Так, говоря о работе кризисных центров в Казахстане, эксперт подчеркнула важность налаживания работы кризисных центров с местными органами власти, департаментами здравоохранения, социальной защиты, занятости. По мнению эксперта «не хватает ... отлаженности и координирования межведомственной работы и межведомственного подхода к решению этой проблемы» (Эксперт Программы развития ООН в Казахстане).

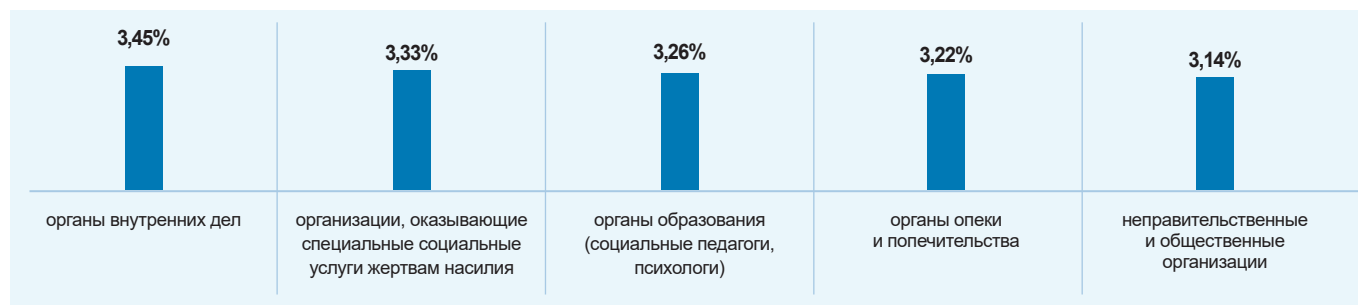
Указанное выше постановление Правительства Республики Казахстан от 12 марта 2001 года N 346 «Об организации взаимодействия государственных органов, организаций и общественных объединений, занимающихся проблемами насилия в отношении женщин» организацию взаимного обмена информацией ограничило одним предложением: «Государственные органы, организации и общественные объединения, занимающиеся проблемами насилия в отношении женщин, в процессе своей деятельности в пределах своей компетенции осуществляют меры по получению и обобщению информации о насилии в отношении женщин, причинах и условиях, способствующих его совершению, и обеспечивают взаимный обмен информацией»¹³⁰.

Кроме того, несмотря на проводимую работу, социологический опрос показал низкий уровень информированности граждан о субъектах профилактики бытового насилия. Из 1000 респондентов только 278 (27,8%) человек знают о существовании специальных государственных и негосударственных учреждений, оказывающих помощь жертвам бытового насилия. Из них, 149 человек – это жители городской местности и 129 – сельской; что-то слышали о субъектах профилактики 43,0% опрошенных (430 человек, из них – 278 жители городской местности, 152 – сельской) и 29,2% (292 человека, из них – 175 из городской местности, 117 – сельской) вообще не знают о таковых.

В своих интервью на вопрос «Обращались ли Вы в кризисные центры», жертвы семейно-бытового насилия давали такие ответы, как: «Жили в селе и я не знала о таком», «В селе нет такого. Тогда я не знала об этом. Я уже развелась и узнала о Центре в своем городе, когда искала работу, но было уже поздно».

При этом, по 5-ти балльной шкале степень информированности граждан о существовании субъектов была оценена на средний уровень: самый высокий балл был дан полиции (3,45), далее следуют организации, оказывающие специальные социальные услуги (3,33), органы образования (социальные педагоги, психологи) (3,26), органы опеки и попечительства (3,22), неправительственные общественные организации (3,14) (рис.3.2.2).

Рисунок 3.2.2. Степень информированности населения о субъектах профилактики бытового насилия (по 5-ти балльной шкале)

Источник: социологический опрос по СБН, 2021

В заключении следует отметить, что в качестве системного решения данного вопроса в целях совершенствования межведомственного взаимодействия необходимо создание специального уполномоченного органа. Учитывая недостатки действующего законодательства о профилактике бытового насилия, МИОР РК рекомендуется провести работу по формированию нормативно-правовой основы для межведомственного взаимодействия субъектов противодействия семейно-бытовому насилию, с детальным описанием алгоритма действий и регулярным статистическим мониторингом ситуации в данной сфере.

Также одним из путей решения вопроса является разработка соглашения между субъектами профилактики на местном уровне, предусматривающего механизм их взаимодействия по вопросам оказания помощи жертвам бытового насилия и алгоритм применения мер профилактики. Подобная практика внедрена в 2011 году в г. Алматы, когда в рамках пилотного проекта было заключено межведомственное 3-х летнее Соглашение, содержащее механизм межведомственного взаимодействия всех субъектов профилактики бытового насилия. Стороны, подписавшие Соглашение, исполняли все договорные обязательства, обеспечив тем самым, взаимодействие по оказанию помощи жертвам бытового насилия и проведению профилактических мероприятий.

¹³⁰ Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 марта 2001 года N 346 «Об организации взаимодействия государственных органов, организаций и общественных объединений, занимающихся проблемами насилия в отношении женщин» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>

На сегодняшний день деятельность всех субъектов системы профилактики бытового насилия складывается из совокупности экономических, политических, идеологических, культурно-воспитательных, правовых и иных мероприятий, которые воздействуют опосредованно, через решение общесоциальных задач, таких как повышение благосостояния общества, уровня правосознания и правовой культуры населения страны, возрождение семейных ценностей и культура института семьи. Важно усилить информационную работу, поскольку население демонстрирует невысокий уровень осведомленности о деятельности государственных органов в сфере помощи пострадавшим от семейно-бытового насилия.

3.3. РОЛЬ КРИЗИСНЫХ ЦЕНТРОВ, НПО И МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ В КАЗАХСТАНЕ В ПРОТИВОДЕЙСТВИИ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ

Согласно данным МВД РК, в Казахстане функционирует 33 кризисных центра¹³¹ (табл.3.3.1) с 816 местами. Из них 11 областных, 15 городских, 7 районных центров. Все они входят в компетенцию МТСЗН РК.

В данных кризисных центрах круглосуточно оказываются социально-бытовые, медицинские, психологические, педагогические, трудовые, культурные, экономические, правовые и другие виды услуг.

Помимо этого, в регионах функционируют 31 Центр поддержки семей «Жанұя», «Бақытты отбасы» и другие.

Центры оказывают ежедневную психологическую, социальную, правовую и др. помощь каждой семье, молодым мамам, оказавшимся в трудной жизненной ситуации, а также всестороннюю поддержку в развитии института семьи.

В рамках предвыборной программы партии «Nur Otan» «Путь перемен: достойную жизнь каждому!» до 2025 года планируется создать 234 центров по поддержке семьи, разрешению семейных конфликтов и предоставлению временного проживания женщинам, имеющим детей.

В открытом доступе на сайте электронного правительства или иных государственных органов, в том числе на сайте МВД РК, отсутствует информация и контакты кризисных центров в Казахстане.

Этот пробел был восполнен усилиями международных организаций. Так, в 2020 году ЮНФПА совместно с ООН-женщины и Национальной комиссией по делам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК разработали Памятку по алгоритму действий пострадавшим от бытового насилия. В этой памятке указаны телефоны и электронные адреса 25 кризисных центров с приютами во всех 17 регионах Казахстана и городах республиканского значения¹³². Таким образом, международные организации внесли свой вклад в распространение информации о контактах кризисных центров в Казахстане, в том числе через свои официальные аккаунты в социальных сетях.

Деятельность кризисных центров по оказанию помощи пострадавшим от бытового насилия регулируется Приказом МЗСР РК от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия»¹³³. Согласно данному стандарту, кризисные центры в Казахстане имеют право оказывать достаточно широкий спектр услуг пострадавшим от бытового насилия.

Международные организации и НПО играют важную роль в предупреждении семейно-бытового насилия, в том числе через просвещение населения, обучение представителей полиции, государственных органов и гражданских активистов современным механизмам предупреждения и реагирования на семейно-бытовое насилие, через проведение правовой экспертизы законодательства в области семейно-бытового насилия и разработке рекомендаций по совершенствованию законодательства в данной сфере.

Например, ежегодно в ноябре Национальная комиссия по правам женщин и семейно-демографической политике при Президенте РК, представительства ООН-Женщины и ОБСЕ в Казахстане проводят совместную международную конференцию в рамках глобальной кампании «16 дней активных действий против насилия». Также представительства ООН-Женщины, ЮНИСЕФ, ЮНФПА и ОБСЕ в Казахстане выделяют международные и местные гранты для проведения исследований в области профилактики и реагирования на семейно-бытовое насилие, в том числе в отношении женщин, детей, лиц с инвалидностью.

В Казахстане также действуют три горячие телефонные линии для пострадавших от семейно-бытового насилия, куда могут обратиться пострадавшие и свидетели семейно-бытового насилия для получения психологической и правовой помощи, две из которых администрируются НПО:

- горячая линия 150 ОЮЛ «Союз кризисных центров Казахстана»
- горячая линия +7 705 151 0000 ОФ «HeMолчи.kz»
- экстренная служба 111 по вопросам семейно-бытового насилия.

В Казахстане предоставление специальных социальных услуг может осуществляться государственными и негосударственными организациями. Согласно международным стандартам Совета Европы, на каждые 10 000 человек населения должно быть обеспечено 1 койко-место в приюте для пострадавших от бытового насилия¹³⁴. В Казахстане имеется дефицит койко-мест в приютах, особенно этот вопрос встал остро во время пандемии Covid-19. В этой связи НПО и международные организации играют важную роль в обеспечении функциониру-

¹³¹ Статистический сборник «Мужчины и женщины Казахстана» (2016-2020). Агентство по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан Бюро национальной статистики

¹³² ЮНФПА, Памятка по алгоритму действий для пострадавших от бытового насилия, UNFPA Kazakhstan | Памятка по алгоритму действий пострадавших от бытового насилия

¹³³ <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014701>

¹³⁴ Council of Europe, 'Combating violence against women: minimum standards for support services' (2008), [https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF\(2007\)Study%20rev.en.pdf](https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF(2007)Study%20rev.en.pdf)

вания негосударственных кризисных центров и приютов. В частности, НПО за счет своих средств, грантов от международных организаций и размещения государственного социального заказа восполняют потребность во временном жилище и в других социальных услугах. Например, программный офис ОБСЕ в Казахстане во время пандемии оказал финансовую поддержку кризисным центрам и приютам в восьми регионах Казахстана, чтобы восполнить потребности в помощи для увеличившегося числа пострадавших от домашнего насилия¹³⁵.

Таблица 3.3.1 Информация по кризисным центрам для жертв бытового насилия на 2021 год

№	Наименование кризисного центра	Количество койко-мест	Наличие приюта	Количество сотрудников в организации	Количество охваченных на 1 мая 2021 г.
Акмолинская область					
1	ОО «Женский луч» г. Степногорск	25	имеется	9	22
2	ЧФ «Корғау Астана» Целиноградский район	17	имеется	6	17
3	КФ «Арман-Көкше» общественного объединения «Казахское общество глухих» Бурабайский район	17	имеется	9	23
4	ЧФ «Корғау Астана» г. Кокшетау	20	имеется	8	14
5	ОО «Жаркын» Буландынский район	8	имеется	3	3
6	ОО «Лучи добра» Жаркаинский район	3	имеется	6	0
7	ОФ «Новый путь» Атбасарский район	5	имеется	4	0
Актюбинская область					
8	КГУ «Центр ресоциализации лиц оказавшихся в трудной жизненной ситуации» ГУ «Отдел занятости, социальных программ г. Актобе»	65	имеется	11	37
9	ОО «Малика»	20	имеется	11	53
Алматинская область					
10	КГУ «Центр социальной помощи жертвам бытового насилия» ГУ «Отдел занятости, социальных программ и регистрации актов гражданского состояния г. Талдыкорган»	35	имеется	21	17
Атырауская область					
11	«Отделение по оказанию помощи женщинам, подвергшимся бытовым насилием» при КГУ «Центр ресоциализации лиц оказавшихся в трудной жизненной ситуации»	20	имеется	10	12
Восточно-Казахстанская область					
12	Отделение предоставляющее социальные услуги жертвам бытового насилия при КГУ «Городской территориальный центр социального обслуживания населения Ульба»	12	имеется	4,5	20
Жамбылская область					
13	«КГУ «Жамбылский областной центр социальной помощи жертвам бытового насилия», г.Тараз	27	имеется	35	82
14	КГУ «Кордайский районный центр оказания социальной помощи жертвам бытового насилия»	15	имеется	20	22
Западно-Казахстанская область					
15	КГУ «Кризисный центр для жертв бытового насилия» ГУ «Отдела занятости и социальных программ г. Уральск»	0	имеется	22	42
16	ОФ «Жас дарын»	9	имеется	4	9
Костанайская область					
17	ОО «Казахстанская ассоциация по половому и репродуктивному здоровью (КМПА)»	20	имеется	10	27

¹³⁵ OSCE, 'OSCE supports crisis centres for victims of domestic violence in Kazakhstan' (15.09.2020 г.), <https://www.osce.org/programme-office-in-nur-sultan/463668>

№	Наименование кризисного центра	Количество койко-мест	Наличие приюта	Количество сотрудников в организации	Количество охваченных на 1 мая 2021 г.
Кызылординская область					
18	Кризисный центр «Камкорлык» при ОФ «Центр развития инновационных идей Самрук»	60	имеется	12	149
Карагандинская область					
19	Кризисный центр для людей, попавших в трудную жизненную ситуацию при ОО «Мой дом» г.Темиртау	18	имеется	10	33
20	Негосударственное учреждение «ДЕТСТВО» г.Караганда	18	имеется	6	0
Мангистауская область					
21	КГУ «Актауский городской Центр оказания специальных социальных услуг»	20	имеется	10	11
22	ЧУ Центр социальной неотложной помощи «РАЙ»	15	имеется	13	22
Павлодарская область					
23	КГУ «Павлодарский городской центр социально-психологической реабилитации и адаптации женщин с детьми»	53	имеется	35	37
24	ОО «Қайрымдылық PVL»	5	имеется	11,25	5
25	ОФ «Альтернатива»	10	имеется	6	9
26	ОФ «Үміт үзбеу»	7	имеется	7	7
Северо-Казakhstanская область					
27	ОО «Центр поддержки женщин»	20	имеется	14	38
Туркестанская область					
28	ОО «Жигерли журек»	40	имеется	5	9
29	ОО «Сеним Ай»	55	имеется	7	36
город Шымкент					
30	КГУ «Центр «Самғау сенім» оказания специальных социальных услуг»	50	имеется	19	154
город Алматы					
31	КГУ Кризисный центр «Жан-Сая»	50	имеется	32	166
32	ОФ «Институт равных прав и равных возможностей Казахстана»	17	имеется	11	36
город Нур-Султан					
33	КГУ «Кризисный центр Үміт»	50	имеется	41	110
		816		432,75	1222

3.4 АНАЛИЗ СПЕЦИАЛЬНЫХ СОЦИАЛЬНЫХ УСЛУГ ДЛЯ ЖЕРТВ БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

В соответствии с Законом Республики Казахстан «О специальных социальных услугах», специальные социальные услуги (далее – ССУ) представляют собой комплекс услуг, обеспечивающих лицу (семье), находящемуся в трудной жизненной ситуации, условия для преодоления возникших социальных проблем и направленных на создание им равных с другими гражданами возможностей участия в жизни общества¹³⁶. Действия, связанные с бытовым насилием, относятся к форме жестокого обращения с лицом, приведшего к его социальной дезадаптации и социальной депривации. Такие последствия являются основанием, по которому лицо признается находящимся в трудной жизненной ситуации.

ССУ предоставляются физическими и (или) юридическими лицами, занятыми в государственном и негосударственном секторах по предоставлению специальных социальных услуг. Необходимо подчеркнуть, что ССУ включают гарантированный объем услуг, предоставляемых за счет бюджетных средств, и платные ССУ. Гарантированный объем ССУ является минимальным социальным стандартом в сфере социального обеспечения, установленным Законом РК «О минимальных социальных стандартах и их гарантиях»¹³⁷.

¹³⁶ Закон Республики Казахстан от 29 декабря 2008 года № 114-IV «О специальных социальных услугах» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000114>

¹³⁷ Закон Республики Казахстан от 19 мая 2015 года № 314-V ЗРК «О минимальных социальных стандартах и их гарантиях» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000314>

В целях реализации положений Закона РК «О специальных социальных услугах» МТСЗН РК в декабре 2016 года разработан и утвержден Стандарт оказания специальных социальных услуг жертвам домашнего насилия (далее – Стандарт) (Приказ Минздрав от 21 декабря 2016 г. № 1079).

Стандарт устанавливает качество, объем и условия ССУ для жертв домашнего насилия, а также перенаправление между правоохранительными органами, НПО, учреждениями здравоохранения и социальной защиты по форме собственности, определяет механизмы оказания помощи жертвам домашнего насилия среди всех субъектов и организаций, предоставляющих ССУ.

Согласно стандарту, организации временного размещения предоставляют 8 видов специальных социальных услуг.

Идентификация жертв домашнего насилия по стандарту определяется на основе критериев оценки наличия жестокого обращения, ведущего к социальной дезадаптации и социальной депривации, утвержденным совместным приказом МВД РК, МОН РК, МТСЗН РК (2014 г.)

Эти критерии позволяют выявлять жертв домашнего насилия и предоставлять право на необходимую помощь. В свою очередь, жертва домашнего насилия признается жертвой домашнего насилия независимо от наличия уголовного дела.

В целях реализации стандарта МТСЗН РК с начала 2017 года регионам выделяются текущие целевые трансферты на оказание специальных социальных услуг через государственный социальный заказ как в государственном, так и в негосударственном секторе. Например, в период с 2017 по 2020 годы специальные социальные услуги оказаны примерно 9000 жертвам домашнего насилия (включая детей с родителями), их социализации, трудоустройству.

Специальные социальные услуги жертвам бытового насилия утверждены приказом Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 21 декабря 2016 года №1079¹³⁸.

Специальные социальные услуги пострадавшим от бытового насилия оказываются следующими организациями временного пребывания и проживания (далее – Специальные организации):

- кризисные центры пострадавшим от бытового насилия;
- центры социальной помощи пострадавшим от бытового насилия;
- приюты для пострадавших от бытового насилия;
- иные организации, оказывающие услуги жертвам бытового насилия.

Сегодня в Республике Казахстан специальные социальные услуги для жертв домашнего насилия предоставляются в 33 кризисных центрах, расположенных во всех регионах страны:

Акмолинская область – 7, Актюбинская область – 2, Алматинская область – 1, Атырауская область – 1, ВКО – 2, ЗКО – 2, Жамбылская область – 2, Карагандинская область – 1, Кызылординская область – 1, Костанайская область – 1, Мангистауская область – 2, СКО – 1, Павлодарская область – 4, Туркестанская область – 2, г. Нур-Султан – 1, г. Алматы – 2, г. Шымкент – 1.

Как на субъектов профилактики бытового насилия, на данные организации возложено решение задач по оказанию неотложной социальной помощи и поддержки пострадавшим от насилия; обеспечению защиты и помощи посредством оказания услуг в период пребывания и проживания пострадавшим от насилия в организации временного пребывания и проживания; содействию процессу социализации и (ре) интеграции пострадавших от насилия в семью и общество.

Что касается объема оказания специальных социальных услуг, то он определяется специалистом по социальной работе совместно с другими работниками Специальных организаций. Определение потребности в социальных услугах осуществляется в соответствии с приказом Министра здравоохранения и социального развития РК от 19 февраля 2016 года № 134¹³⁹. Требования к объему ССУ жертвам бытового насилия установлены приказом Министра здравоохранения и социального развития РК от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия», который включает оказание социально-бытовых, медицинских, психологических, педагогических, трудовых, культурных, экономических, правовых услуг.

Прием пострадавших от семейно-бытового насилия осуществляется:

- 1) за счет бюджетных средств в случаях:
  - направления районными (городскими) отделами занятости и социальных программ (уполномоченный орган), областными управлениями здравоохранения, органами внутренних дел по месту фактического нахождения получателя услуг;
  - подачи заявления непосредственно жертвой бытового насилия в организацию временного пребывания;
- 2) вместе с находящимися при жертве бытового насилия несовершеннолетними детьми, в отношении которых она является законным представителем. В данном случае дети считаются самостоятельными получателями.

¹³⁸ Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия»

¹³⁹ Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 19 февраля 2016 года № 134 «Об утверждении Правил оценки и определения потребности в специальных социальных услугах» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013527#z7>

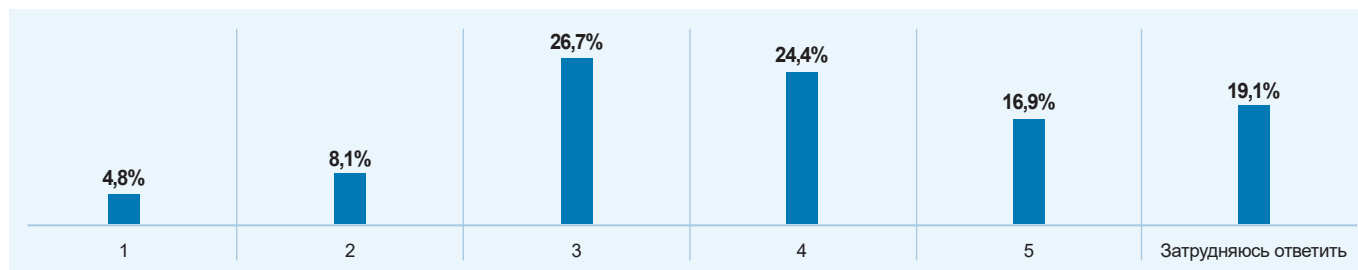

3) идентификация обратившейся женщины в статусе пострадавшей от бытового насилия проводится в ходе личной беседы с участием социального работника и психолога, а также представителей органов внутренних дел. Если обратившееся лицо не идентифицируется жертвой бытового насилия, то в предоставлении специальных социальных услуг отказывается.

Оказание специальных социальных услуг осуществляется на договорной основе сроком до шести месяцев с возможностью его продления в случае получения пострадавшими от насилия стационарного лечения.

В ходе социологического опроса население оценило качество оказываемых услуг (рис. 3.4.2) несколько выше среднего – 3,5 по 5-балльной шкале (где 1 – очень низкая оценка и 5 – очень высокая). Очень низкую оценку качеству социальных услуг дали 4,8% респондентов, 8,1% оценили на 2 балла, 26,7% считают, что специальные социальные услуги предоставляются на 3 балла, 24,4% опрошенных хорошо оценивают качество услуг и высокую оценку дали 16,9% казахстанцев.

Рисунок 3.4.2. Оценка качества специальных социальных услуг для жертв СБН

Источник: социологический опрос по СБН, 2021

Сельское население оценивает качество оказания специальных услуг выше в сравнении с городскими жителями (табл.3.4.1).

Таблица 3.4.1 Оценка населением качества специальных услуг жертвам СБН (в разрезе город/село), в %

Балл	Тип населенного пункта	
	Городской	Сельский
Очень низкая	5,6	3,5
2	9,0	6,8
3	30,9	20,4
4	21,1	29,4
Очень высокая	14,6	20,4
Затрудняюсь ответить	18,8	19,6

Источник: социологический опрос по СБН, 2021

Не отмечается значительной разницы в оценке качества специальных услуг жертвам СБН в зависимости от гендерной принадлежности. Женщины дают оценку 3,3 по данному показателю, мужчины – 3,37. В разрезе регионов самые критичные оценки качества оказания специальных услуг жертвам семейно-бытового насилия встречаются в городе Шымкент, Западно-Казахстанской области.

Вместе с тем, несмотря на прописанный порядок получения услуг, практика показывает проблемы в механизме оказания помощи жертвам насилия:

- по мнению экспертов, участвующих в интервьюировании, это проблема идентификации в статусе жертвы, когда женщина должна доказать насилие в

отношении себя (Эксперт программы ООН в Казахстане);

- в Специальных организациях принимаются жертвы только с несовершеннолетними детьми. Возникает вопрос в отношении совершеннолетних детей, проживающих совместно с родителями и находящихся на их иждивении (например, студенты, либо дети с ограниченными физическими возможностями, страдающие психическими заболеваниями и т.д.). Став свидетелем насилия, они не могут обратиться в Специальные организации и вынуждены оставаться вместе с агрессором;

- несовершеннолетние дети, ставшие свидетелями насилия, получают психологическую травму, что требует проведения отдельной психо-коррекционной работы;

- в силу большой доли неосведомленности о специальных социальных услугах, особенно в сельской местности, жертвы семейно-бытового насилия не имеют возможности ими воспользоваться;

- в соответствии с приказом Министра здравоохранения и социального развития РК от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия» п.6 Главы 1 определяет, что иностранцы, не имеющие статуса постоянно проживающих на территории Казахстана и ставшие жертвами СБН, не могут обратиться за помощью в Специальные организации для получения ССУ;

Также в вышеуказанном приказе п.30 Главы 4 гласит: «Если обратившееся лицо идентифицируется жертвой бытового насилия, организация временного пребывания и проживания в течение одного рабочего дня направляет лист оценки вместе с его заявлением в уполномоченный орган для вынесения решения о предоставлении ССУ». В данной редакции не конкретизирована форма направления листа оценки (в электронном или в бумажном формате), что затрудняет единое толкование правового акта.

Для решения данных проблем предлагается:

- внести дополнения в Стандарт специальных социальных услуг для жертв бытового насилия в части идентификации детей-свидетелей бытового насилия, жертв жестокого обращения, с целью организации реабилитационной работы с детьми;
- внести следующие дополнения в приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия»:
  - а) в п.6 предусмотреть возможность обращения в Специальные организации для получения специальных социальных услуг граждан Республики Казахстан, иностранцев и лиц без гражданства;
  - б) в п.26 предусмотреть возможность пребывания в Специальных организациях совместно с жертвой насилия совершеннолетних детей, с ограниченными физическими возможностями или страдающих психическими заболеваниями (не представляющими угрозу для окружающих);
  - в) в п.30 определить два срока, в течении которых необходимо представление документов для вынесения решения о предоставлении специальных социальных услуг: в течении одного рабочего дня – для предоставления документов в электронном формате с использованием цифровых возможностей; в течение трех рабочих дней – для предоставления бумажного варианта оригинальных документов. Это позволит оперативно защитить интересы жертвы, максимально продуктивно использовать рабочее время;
  - г) установить следующую форму листа оценки для идентификации лица в качестве жертвы бытового насилия¹⁴⁰.

(Фамилия, имя, отчество (при его наличии) оцениваемого лица)

№ п/п	Перечень критериев для оценки наличия жестокого обращения при бытовом насилии	Показатели оценки наличия жестокого обращения при бытовом насилии
1.	ФИЗИЧЕСКОЕ НАСИЛИЕ	
1.1	Нанесение побоев или совершение иных насильственных действий, причинивших физическую боль	3 балла
1.2	Нецензурная брань, оскорбительное приставание, унижение, повреждение предметов домашнего обихода и другие действия, выражающие неуважение к гражданам, состоящим с правонарушителем в семейно-бытовых отношениях, нарушающие их спокойствие, совершенные в пределах индивидуального жилого дома или квартиры	2 балла
1.3	Причинение физических или психических страданий путем систематического нанесения побоев или иными насильственными действиями	5 баллов
1.4	Умышленное причинение, не опасного для жизни человека и средней тяжести вреда здоровью не повлекшего последствий, но вызвавшее длительное расстройство здоровья	5 баллов
1.5	Умышленное причинение тяжкого вреда здоровью, опасного для жизни человека или причинение тяжкого вреда повлекшего за собой потерю зрения, речи, слуха или какого-либо органа либо утрату органом его функций, или выразившегося в неизгладимом обезображивании лица, а также причинение иного вреда здоровью, опасного для жизни или вызвавшего расстройство здоровья, либо повлекшее за собой прерывание беременности, психическое расстройство, заболевание наркоманией или токсикоманией	5 баллов
1.6	Умышленное причинение легкого, среднего, тяжкого вреда здоровью ребенка, повлекшего за собой психические и физические заболевания из-за пренебрежения своими обязанностями	5 баллов
1.7	Умышленное причинение легкого, среднего, тяжкого вреда здоровью ребенка, повлекшего за собой психические и физические заболевания в тех случаях, когда факты физического насилия происходят в присутствии ребенка	5 баллов
1.8	Неисполнение обязанностей по обеспечению безопасности жизни и здоровью ребенка родителями, либо лицом, выполняющим эти обязанности, если это повлекло по неосторожности причинение несовершеннолетнему тяжкого или средней тяжести вреда здоровью (ст.141, ч.2, УК РК)	5 баллов
1.9	Неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего родителями, либо лицом, выполняющим эти обязанности, повлекшее употребление несовершеннолетним алкогольных напитков, наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов	5 баллов
2.	ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ НАСИЛИЕ	
2.1	Грубость, издевательства, оскорбление, угроза, шантаж, преследование и другое действие (бездействие), вызывающее отрицательную эмоциональную реакцию человека и душевную боль	3 балла
2.2	Доведение лица до самоубийства или до покушения на самоубийство путем угроз, жестокого обращения или систематического унижения человеческого достоинства потерпевшего	5 баллов
2.3	Угроза убийством или причинением тяжкого вреда здоровью, а равно иным тяжким насилием над личностью либо уничтожением имущества поджогом, взрывом или иным общеопасным способом при наличии достаточных оснований опасаться приведения этой угрозы в исполнение	5 баллов

¹⁴⁰ Примечание: Предложение сформулировано ОЮЛ «Союз кризисных центров»

№ п/п	Перечень критериев для оценки наличия жестокого обращения при бытовом насилии	Показатели оценки наличия жестокого обращения при бытовом насилии
2.4	Невыполнение родителями или другими законными представителями обязанностей по воспитанию и обучению несовершеннолетних детей (ст.127, часть 1 КоАП РК), в том числе, по психическому или моральному развитию ребенка	5 баллов
3.	ЭКОНОМИЧЕСКОЕ НАСИЛИЕ	
3.1	Лишение документов, удостоверяющих личность, устанавливающих право собственности, на совершение действий	3 балла
3.2	Лишение денежных средств, необходимых для жизнедеятельности	2 балла
3.3	Лишение жилья	5 баллов
3.4	Лишение пищи, необходимой для жизнедеятельности	4 балла
3.5	Лишение одежды, необходимой для жизнедеятельности	3 балла
3.6	Неисполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего родителями либо лицом, выполняющим эти обязанности, повлекшее занятие бродяжничеством или попрошайничеством, либо совершение им деяния, содержащего признаки преступления, умышленного уголовного проступка или умышленного административного правонарушения (ст.140, часть 1, УК РК)	5 баллов
4.	СЕКСУАЛЬНОЕ НАСИЛИЕ	
4.1	Изнасилование, то есть половое сношение с применением насилия или с угрозой его применения к потерпевшей или к другим лицам либо с использованием беспомощного состояния потерпевшей	5 баллов
4.2	Совершение развратных действий без применения насилия в отношении лица, заведомо не достигшего четырнадцатилетнего возраста	5 баллов
4.3	Понуждение лица к половому сношению, мужеложству, лесбиянству или совершению иных действий сексуального характера	5 баллов
4.4	Умышленное причинение легкого, среднего, тяжкого вреда здоровью ребенка, повлекшего за собой психические или физические заболевания в тех случаях, когда факты сексуального насилия в семье происходят в присутствии ребенка	5 баллов

Предложения организационного направления¹⁴¹:

- разработать единый внутренний документ уполномоченного органа о порядке вынесения решения о предоставлении ССУ;
- разработать при организации проведения социального заказа по предоставлению социальных услуг пострадавшим от бытового насилия техническое задание по лоту, включив обязательное проведение профилактических мероприятий по формированию «нулевой терпимости» в обществе к насилию;
- исключить практику формирования бюджета лота, исходя из начисления человека/день, разработав бюджет с разбивкой по статьям расходов в %-м соотношении ко всему бюджету лота;
- предусмотреть в техническом задании лота денежные средства на повышение квалификации сотрудников НПО, оказывающих ССУ;
- в целях идентификации несовершеннолетних проводить профилактическое мероприятие по выявлению несовершеннолетних лиц в возрасте от 0 до 14 лет, проживающих без документов, с целью их дальнейшего документирования и обеспечения равного доступа к специальным государственным услугам (образование, здравоохранение, социальные выплаты);
- разработать индикаторы эффективности организаций по оказанию помощи (исходя из %-го соотношения заполняемости койкомест), что в последующем позволит планировать наиболее эффективное финансирование организаций;
- необходима широкомасштабная информационно-разъяснительная работа о деятельности Специальных организаций, предоставляющих специальные социальные услуги жертвам семейно-бытового насилия.

¹⁴¹ Примечание: Предложение сформулировано ОЮЛ «Союз кризисных центров»

3.5 МЕРЫ ПРОФИЛАКТИКИ СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ

Результатом нормотворческой работы, направленной на борьбу, пресечение и профилактику насилия в семье, является совокупность нормативных правовых актов, образующих законодательство в сфере профилактики семейно-бытового насилия. Содержащиеся в нем нормы устанавливают организационно-правовые основы профилактики семейно-бытового насилия и конкретные меры ее реализации.

Профилактика бытового насилия осуществляется в соответствии с общим законодательством о профилактике правонарушений¹⁴² с учетом особенностей мер, применяемых в области семейно-бытовых отношений.

Общие меры профилактики семейно-бытового насилия:

- меры по защите социально уязвимых слоев населения;
- организационно-управленческие меры, направленные на совершенствование нормативного, информационно-методического и ресурсного обеспечения профилактики семейно-бытового насилия;
- идеологические меры, направленные на формирование у граждан нравственных качеств, ориентированных на общечеловеческие ценности, законопослушное поведение, нетерпимость к противоправному поведению, повышающих общую, бытовую и правовую культуру;
- достижения науки и техники, препятствующие совершению правонарушений.

В отличие от мер общей профилактики бытового насилия, которые не имеют целевой аудитории и конкретного срока действия и соответственно, ориентированы на широкий круг лиц и постоянное применение, меры индивидуальной профилактики имеют конкретный адресат, сроки или объемы.

К мерам индивидуальной профилактики семейно-бытового насилия относятся:

- 1) профилактическая беседа;
- 2) защитное предписание;
- 3) представление об устранении причин и условий, способствующих совершению правонарушений;
- 4) принудительные меры медицинского характера;
- 5) установление особых требований к поведению правонарушителя;
- 6) профилактический учет и контроль;
- 7) административное взыскание;
- 8) лишение либо ограничение родительских прав, отмена усыновления (удочерения) ребенка, освобождение и отстранение опекунов и попечителей от исполнения ими своих обязанностей, досрочное расторжение договора о передаче ребенка на воспитание патронатному воспитателю;
- 9) меры, принимаемые по приговору суда;
- 10) установление административного надзора;
- 11) превентивное ограничение свободы передвижения.

Учитывая, что одной из главных причин возникновения и продолжения семейно-бытового насилия являются вредные привычки, алкоголизм, наркомания, игромания, хотелось бы подробнее остановиться на принудительных мерах профилактики медицинского характера и провести анализ деятельности организаций, вовлеченных в оказании соответствующих услуг.

В соответствии с Кодексом РК «О здоровье народа и системе здравоохранения»¹⁴³, принудительное лечение представляет собой лечение больного на основании решения суда. Ст. 171 Кодекса устанавливает, что принудительные меры медицинского характера применяются по решению суда в отношении лица с психическими, поведенческими расстройствами (заболеваниями), связанными с употреблением психоактивных веществ, совершившего уголовное правонарушение, признанного нуждающимся в лечении, а также в отношении лица, совершившего административное правонарушение и уклоняющегося от добровольного лечения.

Как показывает практика, подавляющее большинство правонарушений в сфере семейно-бытовых отношений совершается в состоянии алкогольного или наркотического опьянения. Так, за 2020 год снижены результаты по направлению лиц с психическими, поведенческими расстройствами в организации для принудительного лечения по данным ДП в Актюбинской на 73,1% (с 253 до 68), Северо-Казахстанской на 34,7% (с 251 до 164), Атырауской на 20,8% (с 53 до 42), Павлодарской на 16,8% (с 417 до 347), Карагандинской на 10% (с 459 до 413), Акмолинской на 6,3% (с 462 до 433) и Алматинской на 4,9% (с 182 до 173) областях и в городах Алматы на 38,5% (с 288 до 177), Шымкент на 4,3% (с 115 до 110).

Согласно отчету Республиканского научно-практического центра психического здоровья за 2021 год, по последним данным в Казахстане на 10 000 населения количество психиатров (включая детских) составляет 0,3, а психотерапевтов всего лишь 0,02¹⁴⁴.

Ослабление профилактической работы с лицами, злоупотребляющими алкоголем, сказывается на уровне преступности в сфере семейно-бытовых отношений. Так, за анализируемый период в сфере бытового насилия в состоянии опьянения совершено 546 уголовных правонарушений или 51% от всех зарегистрированных в быту. При

¹⁴² Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года № 271-IV «О профилактике правонарушений» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000271>

¹⁴³ Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 года № 360-VI ЗРК «О здоровье народа и системе здравоохранения» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360>

¹⁴⁴ Республиканский научно-практический центр психического здоровья, 2021. Психиатрическая помощь населению Республики Казахстан за 2019-2020 годы. Статистический сборник, Алматы. – 57 с.

этом, большая часть преступлений в сфере семейно-бытовых отношений совершается в ходе совместного распития алкогольных напитков лицами, не состоящими на учетах в органах внутренних дел, тогда как имеются все законодательные возможности для их профилактики.

Наибольший показатель бытовых уголовных правонарушений в состоянии алкогольного опьянения зарегистрирован в Северо-Казахстанской – 41 из 62 (или 66%) Акмолинской- 38 из 62 (61,3%), Костанайской – 52 из 75 (69,3%) и Западно-Казахстанской – 23 из 39 (59%) областях¹⁴⁵. При этом наблюдается снижение количества наркологических коек на долю населения: в 2020 году оно несколько снизилось по сравнению с данными предыдущего года и составило 2 на 10 тысяч населения по Республике Казахстан (табл. 3.5.1).

В соответствии с Уголовным кодексом Республики Казахстан принудительные меры медицинского характера могут быть назначены судом лицам: совершившим деяния, предусмотренные статьями Особенной части УК, в состоянии невменяемости; у которых после совершения уголовного правонарушения наступило психическое расстройство, делающее невозможным назначение или исполнение наказания; совершившим уголовное правонарушение и страдающим психическими расстройствами, не исключающими вменяемости; совершившим уголовное правонарушение и признанным нуждающимся в лечении от психических, поведенческих расстройств (заболеваний), связанных с употреблением психоактивных веществ¹⁴⁶.

Целью применения принудительных мер медицинского характера является излечение лиц с психическим и поведенческим расстройством или улучшение их психического состояния, а также предупреждение совершения ими новых противоправных действий, предусматривающих уголовную ответственность.

Несмотря на имеющуюся законодательную базу, разработанные регламентные документы, а также вовлеченность в оказание специальных услуг множества государственных органов, которые в соответствии с отчетными данным оказывают необходимые услуги, на практике система оказания ССУ требует доработки. Таким образом, по итогам анализа законодательства в сфере СБН, профилактических мер, представленных в данной главе дополнительно к ранее указанным, вносятся следующие предложения.

Учитывая, что за 9 лет количество выданных защитных предписаний увеличилось в 18 раз, но должного эффекта не получено, считаем необходимым:

- предусмотреть в защитном предписании (с учетом мнения потерпевшего лица) запрет в отношении виновного лица на совместное (на территории общей жилой площади) проживание с потерпевшим лицом от 3-х до 10 суток с момента подписания защитного предписания. Это позволит, во-первых, незамедлительно обеспечить безопасность потерпевшего лица; во-вторых, пресечь правонарушение без применения такой меры обеспечения производства, как административное задержание либо, не допустить продолжение его совершения по истечении срока административного задержания. Меры, предусмотренные в п.2 ст.54 «Установление особых требований к поведению правонарушителя» КоАП применяются только в судебном порядке и не носят характер незамедлительного пресечения правонарушения. Данную меру по ходатайству органов внутренних дел применяют в отношении лица, привлекаемого за административные правонарушения, предусмотренного в п.1 данной статьи в исключительных случаях;

- в числе особых требований к поведению лица, совершившего административное правонарушение в сфере семейно-бытовых отношений, в ст.54 КоАП предусмотреть обязанность пройти курсы реабилитации у специалиста-психолога. Подтверждением завершения психолого-коррекционной работы должно являться заключение специалиста-психолога, которое послужит основанием снятия с профи-

Таблица 3.5.1 Обеспеченность наркологическими койками

	Количество наркологических коек			
	Абсолютные числа		Обеспеченность на 10 тысяч населения	
	2019	2020	2019	2020
Акмолинская	235	235	3,2	3,2
Актюбинская	100	100	1,1	1,1
Алматинская	280	245	1,4	1,2
Атырауская	85	85	1,3	1,3
ЗКО	155	155	2,4	2,3
Жамбылская	180	180	1,6	1,6
Карагандинская	375	377	2,7	2,7
Костанайская	252	252	2,9	2,9
Кызылординская	255	255	3,2	3,1
Мангистауская	120	90	1,7	1,3
Туркестанская	230	230	3,1	3,1
Павлодарская	230	230	4,2	4,2
СКО	120	145	0,6	0,7
ВКО	380	370	2,8	2,7
г. Нур-Султан	230	230	2,0	1,9
г. Алматы	272	272	1,4	1,4
г. Шымкент	230	230	2,2	2,1
РНПЦПЗ	130	130	-	
Республика Казахстан	3729	3681	2,1	2,0

Источник: Республиканский научно-практический центр психического здоровья, 2021

¹⁴⁵ Обзор об итогах деятельности местной полицейской службы ДП городов Нур-Султан, Алматы, Шымкент и областей за 4 квартал 2020 года

¹⁴⁶ Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗРК

лактического учета в ОВД. За неисполнение указанной обязанности предусмотреть ответственность в соответствии со ст.669 КоАП. Это решит проблему отсутствия проводимой сегодня работы с агрессором;

В Уголовный кодекс РК включить в состав уголовных правонарушений такие противоправные действия, как: 1) умышленное причинение легкого вреда здоровью женщине, заведомо для виновного находящейся в состоянии беременности, несовершеннолетнему, другому беззащитному или беспомощному лицу либо лицу, находящемуся в зависимости от виновного; 2) побои в отношении женщины, заведомо для виновного находящейся в состоянии беременности, несовершеннолетнего, другого беззащитного или беспомощного лица либо лица, находящегося в зависимости от виновного;

А также:

- исключить меру взыскания – предупреждение;

- усилить профилактическую работу с лицами, злоупотребляющими алкогольными напитками.

И в целях обеспечения защиты и оказания своевременной помощи пострадавшим (страдающим) от СБН предлагается:

- внедрить единый трехзначный номер телефона «горячей линии» для пострадавших от бытового насилия, работающий в режиме 24/7 в любой точке страны в целях обеспечения возможности жертве бытового насилия получить оперативную консультацию, помощь, защиту и спасение жизни.

ГЛАВА IV.

КАТЕГОРИИ НАСЕЛЕНИЯ, ПОДВЕРЖЕННЫЕ СЕМЕЙНО-БЫТОВОМУ НАСИЛИЮ В КАЗАХСТАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

4.1 ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ.

Когда речь идет о семейно-бытовом насилии, обычно одной из первых ассоциаций является насилие со стороны мужчины по отношению к женщине. Хотя нет оснований утверждать, что именно этот тип насилия является наиболее распространенным, но именно он получает максимальное внимание в медиапространстве. Как обстоит дело на самом деле? Имеет ли место гендерный дисбаланс в случае семейного насилия? Действительно ли мужчины в подавляющем большинстве выступают в роли агрессора? Существуют ли различия в восприятии семейно-бытового насилия у женщин и мужчин?

Для ответов на эти вопросы был использован широкий набор данных, включающий как исследования КИОР «Рухани жаңғыру», данные официальной статистики, так и широко известные международные базы данных (например, World Values Survey).

Прежде всего, возникает вопрос с теоретической перспективой. Дело в том, что исследования семейно-бытового насилия, как и многие области социальных наук не имеют единого теоретического подхода. Один из ключевых специалистов по исследованию семейного насилия Ричард Геллес перечисляет длинный перечень теоретических подходов, к которым относятся психиатрические теории, социо-психологические, экологические и культурные, причем каждое из направлений разделяется на еще несколько конкурирующих теорий¹⁴⁷. Все они по-разному объясняют причины и механизмы осуществления насилия. Поскольку у нас нет задачи проводить полный теоретический обзор, будут рассмотрены лишь два примера, чтобы продемонстрировать, как теоретическая перспектива позволяет по-разному смотреть на семейно-бытовое насилие. В качестве примеров выступают экологический подход на примере теории ресурсов и социо-культурный подход на примере феминистской теории.

Согласно теории ресурсов (или ресурсной теории) насилие (возможность использовать насилие) является таким же ресурсом как экономический, социальный или культурный капитал. Однако в отличие от них других ресурсов, насилие является менее ценным, дисконтированным видом ресурса, к которому прибегают, когда не имеют возможности использовать другие. То есть, к насилию скорее прибегнет партнер в паре, который претендует на роль лидера, но при этом не обладает лучшим в паре образованием (культурный капитал), более престижной работой (культурный капитал) или высоким доходом (экономический капитал), лучшими навыками коммуникации, способностью располагать к себе людей, быть душой компании (социальный капитал). Как видно из описания, этот теоретический подход не делает акцент на половую принадлежность. К насилию в семье могут прибегать все её члены (включая маленьких детей, последние просто будут использовать скорее ментальные виды насилия, чем физические). Важно отметить, что в рамках данного подхода вероятность семейно-бытового насилия будет вероятно чаще встречаться в более низко статусных, низкодоходных группах, но прямой причинно-следственной связи нет. Это также может быть и в парах с очень высоким уровнем дохода, поскольку здесь важен не маленький, а меньший доход или статус по сравнению с партнером (при этом большие, не подкрепленные амбиции быть лидером).

Феминистские теории иначе смотрят на проблему семейно-бытового насилия. Прежде всего для них насилие против женщин в семье это уникальный феномен, который скорее связан с другими формами насилия против женщин за пределами семьи, чем насилием против детей или стариков в семье. Ключевой аргумент феминистских теорий заключается в том, что экономические, социальные и исторические процессы прямо и косвенно поддерживают патриархальный социальный порядок и соответствующую ему структуру семьи. Патриархат ведет к подчинению женщин, а насилие и жестокое обращение являются механизмами поддержания подчинения. Как и в случае со всеми формами угнетения, патриархальные средства контроля часто являются тонкими и глубоко укоренившимися, причем наиболее жестокие формы не возникают до тех пор, пока патриархальный контроль не окажется под угрозой. Основные положения феминистской теории можно представить в форме, которую часто называют «дулутским колесом власти и контроля» (смотрите рисунок 4.1.1, на котором оно представлено в сокращенном виде; расширенную версию и обсуждение можно найти по ссылке в источнике).

Два представленных примера наглядно демонстрируют, какую перспективу задает каждая теоретическая модель. Именно она позволяет исследователю видеть или, наоборот, не видеть определенные проявления насилия или их причины. Важно отметить, что представленные модели не являются прямыми конкурентами друг другу и не предоставляют взаимоисключающие объяснения (их вполне можно использовать совместно), тем не менее они предлагают абсолютно разные взгляды на домашнее насилие.

Вторая проблема связана с методологией. В данном разделе дискуссия о методологии будет ограничена лишь вопросом об источниках данных, но уже это демонстрирует серьезные трудности и ограничения в понимании семейно-бытового насилия (впрочем, как и многих других социальных феноменов).

¹⁴⁷ Geddes, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.

Рисунок 4.1.1. Дулутское колесо власти и контроля

Источник: <https://www.theduluthmodel.org/wheels/>

Дело в том, что наше мнение относительно различных феноменов, наше понимание их сути во многом зависит от того как мы измеряем. Большая часть ранних работ по измерению домашнего насилия опиралась на сообщения женщин-жертв, особенно тех, кто приходил в кризисные центры и/или проживал в приютах для женщин, подвергшихся насилию. Опора на эти данные формировала достаточно однозначное понимание того, кто выступает агрессором. Однако восприятие ситуации начало изменяться по мере применения других методов сбора данных. Так, выборочные исследования семейно-бытового насилия начали демонстрировать высокий уровень обоюдного насилия, а также спонтанных случаев насилия, вследствие потери контроля со стороны одного из партнеров. Исследования на основе репрезентативных выборок часто сообщают о примерно одинаково высоких показателях насильственных действий в семье как со стороны мужчин, так и со стороны женщин. Например, как показывает Толан и коллеги¹⁴⁸ в Национальном обследовании семейного насилия в США, общие показатели агрессивных действий со стороны женщин составили 124 на 1000 пар по сравнению со 122 случаями на 1000 пар со стороны мужчин. Уровень незначительной агрессии со стороны женщин составил 78 на 1000 пар; показатель среди мужчин был равен 72 на 1000. Уровень жестоких нападений со стороны женщин составил 46 на 1000 пар; показатель у мужчин – 50 на 1000. Ни одно из этих различий не было статистически значимым. Таким образом, согласно результатам этого и похожих исследований, женщины прибегают к насилию не только в целях самообороны.

Уже на основе сравнения этих двух способов измерения: 1) целевые выборки в кризисных центрах и приютах; 2) выборочные исследования населения в целом ясно проявляются различия в результатах. Мы не утверждаем правильность одного из подходов. Оба достаточно хорошо описывают закономерности, выведенные на основе своих методологий, но плохо учитывают закономерности на основе другой методологии. Принимая во внимание разнообразные теоретические и методологические ограничения, попробуем разобраться как обстоит ситуация в Казахстане.

О чем же свидетельствуют казахстанские данные? Согласно массовому опросу населения, проведенному по общереспубликанской выборке и организованному КИОР «Рухани жаңғыру», казахстанцы в первую очередь считают, что жертвами СБН выступают женщины и дети (72,3% и 57,2% соответственно). Обратим внимание, что именно женщины, а не дети по мнению большинства опрошенных выступают чаще всего жертвами семейного насилия. Мужчины являются основными жертвами семейно-бытового насилия по мнению 13,8% респондентов и находятся лишь на пятом месте, пропустив вперед не только женщин и детей, но также пожилых людей и лиц с инвалидностью.

В качестве основных причин распространения семейно-бытового насилия респонденты в исследовании КИОР «Рухани жаңғыру» зачастую указывали проблемы социально-экономического характера, безработицу, низкий уровень жизни, а также вредные привычки (алкоголизм, наркомания, игромания). Оба варианта ответа были указаны более чем 50% опрошенных¹⁴⁹. Для сравнения третий по популярности вариант ответа, связывающий причины

¹⁴⁸ Tolan, P., Gorman-Smith, D. and D. Henry. 2006. Family Violence. // Annual Review of Psychology 57: 557–83.

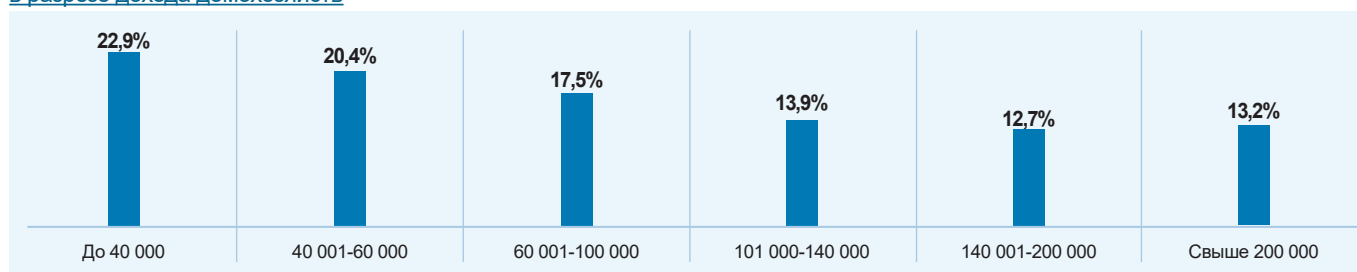
¹⁴⁹ Респондентам была дана возможность выбрать более одного варианта ответа на вопрос, как следствие сумма всех возможных ответов превышает 100%. Если рассчитать доли от количества ответов (а не респондентов), то получается следующее: ответ, указывающий на социально-экономические проблемы был выбран 20,84% случаев, вредные привычки в качестве причины указаны в 19,68% случаев.

семейно-бытового насилия с прошлым (с примерами насилия в детстве в семьях агрессоров), получил вдвое меньше внимания среди респондентов (он был указан 25,4% опрошенных). В данном случае нет никакого различия между полами, обозначенные причины одинаково популярны как среди женщин, так и мужчин. Таким образом, в общественном сознании присутствует стереотип о связи семейно-бытового насилия с социально-экономическим положением, а также с вредными привычками. Так ли это на самом деле? Дать однозначный ответ на этот вопрос сложно, поскольку организация надежной процедуры тестирования в данном случае связана с определенными трудностями.

Для достижения результата приходится прибегать к косвенным оценкам. Так, можно обратиться к исследованию, проведенному БНС АСПиР РК. Оно не позволяет нам выявить связь между вредными привычками и насилием, но дает определенную информацию об отношениях между социально-экономическим положением и насилием в семье. Прежде чем приступить к дискуссии по результатам, стоит также обратить внимание на еще одно ограничение: данное исследование сфокусировано лишь на проявлении насилия по отношению к женщинам, поэтому из нашего внимания уходят другие группы. Результаты указывают на наличие определенной связи между доходом и вероятностью насилия. Так, в домохозяйствах с низким уровнем дохода вероятность насилия была выше (смотри рисунок 4.1.2).

Рисунок 4.1.2 Доля женщин, отметивших, что по отношению к ним были насильственные действия, в разрезе дохода домохозяйств

Источник: БНС АСПиР РК

Одновременно с этим результаты не показали наличие связи между безработицей и вероятностью насилия. Правда результаты в данном случае крайне ограниченные, поскольку в рамках опроса фиксировался лишь трудовой статус респондента (поэтому нам известно лишь работали или нет женщины, принимавшие участие в опросе, в то время как об их партнерах ничего не известно). Результаты показали отсутствие связи между статусом занятости и вероятностью насилия.

Для расширенной оценки стоит обратиться к еще одному исследованию. Так, в рамках всемирного опроса ценностей (World Values Survey) среди прочего измеряется также ряд параметров, связанных с установками на семейно-бытовое насилие. В рамках исследования респондентам предлагалось выразить свое отношение к возможности мужем бить жену по десятибалльной шкале, где 1 означало полное неприятие, 10 – наоборот абсолютную толерантность к подобным действиям.

Как видно из распределения ответов (таблица 4.1.2), большинство респондентов выступает однозначно против того, что мужчина имеет права бить жену. Самый популярный вариант ответа 1 (54,9%) указывает на максимальное неприятие. То есть, более половины, опрошенных выражают абсолютную нетерпимость к возможности физического насилия со стороны мужа по отношению к жене. Среднее значение равно 2,38, что указывает также на невысокий уровень терпимости. Однако при международном сравнении ситуация выглядит иначе. Казахстан оказывается в первой десятке стран с наибольшей терпимостью к агрессии по отношению к женам. Более толерантными в этом плане являются только Филиппины, Кения, Монголия, Малайзия, Вьетнам, Ирак и Египет. Среди стран постсоветского пространства Казахстан занимает лидирующее положение¹⁵⁰. Если сравнивать долю максимально нетерпимых в Казахстане с показателями европейских стран, то разница составляет порядка 20-25% (у европейцев нулевая толерантность к возможности мужа бить жену составляет примерно 70-80% в зависимости от страны). Согласно межстрановому сравнению, доля максимально нетерпимых к физической агрессии мужа по отношению к жене в Казахстане относительно невысокая, несмотря на то, что она является большинством.

При этом показатель достаточно устойчивый, он практически не изменился по сравнению с предыдущей волной исследования (среднее значение в шестой волне было равно 2,35). Правда место Казахстана в международном рейтинге тогда выглядело лучше. Страна находилась на 15 месте, пропустив вперед Гаити, Руанду, Южную Африку, Филиппины, Египет, Алжир, Зимбабве, Ирак, Ливан, Узбекистан, Нигерию, Марокко, Сингапур и Кувейт.

Анализ корреляций демонстрирует связь между полом и толерантностью к насилию (связь несильная, но статистически значимая) (табл.4.1.1). Мужчины чаще допускают возможность того, что муж может бить жену, в то время как женщины значительно менее толерантны к подобному. Другие социально-демографические факторы не имеют влияния. Несмотря на распространенное мнение о связи между насилием и бедностью, доход не является важным

¹⁵⁰ Справедливости ради стоит отметить, что ряд постсоветских стран не участвует во всемирном опросе ценностей (например, Туркменистан), еще в ряде стран этот вопрос не был задан (например, Азербайджан). Однако данный вопрос был задан респондентам из Армении, Кыргызстана, России, Украины, Таджикистана и везде уровень толерантности к данному проявлению семейного насилия ниже, чем в Казахстане.

фактором. Возраст также не имеет большого значения, хотя существует мнение, что более возрастные респонденты чаще более толерантны к насилию. Таким образом, помимо пола другие социально-демографические факторы не оказывают влияние на терпимость к семейному насилию. В то же время обнаруживается ряд других корреляций.

Таблица 4.1.1. Ответы на вопрос «Существует ли проблема семейно-бытового насилия, и, если да, то в отношении кого именно оно осуществляется» в разрезе пола

Степень согласия	7 волна (2017-20), в %	6 волна (2010-14), в %
1 (полностью не согласен)	54,9	63,3
2	9,4	9,1
3	7,6	5,6
4	4,2	3,7
5	8,2	7,3
6	2,6	3,4
7	1,5	2,4
8	1,6	1,6
9	0,6	0,8
10 (полностью согласен)	2,2	2,8
Я не знаю	5,6	
Нет ответа	1,6	
Итого	100	100

Источник: World Values Survey

насилие, толерантностью к насилию и фактическим осуществлением насилия. Для совершения насилия помимо установок, принятием его допустимости, необходимы еще ресурсы для его осуществления. Под ресурсами стоит понимать не только физические возможности, а скорее общую ситуацию, которая благоприятствует применению насилия. Например, если общество в целом осуждает насилие по отношению к женщинам и/или семейное насилие, но при этом не работают механизмы контроля/недопущения, то вероятность насилия возрастает. Кроме этого, ряд практик поведения, культурных традиций, распространенных в обществе, может также допускать или даже поощрять насилие, тем самым выступая в качестве символического ресурса для его осуществления.

Возможно в казахстанском обществе имеют место не только высокая толерантность к насилию, но и благоприятные условия для его осуществления, которые связаны с культурными нормами.

Казахстанское общество в последние годы переживает период возрождения традиций. Как показывают исследователи, определенная часть возрожденных традиций может способствовать росту гендерного неравенства, а в некоторых случаях даже поощрять семейно-бытовое насилие. Наиболее показательной в этом плане является работа Жусипбека и Нагаевой¹⁵¹. Посредством включенного наблюдения, неформальных интервью и анализа сообщений, опубликованных в социальных сетях, авторы анализируют силы, стоящие за насильственными действиями по отношению к невесткам (келин), и обнаруживают, что в качестве этих сил выступает ретрадиционализация, возрождение практик консервативного ислама, незнание прав человека. Важно отметить, что насилие по отношению к жене в данном случае совершается не только со стороны мужа, но также в целом со стороны его близких родственников, что находит легитимизацию в нормах общественного поведения. Уязвимое семейное положение и социальный статус невесток является результатом структурного угнетения или системной несправедливости, которая в свою очередь создается и легитимизируется неформальными, традиционными нормами и практиками, которые, в соответствии с терминологией прав человека, могут быть классифицированы как вредные традиционные практики (harmful traditional practices). Однако исследование Жусипбека и Нагаевой было качественным, поэтому возникает вопрос генерализации – насколько можно обобщать полученные результаты? Насколько, описанные в рамках исследования негативные традиционные практики, распространены в казахстанском обществе? Вновь мы сталкиваемся с проблемой организации полноценной проверки, но косвенные предварительные оценки показывают, что это скорее уникальный случай, нежели широко распространенное явление.

Таким образом, гендерные аспекты семейно-бытового насилия демонстрируют, что это сложный для понимания феномен, требующий применения разнообразных теоретико-методологических подходов, выработки широкого спектра как превентивных мер, так и мер помощи/поддержки пострадавших от насилия и работы с агрессорами.

Результаты исследования КИОР «Рухани жаңғыру» демонстрируют, что женщины и дети чаще мужчин становятся жертвами семейно-бытового насилия. Это различие между полами является статистически значимым и требует большего внимания.

¹⁵¹ Zhussipbek, G., Nagayeva, Zh. 2021. Human rights of daughters-in-law (kelins) in Central Asia: harmful traditional practices and structural oppression. Central Asian Survey, 40(2): 222-241.

4.2. НАСИЛИЕ В ОТНОШЕНИИ ПОЖИЛЫХ ЛИЦ, ЛИЦ С ИНВАЛИДНОСТЬЮ И ТЯЖЕЛЫМИ ЗАБОЛЕВАНИЯМИ

На сегодняшний день официальная статистика по правонарушениям в семейно-бытовой сфере в Казахстане не содержит дезагрегированных данных по возрасту пострадавших от насилия старше 18 лет и по наличию у пострадавших статуса лица с ограниченными возможностями здоровья или иных тяжелых заболеваний¹⁵².

Тем не менее, данные группы лиц в силу своего возраста и состояния изначально находятся в уязвимом положении и зависимости от других членов семьи. Поэтому среди данной группы населения всегда существует высокий риск подвергнуться бытовому насилию, если другие члены семьи будут злоупотреблять их зависимым положением.

Официальные данные по пожилым лицам и лицам с ограниченными возможностями здоровья частично пересекаются, так как среди пожилых лиц также могут быть лица с инвалидностью.

Согласно данным МТСЗН РК, на 1 июня 2021 года численность пенсионеров в Казахстане составляет 2 млн 243 тыс. человек¹⁵³. В настоящее время в Казахстане проживают более 696 тыс. лиц с инвалидностью¹⁵⁴, из них 61,5% трудоспособного возраста, 25,7% лица пенсионного возраста, 12,8% дети до 18 лет¹⁵⁵. Центральная база данных лиц с инвалидностью не содержит данных в разрезе нозологий, причин возникновения инвалидности, в том числе по причине бытового насилия, а также индивидуальных потребностей в профилактике бытового насилия. Согласно данным Фонда ООН в области народонаселения (ЮНФПА) в Казахстане, половина лиц с инвалидностью, независимо от пола и возраста, сталкивается с различными видами насилия в семье, приводит данные¹⁵⁶. А согласно данным горячей линии по вопросам бытового насилия «150», около трети обращающихся за помощью составляют пожилые и лица с инвалидностью¹⁵⁷.

В Законе РК от 08.12.2009 N 223-IV «О государственных гарантиях равных прав и равных возможностей мужчин и женщин», в Законе РК от 04.12.2009 N 214-IV ЗРК «О профилактике бытового насилия», а также в Приказе МЗСР РК от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия» нет ни одного отдельного упоминания о лицах с инвалидностью или пожилых лицах и особых мерах поддержки для них, если они подверглись бытовому насилию. В этой связи кризисные центры в Казахстане также не учитывают особые потребности этих групп населения, если они подверглись бытовому насилию.

Результаты аналитических обзоров и оценки потребностей людей с инвалидностью, проведенных при технической поддержке ЮНФПА в 2019 и 2020 годах – до и во время пандемии, показали, что люди с инвалидностью, пережившие насилие, подвергались следующим его видам: психологическое - 90%, физическое - 64%, экономическое - 61%, сексуальное - 15%. 48,7% респондентов с инвалидностью отметили, что никто не помогает им справляться с трудностями и домашним насилием. 55% респондентов отметили, что остро нуждаются в помощи тех, кто поможет выйти из ситуации домашнего насилия и 72% респондентов отметили, что в случае насилия не имеют возможности обратиться за помощью к участковому инспектору, медицинскому или социальному работнику¹⁵⁸.

Особо уязвимыми являются лица с инвалидностью по слуху, так как они могут обращаться за помощью только через сурдопереводчиков, что ограничивает их доступ к услугам защиты в случае домашнего насилия. Лица с инвалидностью первой группы и частично второй группы физически и экономически зависят от членов семьи, не имеют личного мобильного телефона для экстренного обращения за помощью в случае домашнего насилия.

Лица с инвалидностью и пожилые люди особо подвержены бытовому насилию в силу своей уязвимости. Однако действующее законодательство о бытовом насилии и об оказании помощи пострадавшим от домашнего насилия не предусматривает специальные меры поддержки для лиц с инвалидностью, пожилых лиц, а также для несовершеннолетних без поддержки семьи.

4.3. ОБЕСПЕЧЕНИЕ ДЕТСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ В КОНТЕКСТЕ ПРОБЛЕМЫ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ

Исследование Американской Академии педиатрии показывает, что более 1 миллиарда детей в странах Азии, Африки и Северной Америки в возрасте от 2 до 17 лет испытывают насилие¹⁵⁹. Установлена взаимосвязь между

¹⁵² Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru

¹⁵³ «Сколько пенсионеров проживает в Казахстане» (21 июня 2021 г.) https://www.inform.kz/ru/skol-ko-pensionerov-prozhivaet-v-kazahstane_a3803163

¹⁵⁴ Информационный портал «Социальная защита лиц с инвалидностью», <https://inva.gov.kz/ru/highcharts>

¹⁵⁵ Калтаева Л.М., «Оценка потребностей по социальным и гендерным вопросам людей с инвалидностью в Казахстане с акцентом на особые нужды женщин с инвалидностью, подвергшихся насилию» (Алматы, 2019 г.) https://kazakhstan.unfpa.org/sites/default/files/publication/D0%9A%D0%90%D0%91%D0%98%D0%9D%D0%95%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0%95%20%D0%98%D0%A1%D0%A1%D0%9B%D0%95%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%95_2_4_20_.pdf

¹⁵⁶ Жулмухаметова Ж., «В Казахстане всплеск бытового насилия во время карантина. Куда жаловаться на семейного дебошира» (24 апреля 2020 г.), <https://informburo.kz/stati/v-kazahstane-vsplek-bytovogo-nasilija-vo-vremya-karantina-kuda-zhalovatsya-na-semeynogo-deboshira.html>

¹⁵⁷ Кенжебекова А., «В миллионной Алматы поступает 15 звонков с жалобой на насилие» (18.02.2014 г.), <https://rus.azattyq.org/a/bytovoye-nasilie-goryachaya-liniya/25267294.html>

¹⁵⁸ Феагора Центральная Азия, «Кризисные центры: опора активизма против гендерного насилия» (2021 г.), https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2021/6/sozvonny_femagora.pdf?la=ru&vs=3007

¹⁵⁹ Hillis S, Mercy J, Amobi A, et al. Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. Pediatrics. 2016;137(3):e20154079

домашним насилием и насилием над детьми: из всех детей, которые так или иначе пострадали от насилия, 40% сообщают о фактах насилия у них дома¹⁶⁰.

Каждый третий ребенок испытывает эмоциональное насилие, и во всем мире каждый четвертый ребенок живет с матерью, которая является жертвой насилия со стороны интимного партнера. По оценкам, во всем мире в 2017 г. жертвами убийств стали 40 150 детей. Глобальный коэффициент убийств в возрастной группе 0–17 лет составил 1,7 на 100 000 населения, причем в отношении мальчиков этот показатель (2,4 на 100 000 населения) был более чем в два раза выше, чем в отношении девочек (1,1 на 100 000 населения)¹⁶¹.

Безопасность детей является приоритетной задачей Целей в области устойчивого развития ООН, включая задачу 5.2 (искоренить все формы насилия в отношении всех женщин и девочек), задачу 8.7 (принять срочные и эффективные меры по искоренению принудительного труда, современного рабства и торговли людьми, по обеспечению запрета и ликвидации наихудших форм детского труда, включая вербовку и использование детей-солдат, и к 2025 году положить конец детскому труду во всех его формах) и задачу 16.2 (покончить с жестоким обращением, эксплуатацией, торговлей и всеми формами насилия и видами пыток в отношении детей).

Международно-правовые акты исходят из принципа наилучших интересов ребенка, в соответствии с которыми должны применяться любые решения.

Согласно Международному пакту о гражданских и политических правах, в случае расторжения брака должна предусматриваться необходимая защита всех детей (ст.23). Каждый ребенок без всякой дискриминации по признаку расы, цвета кожи, пола, языка, религии, национального или социального происхождения, имущественного положения или рождения имеет право на такие меры защиты, которые требуются в его положении как малолетнего со стороны его семьи, общества и государства (ст.24)¹⁶². В соответствии с Международным пактом об экономических, социальных и культурных правах, особые меры охраны и помощи должны приниматься в отношении всех детей и подростков без какой бы то ни было дискриминации по признаку семейного происхождения или по иному признаку. Дети и подростки должны быть защищены от экономической и социальной эксплуатации (ст.10)¹⁶³. Конвенция о правах ребенка запрещает насилие в отношении детей, в том числе в семье. В основе лежат четыре основополагающих принципа, которые применимы к каждому ребенку: запрет на неравное обращение, наилучшее обеспечение интересов ребенка, обеспечение выживания и развития ребенка и уважение к взглядам ребенка)¹⁶⁴.

На основании ст.3 Конвенции ребенок наделяется правом на то, чтобы его наилучшие интересы оценивались и принимались во внимание в качестве первоочередных при принятии в его отношении любых действий или решений как в государственной, так и в частной сфере.

Комитет по правам ребенка (группа экспертов, которые следят за осуществлением Конвенции ООН о правах ребенка) подчеркивает, что при оценке наилучших интересов ребенка необходимо принимать во внимание и интересы безопасности ребенка, т.е. его право на защиту от всех форм физического или психологического насилия, оскорбления или злоупотребления (ст.19 Конвенции о правах ребенка), от сексуальных домогательств, давления сверстников, запугивания, унижающего достоинство обращения и т.д., а также на защиту от сексуальной, экономической и иных форм эксплуатации, наркотиков, привлечения к труду, вооруженных конфликтов и т.д.¹⁶⁵

Под «насилием» понимаются все формы «физического или психологического насилия, оскорбления или злоупотребления, отсутствия заботы или небрежного обращения, грубого обращения или эксплуатации, включая сексуальное злоупотребление» в соответствии с пунктом 1 ст.19 Конвенции о правах ребенка. Комитет по правам ребенка последовательно придерживается позиции о том, что все, даже самые легкие формы насилия в отношении детей, являются неприемлемыми. Выражение «всех форм физического или психологического насилия» не оставляет возможности для какого-либо легализованного насилия в отношении детей. Частота, степень вреда и намерение нанести вред не входят в определение насилия¹⁶⁶.

Психологическое насилие, упомянутое в Конвенции о правах ребенка, часто определяют как психологическое жестокое обращение, эмоциональное злоупотребление, оскорбление словом или эмоциональное злоупотребление либо отсутствие заботы, и оно может включать: а) все формы постоянных приносящих вред отношений с ребенком, например внушение детям, что они бесполезны, нелюбимы, нежеланны, находятся в опасности либо имеют значение только для удовлетворения потребностей других людей; б) внушение ужаса, терроризирование и угрозы; эксплуатирование и коррумпирование; пренебрежение и отверга-

¹⁶⁰ UNICEF, “Behind Closed Doors: The Impact of Domestic Violence on Children”. 2006.

¹⁶¹ World Report on the Prevention of violence against children 2020 Geneva: World Health Organization, 2020

¹⁶² Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 16 декабря 1966 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

¹⁶³ Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 16 декабря 1966 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon

¹⁶⁴ <https://www.unicef.org/eca/ru>

¹⁶⁵ Замечания общего порядка Комитета по правам ребенка № 14 (2013) о праве ребенка на уделение первоочередного внимания наилучшему обеспечению его интересов (пункт 1 статьи 3). Принято Комитетом по правам ребенка на его 62-й сессии (14 января – 1 февраля 2013 года). CRC/C/GC/14

¹⁶⁶ Замечания общего порядка № 13 (2011). Право ребенка на свободу от всех форм насилия. Принято Комитетом по правам ребенка. CRC/C/GC/13

ние; изолирование, игнорирование и фаворитизм; в) отказ от эмоционального общения; отсутствие заботы о психическом здоровье, а также о медицинских и образовательных потребностях; г) оскорбление, оскорбительное обращение, унижение, принижение, высмеивание и оскорбление чувств ребенка; д) применение насилия в семье; е) помещение в одиночное заключение, изоляция либо унижительные или унижающие условия содержания в заключении; и ж) психологическое давление и «дедовщина» со стороны взрослых или других детей, включая действия через средства информации и связи...., например мобильные телефоны и интернет (известных как «кибердавление»)¹⁶⁷.

К физическому насилию относится смертельное и несмертельное физическое насилие. Комитет полагает, что к физическому насилию относятся: а) все виды телесных наказаний и все другие формы пытки, жестокого, бесчеловечного или унижающего достоинство обращения или наказания; и б) физическое запугивание и «дедовщина» со стороны взрослых и других детей¹⁶⁸.

Наглядным примером, иллюстрирующим один из вариантов законодательного подхода к защите интересов детей от преступных посягательств, можно выделить ст. 219 Уголовного кодекса Швейцарии, устанавливающую уголовную ответственность за нарушение обязанностей по попечению или воспитанию в отношении несовершеннолетнего лица или за небрежное отношение к нему, создающее угрозу для его физического или духовного развития¹⁶⁹.

Обращаясь к законодательной основе Казахстана, следует отметить, что Конституция провозглашает заботу о детях и их воспитание естественным правом и обязанностью родителей, а брак и семью, материнство, отцовство и детство институтами, находящимися под защитой государства (ст.27).

В соответствии с Законом РК «О правах ребенка в Республике Казахстан», государство обеспечивает личную неприкосновенность ребенка, осуществляет его защиту от физического и (или) психического насилия, жестокого, грубого или унижающего человеческое достоинство обращения, действий сексуального характера, вовлечения в преступную деятельность и совершения антиобщественных действий и иных видов деятельности, ущемляющих закрепленные Конституцией Республики Казахстан права и свободы человека и гражданина (ст.10). Закон закрепляет право каждого ребенка жить и воспитываться в семье, право знать своих родителей и других близких родственников, право на их заботу и воспитание, за исключением случаев, когда это противоречит его интересам (ст.21), а также обязанности родителей воспитывать ребенка, осуществлять уход за ним, содержать его материально, заботиться о его благосостоянии, обеспечивать жилищем (ст.24). Закон запрещает разлучать ребенка с родителями или другими законными представителями против воли ребенка, родителей или законных представителей. Решение о разлучении принимается только судом в исключительных случаях и лишь в той мере, в какой это необходимо в целях защиты ребенка. Место жительства ребенка при раздельном проживании родителей устанавливается соглашением родителей, а при его отсутствии спор между родителями разрешается судом. При этом суд учитывает личные качества и положение родителей, а также интересы и мнение ребенка (ст.25).

В марте 2020 года Правительство приняло Дорожную карту по усилению защиты прав ребенка, противодействию бытовому насилию и решению вопросов суицидальности среди подростков на 2020-2023 годы¹⁷⁰. Дорожная карта включает в себя широкий перечень мероприятий: повышение безопасности и улучшение условий, в которых проживают и обучаются дети, реабилитация, детей, ставшими жертвами/свидетелями насилия, расширение контрольных функций уполномоченного органа и др. Позитивным моментом считается закрепление в Дорожной карте пункта по ратификации Факультативного протокола к Конвенции ООН о правах ребенка, касающегося процедуры сообщений. Расширение инструментария защиты и восстановления прав несовершеннолетних, наряду с имеющимися институтами, позволит выявлять большее количество нарушений и пробелов в области защиты прав несовершеннолетних¹⁷¹.

В целях совершенствования национальной системы защиты прав ребенка Указом Президента РК от 10 февраля 2016 года № 192 был учрежден институт Уполномоченного по правам ребенка в РК. В соответствии с Законом РК от 9 апреля 2016 года «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты по вопросам защиты прав ребенка», Закон РК о правах ребенка в РК был дополнен новым институтом – институтом Уполномоченного по правам ребенка¹⁷².

Согласно Закону РК о правах ребенка в Республике Казахстан, Уполномоченный по правам ребенка в Республике Казахстан – лицо, назначаемое Президентом РК, на которого возлагаются функции по обеспечению основных гарантий прав и законных интересов детей, а также восстановлению их нарушенных прав и свобод во взаимодей-

¹⁶⁷ Замечания общего порядка № 13 (2011). Право ребенка на свободу от всех форм насилия. Принято Комитетом по правам ребенка. CRC/C/GC/13

¹⁶⁸ Замечания общего порядка № 13 (2011). Право ребенка на свободу от всех форм насилия. Принято Комитетом по правам ребенка. CRC/C/GC/13

¹⁶⁹ Swiss Criminal Code // URL: <https://www.admin.ch/gov/de/start.html>

¹⁷⁰ Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 марта 2020 года № 156 «Об утверждении Дорожной карты по усилению защиты прав ребенка, противодействию бытовому насилию и решению вопросов суицидальности среди подростков на 2020-2023 годы» <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>

¹⁷¹ Аналитический отчет о деятельности Уполномоченного по правам человека в Республике Казахстан за 2020 год <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>

¹⁷² Назарбаева Д.Н. Комментарий к статье 26 Конституции Республики Казахстан // В кн.: Конституция Республики Казахстан. Научно-практический комментарий. – Астана: Фонд Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы; Конституционный Совет Республики Казахстан; Министерство юстиции Республики Казахстан, 2018. С.231

ствии с государственными и общественными институтами (п.п. 15) ст. 1). Принципы деятельности и полномочия Уполномоченного по правам ребенка определены в статьях 7-1 и 7-2 указанного Закона.

На борьбу с правонарушениями в отношении детей направлены Уголовный кодекс РК (далее – УК РК) и Кодекс РК «Об административных правонарушениях».

КоАП РК содержит главу 12 «Административные правонарушения, посягающие на права несовершеннолетних», состоящую из 10 статей. Из них прямое отношение к вопросам семейно-бытового насилия имеет ст.127, устанавливающая административную ответственность за неисполнение обязанностей по воспитанию и (или) образованию, защите прав и интересов несовершеннолетнего.

Свидетельством недостаточной эффективности законодательства, обеспечивающего безопасность детей в семейно-бытовых отношениях, являются данные правовой статистики об административных и уголовных правонарушениях в отношении несовершеннолетних.

Как видно из диаграммы ниже (рис.4.3.1), в последние годы наблюдается рост административных правонарушений, связанных с неисполнением обязанностей по воспитанию и (или) образованию, защите прав и интересов несовершеннолетнего, количество которых исчисляется несколькими тысячами: к 2020 году по сравнению с 2017 годом количество данных административных правонарушений, выросло с 5166 до 5702 (на 10%).

Рисунок 4.3.1 Статистика по административным правонарушениям, связанным с неисполнением обязанностей по воспитанию и (или) образованию, защите прав и интересов несовершеннолетнего, а также несообщением о противоправных деяниях, совершенных несовершеннолетними или в отношении несовершеннолетних, за период с 2015 по 2020 год и 10 месяцев 2021 года

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

Важной гарантией обеспечения безопасности детей также является введенная Законом РК от 01.04.2019 года административная ответственность за несообщение работниками организаций образования, здравоохранения, социальной защиты населения в правоохранительные органы о фактах совершения несовершеннолетними или в отношении них действий (бездействия), содержащих признаки уголовного либо административного правонарушения, в организациях образования, здравоохранения, социальной защиты населения, а также о фактах, ставших им известными в связи с профессиональной деятельностью вне организаций образования, здравоохранения, социальной защиты населения, если эти деяния не содержат признаков уголовно наказуемого деяния, предусмотренного ст.434 УК РК (ст.127-1). За 2019-2021 гг. по данной статье привлечено к административной ответственности 138 лиц.

Ст.140 УК РК устанавливает уголовную ответственность за неисполнение или ненадлежащее исполнение обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего родителем или иным лицом, на которое возложены эти обязанности, а равно педагогом или другим работником учебного, воспитательного, лечебного или иного учреждения, обязанного осуществлять надзор за несовершеннолетним, соединенное с жестоким обращением с несовершеннолетним.

Под жестоким обращением понимается причинение особых мучений и страданий, угрозы расправиться, нанесение побоев, лишение свободы передвижения, лишение еды, одежды и т.п. При этом факты жестокости должны быть заметными для окружающих. Это может быть истощенный, болезненный вид ребенка, его общая неухоженность, следы побоев, запуганность, нервозность и т.п.¹⁷³

Помимо этого, уголовно наказуемым является ненадлежащее исполнение обязанностей по обеспечению безопасности жизни и здоровья малолетнего лицом, на которое такие обязанности возложены по службе, либо лицом, выполняющим эти обязанности по специальному поручению или добровольно принявшим на себя такие обязанности, если это повлекло по неосторожности причинение малолетнему тяжкого или средней тяжести вреда здоровью (ст.141 УК РК), а также заведомое оставление без помощи лица, находящегося в опасном для жизни или здоровья состоянии и лишенного возможности принять меры к самосохранению по малолетству, старости, болезни или вследствие иного беспомощного состояния, в случаях, если виновный имел возможность оказать помощь этому лицу или был обязан заботиться об этом лице, либо сам поставил его в опасное для жизни или здоровья состояние (ст. 119 УК РК).

¹⁷³ И.Ш. Борчашвили. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (часть 2). – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. С.114

Рисунок 4.3.2. Статистика по уголовным правонарушениям, связанным с неисполнением обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего, ненадлежащим исполнением обязанностей по обеспечению безопасности жизни и здоровья детей, оставлением в опасности несовершеннолетнего за период с 2015 по 2020 год и 10 месяцев 2021 года

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

Обращаясь к правовой статистике, можно увидеть постепенное снижение динамики уголовных правонарушений, связанных с неисполнением обязанностей по воспитанию несовершеннолетнего (с 259 в 2015 г. до 43 в 2019 г., 34 в 2020 г. и 35 за 10 мес. 2021 г.), ненадлежащим исполнением обязанностей по обеспечению безопасности жизни и здоровья детей (с 64 в 2015 г. до 33 в 2019 г., 13 в 2020 г. и 25 за 10 мес. 2021 г.) и оставлением в опасности несовершеннолетнего (с 10 в 2015 г. до 2 в 2018 г., 1 в 2020 г. и 16 за 10 мес. 2021 г.) (рис.4.3.2).

Кроме того, уголовная ответственность установлена за ряд уголовных правонарушений в отношении несовершеннолетних со стороны членов семьи или иных родственников, динамика которых отражена в диаграммах ниже. Правовая статистика по всем вышеуказанным уголовным правонарушениям указывается в целом по всей статье УК РК, без выделения статистики по отдельным составам, содержащимся в соответствующих частях статей. Однако наличие в статистике учета правонарушений, совершенных в семейно-бытовой сфере и в отношении несовершеннолетних, позволяет увидеть общую картину, связанную с домашним насилием, в т. ч. в отношении детей (однако имеется погрешность в том, что оба указанных показателя могут не пересекаться).

Рисунок 4.3.3 Статистика по убийствам матерью новорожденного ребенка, изнасилованиям несовершеннолетних и насильственным действиям сексуального характера в отношении несовершеннолетних за период с 2015 по 2020 год и 10 месяцев 2021 года

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

Динамика и масштабы указанных правонарушений вызывают беспокойство. Количество изнасилований несовершеннолетних: 261 в 2015 г., 123 в 2016 г., 130 в 2017 г., 114 в 2018 г., 154 в 2019 г., 227 в 2020 г. и 219 за 10 мес. 2021 г. Количество насильственных действий сексуального характера в отношении несовершеннолетних ежегодно остается на примерно одинаковом уровне в течение последних 6 лет: 159 в 2015 г., 112 в 2016 г., 124 в 2017 г., 117 в 2018 г., 150 в 2019 г., 169 в 2020 г. и 189 за 10 мес. 2021 г. Убийство матерью новорожденного ребенка ежегодно также остается на примерно одинаковом уровне: 11 в 2015 г., 19 в 2016 г., 5 в 2017 г., 10 в 2018 г., 12 в 2019 г., 6 в 2020 г. и 7 за 10 мес. 2021 г. (рис.4.3.3).

Рисунок 4.3.4 Статистика по отдельным составам уголовных правонарушений в отношении несовершеннолетних за период с 2015 по 2020 год и 10 месяцев 2021 года¹⁷⁴

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

Количество случаев полового сношения или иных действий сексуального характера с лицом, не достигшим 16-летнего возраста: 740 в 2015 г., 458 в 2016 г., 274 в 2017 г., 379 в 2018 г., 377 в 2019 г., 322 в 2020 г. и 303 за 10 мес. 2021 г. Количество случаев развращения малолетних также не снижается, в течении последних 6 лет: 99 в 2015 г., 158 в 2016 г., 151 в 2017 г., 129 в 2018 г., 113 в 2019 г., 115 в 2020 г. и 134 за 10 мес. 2021 г. Наблюдается некоторое снижение случаев вовлечения несовершеннолетнего в совершение уголовных правонарушений: 35 в 2015 г., 28 в 2016 г., 32 в 2017 г., 12 в 2018 г., по 11 в 2019 г. и 2020 г., 6 за 10 мес. 2021 г. Статистика о вовлечении несовершеннолетнего в занятие проституцией демонстрирует следующее: 19 в 2015 г., 12 в 2016 г., 8 в 2017 г., 10 в 2018 г., 6 в 2019 г., 3 в 2020 г. и 6 за 10 мес. 2021 г. Масштабы случаев вовлечения несовершеннолетнего в совершение антиобщественных действий являются минимальными: 4 в 2015 г., по 1 в 2016 г., 2019 и 2020 г., в 2017-2018 г. и за 10 мес. 2021 г. отсутствуют (рис. 4.3.4).

Вышеприведенные тенденции также свидетельствуют о кризисе не только в системе обеспечения детской безопасности в целом, но и в кризисе института семьи как основной ячейки общества, призванной охранять права и интересы ребенка на каждодневной основе.

Помимо вышеуказанных также установлена уголовная ответственность за иные уголовные правонарушения в отношении несовершеннолетних независимо от родственных связей их совершивших: 1) убийство заведомо несовершеннолетнего лица (ч.2 статьи 99 УК РК) и убийство малолетнего лица (ч.3 статьи 99 УК РК); 2) доведение несовершеннолетнего лица до самоубийства или до покушения на самоубийство путем угроз, жестокого обращения или систематического унижения человеческого достоинства потерпевшего (ч.3 статьи 105 УК РК); 3) умышленное причинение тяжкого вреда здоровью в отношении заведомо несовершеннолетнего (ч.2 статьи 106 УК РК); 4) умышленное причинение средней тяжести вреда здоровью в отношении заведомо несовершеннолетнего (ч.2 статьи 107 УК РК); 5) причинение физических или психических страданий в отношении заведомо несовершеннолетнего путем систематического нанесения побоев или иными насильственными действиями, если это деяние не повлекло причинения тяжкого или средней тяжести вреда здоровью (ч.2 статьи 110 УК РК); 6) принуждение к изъятию или незаконное изъятие органов и тканей живого лица для трансплантации либо иного использования, а равно совершение незаконных сделок в отношении органов и тканей живого лица, в отношении заведомо несовершеннолетнего (ч.2 статьи 116 УК РК); 7) заражение заведомо несовершеннолетнего лица венерической болезнью лицом, знавшим о наличии у него этой болезни (ч.2 статьи 117 УК РК); 8) заражение заведомо несовершеннолетнего лица ВИЧ лицом, знавшим о наличии у него этой болезни (ч.3 статьи 118 УК РК); 9) понуждение лица к половому сношению, мужеложству, лесбиянству или совершению иных действий сексуального характера путем шантажа, угрозы уничтожением, повреждением или изъятием имущества либо с использованием материальной или иной зависимости потерпевшего (потерпевшей) в отношении несовершеннолетнего (несовершеннолетней) (ч.2 статьи 123 УК РК); 10) похищение заведомо несовершеннолетнего (ч.2 статьи 125 УК РК); 11) незаконное лишение заведомо несовершеннолетнего свободы, не связанное с его похищением (ч.2 статьи 126 УК РК); 12) незаконное помещение заведомо несовершеннолетнего лица в психиатрический стационар или незаконное удержание в нем (ч.2 статьи 127 УК РК); 13) купля-продажа или совершение иных сделок в отношении несовершеннолетнего, а равно его эксплуатация либо вербовка, перевозка, передача, укрывательство, получение, а также совершение иных деяний в целях эксплуатации (статья 135 УК РК); 14) склонение к потреблению наркотических средств, психотропных веществ, их аналогов в отношении заведомо несовершеннолетнего (ч.3 статьи 299 УК РК).

Однако, учитывая, что совершение данных правонарушений является квалифицирующим признаком состава преступлений, расположенным в различных частях соответствующих статей, правовая статистика по отдельным частям статей не ведется. В этой связи увидеть картину по масштабам и динамике не представляется возможным. Рекомендуется органам правовой статистики усовершенствовать систему учета правонарушений, с выделением статистики по каждой части и квалифицирующему признаку правонарушений.

¹⁷⁴ Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

Зачастую свидетелями домашнего насилия становятся дети. Совершение любого уголовного правонарушения в присутствии несовершеннолетних пагубно влияет на психику, нормальное духовное и эмоциональное развитие несовершеннолетнего. Взрослые правонарушители своим примером преступного поведения оказывают негативное воспитательное воздействие на подростка, который нередко в несовершеннолетнем возрасте или достигнув совершеннолетия, повторяет то, что происходило при нем.

Как справедливо отмечает Уполномоченный по правам человека в РК, необходимо признать совершение уголовного правонарушения в присутствии несовершеннолетних в качестве обстоятельства, отягчающего ответственность и наказание. В этих целях предлагается дополнить часть 1 ст. 54 УК подпунктом 17 следующего содержания: «совершение уголовного правонарушения в присутствии несовершеннолетнего»¹⁷⁵.

Все вышеуказанные составы административных и уголовных правонарушений можно условно обозначить как жестокое обращение с детьми.

По оценкам ВОЗ, жестокое обращение с детьми причиняет страдания детям и семьям и может иметь долговременные последствия. Жестокое обращение приводит к стрессу, который связан с нарушением раннего развития мозга. Экстремальный стресс может нарушать развитие нервной и иммунной систем. Вследствие этого, в зрелом возрасте людям, подвергавшимся жестокому обращению в детстве, угрожает повышенный риск возникновения проблем в области поведения и физического и психического здоровья, таких как: совершение насилия или становление жертвой насилия; депрессия; курение; ожирение; сексуальное поведение высокого риска; незапланированная беременность; вредное употребление алкоголя и наркотиков.

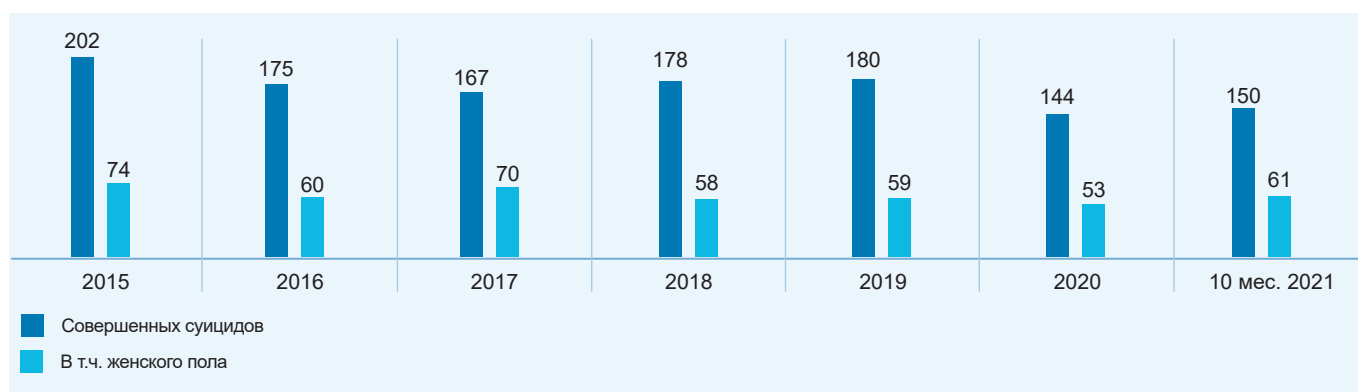
В результате таких последствий для поведения и психического здоровья жестокое обращение может приводить к развитию сердечных и онкологических заболеваний, самоубийствам и инфекциям, передаваемым половым путем¹⁷⁶.

Под руководством ВОЗ группа из 10 международных организаций разработала и одобрила основанный на фактических данных технический пакет под названием «INSPIRE: Семь стратегий по ликвидации насилия в отношении детей». Этот пакет предназначен для содействия странам и сообществам в выполнении Задачи 16.2 ЦУР, заключающейся в том, чтобы положить конец насилию в отношении детей. Каждая буква в слове INSPIRE относится к одной из семи стратегий, многие из которых продемонстрировали свою эффективность в предупреждении нескольких разных типов насилия, а также положительные результаты в таких областях, как психическое здоровье, образование и сокращение преступности.

INSPIRE: Это следующие семь стратегий по ликвидации насилия в отношении детей¹⁷⁷:

- 1) Принятие (Implementation) и обеспечение соблюдения законодательства (например, введение запретов на жестокие дисциплинарные меры и ограничение доступа к алкоголю и огнестрельному оружию);
- 2) Изменение норм (Norms) и ценностей (например, изменение норм, освобождающих от ответственности за сексуальные надругательства над девочками или агрессивное поведение среди мальчиков);
- 3) Безопасные (Safe) условия (например, выявление «горячих точек» в микрорайонах с точки зрения насилия и последующее принятие мер в отношении местных причин путем проведения политики, ориентированной на проблему, и других мероприятий);
- 4) Оказание поддержки родителям (Parental) и воспитателям (например, проведение занятий среди молодых пар, которые впервые стали родителями);
- 5) Повышение доходов (Income) и улучшение экономического положения (например, с помощью микрофинансирования и обучения по вопросам гендерного равенства);

Рисунок 4.3.5 Статистика по совершенным суицидам среди несовершеннолетних за период с 2015 по 2020 год и 10 месяцев 2021 года

Источник: Комитет по правовой статистике и специальным учетам Генеральной прокуратуры Республики Казахстан

¹⁷⁵ Отчет Уполномоченного по правам человека в РК за 2020 год
<https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>

¹⁷⁶ <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>

¹⁷⁷ <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>

6) Ответные действия и оказание поддержки (Response) (например, обеспечение доступа детей, подвергшихся насилию, к эффективной неотложной медицинской помощи и надлежащей психологической поддержке);

7) Обучение (Education) и формирование жизненных навыков (например, обеспечение посещаемости школы и обучение жизненным и социальным навыкам).

Другим серьезным вызовом интересам детей и признаком снижения их защищенности являются масштабы и динамика совершаемых суицидов среди несовершеннолетних.

По оценке ЮНИСЕФ, бытовое насилие также может быть причиной роста высокого уровня суицида в регионе¹⁷⁸.

Несмотря на некоторое относительное снижение динамики совершаемых суицидов (202 с 2015 г. до 180 в 2019 г. и 144 в 2020 г.) и их попыток (485 с 2015 г. до 351 в 2019 г. и 307 в 2020 г.), количество исчисляется сотнями ежегодно (рис.4.3.5) Примечательно, что среди лиц, совершивших суицид, большая часть составляют лица мужского пола (мальчики и подростки) – порядка 60-64%, в то время как большую часть лиц, совершивших попытки суицида, составляют лица женского пола (девочки и девушки) – порядка 72-79%. Данная тенденция требует более глубокого изучения с точки зрения социологии и психологии в контексте домашнего насилия и влияния социальных сетей на психику несовершеннолетних.

Безусловно, за вышеприведенными порой шокирующими цифрами скрываются не менее тяжелые судьбы детей. Примеры насилия в отношении детей в семейно-бытовых отношениях можно получить из ежегодного отчета Уполномоченного по правам ребенка РК (далее – Отчет).

К примеру, жительница города Актау рассказала о неправомерных действиях соседа по отношению к своим несовершеннолетним детям. От имени УПР сделан запрос в органы опеки и попечительства города, после чего специалисты отдела образования и инспектор ювенальной полиции изолировали детей от жестокого отца и поместили в областную детскую больницу. Позже их забрала под расписку родная тётя. О выявленном случае жестокого обращения с детьми с непосредственной угрозой их жизни органы опеки сообщили в прокуратуру города¹⁷⁹.

Наиболее уязвимым является положение дел в детских учреждениях интернатного типа. Согласно отчету Уполномоченного по правам ребенка РК, за многие годы сложилась порочная система круговой поруки как в органах образования, так и в органах социальной защиты.

Об этом свидетельствует вопиющий случай, который имел место в Аягозском специнтернате (КГУ «Аягозский детский центр оказания специальных социальных услуг» Управления координации занятости и социальных программ Восточно-Казахстанской области), представленный в Отчете.

Много раз поступали письменные обращения от родителей воспитанников с жалобами на насилие в интернате, наказания, которые можно отнести к пыткам, необеспечение детей одеждой, питанием, обувью и т. д. Затем поступило сообщение о том, что, по утверждению нескольких воспитанников, в марте 2019 года они неоднократно подвергались сексуальному насилию, – но данное дело было закрыто. Воспитатель, выступивший в защиту своих подопечных и подтвердивший информацию о сексуальном насилии над детьми-инвалидами, добровольно прошёл проверку на полиграфе, которая однозначно подтвердила его правоту. Однако никаких мер предпринято не было.

Как отмечает ЮНИСЕФ, отказы от детей и передача детей на воспитание в интернатные учреждения – это также формы насилия, и дети, воспитываемые в таких учреждениях, считаются особенно незащищенными¹⁸⁰.

Стоит отметить и результаты исследования «Семейно-демографическая политика» 2021 года в рамках которого на вопрос «Как Вы считаете, существует ли в нашем обществе проблема жестокого обращения с детьми в семье?» 66,0% респондентов дали однозначно утвердительный ответ, 28,3% - не согласны с тем, что в казахстанских семьях присутствует проблема жестокого обращения с детьми, 5,8% затруднились с ответом. По сравнению с 2020 годом показатель обеспокоенности проблемой жестокого обращения с детьми в семье вырос на 7,8%¹⁸¹.

Учитывая вышеизложенное в целях недопущения представленных выше примеров насилия над детьми необходимо реализовать рекомендации ВОЗ, опубликованные в Докладе о положении дел в мире в области профилактики насилия в отношении детей за 2020 г.:

- обеспечить прямую ответственность министров за реализацию стратегий по формированию норм и ценностей, поддержки родителей и ухаживающих за ребенком лиц, созданию безопасной среды и повышению уровня доходов и улучшению экономического положения, которые не всегда четко увязаны с существующими функциями и обязанностями в данном секторе;
- обеспечить включение стратегий и подходов INSPIRE в национальные стратегические программы и использовать потенциал, накопленный в секторах экономики, образования, трудоустройства, здравоохранения и социального развития в области предотвращения насилия;

¹⁷⁸ <https://www.unicef.org/eca/ru>

¹⁷⁹ Отчет о деятельности за 2020 год Уполномоченного по правам ребенка в Республике Казахстан https://bala-ombudsman.kz/wp-content/uploads/2021/02/otchet_upr_2020.pdf

¹⁸⁰ <https://www.unicef.org/eca/ru/>

¹⁸¹ Социологическое исследование «Семейно-демографическая политика» / Нур-Султан: НАО «Казахстанский институт общественного развития «Рухани жаңғыру», 2021. – 101 с.

- уделять приоритетное внимание сбору данных по ключевым показателям, связанным с насилием, в рамках регулярной отчетности по ЦУР и использовать их для установления поддающихся измерению целевых показателей в национальных планах действий на основе данных;
  - существующие национальные планы действий должны быть критически проанализированы с учетом стандартов передовой практики и при необходимости пересмотрены в целях обеспечения большей целенаправленности, измеримости, подотчетности, актуальности и привязки к конкретным срокам
  - провести репрезентативные национальные обследования, в том числе по вопросам насилия в отношении детей;
  - улучшить сбор данных об уголовных и административных правонарушениях в отношении детей.
- Следует по примеру зарубежного опыта усилить защиту детей от любых форм насилия и жестокого обращения с ребенком, включая ответственность за кибербуллинг (психологическое преследование).

Таким образом, анализ приведенных данных свидетельствует о необходимости пересмотра государственной политики по обеспечению детской безопасности и принятии конкретных мер законодательного и правоприменительного характера.

1. Учреждения начального и среднего образования являются основным звеном формирования у несовершеннолетних системы взглядов на вопросы насилия. Однако в детских садах и школах имеют место случаи деструктивного воздействия на психику ребенка со стороны персонала посредством определенного рода дисциплинарных мер, которые вместо воспитательного эффекта впоследствии способствуют воспитанию поколения, толерантного к насилию, или даже более того – приемлющего насилие в качестве способа самоутверждения и решения проблем. В этой связи МОН РК рекомендуется провести работу по методологическому обеспечению, созданию среды, свободной от всякого психологического и физического насилия и нулевой терпимости к любым проявлениям насилия, а также провести мониторинг данных о ситуации с применением дисциплинарных мер в отношении учащихся образовательных учреждений.

2. По примеру зарубежного опыта усилить защиту детей от любых форм насилия и жестокого обращения с ребенком, включая ответственность за кибербуллинг. В этой связи рекомендуется Генеральной прокуратуре РК совместно с МВД РК рассмотреть вопрос введения уголовной ответственности за психологическое преследование несовершеннолетних.

3. Правовая статистика наглядно свидетельствует о кризисе в системе обеспечения детской безопасности. Растет количество уголовных правонарушений в отношении несовершеннолетних. Тенденция заключается в том, что такая преступность связана с чрезмерно высокой доверчивостью детей, их подверженностью страхам рассказать о своих переживаниях и неприятных ситуациях, недостатком информирования. В этой связи рекомендуется МИОР РК совместно с МОН РК на регулярной основе проводить информационно-просветительскую кампанию по обучению детей и их родителей (членов семей) вопросам самозащиты и использования служб доверия с целью профилактики и предотвращения совершения уголовных правонарушений в отношении несовершеннолетних.

4. В настоящее время правовая статистика демонстрирует данные только по статьям УК РК и КоАП РК в целом, без детализации по составам, содержащимся в частях соответствующих статей. Вместе с тем многие уголовные правонарушения общего характера содержат в качестве квалифицирующего признака их совершение в отношении несовершеннолетнего. В этой связи Генеральной прокуратуре РК рекомендуется усовершенствовать систему учета правонарушений, с выделением статистики по каждой части и квалифицирующему признаку правонарушений.

5. Учитывая негативное воспитательное воздействие на психику ребенка, рекомендуется Генеральной прокуратуре РК совместно с МВД РК рассмотреть вопрос установления в качестве обстоятельства, отягчающего уголовную ответственность и наказание совершение уголовного правонарушения в присутствии несовершеннолетних.

6. По-прежнему вызывает беспокойство масштабы и динамика совершаемых суицидов среди несовершеннолетних, где причины большинства случаев по данным правовой статистики являются неопределенными. В этой связи МОН РК совместно с МИОР РК рекомендуется провести исследование причин и обстоятельств, связанных с суицидом среди несовершеннолетних, в том числе, с точки зрения социологии и психологии в контексте домашнего насилия и влияния социальных сетей на психику несовершеннолетних.

ГЛАВА V. ОБЩЕСТВЕННОЕ ВОСПРИЯТИЕ ПРОБЛЕМЫ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ

5.1 ВОСПРИЯТИЕ СЕМЕЙНО-БЫТОВОГО НАСИЛИЯ В ОБЩЕСТВЕННОМ СОЗНАНИИ

Факторы общественного восприятия семейно-бытового насилия можно разделить на внешние и внутренние. Внешние факторы имеют социальную природу и формируются под воздействием общественного мнения, внутренние факторы зависят от индивидуальных характеристик и личного бэкграунда человека.

«НОРМАЛИЗАЦИЯ» НАСИЛИЯ

К внешним факторам общественного восприятия относится стереотипность ожидания увидеть привычное из прошлого опыта. Жертвы насилия часто видели сцены насилия в детстве и, даже ощутив на себе физическое насилие, не считают это критичным. Эксперты и пострадавшие отмечают, что в обществе наблюдается «нормализация» насилия в семьях.

«...женщины, которые сталкиваются с насилием в семье, считают, что это нормально, они не об-суждают эту тематику, то есть они ее не поднимают, потому что это рассматривается как что-то абсолютно нормальное»

(национальный консультант UNICEF, г.Нур-Султан).

«для нас, для казахов, это нормально, если женщин бьют, значит любят»

(психолог, Консультант кризисного центра, г.Нур-Султан).

«...да, я от своих подруг знаю, их тоже избивают, но они никуда не обращаются, они считают, что это нормально, значит любят»

(пострадавшая от семейно-бытового насилия, г.Щучинск).

Многофакторность основания для женщины не обращаться за помощью объясняется экономической зави-симостью, нерешенностью жилищного вопроса и менталитетом.

«... или потому что они в финансовом и экономическом отношении зависят от своего партнера, от его статуса, зарегистрирован этот брак или не зарегистрирован, поэтому они не прибегают к помощи правоохранительных органов, они не обращаются в организации»

(национальный консультант UNICEF, г.Нур-Султан).

«Бытовое насилие все равно в семье происходит, просто умалчивается. И это связано с традици-онными взглядами семьи, отношением родителей женщины и материальным состоянием. Например, если у женщины нет собственной квартиры и сложно найти работу, то она, конечно, не будет ухо-дить от мужа-тирана»

(пострадавшая от семейно-бытового насилия, г.Жезказган).

«Многие молчат в силу своего менталитета, «уют», терпите, и все будет хорошо. Бояться, что у них нет заработка и денег, что пропадут. Молчат, потому что это уже привычка»

(Консультант кризисного центра, г.Нур-Султан).

Нежелание и неготовность жертвы открыто говорить о случаях насилия, опрошенные связывают с мента-литетом и влиянием религии.

С позиции общества наблюдаются установки в обвинении жертвы. Респонденты отмечают, что в обще-ственном восприятии женщина сама виновата в фактах насилия, спровоцировав агрессора.

«...это она сама виновата, она давила, она спровоцировала и так далее... в глазах социума, виновна все-таки она»

(психолог, г.Нур-Султан).

«Наши родственники, шутя, говорили, что женщина сама виновата. Оправдывали, что он выпивает, а в целом он хороший, то есть он не всегда такой плохой, они не хотят, чтобы их дети росли без отца, боялись, как будут жить, если уйдут, потому что они материально не могли себе позволить это»

(пострадавшая от семейно-бытового насилия, г. Шымкент).

«...если допустим ребенок видит, что в семье маму постоянно избивают, и начинает проецировать на своей семье в будущем»

(сотрудник МВД, г.Нур-Султан).

Для наиболее эффективной борьбы с домашним насилием важно формировать нетерпимость к насилию в казахстанском обществе, бороться с так называемым «виктим-блеймингом» – обвинением жертвы в том, что она сама виновата в совершенном над ней насилии. Анализ данных массового опроса и экспертных интервью говорит о неоднозначности общественного восприятия проблемы семейно-бытового насилия в казахстанском обществе. Так, 86,3% опрошенных считают, что семейно-бытовое насилие неприемлемо ни при каких обстоятельствах, почти одна десятая часть (9,5%) респондентов считает, что оно допустимо в зависимости от ситуации и 4,2% затруднились с ответом.

В региональном разрезе выделяются Мангистауская область и г.Шымкент – 100% респондентов из этих областей считают, что домашние насилие недопустимо ни при каких обстоятельствах. Такое же мнение имеют 98,2% респондентов из Жамбылской области, 98,1% из Костанайской области, 97,9% из Актыубинской области, 95% из Карагандинской области, 93,8% из Атырауской области, 91,3 из Восточно-Казахстанской области. 23,6% респондентов из Алматинской, 20,7% из Туркестанской, 18,2% из Северо-Казахстанской, 16,7% из Ақмолинской, 13,5% из Западно-Казахстанской областей допускают домашнее насилие в зависимости от ситуации. При этом 22,5% респондентов из Кызылординской области затруднились ответить на данный вопрос.

В разрезе областей наблюдается существенная разница во мнении респондентов относительно того, на ком в первую очередь лежит вина за домашнее насилие.

Мнение о том, что вина за семейно-бытовое насилие лежит прежде всего на жертве преобладает в Костанайской области (11,3%), городах Алматы (9,8%), Шымкент (7,8%), Восточно-Казахстанской (6,3%) и Атырауской областях (6,3%).

По данному вопросу не наблюдается значительных гендерных различий: примерно одинаковое число женщин (56,1%) и мужчин (56,8%) считает, что вина за насилие лежит на том, кто совершает насилие. 4,3% женщин и 4,9% мужчин считают, что вина за насилие лежит на жертве. 31,3% мужчин и 28,9% женщин полагают, что вина за домашнее насилие лежит и на агрессоре и на жертве. При этом доля женщин, акцентирующих внимание на роли ближайшего окружения в провокации насилия, несколько выше, чем мужчин (5,6% и 3,8% соответственно).

Интересна корреляция в разрезе образования: чем ниже уровень образования, тем выше доля, тех кто возлагает вину за случившееся на агрессора. У людей с высшим образованием чаще, чем у других преобладает мнение, что виноваты обе стороны: как агрессор, так и жертва. Возможно это объясняется тем, что чем выше образование, тем ниже склонность к абсолютизации (табл.5.1.1).

Таблица 5.1.1 Мнение респондентов относительно того, на ком в первую очередь лежит вина за домашнее насилие, в разрезе образования

Ответы	Незаконченное среднее	Среднее	Профессионально-техническое, среднее специальное	Незаконченное высшее	Высшее
На том, кто совершает домашнее насилие	81,8	61,0	59,2	51,9	50,4
На жертве	4,5	3,5	4,7	5,8	5,0
И на агрессоре, и на жертве	13,6	26,4	29,1	30,8	33,8
На ближайшем окружении, родственниках, друзьях, соседях и т.д.	0,0	6,1	3,2	5,8	5,5
Затрудняюсь ответить	0,0	3,0	3,8	5,8	5,3

По мнению экспертов насилие стало нормой в казахстанском обществе из-за отсутствия определения, что такое насилие. Особенно это касается психологического насилия, которое не идентифицируется жертвой как насилие как таковое, но имеет риски перерасти в физическое.

«В Казахстане плохо идентифицируется насилие. Люди плохо понимают, что, когда им грубят, это тоже проявление психологического насилия. С физическим насилием встречаемся довольно часто с детства, в юности, во взрослой и пожилой жизни. Насилие для нас не проблема, а норма... В казахстанской воспитательной системе- это (физическое насилие) норма, во дворе можно увидеть, как ребенка швыряют, толкают, и мало кто вмешивается... Нормально, что мама бьет за то, что получил двойку»

(социолог, г.Нур-Султан).

«...если даже шлепнет и обзовет, то думают, что это такая манера общения и не воспринимают как насилие»

(социолог, специалист по гендерным вопросам, г.Нур-Султан).

Отдельную роль в формировании восприятия «насилие – это норма» играют сотрудники правоохранительных органов, которые могут даже подтолкнуть жертву вернуться к агрессору.

«...полицейские сами говорят: «Куда ты денешься, вот я смотрю, у тебя работы нет, ты сидишь с ребенком, ты к родителям сможешь вернуться, там у тебя брат женатый, ты со снохой и детьми уживешься, может быть ты все-таки потерпишь, справишь мужа своего?»

(директор Общественного Фонда «Центр семейного успеха»).

ПОДДЕРЖКА

Женщина часто остается один на один со своей проблемой, не имея поддержки со стороны даже своих родственников. Их позиция также оправдывается менталитетом и позором в глазах окружения. Таким образом, родители ставят в приоритет общественное мнение, а не жизнь и счастье своего ребенка.

«Один мой родственник сильно выпивал, они развелись с женой, потому что ее поддержала семья. Если родители женщины не поддерживают ее в этом, то она остаётся дальше»

(пострадавшая от семейно-бытового насилия, г. Шымкент).

«...женщина часто остается одна с этой проблемой, потому что, когда она выходит замуж и, допустим, что-то не складывается в ее семье, ее родители не принимают обратно, то есть ей не куда идти, потому что раз она вышла замуж и ушла в другую семью, это позор для родителей этой женщины»

(национальный консультант UNICEF, г.Нур-Султан).

«Яғни, олар (родителям – прим.) үшін қайтып келген қыз, Қызылордалықтар үшін, баланың тағдыры ұяттан жоғары болып тұр ғой, баласының, немересінің тағдырынан ұят жоғары болып тұр ғой»

(пострадавшая от семейно-бытового насилия, г.Кызылорда).

Для некоторых пострадавших влияние общественного мнения значительно превышает инстинкты самосохранения: пострадавшие готовы терпеть насилие и жить с агрессором, даже ценой своей жизни.

«...мама жила под девизом «лучше смерть, чем развод»

(психолог, г.Нур-Султан).

Тем не менее в случае обращения за поддержкой одна из пострадавших от семейно-бытового насилия отметила, что получала помощь и сочувствие только от женщин.

Хотя ближайшее окружение пострадавшей может быть осведомлено о случаях насилия, но не предпринимать никаких действий.

«...после этого общество начинает писать и говорить, а где они были до этого, они же все видели и знали, даже те же самые родственники пишут в комментариях «да, да он ее постоянно бил»

(Консультант кризисного центра, г.Нур-Султан).

«...рядом с агрессором может находиться его брат, друг или знакомый, который все видит и не вмешивается»

(Консультант кризисного центра, г.Нур-Султан).

ВОСПИТАНИЕ

Большую роль в формировании установок на «нормализацию» насилия в семье играет воспитание. Изначальное определение женщины ниже мужчины, культивирование ценностей послушания и спокойствия, подчинения и неполноценности женщины без мужчины, а также обесценивание эмоций в случае насилия – эти факторы создают основу для семейно-бытового насилия.

«Девочкам говорят «ты должна быть послушной, спокойной». Изначально прививаем чувство неполноценности и подчиненности. В системе иерархии нашего общества девушки находятся «ниже плинтуса». Отец, брат, дядя выше тебя, потом появляется муж – глава семьи. Ничего страшного, что муж поколачивает раз в неделю, она должна терпеть и быть такой-то – такой-то. Часто жертвы насилия думают,

что, если она не вернется, то будет еще хуже, то есть он будет искать, воровать детей, ловить где-то, поэтому легче терпеть все это за дверями дома, когда никто не видит и не стыдно»

(социолог, г.Нур-Султан).

«Женщинам кажется, что она защищена, если у нее есть муж, хоть и непутевый. А развод для них – это конец света»

(Консультант кризисного центра, г.Нур-Султан).

Одной из причин толерантности к насилию эксперты считают методы воспитания, основанные на физическом насилии в детстве: подзатыльники, оплеухи, толчки, щипки и т.д.

«...женщина не может пожаловаться на мужа, потому что она выносит сор из избы, женщина воспитывает ребенка оплеухами, потому что в отношении нее делалось то же самое в семье, это являлось нормальным»

(национальный консультант UNICEF, г.Нур-Султан).

Систематическое и многолетнее насилие не является для женщин основанием для обращения за помощью. Жертвы привыкают постепенно к подобному обращению, и только при общении с другими людьми, психологами в кризисных центрах начинают оценивать свою ситуацию и стремиться к ее исправлению.

«... женщины, подвергающиеся насилию на протяжении многих лет, они говорили о том, что узнали, что это неправильно, они жили и думали, что он поднимает руку на нее, это вполне нормально, соответственно только, пообщавшись с другими людьми спустя какое-то время, они постепенно стали приходить к мысли о том, что может быть здесь в семейной ситуации что-то не так, может быть, что-то надо исправлять...»

(психолог, г.Нур-Султан).

ИНФОРМИРОВАНИЕ

Эксперты признают, что факты семейно-бытового насилия были всегда, но благодаря публикации отдельных активистов в социальных сетях они получили общественную огласку. Артикуляции проблемы позволяет внедрить установки на снижение насилия как нормы в обществе.

«СБН было всегда, просто раньше умалчивалось. Сейчас в век информационных технологий люди узнают, блогеры, активисты освещают, куда надо обращаться»

(Консультант кризисного центра, г.Нур-Султан).

«...когда стали говорить о насилии, это вызвало такой резонанс, пошли первые случаи защиты женщин, пострадавших от насилия, сейчас уже это не табуированная тема, сейчас по крайней мере СМИ, активисты, имеют право голоса и они говорят об этом, и благодаря тому что они говорят, они услышаны государством, властью, государство начинает реагировать, это очень хорошо»

(консультант ООН по вопросам СБН, г.Нур-Султан).

Роль средств массовых коммуникаций и социальных сетей в трансляции ценностей, моделей поведения и установок значительна. Эксперты проявляют обеспокоенность отсутствием социальной ответственности общественных деятелей и блогеров, вещающих на национальных каналах и имеющих большое число подписчиков.

«...нужно очень плотно работать с национальным телевидением, вот это вот беда, канал «Қазақстан», я не буду говорить фамилии, которые говорят это нормально быть второй женой, это нормально терпеть, главное деньги приносит, вот с этим всем надо работать, вы знаете, у нас не регулируется, есть люди, они слушают не министра, а подписаны на блогеров, они транслируют все, у них нет социальной ответственности перед своими подписчиками ... что все казахское – это традиционное и все плохое»

(консультант ООН по вопросам СБН, г.Нур-Султан).

Таким образом в обществе не существует однозначной позиции по поводу домашнего насилия, практически отсутствует социальная нетерпимость к данному феномену, имеет место виктим-блейминг (оправдывание агрессора и обвинение жертвы). На это влияет комплекс внутренних и внешних факторов, которые нередко способствуют тому, что даже сама жертва начинает верить в то, что она сама виновата в совершенном над ней насилии.

5.2 РЕПРЕЗЕНТАЦИЯ СЕМЕЙНОГО НАСИЛИЯ В СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ И СОЦИАЛЬНЫХ МЕДИА

Как уже отмечалось в предыдущих разделах национального доклада (см., например, 1.3 Виды и признаки семейно-бытового насилия) семейно-бытовое насилие длительное время находилось вне общественного внимания. Глобально ситуация начала меняться последние 30-50 лет, когда о насилии стало принято говорить. Казахстан движется в этом направлении с определенным опозданием, поскольку повышенное внимание общественности к проблеме семейно-бытового насилия появляется лишь в последние годы. Рост внимания к данной проблеме можно наблюдать как в медийных скандалах со знаменитостями, так и в историях обычных людей, ставших, к сожалению, печально известными. При этом последние пару лет общественное внимание к проблеме значительно возрастает. Например, «Жена – фильм о домашнем насилии в Казахстане» посмотрели на youtube более полу-миллиона человек¹⁸². Это далеко не единственный фильм о казахстанском насилии. В 2020 году также на youtube были представлены почти часовой фильм о домашнем насилии «Беги» и фильм от Хабар NEWS.

Помимо документальных фильмов наблюдается рост числа материалов о семейно-бытовом насилии на информационных сайтах и в социальных сетях¹⁸³. При этом сразу отметим, что нет достаточных оснований утверждать, что рост внимания связан с ростом масштабов проблемы. Статистические данные говорят скорее о небольшом сокращении ее масштабов в последние годы (смотрите раздел 4.1.1, а также последующую дискуссию в рамках данного раздела). Таким образом, в последние годы о семейно-бытовом насилии становится принято говорить, тема становится актуальной и социально-значимой. В этой связи возникают вопросы, о чем и как в данном случае принято говорить? Какие особенности развития данной дискуссии?

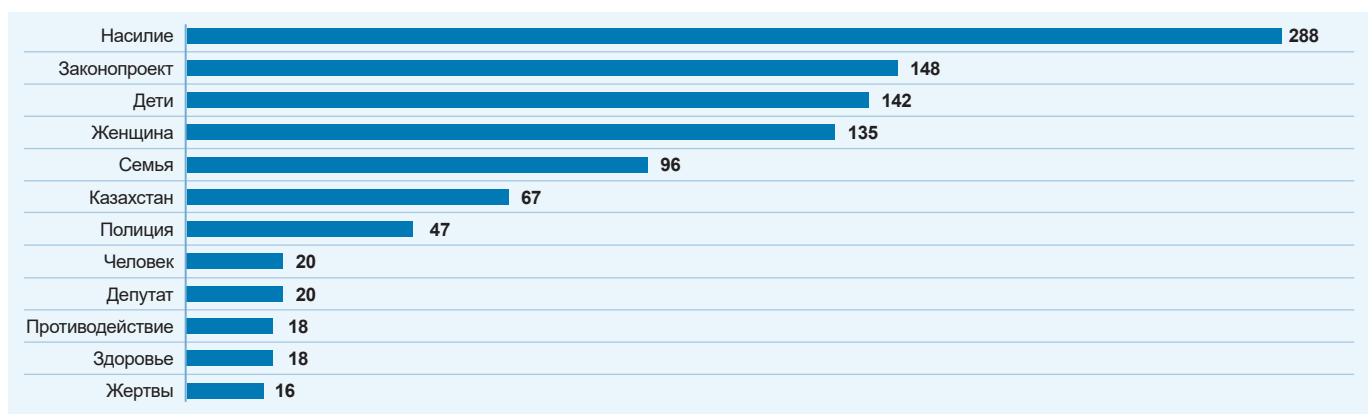
По этой причине необходим более детальный анализ репрезентации семейного насилия в средствах массовой информации и социальных медиа для лучшего понимания того, как трансформировалась общественная дискуссия о СБН в Казахстане. Для этих целей был проанализирован широкий массив публикаций о семейно-бытовом насилии, опубликованный в казахстанских СМИ.

На основе материалов сайтов <https://tengrinews.kz/>, <https://365info.kz/> и <https://vlast.kz/> были собраны статьи за последние 2 года по соответствующим рубрикам: семейное насилие, семейно-бытовое насилие. Затем в программной среде R был проведен машинный анализ текста с использованием приложения Quanteda. В ходе анализа были замерены частоты употребления различных слов, совпадение слов, рассчитан коэффициент лексического разнообразия.

По результатам анализа (рисунок 5.2.1). наиболее популярным словом было «насилие» и его производные, которое встретилось в текстах около 300 раз. Учитывая, что тексты были взяты из рубрики бытовое насилие, то высокая частота появления слова «насилие» ожидалась. Вторым по популярности были слова «закон» и «законопроект». Это связано прежде всего с активной общественной дискуссией по поводу законопроекта «О противодействии семейно-бытовому насилию». Отметим также, что относительно частое появление термина «депутат» также связано с обсуждением законопроекта на страницах СМИ.

Если взять на рассмотрение другой временной период, то частота появления данного слова в дискуссиях о семейно-бытовом насилии значительно снизится. Далее следует группа терминов, тесно связанных с понятием семьи. Это конечно сама семья, а также дети и женщина.

Рисунок 5.2.1. Частота упоминания терминов при обсуждении семейно-бытового насилия

¹⁸² Ссылка на фильм: <https://www.youtube.com/watch?v=NrpCts9jyNs>. Также важно отметить следующее: полмиллиона просмотров может показаться, что это не так много, поскольку мы знаем видео на сервисе, получающие десятки миллионов просмотров, но все нужно учитывать особенности. Это казахстанский контент, ориентированный на казахстанскую аудиторию, которая не столь многочисленная (несколько миллионов человек); это не минутный развлекательный ролик, а без малого часовой фильм на достаточно тяжелую для восприятия тематику. Фильм действительно пользовался большим вниманием, о чем также свидетельствует более семи тысяч комментариев под видео.

¹⁸³ Появление социальных проблем на повестке дня представляет собой своеобразный «свободный микрофон»: проблема может существовать длительное время, но она при этом не получает информационной огласки. Так, каждый, у кого есть доступ к «микрофону» (владелец СМИ, популярные блогеры, известные журналисты, знаменитости и т.д.), не хотят или не могут по различным причинам начинать первыми говорить о данной проблеме. Однако, как только находится первый, информационная блокада исчезает, о проблеме начинают говорить все, у кого есть доступ к микрофону. Таким переломным моментом в случае семейно-бытового насилия в казахстанских реалиях стали драматические события с Баян Есентаевой. После этого количество сообщений, связанных с проблемами семейно-бытового насилия, в информационном поле значительно выросло.

Далее по частоте появления идут представители правоохранительных органов. При этом нужно отметить, что частота их появления относительно невысокая. Так, частота появления в текстах слова «полиция» более чем в шесть раз реже чем слова «насилие». К сожалению, крайне редко в текстах появляется термины связанные с мерами противодействия насилию. Например, слово «противодействие» встречается в 16 раз реже по сравнению со словом «насилие». Причем зачастую появляется лишь в текстах, посвященных обсуждению законопроекта.

Наконец, в ходе анализа был замерен коэффициент лексического разнообразия, средний показатель которого равен 0,49 (единица указывает на максимальное лингвистическое разнообразие; ноль, наоборот, говорит об его полном отсутствии), что говорит о низкой степени разнообразия в тексте. Это указывает как на относительно ограниченный словарный запас, который используется при обсуждении темы, но также является косвенным свидетельством однобокости при обсуждении проблемы семейно-бытового насилия (то есть, в случае различных текстов мы имеем примерно одно и то же повествование с использованием похожего словаря).

Следует обратить внимание на то, какие именно проявления семейно-бытового насилия получают широкое освещение в СМИ и социальных сетях. Прежде всего это насилие в отношении женщин и детей. Например, на сайте <https://365info.kz/> большинство материалов по теме «бытовое насилие» акцентирует внимание на агрессию мужчин к женщинам. Из 55 материалов по данной тематике более чем в 60% описываются случаи агрессии мужчин по отношению к женщинам. Далеко не все статьи фиксируют внимание именно на мужской агрессии по отношению к женам, однако в качестве иллюстраций семейного насилия в подавляющем большинстве случаев используются именно примеры агрессии со стороны мужа или интимного партнера мужского пола.

В случае насилия по отношению к детям распределение агрессоров по полу выглядит иначе. Если, к примеру, вновь обратиться к материалам <https://365info.kz/> по теме «жестокое обращение с детьми», то в более чем половине материалов в качестве агрессора фигурирует женщина (мать или мачеха). Материалов, акцентирующих внимание на насилии между братьями-сестрами или на насилии, направленное от детей к родителям, очень мало.

В публикациях часто приводятся шокирующие примеры домашнего насилия, нередко заканчивающиеся трагедией. На сайтах информационных изданий и в социальных медиа не представляет труда найти рассказы о жестоких избиениях, нападениях с ножом, поджогах и т.д. В целом подача материала напоминает криминальную хронику (каковой, впрочем, она и является).

Значительно меньше материала связано с освещением проблем ментального насилия. Хотя последняя форма имеет значительно большее распространение, чем физическое насилие, но оно явно не столь широко представлено при освещении проблемы в СМИ¹⁸⁴. Скорее всего причина смещения скрывается в стремлении журналистов использовать шокирующий контент для привлечения внимания. Действительно истории о случаях физического насилия оказывают больше воздействия на аудиторию. Оно находит значительно больший эмоциональный отклик у людей. В целом, материалы по данной тематике апеллируют прежде всего к эмоциональной стороне. Однако, нужно понимать, что активная презентация насилия имеет противоречивый эффект. С одной стороны, особенно на первоначальных этапах подобная презентация насилия вызывает жестокое отторжение. Однако, по мере роста подобных материалов в информационном пространстве начинает развиваться эффект нормализации. По мере всё большего представления материалов, несмотря на неприятие и осуждение насилия, оно постепенно начинает восприниматься как нечто нормальное (пусть и негативное, но нормальное явление). Проявления этого можно наблюдать по комментариям, выражающим усталость аудитории. Более того, процесс нормализации усиливается по мере того, как информация о семейно-бытовом насилии начинает транслироваться различными информационными каналами, а не только информационно-новостными. Например, освещение семейно-бытового насилия в сфере культуры может принимать такие формы, которые будут нормализовать данные практики. Часть этих практик встречает сопротивление со стороны активистов, борющихся с домашним насилием, например, интерес представляет случай Фаризы Оспан, которая обратила внимание на проблему презентации домашнего насилия в культурном поле еще в 2019 году¹⁸⁵. Показателен случай как с одним из выпусков телесериала «Не сериал», в котором учительница пытается оправдать ударившего ее мужа.

Общественные активисты пытались получить разъяснения, а затем обратились в правоохранительные органы с просьбой проверить выпуск на наличие элементов, пропагандирующих насилие. Таким образом, активная ретрансляция семейно-бытового насилия в информационном поле может иметь достаточно противоречивый эффект.

Для более действенного распространения информации о семейно-бытовом насилии в СМИ важно знать, из каких источников информации казахстанцы чаще всего узнают об этой проблеме и использовать эти источники как основные каналы передачи информации. Поэтому в рамках исследования респондентам был задан вопрос: «Из каких источников Вы чаще всего узнаете о домашнем насилии?» большинство респондентов выбрало варианты ответа «Интернет и социальные сети» (70,2%) и «телевидение» (62,8%) (табл.5.2.1).

Поскольку социальные сети и Интернет являются первоочередным источником информации о домашнем насилии, респондентам был задан вопрос из каких именно социальных сетей и мессенджеров они получают информацию об этой проблеме. Большая часть опрошенных узнает о семейно-бытовом насилии из социальных сетей Instagram (63,8%) Facebook (21,5%) и мессенджера Whatsapp (36,1%) (табл.5.2.2).

¹⁸⁴ Конечно имеются исключения, например, Ковязина К. Одомашненное насилие. 27 ноября 2019. <https://vlast.kz/avtory/36193-odomasnennoe-nasilie.html>. В данной статье подробно обсуждаются различные формы семейно-бытового насилия.

¹⁸⁵ «Күйеуінен таяқ жемеген әйел - әйел емес!»: Әйелге қол көтеру енді театр сахналарында да дәріптеліп жатыр. <https://stan.kz/kuyeuinen-tayak-zhemegen-ayel---ayel-emes-otandik-arnal-325194>

Таблица 5.2.1. «Из каких источников Вы чаще всего узнаете о домашнем насилии?»

Источники информации о домашнем насилии	% по столбцу
Телевидение	62,8
Газеты и журналы	12,1
Радио	3,9
Интернет и социальные сети	70,2
Друзья, знакомые	29,5
Не получаю такой информации	5,4
Затрудняюсь ответить	0,7

Таблица 5.2.2 «Из каких социальных сетей и мессенджеров Вы чаще получаете информацию о домашнем насилии?»

Социальные сети и мессенджеры	% по столбцу
Facebook	21,5
VK	7,6
Instagram	63,8
TikTok	6,8
Whatsapp	36,1
Telegram	9,6
Mail.ru	2,1
Twitter	0,9
Одноклассники	7,0
YouTube	1,4
Не пользуюсь социальными сетями и мессенджерами, нет интернета	5,6
Затрудняюсь ответить	9,7

По результатам опроса доля респондентов, получающих информацию о домашнем насилии из социальных сетей и Интернета выше на 18,5%. Тем не менее доля информации, получаемой посредством телевидения в городе, также является довольно большой (табл. 5.2.3). Поэтому при освещении проблемы насилия в городской и сельской местности следует делать упор на Интернет и социальные сети и телевидение.

Как в городской, так и в сельской местности, наиболее популярными источниками информации о домашнем насилии являются социальные сети Instagram (68,8% в городской местности и 56,1% в сельской местности), Facebook (21,2% в городской местности и 22,0% в сельской местности) и мессенджер Whatsapp (38% в городской местности и 33,3% в сельской местности) (табл. 5.2.4).

Таблица 5.2.3 Из каких источников Вы чаще всего узнаете о домашнем насилии? (в разрезе город/село). в %

Тип населенного пункта	Тип населенного пункта	
	Город	Село
Телевидение	65,6	58,5
Газеты и журналы	12,5	11,6
Радио	3,8	4,0
Интернет и социальные сети	77,5	59,0
Друзья, знакомые	28,5	31,2
Не получаю такой информации	3,8	7,8
Затрудняюсь ответить	0,7	0,8

Таблица 5.2.4 Из каких социальных сетей и мессенджеров Вы чаще всего получаете информацию о домашнем насилии? (в разрезе город/село)

	Городская местность	Сельская местность
Facebook	21,2	22,0
VK	6,7	9,1
Instagram	68,8	56,1
TikTok	7,0	6,6
Whatsapp	38,0	33,3
Telegram	10,5	8,3
Mail.ru	2,0	2,3
Twitter	1,0	0,8
Одноклассники	6,5	7,8
YouTube	1,8	0,8
Не пользуюсь социальными сетями и мессенджерами, нет интернета	6,0	5,1
Затрудняюсь ответить	6,8	14,1

Также важно обратить внимание на особенности подачи материала, использование различных аргументов и доказательств. Зачастую подача материала ограничивается тем, что в статистике называется анекдотичным доказательством (или представлением одной истории, на основе которой формируется впечатление, что это является общей тенденцией). Несмотря на отдельные исключения¹⁸⁶, при подаче материала явно не хватает аналитики, опирающейся на более широкие данные (а не единичные примеры) и работу со статистикой, имеется дефицит теоретического понимания/объяснения причин насилия. Все это не позволяет продвинуться дальше эмоционального восприятия контента и глубже понять причины домашнего насилия.

При появлении аналитических данных в материалах быстро становится заметным недостаток надежных механизмов проверки фактов (fact checking). Наиболее ярким примером этого является распространенный кейс о 400 женщинах, погибающих ежегодно от семейно-бытового насилия. Это утверждение несложно найти, как на информационных сайтах, так и в социальных сетях: «ежегодно в Казахстане около 400 женщин (и это только по официальным данным!) погибают от домашнего насилия», «по данным НПО «Союз кризисных центров в Казах-

¹⁸⁶ Михайлиди, Е., Жартиева, А., Курмангазина, Н. Победившее насилие. 22 февраля 2021. <https://vlast.kz/obshhestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>

стане», в стране ежегодно около 400 женщин погибают от домашнего насилия» и т.д. Причем важно отметить, что эта цифра тиражируется из года в год, можно найти отсылку в материалах датируемых 2018, 2019, 2020 и 2021 годом. Однако при работе с данными трудно найти фактическое подтверждение данному утверждению. Создается впечатление, что ситуация из года в год остается неизменной. Официальные данные по правовой статистике ничего подобного не показывают, ни в один из годов доля жертв среди женщин по статье 99 «Убийство» не достигла отметки в 400 человек (причем в данном случае среди убитых не только жертвы бытового насилия). Например, последние 3-4 года, когда информация о 400 женщин, погибающих от семейного насилия ежегодно, наиболее широко транслировалась, демонстрируют иные результаты. Так, 2018 году было зафиксировано 823 убийства, 223 убитых были женщинами (вероятно далеко не все из них были убиты вследствие семейного насилия; в 2019 году зафиксировано 747 убийств из них 164 были женщинами, в 2020 году было зафиксировано 632 убийства, 134 убитых были женщинами).

Вероятно, данная цифра разошлась по информационным порталам и социальным сетям после заявления в 2016 г. генерального прокурора Жакипа Асанова о 316 суицидах среди женщин¹⁸⁷. Причем и здесь возникают определенные сомнения. Так, в 2015 году действительно 363 женщины были потерпевшими по статье «доведение до самоубийства». Однако нужно понимать, что это был очень тяжелый год для казахстанцев в социально-экономическом плане. Количество дел по статье «доведение до самоубийства» в 2015 году было значительно больше по сравнению с предыдущими и предшествующими годами. Так, этот показатель на 70% выше среднего, если взять период 2015-2020 годы, и более чем в два раза выше, если рассчитать по декаде. Поэтому есть все основания утверждать, что в 2015 году не семейно-бытовое насилие основная причина самоубийств среди женщин. Более того, статистические данные демонстрируют в последние годы снижение доли женщин среди самоубийц. Таким образом, знакомство с официальными статистическими данными вызывают вопросы о достоверности заявления о 400 женщинах, погибающих ежегодно от домашнего насилия (табл.5.2.5)¹⁸⁸.

Таблица 5.2.5 Доля женщин среди потерпевших по статье «Доведение до самоубийства» в период 2012-2020 гг.

Год	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
%	0,42	0,42	0,3	0,38	0,34	0,36	0,28	0,23	0,21

Данный пример наглядно показывает, как публикациям в СМИ и постам в социальных сетях явно не достает экспертной оценки, причем именно академической экспертизы. Следствием дефицита научного мнения в дискуссии как раз является наличие ряда сомнительных или, по крайней мере, не подтвержденных данных.

В то же время, в глобальной перспективе изменение отношения к семейно-бытовому насилию было связано не только с ростом общественного внимания, но также с заметным увеличением интереса со стороны академического сообщества. Так, сегодня несложно найти множество специализированных академических журналов, посвященных исключительно семейно-бытовому насилию. Причем зачастую даже не насилию в целом, а исключительно отдельным видам и/или аспектам семейного насилия. Обычно издания сосредотачивают внимание, например, исключительно на насилии со стороны интимного партнера, или на жестоком обращении с детьми, на сексуальном насилии или на жестоком обращении с пожилыми людьми. Это мы видим даже по названиям журналов: Child Maltreatment; Child Abuse & Neglect: The International Journal; Violence Against Women; Partner Abuse; Journal of Elder Abuse & Neglect; Journal of Intimate Violence; Journal of Family Violence; Violence and Victims. Другие издания также публикуют работы о буквально любых аспектах семейно-бытового насилия, но при этом каждый из них специализируется зачастую на одном аспекте семейного насилия. Большинство вышеупомянутых журналов из списка появились в 1980-1990-е годы. В них имеются статьи на тему домашнего насилия, опубликованные в 2020-2021 годы, но в таблице зафиксированы только первые статьи с упоминанием данной проблемы, с целью показать начало возникновения научного интереса к феномену домашнего насилия. К сожалению, в казахстанской дискуссии о семейно-бытовом насилии серьезно недостает научного взгляда. Так, к примеру, в обозначенном перечне журналов лишь 3 статьи, где среди соавторов есть ученые из Казахстана. При этом лишь одна работа была написана на основе казахстанских данных.

Конечно, недостаток академической экспертизы не проблема исключительно сферы семейно-бытового насилия. С этой проблемой сталкиваются различные сферы общественной жизни, и это является следствием невысокого уровня развития социальных наук в целом. Дефицит экспертизы ведет не только к фактологическим неточностям, но, что более важно, к отсутствию серьезной дискуссии о причинах и способах решения проблемы.

Общая тональность материалов негативная, что, в принципе, было вполне ожидаемо, учитывая тематику.

¹⁸⁷ Джалилова, А. В Казахстане 316 женщин покончили с собой в 2016 году. 28 июня 2016.

<https://365info.kz/2016/06/v-kazahstane-316-zhenshin-pokonchili-s-soboj-v-2016-godu>

¹⁸⁸ Конечно здесь можно было бы сделать традиционное возражение, отметив, что статистика неточная и далеко не всё фиксируется. В качестве аргумента можно отметить тот факт, что примерно 60% дел в сфере семейно-бытового насилия прекращаются по примирению сторон (60%, кстати, другая, активно кочующая из материала в материал, из года в год, цифра, которая вероятно также не является надежной). Однако речь идет об убийствах и здесь сложно достичь примирения сторон, замолчать проблему и не дать ход делу.

Едва ли можно было ожидать преобладание положительных материалов, когда речь идет о семейно-бытовом насилии. Правда, важно отметить, что часть критики направлена на государство. Это прежде всего связано с законодательными инициативами. Так, в течение последнего года идет множество споров относительно законопроекта «О противодействии семейно-бытовому насилию». В частности, различные группы казахстанских активистов собирали подписи под петицией против данного законопроекта¹⁸⁹. Именно этот факт активно обсуждался в СМИ.

Другим направлением критических замечаний в адрес государства является перевод самых используемых для расследования домашнего насилия статей «Умышленное причинение легкого вреда здоровью» и «Побои» из Уголовного кодекса в КоАП, которое произошло в 2017 году¹⁹⁰. Данное решение было поставлено под сомнение, причем в большинстве публикаций представлен лишь критический взгляд без альтернативной точки зрения¹⁹¹. Если подытожить основной аргумент критиков наказание не слишком жесткое, им никого не испугаешь и, как следствие, будет рост домашнего насилия. Эта логическая цепочка обычно сопровождается одним или несколькими историями с ужасающими эпизодами семейно-бытового насилия. Однако, связь этих эпизодов с изменениями в законодательстве не прослеживается. Примеры в данных материалах не несут какой-либо значимой смысловой нагрузки кроме эмоционального воздействия на читателя. В идеале, по крайней мере одна из работ должна была показать, что изменение законодательства привело к росту семейно-бытового насилия. Для этого в рамках данной работы нужно было опровергнуть как минимум два альтернативных объяснения: (1) изменение в законодательстве привело к росту эффективности деятельности правоохранительных органов и, как следствие, большему выявлению преступлений; (2) изменение в законодательстве и динамика числа правонарушений, совершенных в семейно-бытовой сфере, не связаны друг с другом (например, число выявленных преступлений выросло в связи с возросшим общественным вниманием к проблеме, что выступило дополнительным стимулом к работе правоохранительных органов). Однако среди опубликованных материалов мы не находим работ, которые сумели продемонстрировать причинно-следственную связь, доказав несостоятельность альтернативных объяснений. Это скорее проблема не журналистов (они не обязаны уметь пользоваться специализированными статистическими методами анализа данных), а скорее следствие дефицита аналитики в данной сфере. Если бы подобные исследования имелись бы в наличии в виде публикаций в академических журналах (пусть и зарубежных), то они скорее всего нашли бы отражение и в статьях журналистов.

Как показывают результаты межстрановых сравнений, несмотря на то, что в Казахстане относительно высокие показатели нетолерантности к семейно-бытовому насилию, они пока далеки от передовых в этом направлении стран. В этой связи необходимо добиться улучшения этих показателей до уровня стран-лидеров. В качестве индикатора успеха (или достижения цели) можно взять, к примеру, показатели следующего раунда всемирного опроса ценностей, который проводится раз в 5-7 лет. Плюс такой оценки прежде всего в том, что она абсолютно независима. Для успеха в данном направлении необходима координация усилий различных государственных органов и общественных структур, и работа должна осуществляться по нескольким направлениям.

Прежде всего, это информационно-разъяснительная работа по формированию нулевой толерантности к семейно-бытовому насилию. Это прежде всего работа в информационном и образовательном направлениях, связанная с формированием устойчивого неприятия к домашнему насилию. Другое важное направление – это аналитическая работа по оценке эффективности мер противодействия семейно-бытовому насилию. Например, оценка того, насколько эффективна работа правоохранительных органов в данном направлении. К примеру, казахстанские общественники часто отмечают полную неэффективность денежных штрафов в виде наказания за семейно-бытовое насилие. Логика проста: штраф ложится на семью и получается, что его выплачивает не только агрессор, но и жертва насилия. Однако, для точной оценки необходим комплексный и независимый механизм оценки эффективности (в идеале проводимый независимо от правоохранительных органов). Аналогичным образом дело обстоит с большинством других вопросов, например, для понимания оптимального количества необходимых кризисных центров также необходима комплексная независимая оценка масштабов проблемы (в идеале даже несколько независимых оценок), чего в данный момент нет.

¹⁸⁹ Петиция была достаточно популярна и на данный момент сумела собрать более 60 тысяч подписей.

¹⁹⁰ Смотрите, например, Михайлиди, Е., Жартиева, А., Курмангазина, Н. Победившее насилие. 22 февраля 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>; Ким, В., Уильямсон, Х. Домашнее насилие в Казахстане: много слов, мало дела. 3 декабря 2019 года. <https://vlast.kz/avtory/36253-domasnee-nasilie-v-kazahstane-mnogo-slov-malo-dela.html>.

¹⁹¹ В качестве исключения можно указать следующую статью, в которой, несмотря на общий критический уклон, представлены различные точки зрения на изменения в законодательстве: Коростелева, Ю., Левина, М. Бьет и будет бить. 14 февраля 2020. <https://vlast.kz/obsshestvo/37127-bet-i-budet-bit.html>.

Анализ медиа позволил выявить несколько проблемных моментов, связанных с общественной дискуссией о семейно-бытовом насилии. Первая и главная проблема заключается в том, что большинство материалов по СБН, представленных в СМИ, носит описательный характер и не содержит аналитических данных. Имеет место явный дефицит серьезной дискуссии по поиску причин и мер противодействия.

Следующая проблема, частично связанная с предыдущей, но являющаяся более частным случаем относится к вопросу проверки фактов.

В этой связи представителям БНС АСПиР РК и КПСиСУ ГП РК рекомендуется провести тренинги или обучающие семинары для журналистов (и, вероятно, активистов-общественников) по поиску статистических данных и работе с ними.

Поскольку общественное обсуждение проблем семейно-бытового насилия характеризуется явным недостатком академической экспертизы, необходимо принимать меры стимулирующие ее развитие. Здесь есть несколько возможностей.

Первое, открыть доступ к уже имеющимся базам данных. При этом даже необязательно выкладывать в открытый доступ самые свежие данные, если существуют определенные технические или даже законодательные ограничения. К примеру, можно открыть доступ к исходным (деагрегированным) данным выборочного обследования по насилию в отношении женщин, проведенным (тогда еще) Комитетом по статистике в 2017 году. Почему важен доступ даже к относительно старым данным? Дело в том, что хорошие академические исследователи фокусируют внимание не на обсуждении феномена, а на причинах его возникновения. Причинно-следственные связи - вещь достаточно устойчивая, выявленный однажды каузальный механизм может функционировать десятилетия и более. В этом плане данные 2017 года не являются устаревшими.

Второе, стимулировать проведение академических исследований по данному направлению, это можно попробовать сделать через уже существующие механизмы грантового финансирования научных проектов, так и посредством заказов специальных, единоразовых исследований. Третье, важно стимулировать публикационную активность казахстанских исследователей в ключевых специализированных журналах по проблемам семейно-бытового насилия. Жесткий процесс рецензирования позволит казахстанским ученым качественно улучшить понимание проблем причин и мер противодействия, что затем положительно скажется на общественной дискуссии о проблемах семейно-бытового насилия в СМИ.

ВЫВОДЫ

Проблема семейно-бытового насилия бесспорно является одной из важнейших на повестке дня. Учитывая, что данная проблема порождается большой группой других проблем, необходимо применять комплексное решение. Исходя из изложенного, стоит выделить следующие заключения:

1. В последние годы громкие случаи семейно-бытового насилия, распространяющиеся в СМИ, в том числе случаи применения насильственных действий по отношению к малолетним детям, породили вынесение данной проблемы на повестку дня.

2. Большую роль в нарастании проблемы семейно-бытового насилия играет непродуманное и неэффективное законодательство в этой сфере. По этой причине многие агрессоры остаются практически безнаказанными несмотря на то, что их жертвам был причинен тяжкий вред. Казахстанским обществом бурно порицается существующая система наказаний в сфере бытового насилия, что еще раз доказывает необходимость пересмотра законодательства и мер наказаний за совершение любых насильственных действий.

3. Существуют различные факторы, которые являются причинами проявления семейно-бытового насилия: алкогольная, наркотическая зависимость, психологические проблемы, низкий уровень жизни, безработица и прочее. Агрессор также мог подвергаться насилию в детстве, вследствие чего в его сознании сложилось неверное толкование о семейных отношениях.

4. Гендерное неравенство является одной из первопричин семейного насилия. Гендерные стереотипы, сложившиеся на протяжении десятилетий, трактуют человеку его поведение в зависимости от половой принадлежности. При этом, в традиционно-патриархальных обществах отклонения от гендерных стереотипов порицается, что приводит к неравному отношению к человеку и зачастую к проявлению насильственных действий.

5. По мнению респондентов, основными причинами проявления семейно-бытового насилия являются: проблемы социально-экономического характера, безработица, вредные привычки, алкоголизм, наркомания, игромания, а также пример насилия, морально-психологического, физического в семье.

6. Причинами продолжающегося насилия в семьях знакомых респондентов, по результатам опроса, являются: отсутствие обращения за помощью ввиду страха перед насильником, материальная зависимость жертвы от агрессора, отсутствие поддержки жертвы со стороны окружения

7. Законодательство о семейно-бытовом насилии зарубежных государств включает широкий круг субъектов (сферы применения закона), в число которых входят не только члены семьи, но также иные родственники и лица, совместно проживающие с жертвой, опекуны и попечители.

8. Анализ международного опыта выявил ряд успешных практик в сфере предотвращения бытового насилия, а также оказания помощи пострадавшим от бытового насилия. Однако наибольший эффект может быть достигнут только при комплексном применении всех практик, а именно, эффективное законодательство в области бытового насилия с адекватным и неотвратимым наказанием для домашних агрессоров; обучение сотрудников правоохранительных органов, органов прокуратуры и судебных органов по вопросам расследования дел домашнего насилия; гибкие условия применения охранных ордеров/защитных предписаний и судебных особых условий; своевременная комплексная квалифицированная и бесплатная помощь пострадавшим от бытового насилия.

9. Влияние мер борьбы с пандемией коронавируса в 2020 году, а именно введение чрезвычайной ситуации в стране и локдаун, приведший к самоизоляции граждан, повлияли на рост случаев семейно-бытового насилия в Казахстане.

10. Данные глубинных интервью с жертвами насилия указывают на то, что зачастую женщина подвергается насилию уже после вступления в брак с агрессором. При этом причинами обозначаются ревность и недопонимание между супругами, а также менталитет и безнаказанность. Стоит отметить, что многие жертвы винят себя в случившемся насилии, зачастую многие из них через некоторое время возвращаются к своему агрессору.

11. Домашнее насилие следует рассматривать не только в отношении женщин и детей, но также и в отношении других членов семьи. Как показали результаты социологического опроса КИОР «Рухани жаңғыру», жестокое обращение в семье зачастую происходит в отношении женщин и детей – 72,3% и 57,2% соответственно, в отношении пожилых людей – 24,7%, в отношении людей с ограниченными возможностями здоровья – 15%, в отношении мужчин отметили 13,8%.

12. Гендерное неравенство является одной из первопричин семейного насилия. Гендерные стереотипы приводят к неравному отношению к человеку и зачастую к проявлению насильственных действий. Отсутствует официальная статистика по правонарушениям в СБН по возрасту пострадавших от насилия старше 18 лет, по наличию у пострадавших ограничений по здоровью и других тяжелых заболеваний.

13. Результаты социологического исследования КИОР «Рухани жаңғыру» показали, что информацию о фактах семейного насилия респонденты чаще узнают из Интернета и социальных сетей – 70,2%, телевидения – 62,8% и от друзей и знакомых – 29,5%.

14. Популярными социальными источниками получения информации о семейном насилии является Instagram, Whatsapp и Facebook. Лидером является Instagram – 63,8%, меньше всего информацию получают из Twitter – 0,9%.

15. Анализ медиа позволил выявить следующую проблему: большинство материалов по СБН, представленных в СМИ, носят описательный характер, нередко представляя подробности, подходящие больше для криминальной хроники, что не позволяет выяснить причины и меры противодействия. Другой проблемой является недостаток академической экспертизы и аналитической базы представленной информации.

16. Семейно-бытовое насилие приводит к серьезным последствиям – жертве наносится физический и психологический вред здоровью, порой непоправимый. У детей, являющихся свидетелями семейного насилия, складывается определенное мировоззрение и отношение к подобному семейному сценарию – многие становясь взрослыми, проявляют агрессию в своих семьях, так как не видели другого отношения в детстве.

17. Для искоренения первопричин и сокращения случаев насилия, необходимо рассматривать проблемные семьи точно, чтобы эффективно выявлять способы борьбы с этой проблемой. Традиционно-патриархальный казахстанский менталитет уже не подходит по форме современных рамок мировоззрения, поэтому эффективнее рассматривать проблему и находить ей решение основываясь на сегодняшних реалиях.

18. Криминализация семейно-бытового насилия характерна для всех рассмотренных государств. При этом в ряде стран бытовое насилие установлено в качестве отягчающего обстоятельства. Уголовное преследование лиц, совершивших акты семейно-бытового насилия, в большинстве рассмотренных государств осуществляется в порядке публичного обвинения, т.е. не требующими обязательное наличие заявления пострадавшего лица для возбуждения уголовного производства.

19. Анализ специальных социальных услуг (социально-бытовые; социально-медицинские; социально-психологические; социально-педагогические; социально-трудовые; социально-культурные; социально-экономические; социально-правовые) дает основание говорить об их широком спектре, охвате различных сфер оказания помощи пострадавшим от семейно-бытового насилия, содействию в скорейшей психологической реабилитации, мотивации к дальнейшему развитию и социальной адаптации жертвы насилия.

20. Вместе с тем, несмотря на прописанный порядок получения услуг, практика показывает следующие проблемы в механизме оказания помощи жертвам насилия:

- проблема идентификации в статусе пострадавшей, когда женщина должна доказать насилие в отношении себя;
- отсутствие возможности нахождения в организации временного пребывания и проживания вместе с совершеннолетними детьми, находящимися на иждивении родителей в силу объективных причин и ставших свидетелями насилия. Являясь свидетелями насилия, они также получают психологическую травму и нуждаются в психо-коррекционной работе;
- отсутствие информации о специальных социальных услугах, особенно в сельской местности;
- правовые пробелы, затрудняющие или ограничивающие возможности оказания специальных социальных услуг.

21. Важно отметить, что деятельность всех субъектов системы профилактики бытового насилия складывается из совокупности экономических, политических, идеологических, культурно-воспитательных, правовых и иных мероприятий, которые воздействуют опосредованно, через решение общесоциальных задач, таких как повышение благосостояния общества, уровня правосознания и правовой культуры населения страны, возрождение семейных ценностей и культ института семьи.

Эффективность деятельности субъектов профилактики зависит от совокупности ряда факторов, к числу которых относится взаимодействие субъектов и их межотраслевая координация.

Однако, как показывает практика, взаимодействие ограничивается обменом отчетно-аналитической информацией и обсуждением проблем бытового насилия в формате круглых столов и научно-практических конференций. Отсутствие алгоритма взаимодействия, единой информационной базы о правонарушениях в сфере семейно-бытовых отношений и их жертвах исключает оперативный обмен информацией и эффективное решение проблемы.

РЕКОМЕНДАЦИИ

На основе анализа данных социологического опроса, статистических данных и общего обзора ситуации в сфере семейно-бытового насилия в Республики Казахстан, предлагается ряд рекомендаций для отдельных государственных органов:

1. Правительству Республики Казахстан:

1.1. Обеспечить создание комплексного межведомственного подхода в предотвращении домашнего насилия. Необходимо наладить системы перенаправления и межсекторального координирования случаев домашнего насилия для более эффективного сотрудничества между органами внутренних дел, здравоохранения, образования, соцзащиты, юстиции на местном уровне.

1.2. Разработать механизм с алгоритмами и протоколами взаимодействия государственных структур в различных ситуациях насилия. Назначить ответственный орган за обеспечение координации между всеми структурами и учреждениями.

1.3. Разработать и принять бюджет для обеспечения эффективного применения мер комплексного реагирования в ситуации насилия, таких как социальное жилье, пособия для пострадавших от бытового насилия, получение профессионального образования, трудоустройства и др.

1.4. Осуществлять программы обучения и повышения квалификации сотрудников полиции, прокуратуры юристов, судей, психологов, социальных работников, врачей и других специалистов по стандартам межведомственного взаимодействия.

1.5. Назначить структуры, ответственные за подготовку Национального доклада о профилактике бытового насилия в РК, который включает сбор, анализ и обобщение статистической информации по домашнему насилию с публикацией всех необходимых выводов, замечаний и рекомендаций соответствующим госорганам и др. заинтересованным организациям. Осуществлять регулярное углубленное исследование проблематики домашнего насилия.

1.6. Разработать индикаторы эффективности раннего выявления и противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений в оценку эффективности деятельности центральных государственных органов, осуществляющих государственную политику в сфере противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений, а также местных исполнительных органов, в полномочия которых входит реализация мер по противодействию насилию в сфере семейно-бытовых отношений;

1.7. Разрабатывать стратегии просвещения населения о гендерном насилии, домашнем насилии и применять стратегии изменения поведения через образовательные программы в школах, университетах, внедрение тематических модулей в образовательные программы специалистов, проведение информационных кампаний для населения.

2. Генеральной прокуратуре Республики Казахстан:

2.1. Ввести дополнительные категории в статистику по делам бытового насилия и обязать соответствующие государственные органы предоставлять эту статистику:

- количество повторных правонарушений в сфере домашнего насилия, совершенных одним и тем же лицом в течение года;

- количество выданных защитных предписаний органами внутренних дел;

- количество выданных особых требований судом;

- количество повторно выданных в течение года защитных предписаний органами внутренних дел;

- количество повторно выданных в течение года особых требований судом;

- сбор информации по случаям семейно-бытового насилия по степени тяжести в разрезе возрастных групп (отдельная регистрация случаев семейно-бытового насилия в отношении несовершеннолетних), пола жертвы и агрессора, а также наличия у жертвы инвалидности и тяжелых заболеваний;

2.2. Усовершенствовать систему учета правонарушений, с выделением статистики по каждой части и квалифицирующему признаку правонарушений;

2.3. Ввести уголовную ответственность за причинение легкого вреда здоровью и побоев;

2.4. Совместно с МВД РК рассмотреть вопрос введения уголовной ответственности за психологическое преследование несовершеннолетних.

3. Министерству внутренних дел Республики Казахстан:

3.1. Необходимо внести изменения в законодательство по вопросам семейного насилия:

3.1.1 В КОАП РК изменить содержание статьи 73 «Противоправные действия в сфере семейно-бытовых отношений» и включить следующую диспозицию:

Совершение домашнего насилия, насилия по признаку пола, то есть умышленное совершение любых деяний (действий или бездействия) физического, психологического или экономического характера (если применение насилия не повлекло физической боли или вреда здоровью, а также угрозы, оскорбления или преследования, лишения и/или повреждения жилья, еды, одежды, другого имущества или средств, на которые потерпевший имеет предусмотренное законом право, и тому подобное), выражающие неуважение к лицам, состоящим с правонару-

шителем в семейно-бытовых отношениях, нарушающие их спокойствие, совершенные в индивидуальном жилом доме, квартире или ином жилище, в результате чего мог быть или был нанесен вред физическому или психическому здоровью потерпевшего - влекут за собой предупреждение или арест на срок до десяти суток.

Те же действия, совершенные лицом, которое в течение года было подвергнуто административному взысканию за одно из нарушений, предусмотренных частью первой настоящей статьи, - влекут за собой арест на срок до пятнадцати суток.

3.2. В Закон РК «О профилактике бытового насилия» внести изменения и предусмотреть следующие меры общей профилактики: 1) обеспечение централизованного мониторинга и методологии проведения анализа и оценки эффективности мер по профилактике бытового насилия, разрабатываемых уполномоченным органом по вопросам семьи; 2) определение целевых индикаторов по профилактике бытового насилия в стратегических планах и программах развития территорий; 3) мониторинг статистических данных о фактах бытового насилия, анализ причин и условий, способствующих их совершению; 4) разработка и реализация комплекса мероприятий в области профилактики бытового насилия на центральном и местном уровнях; 5) планирование, организация и проведение исследований состояния, причин и условий совершения бытового насилия, эффективности законодательства в области профилактики бытового насилия и практики его применения в соответствии с законодательством; 6) проведение информационно-разъяснительной работы по профилактике бытового насилия, защите материнства, отцовства, детства, уважения прав человека, развития и воспитания личности, недопущению дискриминации, формированию в обществе нетерпимого отношения к насильственным моделям поведения, в том числе в рамках образовательной деятельности и в средствах массовой информации.

3.3. Ввести новую статью в УК «Домашнее насилие» со следующей диспозицией и санкцией:

«Домашнее насилие, то есть умышленное систематическое совершение физического, психологического или экономического насилия в отношении супругов или бывших супругов, или другого лица, с которым виновный находится (находился) в семейных или близких отношениях, что приводит к физическим или психологическим страданиям, расстройствам здоровья, утрате трудоспособности, эмоциональной зависимости или ухудшения качества жизни потерпевшего, - наказывается общественными работами на срок от ста пятидесяти до двухсот сорока часов, либо арестом на срок до шести месяцев, или ограничением свободы на срок до пяти лет, или лишением свободы на срок до двух лет».

Домашнее насилие в законодательстве должно рассматриваться не как серия отдельных насильственных актов, а как процесс.

3.4. В Уголовный кодекс в статью 54. Обстоятельства, отягчающие уголовную ответственность и наказание ввести два новых обстоятельства:

- «совершение уголовного правонарушения в отношении супругов или бывших супругов, или другого лица, с которым виновный находится (находился) в семейных или близких отношениях;

- «совершение уголовного правонарушения в присутствии ребенка».

3.5. В Уголовно-процессуальном Кодексе перевести дела по статье «Домашнее насилие» к категории дел частного-публичного обвинения, а если потерпевшими являются несовершеннолетние, лица с ограниченными возможностями, пожилые, беременные и признанные судом недееспособные лица, то эти дела должны быть переведены в категорию дел публичного обвинения.

3.6. Включить в состав уголовных правонарушений такие противоправные действия, как: 1) умышленное причинение легкого вреда здоровью женщине, заведомо для виновного находящейся в состоянии беременности, несовершеннолетнему, другому беззащитному или беспомощному лицу либо лицу, находящемуся в зависимости от виновного; 2) побои в отношении женщины, заведомо для виновного находящейся в состоянии беременности, несовершеннолетнего, другого беззащитного или беспомощного лица либо лица, находящегося в зависимости от виновного;

3.7. Отменить примирение сторон по делам о домашнем насилии до суда.

3.8. При выдаче защитного предписания обязать правонарушителя ежедневно отмечаться у участкового по месту жительства.

3.9. Ввести гибкие условия применения защитного предписания в зависимости от степени риска насилия и условий безопасности пострадавших.

3.10. Предусмотреть в защитном предписании (с учетом мнения потерпевшего лица) запрет в отношении виновного лица на совместное (на территории общей жилой площади) проживание с потерпевшим лицом от 3-х до 10 суток с момента подписания защитного предписания.

В серьезных случаях при наличии опасности для пострадавших, ввести возможность по защитному предписанию временно ограничивать право правонарушителя на совместное проживание в одном жилище с пострадавшим лицом на срок до 1 месяца, а также обязать правонарушителя уведомлять участкового о новом месте проживания с ответственностью за ненадлежащее уведомление.

3.11. Перевести ответственность за нарушение условий защитного предписания из КОАП в Уголовный кодекс, так как административная ответственность неэффективна в сдерживании повторного совершения домашнего насилия.

3.12. Ввести нормы по защите прав детей свидетелей и потерпевших от домашнего насилия. Обеспечить соблюдение наилучших интересов ребенка и его безопасности путем ограничения контактов домашнего агрессора с детьми, в том числе во время их пребывания в кризисных центрах.

3.13. Создать государственный вебсайт с полной и понятной информацией о правах пострадавших от домаш-

него насилия, с инструкцией и обучающими видео о подаче заявления о домашнем насилии и ссылками на другие организации, где пострадавшие могут получить бесплатную юридическую, социальную, медицинскую, психологическую и иную помощь, с учетом потребностей лиц с инвалидностью.

3.14. Проводить регулярное комплексное обучение ВСЕХ сотрудников полиции по вопросам гендерного и домашнего насилия, его динамики, последствий, принципами общения и оказания помощи пострадавшим.

3.15. Усилить профилактические работы с лицами, состоящими на профилактическом контроле и учете, в том числе, злоупотребляющими алкогольными напитками.

3.16. Сформировать информационную базу данных, интегрированную во все уполномоченные органы, для регистрации заявлений и сообщений о фактах бытового насилия.

3.17. Установить в числе особых требований к поведению лица, совершившего административное правонарушение в сфере семейно-бытовых отношений, обязанности пройти курсы реабилитации у специалиста-психолога (предусмотреть в ст.54 КоАП). Подтверждением завершения психолого-коррекционной работы должно являться заключение специалиста-психолога, которое послужит основанием снятия с профилактического учета в ОВД. За неисполнение указанной обязанности предусмотреть ответственность в соответствии со ст.669 КоАП. Это решит проблему отсутствия проводимой сегодня работы с агрессором;

3.18. Усилить административную ответственность за СБН путем исключения такой меры взыскания, как предупреждение;

3.19. Проводить на систематической основе широкомасштабные информационно-разъяснительные работы о своей деятельности в сфере профилактики семейно-бытового насилия;

3.20 Создать базу данных агрессоров для дальнейшей комплексной работы с ними.

4. Министерству труда и социальной защиты населения Республики Казахстан:

4.1. В Трудовой кодекс РК ввести норму о минимальной заработной плате членам семьи, занятых неоплачиваемым домашним трудом, например, уход за нетрудоспособными членами семьи, малолетними детьми.

Похожая практика уже существует в Колумбии, Коста-Рике, Уругвае, Германии, Дании. Это позволит женщине, занимающейся домашним трудом, иметь минимальный доход, в результате снизится финансовая, материальная и психологическая зависимость пострадавшего лица от агрессора, улучшится психологическое здоровье пострадавших, вовлечение жертв насилия в участие в экономической жизни общества и как следствие, развитие человеческого капитала.

4.2. Для взрослых жертв бытового насилия предусмотреть государственное пособие в размере минимальной заработной платы в течение 6 месяцев, временное социальное жилье, а также помощь в трудоустройстве.

Эти 6 месяцев необходимы для того, чтобы снизить материальную и психологическую зависимость пострадавшей от агрессора. В течение этого времени пострадавшее лицо обязуется проходить обучение новой профессии, квалификации и выйти на работу по истечении 6 месяцев.

4.3. Ввести обязанность для работодателей предоставлять специальный оплачиваемый отпуск до 7 дней для пострадавших от домашнего насилия для восстановления здоровья, при условии регистрации случая домашнего насилия в органах внутренних дел.

4.4. Ввести право на перевод в филиалы организаций в других населенных пунктах страны для пострадавших от бытового насилия.

4.5. Совместно с МЗ РК разработать и внедрить коррекционные программы для домашних агрессоров.

4.6. В Закон Республики Казахстан от 04.12.2009 N 214-IV ЗРК «О профилактике бытового насилия», а также в Приказ МЗСР РК от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия»: (1) ввести положения об особых мерах поддержки для лиц с инвалидностью и пожилым лицам, если они подверглись бытовому насилию. (2) разработать механизмы обращения за помощью детей, пострадавших от домашнего насилия.

4.7. Обеспечить возможность оказания адресной помощи пострадавшим от домашнего насилия на дому, а не только в кризисных центрах.

4.8. Обеспечить возможность получения пострадавшими квалифицированной юридической и иной помощи в кризисных центрах без условия обязательного проживания там.

4.9. Организовать информационно-просветительскую кампанию по продвижению ненасильственного отношения в семье, в особенности по отношению к женщинам, детям и лицам с инвалидностью.

В т.ч. подготовить простой и понятный материал на государственном и русском языках для родителей детей разной категории возрастов с конкретными рекомендациями по воспитанию ребенка и советами по поведенческим нормам родителя в отношении ребенка. Кроме того, в силу того, что некоторая часть казахстанского населения не в полной мере понимает, какими должны быть «здоровые» семейные отношения и не умеет распознавать проявления насилия со стороны своих членов семьи, предлагается подготовить отдельный материал для просвещения граждан, с подробным описанием основных признаков проявления насилия на основе различных кейсов. Данный материал следует разрабатывать в тесном контакте с опытными психологами, социальными работниками, правоохранительными службами и медицинскими работниками, которые чаще всего сталкиваются с жертвами насилия. Необходимо обеспечить общедоступность и массовое распространение данного материала для всех граждан государства без исключения для профилактики семейно-бытового насилия в обществе.

4.10. Расширить сеть кризисных центров для жертв насилия в каждом регионе республики.

4.11. Организовать подведомственные кризисные центры для помощи зависимым группам населения (алкоголики, наркоманы, игроманы), где они смогут получить высококвалифицированную психологическую и психиатрическую помощь специалистов, так как нередко семейное насилие происходит из-за какой-либо психологической зависимости агрессора.

4.12. С учетом реализации Концепции семейной и гендерной политики до 2030 года, рассмотреть создание отдельного механизма по вопросам гендерного равенства, с учетом мер, предпринимаемых Президентом К.К.Токаевым, озвученным в его видеообращении на глобальном форуме «Поколение равенства» 21 июля 2021 года¹⁹². При создании механизма должна быть четкая направленность на улучшение экономических возможностей женщин. В рамках созданного механизма необходимо разработать программы помощи безработным женщинам, для осуществления материальной и консультативной поддержки, а также обеспечения трудоустройства.

4.13. Взять под контроль возраст вступления в брак казахстанцами. Несмотря на то, что в Казахстане брачным возрастом является 18 лет, девочка младше данного возраста может вступить в брак при условии беременности.

4.14. Разработать дополнения в приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия»:

а) в п.6 предусмотреть возможность обращения в организации временного пребывания и проживания для получения специальных социальных услуг граждан РК, иностранцев и лиц без гражданства;

б) в п.26 предусмотреть возможность пребывания в организациях временного пребывания и проживания совместно с жертвой насилия детей, с ограниченными физическими возможностями или страдающих психическими заболеваниями (не представляющими угрозу для окружающих);

в) в п.30 определить два срока, в течении которых необходимо представление документов для вынесения решения о предоставлении специальных социальных услуг: в течение одного рабочего дня – для предоставления документов в электронном формате с использованием цифровых возможностей; в течение трех рабочих дней – для представления бумажного варианта оригинальных документов. Это позволит оперативно защитить интересы жертвы, максимально продуктивно использовать рабочее время;

г) установить форму листа оценки для идентификации лица в качестве жертвы бытового насилия¹⁹³ (см. на стр. 160-161)

д) в части идентификации детей-свидетелей бытового насилия, жертв жестокого обращения, с целью организации реабилитационной работы с детьми.

4.15. Объединить на республиканском уровне, через МВД или МТиСЗ, все кризисные центры в одну базу, познать друг с другом для осуществления обмена опытом и информацией, обучать специалистов точно по работе с жертвами бытового насилия.

4.16. Рассмотреть эффективность увеличения количества кризисных центров (например, в Акмолинской области 7 Кризисных Центров, 4 из которых работают согласно Стандарту оказания специальных социальных услуг для жертв бытового насилия, а 3 центра открыты в районах на 1-4 койко-места, где нет возможности, в рамках государственного социального заказа, привлечь всех необходимых специалистов для работы с жертвами бытового насилия).

5. Министерству образования и науки Республики Казахстан

5.1. Разработать особую программу по обязательному сексуальному образованию для всех казахстанских школ без исключения, в особенности для детей пубертатного возраста (с 12-13 лет). Программа должна быть создана в тесном сотрудничестве с квалифицированными психологами, сексологами и медицинскими работниками. Для создания эффективной программы необходим деликатный подход, поэтому важно также провести общереспубликанское социологическое исследование среди родителей детей школьного возраста и учесть результаты исследования при подготовке программы.

5.2. Обеспечить проведение информационно-просветительских бесед с родителями детей школьного возраста по вопросам сексуального воспитания в семье и важности влияния «здоровой» семейной атмосферы на развитие детей. Беседы проводить в рамках классных часов/родительских собраний, подойти к этому вопросу как можно более деликатно и учесть традиционное мировоззрение казахстанских родителей.

5.3. Учитывать гендерный вопрос при разработке учебников для общеобразовательных школ. Избегать проявление стереотипного мышления по отношению к гендерным ролям во всех учебниках без исключения. Обеспечить проверку всех учебников специалистами психологами.

5.4. Ужесточить получение квалификации социальными работниками, в особенности для работы в кризисных центрах для женщин. Зачастую сотрудники кризисных центров проявляют непрофессиональное отношение к жертвам, обратившимся к ним, а также являются инициаторами притеснения жертвы с агрессором путем организации личных встреч, несмотря на то, что кризисные центры должны обеспечивать изоляцию жертв от агрессоров¹⁹⁴.

5.5. Провести работу по методологическому обеспечению, созданию среды, свободной от всякого психологического и физического насилия и нулевой терпимости к любым проявлениям насилия, а также провести мониторинг данных о ситуации с применением дисциплинарных мер в отношении учащихся образовательных учреждений.

¹⁹² Президент Казахстана выступил с видеообращением на глобальном форуме «Поколение равенства» (01.07.2021) <https://www.primeminister.kz/ru/news/prezident-kazahstana-vystupil-s-videoobrashcheniem-na-globalnom-forume-pokolenie-ravenstva-265021>

¹⁹³ Примечание: Предложение сформулировано ОЮЛ «Союз кризисных центров»

¹⁹⁴ Асель Султан. Что не так с кризисными центрами для женщин в Казахстане? (12.02.2020) / <https://cabar.asia/ru/chto-ne-tak-s-krizisnymi-tsentrami-dlya-zhenshhin-v-kazahstane>

6. Министерству здравоохранения Республики Казахстан:

Сектор здравоохранения является одним из самых важных не только в обеспечении помощи жертвам семейно-бытового насилия постфактум, но и в его профилактике. Так как медицинские работники имеют непосредственный доступ к жертвам насилия, зачастую чаще, чем правоохранительные органы, необходимо обеспечить процесс эффективной помощи жертве в короткий срок, пока она находится вне поля зрения агрессора.

6.1. Обеспечить оперативное вмешательство психологов для открытой беседы с пострадавшей и выявления степени опасности, в которой она находится. Маркировать степени угрозы СБН, например, от зеленого к красному, и прописать сценарии для каждого из маркеров. Каждый сотрудник сферы здравоохранения, в особенности врачи сферы травматологии, гинекологии и репродуктивного здоровья должен быть обучен порядку действий каждого сценария.

6.2. При осмотре пациента с физическими травмами обязательно письменно опрашивать, получены ли травмы в результате домашнего насилия.

6.3. Вести учет травм, полученных в результате домашнего насилия, а также направлять эту статистику в органы внутренних дел и органы статистики.

6.4. Предоставлять отчеты в органы внутренних дел обо всех травмах, полученных в результате домашнего насилия в течение трех дней, а также в органы опеки и попечительства и органы соцзащиты, если пострадавшими являются дети, лица с инвалидностью и пожилые лица.

6.5. Проводить информационные кампании по регулированию деторождения, в особенности среди молодых родителей.

Зачастую семейно-бытовое насилие происходит на фоне материальных затруднений, при этом неопытные родители продолжают рожать детей, не имея средств для воспитания и ухода за ребенком. Гинекологическим и перинатальным отделениям государственных медицинских учреждений, а также частным кабинетам гинекологии рекомендуется проводить воспитательные беседы с обратившимися к ним пациентами о высокой ответственности за детей, а также обеспечить возможность бесплатного обеспечения контрацептивными средствами.

6.6. Медицинским работникам, осуществляющим свою деятельность в учебных заведениях, рекомендуется проводить периодические беседы с обучающимися, грамотно излагая информацию о важности контрацепции и сексуального образования. Важно психологически и морально подготовить ребенка к получению квалифицированного сексуального образования в стенах учебного заведения.

6.7. Обеспечить фасилитацию работы служб неотложной помощи. Целесообразным будет рассмотреть отдельную службу вызова неотложной помощи именно для жертв насилия для более быстрого реагирования. В случае вызова неотложной помощи для жертвы насилия, обеспечить автоматический вызов на место происшествия сотрудников полицейской службы, так как у жертвы не всегда может быть возможность и время вызвать обе службы себе на помощь.

6.8. Создать подведомственную организацию здравоохранения для жертв насилия, где можно будет получить наиболее квалифицированную медицинскую помощь, в том числе психологическую. На базе подведомственного учреждения также рекомендуется создать единую базу пациентов, обратившихся за медицинской помощью в последствии семейно-бытового насилия, в целях передачи данных в правоохранительные органы для проведения последующих мероприятий по проверке обстановки в семьях жертв насилия.

6.9. Проводить работы с агрессорами: работа с психотерапевтом, работа по преодолению нарко- и алкозависимости.

7. Министерству информации и общественного развития Республики Казахстан:

7.1. Расширить понятие семейно-бытовых отношений в Законе РК следующим образом: «семейно-бытовые отношения – отношения между супругами, бывшими супругами, лицами, проживающими или проживавшими совместно, близкими родственниками, лицами, имеющими общего ребенка (детей), а также отношения, вытекающие из родства, свойства, усыновления (удочерения) или иной формы принятия детей на воспитание, совместного ведения домашнего хозяйства, имеющих взаимные права и обязанности и при условии совместного проживания»

7.2. Организовать совместно с МОН РК, СМИ регулярные информационно-просветительские кампании для населения по вопросам домашнего насилия, профилактики и способах получения помощи для пострадавших;

7.3. Ежегодно планировать реализацию проектов через НАО «Центр поддержки гражданских инициатив» направленных на психокоррекционную работу с агрессорами, пострадавшими от насилия (женщинами и детьми);

7.4. Заложить в основу построения национальной модели семейной политики воспитание духовно-нравственных ценностей;

7.5. Сформировать нормативно-правовую основу для межведомственного взаимодействия субъектов противодействия семейно-бытовому насилию, с детальным описанием алгоритма действий и регулярным статистическим мониторингом ситуации в данной сфере.

8. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан:

8.1. Проводить конкретную работу по сбору статистических данных в сфере семейно-бытового насилия при помощи ежеквартальных выборочных исследований насилия в отношении женщин и детей. Обеспечить оперативную и прозрачную публикацию данных на сайте Бюро национальной статистики.

8.2. Отделить статистические данные в сфере семейно-бытового насилия как самостоятельную отрасль, в

которой будут отражены данные как по правонарушениям в этой сфере, в разрезе основных социально-демографических параметров, так и статистика по получению медицинской помощи, количеству кризисных центров и их обеспеченности и прочее, с разделением на области, города и районы. Обеспечить представление данных не только в виде бюллетеней, основных показателей в табличном виде и докладов, но и в виде визуального контента (например, инфографики), что позволит наиболее оперативно передать статистическую информацию любому заинтересованному гражданину.

8.3. Обеспечить сбор статистических данных со всех регионов Казахстана, в том числе из сельской местности по всем параметрам сферы семейно-бытового насилия. Обеспечить оперативную и прозрачную публикацию данных на сайте.

8.4. Обеспечить подготовку ежегодного доклада со статистическими данными по СБН и распространить для ознакомления среди всех групп населения посредством социальных сетей и публикации на сайте Бюро национальной статистики АСПР РК.

9. Местным исполнительным органам (акиматам):

9.1. Проводить непрерывные проверочные кампании и акции по типу международной акции «16 дней без насилия» проводимой с 25 ноября по 10 декабря в 2020 году¹⁹⁵. Необходима постоянная проверка и контроль семей, которые состоят на учете, путем посещения по месту жительства без предварительного предупреждения. Периодически важно проводить воспитательные беседы с семьями для профилактики повторного проявления семейного насилия.

9.2. Организовывать общественные мероприятия для продвижения «здоровых» семейных отношений в виде тренингов, с участием квалифицированных семейных коучей и психологов. Обеспечить привлечение населения на подобные тренинги с помощью небольших поощрений в материальном виде.

9.3. Проводить усиленную информационную кампанию по предотвращению семейно-бытового насилия с помощью распространения видеороликов не только по телевидению, но и в социальных сетях для наибольшего охвата населения. Привлечь к работе современных инфлюенсеров, артистов, блогеров, вайнеров. Также обратить внимание на успешность проектов Salem Social Media, подготовить многосерийный фильм о важности построения гармоничных семейных отношений, в которых нет места насилию. Сериал необходимо опубликовывать именно на платформе YouTube.

По словам Александра Мелентьева, директора Genesis YouTube Central Asia, на сегодняшний день YouTube имеет в Казахстане аудиторию в 12 миллионов человек, в том числе 8 миллионов смотрят контент на казахском языке¹⁹⁶. Необходимо, чтобы сериал был подготовлен на государственном языке, с возможностью подключения русскоязычных субтитров.

9.4. Обеспечить фасилитацию работы горячей линии 150 для жертв семейно-бытового насилия, а также организовать круглосуточный чат посредством WhatsApp и Telegram, так как зачастую жертва насилия не имеет возможности позвонить и сообщить о насилии вслух, даже при помощи кодовых слов, если агрессор находится в непосредственной близости к жертве.

9.5. Организовать обязательные курсы для работников социальных служб, кризисных центров, операторов горячей линии для жертв семейно-бытового насилия с учетом современных реалий и новых психологических подходов. Привлечь опытных преподавателей по социальной работе, в том числе из-за рубежа;

9.6. Разработать программу развития территорий, включающую мероприятия, ключевые целевые индикаторы в области профилактики бытового насилия и планы по профилактике бытового насилия, а также по укреплению института семьи, усилению духовного и нравственного воспитания;

9.7. Определить потребности в специальных социальных услугах пострадавших от бытового насилия;

9.8. Организовать деятельность местного органа государственного управления по вопросам семьи, осуществляющего функции по реализации семейной политики, координации субъектов профилактики бытового насилия и обеспечению их взаимодействия;

9.9. Выявлять и вести учет пострадавших от бытового насилия, осуществлять сбор статистических данных о фактах бытового насилия, проводить мониторинг, анализ причин и условий, способствующих совершению бытового насилия.

10. Кризисным центрам, приютам, НПО, домам мамы и иным организациям для оказания помощи пострадавшим от СБН:

10.1. Адаптировать свои услуги для оказания особых мер поддержки для лиц с инвалидностью и пожилым лицам, если они подверглись бытовому насилию.

11. Средствам массовой информации:

11.1. Проводить обучение для журналистов и сотрудников СМИ по вопросам гендерного равенства и касательно этического и гендерно-чувствительного освещения случаев домашнего насилия в СМИ.

11.2. Совместно с МИОР РК проводить регулярные информационно-просветительские кампании для населения по вопросам домашнего насилия, профилактики, реагирования, оказания помощи пострадавшим.

¹⁹⁵ Официальный сайт ООН – Женщины – Европа и Центральная Азия // <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>

¹⁹⁶ Казахстанский YouTube сегодня: какой он? (07.04.2021) <https://24.kz/ru/news/polezno-znat/item/466080-kazakhstanskij-youtube-segodnya-kakoj-on>

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННЫХ ИСТОЧНИКОВ

1. Данные МВД РК по официальному запросу.
2. Закон Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 07.07.2020г.).
3. Письмо генеральному прокурору РК Нурдаулетову Г.Д. от директора Отделения Human Rights Watch по Европе и Центральной Азии Хью Уильямсон 2019 год, перевод с английского // https://www.hrw.org/sites/default/files/supporting_resources/kaz_letterto_prosecutorgeneral_27nov2019_rus.pdf
4. Более 8 тысяч казахстанцев наказали за бытовое насилие (06.08.2020 г.) // <https://www.zakon.kz/5035044-bolee-8-tysyach-kazahstantsev-nakazali.html>
5. Закон Республики Казахстан от 3 июля 2017 года № 84-VI «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования правоохранительной системы»
6. Президент ОФ «Не молчи.кз» Дина Смаилова: «Наша работа – для наших детей и внуков. И вы тоже не молчите!» // <https://manshuq.com/life-speak-up-12-2020>*
7. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru
8. Devries, K.M., et al. (2013). "The global prevalence of intimate partner violence against women." Science 340 (6140): 1527-1528.
9. McClennen, J. 2010. Social Work and Family Violence Theories, Assessment, and Intervention. New York, Springer.
10. Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK. 2017. Sample Survey on Violence against Women in Kazakhstan. Astana, Kazakhstan: Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK.
11. Казахстан: недостаточная помощь для переживших домашнее насилие <https://www.hrw.org/ru/news/2019/10/17/334789>
12. Gelles, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.
13. Raine, A. The Anatomy of Violence: The Biological Roots of Crime by Adrian Raine. Vol. 28 (Fall 2014), pp. 89-93 (5 pages). Published By: Michigan Sociological Association
14. Northrop, J. 2004. Veiled Empire: Gender and Power in Stalinist Central Asia. Ithaca: Cornell University Press.
15. Gelles, R. Family Violence // Annual Review of Sociology Vol. 11 (1985), pp. 347-367
16. Tolan, P., Gorman-Smith, D. and D. Henry. 2006. Family Violence. // Annual Review of Psychology 57: 557–83
17. Tolan P, Gorman-Smith D. 2002. What violence prevention research can tell us about developmental psychopathology. // Development and Psychopathology 14(4): 713–29.
18. Jouriles E., McDonald R., Norwood W., Ezell E. 2001. Issues and controversies in documenting the prevalence of children's exposure to domestic violence. In Domestic Violence in the Lives of Children: The Future of Research, Intervention, and Social Policy, ed. SA Graham-Bermann, JL Edleson, pp. 12–34. Washington, DC: American Psychological Association.
19. ЮНИСЕФ. Насилие в отношении детей в семьях в Казахстане: исследование знаний, отношения и практики. Краткий аналитический отчет. Астана, 2017.
20. Human Right Watch. Казахстан: недостаточная помощь для переживших домашнее насилие. 17 октября 2020. <https://www.hrw.org/ru/news/2019/10/17/334789>; Михайлиди Е., Жартиева А., Курмангазина Н. Победившие насилие. 22 февраля 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>
21. Комитет по статистике. SAMPLE SURVEY ON VIOLENCE AGAINST WOMEN IN KAZAKHSTAN
22. Zhussipbek, G., Nagayeva, Zh. 2021. Human rights of daughters-in-law (kelins) in Central Asia: harmful traditional practices and structural oppression. Central Asian Survey, 40(2): 222-241.
23. Рабига Нурбай. Бытовое насилие в семье: психологические аспекты и трудности в работе психологов (17.02.2021 г.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/bytovoe-nasilie-v-seme-psikhologicheskie-aspekty-i-trudnosti-v-rabote-psikologov/>
24. Рабига Нурбай. Как сделать общество свободным от насилия (31.08.2020 г.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/kak-sdelat-obshchestvo-svobodnym-ot-nasilija/>
25. Официальный сайт ВОЗ // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
26. Официальный сайт ВОЗ // <http://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>
27. Простотина Ю.В. Гендерные стереотипы: формирование и детерминанты. // Социодинамика, 2017 г. - № 3. - С.1-9
28. World Bank, GDP per capita (current US\$) – Kazakhstan, 2020 <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=KZ>
29. Международный пакт о гражданских и политических правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 16 декабря 1966 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml
30. Международный пакт об экономических, социальных и культурных правах. Принят резолюцией 2200 А (XXI) Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 16 декабря 1966 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml
31. Конвенция о ликвидации всех форм дискриминации в отношении женщин. Принята резолюцией 34/180 Генеральной Ассамблеи Организации Объединенных Наций от 18 декабря 1979 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml
32. Общая рекомендация № 19 Комитета по ликвидации дискриминации в отношении женщин о насилии в отношении женщин https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw_handbook/cedaw_rec19.pdf
33. Общая рекомендация № 35 Комитета по ликвидации дискриминации в отношении женщин о гендерном насилии в отношении женщин, предназначенная для обновления общей рекомендации № 19 <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhslidCrOIUTvLRFdjh6%2FxpWAEqJn4T68N1uqnZjLbtFuavNk4TIH7S3xdU4S7zlngqlbpD0ats8RlrdBnaBJI3TWoqC9ZC0U1GVw3B2Tc7W3b>
34. Общая рекомендация № 35 Комитета по ликвидации дискриминации в отношении женщин о гендерном насилии в отношении женщин, предназначенная для обновления общей рекомендации № 19
35. Декларация об искоренении насилия в отношении женщин (принята резолюцией Генеральной Ассамблеи ООН от 20 декабря 1993 г. 48/104) https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml
36. Пекинская декларация. Принята четвертой Всемирной конференцией по положению женщин, Пекин, 4–15 сентября 1995 года https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/womdecl.shtml
37. Мурзабаева С.Ш., Пискалкова-Паркер М.П. Законодательное регулирование проблемы семейно-бытового насилия в странах Содружества // Евразийская интеграция: экономика, право, политика, 2013, №14. С.106
38. Модельное законодательство о насилии в семье. Рекомендации ООН http://www.gender.cawater-info.net/publications/pdf/mod_un.pdf
39. Конвенция Совета Европы о предотвращении и борьбе с насилием в отношении женщин и домашним насилием, Стамбул, 11.V.2011 <https://rm.coe.int/168046253f>
40. Элизабет Дюбан, Мари Давтян, Валентина Фролова. Исследование по вопросам предотвращения и борьбы с насилием в отношении женщин и домашним насилием, в том числе в ситуациях социального неблагополучия, в Российской Федерации. На основе анализа российской нормативно-правовой базы и обобщения передовых практик. Апрель 2020. С.14-15

41. https://www.gallaudet.edu/documents/Equal-Opportunity-Programs/vawa_factsheet.pdf
42. Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>
43. Domestic and family violence protection orders in Australia: An investigation of information sharing and enforcement: State of knowledge paper / Annabel Taylor, Nada Ibrahim, Shellee Wakefield, Katrina Finn. ANROWS, 2015
44. Austrian Federal Act on the Protection against Domestic Violence: entered into force on May 1, 1997 // Fed. Law Gazette. 1996/759
45. Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haesulicher-gewalt-englisch-data.pdf>
46. Струков В.А. Мировой положительный опыт противодействия насилию в сфере семейно-бытовых отношений и перспективы его использования в России // Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России, № 4 (76) 2017. С.82-83
47. Domestic Violence Protection Act. Promulgated in State Gazette, No. 27/29 March 2005 https://www.legislationline.org/download/id/6733/file/Bulgaria_Protection_Against_Discrimination_Act_2003_am2006_eng.pdf
48. Аналитическая справка по изучению международного опыта назначения наказания за сексуальное и бытовое насилие, домогательство. Судебная коллегия по уголовным делам Верховного Суда Республики Казахстан https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/ms_05_06_20_analiticheskaya_spravka_ugol_koll_1.docx
49. Ассоциация государств Юго-Восточной Азии (ASEAN) – политическая, экономическая и культурная региональная межправительственная организация 10 стран, расположенных в Юго-Восточной Азии, включает такие страны, как Индонезия, Малайзия, Сингапур, Таиланд и Филиппины Бруней-Даруссалам, Вьетнам, Лаос, Мьянма, Камбоджа
50. Domestic Violence Legislation and its Implementation. An analysis for ASEAN countries based on international standards and good practices. United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2009. P.10
51. Cai Yiwen. China's Anti-Domestic Violence Law at the Five-Year Mark <https://www.sixthtone.com/news/1006903/chinas-anti-domestic-violence-law-at-the-five-year-mark>
52. Violence Against Women Reauthorization Act of 2021 https://judiciary.house.gov/uploadedfiles/violence_against_women_act_2021.pdf
53. Hao Yang. China's Domestic Violence Law Turns Four <https://asiafoundation.org/2020/04/01/chinas-domestic-violence-law-turns-four/>
54. Law on Elimination of Domestic Violence, Protection of and Support to Its Victims <https://www.legislationline.org/documents/id/16680>
55. Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178. <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>
56. Закон Украины от 7 декабря 2017 года № 2229-VIII «О предотвращении и противодействии домашнему насилию» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749
57. Domestic Abuse Intervention Programs <https://www.theduluthmodel.org/what-is-the-duluth-model/>
58. <https://www.gallaudet.edu/title-ix/violence-against-women-act/>
59. Гончаренко О.К. Международное и национальное право и практика защиты женщин от домашнего насилия // Женщина в российском обществе. 2020, №3. С.57
60. Austrian Federal Act on the Protection against Domestic Violence: entered into force on May 1, 1997 // Fed. Law Gazette. 1996/759
61. Guide to the system of coordination and coordination in cases of gender violence in Spain. Ministry of the presidency, relations with Parliament and equality. July 2019 <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/informacion/Util/guia/docs/GUIADEACCIONESINGLES.pdf>
62. Carolyn N. Kop, Civil Restraining Orders for Domestic Violence: The Unresolved Question of "Efficacy," 11 S. CAL. INTERDIS. L. J. 361, 362; Leigh Goodmark, Law Is the Answer? Do We Know That For Sure?: Questioning the Efficacy of Legal Interventions for Battered Women, 23 ST. LOUIS U. PUB. L. NO. REV. 7, 10–11 (2004)
63. Deborah Epstein, Procedural Justice: Tempering the State's Response to Domestic Violence, 43 WM. & MARY L. REV. 1843, 1858 (2002); ABA COMM'N ON DOMESTIC VIOLENCE, DOMESTIC VIOLENCE CIVIL PROTECTION ORDERS (CPOS) BY STATE (June 2007), available at <http://www.abanet.org/domviol/docs/DVCPOChartJune07.pdf>
64. ANDREW R. KLEIN, The Criminal Justice Response to Domestic Violence. Cengage Learning (2003); NEAL MILLER, INST. FOR LAW & JUSTICE, DOMESTIC VIOLENCE: A REVIEW OF STATE LEGISLATION DEFINING POLICE AND PROSECUTION DUTIES AND POWERS 28 n.86 (June 2004), available at <http://www.ilj.org/publications>
65. Мощная Ю.Н. Создание системы предупреждения семейного насилия в российской федерации на примере опыта Соединённых Штатов Америки // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гамиров, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С.123-124
66. Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haesulicher-gewalt-englisch-data.pdf>
67. The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284
68. Заброда Д.Г., Заброда С.Н. Австрийский опыт предупреждения домашнего насилия: характеристика и предложения по использованию в России // Общество и право. 2016, № 3 (57). С.109
69. Обзор международного опыта и передовой практики противодействия домашнему насилию в 5 странах (Австрия, Украина, Великобритания, Израиль, Казахстан) отдельные аспекты. 2-е. изд. 2012. С.20
70. Bringing security home: fight with violence related to women in OSCE region. Collection of the good experience examples. OSCE, 2009. P.5
71. Raquel Barbosa Miranda, Siri Lange. Domestic violence and social norms in Norway and Brazil: A preliminary, qualitative study of attitudes and practices of health workers and criminal justice professionals // PLOS ONE | <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243352> December 4, 2020
72. Othman S, Goddard C, Piterman L. Victims' barriers to discussing domestic violence in clinical consultations: a qualitative enquiry // Journal Interpers Violence 2014, 29(8): 1497–513
73. Ахмедова А.Ф. Декриминализация домашнего насилия: проблемы и пути его преодоления в современном российском обществе // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гамиров, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С.35
74. Прошина Я.К. Охранный ордер в англо-американском правовом порядке: возможности заимствования // Domestic Violence: мифы и реальность: сб. материалов I Всероссийской научно-практической конференции (Казань, 30 октября 2020 г.) / сост.: Ю.М. Лукин, А.Г. Гамиров, Д.А. Фатхутдинов и др. – Казань: Издательство Казанского университета, 2020. С.148
75. Зебницкая А.К. Некоторые вопросы правовой регламентации «бытового (домашнего) насилия» в России и США // «Международное уголовное право и международная юстиция», 2020. №3/
76. Moloney M. Hidden Scars: Coercive Control and Teenage Relationships. UCD Data Journalism Studio, 2018, July 5. Available at: <http://newslab.ie/ddjucd/hidden-scars-coercive-control-and-teenage-relationships>
77. Голованова Н.А. Противодействие домашнему насилию: новый опыт Великобритании // Всероссийский криминологический журнал. 2020, Т.14, № 2. С.3
78. Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>
79. Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/services-for-all-women>
80. Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/prevention>
81. Вебсайт ООН-женщины, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>
82. Вебсайт ЮНФПА, <https://www.unfpa.org/gender-based-violence#readmore-expand>

83. Вебсайт ЮНИСЕФ, <https://www.unicef.org/kazakhstan/%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B5-%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>
84. Вебсайт ВОЗ, <https://www.who.int/violenceprevention/about/en/>
85. Трастовый фонд ООН в поддержку действий по ликвидации насилия в отношении женщин, <https://unfpa.unwomen.org/en>
86. Кампания ООН «Сообща», <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/take-action/unite>
87. Инициатива «Луч Света», <https://www.spotlightinitiative.org/what-we-do>
88. UN, 'Spotlight Initiative for Central Asia, Afghanistan Will Tackle Gender-Based Violence, Deputy Secretary-General Tells Launch Event' (8 December 2020), <https://www.un.org/press/en/2020/dsgsm1518.doc.htm>
89. Вебсайт ООН-женщины, <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>
90. Вебсайт HeForShe, <http://www.HeForShe.org/en>
91. Всемирный банк, «Женщины, бизнес и закон», 2018 г., <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29498/211252ovRU.pdf?sequence=13&isAllowed=y>
92. Evan Stark, Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life, (Oxford University Press, 2007), Chapter 2, «Woman Battering»
93. Serious Crime Act 2015, «Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship» // <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/contents/enacted>, секция 76
94. Закон Литовской Республики от 26 мая 2011 г. № XI-1425 «О защите от насилия в близком окружении» <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?fiwid=bkaxmxqw&documentId=TAIS.406221&category=TAD>
95. Ясинская М., «Ученые встревожены последней практикой ВС отказывать в кассационных представлениях прокуроров по преступлениям, связанным с домашним насилием, поэтому подготовили юристам практические советы», ЮРЛИГА (20 января 2020 г.), https://jurliga.ligazakon.net/ru/analytics/192450_prestuplenie-svyazannoe-s-domashnim-nasiliiem-pravovye-problemy-i-prakticheskie-rekomendatsii
96. Ю., Коган Ахильгова Дж., Антонова В., «Самое опасное место: обзор мер по противодействию домашнему насилию. Международный опыт», 2020 г., стр. 20
97. Укринформ, «В Украине действуют 54 мобильные группы полиции по противодействию домашнему насилию», (08.12.2020 г.), <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3150570-v-ukraine-dejstvuyut-54-mobilnye-gruppy-policii-po-protivodejstviu-domashnemu-nasiliiu.html>
98. Вебсайт правительства Великобритании, Police Super complaints. <https://www.gov.uk/government/collections/police-super-complaints>
99. Вебсайт правительства Великобритании, Police supercomplaints: police use of protective measures in cases of violence against women and girls. <https://www.gov.uk/government/publications/police-use-of-protective-measures-in-cases-of-violence-against-women-and-girls>
100. «Größtes Mordrisiko besteht für Frauen bei Trennung und Arbeitslosigkeit» Der Standard, 26 ноября 2016 г. // <https://www.derstandard.at/story/2000111534975/groesstes-mordrisiko-besteht>
101. Amy Farmer & Jill Tiefenthaler, Explaining the Recent Decline in Domestic Violence, 21 Contemporary Economic Policy 158, 167 (2003)
102. Вебсайт федерального правительства США, <https://www.acf.hhs.gov/fysb/programs/family-violence-prevention-services/programs/ndvh>
103. Evan Stark and Eve Buzawa, Violence Against Women in Families (2009)
104. UNFPA, 'Towards a Multi-sectoral Response to Gender-Based Violence Mapping the Current Situation in the Eastern Europe and Central Asia Region' (2015) https://femroadmap.eu/UNFPA_EECA_RO_Survey_report_on_Multi-sectoral_Response_to_GBV.pdf
105. Хоменко С., Назарова Н., «Бьет – значит сядет: Украина получила новые законы против домашнего насилия» (BBC, 04.01.2018 г.), <https://www.bbc.com/russian/features-42460145>
106. Evan Stark, Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life, (Oxford University Press, 2007), Chapter 2, «Are Batterers' Programs Effective?»
107. Отчет Уполномоченного по правам человека в РК за 2020 год <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>
108. Бытовое насилие в Казахстане: «Все это свалилось на нас буквально за месяц» <https://news.un.org/ru/interview/2020/05/1377672>
109. Юрченко Р.Н. Применение судами норм Закона Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия». Комментарий к Закону Республики Казахстан «О профилактике бытового насилия» https://adilet.zan.kz/rus/docs/T090000214_
110. Конституционный закон Республики Казахстан от 18 декабря 1995 г. N 2688 «О Правительстве Республики Казахстан» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002688_
111. Постановление Правительства Республики Казахстан от 30 марта 2020 года № 156 Об утверждении Дорожной карты по усилению защиты прав ребенка, противодействию бытовому насилию и решению вопросов суицидальности среди подростков на 2020 – 2023 годы // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>
112. Постановление Правительства Республики Казахстан от 21 мая 2020 года № 315 «Об утверждении Плана мероприятий по реализации Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года (второй этап: 2020 – 2022 годы)» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000315>
113. Обзор по итогам оперативно-служебной деятельности Комитета административной полиции за 2018 год
114. Выборочное обследование по насилию в отношении женщин. Астана, 2017. – С.32
115. Социологический опрос по СБН, 2021
116. Постановление Правительства Республики Казахстан от 21 декабря 2010 года № 1390 «Об отраслевой Программе профилактики правонарушений в Республике Казахстан на 2011 - 2013 годы» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001390>
117. Постановление Правительства Республики Казахстан от 10 декабря 2020 года № 840 «О реализации Закона Республики Казахстан «О республиканском бюджете на 2021 – 2023 годы»» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000840>
118. Постановление Правительства Республики Казахстан от 7 декабря 2018 года № 808 «О реализации Закона Республики Казахстан «О республиканском бюджете на 2019 – 2021 годы»» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000808>
119. Постановление Правительства Республики Казахстан от 6 декабря 2019 года № 908 «О реализации Закона Республики Казахстан «О республиканском бюджете на 2020 – 2022 годы»» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000908>
120. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 1 октября 2014 года № 662 «Об утверждении положений о ведомствах и территориальных органах Министерства внутренних дел Республики Казахстан» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009792#z387>
121. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 1097 «Об утверждении Правил по организации работы подразделений органов внутренних дел Республики Казахстан по защите женщин от насилия» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012948>
122. Закон Республики Казахстан от 29 сентября 2014 года № 239-V ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам разграничения полномочий между уровнями государственного управления» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000239#z1100>
123. Закон Республики Казахстан от 7 июля 2020 года № 361-VI ЗРК «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам здравоохранения» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z2000000361#z492>
124. Постановление Правительства Республики Казахстан от 18 февраля 2017 года № 81 «Некоторые вопросы Министерства труда и социальной защиты населения Республики Казахстан» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1700000081#z15>
125. Указ Президента Республики Казахстан от 25 февраля 2019 года № 848 «О мерах по дальнейшему совершенствованию системы государственного управления Республики Казахстан» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1900000848>
126. Постановление Правительства Республики Казахстан от 12 марта 2001 года N 346 «Об организации взаимодействия государственных

органов, организаций и общественных объединений, занимающихся проблемами насилия в отношении женщин» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>

127. Совместный приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 22 сентября 2014 года № 630, Министра образования и науки Республики Казахстан от 26 сентября 2014 года № 399 и Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 19 ноября 2014 года № 240 «Об утверждении Критериев оценки наличия жестокого обращения, приведшего к социальной дезадаптации и социальной депривации» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0010013#z28>

128. Коростелева Ю., «В МВД отмечают рост бытового насилия в Казахстане за время пандемии на 21%», (06.08.2020 г.) <https://vlast.kz/novosti/41127-v-mvd-otmечают-rost-bytovogo-nasilija-v-kazahstane-za-vrema-pandemii-na-21.html>

129. ЮНФПА, Памятка по алгоритму действий для пострадавших от бытового насилия, UNFPA Kazakhstan | Памятка по алгоритму действий пострадавших от бытового насилия

130. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014701>

131. Council of Europe, 'Combating violence against women: minimum standards for support services' (2008), [https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF\(2007\)Study%20rev.en.pdf](https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF(2007)Study%20rev.en.pdf)

132. OSCE, 'OSCE supports crisis centres for victims of domestic violence in Kazakhstan' (15.09.2020 г.), <https://www.osce.org/programme-office-in-nur-sultan/463668>

133. Закон Республики Казахстан от 29 декабря 2008 года № 114-IV «О специальных социальных услугах» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000114_

134. Закон Республики Казахстан от 19 мая 2015 года № 314-V ЗПК «О минимальных социальных стандартах и их гарантиях» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000314>

135. Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 21 декабря 2016 года № 1079 «Об утверждении стандарта оказания специальных социальных услуг жертвам бытового насилия»

136. Приказ Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 19 февраля 2016 года № 134 «Об утверждении Правил оценки и определения потребности в специальных социальных услугах» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013527#z7>

137. Приказ и.о. Министра здравоохранения и социального развития Республики Казахстан от 27 ноября 2015 года № 896 «Об утверждении натуральных норм питания для лиц, обслуживающихся в медико-социальных учреждениях, реабилитационных центрах, учебных заведениях для детей-инвалидов, территориальных центрах социального обслуживания, отделениях дневного пребывания, центрах социальной адаптации» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012828>

138. Закон Республики Казахстан от 29 апреля 2010 года № 271-IV «О профилактике правонарушений» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000271>

139. Кодекс Республики Казахстан об административных правонарушениях

140. Нормативное Постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 9 апреля 2012 года № 1 «О применении мер обеспечения производства по делам об административных правонарушениях»

141. Приказ Министра внутренних дел Республики Казахстан от 15 июля 2014 года № 432 «Об утверждении Правил осуществления профилактического контроля за лицами, состоящими на профилактическом учете в органах внутренних дел» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009695>

142. Кодекс Республики Казахстан от 7 июля 2020 года № 360-VI ЗПК «О здоровье народа и системе здравоохранения» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360>

143. Республиканский научно-практический центр психического здоровья, 2021. Психиатрическая помощь населению Республики Казахстан за 2019-2020 годы. Статистический сборник, Алматы. – 57 с.

144. Обзор об итогах деятельности местной полицейской службы ДП городов Нур-Султан, Алматы, Шымкент и областей за 4 квартал 2020 года

145. Уголовный кодекс Республики Казахстан от 3 июля 2014 года № 226-V ЗПК

146. Кодекс Республики Казахстан «О браке (супружестве) и семье» от 26 декабря 2011 года № 518-IV // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1100000518>

147. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан

148. Баймаханов М.Т., Баймаханова Д.М. О деятельности государства по закреплению, обеспечению, защите и содействию в осуществлении прав человека в период построения правового гражданского общества // Научные труды «Әділет». - 2004. - № 1. - С.14

149. Закон Республики Казахстан от 6 января 2012 года № 527-IV «О национальной безопасности Республики Казахстан» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1200000527>

150. Указ Президента Республики Казахстан от 6 декабря 2016 года № 384 «Об утверждении Концепции семейной и гендерной политики в Республике Казахстан до 2030 года» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U1600000384>

151. Ким, В., Уильямсон, Х. Домашнее насилие в Казахстане: много слов, мало дела. 3 декабря 2019 года. <https://vlast.kz/avtory/36253-domasnee-nasilie-v-kazahstane-mnogo-slov-malo-dela.html>; Human Right Watch. Казахстан: недостаточная помощь для переживших домашнее насилие. 17 октября 2019. <https://www.hrw.org/ru/news/2019/10/17/334789>

152. <https://qamqor.gov.kz/portal/page/portal/POPPageGroup/Services/Pravstat>

153. Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru

154. «Сколько пенсионеров проживает в Казахстане» (21 июня 2021 г.) https://www.inform.kz/ru/skol-ko-pensionerov-prozhivaet-v-kazahstane_a3803163

155. Информационный портал «Социальная защита лиц с инвалидностью», <https://inva.gov.kz/ru/highcharts>

156. Калтаева Л.М., «Оценка потребностей по социальным и гендерным вопросам людей с инвалидностью в Казахстане с акцентом на особые нужды женщин с инвалидностью, подвергшихся насилию» (Алматы, UNFPA, 2019 г.) <https://kazakhstan.unfpa.org>

157. Жулмухаметова Ж., «В Казахстане всплеск бытового насилия во время карантина. Куда жаловаться на семейного дебошира» (24 апреля 2020 г.), <https://informburo.kz/stati/v-kazahstane-vsplesk-bytovogo-nasilija-vo-vremya-karantina-kuda-zhalovatsya-na-semeynogo-deboshira.html>

158. Кенжебекова А., «В миллионном Алматы поступает 15 звонков с жалобой на насилие» (18.02.2014 г.), <https://rus.azattyq.org/a/bytovoye-nasilie-goryachaya-liniya/25267294.html>

159. Фемагора Центральная Азия, «Кризисные центры: опора активизма против гендерного насилия» (2021 г.), https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2021/6/sozovony_femagora.pdf?la=ru&vs=3007

160. Hillis S, Mercy J, Amobi A, et al. Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. Pediatrics. 2016;137(3):e20154079

161. UNICEF, "Behind Closed Doors: The Impact of Domestic Violence on Children". 2006. <https://www.unicef.org/media/files/BehindClosedDoors.pdf>. (page 5)

162. <https://www.unicef.org/eca/ru>

163. Замечания общего порядка Комитета по правам ребенка № 14 (2013) о праве ребенка на уделение первоочередного внимания наилучшему обеспечению его интересов (пункт 1 статьи 3). Принято Комитетом по правам ребенка на его 62-й сессии (14 января – 1 февраля 2013 года). CRC/C/GC/14

164. Замечания общего порядка № 13 (2011). Право ребенка на свободу от всех форм насилия. Принято Комитетом по правам ребенка. CRC/C/GC/13
165. Аналитический отчет о деятельности Уполномоченного по правам человека в Республике Казахстан за 2020 год <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>
166. Назарбаева Д.Н. Комментарий к статье 26 Конституции Республики Казахстан // В кн.: Конституция Республики Казахстан. Научно-практический комментарий. – Астана: Фонд Первого Президента Республики Казахстан – Елбасы; Конституционный Совет Республики Казахстан; Министерство юстиции Республики Казахстан, 2018. С.231
167. Борчашвили И.Ш. Комментарий к Уголовному кодексу Республики Казахстан. Особенная часть (часть 2). – Алматы: Жеті Жарғы, 2015. С.114
168. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
169. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>
170. Социологическое исследование «Социальный портрет сельской семьи» / Нур-Султан: НАО КИОР «Рухани жаңғыру», 2021.
171. Ковязина К. Одомашненное насилие. 27 ноября 2019. <https://vlast.kz/avtory/36193-odomasnennoe-nasilie.html>
172. «Күйеуінен таяқ жемеген әйел - әйел емес!»: Әйелге қол көтеру енді театр сахналарында да дәріптеліп жатыр. <https://stan.kz/kuyeuinen-tayak-zhemegen-ayel---ayel-emes-otandik-arnal-325194/>
173. Михайлиди, Е., Жартиева, А., Курмангазина, Н. Победившее насилие. 22 февраля 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>
174. Джалилова, А. В Казахстане 316 женщин покончили с собой в 2016 году. 28 июня 2016. <https://365info.kz/2016/06/v-kazahstane-316-zhenshhin-pokonchili-s-soboj-v-2016-godu>
- Ким, В., Уильямсон, Х. Домашнее насилие в Казахстане: много слов, мало дела. 3 декабря 2019 года. <https://vlast.kz/avtory/36253-domasnee-nasilie-v-kazahstane-mnogo-slov-malo-dela.html>
175. Коростелева, Ю., Левина, М. Бьет и будет бить. 14 февраля 2020. <https://vlast.kz/obsshestvo/37127-bet-i-budet-bit.html>
176. Асель Султан. Что не так с кризисными центрами для женщин в Казахстане? (12.02.2020) / <https://cabar.asia/ru/chto-ne-tak-s-krizisnymi-tsentrami-dlya-zhenshhin-v-kazahstane>
177. Президент Казахстана выступил с видеообращением на глобальном форуме «Поколение равенства» (01.07.2021) <https://www.primeminister.kz/ru/news/prezident-kazahstana-vystupil-s-vidеоobrashcheniem-na-globalnom-forume-pokolenie-ravenstva-265021>
178. Айдана Демесинова. Сколько несовершеннолетних девочек вступают в брак ежегодно в Казахстане (20.07.2020) <https://www.kazpravda.kz/news/obshchestvo/skolko-nesovershennoletnih-devochek-vstupaut-v-brak-ezhegodno-v-kazahstane>
179. Официальный сайт ООН – Женщины – Европа и Центральная Азия // <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>
180. Казахстанский YouTube сегодня: какой он? (07.04.2021) <https://24.kz/ru/news/polezno-znat/item/466080-kazakhstanskij-youtube-segodnya-kakoj-on>
181. Отчет о деятельности за 2020 год Уполномоченного по правам ребёнка в Республике Казахстан [Электронный ресурс] https://bala-ombudsman.kz/wp-content/uploads/2021/02/otchet_upr_2020.pdf
182. Отчет о деятельности за 2020 год Уполномоченного по правам ребёнка в Республике Казахстан [Электронный ресурс] https://bala-ombudsman.kz/wp-content/uploads/2021/02/otchet_upr_2020.pdf
183. <https://www.unicef.org/eca/ru/>
184. Социологическое исследование «Семейно-демографическая политика» / Нур-Султан: НАО «Казахстанский институт общественного развития «Рухани жаңғыру», 2021. – 101 с.
185. Ссылка на фильм: <https://www.youtube.com/watch?v=NrpCts9jyNs>. Также важно отметить следующее: полмиллиона просмотров может показаться, что это не так много, поскольку мы знаем видео на сервисе, получающие десятки миллионов просмотров, но все нужно учитывать особенности. Это казахстанский контент, ориентированный на казахстанскую аудиторию, которая не столь многочисленная (несколько миллионов человек); это не минутный развлекательный ролик, а без малого часовой фильм на достаточно тяжелую для восприятия тематику. Фильм действительно пользовался большим вниманием, о чем также свидетельствует более семи тысяч комментариев под видео.
186. Появление социальных проблем на повестке дня представляет собой своеобразный «свободный микрофон»: проблема может существовать длительное время, но она при этом не получает информационной огласки. Так, каждый, у кого есть доступ к «микрофону» (владелец СМИ, популярные блогеры, известные журналисты, знаменитости и т.д.), не хотя или не могут по различным причинам начинать первыми говорить о данной проблеме. Однако, как только находится первый, информационная блокада исчезает, о проблеме начинают говорить все, у кого есть доступ к микрофону. Таким переломным моментом в случае семейно-бытового насилия в казахстанских реалиях стали драматические события с Баян Есентаевой. После этого количество сообщений, связанных с проблемами семейно-бытового насилия, в информационном поле значительно выросло.
187. Ковязина К. Одомашненное насилие. 27 ноября 2019. <https://vlast.kz/avtory/36193-odomasnennoe-nasilie.html>
188. «Күйеуінен таяқ жемеген әйел - әйел емес!»: Әйелге қол көтеру енді театр сахналарында да дәріптеліп жатыр. <https://stan.kz/kuyeuinen-tayak-zhemegen-ayel---ayel-emes-otandik-arnal-325194/>
189. Михайлиди, Е., Жартиева, А., Курмангазина, Н. Победившее насилие. 22 февраля 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>
190. Джалилова, А. В Казахстане 316 женщин покончили с собой в 2016 году. 28 июня 2016. <https://365info.kz/2016/06/v-kazahstane-316-zhenshhin-pokonchili-s-soboj-v-2016-godu>
191. Смотрите, например, Михайлиди, Е., Жартиева, А., Курмангазина, Н. Победившее насилие. 22 февраля 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>; Ким, В., Уильямсон, Х. Домашнее насилие в Казахстане: много слов, мало дела. 3 декабря 2019 года. <https://vlast.kz/avtory/36253-domasnee-nasilie-v-kazahstane-mnogo-slov-malo-dela.html>.
192. В качестве исключения можно указать следующую статью, в которой, несмотря на общий критический уклон, представлены различные точки зрения на изменения в законодательстве: Коростелева, Ю., Левина, М. Бьет и будет бить. 14 февраля 2020. <https://vlast.kz/obsshestvo/37127-bet-i-budet-bit.html>.

MINISTRY OF INFORMATION
AND SOCIAL DEVELOPMENT
OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ҚАЗАҚСТАНДЫҚ
ҚОҒАМДЫҚ
ДАМУ
ИНСТИТУТЫ

NATIONAL REPORT

ON COUNTERACTING DOMESTIC VIOLENCE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

ACKNOWLEDGEMENTS

NJSC «Kazakhstan Institute for Social Development «Ruhani Zhangyru» expresses sincere gratitude to all who participated in the preparation of the national report «On countering domestic violence in the Republic of Kazakhstan». Special thanks to the experts who produced a detailed analysis and provided constructive advice on combating

domestic violence, public authorities, providing statistical information, National Commission for women Affairs and family-demographic policy under the President of the Republic of Kazakhstan, which Advisory support, as well as participating in in-depth interviews, victims of domestic violence who have found the courage and strength to speak openly about this issue, thereby contributing to its solution.

CONTENTS

LIST OF ABBREVIATIONS	205
INTRODUCTION	206
CHAPTER I. THE PROBLEM OF DOMESTIC VIOLENCE	
IN MODERN KAZAKHSTAN SOCIETY	208
1.1 The relevance of the problem of domestic violence	208
1.2 Regional and territorial features of domestic violence	212
1.3 Types and signs of domestic violence	217
1.4 Causes and consequences of domestic violence in Kazakhstan	219
CHAPTER II. INTERNATIONAL EXPERIENCE IN COUNTERING DOMESTIC VIOLENCE	224
2.1 Analysis of international legislation in the field of countering domestic violence	224
2.2 International organizations, events and practices to counter domestic violence	230
CHAPTER III. ANALYSIS OF LEGISLATION AND ACTIVITIES OF STATE BODIES, CRISIS CENTERS, PUBLIC ORGANIZATIONS FOR THE PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE	238
3.1 Analysis of Kazakhstan legislation in the field of domestic violence	238
3.2 Core competencies and activities of state bodies to counteract domestic violence	248
3.3 The role of crisis centers, NGOs and international organizations in Kazakhstan in countering domestic violence	254
3.4 Analysis of special social services for victims of domestic violence	257
3.5 Measures for the prevention of domestic violence	262
CHAPTER IV. CATEGORIES OF THE POPULATION EXPOSED TO DOMESTIC VIOLENCE IN KAZAKHSTAN SOCIETY	265
4.1 Gender-specific features of domestic violence	265
4.2 Violence against the elderly, persons with disabilities and serious illnesses	268
4.3 Ensuring child safety in the context of domestic violence	269
CHAPTER V. PUBLIC PERCEPTION OF THE PROBLEM OF DOMESTIC VIOLENCE	278
5.1 Perception of domestic violence in the public consciousness	278
5.2 Representation of family violence in mass media and social media	282
CONCLUSIONS	288
RECOMMENDATIONS	290
LIST OF REFERENCE	296

LIST OF ABBREVIATIONS

- ASEAN** – Association of South East Asian Nations
- BNS ASPR RK** – Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan
- HIV** – human immunodeficiency virus
- East Kazakhstan oblast** – East Kazakhstan oblast
- WHO** – World Health Organization
- United Nations Children’s Fund (UNICEF)** – United Nations Children’s Fund
- PD** – Police Department
- URPTI** – unified register of pre-trial investigations
- EU** – European Union
- WKO** – West Kazakhstan oblast
- APC MIA RK** – Administrative Police Committee of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
- MSI** – Municipal State Institution
- KISD «Ruhani Zhangyru»** – NJSC «Kazakhstan Institute for Social Development «Ruhani Zhangyru»
- CEDAW** – Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women
- AC RK** – Administrative Code of the Republic of Kazakhstan
- CRC** – Convention on the Rights of the Child
- CLSSA RK** – Committee on Legal Statistics and Special Accounts of the Prosecutor General’s Office of the Republic of Kazakhstan
- MIA RK** – Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan
- MH RK** – Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan
- MFA RK** – Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Kazakhstan
- MISD RK** – Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan
- MNE RK** – Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan
- MES RK** – Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
- MCI** – monthly calculation index
- MLSP RK** – Ministry of Labor and Social Protection of the Republic of Kazakhstan
- NGOs** – non-governmental organizations
- IAA RK** – Internal Affairs Agencies of the Republic of Kazakhstan
- UN** – United Nations
- WVDP** – Women’s Violence Protection Department
- PPR** – permanent place of residence
- RSPCMH** – Republican Scientific and Practical Center for Mental Health
- DV** – Domestic violence
- FC** – Family Code
- NKO** – North Kazakhstan oblast
- USA** – United States of America
- CC RK** – Criminal Code of the Republic of Kazakhstan
- CPC RK** – Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan
- SDGs** – Sustainable Development Goals

INTRODUCTION

Each year more than half a million people around the world are killed by violence. Even more people are injured as a result of collective and interpersonal conflicts. According to the World Health Organization (WHO), interpersonal violence in Europe ranks 4th in the list of leading causes of death among young people aged 15-29.

Prevention and prevention of domestic violence is an urgent agenda of the family and demographic policy of the Republic of Kazakhstan. The growth of violence directly affects the security of society and the individual, thereby presenting an acute social problem.

The President of the Republic of Kazakhstan K.K. Tokayev in his speech during the IV meeting of the National Council of Public Trust in November 2021 also noted the importance of solving this problem and instructed to increase the effectiveness of preventive measures, develop a system of social and educational work with aggressors, strengthen measures to enforce and enforce penalties prescribed to offenders.

Today there is a need to address the problem of domestic violence at the level of socially significant state tasks, based on a comprehensive approach by improving legislation and effective preventive measures, creating an atmosphere of intolerance and public condemnation of any manifestation of domestic violence.

The national report was prepared in order to study the problem of domestic violence and develop recommendations for its counteraction.

To achieve this goal, the following key research tasks were solved:

- study of international and national experience in countering domestic violence;
- analysis of Kazakhstan and international legislation in the field of domestic violence;
- identification of the causes and consequences of domestic violence;
- analysis of existing mechanisms to counteract and prevent DV;
- identification of the peculiarities of the perception of domestic violence in the public consciousness.

The theoretical and methodological basis of the study was: the Kazakh and international regulatory and legislative framework in the field of domestic violence; data from the Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan, The Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan and the data of state bodies (the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan, etc.).

As part of the preparation of the national report, a sociological study was conducted, a mass survey of KISD «Ruhani Zhangyru» with a sample of 1,000 people in 17 regions of Kazakhstan, in urban and rural areas; data from 10 expert interviews and 10 in-depth interviews with victims of domestic violence.

The method of sampling respondents in the household was carried out according to the quota (gender identity, age). The sampling frame was based on the data from the National Statistical Service of the Republic of Kazakhstan as of the beginning of 2021 according to the following parameters: region/city of republican importance, gender affiliation, age of respondents, and type of settlement (city/village).

The results of sociological studies «Family and Demographic Policy» (sample size 1200 respondents), «Social Portrait of Rural Family» (sample size 1200 respondents), in-depth interviews «Divorce and its consequences» (30 people), «Early Marriage» (30 people) were also used.

The national report consists of 5 chapters. The first chapter is devoted to substantiation of the domestic violence problem in the contemporary Kazakhstani society, study of its types and signs, study of the problem in terms of the country's regions, and identification of causes and consequences of domestic violence. The chapter was prepared by an expert Zholdybalina A.S., PhD in Political Science, Deputy Director of the State Institution «Kazakhstan Institute for Strategic Studies under the President of the Republic of Kazakhstan (paragraph 1.1., 1.2., 1.4) and by Rodionov A.N., PhD in Sociology, the docent in the Department of Sociology at the L.N. Gumilev Eurasian National University.

In the second chapter, the international experience in combating domestic violence is studied: international legislation is analyzed, the activities of international organizations and international practice of combating domestic violence are studied. The chapter was prepared by «, M. H. Khasenov, PhD in Jurisprudence, Assistant Professor of M. Narikbayev KAZGUU University (paragraph 2.1), A Kh. Azhigulova, PhD in Law, Director of the Center for Human Rights Research, Inclusion and Civil Society «NOVALEX (paragraph 2.2).

The third chapter analyzes Kazakhstan's legislation in the field of domestic violence, examines the main competencies and activities of state bodies to combat domestic violence, outlines the role of crisis centers, NGOs and international organizations, and presents measures to prevent domestic violence. The authors of this chapter are S. P. Tursynbekova, the Deputy Chairman of the National Commission on Women Affairs and Family and Demographic Policy under the President of Kazakhstan, M. H. Khasenov, PhD in Jurisprudence, Assistant Professor at M. Narikbayev KAZGUU University (paragraph 3.1), , L. T. Kultemirova, PhD in Law, the Head of the Department of Administrative and Legal Disciplines of Almaty Academy of the RK Interior Ministry (paragraph 3.2., 3.4, 3.5), and Kh. K. Azhigulova, PhD in Law, Director of the Center for Human Rights Research, Inclusion and Civil Society «NOVALEX» (paragraph 3.3).

The fourth chapter studies the gender specifics of domestic violence, paying attention to the problems of violence against persons with special needs and the elderly, as well as ensuring child safety in the context of domestic violence. The materials were prepared by Rodionov A.N., PhD in Sociology, the docent in the Department of Sociology at the L.N. Gumilev Eurasian National University (paragraph 4.1), Kh. K. Azhigulova, PhD in Law, Director of the Center for Human Rights Research, Inclusion and Civil Society «NOVALEX» , G.M. Moldakulova, Coordinator of National Programmes of the United Nations Population Fund (UNFPA) (paragraph 4.2) M. H. Khassenov, PhD in Jurisprudence, Assistant Professor of M. Narikbayev KAZGUU University (paragraph 4.3).

The fifth chapter studies the problem of perception of domestic violence in the public consciousness and analyzes the representation of the problem in the media and social media. The chapter was prepared by KISD Ruhani Zhangyru staff (paragraph 5.1) by Rodionov A.N., PhD in Sociology, the docent in the Department of Sociology at the L.N. Gumilev Eurasian National University (paragraph 5.2) Based on the results of the analysis of the current situation in the field of domestic violence, recommendations were prepared for state agencies, media, NGOs and crisis centers, shelters, mothers' homes and other organizations providing assistance to victims of domestic violence.

CHAPTER I.

THE PROBLEM OF DOMESTIC VIOLENCE IN MODERN KAZAKHSTAN SOCIETY

1.1 THE RELEVANCE OF THE PROBLEM OF DOMESTIC VIOLENCE

To date, the topic of domestic violence is one of the most discussed in Kazakhstan society. The imperfection of the justice system in this area, as well as patriarchal views and values that dominate society, acutely affect the growth of crimes due to everyday disagreements. In recent years, the media has often published details of cases of harm of various nature and degree in some Kazakhstan families, especially in relation to women and children, which causes a lot of discussion in society. Official statistics also confirm the importance of solving problems in the field of domestic violence, given that victims are often afraid to contact law enforcement agencies and remain in the shadow of the ongoing violence against them for years.

According to official data of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, presented in Tables 1.1.1 (based on Table 1.2.1), from 2017 to 2020, there was an increase in criminal offenses committed in the family and household sphere. So, since 2017 (446 cases), the number of cases in 2020 (1072 cases) has increased almost 2.5 times. It is also worth noting that in the first half of 2020, 502 cases were registered, in the same period of 2021 – 468 cases.

In recent years, the number of recorded criminal offenses in the family and household sphere under article 106 «Intentional infliction of serious harm to health» has increased significantly. So, if in 2017 this indicator was 181 cases for the whole year, then in 2021 a similar number of cases is observed already in the first half of the year. According to the article «Intentional infliction of moderate harm to health», a significant increase was also recorded: from 117 cases in 2017 to 354 cases in 2020. In addition, there is an increase in cases under the articles «Rape» (from 1 case in 2015 to 32 cases in 2020 and 9 cases in the first half of 2021) and «Sexual violence» (from 2 cases in 2015 to 24 cases in 2020 and 10 cases in the first half of 2021) (Table 1.1.2.).

Table 1.1.1 The number of criminal offenses committed in the family and household sphere (data for the Republic of Kazakhstan), per 100 thousand population for the period from 2015 to 2020 and HY of 2021

2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	HY 2020	HY 2021
2,71	2,46	4,99	5,66	5,68	2,67	2,46

A source: MIA of the RK¹

*The coefficient per 100 thousand population is calculated by the staff of the Center for the Study of the Institute of the family of KISD «Ruhani Zhangyru»

Table 1.1.2 The number of criminal offenses in the family and household sphere (by types of offenses) for the period from 2015 to 2020 and HY of 2021

article of the CC RK	2015	2016	2017	2018	2019	2020	HY 2021
Murder (article 99)	82	93	87	144	116	115	60
Murder committed in a state of passion (Article 101)	3	4	4	7	3	5	1
Intentional infliction of serious harm to health (Article 106)	196	219	181	350	393	413	185
Intentional infliction of moderate harm to health (Article 107)	119	122	117	314	356	354	149
Causing serious harm to health when exceeding the limits of necessary defense (Article 112)	7	6	11	10	21	14	12
Threat (Article 115)	10	12	7	26	36	25	4
Rape (article 120)	1	1	3	6	27	32	9
Violent acts of a sexual nature (Article 121)	2	5	0	9	9	24	10

Source: CLSSA RK

A more detailed analysis of criminal and administrative offenses for the period from 2015 to 2021 is presented in chapter III of this report.

It should be noted that the spread of the COVID-19 pandemic had an impact on the growth of offenses in the family and household sphere, which drew considerable public attention to this area. Recently, disputes have

¹ Data of the MIA of the RK on official request. The coefficient per 100 thousand population is calculated by the formula $K = (N \times 100\ 000) : N$, where N is the number of criminal offenses, and N is the absolute population (according to the BNS ASPR RK)

often arisen about legislation in the field of family and household relations and the insufficiency of measures to punish aggressors.

According to the MIA RK, there was an increase in domestic crimes by 21%. It was also noted that during the lockdown period, more than 8000 offenders were brought to administrative responsibility due to family and household disagreements and 43,000 protective orders were issued² (tables 1.1.3 and 1.1.4).

Table 1.1.3. Information on registered administrative offenses in the sphere of family and household relations in the Republic of Kazakhstan for the period from 2015 to 2020 and HY of 2021

Year	Offenses	Number of offenses
2015	Illegal actions in the sphere of family and household relations (Article 73)	36 827
2016	Illegal actions in the sphere of family and household relations (Article 73)	29 772
2017	Illegal actions in the sphere of family and household relations (Article 73)	28 051
	Intentional infliction of minor harm to health (art.73-1)	7 652
2018	Illegal actions in the sphere of family and household relations (Article 73)	23 904
	Intentional infliction of minor harm to health (art.73-1)	15 483
	Beatings (art.73-2)	5 800
2019	Illegal actions in the sphere of family and household relations (Article 73)	25 729
	Intentional infliction of minor harm to health (art.73-1)	16 207
	Beatings (art.73-2)	7 259
2020	Illegal actions in the sphere of family and household relations (Article 73)	25 844
	Intentional infliction of minor harm to health (art.73-1)	15 015
	Beatings (art.73-2)	7 530
HY 2021	Illegal actions in the sphere of family and household relations (Article 73)	15 052
	Intentional infliction of minor harm to health (art.73-1)	7 079
	Beatings (art.73-2)	

A source: MIA of the RK

Table 1.1.4 Statistical data on registered administrative offenses provided for in Articles 73, 73-1, 73-2 of the Code of Administrative Offenses of the Republic of Kazakhstan for the period from 2015-2020 and HY of 2021 by region

Year	AC RK	Nur-Sultan c.	Almaty c.	Akmola	Aktobe	Almaty	Atyrau	EKO	Zhambyl	WKO
2015	Article 73	510	740	1 817	1 653	1 747	2 413	5 456	1 404	2 232
2016	Article 73	509	487	1 215	1 739	1 358	1 767	4 947	1 320	2 398
2017	Article 73	534	305	1 175	1 956	1 263	1 272	4 318	1 292	2 282
	Article 73-1	294	264	387	328	711	164	1 008	353	313
2018	Article 73	435	212	904	1 822	1 210	1 257	3 417	947	1 719
	Article 73-1	648	569	745	756	1 714	391	1 886	650	491
	Article 73-2	151	220	269	680	1 218	200	402	360	342
2019	Article 73	496	310	884	2 087	1 412	1 282	3 546	966	1 641
	Article 73-1	722	781	791	626	1 755	450	2 005	598	445
	Article 73-2	113	394	299	890	1 647	362	467	322	371
2020	Article 73	601	366	1 018	1 867	1 718	1 245	3 678	620	1 531
	ст.73-1	763	933	743	496	1 614	230	1 684	416	374
	ст.73-2	147	447	366	790	1 736	354	470	245	382
HY 2021	Article 73	1 080	234	510	935	865	748	2 274	473	742
	Article 73-1	472	180	370	189	614	152	897	257	174
	Article 73-2	176	351	167	405	885	238	250	137	213

² More than 8 thousand Kazakhstanis were punished for domestic violence (06.08.2020) // <https://www.zakon.kz/5035044-bolee-8-tysyach-kazahstantsev-nakazali.html>

Year	AC RK	Karaganda	Kostanay	Kyzylorda	Mangystau	Pavlodar	NKO	Turkestan	Shymkent c.
2015	Article 73	5 015	4 842	821	1 393	2 283	3 856	645	-
2016	Article 73	3 337	3 840	756	1 160	2 364	1 832	743	-
2017	Article 73	3 415	3 677	599	1 072	2 337	1 742	812	-
	Article 73-1	760	614	273	360	433	323	1 061	-
2018	Article 73	1 718	3 692	549	1 139	2 540	1 651	493	199
	Article 73-1	1 534	1 378	609	784	795	675	1 569	289
	Article 73-2	129	324	217	200	184	119	784	0
2019	Article 73	2 407	3 796	576	1 170	2 643	2 003	464	46
	Article 73-1	1 780	1 407	614	949	916	700	1 596	72
	Article 73-2	156	424	259	271	227	109	945	3
2020	Article 73	2 549	3 577	415	920	2 939	2 103	547	147
	Article 73-1	1 481	1 370	627	610	957	661	1 614	425
	Article 73-2	173	484	242	441	264	103	878	1
HY 2021	Article 73	1 375	1 760	284	368	12	1 218	299	102
	Article 73-1	663	620	322	329	1	352	771	269
	Article 73-2	76	257	90	195	1	29	379	4

A source: MIA of the RK

*Article 73 - Illegal actions in the sphere of family and household relations

Article 73-1 - Intentional infliction of minor harm to health

Article 73-2 - Beatings

According to non-governmental organizations that provide assistance to victims of domestic violence, there has also been an increase in offenses.

According to the data voiced by Dina Smailova, president of the Nemolchi KZ Foundation, from November 2019 to November 2020, the Foundation gave advice on the hotline to 4,530 people and 1,095 people on social networks³. The head of «Korgau Astana» Anna Ryl also noted a surge in domestic violence during the quarantine period, only in April 2020 in Nur-Sultan, 16 women and 37 children turned to «Korgau Astana» for help⁴.

The data of the sociological survey also reflect the urgency of the problem of domestic violence. Thus, 72.3% of respondents believe that most often abuse in the family occurs against women, 57.2% - children, 24.7% - elderly people, 15.0% - people with disabilities, 13.8% - men. Only 7% of respondents believe that there is no such problem in Kazakhstan (Fig.1.1.1).

Moreover, as can be seen in Fig.1.1.2., according to 32.4% of respondents, the situation with domestic violence in Kazakhstan has worsened over the past 5 years («rather worsened» - 17.9% + «significantly worsened» 14.5%). 29.6% of respondents noted that the situation has not changed. 26.5% believe that the situation has improved («significantly improved» 7.0% + 19.5% «rather improved»). 11.5% found it difficult to answer this survey.

The majority of Kazakhstanis are not aware of cases of domestic violence in families they know (73.5%). But still a large proportion of those who observed such cases in the immediate environment (26.5%), which indicates the urgency of the problem of domestic violence (Fig.1.1.3).

According to expert interviews, the urgency of the problem of domestic violence is also noted both in Kazakhstan and around the world. According to experts, the significance of the problem, among other things, is reinforced by the fact that society does not fully understand the entire threat of domestic violence, since many people do not even perceive insults, humiliation and other types of harm as violence. Experts note that the problem of domestic violence in Kazakhstan is much broader than it seems:

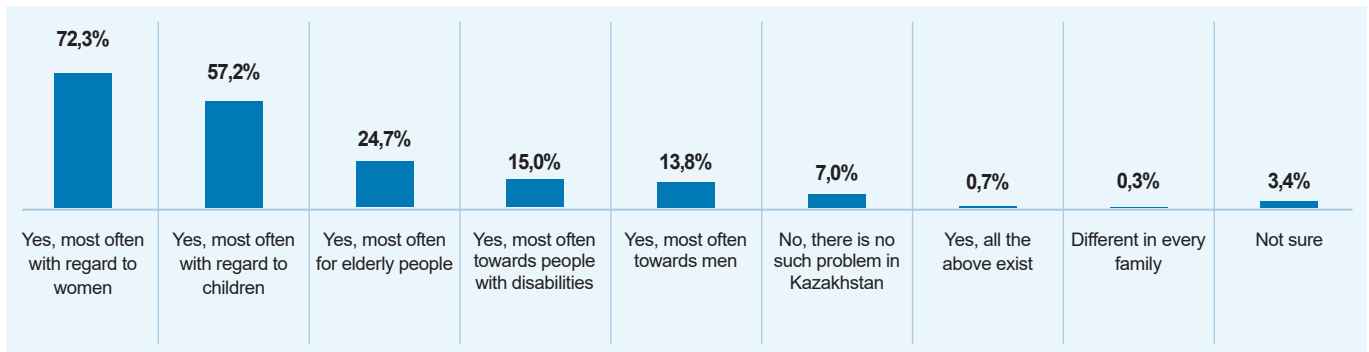
«I think this is a very urgent problem, because practically violence, domestic violence is perceived as the norm and in connection with this feature of perception, it becomes a problem, the main causes of domestic violence, it seems to me, are related to the lack of understanding that violence causes severe physical damage, psychological, economic and so on. Actually, misunderstanding the price of the whole problem, it makes this problem itself very tragic»

(UNICEF national consultant).

³ The President of the «Don't be silent.kz» SF Dina Smailova: «Our work is for our children and grandchildren. And you don't be silent either!» // <https://manshuq.com/life-speak-up-12-2020>

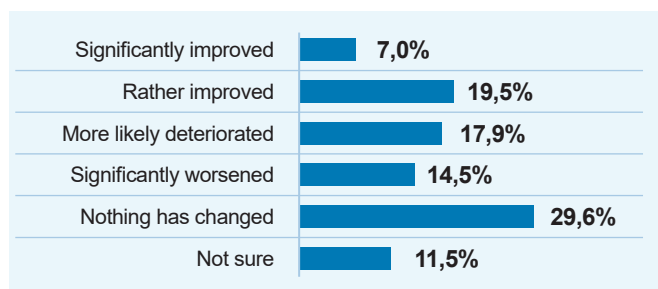
⁴ Head of «Korgau Astana» Anna Ryl: 16 women and 37 children applied to us in April // https://ratel.kz/raw/rukovoditel_korgau_astanaanna_ryl_zh_16_zhenshin_i_37_detey

Figure 1.1.1 Do you think there is a problem of domestic abuse in our country (so-called domestic or domestic violence)? (the amount is not equal to 100%, since respondents could choose several answer options)

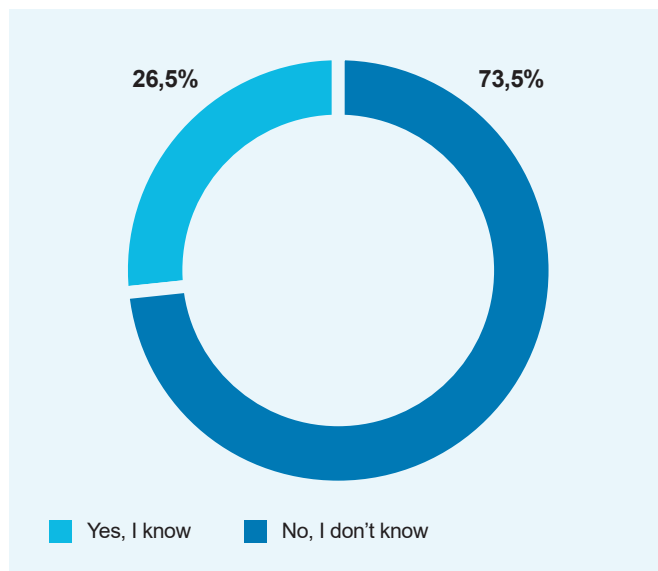
Source: sociological research data

Figure 1.1.2 How, in your opinion, has the situation with domestic violence in Kazakhstan changed over the past 5 years? (N=1000)

Source: sociological research data

Figure 1.1.3 Tell me, please, are you aware of cases of domestic violence in families you know (relatives, friends, neighbors)? (N=1000)

Source: sociological research data

Conducted in-depth interviews with victims of violence also reflect the high relevance of the problem in society. The interviewed victims claim that today violence is very common in Kazakhstan, especially against women. An important role in this is played by the economic situation of women - not having a job and their own savings, they often become dependent on the aggressor. The victims of domestic violence themselves talk about the normalization of this phenomenon in society:

*«I know from my friends, they are also beaten, but they don't go anywhere, they think it's okay, and they are loved»
(victim of domestic violence).*

It should be noted that in the study conducted by the KISD «Ruhani Zhangyru» in 2020 on the topic «Divorces and their consequences», conducted through a survey of 64 people (in-depth interviews), the DV is included in the 5 main reasons for divorce.

Thus, the data of the respondents' answers show that the most common cause of divorce were: bad habits (alcoholism), adultery, loss of feelings of love, jealousy, irresponsible attitude to family responsibilities; economic reasons (lack of material resources, unemployment), domestic violence, the mismatch of characters, different views on life, the intervention of parents and other relatives, gambling, lack of children.

At the same time, it is alarming that Kazakhstan's indicators in the field of breeding are higher than the world average. The global average divorce rate is – 1.97. In Kazakhstan, this indicator in 2019 was – 3, 23, and in 2020, due to a decrease in the total number of divorces – 3, i.e. 373 divorces for every 1000 marriages.

Thus, the relevance of this issue is justified by several factors:

1. The high-profile cases of domestic violence discussed in society and the media contributed to bringing the problem to the fore.
2. The imperfection of legislation in the field of domestic violence leads to impunity for aggressors. The decriminalization of certain articles on criminal penalties in the field of domestic violence, initiated in 2017 with

the aim of strengthening preventive work with aggressors and simplifying the procedure for bringing them to justice, provoked an increase in registered offenses and only worsened the situation of victims of violence. The insufficiency of punitive measures, together with the censure of the public, provoke an urgent need to revise Kazakhstan's legislation and measures to protect the rights of victims of violence.

3. Measures to combat the coronavirus pandemic in 2020, namely the introduction of an emergency situation in the country and quarantine affected the frequency of cases of domestic violence in Kazakhstan.

4. Despite increased government measures and increased public attention, violence remains a widespread problem in Kazakhstan. More than a quarter of the participants in the sociological survey encountered this in the families of friends, acquaintances and neighbors.

1.2. REGIONAL AND TERRITORIAL FEATURES OF DOMESTIC VIOLENCE

Despite the fact that domestic violence is a problem of the whole society, it is believed that it has some peculiarities depending on the region of the country. Nevertheless, according to statistics, the number of committed cases of domestic violence has no critical differences between the regions of Kazakhstan. However, given that statistics show an incomplete picture, there is a need for a more detailed study of the issue of domestic violence within the framework of territorial and regional characteristics.

Considering the statistics on the number of criminal offenses in the family and household sphere, it is noted that the largest number of cases in 2020 was registered in the East Kazakhstan oblast – 161 cases (157 cases in 2019), 125 cases – in Almaty oblast (105 in 2019), 118 – in Karaganda oblast (121 in 2019). (Table 1.2.1).

Table 1.2.1 The number of criminal offenses committed in the family and household sphere (by oblast) for the period from 2015 to 2020 and HY of 2021

	2015	2016	2017	2018	2019	2020	HY 2020	HY 2021
Akmola	37	29	20	41	46	62	24	42
Aktobe	25	40	41	35	47	38	15	17
Almaty	44	42	45	92	105	125	51	57
Atyrau	3	14	7	6	20	5	3	1
East Kazakhstan	95	61	43	182	157	161	96	77
Zhambyl	21	20	20	40	32	42	19	17
West Kazakhstan	17	19	10	23	27	39	22	9
Karaganda	53	49	50	98	121	118	60	48
Kyzylorda	6	6	4	19	16	20	12	8
Kostanay	49	45	56	95	104	75	32	39
Mangystau	5	9	9	13	14	16	5	2
Pavlodar	35	52	50	68	88	98	38	44
North Kazakhstan	30	44	31	44	57	62	32	31
Turkestan	19	20	12	46	55	63	27	17
Nur-Sultan city	13	12	18	44	57	74	33	26
Almaty city	15	18	22	35	43	43	15	22
Shymkent city			5	17	41	28	16	10
21-C (Baikonur)	4	4	1	21	24	2	2	1
By republic	472	485	446	919	1055	1072	502	468

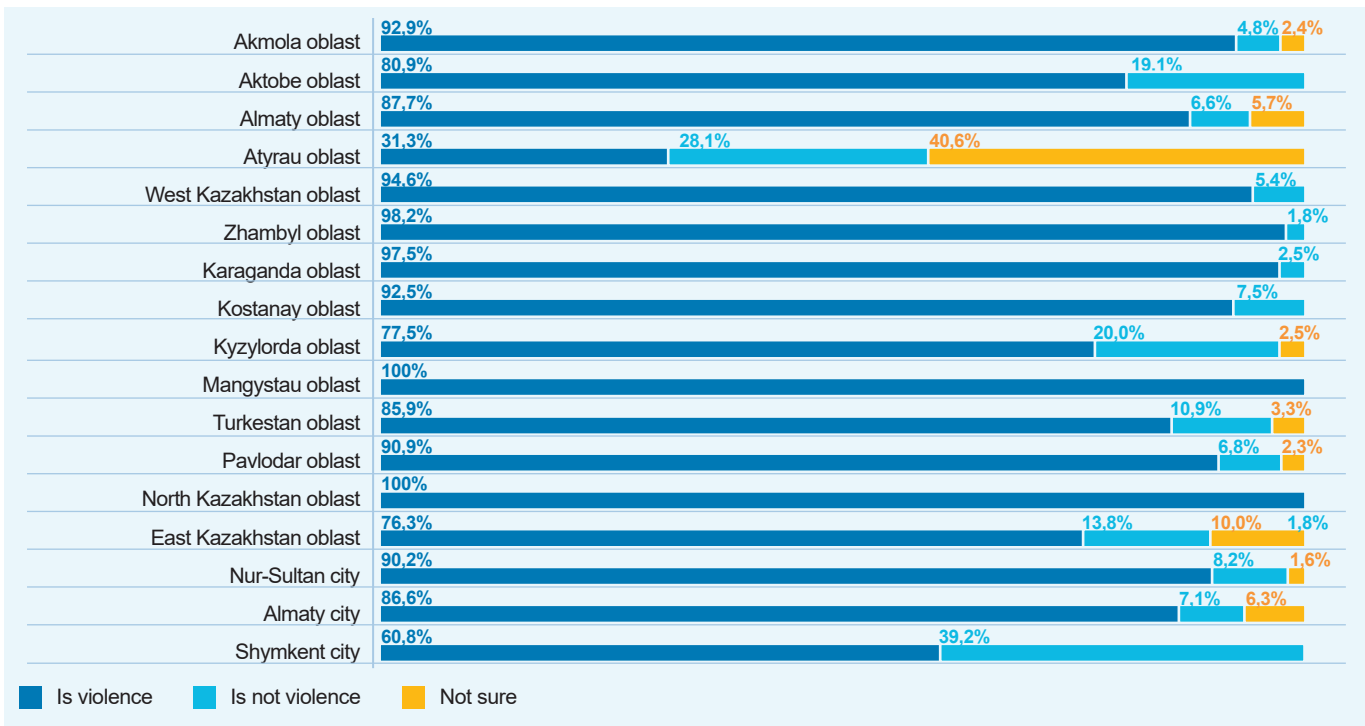
*A source: MIA of the RK
21-C – special object

The urban population is more aware of their civil rights and of the possibility of contacting special organizations or a hotline for victims of violence.

When comparing answers of urban and rural populations to the question «Do you think there is a problem of domestic abuse in our country, so-called domestic or family violence? «Answers of urban and rural respondents «Yes, more often against women» were almost the same – 76,1% (urban) and 66,5% (rural), «Yes, more often against children» answered 65% (urban) and 45,3% (rural), according to 24,4% (urban) and 25,2% (rural) respondents violence occurs more often against older people. 11,6% of respondents-villagers noted that such a problem as domestic abuse does not exist in Kazakhstan, the same is noted only by 4% of respondents-urbanites.

To analyze what actions respondents regard as domestic violence, they were asked about different ways of causing psychological or physical harm. According to the majority of respondents, in all regions of the country, insult, humiliation and bullying are violence (Fig.1.2.1).

Figure 1.2.1 In your opinion, what actions would you regard as domestic violence... insult, humiliation and bullying? (by oblast) (N=1000)

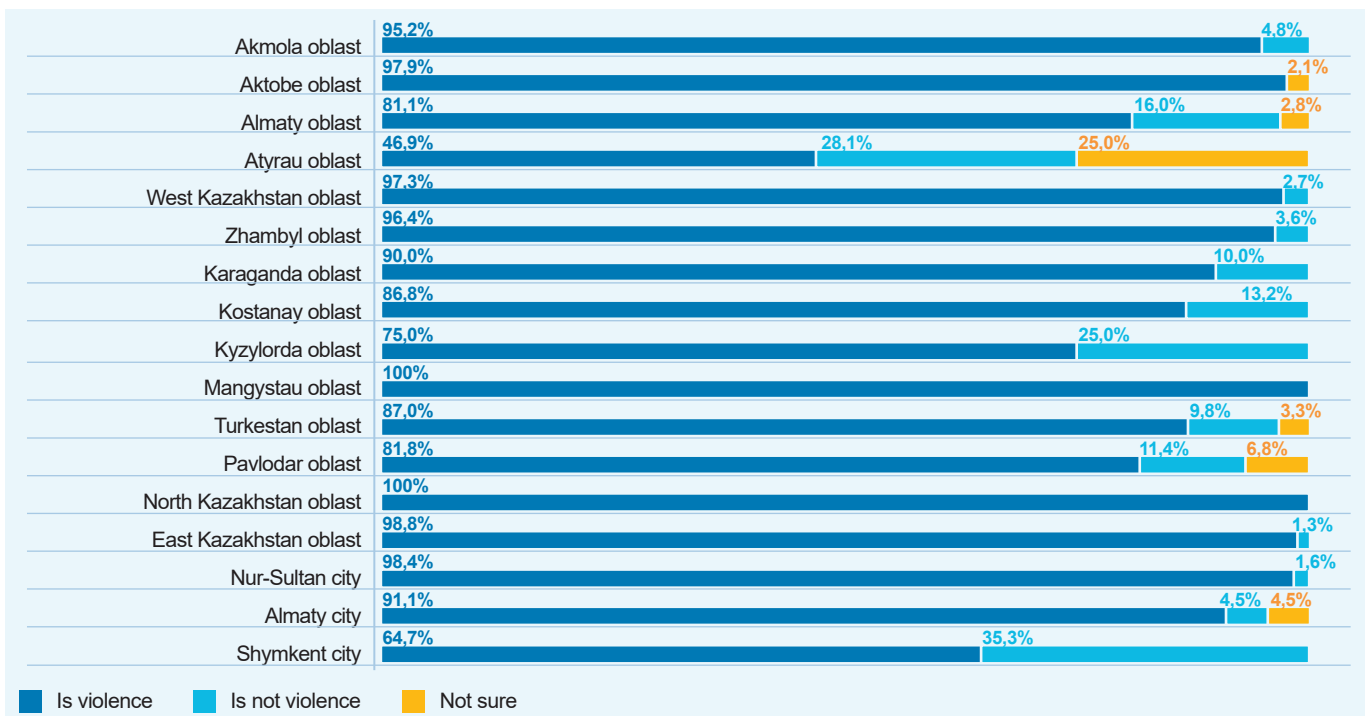

Source: sociological research data

In Mangystau and North Kazakhstan oblast, 100% of respondents believe that insults, humiliation and bullying are violence. However, respondents from Shymkent (39.2%), Atyrau oblast (28.1%), Kyzylorda oblast (20.0%), East Kazakhstan oblast (13.8%), Turkestan oblast (10.9%) believe that insult, humiliation and bullying are not violence. At the same time, 40.6% of respondents from Atyrau oblast found it difficult to answer the question, which indicates their ignorance about the types of violence.

All respondents from Mangystau oblast and the North Kazakhstan oblast consider «mild physical violence» to be violence. The smallest number of respondents who believe that physical violence in its mild form is not violence live in Pavlodar oblast (11.4%) and Karaganda oblast (10.0%). At the same time, 25.0% of respondents from Atyrau oblast found it difficult to answer (Fig.1.2.2.).

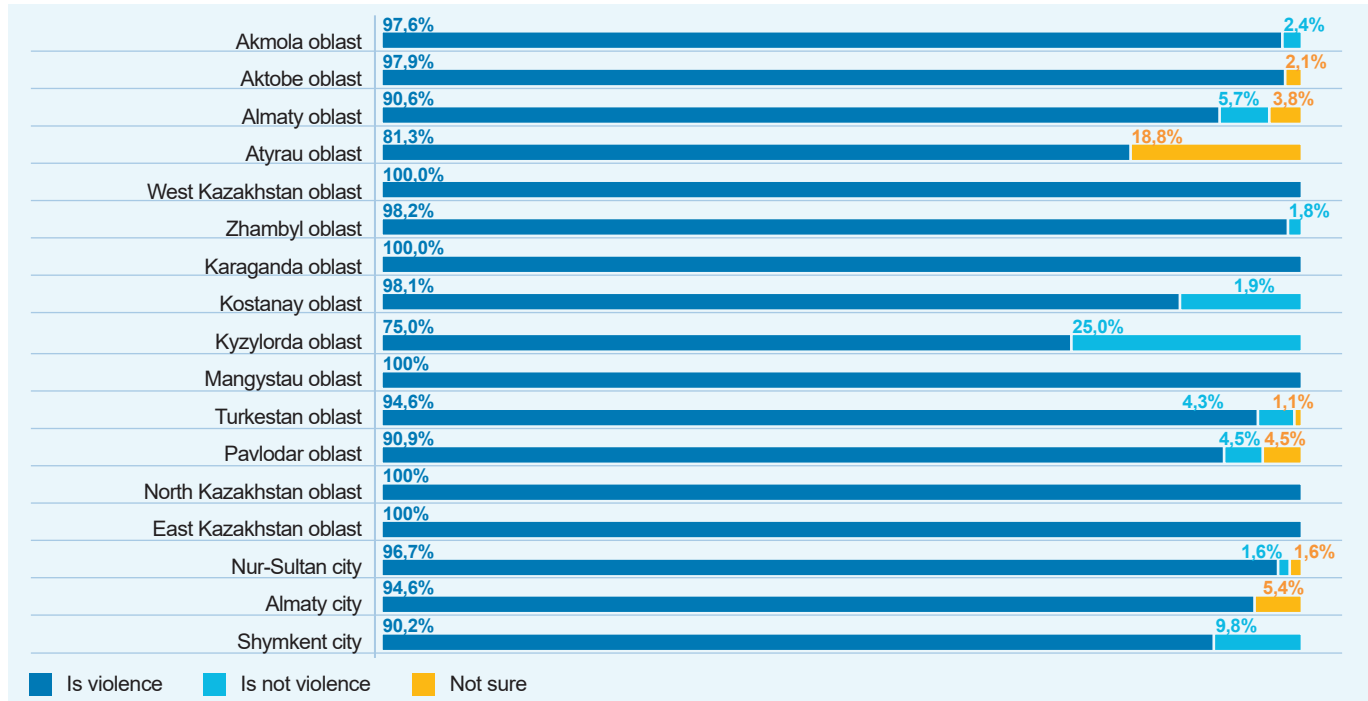
Figure 1.2.2 In your opinion, what actions would you consider as domestic violence? mild physical violence (by oblast) (N=1000)

Source: sociological research data

With regard to the cruel punishment of children, absolutely all respondents: West Kazakhstan, Karaganda, Mangystau, North Kazakhstan, East Kazakhstan oblasts defined the cruel punishment of children as violence. The Kyzylorda oblast stands out here, where 25% of respondents noted that child abuse is not violence. 9.8% of respondents from Shymkent believe the same (Fig.1.2.3).

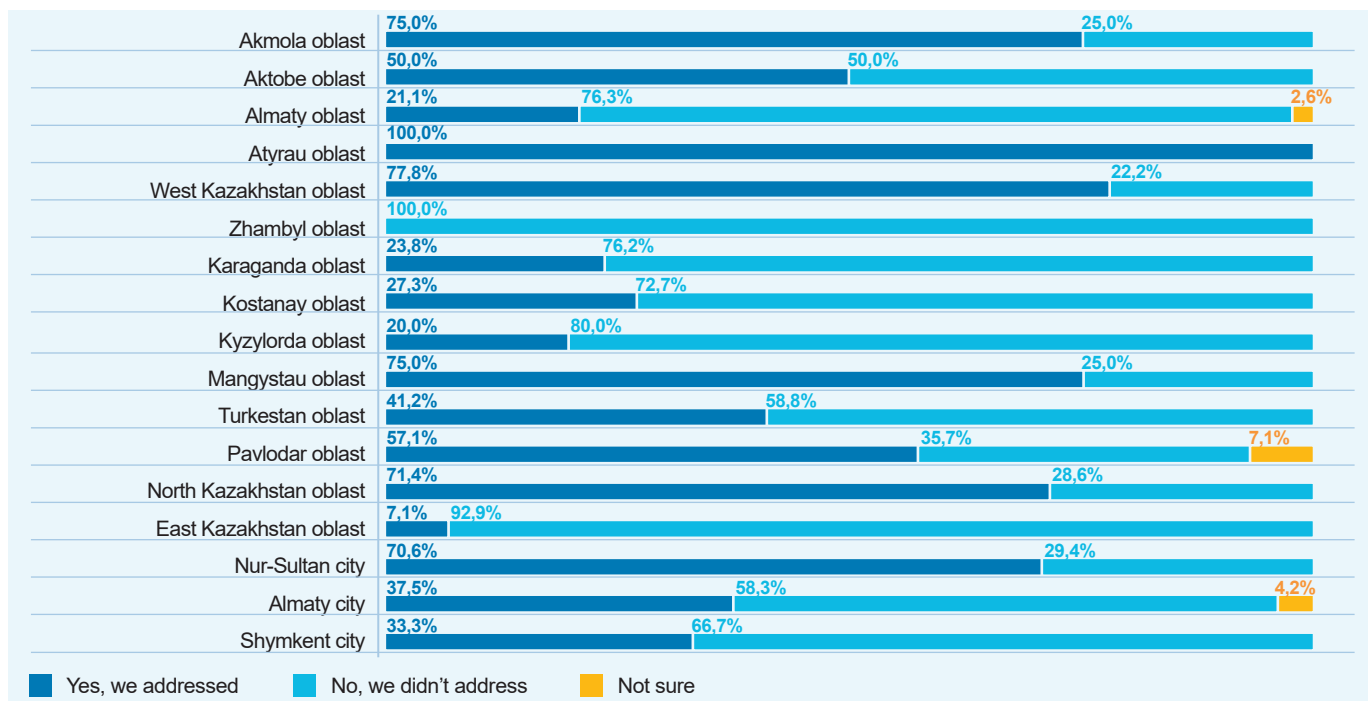
Figure 1.2.3 In your opinion, what actions would you regard as domestic violence?... cruel punishment of children (by oblast) (N=1000)

Source: sociological research data

The majority of victims of domestic violence did not seek help in the following oblasts: Zhambyl (100.0%), East Kazakhstan (92.9%), Kyzylorda (80.0%), Almaty (76.3%), Karaganda (76.2%), Kostanay (72.7%) oblasts, Shymkent (66.7%), Almaty (58.3%). In Atyrau oblast, 100.0% of respondents said that their friends had asked for help. Most of the victims sought help in West Kazakhstan (77.8%), Akmola (75.0%), Mangystau (75.0%) oblasts (Fig.1.2.4.).

Figure 1.2.4 Have people you know who have been subjected to domestic (domestic) violence asked for help? (by oblast) (N=257, the question was answered only by those respondents who said they were aware of such cases)

Source: sociological research data

At the same time, answering the question about how often quarrels and scandals occur between respondents and their family members, the answer «very often» (that is, several times a week) was most noted by respondents from Almaty oblast. Often (2-3 times a month) respondents from the North Kazakhstan oblast have such experience – 21.2%, 16.2% of the West Kazakhstan oblast and 11.8% of Mangystau oblast. 70.6% of respondents from Mangystau oblast, 32.1% from Kostanay oblast and 30.3% from North Kazakhstan oblast quarrel with their family members several times in six months. In total, 82.4% of respondents from the Mangystau oblast most often have quarrels and scandals in the family (from 2-3 times a month to several times in six months). Respondents from the Karaganda oblast have quarrels with relatives less often than others - 85.1% (the total percentage of answer options is «rarely», «very rarely» and «we do not have quarrels»). At the same time, respondents from the Aktope oblast 23.4% most often noted the complete absence of quarrels with their family (Table 1.2.2.).

Table 1.2.2 Please tell me how often there are quarrels, scandals between you and other family members (spouse, parents, children)? (N=1000, by oblast)

	Very often (several times a week)	Often (2-3 times a month)	From time to time (several times in six months)	Total percentage – often	Total percentage – rarely	Rarely (2-3 times a year)	Very rarely (less than once a year)	We don't have quarrels	Not sure
Akmola oblast	2,4%	-	11,9%	14,3%	73,8%	14,3%	57,1%	2,4%	11,9%
Aktobe oblast	-	2,1%	17,0%	19,1%	74,4%	17,0%	34,0%	23,4%	6,4%
Almaty oblast	13,2%	5,7%	24,5%	43,4%	49,0%	18,9%	22,6%	7,5%	7,5%
Atyrau oblast	-	-	12,5%	12,5%	78,1%	3,1%	59,4%	15,6%	9,4%
West Kazakhstan oblast	5,4%	16,2%	21,6%	43,2%	54,0%	21,6%	27,0%	5,4%	2,7%
Zhambyl oblast	1,8%	1,8%	8,9%	12,5%	76,8%	25,0%	46,4%	5,4%	10,7%
Karaganda oblast	-	1,3%	12,5%	13,8%	85,1%	26,3%	41,3%	17,5%	1,3%
Kostanay oblast	3,8%	-	32,1%	35,9%	64,1%	17,0%	39,6%	7,5%	-
Kyzylorda oblast	-	-	10,0%	10,0%	75,0%	20,0%	55,0%	-	15,0%
Mangystau oblast	-	11,8%	70,6%	82,4%	17,6%	8,8%	8,8%	-	-
Turkestan oblast	2,2%	7,6%	21,7%	31,5%	60,8%	30,4%	30,4%	-	7,6%
Pavlodar oblast	-	2,3%	9,1%	11,4%	84,1%	36,4%	43,2%	4,5%	4,5%
North Kazakhstan oblast	-	21,2%	30,3%	51,5%	45,4%	12,1%	24,2%	9,1%	3,0%
East Kazakhstan oblast	3,8%	10,0%	20,0%	33,8%	66,3%	12,5%	48,8%	5,0%	-
Nur-Sultan city	1,6%	3,3%	8,2%	32,9%	63,9%	8,2%	50,8%	4,9%	23,0%
Almaty city	2,7%	7,1%	21,4%	31,2%	54,5%	10,7%	38,4%	5,4%	14,3%
Shymkent city	2,0%	3,9%	25,5%	31,4%	68,6%	17,6%	51,0%	-	-

Source: sociological research data

According to Table 1.2.3. it can be seen that from 44.1% to 69.7% of respondents who more often noted that they quarrel with their family at least several times in six months, in the question with whom exactly they have quarrels, noted their spouses, except for respondents from the West Kazakhstan oblast, who most often quarrel with their children – 29.7%.

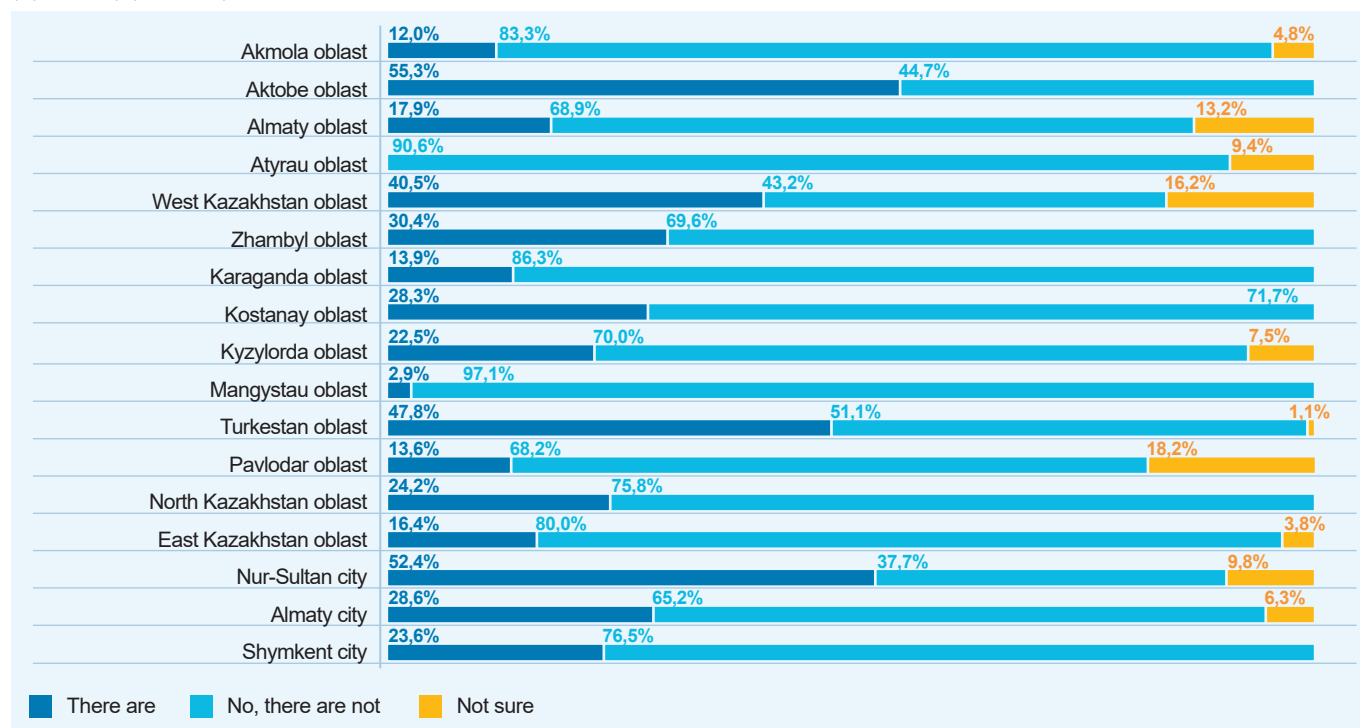
In their environment, the use of violence against children was noticed most often (the total number of answer options «at least 1 family», «up to 3 families», «more than 3 families») by respondents from Aktobe oblast – 55.3%, Nur-Sultan – 52.4%, Turkestan oblast – 47.8%, West Kazakhstan oblast – 40.5%. Respondents from the Mangystau oblast have practically no such families in the environment – 97.1%. 90.6% of respondents from the Atyrau oblast have not encountered families where violence against children is practiced at all (Fig.1.2.5).

Table 1.2.3 With whom of your family members do you most often have quarrels, scandals? (by oblast) (the amount is not equal to 100% since respondents could choose several answer options)

	Between you and your spouse	Between you and the kids	Between you and your parents	Between you and your spouse's parents	Between you and other family members	We have no quarrels	Not sure
Akmola oblast	42,9%	-	4,8%	-	7,1%	4,8%	40,5%
Aktobe oblast	36,2%	21,3%	12,8%	21,3%	8,5%	25,5%	-
Almaty oblast	50,9%	8,5%	11,3%	8,5%	17,9%	6,6%	12,3%
Atyrau oblast	9,4%	-	-	-	3,1%	21,9%	65,6%
West Kazakhstan oblast	27,0%	29,7%	21,6%	8,1%	16,2%	5,4%	13,5%
Zhambyl oblast	58,9%	10,7%	5,4%	1,8%	23,2%	1,8%	12,5%
Karaganda oblast	48,8%	16,3%	6,3%	3,8%	11,3%	20,0%	3,8%
Kostanay oblast	56,6%	32,1%	17,0%	7,5%	73,6%	5,7%	3,8%
Kyzylorda oblast	42,5%	-	-	5,0%	10,0%	-	42,5%
Mangystau oblast	44,1%	2,9%	14,7%	29,4%	29,4%	-	-
Turkestan oblast	39,1%	19,6%	5,4%	10,9%	13,0%	2,2%	29,3%
Pavlodar oblast	47,7%	29,5%	6,8%	2,3%	11,4%	6,8%	6,8%
North Kazakhstan oblast	69,7%	24,2%	18,2%	18,2%	6,1%	9,1%	3,0%
East Kazakhstan oblast	60,0%	23,8%	20,0%	1,3%	20,0%	8,8%	-
Nur-Sultan city	68,9%	4,9%	1,6%	1,6%	-	1,6%	24,6%
Almaty city	36,6%	14,3%	9,8%	5,4%	17,0%	8,9%	24,1%
Shymkent city	51,0%	9,8%	5,9%	5,9%	43,1%	-	-

Source: sociological research data

Figure 1.2.5 Are there any families in your environment in which parents use violence (physical/psychological) to their children? (by oblast) (N=1000)

Source: sociological research data

According to expert interviews, there is a difference in relation to family violence in urban and rural areas. For example, given that often the cause of domestic violence is a violation of psychological health, in rural areas it is more difficult for people to find a specialist in this field to seek help. It is important to solve the problem of accessibility of specialists in rural areas, since a fairly large proportion of the population of Kazakhstan lives there. Thus, according to the Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan at the beginning of 2021, 11,151,376 people live in cities, 7,728,176 people live in rural areas⁵.

It was also noted that most regional special crisis centers, where a woman who has suffered from violence can apply, cannot accept more than 10-20 people, and the centers do not exist in every region, so victims often come to the metropolitan crisis center, especially from the southern and western regions.

Thus, according to the results of a sociological study, there are no clear divisions of the features of domestic violence depending on the region.

Judging by the responses of respondents from Kyzylorda oblast and Shymkent, there is a misinterpretation of violence in these oblasts, including against children. It should be noted that respondents from Atyrau and Kyzylorda oblasts, where there is a percentage of those who allow some types of violence. Also, in Atyrau oblast, almost half of the respondents could not answer whether they regard insult, humiliation and bullying as domestic violence – this indicates the ignorance of respondents about the types of violence, as a result of which there is a need to take measures to raise awareness of the population of Atyrau oblast about violence in general, about its types, as well as about human rights.

In addition, the results for Turkestan oblast are highlighted, where respondents are also not so categorical against violence and even allow it depending on the situation. The use of violence in familiar families was noticed more often or less often by respondents in almost every region, regardless of the type of settlement. Thus, in general, domestic violence is a problem in every region and requires urgent solutions, while each region requires a special approach depending on the established local values and traditions.

1.3 TYPES AND SIGNS OF DOMESTIC VIOLENCE

Domestic violence is one of the global problems and serious challenges for sustainable development. The typology of violence is based on two main approaches:

- 1) separation according to the severity of the damage caused;
- 2) division by types of violent actions.

According to international estimates, 30% of women aged 15 and older have been physically and/or sexually abused by an intimate partner during their lifetime⁶. The problem of domestic violence, unfortunately, does not bypass Kazakhstan, although there are serious difficulties with assessing the scale due to the lack of large amounts of reliable empirical data. Thus, according to the data of the Bureau of National Statistics of the Republic of Kazakhstan, about 17% of Kazakhstani women have experienced physical or sexual violence from their intimate partner⁷.

Historical analysis demonstrates this very contradictory fact: domestic violence has been out of the attention of researchers, public figures, officials and politicians for a long time. Public and scientific interest in this problem on a global scale appeared only in the 1970s. Moreover, the pioneers in this direction were representatives of psychiatry. Psychiatric theories of family violence reduced the problem to such factors as mental disorders, psycho- or socio-pathology, alcoholism and drug addiction - the so-called intra-individual explanations (intra-individual theories)⁸.

Why has domestic violence been out of public, research and political attention for such a long time?

Richard Gelles notes that the silence that traditionally surrounded the problems of family violence was associated with three contradictory factors: lack of awareness, general acceptance and denial⁹. On the one hand, relatively little was known about domestic violence because of the right to privacy of family life. On the other hand, a number of manifestations of domestic violence were considered as the norm. For example, a parent spanking a naughty child is unlikely to become an object of active condemnation.

There are several reasons why domestic violence differs from other forms of violence and deserves comprehensive attention.

Firstly, family violence contradicts the widespread idea of the family as a reliable and safe fortress. Here, special attention should be paid to the history of the relationship. Indeed, unlike other forms of violence, in domestic violence, family relationships between aggressors and victims of violence exist before, during and after acts or periods of violence. Relationships often do not disappear, but continue after an act of violence. In

⁵ Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru

⁶ Devries, K.M., et al. (2013). «The global prevalence of intimate partner violence against women.» Science 340 (6140): 1527-1528.

⁷ Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK. 2017. Sample Survey on Violence against Women in Kazakhstan. Astana, Kazakhstan: Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK.

⁸ Gelles, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.

⁹ Gelles, R. Family Violence // Annual Review of Sociology Vol. 11 (1985), pp. 347-367

addition, during the full life cycle of the family, aggressors and victims can change places. For example, abusive parents may eventually turn into weak, needy elderly people who suffer from the cruelty of their children.

Secondly, domestic violence is one of the most common forms of violence¹⁰ (Tolan & Gorman-Smith 2002). It may seem strange, but indeed domestic violence, being one of the most common forms of illegal actions, has not received sufficient attention for a long time.

Thirdly, unlike other forms, domestic violence can be legitimate. Thus, some forms of domestic violence may be considered by society as useful or necessary or at least permissible (for example, physical punishment of children). Moreover, some illegitimate, but mild forms of violence can also become widespread and occur in one way or another in a large number of families.

Policies and measures of intervention designed to address domestic violence will be more effective if the identified characteristics that distinguish domestic violence from other forms of violence are taken into account.

Passing from the boundaries of domestic violence to its types, it is necessary first of all to focus on the multiplicity of grounds for typologization. The easiest way is to divide family violence into types based on the articles of the Criminal and/or Administrative Code, on the basis of which judicial proceedings were initiated. In this case, domestic violence can be divided into misdemeanors and crimes of varying severity.

This is what the simplest typology of domestic violence looks like. However, if you look at it in such a legal framework, it seriously limits the problem. In addition, here you can encounter a specific moment, namely, to fall into the trap of incorrect conclusions made due to lack of information. For example, as already noted, the indicators of criminal statistics indicate an increase in domestic violence in recent years. However, this is far from a given. At least one alternative assumption can be made, according to which the growth is associated with an increase in the efficiency of law enforcement officials in this area.

Another possibility of constructing a typology is to determine who the aggression was directed at. In this case, it is possible to deal with violence in the relationship between spouses, with violence of parents towards children and vice versa, violent actions of children towards each other. Also, in the case of an extended family, other relatives may be involved in a violent relationship. For example, according to the results of a sociological study conducted by KISD Ruhani Zhangyru on «Early Marriage», girls married at an early age are often subjected to domestic violence. The aggressor in most cases is the spouse of the young girl, but cases of aggression from the mother-in-law are not uncommon, especially in rural areas (in most cases).

The situation in Kazakhstan shows a relatively high and growing public attention to cases of violence between spouses (while the direction of aggression is mainly from a man to a woman) and violence against children. In recent years there has been a large study conducted by the Bureau of National Statistics with the support of three agencies – UN Women, UNFPA and World Health Organization¹¹. Also in 2017, a study of violence against children was conducted¹². Other forms of family violence enjoy much less public and research attention. Such a typology is also unproductive, since it does not advance us in any way in understanding the causes of violence.

The next important basis for the typology is the differentiation of domestic violence by types of actions. In its simplest form, it is a division into physical, mental (psychological), symbolic and economic violence. Physical violence is the most visible and causes rejection and condemnation to a greater extent, this type is often recorded in criminal statistics and/or statistics of administrative offenses. Mental violence, presented in the form of insults and humiliations, various actions related to psychological pressure, is already much harder to fix, is worse identified and raises more doubts whether it should be considered violence at all. Symbolic violence is even more difficult because it is more deeply rooted in culture and is associated with cultural patterns of gender inequality. This type of violence can even do without any obvious visible manifestations, aggressive actions of a physical or psychological nature. For example, unequal distribution of household responsibilities between spouses in the family, supported by certain cultural norms and/or traditions, can be perceived as a manifestation of symbolic violence, even if the unequal distribution is not imposed by physical force or psychological pressure. This type of violence receives almost no attention among Kazakhstani researchers, public figures or politicians.

Thus, according to the types of actions, domestic violence can be divided into physical, mental (psychological), symbolic and economic violence. Of the four types, the most attention is paid to physical violence, less attention to mental violence, and symbolic violence may not be taken into account at all due to its embeddedness in the culture and mentality of the population...

Domestic violence is a complex multi-component phenomenon that takes various forms. Today there is no well-established definition of domestic violence in Kazakhstan practice. As the results of sociological surveys show, citizens perceive domestic violence quite narrowly, focusing primarily on physical violence. In this regard, public discussions of the problems of domestic violence and, in general, educational measures are needed.

¹⁰ Tolan P, Gorman-Smith D. 2002. What violence prevention research can tell us about developmental psychopathology. // Development and Psychopathology 14(4): 713–29.

¹¹ Committee on Statistics. Sample survey on violence against women in kazakhstan.

¹² UNICEF. Violence against children in families in Kazakhstan: a study of knowledge, attitudes and practices. A brief analytical report. Astana, 2017.

1.4. CAUSES AND CONSEQUENCES OF DOMESTIC VIOLENCE IN KAZAKHSTAN

In order to comprehensively address the problem of domestic violence, it is first necessary to examine in detail the possible causes of its manifestation.

The factors influencing the generation of domestic violence can be both internal and come from the outside. Internal factors include such root causes as addiction to alcohol or narcotic drugs, mental and psychological illnesses, excessive aggressiveness, and so on.

Factors that influence from the outside – low standard of living, lack of stable income, low education, etc. It is worth noting here that according to statistics in 2020 there were more than 448,800 unemployed people in the Republic of Kazakhstan. Including men (209,600 people), women (239,200 people). At the same time, 50,900 citizens were dismissed due to the bankruptcy of the organization or were reduced in staff, 107,300 citizens were unable to find work. The spread of the coronavirus pandemic could have played a role here, which led to an increase in unemployed citizens, an increase in psychological tension in society and, as a result, an increase in cases of domestic violence.

However, in addition to material problems, it is also worth considering the impact of situations that happened to a person in his childhood, especially if, as a child, a person himself was subjected to violence by older relatives in the family. Also, according to psychological experts, the changed values of society have an impact, in which it is often more desirable for women to marry a wealthy man, putting aside his personal qualities, character traits and feelings¹³. According to human rights activist, public figure Saltanat Tursynbekova, the causes of domestic violence are also «loss of life orientations and family values, communication problems, social isolation and closeness of the family»¹⁴, that is, often social and psychological factors are boosters of domestic violence.

Gender inequality plays an important role in the manifestation of domestic violence. The World Health Organization, highlighting the main factors of violence, identified the initial cause as «gender inequality and the norms that allow such violence»¹⁵.

In a sociological study, respondents were asked to answer the question «What, in your opinion, are the main causes of domestic violence? (table 1.4.1). According to the majority of respondents, the main reason is problems of a socio-economic nature: unemployment – 55.9%. 52.8% called «bad habits» - alcoholism, drug addiction, gambling addiction, 25.4% consider an example of moral and psychological, physical violence in the family to be the cause, 22.7% – stereotypical attitudes and beliefs, 20.9% – psychological deviations and disorders, 15.9% - low level of education and culture, 15.8% – material and financial dependence on a spouse, 15.1% – lack of criminal responsibility for domestic violence, 13.6% – high level of aggression in the family society, 10.0% – interference of relatives in the life of the family. Such reasons as the lack of authority of the institution of the family, insufficient preventive measures, insufficient implementation of programs of spiritual and moral education, misunderstanding between spouses, the negative impact of the Internet and so on were also mentioned.

Table 1.4.1 What, in your opinion, are the main causes of domestic violence? (the amount is not equal to 100% since respondents could choose several answer options)

	Quantity	Percentages
Socio-economic problems, unemployment	558	55,9%
Stereotypical attitudes and beliefs, including the "beating your wife is a sign of love" attitude	227	22,7%
An example of moral and psychological, physical, etc. domestic violence	253	25,4%
Bad habits, alcoholism, drug addiction, gambling addiction (52.8%).	527	52,8%
High level of aggression in society	136	13,6%
Low level of education and culture	159	15,9%
Lack of criminal responsibility for domestic violence	151	15,1%
Material, financial dependence on the spouse	158	15,8%
Psychological deviations, disorders	209	20,9%
Interference of relatives in the life of the family	100	10,0%
Lack of authority of the institution of the family	62	6,2%
Insufficiency of preventive measures to counteract domestic violence	54	5,4%
Insufficient implementation of spiritual and moral education programs	39	3,9%
All of the above	6	0,6%

¹³ Рабига Нурбай. Бытовое насилие в семье: психологические аспекты и трудности в работе психологов (17.02.2021 г.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/bytovoe-nasilie-v-seme-psikhologicheskie-aspekty-i-trudnosti-v-rabote-psikhologov/>

¹⁴ Рабига Нурбай. Как сделать общество свободным от насилия (31.08.2020 г.) // <https://strategy2050.kz/ru/news/kak-sdelat-obshchestvo-svobodnym-ot-nasiliya/>.

¹⁵ Официальный сайт ВОЗ // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

	Quantity	Percentages
Misunderstanding between spouses	4	0,4%
Negative impact of the Internet	2	0,2%
It's different in every family	3	0,3%
Inspirituality	1	0,1%
Intervention of friends, acquaintances	1	0,1%
Jealousy	1	0,1%
Not sure	27	2,7%

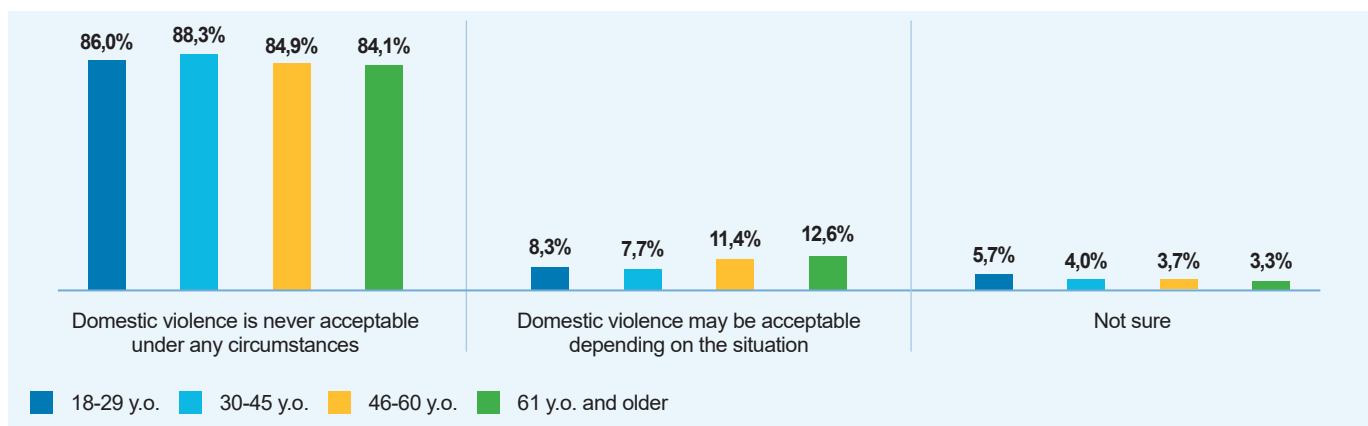
Source: NJSC KISD «Ruhani Zhangyru»

In terms of gender, both male and female respondents consider the main cause of the problem to be socio-economic in nature. Bad habits were mentioned more often by women (55.3%) than by men (49.7%). The low level of education and culture is considered the reason by 18.2% of men and 14.1% of women. It is also worth noting that 16.6% of female respondents noted the problem of material and financial dependence on their spouse (male respondents – 14.8%).

Respondents gave the following opinions on the acceptability of domestic violence: 9.5% of respondents believe that domestic violence is permissible depending on the situation. In the gender context, 87.5% of female respondents say that domestic violence is categorically unacceptable, the same is considered by 84.8% of male respondents. At the same time, 11.2% of male respondents admit domestic violence, depending on the situation.

As it shown on Figure 1.4.1 according to respondents of all age groups, domestic violence is unacceptable under any circumstances – 86.0% aged 18-29, 88.3% aged 30-45, 84.9% aged 46-60, 84.1% aged 61 and older. However, it is worth noting that for 12.6% of respondents aged 61 and older and 11.4% of respondents aged 46-60, domestic violence may be permissible, depending on the situation.

Figure 1.4.1 Which of the listed positions is closest to you? (by age group) (N=1000)

Source: sociological research data

It is worth noting that the attitude to religion according to the survey results practically does not affect the attitude to domestic violence in general. Domestic violence is permissible according to the situation for 4.7% of respondents who identified themselves as «an unbeliever(s), but still consider religion an important aspect», for 13.6% of respondents who identified themselves as «an unbeliever(s) who consider religion a useless aspect in life», for 11.2% of believers and for 7.8% who consider religion an important aspect in life (table 1.4.2).

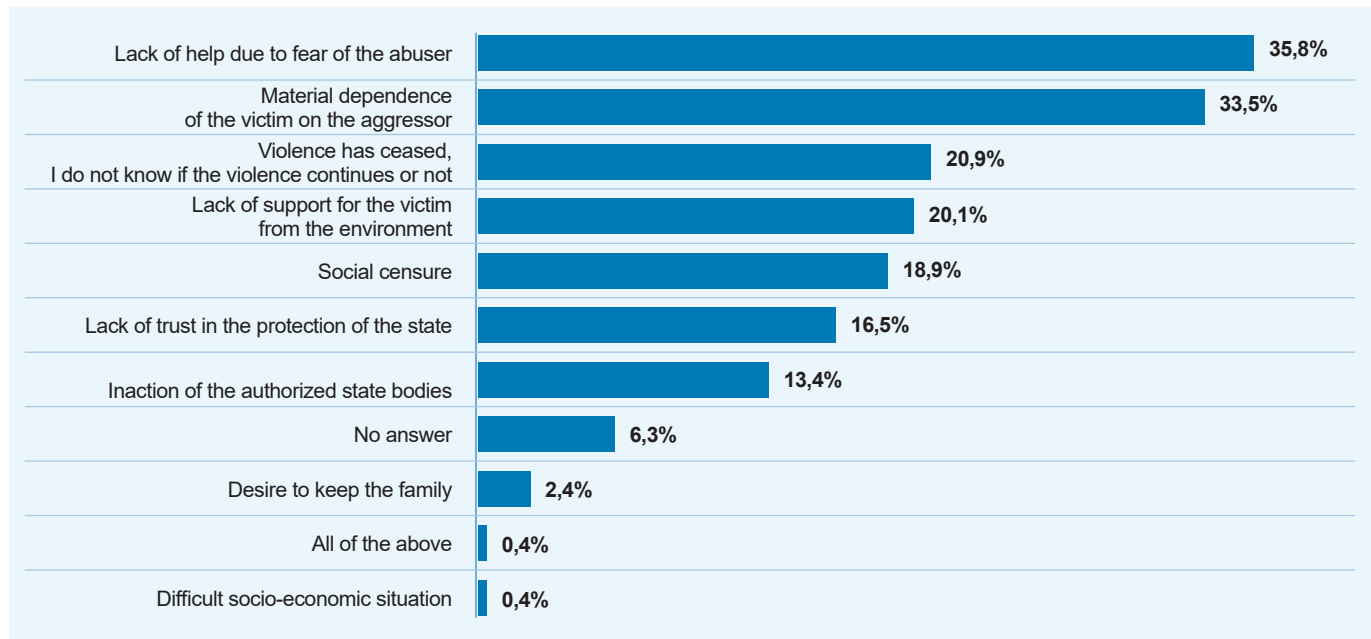
Table 1.4.2 Which of the listed positions is closest to you? (in terms of the degree of religiosity) (N=1000)

	Believer(s)	Believer(s), I consider religion an important aspect in life	An unbeliever, but I still consider religion an important aspect	Unbeliever(s), I consider religion a useless aspect in life	I do not care	Not sure
Domestic violence is unacceptable under any circumstances	86,3%	83,7%	90,6%	81,8%	90,3%	,3%
Domestic violence may be permissible depending on the situation	11,2%	7,8%	4,7%	13,6%	9,7%	12,5%
Not sure	2,5%	8,6%	4,7%	4,5%	-	6,3%

Source: sociological research data

35.8% of respondents answered that the reason for the ongoing violence in familiar families is the lack of seeking help due to fear of the rapist, 33.5% – the victim’s material dependence on the aggressor, 20.9% of respondents replied that they do not know whether the violence continues, 20.1% noted the lack of support for the victim from the environment, 18.9% consider public censure as the reason, 16.5% - disbelief in the protection of the state, 13.4% – inaction of authorized state bodies. Reasons such as the desire to keep a family (2.4%) and difficult socio-economic situation (0.4%) were also mentioned (table 1.4.2).

Figure 1.4.2 For what reason does violence continue in families you know? (the amount is not equal to 100% since respondents could choose several answer options)

Source: sociological research data

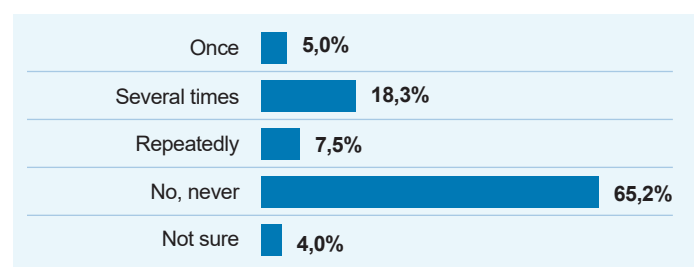
According to 51.2% of respondents, victims of domestic violence often go to reconciliation because of fear of condemnation of relatives and others. 43.8% consider the ineffectiveness of punishment measures as the reason, 39.4% – fear of the offender, 36.1% – the need to support the family, since the aggressor is the only breadwinner. Such reasons as family preservation, the future of children (2.5%), verbal reconciliation (1.1%), hope for an end to violence (0.8%) were also highlighted.

Among the respondents, 65.2% of respondents have never experienced any violence from adult family members in childhood. 18.3% of respondents experienced violence from adults several times in childhood, 7.5% – repeatedly. 5% of respondents were victims of violence once in childhood (Figure 1.4.3).

By gender, male respondents experienced violence in childhood several times – 20.8% (female respondents – 16.3%). 8.9% of male respondents repeatedly experienced violence, while 6.3% of women surveyed chose the same option. 4.5% of men and 5.4% of women among respondents were victims of violence in childhood once.

According to in-depth interviews with victims of violence, most often a woman is attacked by her spouse after marriage. The reasons are often adultery, jealousy, misunderstanding between spouses. Some victims, after years of violence, still do not fully adequately assess the situation of violence and even consider themselves to blame. Respondents-victims as well as the reason indicate the mentality and impunity in society. Kazakhstan’s traditional mentality, according to which it is usually believed that for a woman the most important thing in her life is family, and it must be preserved no matter what, leads to the fact that most women are simply afraid of the condemnation of relatives, friends and other surroundings, which is why they remain oppressed victims of domestic violence.

Figure 1.4.3 Have you experienced violence (physical/psychological) from adult family members as a child? (N=1000)

Source: sociological research data

«The employment of women, the Kazakh mentality and attitude towards the bride (kelin) still affects. Impunity of society»

(victim of domestic violence).

According to experts, domestic violence equally affects both the aggressor and the victim, as well as other family members, even if they do not live together. Often, children who witness violence between parents adopt their behavior patterns and use them already in their family, becoming adults. Also, repeated cases of domestic violence often occur due to the fact that many women return to the aggressor spouse, even after several cases of physical aggression against her and are afraid to seek help:

«The circle of violence involves everyone. These are codependents. Suppose you don't even live with your parents, but they understand that you have difficulties, then they are involved in this situation. The two main groups are children and elderly relatives, that is, the disenfranchised and dependent. They have very serious consequences. DV is a dysfunction of the family, where the child observes such behaviors that become the norm for him, and in his own family, most likely he will reproduce this. Therefore, when talking about DV, we should not forget about codependent groups... This requires special attention, especially boys who see their father's behavior. And elderly relatives have their own characteristics (poor health, inability to help)»

(sociologist, specialist in the field of gender studies and DV, Karaganda).

«...a repeat case can be identified by calling, this is relevant for us now, I call them and there are women who then refuse, I do not know the reason for what, they probably regret and may be afraid, they say «don't call».

(Inspector for the Protection of Women from Violence, Department of the Local Police Service, Saryarka District Police Department, Nur-Sultan).

«There are moments that come in a year. There are not many of them, and we try to work with each of them. For the first time we are trying to decide where she will go after being discharged from us. But she forgives her husband, returns to him, nothing changes and comes to us again»

(consultant of the crisis center).

Domestic violence leads to very serious, and sometimes hopeless and irreversible consequences. Violence often causes extremely negative harm to the physical and mental health of the victims. According to the World Health Organization, violence can also lead to deaths, including suicide, as well as to unwanted pregnancies, possible miscarriages when physically harming pregnant women. In addition, family violence depresses the mental state of the affected person, generates depression, various types of anxiety disorders¹⁶. Serious harm to physical health is inflicted – often the victim of domestic violence becomes a person with a disability. An important influence is exerted on children who have witnessed domestic violence in their families. Often, the projection of parents' behavior is superimposed on the behavior of their grown-up child, who shows violence already in his family.

«There are no changes. Many get divorced. In our time, we didn't know about the divorce. In a new marriage, the situation is better. It all depends on the upbringing. My first husband in his family saw his father beating his mother, so you need to pay a lot of attention to raising a child both in the family and in kindergarten. It is necessary to instill respect for the female sex»

(victim of domestic violence).

«Concussion. After that, she began to hear poorly, there was a constant headache»

(victim of domestic violence).

«First of all, children who see everything suffer. In the future, they repeat what they saw in childhood, what is embedded in them. We had such a moment when a girl came and she had belt marks on her back. Arms and back. At the same time, she was always arguing with mom, asking when they would return to Dad. I called her and asked her why she wanted to go to Daddy, Daddy beats you, and why did he beat you? It turned out that the girl went to the first grade, she can't read, sat «a» and «b», and this angered him and he began to beat her ... But she considers it the norm that she is beaten»

(crisis center consultant).

Thus, domestic violence generates many causes, and often such families fall into a vicious circle of violence. Eradication of root causes is an important step in reducing cases of violence, it is necessary to consider problem families point-by-point in order to effectively identify ways to change the situation for the better. The traditional Kazakh mentality is gradually becoming unsuitable in form to the modern world and what was considered an ordinary phenomenon

¹⁶ WHO official website // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>

before, today brings a lot of problems. Nevertheless, the work on the eradication of violence in domestic and other spheres, which has been gaining momentum in recent years, gives hope that the situation can still be changed for the better.

During expert and in-depth interviews, it was possible to understand that society already has prerequisites for the formation of intolerance to domestic violence. People began to perceive this as a serious problem, the solution of which depends on the interaction of the state, NGOs and society as a whole:

«I think [the situation] has improved. There are crisis centers where women with children can go and live there. Now the aggressors are already being controlled by law enforcement agencies. We need to do some work in the field of educating boys so that they understand the responsibility for life, including the lives of women, from childhood. A man should be engaged in education, and we have men lying on the couch and doing nothing. From birth, it is necessary to instill a sense of masculine dignity, responsibility for the country, family».

(victim of domestic violence).

«...after all, that adult generation, they were able to solve it on the sly, not to solve this problem, but to tolerate this problem is simple, and now, after all, time has changed, violence has been and will be, it seems to me, impossible to educate and idealize the whole people immediately and instantly...» (director of the Public Foundation «Center for Family Success»

(Director of Public fund “Center for family success”, Almaty).

Thus, analyzing the data of a mass survey, expert and in-depth interview, the following conclusions can be drawn:

- 1. The internal factors that give rise to domestic violence include such root causes as addiction to alcohol or narcotic drugs, mental and psychological illnesses, excessive aggressiveness, and so on.*
- 2. Factors that influence from the outside – low standard of living, lack of stable income, low education, etc. However, in addition to material problems, it is also worth considering the impact of situations that happened to a person in his childhood, especially if, as a child, a person himself was subjected to violence by older relatives in the family.*
- 3. Gender inequality plays an important role in the manifestation of domestic violence. When forming a person’s consciousness, gender stereotypes are formed, that is, special, template norms of behavior in relation to a certain gender*
- 4. According to the majority of respondents, the main reasons are unemployment – 55.9% and «bad habits» – alcoholism, drug addiction, gambling addiction – 52.8%.*
- 5. It is worth noting that 86.3% of respondents believe that domestic violence is unacceptable under any circumstances, but 9.5% believe that violence is permissible depending on the situation.*
- 6. There is a tendency of intolerance towards domestic violence in society, and cooperation between the state, NGOs and society as a whole is necessary to eradicate this problem.*

CHAPTER II.

INTERNATIONAL EXPERIENCE IN COUNTERING DOMESTIC VIOLENCE

2.1. ANALYSIS OF INTERNATIONAL LEGISLATION IN THE FIELD OF COMBATING DOMESTIC VIOLENCE.

International legal acts establishing fundamental human rights ensure the protection of every person from manifestations of violence and other types of treatment degrading to human dignity. Among such acts, the following documents stand out:

A. International Covenant on Civil and Political Rights

The International Covenant on Civil and Political Rights establishes a complete prohibition of torture and cruel, inhuman, degrading treatment (Article 7), protection from all discrimination (Article 26). The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights prescribes the provision of the widest possible protection and assistance to the family, which is the natural and basic unit of society, especially during its education and while its responsibility is to take care of dependent children and their upbringing. At the same time, special protection should be provided to mothers during the prescribed period before and after childbirth (Article 10). In addition, the right of everyone to the highest attainable standard of physical and mental health is proclaimed (Article 12)¹⁸.

B. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW)

Given the particular vulnerability of women to domestic violence, a significant role in these issues is assigned to Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW Convention), which obliges States to take all appropriate measures to eliminate discrimination against women by any person (art. 2)¹⁹. Established on the basis of this Convention Committee on the Elimination of Discrimination against Women (CEDAW Committee) in General Recommendations to Convention No. 19 on violence against Women²⁰ and No. 35 on gender-based violence against women (updating General Recommendation No. 19)²¹ contributed to the recognition of gender-based violence against women as a form of discrimination against them. The CEDAW Committee clarified that the concept of discrimination against women, as defined in article 1 of the CEDAW Convention, also includes gender-based violence (i.e., «violence committed against a woman because she is a woman, or violence that has a disproportionate impact on women») and that such discrimination constitutes a violation of women's human rights²².

Provisions on domestic violence are contained in the Convention on the Rights of the Child (CRC) and the Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD).

All the above-mentioned international legal acts have been ratified by the Republic of Kazakhstan and are part of the current law, have priority over the laws.

The international acts adopted subsequently supplemented the above-mentioned covenants and conventions with specific tools and recommendations on combating domestic violence: the Declaration on the Elimination of Violence against Women²³, the Beijing Declaration and Platform for Action²⁴.

C. Model legislation on combating domestic violence of the United Nations

In 1996, the UN developed model legislation to combat domestic violence, designed to improve the legislative framework of individual countries to combat domestic violence, it identifies forms of domestic violence, explained in detail the mechanism for claiming victims, the rights of victims, responsibilities, structures, competent in matters of family violence, as well as the measures emergency and planned assistance to victims who have

¹⁷ International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by United Nations General Assembly resolution 2200 A (XXI) of December 16, 1966 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

¹⁸ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by United Nations General Assembly resolution 2200 A (XXI) of December 16, 1966 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml

¹⁹ Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Adopted by United Nations General Assembly resolution 34/180 of December 18, 1979 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml

²⁰ General recommendation No. 19 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women on violence against women https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw_handbook/cedaw_rec19.pdf

²¹ General recommendation No. 35 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women on gender-based violence against women, intended to update general recommendation No. 19 <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FFPRiCAqhKb7yhslidCrOIUTvLRFdjh6%2Fxp1pWAeqJn4T68N1uqnZjLbtFuavNk4TIH7S3xdU4S7zlngqIbpD0ats8RlrdbnBJI3TWoqC9ZC0U1GVw3B2Tc7W3b>

²² General recommendation No. 35 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women on gender-based violence against women, intended to update general recommendation No. 19

²³ Declaration on the Elimination of Violence against Women (adopted by UN General Assembly Resolution 48/104 of December 20, 1993) https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml

²⁴ Beijing Declaration. Adopted by the Fourth World Conference on Women, Beijing, September 4-15, 1995 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/womdecl.shtml

suffered from this cruel phenomenon²⁵. The scope of the Law on domestic violence includes the following categories of relationships: wives, cohabiting partners, ex-wives or partners, cohabiting persons, including those who do not live in the same house, a relative, a domestic worker and their family members.

D. Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence

The most comprehensive package of measures and tools to combat domestic violence is provided for by the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention, 2011)²⁶. In the Istanbul Convention, «domestic violence» means «all acts of physical, sexual, psychological or economic violence that occur in the family circle or at home, or between former or current spouses or partners, regardless of whether the person who commits them lives or does not live in the same place as the victim». The Convention defines and prohibits, obliging to ensure criminal prosecution, a wide range of violent acts against women, including by family members or a partner, pays special attention to the criminal prosecution of the aggressor and obliges participants to take measures to change behavioral patterns and practices at the national level.

Turning to the analysis of foreign legislation on combating domestic violence, it is necessary to highlight the following evaluation criteria (comparisons):

1. The presence of a special legislative act
2. The content of the concept of domestic violence and the range of its subjects (scope of application of the law)
3. The presence of a special authorized body and interdepartmental interaction
4. Protective order mechanism
5. Rehabilitation system for victims and aggressors
6. Criminal prosecution of perpetrators of domestic violence
7. Criminalisation of domestic violence

1. Availability of a special legislative act.

Currently, 90 States of the world have legislative provisions on domestic violence, 60 of these States have adopted special laws against domestic violence, 7 - against violence against women. In the post-Soviet space during the 2000s, a regulatory and legal framework was created in the field of prevention of domestic violence. During this period, six States adopted laws containing provisions on protective prescriptions - Kyrgyzstan (2003), Georgia (2006), Ukraine (2007), Moldova (2008), Azerbaijan (2010)²⁷.

In the USA, the Violence Against Women Act was passed in 1994, which was extended in 2000, 2005, 2011. The Law is more of a source of grants for programs to help victims of such violence, to train police, prosecutors and lawyers to work with domestic violence. The legal mechanism for responding to cases of domestic violence, including arrests and protective orders, is regulated by each state independently. More than 35 states, the District of Columbia and the U.S. Virgin Islands have passed laws to combat domestic and sexual violence²⁸.

In the UK, the Domestic Violence, Crime and Victims Act was passed in 2004²⁹.

In Australia, all 8 provinces have adopted special laws against domestic violence³⁰.

Austria has adopted a Federal Act on Protection from Domestic Violence with subsequent transformations in the process of developing legislation in this area³¹.

In Germany, the law on protection from domestic violence has been in force since January 1, 2002³², in Brazil since 2006 – the law on combating domestic violence³³, in Bulgaria since 2005 - the law on protection from domestic violence³⁴.

²⁵ Murzabayeva S.Sh., Piskalkova-Parker M.P. Legislative regulation of the problem of domestic violence in the CIS countries // Eurasian Integration: Economics, Law, Politics, 2013, No. 14. P.106

²⁶ Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, Istanbul, 11.V.2011 <https://rm.coe.int/168046253f>

²⁷ Murzabayeva S.Sh., Piskalkova-Parker M.P. Legislative regulation of the problem of domestic violence in the CIS countries // Eurasian Integration: Economics, Law, Politics, 2013, No. 14. P.106

²⁸ https://www.gallaudet.edu/documents/Equal-Opportunity-Programs/vawa_factsheet.pdf

²⁹ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>

³⁰ Domestic and family violence protection orders in Australia: An investigation of information sharing and enforcement: State of knowledge paper / Annabel Taylor, Nada Ibrahim, Shellee Wakefield, Katrina Finn. ANROWS, 2015

³¹ Austrian Federal Act on the Protection against Domestic Violence: entered into force on May 1, 1997 // Fed. Law Gazette. 1996/759

³² Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence

<https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haeuslicher-gewalt-englisch-data.pdf>

³³ Strukov V.A. The world positive experience of countering violence in the sphere of family and household relations and prospects for its use in Russia // Bulletin of the St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, No. 4 (76) 2017. Pp.82-83

³⁴ Domestic Violence Protection Act. Promulgated in State Gazette, No. 27/29 March 2005

https://www.legislationline.org/download/id/6733/file/Bulgaria_Protection_Against_Discrimination_Act_2003_am2006_eng.pdf

2. The content of the concept of domestic violence and the range of its subjects (scope of application of the law).

In the United States, domestic violence is defined as a pattern of behavior involving the use or attempted use of physical, sexual, verbal, psychological, economic, or technological violence, or any other coercive behavior committed that allowed or prompted to gain or retain power and control over the victim, a person who: (A) is the current or former spouse or dating partner of the victim, or another person in the same position as the victim's spouse; (B) lives with the victim or has cohabitation with her as a spouse or dating partner; (C) has a child in common with the victim; (D) is an adult family member, paid or unpaid guardian in a permanent relationship of trust with the victim; or (E) commits acts against a youth or adult victim who is protected from these acts under family or domestic violence laws in that jurisdiction³⁵.

In the UK, the concept of domestic violence includes physical, psychological, sexual, financial or emotional coercion, while the circle of subjects includes members of the household (family), even if they do not live in the same house, but if they visit it so often and for such periods of time that it is reasonable to consider him a member of the household (family)³⁶.

In the ASEAN countries, the definitions of domestic violence contained in the laws include a number of actions of a physical, mental or sexual nature, as a result of which the victim is harmed³⁷.

In Georgia, domestic violence is understood as the violation of the constitutional rights and freedoms of one family member by another in combination with physical, psychological or sexual violence, coercion or threat to commit such acts. At the same time, the concept of a victim of violence includes, in addition to family members, other relatives and persons not registered in cohabitation, guardians, as well as persons who live together³⁸.

In Moldova under the domestic violence means any intentional act or omission, except to the actions taken in self-defence or the protection of other persons, whether physical or verbal, which manifests itself in physical, sexual, psychological, spiritual or economic violence or causing material or moral damages committed by a family member against the other family members, including against minors, or against General or personal property. At the same time, the circle of persons includes persons who have been subjected to acts of violence in the family or in cohabitation relationships³⁹.

In Ukraine under the domestic violence refers to acts of physical, sexual, psychological or economic violence occurring in the family or in a residence or between relatives, or between former or current spouses or between other persons who live together (lived) in one family, but are not (was not) related or married to each other, regardless of the resident (lived) a person who commits domestic violence in the same place as the injured person, and threats to commit such acts⁴⁰.

3. The presence of a special authorized body and interdepartmental interaction.

The benchmark for interagency cooperation is the Duluth Model (Duluth Domestic Violence Prevention Program or Duluth Model): It is considered a benchmark in coordinated interagency intervention in cases of domestic violence. This model was conceived and implemented in a small Minnesota town in 1980-81, the initiative was formed by 11 agencies. The Duluth model, which has since been replicated in almost all countries, was initiated with the intention of coordinating criminal and civil justice agencies together to meet the needs of women⁴¹.

In the United States, since 1995, the Department of Justice has operated the Office on Violence Against Women (OVW), whose mission is to provide federal leadership in developing national capacity to reduce violence against women, as well as to administer justice and strengthen services to victims of domestic violence, dating violence, sexual violence and harassment. The Director of the Office is appointed by the President of the United States with the approval of the Senate. The Office administers financial and technical assistance to communities across the country that develop programs, policies and practices to combat violence⁴².

As an example of the experience of European countries, we can cite the experience of Slovenia, where in 2008 the Law on the Prevention of Domestic Violence was adopted (amended in 2016), which outlined the need to coordinate the activities of all public authorities and non-governmental organizations, as well as approved mechanisms to combat domestic violence.

Effective mechanisms of interdepartmental interaction have been developed in Malta. In order to implement them in 2017, the country adopted a Strategy and an Action Plan to eliminate gender-based and domestic

³⁵ Violence Against Women Reauthorization Act of 2021 https://judiciary.house.gov/uploadedfiles/violence_against_women_act_2021.pdf

³⁶ Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>

³⁷ Domestic Violence Legislation and its Implementation. An analysis for ASEAN countries based on international standards and good practices. United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2009. P.17

³⁸ Law on Elimination of Domestic Violence, Protection of and Support to Its Victims <https://www.legislationline.org/documents/id/16680>

³⁹ Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178. <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>

⁴⁰ Law of Ukraine No. 2229-VIII of December 7, 2017 «On prevention and combating domestic violence» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749

⁴¹ Domestic Abuse Intervention Programs <https://www.theduluthmodel.org/what-is-the-duluth-model/>

⁴² <https://www.gallaudet.edu/title-ix/violence-against-women-act/>

violence. The established interdepartmental committee was authorized to monitor the implementation of these documents, involving representatives of civil society in the activities, determine the financial and human resources necessary for this, conduct research, organize trainings, and carry out law enforcement work⁴³.

Monitoring and assessment of the situation and collection of statistical data play an important role abroad. In some countries, this function is assigned to an independent institution outside the system of public authorities. For example, in Sweden in 1994, the National Center for the Study of Male Violence against Women was established, which evaluates the implementation of the relevant national strategy⁴⁴.

4. The mechanism of the protective order (protective order).

In the United States, civil protection warrants are an important means of protecting women who have been subjected to violence. In an attempt to ensure an effective response to domestic violence, states across the country have been enacting laws since 1970 giving judges the authority to issue civil restraining orders (also known as protective court orders) to victims of domestic violence, which guarantee protection from physical violence in the future⁴⁵. Civil protection orders vary from state to state. In most states, the aggressor is ordered to stay away from the victim, not to contact her, leave the victim's place of residence, comply with custody and visitation orders, and pay alimony if there are children. Violators of such warrants are also subject to criminal punishment. In addition, 21 states and the District of Columbia have passed laws requiring police to arrest an aggressor when there is probable cause to believe that he has committed certain domestic violence crimes or violated a restraining order⁴⁶. There are three types of protective orders in the USA: 1) Temporary restraining order (TRO): a temporary order that the judge may issue immediately if accessed affected with the appropriate application (issued without judicial hearings and taking into account the opinion of the defendant for a period prior to the court session, which is usually about two weeks); 2) the Order for Protection (OFP): a warrant is continuous, is issued for up to one year according to the results of hearings; 3) Harassment Restraining Order (HRO): a warrant is continuous, is issued for up to 2 years moreover, the trials are not required if their conduct does not require the defendant himself, or not deemed necessary by the judge. It is used in cases not covered by OFP, namely to protect victims who are not related or sexually related to the stalker (colleagues, friends, guests, acquaintances, etc.)⁴⁷.

In Germany, since January 1, 2002, the Law on Protection from Domestic violence has been in force, which stipulates that a person who has committed domestic violence must leave home (for up to 10 days). During this time, the victim of domestic violence must visit a doctor in order to witness the injuries and apply to the nearest court, which has the right to resolve issues related to family law. The courts consider such applications fairly quickly, in addition, before the end of the consideration of the application, the court may prohibit the offender not only from entering the apartment, but also from approaching the victim closer than a certain distance. The court also has the right to restrict the contacts of a person who has committed domestic violence with a victim of violence and children. For example, it may prohibit approaching them at a distance of less than 50 meters. If a victim of domestic violence has a small income, then she has the right to count on state assistance⁴⁸.

In Norway, restraining orders are regulated by article 57 of the Criminal Code: they can be issued against any person who has committed a criminal act if there are grounds to believe that this person: a) committed a criminal act against another person, b) persecutes another person, or c) otherwise violates the peace of another person. A restraining order may provide that the person covered by the order cannot: a) be present in certain areas, or b) harass, visit or otherwise contact another person. If there is an obvious risk of committing the act specified in the first paragraph (a), the offender may be prohibited from visiting his/her own home. If it is deemed necessary to ensure compliance with the restraining order, the court may decide that the person subject to the restraining order should be electronically monitored during the entire or part of the term of the restraining order. Such monitoring may only include recording information that the convicted person is moving within the territories covered by the restraining order, information that the convicted person is moving in close proximity to the victim, and information about any loss of signal from surveillance equipment. The convicted person is obliged to provide such assistance and follow the instructions of the police, which are necessary for monitoring⁴⁹.

⁴³ Goncharenko O.K. International and national law and practice of protecting women from domestic violence // A woman in Russian society, 2020, №3. P.57

⁴⁴ Guide to the system of action and coordination in cases of gender violence in Spain. Ministry of the presidency, relations with Parliament and equality. July 2019 <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/informacionUtil/guia/docs/GUIADEACCIONESINGLES.pdf>

⁴⁵ Carolyn N. Kop, Civil Restraining Orders for Domestic Violence: The Unresolved Question of "Efficacy," 11 S. CAL. INTERDIS. L. J. 361, 362; Leigh Goodmark, Law Is the Answer? Do We Know That For Sure?: Questioning the Efficacy of Legal Interventions for Battered Women, 23 ST. LOUIS U. PUB. L. NO. REV. 7, 10–11 (2004)

⁴⁶ ANDREW R. KLEIN, *The Criminal Justice Response to Domestic Violence*. Cengage Learning (2003); NEAL MILLER, INST. FOR LAW & JUSTICE, DOMESTIC VIOLENCE: A REVIEW OF STATE LEGISLATION DEFINING POLICE AND PROSECUTION DUTIES AND POWERS 28 n.86 (June 2004), available at <http://www.ilj.org/publications>

⁴⁷ Motsnaya Yu.N. Creating a system for preventing family violence in the Russian Federation on the example of the experience of the United States of America // Domestic Violence: myths and reality: collection of materials of the I All-Russian Scientific and Practical Conference (Kazan, October 30, 2020) / comp.: Yu.M. Lukin, A.G. Gamirov, D.A. Fatkhutdinov et al. - Kazan: Kazan University Press, 2020. Pp.123-124

⁴⁸ Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haeuslicher-gewalt-englisch-data.pdf>

⁴⁹ The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284

In Austria, the use of forms of State coercion, such as eviction orders issued by the police and protective orders issued by the court, is important in suppressing domestic violence and preventing its recurrence⁵⁰. Currently, such prescriptions provide protection to victims within 14 days after the fact of physical or psychological violence, or the threat to use such violence, as well as in cases of harassment, and at the request of the injured party, this period can be extended. The effect of such protective measures can extend to vast territories - the victim's home and the surrounding area, the workplace and the school attended by children, and any contact is also prohibited⁵¹.

5. The system of rehabilitation of victims and aggressors.

In the USA and Canada there are large centers for the development of a theoretical framework, methodology and tools for the study of violence in the sphere of domestic relations, there is a developed system of assistance to persons who have committed domestic violence⁵².

In Austria, a part of the human rights powers has been delegated from State bodies to non-governmental organizations. First of all, this concerns the functioning of a network of intervention centers that coordinate the actions of the police and social services and implement an active approach to helping victims. The centers are funded by the Ministry of the Interior and the Ministry of Women's Affairs, but run by women's non-governmental organizations (there are 30 shelters for women and 40 counseling centers supporting women and girls who have experienced violence)⁵³.

In Moldova work rehabilitation services of the aggressor, that offer specialized treatment programs for alcoholism, detox and psychotherapeutic treatment; offer the aggressor psychological and social assistance and services for vocational rehabilitation⁵⁴.

In Ukraine, an offender may be sent by a court to undergo a program for offenders for a period of 3 months to 1 year in cases provided for by law. The abuser should be able to attend the program on his own initiative on a voluntary basis. If the offender fails to show up for the program or evades the program without a valid reason, the aggressor is held accountable. Bringing the offender to responsibility for not completing the program does not release him from the obligation to complete such a program. If the offender is brought to criminal responsibility by the court, he may be required to undergo a probation program in accordance with paragraph 4 of part 2 of Article 76 of the Criminal Code of Ukraine⁵⁵.

6. Criminal prosecution.

Unlike in the USA, Norwegian and Brazilian legislation provides for norms according to which all cases of domestic violence must be investigated and reported to the police against the will of the victims⁵⁶. In other words, they are issues of public accusation.

Based on this, medical professionals are required by law to report cases of violence, but they do not always do this. Despite the established norms, medical professionals in both countries are also guided by the confidentiality of the relationship between doctors and patients as one of the obstacles to working on cases of domestic violence and as a reason why they do not report cases to the authorities⁵⁷.

According to German law, victims of domestic violence can contact the police within three months or call police officers directly to the crime scene, and in this case it is not necessary to write a statement – the case will be initiated without the victim's statement⁵⁸.

In the UK, legislation does not distinguish between the criminal prosecution of a crime committed against a stranger and a crime against a family member, except in cases where the family relationship between the victim and the accused is recognized as an aggravating circumstance⁵⁹.

7. Criminalization of domestic violence.

US criminal law is based on the provision that, regardless of the official status of family relations, any case of domestic violence is considered a criminal offense⁶⁰.

⁵⁰ Zabroda D.G., Zabroda S.N. The Austrian experience of preventing domestic violence: characteristics and suggestions for use in Russia // Society and Law. 2016, № 3 (57). P.109

⁵¹ Review of international experience and best practices in countering domestic violence in 5 countries (Austria, Ukraine, Great Britain, Israel, Kazakhstan) selected aspects. 2nd ed. 2012. P.20

⁵² Strukov V.A. The world positive experience of countering violence in the sphere of family and household relations and prospects for its use in Russia // Bulletin of the St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, No. 4 (76) 2017. P.85

⁵³ Bringing security home: fight with violence related to women in OSCE region. Collection of the good experience examples. OSCE, 2009. P.5

⁵⁴ Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178.

<http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>

⁵⁵ Law of Ukraine No. 2229-VIII of December 7, 2017 «On prevention and combating domestic violence»

https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749

⁵⁶ Raquel Barbosa Miranda, Siri Lange. Domestic violence and social norms in Norway and Brazil: A preliminary, qualitative study of attitudes and practices of health workers and criminal justice professionals // PLOS ONE | <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243352> December 4, 2020

⁵⁷ Othman S, Goddard C, Piterman L. Victims' barriers to discussing domestic violence in clinical consultations: a qualitative enquiry // Journal Interpers Violence 2014, 29(8): 1497–513

⁵⁸ Akhmedova A.F. Decriminalization of domestic violence: problems and ways of overcoming it in modern Russian society // Domestic Violence: myths and reality: collection of materials of the I All-Russian Scientific and Practical Conference (Kazan, October 30, 2020) / comp.: Yu.M. Lukin, A.G. Gamirov, D.A. Fatkhutdinov et al. - Kazan: Kazan University Press, 2020. P.35

⁵⁹ Proshina Ya.K. A protective order in the Anglo-American legal order: borrowing possibilities // Domestic Violence: myths and reality: collection of materials of the I All-Russian Scientific and Practical Conference (Kazan, October 30, 2020) / comp.: Yu.M. Lukin, A.G. Gamirov, D.A. Fatkhutdinov et al. - Kazan: Kazan University Press, 2020. P.148

⁶⁰ Zebnitskaya A.K. Some issues of legal regulation of «domestic (domestic) violence» in Russia and the USA // «International Criminal law and International Justice», 2020. No. 3/

In the UK, the Serious Crime Act (Article 76) was adopted in 2015, which introduced criminal liability for forced control in intimate and family relationships, which has a serious impact on the victim. The Law provided for the following measures of responsibility for compulsory control: in the case of consideration of the case on the indictment by the Crown Court, the guilty person may be punished with imprisonment for up to five years and (or) a fine, the amount of which is determined by the court at its discretion. When considering the case summarily in the magistrate's court, the guilty person is punished by imprisonment for up to 12 months and (or) a fine, the amount of which the court also determines at its discretion⁶¹.

Under French law, violence (DV) in relation to a particular family member is considered an aggravating circumstance and, depending on the crime committed, can seriously increase the prison term. Thus, in the case of the murder of his wife, the husband faces life imprisonment, and not a 30-year term in a correctional institution, which he would have been entitled to if he was not related to the victim by family ties⁶².

In Norway, the Criminal Code has article 282 «Abuse in close relationships»: the penalty of imprisonment for up to 6 years is applied to any person who, through threats, use of force, deprivation of liberty, violence or other degrading treatment, seriously or repeatedly abuses: a) a real or former spouse or cohabitant, b) a relative in the direct line of origin or a relative of the present or former spouse or cohabitant in the direct line of origin, c) a relative in the direct line of ascension, d) a family member of a person or e) someone under the care of a person.

When someone is found guilty of a criminal act in accordance with the first paragraph (b) of article 282, the court must consider whether to impose a restraining order. In addition, article 283 establishes criminal liability for ill-treatment under aggravating circumstances in close relationships: the punishment is provided in the form of imprisonment for up to 15 years. In determining whether violence is aggravated, special attention should be paid to whether it has resulted in significant bodily injury or death, as well as: a) its duration, b) whether it was caused particularly painfully or led to significant pain, or c) whether it was committed against a defenseless person⁶³.

In the post-Soviet space, in Armenia, Georgia, Lithuania, Moldova, Uzbekistan and Ukraine, intentional infliction of light bodily injury and beatings are criminalized, in Belarus and Russia only intentional infliction of light bodily injury is criminalized, and beatings are only repeated in Russia and in the presence of aggravating circumstances in Belarus.

Thus, the analysis of international experience allows us to draw the following conclusions:

1. Most developed countries are characterized by the existence of a special legislative act regulating issues of protection from domestic (family and domestic) violence.

2. The concept of domestic violence in most developed countries includes physical, sexual, psychological, and economic violence. At the same time, in some countries, such forms as spiritual and technological violence are also distinguished. The legislation on domestic violence in foreign countries includes a wide range of subjects (areas of application of the law), which include not only family members, but also other relatives and persons living together with the victim, guardians and trustees.

3. A distinctive feature of the mechanism for countering domestic violence is a coordinated policy that provides for the presence of a special authorized body and well-established interdepartmental interaction of the involved state bodies and other organizations.

4. The mechanism of the protective order (protective order) provides for the adoption of both operational response measures related to the temporary isolation of the victim and the aggressor, and consideration of the case in court on further measures against the aggressor. At the same time, foreign practice is distinguished by the active role of the court in issuing protective (protective) orders (warrants). Important importance is given to monitoring the execution of the protective order, including in electronic mode.

5. The rehabilitation system in foreign countries functions both for victims and aggressors, while the main human rights work is carried out by the non-governmental sector with the availability of state funding.

6. Criminal prosecution of persons who have committed acts of domestic violence, in most of the reviewed States, is carried out by way of public prosecution, i.e. not requiring the mandatory presence of the victim's statement to initiate criminal proceedings.

7. Criminalization of domestic violence is typical for all the States considered. At the same time, in a number of countries, domestic violence is considered as an aggravating circumstance.

8. The basis of the system of countering family and domestic violence are measures of general and individual prevention, as well as preventive measures, the main of which is a protective order / order (protective order).

⁶¹ Moloney M. Hidden Scars: Coercive Control and Teenage Relationships. UCD Data Journalism Studio, 2018, July 5.

Available at: <http://newslab.ie/ddjucd/hidden-scars-coercive-control-and-teenage-relationships>.

⁶² Golovanova N.A. Countering domestic violence: a new experience in the UK // All-Russian Journal of Criminology. 2020, Vol. 14, No. 2. P.3

⁶³ The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284

2.2. INTERNATIONAL ORGANIZATIONS, EVENTS AND PRACTICES IN THE FIGHT AGAINST DOMESTIC VIOLENCE

2.2.1. 2.2.1. International practices in combating domestic violence

Among the international organizations that lead projects against domestic violence, organizations in the UN structure and international NGOs can be distinguished.

UN agencies and campaigns to combat domestic violence

Among the UN agencies, several organizations have budgetary programs to combat domestic violence for local NGOs, as well as organize international campaigns to combat violence.

1. UN Women

UN Women is the main UN agency promoting gender equality and the protection of women's rights. One of the four strategic priorities of the organization is to ensure the protection of all women and girls from all forms of violence⁶⁴, including domestic violence.

Among the activities of the UN women in the fight against domestic violence, the following can be distinguished:

1. Within the framework of the Joint UN Global Programme on Basic Services, UN Women is working to improve the quality and accessibility of comprehensive basic services for survivors of violence. With the support of various government partners, we provide technical guidance on the development and implementation of global standards for quality intersectoral services and responses⁶⁵.

2. In cooperation with the World Association of Girl Guides and Girl Scouts, UN Women has also developed a training program «Voices against Violence» for people aged 5 to 25 years. The curriculum includes tools to help young people understand the root causes of violence in their communities, and to help educate and involve their peers and communities in preventing violence against women and girls⁶⁶.

3. In 2006, UN Women created a global database to collect information on government actions to combat violence against women and girls. The database includes profiles of countries with data on various forms of violence. The Global Database on Violence against Women identifies effective policy measures to prevent and combat violence against women worldwide⁶⁷. The organization also conducts projects to improve the collection, analysis, reporting and use of data as part of an integrated approach to ending violence against women and girls. Currently, it cooperates with the World Health Organization (WHO) within the framework of a five-year global program (2018-2022) to improve methodologies for measuring violence against women and improve data collection at the country and regional levels⁶⁸.

2. The United Nations Population Fund (UNFPA) is an international agency of the UN system that promotes the equal rights of men, women and children to a healthy life and equal opportunities for all. UNFPA supports countries by providing demographic data for human rights-based policies and programmes. UNFPA provides technical support to the Government of the Republic of Kazakhstan in the development of mechanisms for interdepartmental response to gender-based violence provided for in the Concept of Family and Gender Policy until 2030 under the leadership of the National Commission for Women and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan and in the Program «Kazakhstan without domestic violence».

In 2017, UNFPA, as part of the implementation of the Kazakhstan Without Domestic Violence program, supported the piloting of an interdepartmental response system to domestic violence in the South Kazakhstan oblast and the testing of standard operating procedures (SOPs) for the provision of services to victims of domestic violence by specialists of health, social support and police systems. The role of these areas is key in this system for the effective identification of survivors of violence, the provision of medical, psychological, social assistance and access to justice and security.

The approved SOPs were adapted and presented to the Ministries of Health, Labor and Social Protection of the Population and Internal Affairs for use in work at the national level. Also, UNFPA acquainted representatives of the Government of Kazakhstan with the successful experience of Romania in using advanced methods of an integrated approach to responding to gender/domestic violence, with the process of developing and implementing mechanisms of this system for subsequent adaptation in Kazakhstan, during a study trip to Romania by a government delegation.

For example, UNFPA is creating educational resources on conscious parenting and fatherhood, where special attention is paid to educating men about the prevention of violence in family relationships⁶⁹. UNFPA is also involved in the joint implementation of some programs together with UN-Women to collect strategic data on the prevalence of gender-based/domestic violence.

⁶⁴ UN Women website, <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>

⁶⁵ UN Women website, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/services-for-all-women>

⁶⁶ UN Women website, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/prevention>

⁶⁷ UN Women website, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>

⁶⁸ UN Women website, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>

⁶⁹ UNFPA website, https://kazakhstan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/unfpa_fatherhood_web_final_rus.pdf

3. The United Nations Children's Fund (UNICEF) implements programs to protect children from violence, including domestic violence. To this end, UNICEF is developing educational resources for parents on positive parenting for nonviolent parenting, and also supports local NGOs that conduct research and training on the protection of children from domestic violence⁷⁰.

1. Violence Prevention Action (VPA) – WHO's global campaign for violence prevention

This campaign was founded in 2004. It brings together WHO member States, international agencies and civil society organizations working to prevent violence. The aim of the campaign is to strengthen the application of a science-based public health approach aimed at eliminating risk factors leading to violence and promoting cross-sectoral cooperation⁷¹.

5. UN Trust Fund in Support of Actions to Eliminate Violence against Women

The UN Trust Fund in Support of Actions to Eliminate Violence against Women provides grants for initiatives that demonstrate that violence against women and girls can be systematically addressed, reduced and eliminated. It was established in 1996 by UN General Assembly Resolution 50/166 and has since allocated \$198 million to 609 initiatives in 140 countries and regions. In 2020, he managed a grant portfolio of 150 projects aimed at preventing and combating violence against women and girls in 71 countries and territories⁷².

6. The United Nations Secretary-General's Campaign to End Violence Against Women by 2030 (UNiTE) calls for global action to raise awareness, strengthen advocacy efforts, and share knowledge and innovation. This campaign was founded by UN Secretary General Ban Ki-moon in 2008. The main objectives of the campaign are:

- Adoption and enforcement of national laws to combat and punish all forms of violence against women and girls in accordance with international human rights standards.
- Adoption and implementation of interdepartmental national action plans for the prevention of violence.
- Creation of systems for collecting and analyzing data on the prevalence of various forms of violence against women and girls.
- Conducting national and/or local campaigns and involving a wide range of civil society actors in preventing violence and supporting women and girls who have been subjected to violence.
- Systematic efforts to combat sexual violence in conflict situations and to protect women and girls from rape as a tactic of war, as well as the full implementation of relevant laws and policies⁷³.

7. The EC- UN Spotlight Initiative

The Spotlight Initiative is a global partnership between the European Union (EU) and the United Nations (UN) to eliminate all forms of violence against women and girls, including domestic violence. The Spotlight initiative was launched worldwide in 2016 with a global financial commitment of 500 million euros from the European Union. This program is aimed at achieving the following goals⁷⁴:

- promotion of laws and policies for the prevention of domestic violence;
- development of a strategy for the prevention of domestic violence at the local community level;
- availability of high-quality basic services for victims of violence;
- Improving the quality, accuracy and availability of data on violence against women and girls.

For Kazakhstan and Central Asian countries, this program was launched in December 2020⁷⁵. Its administrators are three UN agencies: UNDP, UN Women and UNFPA.

Other international campaigns

8. 16 days of active actions against gender-based violence. This annual international civil society campaign runs from November 25 to December 10. It was founded in 1991 by activists of the Global Women's Leadership Institute and is coordinated annually by the Center for Global Women's Leadership. The aim of the campaign is to attract the attention of individual citizens of organizations around the world in order to prevent and eliminate violence against women and girls⁷⁶.

9. The HeForShe movement (He is for her). This movement was created by UN Women in 2015. Since then, this movement has become a global solidarity movement that encourages people - especially men and boys - to make a visible, positive statement in support of gender equality through the implementation of specific, locally relevant solutions⁷⁷.

⁷⁰ UNICEF website, <https://www.unicef.org/kazakhstan/%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B5-%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>

⁷¹ WHO website, <https://www.who.int/violenceprevention/about/en/>

⁷² The UN Trust Fund in Support of Action to Eliminate Violence against Women, <https://unfpa.unwomen.org/en>

⁷³ UN campaign «UNiTE», <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/take-action/unite>

⁷⁴ The UN Spotlight Initiative, <https://www.spotlightinitiative.org/what-we-do>

⁷⁵ UN, 'Spotlight Initiative for Central Asia, Afghanistan Will Tackle Gender-Based Violence, Deputy Secretary-General Tells Launch Event' (8 December 2020), <https://www.un.org/press/en/2020/dsgsm1518.doc.htm>

⁷⁶ UN Women website, <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>

⁷⁷ HeForShe website, <http://www.HeForShe.org/en>

2.2.2. International practices in combating domestic violence

Analysis of international experience in preventing domestic violence in OECD countries, including the USA, Canada, Western and Eastern Europe, as well as in neighboring countries - Georgia, Ukraine and Central Asian countries allows us to identify effective practices in the following thematic subgroups: the existence of effective special legislation against domestic violence, issues of criminalization and decriminalization, protective orders, a system of comprehensive assistance to victims. According to these topics, successful international practices are presented below. At the same time, the greatest effectiveness in preventing domestic violence is achieved when implementing a set of these measures.

The existence of effective special legislation against domestic violence

According to the World Bank, 144 countries out of 189 currently have special laws on domestic violence and criminal prosecution against domestic violence. Among the 45 countries where there are no separate special laws on domestic violence, however, 9 countries apply aggravating criminal penalties for certain types of ill-treatment if they were committed against spouses or family members - Belgium, Djibouti, Canada, Libya, Madagascar, Morocco, Tunisia, Chad and Estonia⁷⁸.

Research in the field of domestic violence shows that the existence of special laws and mechanisms in many countries cannot effectively counteract the growth of domestic violence, as they are based on a mistaken understanding of the concept of «domestic violence».

The DV is decriminalized [in Kazakhstan], a protective order is issued for 30 days, I do not understand the mechanism, who issues it and how. For example, in the USA, an electronic bracelet is put on the abuser, it signals the approach to the victim. Who is tracking this here? Why long procedures for this? The district police officer should discharge him, because he knows better about the situation. I don't understand the bureaucratic red tape.

Here it is necessary to use the economic effect when we force the abuser to pay for the victim's medical services. The protection system is dysfunctional and improperly built (sociologist specializing in the problem of DV, Karaganda).

The first misconception is that domestic violence occurs in the form of separate cases of violence unrelated to each other: physical, economic, psychological or sexual, and it is necessary to look for prevention and response measures for each type of violence separately. Therefore, it is more appropriate to consider domestic violence as a recurring cycle of coercive control, which is accompanied by mixed forms of physical and psychological violence.

The second misconception is that violence occurs only when the aggressor and the victim live together in the same house. However, studies have shown that harassment and violence can continue even after family members have begun to live separately or have already divorced.

To fill these gaps, it is proposed to introduce the concept of «compulsory control» into the legislation on domestic violence. «Forced control» is a model of controlling the behavior of the victim by the abuser, which over time becomes similar to terrorism and persecution. The advantages of this concept are that it shifts the focus from physical violence and links together other types of violence. Thus, domestic violence is considered as a complex problem that requires comprehensive prevention and response measures.

Criminal liability for «compulsory control» was introduced into UK law in 2015⁷⁹.

Issues of criminalization of domestic violence in international practice

The practice of countries in the field of criminalization of offenses in the field of domestic violence shows a general pattern: the establishment of criminal responsibility for more serious types of violence and administrative responsibility for less serious types of violence. However, the difference lies in several components of domestic violence, which in some countries are criminal offenses, and in others – an administrative offense. For example, «beatings» in the family and household sphere are a criminal offense on the territory of all post-Soviet countries, except Russia, Kazakhstan, Kyrgyzstan, Moldova, while «causing minor harm to health» is decriminalized only in three countries - Kazakhstan, Kyrgyzstan and Moldova. At the same time, even in decriminalized acts, there are serious differences between countries.

At the same time, the article «Beatings» remains in the Criminal Code of the Russian Federation if the beatings were committed «out of hooligan motives, as well as motivated by political, ideological, racial, national or religious hatred, or enmity, or motivated by hatred or enmity against any social group» (Article 116 of the Criminal Code of the Russian Federation). In Kazakhstan, the article «Beatings» was completely translated into

⁷⁸ World Bank, «Women, Business and the Law», 2018, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29498/211252ovRU.pdf?sequence=13&isAllowed=y>

⁷⁹ Serious Crime Act 2015, «Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship» // <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/9/contents/enacted>, секция 76

the Code of Administrative Offenses. And causing minor harm to health is a crime in all post-Soviet countries, but it was decriminalized only in Kazakhstan in 2017.

Further, in Moldova there are two articles in the AC of 2008 that establish responsibility for violence, while there is a separate article for domestic violence⁸⁰. Article 78 establishes administrative responsibility for ill-treatment or other violent acts that have caused minor bodily injuries and entails the imposition of a fine in the amount of 30 to 45 conventional units or the imposition of punishment in the form of unpaid labor in favor of society for a period of 40 to 60 hours or in the form of arrest for an offense for a period of 10 to 15 days. If such acts are committed by one family member against another family member, then article 79 «Domestic violence» applies. The only difference is in the types of punishment: according to article 79, a fine cannot be imposed, but penalties remain in the form of unpaid labor for a period of 40 to 60 hours or in the form of arrest for a period of 10 to 15 days.

It is important to note that community service is the most effective form of punishment for domestic violence compared to fines and arrest. Such punishment has a greater corrective and deterrent effect on the subsequent behavior of the family aggressor. On the one hand, the offender is not isolated from society, will not lose his job due to absence from the workplace in case of arrest, and does not pay a fine from the family budget. On the other hand, the offender must work for several weeks in socially useful work. These works include cleaning streets, public areas, parks, snow removal in winter, construction and repair of roads, landscaping and landscaping of urban areas, as well as care for the elderly, the disabled and other types of work that have a socially useful orientation. However, in Kazakhstan, public works are⁸¹, prescribed only for committing criminal offenses, and only two types of administrative penalties are provided for beatings and causing minor harm to health: a written warning or administrative arrest (paragraphs 1.1. of Articles 73-1 and 73-2).

In Kyrgyzstan, the articles «Beatings» and «Intentional infliction of minor harm to health» were also translated into the Code of Administrative Offenses in 2007⁸². However, as in Moldova, as a punishment for beatings, arrest for five days is provided with mandatory involvement in community service for a period of 40 hours. And for intentional infliction of minor harm to health, either a fine of ten to twenty calculated indicators or an administrative arrest for a period of five days is provided.

It is also important to note that Kazakhstan is the only country in the post-Soviet space where domestic violence in the form of beatings and minor harm to health is punished in the form of a written warning. It is obvious that community service and arrest are more proportionate types of punishment for such offenses against the person. For comparison, in the US state of Minnesota, any domestic violence, even the threat of striking, is already a criminal offense. The penalty for the first time is arrest for up to 90 days, for the second time – arrest for up to one year, and for the third time the penalty is imprisonment for up to five years. At the same time, the offender shall undergo psychocorrection courses for the first time within 24 weeks.

From the above analysis, it can be concluded that domestic violence in Kazakhstan has been decriminalized to such an extent that existing sanctions do not restrain the growth of domestic violence, but lead to a continuous increase not only in beatings and minor harm to health, but also to an increase in crimes such as causing moderate and serious harm to health in the family sphere since 2018 (see Table).

An analysis of the legislation and law enforcement practice of individual countries in the field of criminalization of domestic violence also showed that for the greatest preventive effect of punishment, three conditions must be met:

1) The type of responsibility for domestic violence – administrative or criminal - should depend on the frequency of the offense (one-time or systematic), as well as on the severity of the offense committed.

2) Anything related to physical violence in the form of causing physical pain (beatings) and bodily injury/harm to health should be a criminal offense against the life and health of the individual. At the same time, if these actions are committed against family members or spouses, then this should be a qualifying sign and affect the severity of the punishment.

3) All articles on domestic violence should be transferred from private prosecution to the category of private-public prosecution (if the violence was committed against capable adults without additional special signs) or to the category of public prosecution (if the violence was committed against minors, pregnant women, the elderly, persons with disabilities or court-recognized incapacitated persons).

Criminalization of domestic violence by itself will not be effective if domestic violence remains in the category of private prosecution cases, that is, when the victim must fully defend himself without any police support. The transfer to the category of private-public prosecution improves the situation with prosecution to a certain extent, since the police are engaged in collecting evidence and prosecuting. But to initiate a case, a statement from the injured person is still required. Termination of the investigation also requires the statement of the injured person. At the same time, the police do not take into account that such a statement may be made under pressure or because of intimidation by a domestic abuser, relatives or other third parties.

⁸⁰ Code of the Republic of Moldova of October 24, 2008 No. 218-XVI «On offenses»

⁸¹ Amina Chaya, «What is wrong with the law on domestic violence in Kazakhstan? Part One», Masa Media, November 10, 2020, <https://masa.media/ru/site/chto-ne-tak-s-zakonom-o-bytovom-nasilii-v-kazahstane-chast-pervaya>

⁸² Code of the Kyrgyz Republic on Administrative Responsibility of August 4, 1998 N 114

In Lithuania, in accordance with the Law on Protection from Violence in the Immediate Environment of 2011, «A police official, after recording a case of violence in a close environment, immediately takes measures to protect the victim of violence and, taking into account the established circumstances, begins a pre-trial investigation and informs the prosecutor if the prosecutor's request is necessary to start a pre-trial investigation (art. 6)⁸³.

Relevant amendments were made to the Criminal Code and the Code of Criminal Procedure on the transfer of cases of domestic violence from the category of private and public charges to the category of public charges. Thus, the police are obliged to initiate a pre-trial investigation in all cases where signs of domestic violence are found, even in the absence of a statement from the victim or representatives of the victim.

The experience of Ukraine, where criminal responsibility for domestic violence is based on the concept that domestic violence is not a single isolated case of different types of violence, but the systematic and intentional commission of various types of violence against family members or spouses, including former spouses.

It is worth noting that the article for causing minor bodily injuries and causing a short-term health disorder is also found in the Criminal Code (Article 125).

Further, the Criminal Code of Ukraine provides for other articles concerning crimes related to domestic violence. For example, the commission of a criminal offense against spouses or former spouses or another person with whom the perpetrator is (was) in a family or close relationship (Part 6-1 of Article 67 of the Criminal Code of Ukraine), as well as in the presence of a child (Part 6 of Article 67 of the Criminal Code of Ukraine) is an aggravating circumstance.

Also in several articles The Criminal Code contains a qualifying feature «the commission of a crime against a spouse or ex-spouse or another person with whom the perpetrator is (was) in a family or close relationship», for which a more serious punishment in the form of imprisonment is provided. In particular, such a sign is contained in the articles for rape (part 2 of Article 152) and sexual violence (part 2 of Article 153).

Specialized trainings on the investigation of cases of domestic violence for law enforcement officers, prosecutors and judges

Scientific research has revealed the problem of «secondary victimization» of victims of domestic violence. This is damage to the psychological health of victims of domestic violence, which is caused by the reaction of law enforcement agencies - the police and courts that investigate cases of domestic violence.

Secondary victimization is dangerous because victims of violence have a reduced level of trust in the law enforcement and justice system and the number of allegations of domestic violence is further reduced⁸⁴.

A common problem in the investigation of cases of domestic violence is the lack of sufficient knowledge among investigators, prosecutors and judges about the dynamics and features of domestic violence.

To solve this problem, it is necessary to develop special educational programs and conduct special training on the investigation of cases of domestic violence for law enforcement officers and judges. For example, in Austria, departmental protocols for working with victims have been developed, which are based on an understanding of the specifics of domestic violence cases and the lack of conviction.

A special department has been established in Georgia to monitor the investigation of cases of violence and provide recommendations to investigators regarding the proper handling of such cases. Police, prosecutors and judges participate in training on the prevention of secondary victimization and the application of gender sensitivity. The law prescribes that the police interrogate the aggressor and the victim separately. There is also a legal requirement that one of the policemen must be a woman at the place of a call about domestic violence⁸⁵.

Mandatory training for prosecutors in cases of domestic violence are organized in Lithuania.

In Ukraine, training on domestic violence in general are conducted for the police, including for ordinary precinct and patrol services. Since 2019, specially trained police officers have been forming mobile groups to counter domestic violence, which operate in every city with a population of over 50,000 people⁸⁶.

In addition to training, some countries have introduced legal liability for law enforcement agencies for improper performance of their duties and investigation of cases of domestic violence. For example, in the UK at the Government level in November 2018, the Police Super Complaints system was introduced⁸⁷. This system allows designated organizations to raise questions on behalf of the public about harmful patterns or trends in policing.

⁸³ Law of the Republic of Lithuania of May 26, 2011 No. XI-1425 «On protection from violence in a close environment» <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?jfwid=bkaxmxqw&documentId=TAIS.406221&category=TAD>

⁸⁴ Yu., Kogan Akhilgova J., Antonova V., «The most dangerous place: a review of measures to counteract domestic violence. International Experience», 2020, p. 21

⁸⁵ Ibid., p. 21

⁸⁶ Ukrinform, «There are 54 mobile police groups in Ukraine to counteract domestic violence», (08.12.2020), <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3150570-v-ukraine-dejstvuut-54-mobilnye-gruppy-policii-po-protivodejstviu-domasnemu-nasiliu.html>

⁸⁷ UK Government website, Police Super complaints.

<https://www.gov.uk/government/collections/police-super-complaints>

Protective orders/restraining order

Protective orders are a tool for preventing domestic violence. An analysis of international experience has shown that a protective order can be issued by the police or a court for the following purposes:

- deterrence of the offender from causing further harm to victims, family members dependent on them, other relatives and persons who provide them with assistance;
- ordering the offender to leave the common dwelling, regardless of who owns this property;
- an order to the offender to provide victims with access to the use of a car and/or other personal property;
- a temporary ban on the offender's access to minor children;
- keeping the offender from contacting the victims at work and in other places;
- prohibition of the offender to buy, use or possess firearms or other types of weapons specified by the court;
- ordering the offender to pay the victims' expenses for treatment, counseling services or stay in a shelter;
- prohibition of the sole use of joint property.

However, the warrant itself cannot protect against domestic violence if the offender does not comply with it. For example, a 2016 government study in Austria found that 44% of the murders of women over the past five years were committed during a protective order⁸⁸. Therefore, it is important to have a proportionate and adequate punishment for violating a protective order. In Ukraine and Moldova, an offender is brought to criminal responsibility for violating a protective order.

Flexible conditions of security orders are also considered an effective practice: if the degree of risk changes over time, then the conditions of the security order also change. For example, in Albania, the police first assesses the risks to the injured person on the spot, and issues a warrant with at least a ban on committing domestic violence. However, if the police see on the spot that there is a danger to children, they immediately indicate a restriction on communication with children for a certain time inside the warrant.

In Austria, the law allows the police, through a protective order, to immediately isolate the aggressor from the family for two weeks and only the court can decide whether he can return to the family after two weeks. In Bulgaria, children are automatically recognized as victims if they were present at the commission of domestic violence. Therefore, the police can immediately restrict the aggressor's contact with children through a protective order, but within a month the court must decide whether to use this measure further against the aggressor.

Comprehensive victim assistance system

An important part of preventing the re-commission of domestic violence is the availability of comprehensive qualified free assistance - medical, legal, psychological and basic material.

Studies in the United States have confirmed that the growth of services provided to victims significantly influenced the decline in the number of domestic violence in the 1990s⁸⁹. For example, available free legal services have helped victims of domestic violence in obtaining protective orders, custody of children, child support, reimbursement of health restoration costs and lost income due to temporary disability. As a result, comprehensive assistance helped the affected women to stop the cycle of violence and start a new life.

The availability of free and affordable shelters, shelters and crisis centers is an effective tool in comprehensive protection from domestic violence.

It is a good international practice to disseminate information as widely as possible about free assistance for victims of domestic violence, including crisis centers. In the USA, the police in every state effectively interact with all local NGOs that provide assistance to victims.

In the USA, the police have a risk assessment group for the death of a victim of DV. They even have a formula for estimating what her risk of being killed is. Then they take preventive measures (hire a lawyer, change her name and surname, move her to another city, etc.). We don't have anything like that, only a formal approach

(a sociologist specializing in the problem of DV, Karaganda).

Also on the website of the US Federal Government there is information about the national domestic violence hotline, which operates around the clock 7 days a week.

In the UK, information about NGOs that provide assistance to victims of domestic violence, their hotlines are necessarily posted on information stands in all police stations, as well as on the official e-government website for those who want to report domestic violence⁹⁰.

The comprehensive assistance of individual countries also includes measures for the reintegration of victims of domestic violence. A number of studies have proven that increasing a woman's financial and economic independence increases the likelihood of her getting out of a violent relationship⁹¹. On the part of the State, such measures may include:

⁸⁸ «Größtes Mordrisiko besteht für Frauen bei Trennung und Arbeitslosigkeit» Der Standard, 26 ноября 2016 г. / <https://www.derstandard.at/story/2000111534975/groesstes-mordrisiko-besteht>

⁸⁹ Amy Farmer & Jill Tiefenthaler, Explaining the Recent Decline in Domestic Violence, 21 Contemporary Economic Policy 158, 167 (2003)

⁹⁰ UK Government website, <https://www.gov.uk/report-domestic-abuse>

⁹¹ Evan Stark and Eve Buzawa, Violence Against Women in Families (2009)

- provision of social housing;
- provision of paid working days to restore health after violence;
- benefits when hiring for work;
- benefits in determining children in school and preschool educational institutions.

In Portugal, at the level of legislation, companies are required to provide victims with leave to restore their health, as well as to satisfy an application for transfer to the company's branches in other localities of the country. In Georgia and Ukraine, crisis centers offer programs to develop knowledge and skills in mastering new professions, as well as provide support in finding employment. Such reintegration measures help affected women achieve greater economic independence from their partner and support themselves and their children after leaving the crisis center, since their stay in it is limited in time.

Other international practices in the fight against domestic violence

Register of cases of domestic violence

Ukraine maintains a Unified State register of Cases of domestic violence and gender-based violence. Data about the abuser is entered into it and stored for 10 years after the court verdict comes into force. This register helps to identify the scale of violence in the country. Also, the risk of getting into such a Registry can serve as a deterrent for domestic aggressors.

Correctional programs for aggressors

To date, in many countries, correctional programs for aggressors are carried out in one form or another. But their effectiveness varies depending on the content. Experts talk about the need to work with aggressors:

«It is absolutely necessary to work with aggressors, because in any debauchery, in any problem there is a man and a woman, then you know, they say in domestic violence, you should not forget that violence against women very often happens not how much by a man, but also by his family members, look at the figures, mothers-in-law beat their daughters-in-law, husband's relatives allow themselves to humiliate, morally suppress daughters-in-law, daughters-in-law, and so on, so working with aggressors is not only working with men, it is working with goals, whole families, because domestic violence it occurs not only between husband and wife. wife, in relation to children from relatives and so on, this is a big layer of work, it is missed in our country»

(UN expert, Nur-Sultan).

«There should be a comprehensive program for the family, let's say to work with a female victim, with an aggressor, and of course with a child, because a child is also a victim, this should be a comprehensive approach, in general, I think we need to get together, as in the USA»

(Chairman of the Union of Psychologists of Kazakhstan, Nur-Sultan).

The most successful model of correctional programs contains training in gender equality, teaches to control behavior in order to prevent the use of violence in family disputes. In the USA, Canada and the UK, such programs are an alternative to imprisonment. But if the participant does not complete the full course, he will be imprisoned. According to research, participation in such programs has the most positive effect in preventing domestic violence, but provided that the aggressors are punished for domestic violence in the form of arrest, not a fine⁹³.

Mediation and conciliation procedures

The issue of the use of mediation and conciliation procedures in cases of domestic violence remains debatable. Reconciliation of the parties in family disputes is used mainly in post-Soviet countries in order to preserve the family.

Mediation can be effective only in case of one-time random incidents of violence, and if the parties have real equality of rights and opportunities in family relations and voluntarily want to reconcile.

Taking into account the above mentioned law enforcement agencies and courts are advised only to inform the injured person about the mediation procedure, about her right to refuse mediation, but not to insist on reconciliation «for the sake of preserving the family».

⁹² Khomenko S., Nazarova N., «Hitting means sitting down: Ukraine has received new laws against domestic violence» (BBC, 04.01.2018), <https://www.bbc.com/russian/features-42460145>

⁹³ Evan Stark, Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life, (Oxford University Press, 2007), Chapter 2, «Are Batterers' Programs Effective?»

An analysis of international experience has revealed a number of successful practices in the field of preventing domestic violence, as well as providing assistance to victims of domestic violence. However, the greatest effect can be achieved only with the integrated application of all these practices:

- *effective legislation in the field of domestic violence with adequate and unavoidable punishment for domestic aggressors;*
- *training of law enforcement officers, prosecutors and judicial authorities on the investigation of cases of domestic violence;*
- *flexible conditions for the application of protective orders/protective orders and judicial special conditions;*
- *timely comprehensive qualified and free assistance to victims of domestic violence;*
- *correctional programs for home aggressors;*
- *an interdepartmental approach in responding to domestic violence and providing assistance to victims.*

CHAPTER III.

ANALYSIS OF LEGISLATION AND ACTIVITIES OF STATE BODIES, CRISIS CENTERS, PUBLIC ORGANIZATIONS FOR THE PREVENTION OF DOMESTIC VIOLENCE

3.1 ANALYSIS OF KAZAKHSTAN LEGISLATION IN THE FIELD OF DOMESTIC VIOLENCE.

The legislation of the Republic of Kazakhstan in the field of domestic violence includes the following legislative acts:

- 1) The Constitution of the Republic of Kazakhstan;
- 2) Civil Code of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 1994 No. 268-XIII (General part);
- 3) Civil Code of the Republic of Kazakhstan No. 409 dated July 1, 1999 (Special Part);
- 4) The Criminal Code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014 No. 226-V LRK (hereinafter - the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan);
- 5) Criminal Procedure Code of the Republic of Kazakhstan dated July 4, 2014 No. 231-V LRK;
- 6) Code of the Republic of Kazakhstan dated July 5, 2014 No. 235-V LRK «On administrative offenses»;
- 7) Code of the Republic of Kazakhstan dated December 26, 2011 No. 518-IV «On marriage (matrimony) and family»;
- 8) Law of the Republic of Kazakhstan dated December 4, 2009 No. 214-IV «On prevention of domestic violence»;
- 9) The Law of the Republic of Kazakhstan dated July 9, 2004 N 591 «On the prevention of offenses among minors and the prevention of child neglect and homelessness»;
- 10) Law of the Republic of Kazakhstan dated April 29, 2010 No. 271-IV «On the prevention of offenses»;
- 11) Law of the Republic of Kazakhstan dated August 8, 2002 No. 345 «On the rights of the child in the Republic of Kazakhstan»;
- 12) Law of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2008 No. 114-IV «On special social services»;
- 13) Law of the Republic of Kazakhstan dated December 8, 2009 No. 223-IV «On State guarantees of equal rights and equal opportunities for men and women»;
- 14) Law of the Republic of Kazakhstan dated January 23, 2001 No. 148 «On Local Public Administration and Self-government in the Republic of Kazakhstan»;
- 15) Law of the Republic of Kazakhstan dated March 30, 1999 No. 353-I «On the procedure and conditions of detention of persons in special institutions, special premises providing temporary isolation from society»;
- 16) The Law of the Republic of Kazakhstan dated July 5, 2000 N 72 «On state protection of persons participating in criminal proceedings»;
- 17) Law of the Republic of Kazakhstan dated July 23, 1999 No. 451-I «On Mass Media»;
- 18) The Law of the Republic of Kazakhstan dated July 2, 2018 No. 169-VI LRK «On the protection of children from information that harms their health and development»;
- 19) Law of the Republic of Kazakhstan dated December 13, 2000 No. 113-II «On family-type children's villages and youth homes»;
- 20) Law of the Republic of Kazakhstan No. 343 dated July 11, 2002 «About social and medical-pedagogical correctional support for children with disabilities»;
- 21) Law of the Republic of Kazakhstan dated February 9, 2015 No. 285-V ZRK «On State youth policy in the Republic of Kazakhstan»;
- 22) Law of the Republic of Kazakhstan dated December 15, 2006 No. 207 «On Culture»;
- 23) Law of the Republic of Kazakhstan dated July 27, 2007 No. 319-III «On Education»;
- 24) The Law of the Republic of Kazakhstan dated March 18, 2002 N 304 «On justice bodies».

In addition, the following subordinate regulatory legal acts also apply to legislation in the field of domestic violence:

- 1) Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 1, 2006 No. 56 «On the National Commission on Women's Affairs and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan»;
- 2) Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 14, 2009 No. 330 «On approval of the list of guaranteed volume of special social services»;
- 3) Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated June 11, 2001 No. 789 «On approval of the Model Regulations on the activities of the Commission on Juvenile Affairs and Protection of their Rights»;
- 4) Joint Order No. 630 of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan dated September 22, 2014, No. 399 of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated September 26, 2014 and No. 240 of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated November 19, 2014 «On approval of Criteria for assessing the presence of ill-treatment that led to social maladaptation and social deprivation»;
- 5) The order of the acting Executive Secretary of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan No. 132-K dated June 7, 2016 «On approval of the Regulations on the Committee for the Protection of Children's Rights of the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan»;
- 6) Order of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan dated July 15, 2014 No. 432 «On approval of the Rules for the implementation of preventive control over persons on preventive registration in the internal affairs bodies»;

7) Order of the Minister of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan dated May 28, 2020 No. 197 «On approval of the Rules for the provision of public services in the provision of special social services»;

8) Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2016 No. 1079 «On approval of the standard for providing special social services to victims of domestic violence»;

9) Order of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2015 No. 1097 «On approval of the Rules for the organization of work of divisions of internal Affairs bodies of the Republic of Kazakhstan for the protection of women from violence», etc.

A special category of regulatory legal acts is made up of regulatory decisions of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan, which contain clarifications on judicial practice:

1) No. 6 as of April 11, 2002 «On judicial practice in cases of criminal offenses of minors and their involvement in the Commission of Criminal offenses and other Anti-social actions»;

2) No. 15 as of November 29, 2018 «On the Application of Legislation by Courts in resolving disputes related to the upbringing of children»;

3) No. 4 as of May 11, 2007 «On certain issues of qualification of crimes related to rape and other violent acts of a sexual nature»;

4) No. 2 as of March 31, 2016 «On the practice of application by courts of legislation on the adoption of children»;

5) No. 5 as of April 28, 2000 «On the application of legislation by courts when considering cases of dissolution of marriage (matrimony)»;

6) No. 9 as of July 9, 1999 «On some issues of application by the courts of the Republic of legislation on compensation for harm caused to health»;

7) No. 1 as of May 11, 2007 «On the qualification of certain criminal offenses against human life and health».

The following documents of the State planning system are the constituent elements of the state policy in the field of prevention of domestic violence:

1) The National Development Plan of the Republic of Kazakhstan until 2025, approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 15, 2018 No. 636 (with amendments and additions made by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated February 26, 2021 No. 521);

2) The concept of family and gender policy in the Republic of Kazakhstan until 2030, approved by the Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated December 6, 2016 No. 384;

3) The State Program for the development of Education and Science of the Republic of Kazakhstan for 2020 - 2025, approved by the Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019 No. 988;

4) The Plan of priority measures in the field of human rights, approved by the Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated June 11, 2021 No. 405;

5) Comprehensive plan to support the Youth of the Republic of Kazakhstan for 2021-2025 (Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2020 No. 918);

6) A standard comprehensive plan to strengthen the educational component of the learning process in all educational institutions (Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated June 29, 2012 No. 873);

7) Comprehensive action plan for the prevention of offenses in the Republic of Kazakhstan for 2020 - 2022 (Minutes of the meeting of the Interdepartmental Commission for the Prevention of Offenses under the Government of the Republic of Kazakhstan No. 23-3/07-760 dated August 1, 2019);

8) Comprehensive plan for the development of physical culture and mass sports for 2020 - 2025 (Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated April 23, 2020 No. 242);

9) Comprehensive plan for the implementation of the state policy in the religious sphere of the Republic of Kazakhstan for 2021-2023 (Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 31, 2020 No. 953);

10) Roadmap for strengthening the protection of children's rights, countering domestic violence and addressing issues of suicidality among adolescents for 2020 - 2023 (Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 30, 2020 No. 156);

11) Roadmap for improving the provision of comprehensive assistance to children with disabilities in the Republic of Kazakhstan for 2020-2023 (Decree of the Prime Minister of the Republic of Kazakhstan dated August 17, 2020 No. 2020);

12) Action plan for the implementation of the Concept of the state youth Policy until 2020 «Kazakhstan 2020: the way to the future»;

13) Interdepartmental Joint Action Plan for the Prevention of violence and abuse against children for 2019-2021 (Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 07, 2018);

14) Interdepartmental Action Plan for the Prevention and Prevention of crimes against the sexual integrity of minors, domestic violence and Child Abuse for 2019-2023 (Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 30, 2020 No. 156);

15) Action plan for the prevention, prevention and combating of crimes related to human trafficking for 2018-2020 (Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated October 01, 2018 No. 609);

16) Action plan for the eradication of the worst forms of child labor for 2020-2022 (Order of the MISP of the Republic of Kazakhstan No. 428 dated August 14, 2019), etc.

On December 4, 2009, the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Prevention of Domestic Violence» was adopted, which is still in force and which provides for the basic concepts, subjects of the law, principles of prevention,

types of domestic violence. Legal mechanisms have been introduced in the form of protective orders and special requirements that establish certain prohibitions against the offender, the violation of which entails administrative responsibility.

Courts may establish special requirements for the behavior of an offender who has committed domestic violence for a period of three months to one year. Judicial restrictions can be applied both along with the imposition of an administrative penalty, and instead of it when the offender is released from administrative responsibility. Among the special requirements, prohibitions are provided against the will of the victim to search, pursue, visit, conduct oral, telephone conversations and contact him in other ways, including minors and (or) incapacitated members of his family, as well as to use and store any type of weapon.

The legislation in the field of combating domestic violence has been repeatedly amended. Thus, the validity period of the protective order has been extended to 30 days, in order to promptly respond to domestic violence, the right to issue protective orders has been additionally granted to district police inspectors, inspectors for juvenile affairs and for the protection of women from violence.

By the Law of the Republic of Kazakhstan dated February 18, 2014, additional prohibitions were introduced for a person who committed domestic violence to live in an individual residential building, apartment or other dwelling with the victim if this person has another dwelling⁹⁴.

The Law of the Republic of Kazakhstan dated July 12, 2018 introduced a special requirement in the form of a ban on the use of alcoholic beverages, as well as narcotic drugs and psychotropic substances, their analogues for non-medical purposes⁹⁵.

It should be noted that during the period of independence of the republic, the attitude of the state to issues of responsibility for offenses in the family and household sphere has repeatedly changed.

Thus, by the Law of the Republic of Kazakhstan dated December 9, 2004, beatings as a criminal offense were decriminalized and transferred to the category of administrative offenses (Article 79-1 of the AC)⁹⁶. The Law of the Republic of Kazakhstan dated January 18, 2011 similarly decriminalized criminal acts in the form of intentional infliction of minor harm to health with transfer to the category of administrative offenses (Article 79-3 Part 2 of the AC)⁹⁷.

With the introduction of the new Criminal Code of the Republic of Kazakhstan from January 1, 2015, the above offenses were criminalized again (Articles 108 and 109 of the Criminal Code)⁹⁸.

By the Law of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2017, as part of the humanization of criminal legislation, their decriminalization was carried out with the transfer to the category of administrative offenses (Articles 73-1 and 73-2 of the AC)⁹⁹.

On September 2, 2019, Head of State Kassym-Jomart Tokayev, in his Message to the People of Kazakhstan, instructed to toughen the punishment for domestic violence against women and children:

«We have moved away from excessive repressive measures and harsh punitive justice practices. At the same time, numerous serious crimes are still taking place in the country. We got carried away with the humanization of legislation, while losing sight of the fundamental rights of citizens. We urgently need to toughen penalties for sexual violence, pedophilia, drug distribution, human trafficking, domestic violence against women and other serious crimes against the individual, especially against children»¹⁰⁰.

In execution of this order the Law of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019 introduced additional norms to strengthen responsibility for domestic violence¹⁰¹.

In particular, the AC has strengthened the sanction for illegal actions in the sphere of family and household relations (Article 73 of the AC) from 3 to 5 days of arrest, for violation of special requirements for the offender's behavior established by the court - administrative arrest has been increased from 5 to 7 days (part 2 of Article 669 of the AC). An independent special offense has been introduced on the facts of intentional infliction of minor harm to health (Part 1-1 of Article 73-1 of the AC), beatings (Part 1-1 of Article 73-2 of the AC). In the sanctions of these articles, a warning has been introduced as an alternative to a fine.

⁹⁴ Law of the Republic of Kazakhstan dated February 18, 2014 No. 175-V ZRK «On amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on combating domestic violence» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000175#z56>

⁹⁵ Law of the Republic of Kazakhstan dated July 12, 2018 No. 180-VI ZRK «On Amendments and additions to some Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on improving criminal, criminal procedure legislation and the activities of law enforcement and special state bodies» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000180#z1197>

⁹⁶ The Law of the Republic of Kazakhstan dated December 9, 2004 No. 10 «On amendments and additions to the Criminal, Criminal Procedure, Criminal Executive Codes of the Republic of Kazakhstan and the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses on simplification of procedures for the investigation of criminal cases, decriminalization of certain elements of crimes and improvement of legislation on administrative offenses» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000010_#z0

⁹⁷ Law of the Republic of Kazakhstan dated January 18, 2011 No. 393-IV «On Amendments and additions to some Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on further humanization of criminal legislation and strengthening of guarantees of legality in criminal proceedings» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000393#z52>

⁹⁸ Criminal Code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014 No. 226-V ZRK // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>

⁹⁹ Law of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2017 No. 84-VI «On Amendments and Additions to some Legislative Acts of the Republic of Kazakhstan on improving the law enforcement system» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1700000084#z202>

¹⁰⁰ Message of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan «Constructive public dialogue is the basis of stability and prosperity of Kazakhstan» // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana

¹⁰¹ Law of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019 No. 292-VI ZRK «On Amendments and additions to some Legislative acts of the Republic of Kazakhstan on improving criminal, criminal procedure legislation and strengthening the protection of individual rights» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000292>

The Law expands the powers of the court in making the following decisions:

- about special requirements: the court, on the basis of Article 54 of the AC, has the right to independently (previously at the request of the police or other participants in the proceedings) impose restrictions on the offender;
- on reconciliation of the parties: persons who have committed administrative offenses under Articles 73, 73-1 or 73-2 of the AC for the first time, in the case of reconciliation with the victims, including through mediation, and compensation for the damage caused, may be released from administrative responsibility only by the court.

Article 110 «Torture» of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan has been transferred from private prosecution cases to private-public ones, the sanction for torture against pregnant women, helpless, minors and others has been tightened by raising the lower threshold of imprisonment from 3 to 4 years.

The Code of the Republic of Kazakhstan «On Administrative Offenses» separately identifies categories of administrative offenses that infringe on individual rights, and the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan highlights a number of articles in the field of family and household relations.

At the same time, the above-mentioned legislative framework and the measures taken do not sufficiently ensure the task of countering domestic violence. The insufficient effectiveness of legal measures is evidenced by the scale of administrative and criminal offenses committed in the republic in the field of family and household relations.

Globalization and expansion of the world information space, changes and crisis phenomena in the socio-economic sphere, criminalization of certain aspects of public relations, new factors causing domestic offenses require constant monitoring and improvement of legislation.

Domestic crime is also characterized by a high level of latency, the reasons for which are often lack of information and low level of legal literacy of citizens, material dependence on the aggressor, gender stereotypes and fear of condemnation.

As noted in the National report «Kazakhstan-2020», many victims of violence do not seek help from law enforcement agencies by reason of helplessness: age (minors), psychological characteristics (e.g., the already established psychological disorders, and addiction), fear of repetition and deepening of the fact of violence, and actual lack of faith in the implementation of assistance to law enforcement agencies¹⁰².

Weak prevention, untimely response on the part of authorized subjects of crime prevention also negatively affect the scale and consequences of domestic violence. One of the main links in the system of crime prevention is the internal affairs bodies, which are entrusted with the task of implementing a set of measures aimed at identifying, studying, eliminating the causes and conditions that contribute to the commission of offenses.

At the same time, attention is drawn to the established practice of leaving without consideration most of the applications and reports on family and domestic offenses recorded in the Crime record book (hereinafter referred to as the CRB).

So, only for 6 months of 2021, 7,342 statements and reports on offenses committed in the family and household sphere were recorded in the CRB of the internal affairs bodies of Nur-Sultan. Of these, only 0.2% of applications (18) of their total number were registered in the URPTI, and 73.2% (5,381) of applications and messages were left without consideration, written off to the orders (in the File register).

During the same period, the CRB of the internal affairs bodies received:

- Almaty oblast – 4,195 statements and reports. Of these, only 1.1% of applications (47) were registered with the URPTI, and 63.6% (2,669) were left without consideration, written off to work orders (in nomenclature cases).

- Mangystau oblast – 3,292 statements and reports. Of these, only 0.2% of applications (138) were registered in the URPTI, and 52.3% (1,725) of applications and messages were left without consideration, written off to work orders (in the File register).

- East Kazakhstan oblast – 4,459 statements and reports. Of these, only 0.2% of applications (20) were registered in the URPTI, and 52.2% (2,328) of applications and messages were left without consideration, written off to the orders (in the File register).

- Shymkent city – 12,641 statements and reports. Of these, only 0.2% of the applications (446) were registered in the URPTI, and 80.7% (10,206) of the applications and messages were left without consideration, written off to the orders (in the File register).

For 5 years (2016-2020), they entered the CUI of the internal affairs bodies according to:

- East Kazakhstan oblast – 34,915 applications and messages, of which 1.6% (574) applications were registered in the URPTI, and 56.8% (19,833) were written off;

- Shymkent city – 41,385 applications and messages, of which 1.2% (515) applications were registered in the URPTI, and 53.3% (22,060) were written off¹⁰³.

¹⁰² National report «Kazakh families - 2020» / D.N.Esin, A.S.Kaidarova, J.S.Battalova, A.K.Rakisheva, A.I.Dosmukhambetova, G.M.Muhambetkalieva, A.M.Ashimova, A.B.Imankul, Z.T.Ainova, B.K.Ermekbayeva, J.A.Maratonov, D.K.Arapov, J.K.Karimova, A.N.Rodionov, A.Zh.Bagramova, O.V.Nikolaeva, A.B.Turekulov - Nur-Sultan: 2020. P.197

¹⁰³ Analysis of the state of crime and crime prevention activities in the field of family and household relations in Nur-Sultan for the period from 2016 to 2020 / Prepared within the framework of the joint project of UN-Women and the MISP of the Republic of Kazakhstan with the assistance of the National Commission for Women and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan «Comprehensive program in the field of gender equality and empowerment of women, and elimination of violence against women in Kazakhstan». National Commission on Women's Affairs and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, UN-Women. Nur-Sultan, 2021.

According to the messages left without consideration, preventive work is often not carried out in the future.

Taking into account the growth of incoming applications and reports, the number of recidivistic offenses, it can be assumed that among the written-off cases, there are families with whom it is necessary to carry out preventive work, including by sending information to social authorities to take proactive measures.

Currently, the primary measure for the prevention of domestic violence is a protective order. The number of protective orders issued from 2010 to 2020 increased by more than 12 times: if in 2010 there were 5830 of them, then in 2020 their number exceeded 67,500.

The number of protective orders issued indicates a timely response by the internal affairs bodies to the facts of domestic violence, but this does not provide real protection for family members, especially children. Often, a protective order was previously issued against criminals who committed a serious crime in the family. The increase in the number of protective orders and special requirements against the background of the increasing scale of administrative and criminal offenses in the field of domestic violence allows us to conclude that the protective order as a security tool is not effective enough today.

The number of special requirements has also increased by more than 18 times: if in 2010 there were 427 of them, then in 2019 – 7712. In practice, protective prescriptions and special requirements are often not fulfilled, there is a significant number of recidivistic offenses.

The ineffectiveness of this measure is due to a number of reasons: due to the lack of proper preventive control over offenders, insufficient explanation of the consequences, due to the soft measure of responsibility for their violation and the presence of restrictions that are not feasible in practice (for example, a ban on a person who committed domestic violence to live in an individual residential building, apartment or other dwelling with the victim if this person has another dwelling).

The weak preventive activity of the authorized bodies of the crime prevention system is reflected in the increase in the number of administrative and criminal offenses in the field of family and household relations.

Thus, according to Article 73 of the AC (illegal actions in the sphere of family and household relations), offenses were registered: 23,904 in 2018, 25,730 in 2019, 25,844 in 2020, 21,378 in 10 months of 2020, 23,909 in 10 months of 2021 (an increase of 11.8%).

At the same time, there are significant discrepancies in the statistical indicators on intentional infliction of minor harm to health (Articles 73-1 of the AC) and beatings (Articles 73-2 of the AC). According to official data of the CLSSA of the PGO of the Republic of Kazakhstan:

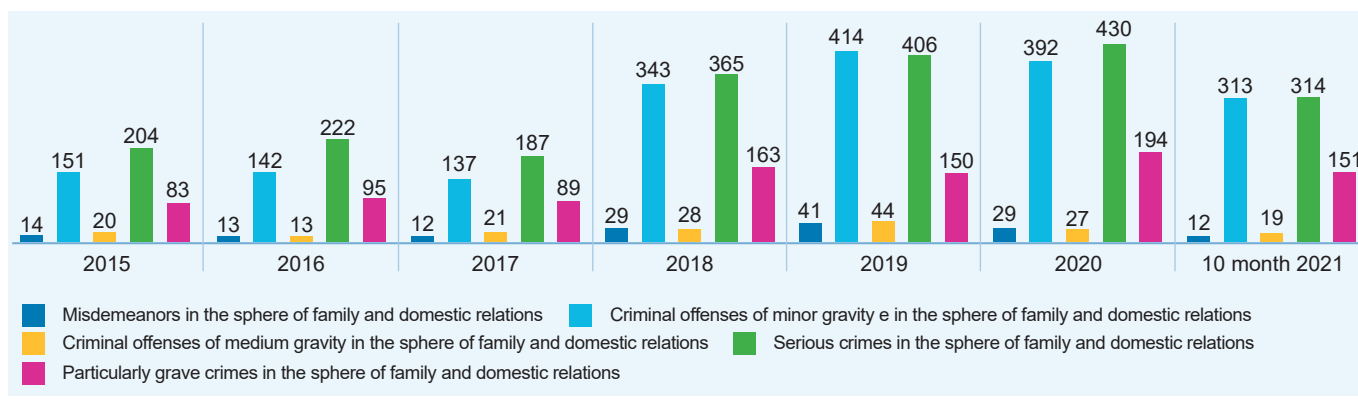
- according to Article 73-1, Part 1-1 of the AC, 4,757 offenses were registered for 10 months of 2021, 3,707 offenses for 10 months of 2020 (an increase of 28.3%), while in the Qamqor information base under Article 73-1 of the AC for 2020 – 15,015 offenses;

- according to Article 73-2, Part 1-1, 3,522 offenses were registered in 10 months of 2021, 2,643 offenses were registered in 10 months of 2020 (an increase of 33.3%), and 7,530 offenses were registered in Qamqor information base under Article 73-2 of the AC for 2020.

It can be assumed that in 2018, 2019, 2020, prior to the separation into an independent composition of offenses of intentional infliction of minor harm to health (Article 73-1 of the AC) and beatings (Article 73-2 of the AC) committed in the sphere of family and household relations, objective and reliable statistical monitoring of the above offenses was not carried out properly. At the same time, the supervision of legality in the field of state legal statistics is one of the main tasks of the Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan¹⁰⁴.

Given that one of the main criteria for improving both legislation and organizational and practical activities are statistical indicators, this situation primarily affects the effectiveness of the prevention of domestic violence.

Figure 3.1.1. Statistics on criminal offenses committed in the family and household sphere, by category of severity for the period from 2015 to 2020 and 10 months of 2021¹⁰⁵

¹⁰⁴ Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2003 No. 1050 «On the formation of the Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U030001050>

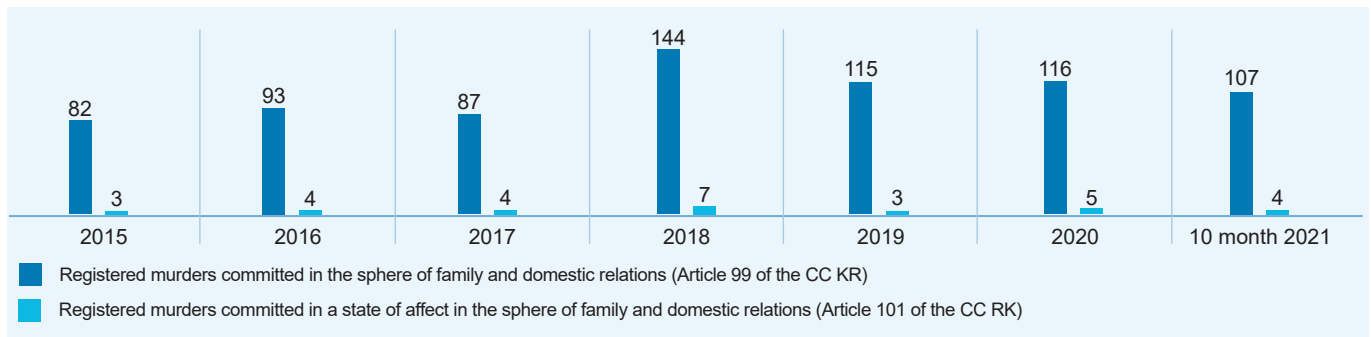
¹⁰⁵ Source: Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan

Effective prevention should contribute to reducing the number of administrative offenses committed, which, in turn, should prevent more serious consequences that are prosecuted.

However, as has been repeatedly mentioned, the number of criminal offenses in the sphere of family and household relations is only growing. So, over the past 3 years, a significant increase has been recorded, exceeding the figure of 1,000 criminal offenses per year, while a stable increase is observed in the categories of serious and especially serious crimes (Figure 3.1.1).

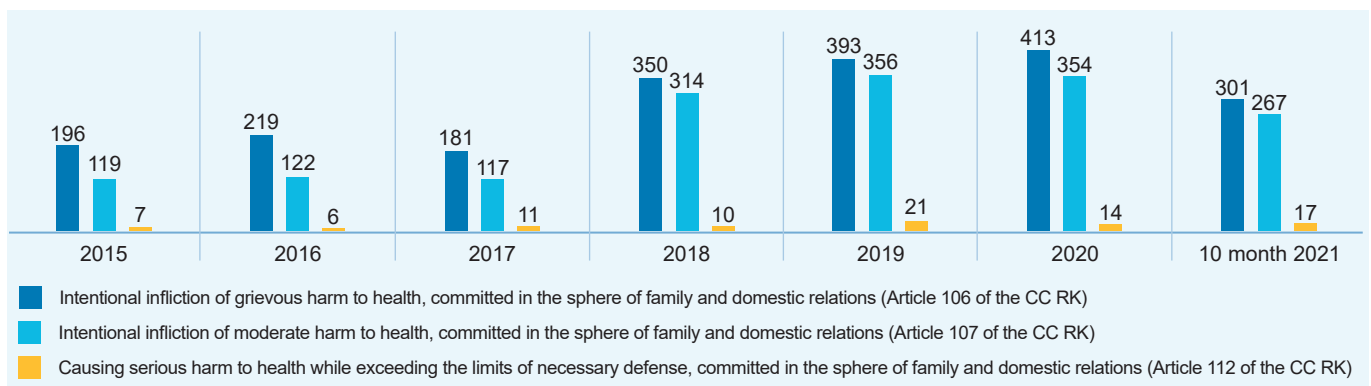
By 2020, compared to 2015, the number of registered murders committed in the family and household sphere increased from 82 to 115 (by 40%), murders committed in the sphere of family and household relations in a state of passion - from 3 to 5 (by 66%) (Figure 3.1.2).

Figure 3.1.2. Statistics on murders committed in the family and household sphere for the period from 2015 to 2020 and 10 months of 2021¹⁰⁶

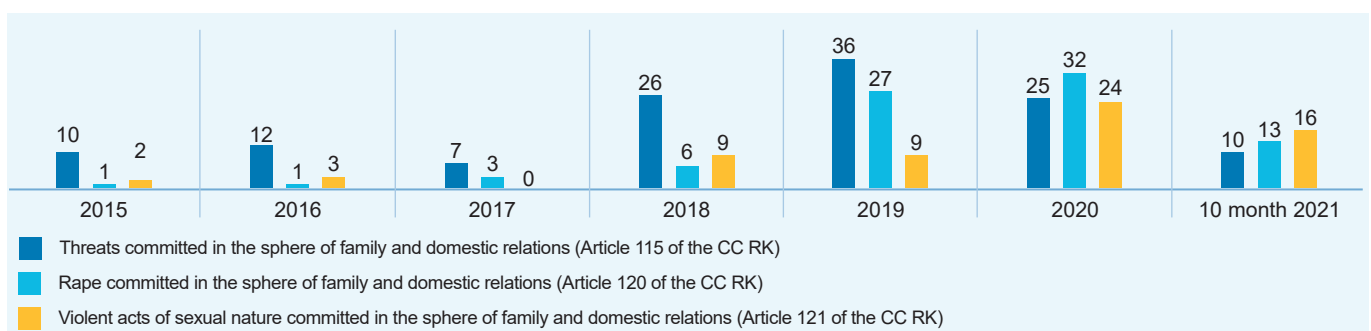

By 2020, compared to 2015, the number of registered criminal offenses related to intentional infliction of serious harm to health committed in the field of family and household relations (Figure 3.1.3) increased from 196 to 413 (by 110%), criminal offenses related to intentional infliction of moderate harm to health committed in the field of family and household relations - from 119 to 354 (by 197%), criminal offenses related to causing serious harm to health when exceeding the limits of necessary defense committed in the field of family and household relations - from 7 to 14 (by 100%).

Figure 3.1.3. Statistics on criminal offenses related to harm to health committed in the family and household sphere for the period from 2015 to 2020 and 10 months of 2021¹⁰⁷

Figure 3.1.4. Statistics on threats, rapes and violent acts of a sexual nature committed in the family and household sphere for the period from 2015 to 2020 and 10 months of 2021¹⁰⁸

¹⁰⁶ Source: Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan

¹⁰⁷ Source: Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan

¹⁰⁸ Source: Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan

By 2020, compared to 2015, the number of registered rapes committed in the family and household sphere increased from 1 to 32 (32 times), sexual violence committed in the sphere of family and household relations - from 2 to 24 (12 times), threats committed in the sphere of family and household relations – from 10 to 25 (2.5 times) (Figure 3.1.4).

A sample analysis of the state of crime in the regions of the republic for 2016-2020 showed a high level of termination of criminal cases in the field of family and household relations by criminal prosecution authorities¹⁰⁹:

- in Nur-Sultan city, 64 cases (31.3%) out of 204 criminal cases in the sphere of family and household relations were terminated by the criminal prosecution authorities for reconciliation of the parties. In particular, only 7 criminal cases (15%) were sent to court on the facts of intentional infliction of moderate harm to health out of 45 criminal cases, the remaining 85% of criminal cases were terminated at the pre-trial stage due to reconciliation of the parties;

- in the Almaty oblast, out of 291 criminal cases in the field of family and household relations, 103 cases (35.3%) were terminated by the criminal prosecution authorities for reconciliation of the parties. In particular, out of 133 criminal cases, only 30 criminal cases (22.5%) were sent to court on the facts of intentional infliction of moderate harm to health, the remaining 77.5% of criminal cases were terminated at the pre-trial stage due to reconciliation of the parties;

- in the East Kazakhstan oblast, out of 45 criminal cases on intentional infliction of moderate harm to health, 38 cases (85%) were terminated due to reconciliation of the parties;

- in the Mangystau oblast, out of 24 criminal cases on intentional infliction of moderate harm to health, 15 cases (62.5%) were terminated due to reconciliation of the parties.

The pernicious consequences of the termination of criminal cases for medium-gravity offenses are reflected in the dynamics of offenses in serious and especially serious categories of crimes, where termination due to reconciliation of the parties is not allowed.

It should be borne in mind that the termination of criminal cases due to reconciliation of the parties is due to the fact that often pressure is exerted on victims of domestic violence by the aggressor and their relatives.

In some families, especially those with many children, where the offender is the sole breadwinner and the mother does not work, the victim of violence is forced to reconcile. In addition, victims of domestic violence, seeing that legal measures did not have the proper effect on the aggressor, refuse further proceedings.

The problem of reconciliation of the parties is typical not only for the pre-trial investigation stage, but also during the trial. Thus, according to the statistical data of the IS «Torelik»¹¹⁰ in 2017, there were 2,172 criminal cases related to domestic violence in the proceedings of the courts. 2,141 criminal cases have been completed, of which 76% have been terminated (1,625 cases), 25% of them due to reconciliation with the victim (402 cases).

In 2018, the quantitative indicators decreased significantly, which is due to the transfer to the category of administrative two criminal law structures (Article 108 of the Criminal Code – intentional infliction of minor harm to health and 109 of the Criminal Code – beatings). Thus, there were 375 criminal cases in the proceedings of the courts during this period. 351 cases have been completed, of which 13% have been terminated (45 cases), including 77.8% due to reconciliation with the victim (35 cases).

In 2019, there were 369 cases in the proceedings of the courts. 347 cases have been completed, 9.2% of them have been terminated (32 cases), 63% of them due to reconciliation with the victim (20 cases).

The above statistics show that, as a percentage, the number of terminated cases due to reconciliation with the victim in 2018-2019 increased from 27% to 70% in comparison with 2017.

Thus, the analysis of law enforcement practice in the field of domestic violence indicates the need to improve criminal legislation. As noted by the Head of State K.K. Tokayev during the meeting of the National Council of Public Trust on November 16, 2021:

«To increase the preventive effect, it is necessary to work out the need to tighten responsibility for these administrative offenses [beatings and intentional infliction of minor harm to health]. Now, according to my instructions, work is underway to optimize the entire criminal legislation. In particular, the problems of countering crimes against the person, including in the family and household sphere, will be comprehensively investigated».

The creation of an effective system for countering domestic violence is also identified as key tasks in the Concept of Family and Gender Policy until 2030, approved by Decree of the President of the Republic of Kazakhstan No. 384 dated December 6, 2016, where the goal is to reduce domestic crime by 20% by 2020.

In February 2021, a collective appeal was sent to the President of the country by public figures, lawyers,

¹⁰⁹ Analysis of the state of crime and crime prevention activities in the field of family and household relations for the period from 2016 to 2020 / Prepared within the framework of the joint project of UN-Women and the MISP of the Republic of Kazakhstan with the assistance of the National Commission for Women and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan «Comprehensive program in the field of gender equality and empowerment of women, and elimination of violence against women in Kazakhstan». National Commission on Women's Affairs and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, UN-Women. Nur-Sultan, 2021.

¹¹⁰ Analytical reference on the study of international experience in sentencing for sexual and domestic violence, harassment. Judicial Board on Criminal Cases of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/ms_05_06_20_analiticheskaya_spravka_ugol_koll_1.docx

scientists, journalists, businessmen in connection with concern about the increase in violence in the family and household sphere. The reasons were not only socio-economic problems in the family, low level of upbringing and education, but also the imperfection of administrative and criminal law norms¹¹¹.

In particular, the initiators of the appeal noted that in the course of reforming legislation towards tightening in relation to crimes against fundamental human rights, the existing distortions and contradictions of the criminal law have not been eliminated. The current criminal and administrative legislation regarding the protection of fundamental human rights and freedoms, especially in terms of the protection of women and children in the family, is unbalanced, has signs of discrimination and does not ensure the achievement of the goals of restoring social justice, correcting convicts and preventing crime. The disproportionately mild reaction of the law to minor crimes in the family sphere creates a sense of impunity for potential violators and naturally leads to more serious crimes, including murder. In addition, the authors also pointed out the need to resolve the issue of determining the procedure for considering this category of cases in the criminal procedure legislation, providing for exceptions from the sphere of private prosecution by analogy with the protection of the rights of helpless or dependent persons.

A number of domestic and foreign scientists in the field of criminal law have expressed a scientific position on the criminalization of the above-mentioned acts.

Thus, the team of scientists of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan believe that the increase in the number of domestic violence over the past 2 years after the amendments and additions made to the Criminal Code showed the fallacy of the decision to exclude Articles 108 and 109 from the Criminal Code. The victims of these offenses did not apply for bringing the culprit to justice because of the sanctions of these articles, which provided for penalties in the form of a fine, correctional labor, community service, or arrest. The punishment in the form of arrest was not imposed (is still not being imposed) due to the lack of places to serve this punishment. The appointment of other types of punishment led to the fact that more often the family paid (paid a fine) for the committed domestic violence, and not the unemployed offender. All this led to a violation of the principle of «zero tolerance» in relation to domestic violence, reduced the preventive potential of criminal legislation.

A similar position is justified by the Doctor of Law, Professor S.M. Rakhmetov, according to whom such a situation leads to a violation of the principle of «zero tolerance» for domestic violence, reduces the preventive potential of criminal legislation. For example, in the case of beating a person, the culprit is brought to administrative responsibility, and for insulting him, he is brought to stricter criminal responsibility. This is a violation of the principle of justice.

Doctor of Laws, Professor I.Sh. Borchashvili, who believes that the refusal of criminal responsibility for beatings and causing minor harm to health can lead to increased impunity and escalation of violence, is also in solidarity with them, since the considered elements of administrative offenses (causing minor harm to health and beatings) pose a great public danger, unlike other individual criminalized intentional crimes against the individual (in particular, military crimes are compared with causing minor harm to health, Articles 439, 440 of the Criminal Code, i.e. violation of the statutory rules of treatment between military personnel).

As noted by the Doctor of Laws N.I. Khavronyuk, offenses that infringe on public order and morality, the rights of minors, on the person and in the sphere of family and household relations are essentially criminal law, and therefore, the consequences of their commission should be criminal law¹¹².

The opposite position is also expressed, according to which the criminalization of these compounds is impractical. In their opinion, «the AC provides broad autonomy in making final decisions, which the CC cannot afford, administrative and legal impact is the most effective and effective mechanism for restoring social justice, the inevitability of punishment and the prevention of new offenses. In addition, the decriminalization of liability for intentional infliction of minor harm to health and beatings made it possible to make decisions quickly (within a day) and made it possible to establish «special requirements for the behavior of the offender» (Article 54 of the AC) with his registration with the IAA and carrying out preventive work for a period of 3 months to 1 year»¹¹³.

In other words, the justification of this position is reduced to the low efficiency of the mechanism of investigation of crimes in the sphere of family and domestic relations.

However, it is obvious that problems in the investigation of crimes do not justify the absence of the need to criminalize certain offenses, and the convenience of using the construction of the AC instead of the CC of the Republic of Kazakhstan is not an excuse for decriminalizing clearly criminal behavior. It should be noted that administrative proceedings also have disadvantages. Within the framework of the proceedings on administrative offenses, questions arise in connection with the termination of administrative cases due to the absence of an event and the composition of the offense. As a rule, a police officer arriving at the scene of an incident on the fact of domestic violence, first of all, finding out the reasons for the call even before the start of the case on administrative proceedings, examines the circumstances of the call or the received message, determines whether an event has

¹¹¹ <https://azh.kz/ru/news/view/74739>

¹¹² N.I. Khavronyuk Expert commentary on the Concept of the draft Criminal Code of the Republic of Kazakhstan and the draft Criminal Code of the Republic of Kazakhstan // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31281852_12

¹¹³ Criminalization/decriminalization of forms of domestic violence: beatings, intentional infliction of minor harm to health: scientific and practical research / Tapaev S.B., Khan V.V., Tussip T.A., Kuvatova A.S. - Koshy: Academy of Law Enforcement Agencies under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, 2021. Pp.323-333.

taken place and decides: to conduct a preventive conversation (if there is no event), to issue a protective order or to collect materials on administrative proceedings. It was not possible to study the reasons for the termination of cases due to the absence of an offense event due to the lack of materials.

Also, the termination of cases of administrative offenses in practice is facilitated by the expiration of the limitation period for bringing a person to administrative responsibility by the time the case is considered by the court. On the basis of part 1 of Article 62 of the AC, a person is not subject to administrative liability after two months from the date of committing an administrative offense. The reasons for the expiration of the statute of limitations may be: untimely preparation of a protocol on an administrative offense; improper collection and consolidation of evidence; untimely sending of materials to court; improper notification and failure to ensure the appearance of the offender in court.

In addition, separate arguments for the inexpediency of criminalization are the following: 1) fines, as one of the criminal sanctions, will put a burden on the shoulders of victims; 2) when sentencing in the form of «involvement in public works», akimats will not be able to provide the necessary amount of work; 3) victims will stop contacting the police, since the criminal past of parents may affect the future fate of children (employment).

The first argument is that fines, as one of the criminal sanctions, will be a burden on the shoulders of victims.

In fact, the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan provides for several possible different punishments for criminal acts committed, in addition to fines, correctional labor, community service, arrest, restriction of liberty, imprisonment.

In total, more than a hundred compositions of the current Criminal Code provide for the use of a fine as the main or additional punishment (including for traffic violations, an abandoned cigarette butt, not wearing masks, non-payment of utilities, etc.). When applying this type of punishment for other types of criminal offenses, they will also be reflected in the family budget. Moreover, within the framework of administrative legislation, penalties are provided for in the sanctions of Part 3 of Articles 73, 73-1, 73-2.

In practice, there are facts when a person who has committed an offense in the form of causing minor harm to health or beatings, even if there is a material opportunity, in accordance with the sanctions of Articles 73-1, 73-2 of the AC, is held accountable in the form of a warning or administrative arrest for 2-3 days. These types of punishment for such a category of persons are not always effective and do not affect the correction of the offender's behavior. This does not prevent them from continuing their aggressive actions.

The second argument is that if criminal liability is provided for intentional infliction of minor harm to health and beatings, then when sentencing in the form of «involvement in public works», akimats will not be able to provide the necessary amount of work.

At the same time, issues arising in practice are quite possible to settle on the proper organization of work of offenders involved in public works between akimats, internal affairs bodies and employers.

The third argument: in case of criminalization of minor harm and beatings, the victims will stop contacting the police, since the criminal past of the parents may affect the future fate of the children (employment).

In fact, in accordance with the current legislation, there are no provisions restricting or preventing admission to state, law enforcement services, judicial bodies, as well as to the conclusion of an employment contract and employment of children whose relatives have been criminally prosecuted for committing offenses. An exception is the admission to the service of special state bodies (the National Security Committee, the authorized body in the field of foreign intelligence, the Security Service of the President of the Republic of Kazakhstan), persons, parents, children, adoptive parents, adopted, full- and half-siblings, whose grandchildren or his spouse or her (his) parents, children, adoptive parents, adopted, full- and half-siblings, whose grandchildren have committed grave and especially grave crimes. The restrictions provided for by the legislation of the Republic of Kazakhstan concern the persons themselves who directly enter the service and work. The criminal record of relatives does not affect the future of the child.

Paragraph 1 of Article 24 of the Constitution provides for the right of everyone to freedom of work, free choice of profession. The law does not provide for a restriction on the admission of children to the civil service for bringing parents to criminal responsibility.

Criteria for criminalization. The transfer of certain socially dangerous acts to the category of criminal should be carried out taking into account the criminalization criteria developed by the science of criminal law: 1) sufficiently high public danger; 2) the degree of prevalence; 3) insufficient effectiveness of existing legal measures to counteract specific manifestations of socially dangerous behavior. An analysis of the possibility of criminalizing violence in the family and household sphere, from the point of view of compliance with the above criteria, shows the following:

1. The public danger of domestic violence is obvious, first of all, it is predetermined by the orientation against the highest value of our state, which, according to Article 1 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan, is a person, his/her life, rights and freedoms. As a result of domestic violence, such important and inalienable rights and freedoms of the individual as personal integrity, physical and mental health, sexual freedom, financial and economic interests, etc. are harmed.

2. The assessment of the prevalence of domestic violence is given exhaustively in this report.

3. Insufficient effectiveness of existing legal measures to counteract specific manifestations of socially dangerous behavior.

Amendments to legislation adopted in recent years have not changed the situation with domestic violence. According to the MIA, the only type of crime that has increased during the pandemic is crimes in the field of domestic violence. People found themselves in a confined space, all crimes were committed within a particular family. This sector of public relations turned out to be without proper control by the police. Prolonged isolation of citizens and alcohol abuse have led to the fact that 80% of crimes in Kazakhstan are committed in their own homes¹¹⁴.

According to the information of the MIA, only in Nur-Sultan for the period from 2016 to 2019, 7,587 victims were sent to health organizations (2016 – 5,568, 2017 – 731, 2018 – 455, 2019 – 833). The research company ACT Kazakhstan in 2017 conducted an analysis of the economic costs and damage to the state as a result of domestic violence in Kazakhstan. As part of the cost-effectiveness analysis, data from several medical organizations from three cities of Kazakhstan – Petropavlovsk, Ust-Kamenogorsk, Shymkent were studied.

In 2017, 4991 women were assisted in 11 crisis centers of Kazakhstan, for which 337 million tenge was provided and spent. The average amount spent on 1 woman per day is 4,300 tenge. On average, 50 women need funds in the amount of 215 000 tenge per day. For the year, this amount is 78,475,000 tenge. This amount does not include fixed costs, which in 2017, according to the organization, amounted to 28,867,000 tenge. The total budget was approximately 107,342,000¹¹⁵.

Considering the above, it is necessary to agree with the proposal of scientists to establish criminal liability for intentional infliction of minor injury to health and beatings, returning Articles 108 and 109 to the CC RK, and providing for the sanctions of these articles as an alternative punishment not arrest, but imprisonment. Criminalization of intentional infliction of minor harm to health and beatings will also have a preventive effect for serious and especially serious crimes in the field of family and domestic relations.

It should be noted that tougher penalties are not the ultimate goal of state policy, punitive measures alone do not solve the problems of violence in society, effective prevention is of key importance.

As a result of a comparative legal analysis with international and foreign legislation, it can be concluded that the law contains numerous shortcomings related to the lack of proper interdepartmental interaction and public administration in the field of countering domestic violence, as well as shortcomings of legal technique and terminology that hinder the correct understanding and application in practice of its norms.

The Law does not comply with the rules of legal technique, in particular, the goals and objectives of the Law aimed at preventing domestic violence are not established. The conceptual apparatus needs to be improved. Thus, the very concept of family and household relations is excessively restrictive and does not correspond to international practice, where the subject composition includes a wide range of persons. In this regard, it is proposed to expand the concept of family and household relations in the Law of the Republic of Kazakhstan as follows: «family and household relations – relations between spouses, former spouses, persons living or living together, close relatives, persons having a common child (children), as well as relations arising from kinship, property, adoption (adoption) or other form of adoption of children for upbringing, joint household management, having mutual rights and obligations and subject to cohabitation.»

The Law of the Republic of Kazakhstan «On the Prevention of Offenses» provides for a system of measures for the prevention of offenses carried out through general, special and individual measures. However, the Law «On the Prevention of Domestic Violence» provides only a list of individual preventive measures, including preventive measures. In this regard, it is proposed to provide the following general prevention measures: 1) providing centralized monitoring and methodology for analyzing and evaluating the effectiveness of measures to prevent domestic violence developed by the authorized body on family issues; 2) defining target indicators for the prevention of domestic violence in strategic plans and programs for the development of territories; 3) monitoring statistical data on the facts of domestic violence, analyzing the causes and conditions conducive to their commission; 4) developing and implementing a set of measures in the field of prevention of domestic violence at the central and local levels; 5) planning, organizing and conducting research on the state, causes and conditions of domestic violence, the effectiveness of legislation in the field of prevention of domestic violence and the practice of its application in accordance with legislation; 6) conducting awareness-raising work on the prevention of domestic violence, protection of motherhood, fatherhood, childhood, respect for human rights, personal development and upbringing, non-discrimination, the formation of an intolerant attitude towards violent behaviors in society, including in the framework of educational activities and in the media.

¹¹⁴ Interior Minister on the growth of domestic violence in Kazakhstan: Children fell into the hands of criminals // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/glava-mvd-roste-byitovogo-nasiliya-kazahstane-deti-popali-431522/

¹¹⁵ Analysis of the state of crime and crime prevention activities in the field of family and household relations in Nur-Sultan for the period from 2016 to 2020 / Prepared within the framework of the joint project of UN-Women and the MISP of the Republic of Kazakhstan with the assistance of the National Commission for Women and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan «Comprehensive program in the field of gender equality and empowerment of women, and elimination of violence against women in Kazakhstan». National Commission on Women's Affairs and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, UN-Women. Nur-Sultan, 2021

Thus, the necessity of revision of the legislation on combating domestic violence with the adoption of a qualitatively new profile law and amendments and additions to the criminal, criminal procedure legislation and legislation on administrative offenses is justified. Also, taking into account the data of law enforcement practice, the opinions of scientists and the studied international experience confirming the effectiveness of criminalization of domestic violence, the criminalization of intentional infliction of minor harm to health and beatings is justified. The Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan, together with the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan, is recommended to consider the introduction of criminal liability for the above offenses.

3.2 CORE COMPETENCIES AND ACTIVITIES OF STATE BODIES ON COUNTERACTING DOMESTIC VIOLENCE

Today a system of subjects of prevention and counteracting domestic violence has been formed in the Republic of Kazakhstan, each of which is endowed with appropriate powers in this area. In accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Prevention of Domestic Violence», the subjects of the prevention of domestic violence are State bodies, local executive bodies, organizations and citizens of the Republic of Kazakhstan. The legislation defines the competence of each subject¹¹⁶. The State bodies engaged in countering domestic violence, according to this law, are:

- Government of the Republic of Kazakhstan;
- Internal affairs bodies;
- Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan;
- Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan;
- Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan;
- Local representative and local executive bodies.

Within the competence established by the Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan «On the Government of the Republic of Kazakhstan»¹¹⁷ and the Law of the Republic of Kazakhstan «On Prevention of Domestic Violence», the Government of the Republic of Kazakhstan as a subject of prevention of domestic violence develops the main directions of state policy in the field of prevention of domestic violence. In particular, the Roadmap for strengthening the Protection of Children's Rights, countering domestic violence and solving issues on suicidality among adolescents for 2020-2023 has been approved¹¹⁸. This Roadmap was developed in accordance with paragraph 61 of the National Action Plan for the implementation of the Message of the Head of State «Constructive public dialogue is the basis of stability and prosperity of Kazakhstan» dated September 2, 2019. The main directions of the planned activities within the framework of the Roadmap are: 1) improvement of the legislative and regulatory framework; 2) software and methodological support; 3) coordination of activities and interdepartmental interaction; 4) conducting explanatory and training activities.

In addition, the Action Plan for the implementation of the Concept of Family and Gender Policy in the Republic of Kazakhstan until 2030 (second stage: 2020-2022) was approved¹¹⁹. Among the expected results from the implementation of this Plan is the prevention of domestic violence against children and women. An indicator of achieving this goal is a decrease in the reported facts of domestic violence against women. The planned level of

Figure 3.2.1. Assessment of the quality of services provided by state institutions to help victims (on a 5-point scale)

Local executive bodies	2,85%
Healthcare bodies	3,42%
Education bodies	3,32%
Police	3,4%
Prosecutor's office	3,22%
Courts	3,19%
Forensic medical examination	3,25%
Guardianship and guardianship authorities	3,36%

Resource: sociological survey on domestic violence, 2021

¹¹⁶ Law of the Republic of Kazakhstan of December 4, 2009, No. 214-IV «Concerning Prevention of domestic violence» //

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214>

¹¹⁷ Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan dated December 18, 1995 No. 2688 «On the Government of the Republic of Kazakhstan» //

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002688>

¹¹⁸ Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 30, 2020 No. 156 On Approval of the Roadmap for Strengthening the Protection of Children's Rights, Countering Domestic Violence and Solving Issues on Suicidality among Adolescents for 2020 - 2023 //

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>

¹¹⁹ Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated May 21, 2020 No. 315 «On approval of the Action Plan for the implementation of the Concept of Family and Gender Policy in the Republic of Kazakhstan up to 2030 (second stage: 2020 - 2022)» //

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000315>

reduction is the following: in 2020 – by 20%, by 2023 – by 30%, by 2030 – by 50%; reduction of the registered facts of violence against children in 2020 – by 20%, by 2023 – by 30%, by 2030 – by 50%.

Assessment of the quality of services provided by state institutions to help victims

The majority of respondents in the course of the conducted Sociological survey, in which 1000 people took part, assign an average score when assessing the quality of services provided by public institutions in helping of victims.

The work of the health authorities is highly rated by Kazakhstanis – 3.42 points, the police – 3.4 points and the guardianship and guardianship authorities – 3.36 points out of five possible. The respondents rated the work of local executive bodies as the lowest (2.85 points) (fig.3.2.1).

Participants of the survey gave the most critical assessment to the work of local executive bodies in assistance to domestic violence victims in Almaty (2 points) and Pavlodar oblasts (2.3 points). Residents of most regions rate the work of health authorities in this direction at an average level, with the exception of the Pavlodar oblast (2.41 points) and the city of Shymkent city (2.71 points). The work of education authorities in most regions is assessed at an average level, with the exception of Shymkent (2.63 points), Almaty (2.83 points) cities and Pavlodar region (2.73). The work of the police is estimated lower than in other oblasts by residents of Pavlodar (2.62 points), West Kazakhstan (2.86 points) oblasts and the city of Shymkent (2.98 points). The quality of the vessels' work is lower than in other oblasts in the West Kazakhstan (2.42 points), Pavlodar (2.61 points) and Almaty (2.66) oblasts. Forensic medical examination is rated lowest in Pavlodar (2.58 points), Almaty (2.71 points) oblasts and in the city of Nur-Sultan city (2.84 points). The work of guardianship and guardianship authorities is estimated lower than in other oblasts in Pavlodar (2.49 points), West Kazakhstan oblasts (2.53 points), Shymkent city (2.94) (Table 3.2.1).

Table 3.2.1 Assessment of the quality of services provided by state bodies to help victims (on a 5-point scale), broken down by oblasts

Oblast	Executive bodies	Health care	Education	Policy	Prosecutor	Courts	Medico-legal investigations	Guardianship and guardianship authorities
Akmola	2,72	3,00	3,08	3,32	3,00	2,94	3,24	3,11
Aktobe	3,18	3,45	3,49	3,55	3,38	3,57	3,14	3,56
Almaty	2,00	3,12	3,01	3,22	2,80	2,66	2,71	3,11
Atyrau	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00	4,00
West Kazakhstan	2,70	3,46	3,08	2,86	2,64	2,42	3,05	2,53
Zhambyl	3,24	3,93	3,27	3,46	3,47	3,43	3,46	3,79
Karaganda	2,48	3,55	3,92	3,35	3,34	3,30	3,18	3,60
Kostanay	3,57	3,58	3,71	3,60	3,58	3,56	3,56	3,77
Kyzylorda	3,36	4,05	3,77	4,00	3,73	3,77	3,92	3,62
Mangystau	3,41	3,56	3,41	3,56	3,41	3,41	3,56	3,41
Turkestan	3,42	3,80	3,55	3,74	3,85	3,67	3,67	3,73
Pavlodar	2,26	2,41	2,73	2,62	2,39	2,61	2,58	2,49
North Kazakhstan	3,00	3,24	3,42	3,35	3,37	3,37	3,2	3,93
Eastern Kazakhstan	3,16	3,30	3,44	3,47	3,44	3,43	3,41	3,37
Nur-Sultan city	2,56	3,44	3,64	3,90	2,80	2,71	2,84	3,00
Almaty city	2,53	3,54	2,83	3,17	2,80	2,74	3,07	3,29
Shymkent city	2,55	2,71	2,63	2,98	3,06	3,25	3,10	2,94

Resource: Data from sociological poll of KIPD «Rukhani zhangyru»

Competencies and interaction of subjects of prevention of domestic violence

The competence of the Government of the Republic of Kazakhstan, as a subject of prevention of domestic violence, includes ensuring the interaction of subjects of domestic violence prevention and coordination of their activities.

A consultative and advisory body has been established under the Government – the Interdepartmental Commission on Juvenile Affairs and Protection of their Rights, one of the goals of which is to develop proposals to ensure the implementation of state policy in the field of protection of minors from violence and ill-treatment.

Government of the Republic of Kazakhstan:

- in agreement with the President of the Republic of Kazakhstan, approves state programs, and also provide their implementation. Thus, Resolution No. 1390 of December 21, 2010 approved the sectoral Program for the Prevention of Offenses in the Republic of Kazakhstan for 2011-2013¹²⁰. One of the objectives of the Program is the prevention of offenses in the field of family and household relations. There is no data on the results achieved

¹²⁰ Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2010 No. 1390 «On the Sectoral Program of Prevention of Violations in the Republic of Kazakhstan for 2011 - 2013» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001390>

upon completion of the implementation of this Program (2011-2013) in the open resources of regulatory legal acts of the Republic of Kazakhstan;

- submits to the Parliament the republican budget and a report on its execution, provides the execution of the budget. So, for the period 2021-2023, the Government approved the distribution of amounts (total in Kazakhstan - 1,868,209 thousand tenge) of targeted current transfers to the oblasts' budgets, budgets of cities of republican significance, the capital for the placement of state social orders in non-governmental organizations. These expenses are aimed at placing a state social order in non-governmental organizations for the provision of special social services, including to victims of domestic violence¹²¹. Analytical note: for the period of 2019-2021, the amount for similar expenses was 1,305,501 tenge¹²², for the period of 2020-2022 - 1,216,765 tenge¹²³;

- provides the implementation of legal policy;
- develops and implements measures for the protection of citizens' rights and freedoms, ensuring law and order.

In accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Prevention of Domestic Violence», the Government is carrying out certain work to prevent and reduce the level of offenses in the field of domestic violence. However, as practice shows, there are gaps in execution of its functions.

Thus, the Government of the Republic of Kazakhstan is entrusted with the functions of ensuring the interaction of subjects of the prevention of domestic violence, but there is no provision for the function of the Government to approve the relevant by-laws. At the same time, there is a Decree of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 12, 2001 No. 346 «On the organization of interaction of state bodies, organizations and public associations dealing with violence against women», which does not provide such interdepartmental interaction. Currently, within the framework of the joint project of UN-Women and the MLSP «Comprehensive program in the field of gender equality and empowerment of women, and elimination of violence against women in Kazakhstan», a draft Regulation of interdepartmental response to domestic violence has been prepared, which can be used as a basis for the development of an appropriate Government decree.

It is also proposed in the Law to supplement the competence of the Government with powers aimed at improving the efficiency of the public administration system with the following: 1) development and submission to the President of the Republic of Kazakhstan of the National Report on the prevention of domestic violence in the Republic of Kazakhstan; 2) approval of the Rules of interaction of subjects of countering violence in the field of family and domestic relations and their response to violence in the field of family and domestic relations; 3) introduction of indicators of the effectiveness of early detection and countering domestic violence in the assessment of the effectiveness of the central state bodies implementing state policy in countering domestic violence, as well as local executive bodies whose functions include the implementation of measures to counter domestic violence ; 4) assignment of effective measures taken by state bodies to counter domestic violence; 5) assignment of the authorized body for counteraction to domestic violence.

The Internal affairs bodies of the Republic of Kazakhstan (hereinafter referred to as IAB) are the most numerous and multifunctional law enforcement agency endowed with a wide range of powers, including in the field of prevention, detection and suppression of delicts in family and domestic relations. The competence of IAB established by the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Prevention of domestic Violence».

Management in crime prevention, implementation of state policy on countering domestic violence is carried out by the CAP of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan. The relevant powers of this department are defined by the Order of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan dated October 1, 2014 No. 662¹²⁴.

The direct functions of IAB in countering domestic violence are carried out by the department for the protection of women from violence (DPWV), activity of which is regulated by a departmental document¹²⁵. For your information – in the territory of the post-Soviet Union, the experience of such a specialized unit is the only one.

Other entity involved in the development of regulatory legal acts in prevention of domestic violence are:

- Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan
- Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan
- Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan
- Local representative and executive bodies.

¹²¹ Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 10, 2020 No. 840 «On the implementation of the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Republican Budget for 2021-2023» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000840>

¹²² Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 7, 2018 No. 808 «On the implementation of the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Republican Budget for 2019 - 2021» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000808>

¹²³ Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 6, 2019 No. 908 «On the implementation of the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Republican Budget for 2020 - 2022» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000908>

¹²⁴ Order of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan dated October 1, 2014 No. 662 «On approval of Regulations on departments and territorial bodies of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009792#z387>

Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan according to the Law of the Republic of Kazakhstan is not among the subjects of prevention of domestic violence. At the same time, exercising leadership in the fields of information, interaction between the state and civil society, state youth and family policy, etc., the Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan is endowed with a number of powers, the nature of which allows it to be considered as one of the subjects of prevention of domestic violence.

The courts are not the subjects of prevention of domestic violence too. At the same time, it would be unreasonable to deny their participation and role in the prevention of domestic violence. Courts apply individual preventive measures, which include the establishment of special requirements for a person who has committed domestic violence.

Not being a direct subject of prevention, in the administration of justice in cases of offenses related to domestic violence, the courts apply individual preventive measures. Such measures include the establishment of special requirements for the behavior of a person who has committed domestic violence.

In addition, **the court** may apply such measures to prevent domestic violence as: deprivation or restriction of parental rights, cancellation of adoption of a child, release and removal of guardians and trustees from their duties, early termination of the contract on the transfer of a child to foster care.

Among the subjects of the prevention of domestic violence, we consider it expedient, in view of the need to make proposals for improving activities, to focus on the functions of **local representative and executive bodies**. Within the competence established by the Law of the Republic of Kazakhstan «On Prevention of Domestic Violence» local representative bodies:

- approve and control the execution of local budgets in terms of spending on the prevention of domestic violence;

- promote the implementation by citizens and organizations of the norms of the Law «On the Prevention of Domestic Violence».

Local executive bodies:

- ensure the interaction of subjects of domestic violence prevention at the local level;

- create aid organizations and provide their functioning. In accordance with the legislation on the domestic violence prevention, aid organizations receive victims; organize the provision of necessary psychological, pedagogical, medical, legal assistance to victims, if necessary, send them to health organizations for medical care and further rehabilitation; in accordance with the possibilities, provide temporary accommodation to victims; conduct psychocorrection programs with persons who have committed domestic violence; inform the internal affairs bodies about the facts of domestic violence or the threat of their commission. At the same time, it is important to emphasize that this assistance should be provided to victims regardless of their place of residence. In addition, aid organizations provide special social services to victims, and also apply in their interests to local executive bodies of districts, cities of regional significance with an application for the provision of guaranteed and (or) additional volume of special social services provided in excess of the guaranteed volume; carry out legal explanatory work on the prevention of domestic violence; interact with individuals and legal entities on the prevention of domestic violence. Financing of the organization's assistance activities is carried out at the expense of budget and other sources not prohibited by the legislation of the Republic of Kazakhstan;

- identify and keep records of minors affected by domestic violence and dysfunctional families. This function is implemented through commissions on juvenile affairs and protection of their rights, which: 1) interact with subjects of prevention of domestic violence on the prevention of domestic violence among minors; 2) make proposals to local executive bodies on the adoption of organizational and practical measures aimed at preventing domestic violence among minors; 3) together with aid organizations, organize and carry out measures for the prevention of domestic violence and rehabilitation of minors affected by domestic violence;

- organize the provision of special social services to victims in accordance with the procedure established by the legislation of the Republic of Kazakhstan on special social services.

Commissions on Women's Affairs and Family and Demographic Policy have been established under the akimats of the oblasts, the cities of Nur-Sultan, Almaty, Shymkent, which, within the framework of cooperation on the prevention of domestic violence, make proposals to local executive bodies on the adoption of organizational and practical measures aimed at the prevention of domestic violence; organize and carry out measures for the prevention of domestic violence and rehabilitation of victims.

Based on the above, local executive bodies have an important role in the prevention of domestic violence, however, a number of systemic omissions can be traced in the implementation of family policy, ensuring family security, including insufficient institutionalization; lack of monitoring of the state of prevention of domestic violence, abuse and violence against children; lack of indicators for assessing the effectiveness of the MIO on strengthening the institution of the family, prevention of domestic violence and social disadvantage; weak focus on the final result;

¹²⁵ Order of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan of December 29, 2015, No. 1097 «On Approval of the Rules on the Organization of Work of the Units of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan to Protect Women from Violence» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012948>

lack of proper coordination, interdepartmental interaction and control; allocation of budget funds without taking into account the real needs necessary for the effective implementation of measures aimed at preventing domestic violence, providing special social services to victims of domestic violence; underdevelopment of infrastructure for the protection, rehabilitation of victims of domestic violence, re-socialization of offenders; inadequate informing of the population about the types of assistance and legal protection measures provided by the state, etc.

This approach significantly reduces the effectiveness of measures taken by the State and the expenditure of budget funds.

In the system of local government, the functioning of the authorized body for the implementation of family and gender policy is a justified necessity caused by the presence of systemic problems. Today, the Department of Education deals with the protection of children's rights, the Department of Coordination of Employment and Social Protection deals with Crisis Centers, the implementation of youth policy is part of the functions of the Department of Internal Policy. For example, an analysis of the activities of the structural units of the LEB in youth policy showed that their main areas are: employment and career guidance, which is duplicated with the organizations of the education system and employment centers of the population of social protection bodies; yard clubs, which is duplicated with organizations of the system of additional education; volunteer activities, the development of which is engaged in almost all state bodies; family and gender policy issues are assigned to the secretaries of the commissions for women and family demographic policy. So there is no comprehensive body dealing with family issues, and these are children, youth, parents, elderly people, and women. Some functions are duplicated, and some problems are considered in fragments, many measures taken, financial and labor resources expended do not result in a positive result, including reducing domestic violence.

Considering the above, it is necessary to include in functions of akimats: 1) preparation of a territorial development program, including measures, key target indicators in the field of prevention of domestic violence and plans for the prevention of domestic violence, as well as for strengthening the institution of the family, strengthening spiritual and moral education; 2) determining the need for special social services for victims of domestic violence; 3) organization of local state administration body activities of the on family issues, performing the functions of implementing family policy, coordinating subjects of domestic violence prevention and ensuring their interaction; 4) identification and record-keeping of domestic violence victims, collecting statistical data on the facts of domestic violence, monitoring, analyzing the causes and conditions conducive to the commission of domestic violence, and others.

Thus, the considered subjects of the domestic violence prevention fulfill their mission to prevent domestic violence within the competence established by law. Representing a complex of legal, economic, social and organizational measures, the prevention of domestic violence is effective only with the interaction of all stakeholders. Intersectoral coordination and ensuring interaction is carried out by the Government of the Republic of Kazakhstan, having approved the procedure for interaction of state bodies, organizations and public associations dealing with violence against women¹²⁶.

The form of interaction is:

- exchange of information between all subjects of prevention, allowing to identify specific actions to assist victims of violence;

- joint research work on the types, methods and methods of domestic violence, its causes and conditions;

- joint activities in the framework of legal explanatory and advocacy work;

- norm-setting work, development and implementation of policy documents (both at the state and regional levels) on domestic violence prevention and elimination of all forms of discrimination against women. In particular, the MIA, together with the MH and the MLSP, developed and approved criteria for assessing the presence of ill-treatment that led to social maladaptation and social deprivation¹²⁷.

As an entity that directly carries out not only the prevention of domestic violence, but also its detection, suppression, and application of legal measures against the offender, the IAB is endowed with the largest volume of functions in this area. Within the framework of interaction with other subjects of prevention of domestic violence, the Bodies of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan:

- make proposals on the consideration of problematic issues on the prevention of violence to other law enforcement agencies, local executive authorities, state bodies and public associations;

- promptly respond to open publications in the media that infringe on the honor and dignity of women, undermine family well-being and authority in society;

- speak to the public, in the media on the prevention of crimes and offenses related to violence against women;

- represent the Bodies of Internal Affairs in state bodies and public associations on issues within their competence;

¹²⁶ Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 12, 2001 No. 346 «On the organization of interaction of State bodies, organizations and public associations dealing with violence against women» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>

¹²⁷ Joint Order No. 630 of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan dated September 22, 2014, No. 399 of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated September 26, 2014 and No. 240 of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated November 19, 2014 «On Approval of Criteria for assessing the presence of ill-treatment that led to social maladaptation and social deprivation» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0010013#z28>

- participate in awareness-raising activities conducted by subjects of crime prevention and non-governmental organizations;
- quarterly submit problematic issues for consideration by the Commissions on Women's Affairs and Family and Demographic Policy: on assistance to victims of domestic and other violence; on the need to take measures to influence officials of state and non-state structures that have committed violence and any form of discrimination against women; on improving the organization of work of state bodies and public associations to prevent and suppress violence; on the use of the capabilities of psychologists, social workers, medical workers and other specialists in the rehabilitation of victims of violence;
- send lists of preventable persons to local executive bodies, for the latter to be placed on medical and social records;
- send persons who find themselves in a difficult life situation to the labor and social protection authorities to consider the issue of providing social assistance, including employment;
- send victims of domestic violence to health care institutions for psychological and medical assistance;
- send information to educational organizations about the facts of domestic violence against minors for psychological assistance, and exchange information on an ongoing basis.
- immediately respond to information they receive from organizations of temporary stay and residence about victims of domestic violence living there. These organizations must, within three working days, if a victim of violence refuses to submit an application to the IAB, independently send information to the IAB, taking into account the confidentiality of personal data of service recipients.

At the same time, the analysis of the competence of the listed subjects allows us to say that the basis for carrying out comprehensive work in countering domestic violence has been legislatively formed. Despite the legal regulation for more than eleven years, the mechanism for realizing the inherent potential of the system of subjects of prevention of domestic violence has not brought the expected results.

For example, statistics shows that the expected results in reducing the registered facts of domestic violence following the implementation of all state program documents in 2020 have not been achieved.

According to the Committee of the Administrative Police of the MIA the weakening of preventive work with alcohol abusers directly affects the level of crime in the sphere of family and household relations. An increase in the number of registered criminal offenses in the sphere of family and household relations is also noted in 2019 and 2020¹²⁸. The data of the Committee on Legal Statistics and Special Records under the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan form the basis of official data on domestic violence. At the same time, information on criminal offenses committed in the family and household sphere shows only the «tip of the iceberg», since the main part of the data are cases of victims of violence regarding serious harm to health due to physical violence by partners, that is, only a small part of all cases of domestic violence¹²⁹.

There is a problem of lack of organized interdepartmental interaction of subjects of domestic violence prevention. As practice shows, interaction is limited by the exchange of reporting and analytical information and discussion of problems of domestic violence in the format of round tables and scientific and practical conferences. The absence of an algorithm for interaction, a unified information base on offenses in the field of family and household relations and their victims excludes the prompt exchange of information and an effective solution to the problem. So, speaking about the work of crisis centers in Kazakhstan, the expert stressed the importance of establishing the work of crisis centers with local authorities, departments of health, social protection, employment. According to the expert, «there is a lack of ... coherence and coordination of interdepartmental work and an interdepartmental approach to solving this problem» (Expert of the UN Development Program in Kazakhstan).

The above-mentioned Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 12, 2001 No.346 «On the organization of interaction of state bodies, organizations and public associations dealing with violence against women» limited the organization of mutual exchange of information to one sentence: «State bodies, organizations and public associations dealing with violence against women, in the course of their activities, within their competence, take measures to obtain and summarize information about violence against women, causes and conditions, contributing to its commission, and ensure the mutual exchange of information»¹³⁰.

In addition, despite the ongoing work, the sociological survey showed a low level of awareness of citizens about the subjects of prevention of domestic violence. Out of 1,000 respondents, only 278 (27.8%) people are aware of the existence of special state and non-state institutions that provide assistance to victims domestic violence. Of these, 149 people are residents of urban areas and 129 are rural; 43.0% of respondents have heard something about prevention subjects (430 people, 278 of them are residents of urban areas, 152 are rural) and 29.2% (292 people, 175 of them from urban areas, 117 from rural areas) do not know about them at all. In their interviews, to the question «Have you applied to crisis centers», victims of domestic violence gave such answers as: «They lived in the village and I didn't know about it», «There is no such thing in the village. I didn't know

¹²⁸ Review on the results of operational and service activities of the Administrative Police Committee for 2018

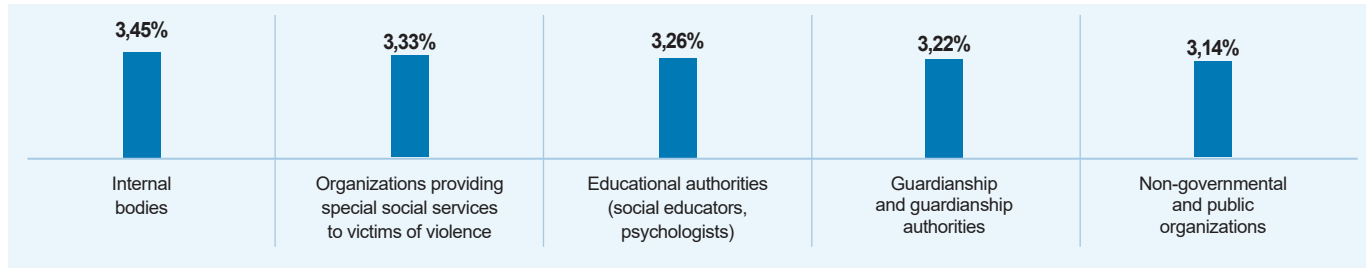
¹²⁹ Sample Survey on Violence Against Women. Astana, 2017. - C.32

¹³⁰ Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 12, 2001 No. 346 «On the organization of interaction of State bodies, organizations and public associations dealing with violence against women» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>

about it then. I was already divorced and found out about the Center in my city when I was looking for a job, but it was too late».

At the same time, on a 5-point scale, the degree of awareness of citizens about the existence of subjects was assessed at an average level: the highest score was given to the police (3.45), followed by organizations providing special social services (3.33), educational authorities (social educators, psychologists) (3.26), guardianship and guardianship authorities (3.22), non-governmental public organizations (3.14) (fig.3.2.2).

Figure 3.2.2. The degree of awareness of the population about the subjects of prevention of domestic violence (on a 5-point scale)

Source: Sociological Survey, 2021

In conclusion, it should be noted that as a systematic solution to this issue, in order to improve interdepartmental cooperation, it is necessary to create a special authorized body. Taking into account the shortcomings of the current legislation on the prevention of domestic violence, the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan is recommended to work on the formation of a regulatory framework for interdepartmental interaction of subjects of countering domestic violence, with a detailed description of the algorithm of actions and regular statistical monitoring of the situation in this area.

Also, one of the ways to solve the issue is to develop an agreement between the subjects of prevention at the local level, providing for a mechanism for their interaction on issues of assistance to victims of domestic violence and an algorithm for the application of preventive measures. This practice was introduced in 2011 in Almaty, when an interdepartmental 3-year agreement was concluded within the framework of a pilot project containing a mechanism for interdepartmental interaction of all subjects of prevention of domestic violence. The parties that signed the Agreement fulfilled all contractual obligations, thereby ensuring cooperation in providing assistance to victims of domestic violence and carrying out preventive measures.

Today, the activities of all subjects of the domestic violence prevention system consist of a combination of economic, political, ideological, cultural, educational, legal and other measures that affect indirectly, through the solution of general social tasks, such as improving the welfare of society, the level of legal awareness and legal culture of the population of the country, the revival of family values and the cult of the institution of the family. It is important to strengthen information work, since the population demonstrates a low level of awareness about the activities of state bodies in the field of assistance to victims of domestic violence.

3.3. THE ROLE OF CRISIS CENTERS, NGOS AND INTERNATIONAL ORGANIZATIONS IN KAZAKHSTAN IN COUNTERING DOMESTIC VIOLENCE

According to the MIA there are 33 crisis centers with 816 places in Kazakhstan (table 3.3.1)¹³¹ Of these, 11 in oblasts, 15 city, 7 district centers. All of them are within the competence of the Ministry of Labour and Social Protection of Population of the Republic of Kazakhstan.

Social, medical, psychological, pedagogical, labor, cultural, economic, legal and other types of services are provided around the clock in these crisis centers.

In addition, 31 Family Support Centers «Zhanuya», «Bakytty Otbasy» and others operate in the regions.

The centers provide daily psychological, social, legal, etc. assistance to every family, young mothers who find themselves in a difficult life situation, as well as comprehensive support in the development of the family institute.

As part of the Nur Otan party's election program «The Path of Change: a decent life for everyone!», it is planned to create 234 centers for family support, resolving family conflicts and providing temporary accommodation for women with children by 2025.

Information and contacts of crisis centers in Kazakhstan are not publicly available on the website of the electronic government or other state bodies, including the website of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan.

¹³¹ Statistical collection «Men and Women of Kazakhstan» (2016-2020). Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan Bureau of National Statistics

This gap has been filled by the efforts of international organizations. So, in 2020, UNFPA, together with UN-Women and the National Commission on Women's Affairs and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan, developed a memo on the algorithm of actions of victims of domestic violence. This memo lists the phone numbers and e-mail addresses of 25 crisis centers with shelters in all 17 regions of Kazakhstan and cities of republican significance¹³². Thus, international organizations have contributed to the dissemination of information about the contacts of crisis centers in Kazakhstan, including through their official accounts on social networks.

The activities of crisis centers to assist victims of domestic violence are regulated by the Order of the Ministry of Labour and Social Protection of Population of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2016 No. 1079 «On approval of the standard for providing special social services to victims of domestic violence»¹³³. According to this standard, crisis centers in Kazakhstan have the right to provide a fairly wide range of services to victims of domestic violence.

International organizations and NGOs play an important role in the prevention of domestic violence, including through public education, training of police representatives, government agencies and civil activists in modern mechanisms for preventing and responding to domestic violence, through legal expertise of legislation and the development of recommendations for improving legislation in this area.

For example, every year in November, the National Commission on Women's Rights and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan, the UN-Women and OSCE missions in Kazakhstan hold a joint international conference as part of the global campaign «16 days of active action against violence». UN Women, UNICEF, UNFPA and OSCE missions in Kazakhstan also allocate international and local grants to conduct research in the field of prevention and response to domestic violence, including against women, children, and persons with disabilities.

Kazakhstan also has three hotlines for victims of domestic violence, where victims and witnesses of domestic violence can apply for psychological and legal assistance, two of which are administered by NGOs:

- hotline 150 of the Union of Crisis Centers of Kazakhstan
- hotline +7 705 151 0000 OF «Nemolchi.kz»
- emergency service 111 on family and domestic violence.

In Kazakhstan, the provision of special social services can be carried out by state and non-state organizations. According to the international standards of the Council of Europe, for every 10,000 people of the population, 1 bed should be provided in a shelter for victims of domestic violence¹³⁴. But there is a shortage of beds in shelters in Kazakhstan, especially this issue became acute during the Covid-19 pandemic. In this regard, NGOs and international organizations play an important role in ensuring the functioning of non-State crisis centers and shelters. In particular, NGOs, at the expense of their funds, grants from international organizations and the placement of a state social order, fill the need for temporary housing and other social services. For example, during the pandemic, the OSCE Program office in Kazakhstan provided financial support to crisis centers and shelters in eight regions of Kazakhstan to meet the needs for assistance for the increased number of victims of domestic violence¹³⁵.

Table 3.3.1 Information on crisis centers for victims of domestic violence for 2021

No	Name of the crisis center	Quantity of beds	Availability of a shelter	Number of employees in the organization	Number of victims as of May 1, 2021
Akmola					
1	PO «Women beam» Stepnogorsk city	25	available	9	22
2	PF «Qorgau Astana» Tselinograd region	17	available	6	17
3	CF «Arman-Kokshe» of the public organization «Kazakh society of deafs» Burabay district	17	available	9	23
4	PF «Qorgau Astana» Kokshetau city	20	available	8	14
5	PO «Zharkyn» Bulandy district	8	available	3	3

¹³² UNFPA, A memo on the algorithm of actions for victims of domestic violence, UNFPA Kazakhstan |A memo on the algorithm of actions for victims of domestic violence

¹³³ Order of the Ministry of Labour and Social Protection of Population of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2016 No. 1079 «On approval of the standard for providing special social services to victims of domestic violence» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014701>

¹³⁴ Council of Europe, "Combating violence against women: minimum standards for support services" (2008), [https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF\(2007\)Study%20rev.en.pdf](https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF(2007)Study%20rev.en.pdf)

¹³⁵ OSCE, 'OSCE supports crisis centres for victims of domestic violence in Kazakhstan' (15.09.2020), <https://www.osce.org/programme-office-in-nur-sultan/463668>

No	Name of the crisis center	Quantity of beds	Availability of a shelter	Number of employees in the organization	Number of victims as of May 1, 2021
6	PO «Beams of kindness» Zharkyn district	3	available	6	0
7	PF «The new path» Atbassar district	5	available	4	0
Aktobe					
8	KSU "Center for resocialization of persons in difficult life situations" GU "Department of Employment, social programs of Aktobe"	65	available	11	37
9	PO «Malika»	20	available	11	53
Almaty					
10	KSU «Center for Social Assistance to Victims of Domestic Violence» GU «Department of Employment, Social Programs and civil Registration of Taldykorgan»	35	available	21	17
Atyrau					
11	«Department for assistance to women who have been subjected to domestic violence» at the KSU «Center for the resocialization of Persons in difficult life situations»	20	available	10	12
East Kazakhstan					
12	The Department providing social services to victims of domestic violence at the KSU «City Territorial Center for Social Services of the population of Ulba»	12	available	4,5	20
Zhambyl					
13	"KSU "Zhambyl Regional Center for Social Assistance to victims of Domestic Violence", Taraz	27	available	35	82
14	KSU "Kordai District Center for Providing social assistance to Victims of Domestic Violence"	15	available	20	22
West Kazakhstan					
15	KSU "Crisis Center for victims of domestic violence" GU "Department of Employment and social programs of Uralsk"	0	available	22	42
16	PF «Zhas daryn»	9	available	4	9
Kostanay					
17	NGO «Kazakhstan Association for Sexual and Reproductive Health (KMPA)»	20	available	10	27
Kyzylorda					
18	"Kamkorlyk" Crisis Center at the Samruk Innovation Ideas Development Center	60	available	12	149
Karaganda					
19	Crisis center for people in a difficult life situation at the NGO "My Home" in Temirtau	18	available	10	33
20	Non-governmental institution "CHILDHOOD", Karaganda	18	available	6	0
Mangystau					
21	KSU "Aktau City Center for the provision of Special Social Services"	20	available	10	11
22	CHU Center for Social Emergency Care "PARADISE"	15	available	13	22

No	Name of the crisis center	Quantity of beds	Availability of a shelter	Number of employees in the organization	Number of victims as of May 1, 2021
Pavlodar					
23	KSU «Pavlodar City Center for Socio-psychological rehabilitation and adaptation of women with children»	53	available	35	37
24	PO «Kayrymdylyk PVL»	5	available	11,25	5
25	PF «Alternativa»	10	available	6	9
26	PF «Ymit uzbe»	7	available	7	7
North Kazakhstan					
27	PO «Center for women support»	20	available	14	38
Turkestan					
28	PO «Zhigerli zhurek»	40	available	5	9
29	PO «Senim Ai»	55	available	7	36
Shymkent city					
30	KSU «Center «Samgau senim» providing special social services»	50	available	19	154
Almaty city					
31	KSU Crisis Center "Jan-Saya"	50	available	32	166
32	PF "Institute of Equal Rights and Equal Opportunities of Kazakhstan	17	available	11	36
Nur-Sultan city					
33	KSU «Umit Crisis Center»	50	available	41	110
		816		432,75	1222

3.4 ANALYSIS OF SPECIAL SOCIAL SERVICES FOR VICTIMS OF DOMESTIC VIOLENCE

In accordance with the Law of the Republic of Kazakhstan «On Special Social Services», special social services are the set of services that provide a person (family) in a difficult life situation with conditions to overcome the social problems that have arisen and aimed at creating equal opportunities for them to participate in society with other citizens¹³⁶. Actions related to domestic violence refer to a form of ill-treatment of a person that led to his social maladaptation and social deprivation. Such consequences are the basis on which a person is recognized as being in a difficult life situation.

Special social services (hereinafter referred to as the SSS) are provided by individuals and (or) legal entities engaged in the state and non-state sectors. It should be emphasized that special social services include a guaranteed volume of special social services provided at the expense of budgetary funds, and paid special social services. The guaranteed volume of special social services is the minimum social standard in the field of social security established by the Law of the Republic of Kazakhstan «On Minimum Social standards and their guarantees»¹³⁷.

The quality, scope and conditions of the provision of special social services are determined by regulatory legal acts, which are standards for the provision of special social services (Standard). In order to implement the provisions of the Law of the Republic of Kazakhstan «On Special Social Services», the Ministry of Labour and Social Protection of Population of the Republic of Kazakhstan in December 2016 developed and approved a Standard for providing special social services to victims of domestic violence (Order of the Ministry of Health of December 21, 2016 No. 1079).

The standard establishes the quality, scope and conditions of special social services for victims of domestic violence, as well as redirection between law enforcement agencies, non-governmental organizations, health and social protection institutions in the form of ownership (temporarily up to 6 months or day 2) from 6:00 to 18:00), defines mechanisms for providing assistance to victims of domestic violence among all subjects and organizations providing special social services.

According to the standard, temporary accommodation organizations provide 8 types of special social services.

¹³⁶ Law of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2008 No. 114-IV «On special social services» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000114>

¹³⁷ Law of the Republic of Kazakhstan dated May 19, 2015 No. 314-V ZRK «On minimum social standards and their guarantees» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000314>

Identification of domestic violence victims according to the standard is determined on the basis of criteria for assessing the presence of abuse leading to social maladaptation and social deprivation, approved by a joint order of the MIA, MES, MLSP (2014).

These criteria make it possible to identify victims of domestic violence and provide the right to the necessary assistance. In turn, a victim of domestic violence is recognized as a victim of domestic violence regardless of the existence of a criminal case.

In order to implement the standard of the MLSP beginning from 2017, the regions have been allocated current targeted transfers for the provision of special social services through the state social order in both the state and non-state sectors. For example, in the period from 2017 to 2020, special social services were provided to approximately 9,000 victims of domestic violence (including children with parents), their socialization, and employment.

Special social services for victims of domestic violence were approved by the Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan No. 1079 dated December 21, 2016¹³⁸.

Special social services for domestic violence victims are provided by the following temporary stay and residence organizations (hereinafter referred to as Special Organizations):

- crisis centers for domestic violence victims;
- social assistance centers for domestic violence victims;
- shelters for domestic violence victims;
- other organizations providing services to domestic violence victims.

Today, in the Republic of Kazakhstan, special social services for domestic violence victims are provided in 33 crisis centers that are available in all regions of the country:

Akmola – 7, Aktobe – 2, Almaty – 1, Atyrau – 1, East Kazakhstan – 2, West Kazakhstan – 2, Karaganda – 1, Kyzylorda – 1, Kostanay – 1, Mangystau – 2, North Kazakhstan – 1, Pavlodar – 4, Turkestan – 2, Nur-Sultan city – 1, Almaty city – 2, Shymkent city – 1.

As subjects of domestic violence prevention, these organizations are entrusted to provide urgent social assistance and support victims of violence; provide protection and assistance through the provision of services during the stay and residence of violence victims in the organization of temporary stay and residence; facilitating the process of socialization and (re)integration of victims of violence into the family and society.

As for the scope of special social services, it is determined by a social work specialist together with other employees of Special organizations. The determination of the need for social services is carried out in accordance with the Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated February 19, 2016 No. 134¹³⁹. The requirements for the volume of special social services to victims of domestic violence are established by the Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2016 No. 1079 «On approval of the standard for the provision of special social services to victims of domestic violence». In accordance with this regulatory document, the scope and types of special social services for victims of domestic violence include social and household services, social and medical services, social-psychological services, social-pedagogical services, social and labour services, social and cultural services, social and economic services, social and legal services.

ΠReception of victims of domestic violence is carried out:

- 1) at the expense of budgetary funds in the following cases:
  - referrals by district (city) departments of employment and social programs (authorized body), regional health departments, internal affairs bodies at the actual location of the recipient of services;
  - submitting an application directly by a victim of domestic violence to a temporary stay organization;
- 2) together with minor children who are with the victim of domestic violence, in respect of whom she is the legal representative. In this case, children are considered independent service recipients.
- 3) identification of a woman who has applied in the status of a victim of domestic violence is carried out during a personal conversation with the participation of a social worker and a psychologist, as well as representatives of internal affairs bodies. If the person who applied is not identified as a victim of domestic violence, the provision of special social services is refused

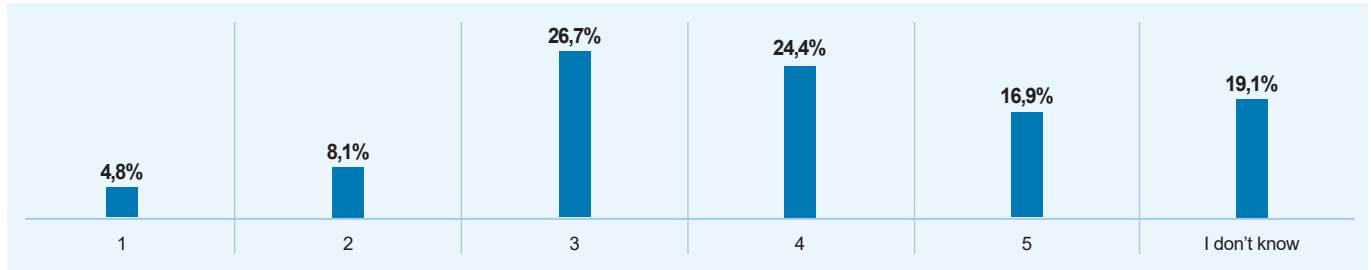
The provision of special social services is carrying out on a contractual basis for up to six months with the possibility of its extension in case victims of violence receive inpatient treatment.

During the sociological survey, the population rated the quality of services (fig. 3.4.2) provided slightly above average – 3.5 on a 5-point scale (where 1 is a very low score and 5 is very high). 4.8% of respondents gave a very low assessment of the quality of social services, 8.1% rated it by 2 points, 26.7% believe that special social services are provided by 3 points, 24.4% of respondents rate the quality of services well and 16.9% of Kazakhstanis gave a high rating.

¹³⁸ Law of the Republic of Kazakhstan dated May 19, 2015 No. 314-V ZRK «On minimum social standards and their guarantees»

¹³⁹ Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated February 19, 2016 No. 134 «On approval of the Rules for Assessing and determining the need for special social services» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013527#z7>

Figure 3.4.2. Assessment of the quality of special social services for victims of domestic violence

Source: social survey on domestic violence, 2021

The rural population evaluates the quality of special services higher in comparison with urban residents (table 3.4.1).

Table 3.4.1 Assessment by the population of the quality of special services to victims of domestic violence (in the context of the city / village), in %

Rate	Type of locality	
	City	Rural
Very low	5,6	3,5
2	9,0	6,8
3	30,9	20,4
4	21,1	29,4
Very high	14,6	20,4
Don't know	18,8	19,6

Source: social survey on domestic violence, 2021

There is no significant difference in the assessment of the quality of special services for victims of domestic violence, depending on gender. Women give an estimate of 3.3 for this indicator, men – 3.37. By region, the most critical assessments of the quality of providing special services to victims of domestic violence are found in the city of Shymkent, West Kazakhstan oblast.

At the same time, despite the prescribed procedure for obtaining services, on a practice victims of violence face some problems in the mechanism of assistance:

- according to the opinions of experts participating in the interview, it is a problem of identification in the status of a victim, when a woman must prove

violence against herself (UN Program expert in Kazakhstan);

- in Special organizations, victims are accepted only with minor children. There are difficulties with regard to adult children living together with their parents and being dependent on them (for example, students, or children with disabilities, suffering from mental illness, etc.). After witnessing violence, they cannot contact Special organizations and are forced to stay together with the aggressor;

- juvenile children who have witnessed violence receive psychological trauma. It is necessary to carry out separate psycho-correctional work with them;

- due to a large proportion of ignorance about special social services, especially in rural areas, victims of domestic violence do not have the opportunity to use them;

- In the Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2016 No. 1079 «On approval of the standard for providing special social services to victims of domestic violence», paragraph 6 of Chapter 1 defines that foreigners who do not have the status of permanent residents on the territory of Kazakhstan and who have become victims of domestic violence cannot seek help from Special organizations to receive special social services;

- In the same Order in Paragraph 30 of Chapter 4 states: «If the applicant is identified as a victim of domestic violence, the organization of temporary stay and residence within one working day sends an assessment sheet together with his application to the authorized body for making a decision on the provision of special social services». This edition does not specify the form of sending the assessment sheet (in electronic or paper format), which complicates the unified interpretation of the legal act.

For solving the above mentioned problems it is proposed:

- to make additions to the Standard of special social services for victims of Domestic violence in terms of identifying child witnesses of domestic violence, victims of abuse, in order to organize rehabilitation work with children;

- to make the following additions to the Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2016 No. 1079 «On approval of the standard for providing special social services to victims of domestic violence»:

- a) in paragraph 6, provide for the possibility of applying to Special organizations to receive special social services for citizens of the Republic of Kazakhstan, foreigners and stateless persons;

- b) in paragraph 26, provide for the possibility of adult children with disabilities or suffering from mental

illnesses (who do not pose a threat to others) staying in the Special organization together with a victim of violence;

c) in paragraph 30, define two periods during which it is necessary to submit documents to make a decision on the provision of special social services: within one working day - to provide documents in electronic format using digital capabilities; within three working days - to provide a paper version of the original documents. This will allow quickly protect the interests of the victim, use the working time as productively as possible;

- d) establish the following form of the assessment sheet for the identification of a person as a victim of domestic violence¹⁴⁰.

(Last name, first name, patronymic (if it is available) of the assessing person

№	List of criteria for assessing the presence of ill-treatment in domestic violence	Indicators for assessing the presence of ill-treatment in domestic violence
1.	PHYSICAL VIOLENCE	
1.1	Beatings or other violent acts that caused physical pain	3 points
1.2	Obscene language, insulting harassment, humiliation, damage to household items and other actions expressing disrespect for citizens who are in family and household relations with the offender, violating their peace of mind, committed within an individual residential building or apartment	2 points
1.3	Infliction of physical or mental suffering by systematic beatings or other violent actions	5 points
1.4	Intentional infliction of non-life-threatening and moderate harm to health that did not entail consequences, but caused a long-term health disorder	5 points
1.5	Intentional infliction of serious harm to health, life-threatening to a person or causing serious harm resulting in loss of vision, speech, hearing or any organ or loss of its functions by an organ, or expressed in indelible disfigurement of a person, as well as causing other harm to health, life-threatening or causing a health disorder, or resulting in termination of pregnancy, mental disorder, drug addiction or substance abuse	5 points
1.6	Intentional infliction of light, medium, serious harm to the health of a child, resulting in mental and physical illnesses due to neglect of their duties	5 points
1.7	Intentional infliction of light, medium, serious harm to the health of a child, resulting in mental and physical illnesses in cases where the facts of physical violence occur in the presence of a child	5 points
1.8	Failure to fulfill obligations to ensure the safety of the life and health of the child by parents, or by a person performing these duties, if this caused serious or moderate damage to health to a minor through negligence (Article 141, Part 2, of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan)	5 points
1.9	Failure to fulfill the duties of raising a minor by parents, or by a person performing these duties, resulting use of alcoholic beverages, narcotic drugs, psychotropic substances, and their analogues by a minor	5 points
2.	PSYCHOLOGICAL VIOLENCE	
2.1	Rudeness, bullying, insult, threat, blackmail, harassment and other action (inaction) that causes a negative emotional reaction of a person and mental pain	3 points
2.2	Bringing a person to suicide or attempted suicide by threats, ill-treatment or systematic humiliation of the victim's human dignity	5 points
2.3	The threat of murder or causing serious harm to health, as well as other grave violence against a person or destruction of property by arson, explosion or other generally dangerous method, if there are sufficient grounds to fear the execution of this threat	5 points
2.4	Failure by parents or other legal representatives to fulfill the duties of raising and educating minor children (Article 127, Part 1 of the Administrative Code of the Republic of Kazakhstan), including the mental or moral development of the child	5 points

¹⁴⁰ Proposal formed by «Alliance of crisis centers» Alliance of legal entities

№	List of criteria for assessing the presence of ill-treatment in domestic violence	Indicators for assessing the presence of ill-treatment in domestic violence
3.	ECONOMIC VIOLENCE	
3.1	Deprivation of identity documents establishing the right of ownership to commit actions	3 points
3.2	Deprivation of funds necessary for life	2 points
3.3	Housing deprivation	5 points
3.4	Deprivation of food necessary for life	4 points
3.5	Deprivation of clothing necessary for life	3 points
3.6	Failure to fulfill the duties of raising a minor by parents or a person performing these duties, which entailed vagrancy or begging, or committing an act containing signs of a crime, intentional criminal offense or intentional administrative offense (Article 140, part 1, of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan)	5 points
4.	SEXUAL VIOLENCE	
4.1	Rape, that is, sexual intercourse with the use of violence or with the threat of its use to the victim or to other persons, or using the helpless state of the victim	5 points
4.2	Committing depraved acts without the use of violence against a person who has obviously not reached the age of fourteen	5 points
4.3	Forcing a person to have sexual intercourse, sodomy, lesbianism or commit other sexual acts	5 points
4.4	Intentional infliction of light, medium, serious harm to the health of a child, resulting in mental or physical illness in cases where the facts of sexual violence in the family occur in the presence of a child	5 points

Proposals of the organizational direction¹⁴¹:

- to develop a single internal document of the authorized body on the procedure for making a decision on the submission of the SSS;
- to develop, when organizing a social order for the provision of social services to victims of domestic violence, a technical task for the lot, including mandatory preventive measures for the formation of «zero tolerance» in society to violence;
- eliminate the practice of forming a lot budget based on the accrual of a person/day by developing a budget broken down by expenditure items in % ratio to the entire lot budget;
- to provide in the terms of reference of the lot funds for professional development of employees of NGOs providing SSS;
- in order to identify minors, carry out preventive measures to identify minors aged 0 to 14 years living without documents, in order to further document them and ensure equal access to special public services (education, health care, social benefits);
- to develop indicators of the effectiveness of aid organizations (based on the % ratio of bed occupancy), which in the future will allow planning the most effective financing of organizations;
- large-scale information and explanatory work is needed on the activities of Special organizations providing special social services to victims of domestic violence.

¹⁴¹ Proposal formed by «Alliance of crisis centers» Alliance of legal entities

3.5 MEASURES FOR THE PREVENTION OF OFFENSES IN DOMESTIC VIOLENCE

The result of regulative work aimed at countering, suppressing and preventing domestic violence is a set of normative legal acts that form legislation on prevention of domestic violence. The norms contained therein establish the organizational and legal basis for the prevention of domestic violence and specific measures for its implementation.

Prevention of domestic violence is carried out in accordance with the general legislation on the prevention of offenses¹⁴², taking into account the specifics of measures applied in the field of family and domestic relations.

General measures for the prevention of domestic violence:

- measures to protect socially vulnerable segments of the population;
- organizational and managerial measures aimed at improving the normative, informational, methodological and resource support for the prevention of domestic violence;
- ideological measures aimed at the formation of moral qualities among citizens focused on universal values, law-abiding behavior, intolerance to illegal behavior, increasing the general, everyday and legal culture;
- achievements of science and technology that prevent the commission of offenses.

Unlike measures of general prevention of domestic violence, which do not have a target audience and a specific validity period and, accordingly, are focused on a wide range of people and constant use, individual prevention measures have a specific addressee, timing or scope.

The measures of individual prevention of domestic violence include:

- 1) health counseling
- 2) protection order
- 3) presentation on eliminating the causes and conditions that contribute to the commission of offenses;
- 4) compulsory medical measures
- 5) establishment of special requirements for the offender's behavior
- 6) preventive accounting and control
- 7) administrative penalty
- 8) deprivation or restriction of parental rights, cancellation of adoption of a child, release and removal of guardians and trustees from the performance of their duties, early termination of the contract on the transfer of a child to foster care;
- 9) measures taken on the court verdict
- 10) establishment of administrative supervision
- 11) preventive restriction of movement freedom.

Considering that one of the main causes of the emergence and continuation of domestic violence are bad habits, alcoholism, drug addiction, gambling addiction, we would like to dwell in more detail on compulsory preventive measures of a medical nature and analyze the activities of organizations involved in the provision of relevant services.

In accordance with the Code of the Republic of Kazakhstan «On Public Health and Healthcare System»¹⁴³, forced medical treatment is the treatment of a patient based on a court decision. Article 171 of the Code establishes that forced measures of medical nature are applied by court decision to a individual with mental, behavioral disorders (diseases) related to the use of psychoactive substances, who has committed a criminal offense, recognized as in need of treatment, as well as to a individual who has committed an administrative offense and evades voluntary treatment.

As practice shows, the vast majority of offenses in the sphere of family and domestic relations are committed under the influence of alcohol or drugs. According to the data of the Police Department for 2020 the results on referral of individuals with mental, behavioral disorders to organizations for forced treatment have decreased. There are 73.1% (from 253 to 68) in the Aktobe oblast, and 34.7% (from 251 to 164) in the North Kazakhstan oblast, 20.8% (from 53 to 42) in Atyrau oblast, 16.8% (from 417 to 347) in Pavlodar oblast, 10% (from 459 to 413) in Karaganda oblast, 6.3% (from 462 to 433) in Akmola oblast, and 4.9% (from 182 to 173) in Almaty oblast. In Almaty city decreased by 38.5% (from 288 to 177), Shymkent city by 4.3% (from 115 to 110).

According to the report of the Republican Scientific and Practical Center of Mental Health for the year 2021, according to the latest data in Kazakhstan the number of psychiatrists (including children) per 10,000 population is 0.3, and psychotherapists is only 0.02¹⁴⁴.

Weakening of preventive work with individuals who consume alcohol affects the level of crime in the sphere of family and domestic relations. Thus, during the analyzed period 546 criminal offenses or 51% of all registered in the sphere of domestic relations were committed in a state of intoxication. At the same time, most of the

¹⁴² Law of the Republic of Kazakhstan No. 271-IV of April 29, 2010 «On prevention of infractions» //

https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000271_

¹⁴³ Code of the Republic of Kazakhstan of July 7, 2020, No. 360-VI 3PK «On Public Health and Healthcare System» //

<https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360>

¹⁴⁴ Republican Scientific and Practical Center for Mental Health, 2021. Psychiatric care to the population of the Republic of Kazakhstan for 2019-2020. Statistical collection, Almaty. - 57 c.

crimes in the sphere are committed during drinking alcoholic beverages together by individuals who are not registered with the internal affairs bodies, while there are all legislative possibilities for their prevention.

The largest number of domestic criminal offences under influence of alcohol is registered in North Kazakhstan oblast – 41 of 62 (or 66%), Akmola oblast – 38 of 62 (61.3%), Kostanay oblast – 52 of 75 (69.3%) and West Kazakhstan oblast – 23 of 39 (59%)¹⁴⁵. At the same time, there is a decrease in the number of drug treatment beds per population: in 2020 it slightly decreased in comparison to the previous year and amounted to 2 per 10 000 people in the Republic of Kazakhstan. (Table 3.5.1).

In accordance with the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan (hereinafter – CC) forced measures of medical nature can be appointed by the court to individuals: who committed acts stipulated by the articles of the Special Part of the CC, while being insane; who after committing a criminal offence had a mental disorder that would make it impossible to assign or enforce punishment; who have committed a criminal offense and suffer from mental disorders that do not exclude sanity; who have committed a criminal offense and have been found in need of treatment for mental, behavioral disorders (diseases) associated with the use of psychoactive substances¹⁴⁶.

The purpose of applying forced medical measures is to cure individuals with mental and behavioral disorders or to improve their mental state, as well as to prevent them from committing new criminal offenses.

Table 3.5.1 Availability of drug treatment beds

Oblasts	Number of drug treatment beds			
	Absolute numbers		Availability per 10,000 population	
	2019	2020	2019	2020
Akmola	235	235	3,2	3,2
Aktobe	100	100	1,1	1,1
Almaty	280	245	1,4	1,2
Atyrau	85	85	1,3	1,3
West Kazakhstan	155	155	2,4	2,3
Zhambyl	180	180	1,6	1,6
Karaganda	375	377	2,7	2,7
Kostanay	252	252	2,9	2,9
Kyzylorda	255	255	3,2	3,1
Mangistau	120	90	1,7	1,3
Pavlodar	230	230	3,1	3,1
North Kazakhstan	230	230	4,2	4,2
Turkestan	120	145	0,6	0,7
East Kazakhstan	380	370	2,8	2,7
Nur-Sultan city	230	230	2,0	1,9
Almaty city	272	272	1,4	1,4
Shymkent city	230	230	2,2	2,1
Republican Scientific and Practical Center for Mental Health	130	130	-	
Republic of Kazakhstan	3729	3681	2,1	2,0

Источник: Республиканский научно-практический центр психического здоровья, 2021

Despite the existing legislative framework, regulatory documents developed, as well as the involvement of many state bodies in the provision of special services, which, according to the reporting data, provide the necessary services, in practice, the system of SSU provision requires improvement. Thus, based on the results of the analysis of the legislation in domestic violence, preventive measures presented in this chapter in addition to the previously mentioned, the following proposals are made.

Considering that in 9 years the number of issued protective orders has increased by 18 times, but the proper effect has not been obtained, so that we consider it is necessary:

- to provide in the protective order (taking into account the opinion of the injured person) a prohibition against the guilty person to live together (on the territory of the common living area) with the injured person from 3 to 10 days from the date of signing the protective order. This will allow, firstly, to immediately ensure the safety of the injured person; secondly, to stop the offence without application of such measure of production as administrative detention or, not to allow its continuation after the expiry of the period of administrative detention. Measures provided for in paragraph 2 of article 54 «Establishment of special requirements for the behavior of an offender» of the CAO apply only in court and are not of the nature of immediate suppression of an offence. This measure at the request of internal affairs bodies is applied in respect of a person prosecuted for administrative offenses provided for in paragraph 1 of this article in exceptional cases;

- among the special requirements for the person committed an administrative offense in the sphere of domestic relations, in article 54 of the CAO to provide for the obligation to undergo a course of rehabilitation with psychologist. Completion of psychological and correctional work should be confirmed by the conclusion of a psychologist, which will serve as a basis for removal from the preventive registration with the Internal Affairs Bodies. The failure to fulfill this obligation should be punishable under Article 669 of the CAO.

¹⁴⁵ Review of the results of the local police service of the Police Department of the cities of Nur-Sultan, Almaty, Shymkent and oblasts for the 4th quarter of 2020

¹⁴⁶ Criminal Code of the Republic of Kazakhstan of July 3, 2014, No. 226-V ЗРК.

- to include in criminal offenses such unlawful acts as: 1) deliberate infliction of light harm to a woman known to the perpetrator to be pregnant, a minor, another defenseless or helpless person or a person dependent on the perpetrator; 2) beating against a woman known to the perpetrator to be pregnant, a minor, another defenseless or helpless person or a person dependent on the perpetrator;

- exclude the administrative penalty measure - warning;;

- intensification of preventive work with persons who abuse alcoholic beverages. As practice shows, the weakening of work with this category of persons affects the level of crime in the sphere of family and domestic relations.

- to introduce a single three-digit telephone hotline number for victims of domestic violence, working 24/7 anywhere in the country to ensure that victims of domestic violence can receive prompt counseling, assistance, protection and life-saving treatment.

CHAPTER IV.

CATEGORIES OF THE POPULATION EXPOSED TO DOMESTIC VIOLENCE IN KAZAKHSTANI SOCIETY

4.1 GENDER SPECIFICS OF DOMESTIC VIOLENCE.

When we talk about domestic violence, usually one of the first associations is violence by men against women. Although there is no reason to claim that this type of violence is the most common, it is the one that receives the most attention in media space. What is the reality? Is there a gender imbalance in the case of domestic violence? Are men overwhelmingly the aggressors? Are there differences in the perception of domestic violence between women and men?

To answer these questions, we used a wide range of data, including the KIPD “Rukhani zhangyru” study, official statistics, and well-known international databases (e.g., the World Values Survey).

First of all, there is a question with a theoretical perspective. The fact is that domestic violence research, like many areas of social science, does not have a single theoretical approach. One of the key specialists in the study of domestic violence, Richard Gelles, lists a long list of theoretical approaches, which include psychiatric theories, socio-psychological, environmental and cultural, each of which is divided into several other competing theories¹⁴⁷. They all explain the causes and mechanisms of violence in different ways. Since we do not have the task of conducting a full theoretical review, only two examples will be considered to demonstrate how the theoretical perspective allows for different perspectives on domestic violence. The examples are an ecological approach using resource theory and a socio-cultural approach using feminist theory as examples.

According to resource theory, violence (the ability to use violence) is a resource like economic, social, or cultural capital. However, unlike these other resources, violence is a less valuable, discounted type of resource that is resorted to when others cannot be used. That is, violence is more likely to be used by a partner in a couple who pretends to be a leader, but does not have the best education in the couple (cultural capital), a more prestigious job (cultural capital) or high income (economic capital), better communication skills, the ability to make people like you, to be the soul of the company (social capital). As can be seen from the description, this theoretical approach does not emphasize gender. All members of the family may resort to violence (including young children, the latter will simply use mental violence rather than physical violence). It is important to note that, under this approach, the possibility of domestic violence is likely to be more common in lower status, low-income groups, but there is no direct causal relationship. It could also be in very high-income couples, because here it is not the small, but the lower income or status compared to the partner that matters (with large, unsupported ambitions to be the leader).

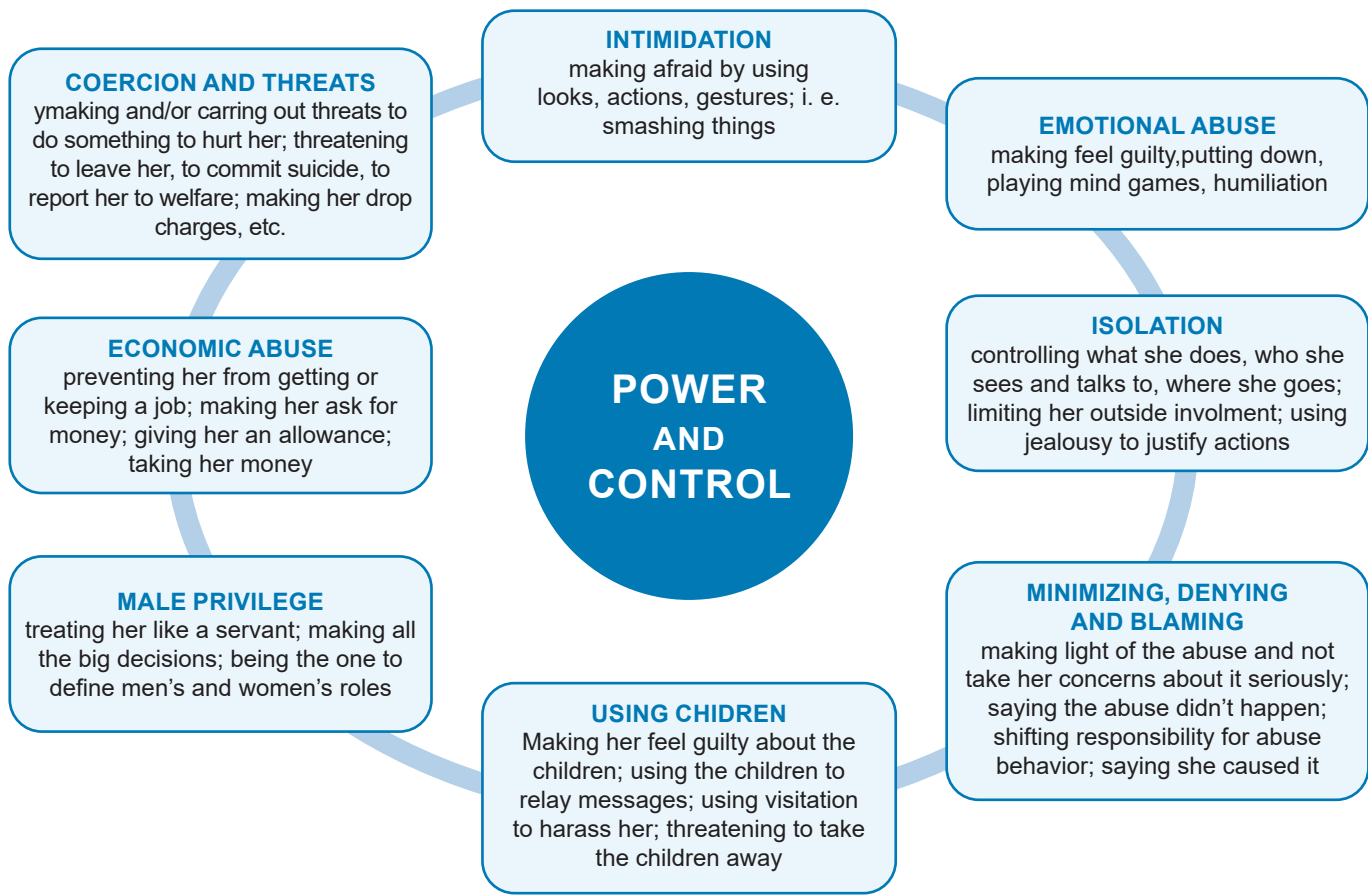
Feminist theories view the problem of domestic violence differently. First of all, for them, domestic violence against women is a unique phenomenon that is more likely to be associated with other forms of violence against women outside the family than with violence against children or elders in the home. A key argument of feminist theories is that economic, social and historical processes directly and indirectly support the patriarchal social order and its corresponding family structure. Patriarchy leads to the subordination of women, and violence and abuse are mechanisms for maintaining subordination. As with all forms of oppression, patriarchal controls are often subtle and deeply entrenched, with the most violent forms not occurring until patriarchal control is threatened. The basic tenets of feminist theory can be represented in a form often referred to as the «Duluth wheel of power and control» (see Figure 4.1.1, which shows it in abbreviated form; an extended version and discussion can be found at the link in the source).

The two examples presented illustrate the perspective that each theoretical model provides. It is what allows the researcher to see or, conversely, not see certain manifestations of violence or their causes. It is important to note that the models presented are not in direct competition with one another and do not provide mutually exclusive explanations (they can be used together), yet they offer completely different perspectives on domestic violence.

The second problem has to do with methodology. In this section, the discussion of methodology will be limited to the question of data sources, but this already demonstrates serious difficulties and limitations in understanding domestic violence (as well as many other social phenomena). The fact is that our opinion about various phenomena, our understanding of their essence depends largely on how we measure them. Much of the early work on measuring domestic violence relied on reports from women victims, especially those who came to crisis centers and/or lived in shelters for battered women. Relying on this data formed a clear understanding who was the aggressor. However, perceptions began to change as other data collection methods were applied. For example, sample surveys of domestic violence began to show high rates of spousal violence as well as spontaneous violence due to loss of control by one partner. Studies based on representative samples often report about equally high rates of domestic violence by both men and women. For example, as Tolan and colleagues show in the U.S.¹⁴⁸ National Survey of Family Violence, the overall rate of aggression by women was 124 per 1,000 couples, compared to 122 per 1,000 couples by men. The rate of minor aggression by women

¹⁴⁷ Geddes, R. *Intimate violence and abuse in families*. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.

Figure 4.1.1 The Duluth Wheel of Power and Control

Source: <https://www.theduluthmodel.org/wheels/>

was 78 per 1,000 couples; the rate for men was 72 per 1,000. The rate of violent assault by women was 46 per 1,000 couples; the rate for men was 50 per 1,000. None of these differences was statistically significant. Thus, according to the results of this and similar studies, women use violence not only for self-defense.

Already based on a comparison of these two methods of measurement: 1) purposive sampling in crisis centers and shelters; and 2) sample surveys of the general population, the differences in the results are evident. We do not claim the correctness of either approach. Both are quite good at describing patterns derived from their methodologies, but poor at accounting for patterns derived from the other methodology. Taking into account various theoretical and methodological limitations, let us try to understand the situation in Kazakhstan.

What does the Kazakhstan's data show? According to a nationwide sample survey organized by the KIPD «Rukhani zhangyru», Kazakhstanis primarily believe that women and children (72.3% and 57.2% respectively) are the victims of domestic violence. Most respondents believe that women, rather than children, are the most frequent victims of domestic violence. Men are the main victims of domestic violence according to 13.8% of respondents and are only in the fifth place, leaving behind not only women and children, but also elderly and disabled people.

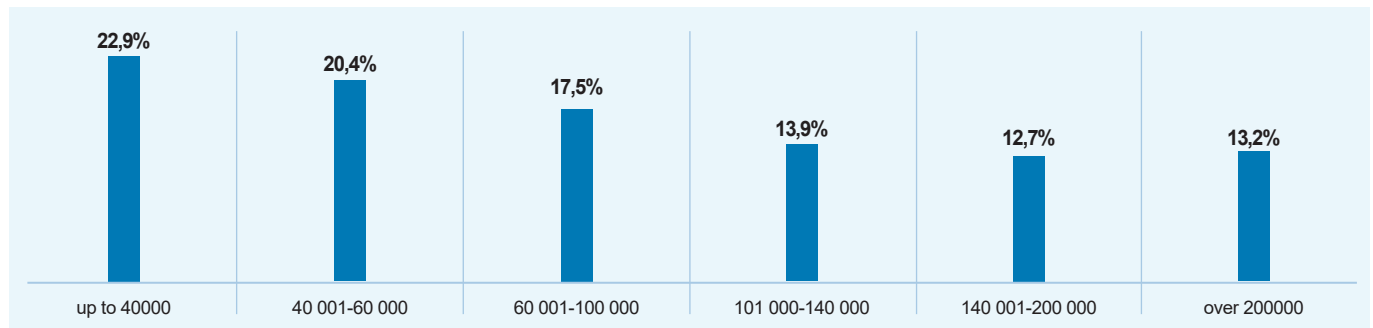
Respondents in the KIPD «Rukhani zhangyru» study often indicated socio-economic problems - unemployment, low living standards, and bad habits (alcoholism, drug and gambling addiction) as the main reasons for the spread of domestic violence. Both answers were mentioned by more than 50% of the respondents¹⁴⁹. In comparison, the third most popular response option, linking the causes of domestic violence to the past (with examples of violence in childhood in the families of aggressors) received half as much attention among respondents (it was indicated by 25.4% of respondents). In this case, there is no difference between genders; the reasons indicated are equally popular among both women and men (chi-square test is 11.1 with a significance of 0.59). Thus, there is a stereotype in the public consciousness about the connection domestic violence with socio-economic status as well as with unhealthy habits. Is it really so? It is difficult to give an unambiguous answer to this question, since the organization of a reliable testing procedure in this case is associated with certain difficulties.

¹⁴⁸ Tolan, P., Gorman-Smith, D. and D. Henry. 2006. Family Violence. // Annual Review of Psychology 57: 557–83.

¹⁴⁹ Respondents were given the opportunity to choose more than one answer to the question, as a result, the sum of all possible answers exceeds 100%. If we calculate the proportion of the number of responses (and not respondents), we get the following: the answer indicating socio-economic problems was selected in 20.84% of cases, bad habits were indicated as the reason in 19.68% of cases.

To achieve the result, we have to resort to indirect estimates. For example, we can refer to a study conducted by the Bureau of National Statistics under the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan. It does not allow us to identify the relationship between bad habits and violence, but it does provide some information about the relationship between socio-economic status and domestic violence. Before discussing the results, it is also worth pointing out another limitation: this study focuses only on violence against women, so other groups are left out of our attention. The results indicate that there is some correlation between income and the possibility of violence. Thus, low-income households were more likely to experience violence (see Figure 4.1.2).

Figure 4.1.2 Proportion of women who reported that they had been abused, by household income.

Source: BNS ASPR RK

At the same time, the results showed no connection between unemployment and the possibility of violence. However, the results in this case are very limited, as the survey only recorded the employment status of the respondent (so we only know whether the women who took part in the survey were employed or not, while we do not know anything about their partners). The results showed no correlation between employment status and the possibility of violence.

For a broader assessment, it is worth referring to another study. Thus, the World Values Survey, among other things, also measures a number of parameters related to attitudes towards domestic violence. In the framework of the survey the respondents were asked to express their attitude towards the possibility of a husband beating his wife on a ten-point scale, where 1 meant complete rejection, 10 - on the contrary, absolute tolerance to such actions.

As it can be seen from the distribution of answers (Table 4.1.2), the majority of respondents are unambiguously against the fact that men have the right to beat their wives. The most popular answer option 1 (54.9%) indicates maximum aversion. In other words, more than a half of respondents express absolute intolerance to the possibility of physical violence from husband to wife. The average value is 2.38, which also indicates a low level of tolerance. However, in international comparison the situation looks different. Kazakhstan is in the top ten countries with the highest tolerance for aggression against wives. Only the Philippines, Kenya, Mongolia, Malaysia, Vietnam, Iraq and Egypt are more tolerant in this regard. Kazakhstan takes the leading position among the post-Soviet countries¹⁵⁰. If we compare the share of maximum intolerance in Kazakhstan with European countries, the difference is about 20-25% (Europeans have a zero tolerance for the possibility of husband beating his wife is about 70-80%, depending on the country). According to cross-country comparison, the share of maximum intolerant to physical aggression of husband to wife in Kazakhstan is relatively low, despite the fact that it is the majority.

At the same time, the indicator is quite stable, it has not changed compared to the previous wave of research (the average value in the sixth wave was 2.35). However, Kazakhstan's place in the international ranking looked better then. The country was in 15th place, ahead of Haiti, Rwanda, South Africa, the Philippines, Egypt, Algeria, Zimbabwe, Iraq, Lebanon, Uzbekistan, Nigeria, Morocco, Singapore and Kuwait.

Correlation analysis demonstrates a relationship between gender and tolerance for violence (the relationship is not strong, but statistically significant) (Table 4.1.1). Men are more likely to accept the possibility that a husband may beat his wife, while women are significantly less tolerant of such. Other socio-demographic factors had no influence. Despite the common belief that there is a link between violence and poverty, income is not an important factor. Age is also unimportant, although there is a perception that older respondents are more likely to be more tolerant of violence. Thus, apart from gender, other socio-demographic factors do not influence tolerance of domestic violence. At the same time, a number of other correlations are found. Thus, persons who are more tolerant of the possibility of physical aggression by husbands against their wives are more likely to tolerate the possibility of violence by parents against their children, as well as political violence by the authorities. Here we encounter a specific feature of tolerance for violence. One could assume that these

¹⁵⁰ In fairness, it should be noted that a number of post-Soviet countries do not participate in the world values survey (for example, Turkmenistan), and in a number of countries this question has not been asked (for example, Azerbaijan). However, this question was asked to respondents from Armenia, Kyrgyzstan, Russia, Ukraine, Tajikistan and everywhere the level of tolerance to this manifestation of family violence is lower than in Kazakhstan.

Table 4.1.1 Distribution of respondents according to the degree of tolerance to the possibility of a husband to beat his wife

Level of agreement	7 th wave (2017-20), in %	6 th wave (2010-14), in %
1 (totally disagree)	54,9	63,3
2	9,4	9,1
3	7,6	5,6
4	4,2	3,7
5	8,2	7,3
6	2,6	3,4
7	1,5	2,4
8	1,6	1,6
9	0,6	0,8
10 (totally agree)	2,2	2,8
Don't know	5,6	
No response	1,6	
Total	100	100

Source: World Values Survey

of violence increases. In addition, a number of behavioral practices, cultural traditions prevalent in society, may also allow or even encourage violence, thereby acting as a symbolic resource for its implementation.

Perhaps in Kazakhstan's society there is not only a high tolerance for violence, but also favorable conditions for its implementation, which are associated with cultural norms.

Kazakhstani society has been experiencing a revival of traditions in recent years. As researchers show, a certain part of the revived traditions may contribute to the growth of gender inequality, and in some cases even encourage domestic violence. The work of Zhussipbek and Nagaeva¹⁵¹ is the most revealing in this regard. Through participant observation, informal interviews and analysis of messages published in social networks, the authors analyze the forces behind violent acts against daughters-in-law (kelin), and find that these forces include retraditionalization, the revival of conservative Islamic practices, and ignorance of human rights. It is important to note that not only the husband in this case commits violence against the wife, but also in general by his close relatives, which finds legitimization in the norms of social behavior. Overall, this work is clearly consistent with a cultural feminist approach. The vulnerable marital status and social status of daughters-in-law are the result of structural oppression or systemic injustice, which in turn is created and legitimized by informal, traditional norms and practices, which can be classified as harmful traditional practices, according to human rights terminology. However, the research of Zhussipbek and Nagaeva was qualitative, so there is a question of generalization – how generalizable can the results be? To what extent are the negative traditional practices described in the study common in Kazakhstani society? Once again, we face the problem of organizing a full-fledged audit, but indirect preliminary estimates show that this is a unique case rather than a widespread phenomenon.

Thus, the gender aspects of domestic violence demonstrate that it is a complex phenomenon that requires a variety of theoretical and methodological approaches, the development of a wide range of both preventive measures and measures of assistance/support for victims of violence and work with aggressors.

The results of the KIPD "Rukhani zhangyru" study show that women more often than men answer that they are aware of cases of domestic violence. This difference between the genders is statistically significant and requires more attention.

4.2 VIOLENCE AGAINST THE ELDERLY, PEOPLE WITH DISABILITIES, AND PEOPLE WITH SERIOUS ILLNESSES

To date, official statistics on domestic violence offenses in Kazakhstan do not contain disaggregated data on the age of victims of violence over 18 years old and on the status of victims with disabilities or other serious illnesses¹⁵².

attitudes are rational: the individual supports the types of violence in which he or she will not act as a victim. However, the results show the opposite – the tolerance for violence is total. The individual is tolerant of all forms of violence, including those where he is more likely to be a victim.

Thus, assessments that are more detailed do not provide unequivocal evidence of a link between socio-economic status and domestic violence. Of course, it is necessary to understand the existence of certain limitations. In particular, there is a serious difference between attitudes toward violence, tolerance of violence, and the actual implementation of violence. In order to commit violence, in addition to attitudes that accept it, you also need resources for its implementation. By resources we should not only (and not so much) understand physical capabilities, but rather the general situation that is favorable to the use of violence. For example, if society as a whole condemns violence against women and/or domestic violence, but control/exclusion mechanisms do not work the possibility

¹⁵¹ Zhussipbek, G., Nagayeva, Zh. 2021. Human rights of daughters-in-law (kelins) in Central Asia: harmful traditional practices and structural oppression. Central Asian Survey, 40(2): 222-241.

¹⁵² Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan , https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru

Nevertheless, these groups of people, because of their age and condition, are inherently vulnerable and dependent on other family members. Therefore, there is always a high risk of domestic violence among this group if other family members abuse their dependency status.

Official data on the elderly and people with disabilities partially overlap, since the elderly may also include people with disabilities.

According to the Ministry of Labor and Social Protection, as of June 1, 2021 the number of pensioners in Kazakhstan is 2 million 243 thousand people¹⁵³. Currently in Kazakhstan, there are more than 696,000 persons with disabilities¹⁵⁴, of whom 61.5 per cent are of working age, 25.7 per cent are of retirement age and 12.8 per cent are children under 18 years of age¹⁵⁵. The central database on disabilities does not contain data in the context of nosologies, causes of disability, including domestic violence, as well as individual needs in the prevention of domestic violence. According to the UN Population Fund (UNFPA) in Kazakhstan, half of people with disabilities, regardless of gender and age, experience various types of domestic violence, cites data¹⁵⁶. Moreover, according to the domestic violence hotline «150,» about a third of those seeking help are elderly and people with disabilities¹⁵⁷.

In the Law of the Republic of Kazakhstan from 08.12.2009 N 223-IV «On state guarantees of equal rights and equal opportunities for men and women», in the Law of the Republic of Kazakhstan from 04.12.2009 N 214-IV LRK «On Prevention of Domestic Violence», as well as in the Order of the MHS of the RK of December 21, 2016 № 1079 «On Approval of the Standard of Special Social Services for Victims of Domestic Violence» there is no separate mention of persons with disabilities or older persons and special support measures for them if they have been subjected to domestic violence. In this regard, crisis centers in Kazakhstan also do not take into account the special needs of these groups if they have been subjected to domestic violence.

The results of analytical reviews and needs assessments of people with disabilities conducted with the technical support of UNFPA in 2019 and 2020 – before and during the pandemic, showed that people with disabilities who experienced violence were subjected to the following types of violence: psychological – 90%, physical – 64%, economic – 61%, sexual – 15%. 48.7% of respondents with disabilities noted that no one helps them cope with difficulties and domestic violence. 55% of respondents noted that they urgently need the help of those who will help to get out of the situation of domestic violence and 72% of respondents noted that in case of violence they do not have the opportunity to seek help from a district inspector, a medical or social worker¹⁵⁸.

Persons with hearing disabilities are especially vulnerable, as they can only seek help through sign language interpreters, which limits their access to protection services in the event of domestic violence. Persons with disabilities of the first group and partially of the second group are physically and economically dependent on family members and do not have a personal cell phone for emergency calls for help in case of domestic violence.

People with disabilities and the elderly are particularly vulnerable to domestic violence due to their vulnerability. However, current legislation on domestic violence and assistance to victims of domestic violence does not provide for special support measures for people with disabilities, the elderly, or underage children without family support.

4.3 ENSURING CHILD SAFETY IN THE CONTEXT OF DOMESTIC VIOLENCE.

A study by the American Academy of Pediatrics shows, that more than 1 billion children between the ages of 2 and 17 experience violence¹⁵⁹. A correlation between domestic violence and child abuse has been established: 40% of all children who have experienced violence in one way or another report experiencing violence in their homes¹⁶⁰.

¹⁵³ "How many pensioners live in Kazakhstan" (21 of June, 2021) https://www.inform.kz/ru/skol-ko-pensionerov-prozhivaet-v-kazahstane_a3803163

¹⁵⁴ Information portal «Social protection of persons with disabilities», <https://inva.gov.kz/ru/highcharts>

¹⁵⁵ KKaltayeva L.M., «Needs assessment on social and gender issues of people with disabilities in Kazakhstan with an emphasis on the special needs of women with disabilities who have been subjected to violence» (Almaty, 2019) https://kazakhstan.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/%D0%9A%D0%90%D0%91%D0%98%D0%9D%D0%95%D0%A2%D0%9D%D0%9E%D0%95%20%D0%98%D0%A1%D0%A1%D0%9B%D0%95%D0%94%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%95_2_4_20_.pdf

¹⁵⁶ Zhulmukhametova Zh., «In Kazakhstan, a surge in domestic violence during quarantine. Where to complain about a family rowdy» (April 24, 2020), <https://informburo.kz/stati/v-kazahstane-vspesk-bytovogo-nasiliya-vo-vremya-karantina-kuda-zhalovatsya-na-semeynogo-deboshira.html>

¹⁵⁷ Kenzhebekova A., «15 calls with a complaint of violence are received for a month Almaty» (18.02.2014), <https://rus.azattyq.org/a/bytovoye-nasilie-goryachaya-liniya/25267294.html>

¹⁵⁸ Femagora Central Asia, «Crisis Centers: A Pillar of Activism Against Gender Violence» (2021), https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eca/attachments/publications/2021/6/sozvonny_femagora.pdf?la=ru&vs=3007

¹⁵⁹ Hillis S, Mercy J, Amobi A, et al. Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. *Pediatrics*. 2016;137(3):e20154079

¹⁶⁰ UNICEF, "Behind Closed Doors: The Impact of Domestic Violence on Children". 2006. <https://www.unicef.org/media/files/BehindClosedDoors.pdf> (page 5)

One in three children experiences emotional abuse, and globally, one in four children lives with a mother who is a victim of intimate partner violence. Globally, an estimated 40,150 children were victims of homicide in 2017. The global homicide rate for the 0-17 age group was 1.7 per 100,000 population, with the rate for boys (2.4 per 100,000 population) more than double that for girls (1.1 per 100,000 population)¹⁶¹.

The safety of children is a priority of the UN Sustainable Development Goals, including goal 5.2 (eliminate all forms of violence against all women and girls), goal 8.7 (take urgent and effective measures to eradicate forced labor, modern slavery and human trafficking, to ensure the prohibition and elimination of the worst forms of child labor, including the recruitment and use of child soldiers, and to end all forms of child labor by 2025) and goal 16.2 (end abuse, exploitation, trafficking and all forms of violence and torture against children).

International legal instruments are based on the principle of the best interests of the child, according to which all decisions must be applied.

According to the International Covenant on Civil and Political Rights, in the event of the dissolution of a marriage, all children must be provided with the necessary protection (Article 23). Every child, without any discrimination based on race, color, sex, language, religion, national or social origin, property, or birth, is entitled to such measures of protection as are required by his status as a minor by his family, society, and the State (Article 24)¹⁶². According to the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, special measures of protection and assistance should be taken for all children and adolescents without any discrimination based on family or other grounds. Children and adolescents must be protected from economic and social exploitation (Article 10)¹⁶³. The Convention on the Rights of the Child prohibits violence against children, including within the family. There are four basic principles that are applicable to every child: the prohibition of unequal treatment, the best interests of the child, the survival and development of the child, and respect for the views of the child¹⁶⁴.

Under Article 3 of the Convention, the child has the right to have his or her best interests evaluated and taken into account as a primary consideration in all actions or decisions, both in the public and private sphere.

The Committee on the Child Rights (a group of experts that monitors the implementation of the UN Convention on the Child Rights) stresses that the best interests of the child should be taken into consideration when assessing the child's safety, that is, the right to protection from all forms of physical or psychological violence, injury or abuse (Article 19 of the Convention on the Rights of the Child), sexual abuse, peer pressure, bullying, humiliating treatment, etc., as well as protection from sexual, economic and other forms of exploitation, drugs, forced labor, armed conflicts, etc.¹⁶⁵

“Violence” is defined as all forms of «physical or mental violence, injury or abuse, neglect or negligent treatment, maltreatment or exploitation, including sexual abuse,» according to article 19, paragraph 1 of the Convention on the Rights of the Child. The Committee on the Rights of the Child has consistently maintained the position that all forms of violence against children, however light, are unacceptable. The expression «all forms of physical or psychological violence» leaves no room for any legalized violence against children. Frequency, degree of harm, and intent to harm are not part of the definition of violence¹⁶⁶.

Psychological violence, as mentioned in the Convention on the Rights of the Child, is often defined as psychological maltreatment, emotional abuse, verbal abuse or emotional abuse or neglect, and can include: a) all forms of persistent harmful relationships with a child, such as suggesting to children that they are useless, unloved, unwanted, endangered or only relevant to meet the needs of others; b) terrorizing and threatening; exploiting and corrupting; neglecting and rejecting; isolating, ignoring and favoritizing; c) refusal of emotional communication; lack of concern for mental health and medical and educational needs; d) insulting, abusive treatment, humiliation, belittling, ridiculing and insulting the feelings of the child; e) the application of violence in the family; f) placement in isolation, segregation or humiliating or degrading conditions of confinement; g) psychological pressure and «hazing» by adults or other children, including actions through media and communications, such as cell phones and the Internet (known as «cyberbullying»)¹⁶⁷.

Physical violence includes fatal and non-fatal physical violence. The Committee considers that physical violence includes: a) all corporal punishment and all other forms of torture, cruel, inhuman or degrading treatment or punishment; and b) physical intimidation and hazing by adults and other children¹⁶⁸.

¹⁶¹ World Report on the Prevention of violence against children 2020 Geneva: World Health Organization, 2020

¹⁶² International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by United Nations General Assembly resolution 2200 A (XXI) of December 16, 1966 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml

¹⁶³ International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by resolution 2200 A (XXI) of the United Nations General Assembly on December 16, 1966 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon

¹⁶⁴ <https://www.unicef.org/eca/ru>

¹⁶⁵ General Comment No. 14 (2013) of the Committee on the Rights of the Child on the right of the child to have his or her best interests given primary consideration (art. 3, para. 1). Adopted by the Committee on the Rights of the Child at its 62nd session (14 January to 1 February 2013). CRC/C/GC/14

¹⁶⁶ General comments No. 13 (2011). The right of the child to be free from all forms of violence. Adopted by the Committee on the Rights of the Child. CRC/C/GC/13

¹⁶⁷ General comments No. 13 (2011). The right of the child to be free from all forms of violence. Adopted by the Committee on the Rights of the Child. CRC/C/GC/13

¹⁶⁸ General comments No. 13 (2011). The right of the child to be free from all forms of violence. Adopted by the Committee on the Rights of the Child. CRC/C/GC/13

A good example that illustrates one version of the legislative approach to protecting the interests of children against criminal abuse is Article 219 of the Swiss Criminal Code, which criminalizes the violation of custodial or educational duties to a minor or neglect that endangers the physical or spiritual development of the minor¹⁶⁹.

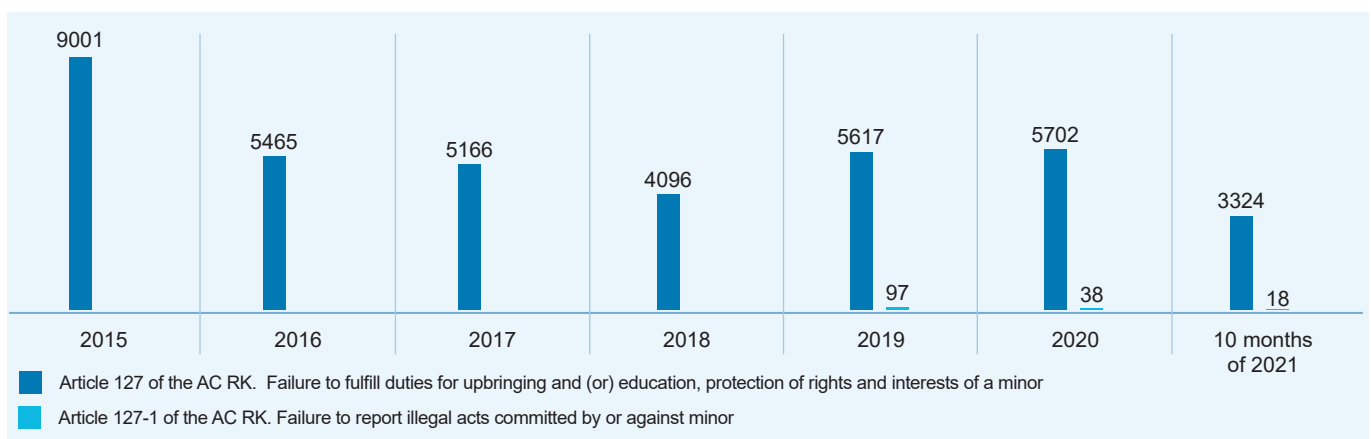
Referring to the legislative framework of Kazakhstan, the Constitution declares the care and education of children a natural right, obligation of parents, and marriage and family, maternity, paternity, and childhood as institutions under the protection of the state (Article 27).

In accordance with the Law «On the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan», the state ensures the personal inviolability of the child, protects him/her from physical and (or) mental violence, cruel, harsh or degrading treatment, sexual abuse, involvement in criminal and antisocial activities and other activities that violate the rights and freedoms of human and citizen enshrined in the Constitution of Kazakhstan (Article 10). The law establishes the right of every child to live and grow up in a family, the right to know his or her parents and other close relatives, the right to their care and upbringing, except in cases where this conflicts with his or her interests (Article 21), and the obligations of parents to bring up the child, care for him or her, support him or her financially, care for his or her welfare and provide housing (Article 24). The law forbids the separation of a child from his or her parents or other legal representatives against the will of the child, parents, or legal representatives. The decision to separate is made only by the court in exceptional cases and only to the extent necessary to protect the child. The place of residence of the child when the parents are separated is established by the parents' agreement and, in its absence, the dispute between the parents is settled by the court. In doing so, the court shall take into consideration the personal qualities and status of the parents, as well as the interests and opinion of the child (Article 25).

In March 2020 the Government the Roadmap for enhancing protection of children's rights, combating domestic violence and addressing issues of suicide among adolescents for 2020-2023¹⁷⁰. The Roadmap includes a wide list of activities: improving safety and conditions in which children live and learn, rehabilitation of children who are victims/witnesses of violence, expansion of control functions of the authorized body, etc. A positive moment is seen in the consolidation in the Roadmap of the item on ratification of the Optional Protocol to the UN Convention on the Rights of the Child on a communications procedure. Expansion of tools for the protection and restoration of the rights of underage children, along with the existing institutions will allow identifying a greater number of violations and gaps in the protection of the rights of underage children¹⁷¹.

In order to improve the national system of protection of children's rights, the institution of the Ombudsman for Children's Rights in the Republic of Kazakhstan was established by Presidential Decree № 192 of February 10, 2016. In accordance with the Law of the RK of April 9, 2016 «On amendments and additions to some legislative acts on the protection of children's rights», the Law on the Rights of the Child in the RK was supplemented with a new institution – the institution of the Ombudsman for Children's Rights¹⁷².

Figure 4.3.1 Statistics on administrative offenses related to failure to fulfill responsibilities for upbringing and (or) education, protection of the rights and interests of underage children, as well as failure to report unlawful acts committed by or against underage persons for the period from 2015 to 2020 and 10 months of 2021

Source: Committee on Legal Statistics and Special Accounts General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan

¹⁶⁹ Swiss Criminal Code // URL: <https://www.admin.ch/gov/de/start.html>

¹⁷⁰ Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 30, 2020 No. 156 «On approval of the Roadmap for strengthening the protection of children's rights, countering domestic violence and addressing issues of suicidality among adolescents for 2020-2023» <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>

¹⁷¹ Analytical report on the activities of the Commissioner for Human Rights in the Republic of Kazakhstan for 2020 <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>

¹⁷² Nazarbayeva D.N. Comments to Article 26 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan //In the book: Constitution of the Republic of Kazakhstan. Scientific and practical commentary. - Astana: Foundation of the First President of the Republic of Kazakhstan – Elbasy; Constitutional Council of the Republic of Kazakhstan; Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan, 2018. C.231

According to the Law of RK on the Rights of the Child in the Republic of Kazakhstan the Ombudsman on the Rights of the Child is the person appointed by the President of RK which is charged to provide the basic guarantees of the rights and legitimate interests of children, and also restoration of their violated rights and freedoms in interaction with the state and public institutions (clause 15) of article 1). The principles of the activity and powers of the Ombudsman for Children's Rights are defined in articles 7-1 and 7-2 of the Law.

The Administrative Code of the Republic of Kazakhstan contains Chapter 12 «Administrative offenses infringing on the rights of minors», consisting of 10 articles. Of these, Article 127, which establishes administrative responsibility for non-fulfillment of duties on upbringing and (or) education, protection of the rights and interests of a minor, is directly related to issues of family and domestic violence.

Evidence of the insufficient effectiveness of legislation to ensure the safety of children in family and domestic relations is the data of legal statistics on administrative and criminal offenses against underage children.

As can be seen from the diagram below (fig.4.3.1), in recent years there has been an increase in administrative offenses related to the failure to fulfill the duties of upbringing and (or) education, protection of the rights and interests of a juveniles, the number of which is estimated by several thousand: by 2020 compared to 2017, the number of these administrative offenses increased from 5166 to 5702 (10%).

An important guarantee to ensure the children safety is also the administrative responsibility introduced by the Law of RK of 01.04.2019 for the failure of employees of educational, health care, social welfare organizations to report to law enforcement agencies the facts of committing by or against juvenile children of actions (inaction) containing signs of criminal or administrative offenses in educational, health care, social welfare organizations, as well as the facts that have become known to them in connection with professional activities outside the educational organizations, health care, social protection of the population, if these acts do not contain signs of a criminally punishable act provided in Article 434 of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan (Article 127-1). In 2019-2021, 138 persons were brought to administrative responsibility under this article.

According to Article 140 of the Criminal Code of the RK, criminal responsibility is established for non-performance or improper performance of duties on education of a juvenile by a parent or other person entrusted with these duties, as well as by a teacher or other employee of educational, medical or other institution responsible for supervising a minor, combined with cruel treatment of the minor.

Cruel treatment is defined as the infliction of special torture and suffering, threats of reprisals, drubbings, deprivation of freedom of movement, deprivation of food and clothing, etc. At the same time, the facts of cruelty must become visible to others. It can be the emaciated, sickly appearance of the child, his general untidiness, traces of beatings, intimidation, nervousness, etc.¹⁷³

In addition, the improper performance of duties to ensure the safety of a juvenile's life and health by a person charged with such duties on duty, or by a person who performs such duties on special assignment or who voluntarily assumes such duties, if this resulted in negligence in causing serious or moderate harm to a minor's health, is punishable (Article 141 of the Criminal Code), as well as the deliberate abandonment without assistance of a person who is in a life- or health-threatening condition and is deprived of the ability to take measures to protect himself due to infancy, old age, illness, or due to another helpless condition, in cases where the guilty party had the opportunity to assist that person or was obliged to take care of that person, or put him or herself in a life- or health-threatening condition (Article 119 of the CC RK).

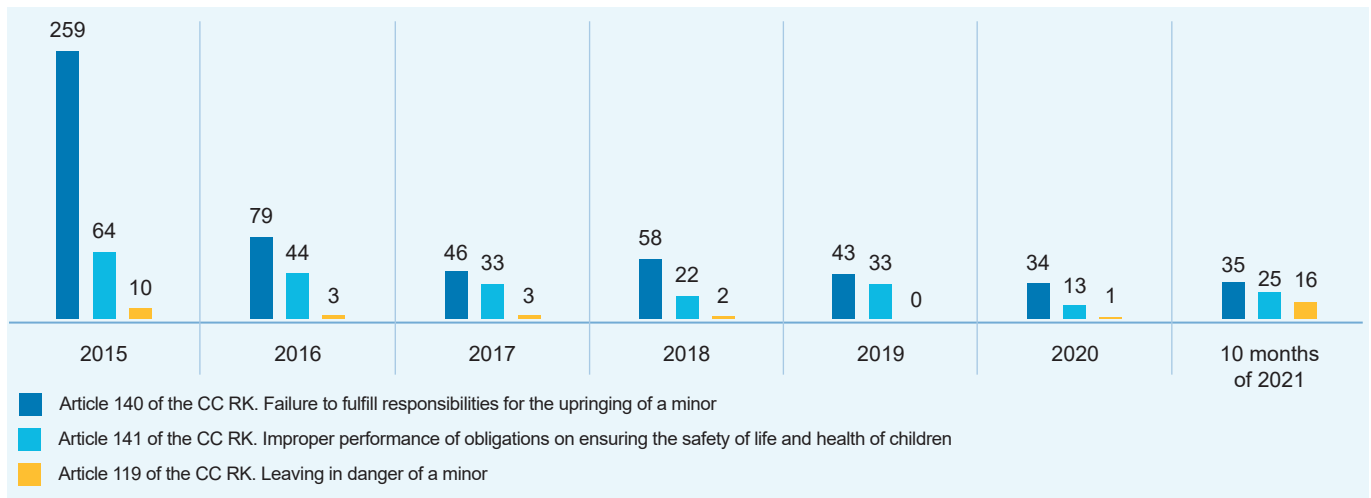
Referring to the legal statistics, we can see a gradual decrease in the dynamics of criminal offenses related to the failure to fulfill the duties of bringing up a minor (from 259 in 2015 to 43 in 2019, 34 in 2020 and 35 in 10 months of 2021). year), improper performance of duties to ensure the safety of children's lives and health (from 64 in 2015 to 33 in 2019, 13 in 2020, and 25 in 10 month 2021), and leaving a minor in danger (from 10 in 2015 to 2 in 2018, 1 in 2020, and 16 in 10 month 2021) (fig.4.3.2).

In addition, family members or other relatives, the dynamics of which are reflected in the charts below, establish criminal liability for a number of criminal offences against minors. The legal statistics for all the above-mentioned criminal offences are given as a whole for the entire Criminal Code article, without distinguishing the statistics for the individual offences contained in the relevant parts of the articles. However, the presence of statistics on offenses committed in the family and domestic sphere and against minors allows us to see the overall picture related to domestic violence, including against children (however, there is a margin of error in that the two indicators may not overlap).

The dynamics and scale of these offenses are alarming. The number of juvenile rapes runs into the hundreds each year, reaching an inadequately high peak in 2015: 261 in 2015, 123 in 2016, 130 in 2017, 114 in 2018, 154 in 2019, 227 in 2020, and 219 in the 10 months of 2021. The number of violent acts of a sexual nature against minors also runs into the hundreds annually, remaining at about the same level for the past 6 years: 159 in 2015, 112 in 2016, 124 in 2017, 117 in 2018, 150 in 2019, 169 in 2020, and 189 in 10 months of 2021. Maternal homicide of a newborn child also remains at about the same level each year: 11 in 2015, 19 in 2016, 5 in 2017, 10 in 2018, 12 in 2019, 6 in 2020, and 7 in 10 months of 2021 (Figure.4.3.3).

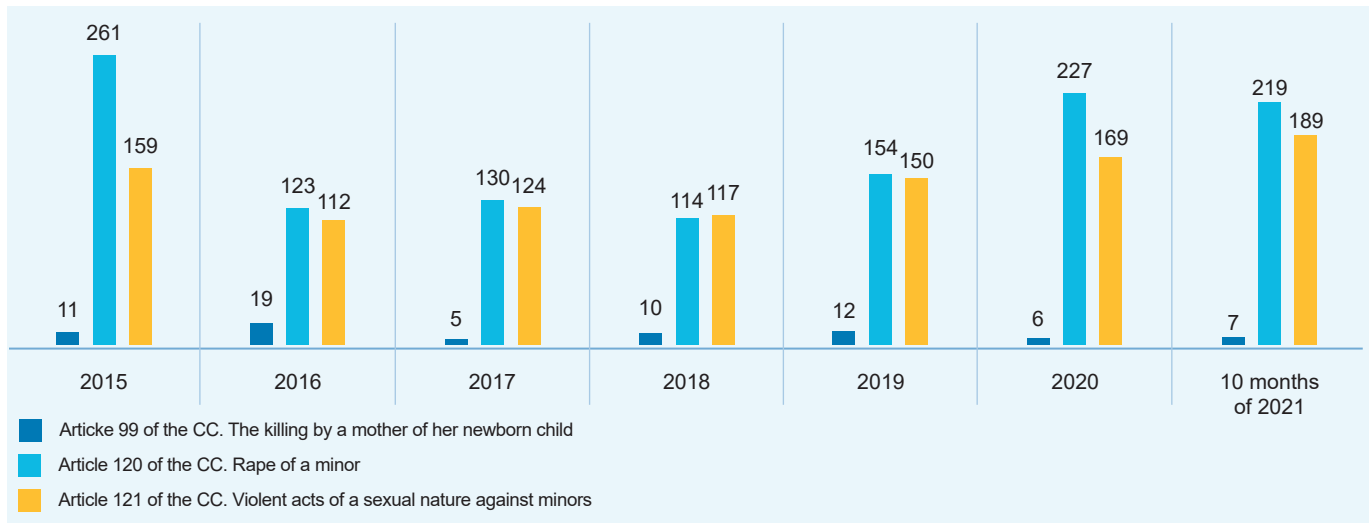
¹⁷³ Borchashvili I.S. Commentary on the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Special part (part 2). - Almaty: Zheti Zhargy, 2015. p.114

Figure 4.3.2. Statistics on criminal offenses related to failure to fulfill duties to raise a minor, improper fulfillment of duties to ensure the safety of life and health of children, leaving a minor in danger for the period from 2015 to 2020 and 10 months of 2021

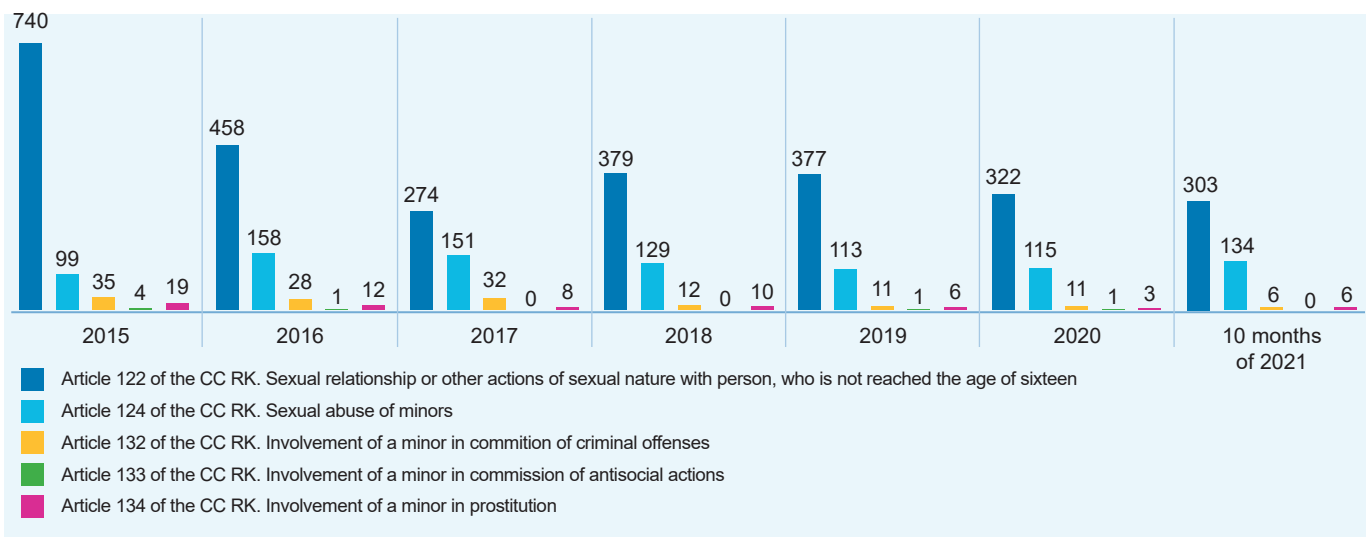
Source: Committee on Legal Statistics and Special Accounts General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan

Figure 4.3.3 Statistics on maternal infanticide, rape of minors, and violent acts of a sexual nature against minors for the period from 2015 to 2020 and 10 months of 2021

Source: Committee on Legal Statistics and Special Accounts General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan

Figure 4.3.4 Statistics on selected criminal offenses against minors for the period from 2015 to 2020 and 10 months of 2021¹⁷⁴

Source: Committee on Legal Statistics and Special Accounts General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan

¹⁷⁴ Source: Committee on Legal Statistics and Special Accounts of the General Prosecutor's Office of the Republic of Kazakhstan

The dynamics and scale of the aforementioned offenses are also a cause for concern. The number of cases of sexual intercourse or other acts of a sexual nature with a person under the age of 16 are counted in hundreds every year: 740 in 2015, 458 in 2016, 274 in 2017, 379 in 2018, 377 in 2019, 322 in 2020 and 303 in 10 months of 2021. The number of cases of corruption of minors did not decrease during last 6 years: 99 in 2015, 158 in 2016, 151 in 2017, 129 in 2018, 113 in 2019, 115 in 2020 and 134 in 10 months of 2021: 35 in 2015, 28 in 2016, 32 in 2017, 12 in 2018, 11 each in 2019 and 2020, and 6 in 10 months of 2021. Statistics on juvenile involvement in prostitution show the following: 19 in 2015, 12 in 2016, 8 in 2017, 10 in 2018, 6 in 2019, 3 in 2020, and 6 in 10 months of 2021. The magnitude of cases involving a minor in antisocial behavior is minimal: 4 in 2015, 1 each in 2016, 2019 and 2020, none in 2017-2018 and 10 months of 2021 (Fig.4.3.4).

The above trends also indicate a crisis not only in the system of child safety in general, but also in the crisis of the institution of the family as the basic unit of society, designed to protect the rights and interests of the child on a daily basis.

In addition to the above, criminal responsibility is also established for other criminal offenses against minors regardless of the kinship of their perpetrators: 1) murder of a person known to be a minor (Part 2 of Article 99 of the Criminal Code) and the murder of a minor (Part 3 of Article 99); 2) inciting a minor to suicide or an attempted suicide through threats, cruel treatment, or systematic humiliation of the dignity of the victim (Part 3 of Article 105); 3) intentional infliction of grave harm to the health of a person known to be a minor (Part 2, Article 106); 4) Intentional infliction of moderate injury to health with respect to a person known to be a minor (Part 2, Article 107); 5) infliction of physical or mental suffering on a minor by systematic drubbings or other violent actions, if this act did not result in severe or moderate damage to health (Part 2, Article 110); 6) coercion to withdraw or illegal removal of organs and tissues of a living person for transplantation or other use, as well as the commission of illegal transactions with regard to organs and tissues of a living person, with regard to a person known to be a minor (Part 2, Article 116); 7) infection of a person known to be a minor with a venereal disease by a person who knew about the presence of this disease (Part 2, Article 117); 8) infecting a person known to be a minor with HIV by a person who knew that he or she had the disease (part 3, Article 118); 9) coercing a person to have sexual intercourse, sodomy, lesbianism or other acts of a sexual nature by blackmail, threatening to destroy, damage or seize property or by using the material or other dependence of the victim against a minor (Part 2, Article 123); 10) kidnapping of a person known to be a minor (Part 2, Article 125); 11) illegal deprivation of liberty of a person known to be a minor not connected with kidnapping (Part 2, Article 126); 12) illegal placement of a person known to be a minor in a psychiatric hospital or unlawful retention therein (Part 2, Article 127) 13) Purchase and sale or other transactions involving a minor, as well as his or her exploitation or recruitment, transportation, transfer, concealment, reception or other acts for the purpose of exploitation (Part 3, Article 135); 14) inducing a person known to be a minor to consume narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues (Part 3, Article 299).

However, given that the commission of these offenses is a qualifying feature of the offenses, located in different parts of the relevant articles, legal statistics for individual parts of the articles are not kept. In this regard, it is not possible to see the picture on the scale and dynamics. It is recommended that the legal statistics authorities improve the system of recording offenses, with the allocation of statistics for each part and qualifying feature of the offenses.

Often children are witnesses of domestic violence. The commission of any criminal offense in the presence of minors has a deleterious effect on the psyche and the normal spiritual and emotional development of the minor. Adult offenders by their example of criminal behavior have a negative educational impact on the teenager, who often, when he is a minor or reaches adulthood, repeats what happened in his presence.

As rightly pointed out by the Human Rights Commissioner in the RK, it is necessary to recognize committing a criminal offence in the presence of minors as a circumstance aggravating responsibility and punishment. For these purposes it is proposed to supplement part 1 of Article 54 of the CC with sub-paragraph 17 of the following content: «committing a criminal offence in the presence of a minor»¹⁷⁵.

All of the above-mentioned administrative and criminal offenses can be conventionally labeled as child abuse.

According to WHO estimates, child abuse causes suffering to children and families and can have long-lasting consequences. Abuse leads to stress, which is associated with impaired early brain development. Extreme stress can impair the development of the nervous and immune systems. Consequently, in adulthood, people who were abused as children are at increased risk for behavioral, physical, and mental health problems, such as: committing or becoming a victim of violence; depression; smoking; obesity; high-risk sexual behavior; unplanned pregnancy; and harmful use of alcohol and drugs.

As a result of these behavioral and mental health consequences, abuse can lead to heart disease, cancer, suicide, and sexually transmitted infections¹⁷⁶.

Under the leadership of WHO, a group of 10 international organizations developed and endorsed an evidence-based technical package called INSPIRE: Seven Strategies to End Violence Against Children. This

¹⁷⁵ Report of the Commissioner for Human Rights in the Republic of Kazakhstan for 2020
<https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>

¹⁷⁶ <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>

package is designed to help countries and communities meet Goal 16.2 of the Sustainable Development Goals, which is to end violence against children. Each letter in INSPIRE refers to one of seven strategies, many of which have demonstrated effectiveness in preventing several different types of violence, as well as positive results in areas such as mental health, education, and crime reduction.

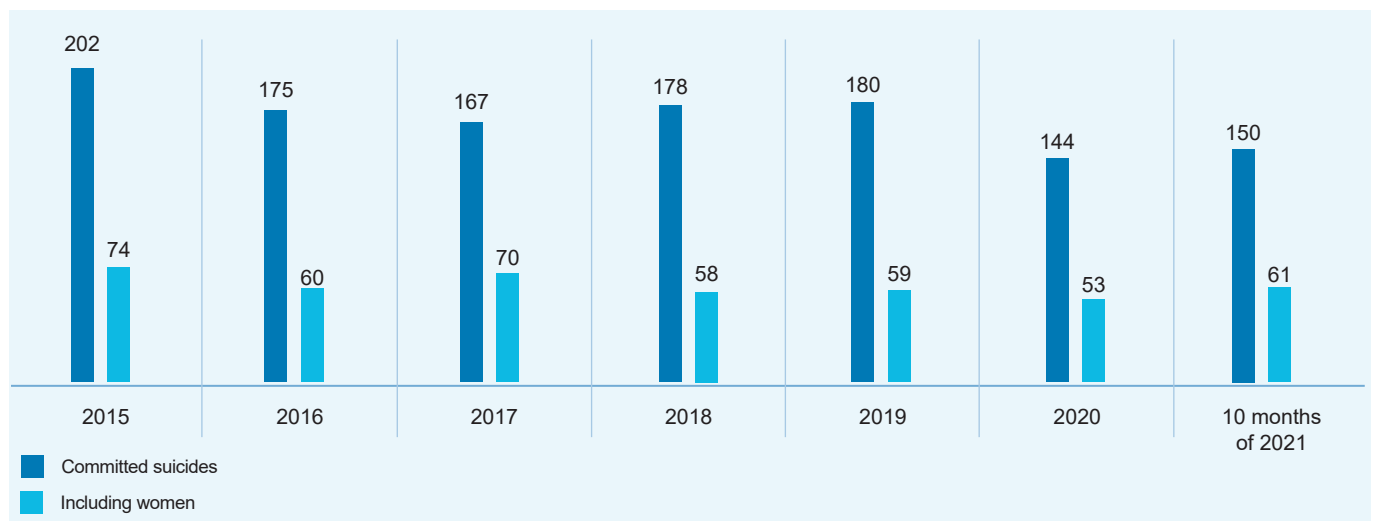
INSPIRE: These are the following seven strategies to eliminate violence against children¹⁷⁷:

- 1) Enacting (Implementation) and enforcing legislation (e.g., prohibiting harsh disciplinary measures and restricting access to alcohol and firearms);
- 2) Changing norms and values (e.g., changing norms that exempt sexual abuse of girls or violent behavior among boys);
- 3) Safe environments (e.g., identifying «hot spots» in neighborhoods in terms of violence and then acting on local causes through problem-oriented policies and other interventions);
- 4) Supporting parents (Parental) and caregivers (e.g., conducting classes for young couples who are first-time parents);
- 5) Increasing incomes (Income) and improving the economic situation (e.g. through microfinance and training on gender equality);
- 6) Response and support (e.g., ensuring that abused children have access to effective emergency medical care and appropriate psychological support);
- 7) Education and life skills (e.g., ensuring school attendance, life and social skills training).

Another serious challenge to children’s interests and a sign of the decline in their protection is the scale and dynamics of suicides among minors.

UNICEF estimates that domestic violence may also be the cause of the high suicide rate in the region¹⁷⁸.

Figure 4.3.5 Statistics on Committed Suicides among Minors for the period from 2015 to 2020 and 10 months of 2021

Source: Committee on Legal Statistics and Special Accounts General Prosecutor’s Office of the Republic of Kazakhstan

Despite some relative decline in the dynamics of suicides (202 from 2015 to 180 in 2019 and 144 in 2020) and attempts (485 from 2015 to 351 in 2019 and 307 in 2020), the number nevertheless runs into the hundreds every year (fig.4.3.5). It is noteworthy that the majority of those who commit suicide are male (boys and adolescents) – about 60-64%, while the majority of those who attempt suicide are female (girls and young women) – about 72-79%. This trend requires more in-depth study in terms of sociology and psychology in the context of domestic violence and the influence of social networks on the psyche of minors.

Certainly, behind the above sometimes-shocking figures there are no less difficult fates of children. Examples of violence against children in family and domestic relations can be obtained from the annual report of the Ombudsman for Children’s Rights of the Republic of Kazakhstan (hereinafter referred to as the Report).

For example, a resident of Aktau told about the unlawful actions of her neighbor in relation to her minor children. On behalf of the Ombudsman for Children’s Rights, a request was made to the city’s guardianship authorities, after which specialists from the education department and a juvenile police inspector isolated the children from their abusive father and placed them in the regional children’s hospital. Later they were picked up against receipt by their own aunt. The guardianship authorities informed the city prosecutor’s office about the revealed case of child abuse with an immediate threat to their lives¹⁷⁹.

¹⁷⁷ <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>

¹⁷⁸ <https://www.unicef.org/eca/ru>

¹⁷⁹ Report on the activities for 2020 of the Commissioner for Children’s Rights in the Republic of Kazakhstan https://bala-ombudsman.kz/wp-content/uploads/2021/02/otchet_upr_2020.pdf

The most vulnerable is the situation in boarding schools for children. According to a report by the Ombudsman for Children's Rights, a vicious system of collusion has developed over many years in both the education and social protection agencies.

This is also evidenced by the egregious case that took place in Ayagoz Special Boarding School (KGU «Ayagoz Children's Center for Special Social Services» of the Department for Coordination of Employment and Social Programs of East Kazakhstan region), presented in the Report.

Many times, there were written appeals from the parents of the pupils complaining of violence in the boarding school, punishments that could be classified as torture, failure to provide the children with clothing, food, shoes, etc. It was then reported that several of the residents claimed they had been sexually abused multiple times in March 2019 – but the case was dismissed. A caregiver who spoke up for his charges and corroborated the information about the sexual abuse of disabled children voluntarily underwent a polygraph test, which unequivocally proved him right. However, no action was taken.

As UNICEF notes, child abandonment and institutionalization are also forms of violence, and children raised in such institutions are considered especially vulnerable¹⁸⁰.

It is also worth noting the results of the study «Family and Demographic Policy» in 2021, in which 66.0% of respondents gave an unequivocally affirmative answer to the question «Do you think there is a problem of child abuse in our society?», 28.3% did not agree that there is a problem of child abuse in Kazakh families, 5.8% found it difficult to answer. Compared to 2020, the indicator of concern about the problem of child abuse in the family increased by 7.8%¹⁸¹.

Taking into account the above, in order to reduce the level of offences against children, to ensure their rights and freedoms, it is necessary to implement the WHO recommendations published in the World Report on the Prevention of Violence against Children for 2020:

- Ensure direct ministerial responsibility for implementing strategies to build norms and values, support parents and caregivers, create a safe environment and improve income and economic status, which are not always clearly linked to existing roles and responsibilities in the sector;
- Ensure that INSPIRE strategies and approaches are included in national policy agendas and build on the capacity built in the economic, education, employment, health and social development sectors to prevent violence by implementing strategies in these sectors to reduce violence risk factors and strengthen related protection mechanisms;
- Prioritize the collection of data on key violence-related indicators as part of regular SDG reporting and use them to set measurable targets in data-driven national action plans;
- Existing national plans of action should be critically reviewed against best practice standards and revised as necessary to ensure greater focus, measurability, accountability, relevance and timeliness
- Conduct representative national surveys, including on violence against children;
- Improve data collection on criminal and administrative offenses against children.

Thus, analysis of the above data indicates the need to revise state policy to ensure child safety and to take specific legislative and law enforcement measures.

1. Institutions of primary and secondary education are the main link in the formation of juvenile's' system of views on the issues of violence. However, in kindergartens and schools there are cases of destructive impact on the child's psyche by the staff through a certain kind of disciplinary measures, which instead of having an educational effect subsequently contribute to raising a generation tolerant of violence, or even more - accepting violence as a way of self-assertion and problem solving. In this regard, it is recommended that the MEO work on methodological support for creating an environment free of all psychological and physical violence and zero tolerance for any manifestation of violence, as well as monitoring data on the situation regarding the use of disciplinary measures against students in educational institutions.

2. The protection of children from all forms of violence and child abuse, including responsibility for cyberbullying, should be strengthened, following the experience of foreign countries. In this regard, it is recommended that the General Prosecutor's Office of Kazakhstan, together with the MIA, consider the issue of introducing criminal liability for psychological harassment of juveniles.

3. Legal statistics clearly show a crisis in the system of child safety. The number of rapes and violent acts of a sexual nature, as well as other criminal offenses against juveniles is increasing. The tendency is that such criminality is related to the excessive trustworthiness of children, their susceptibility to fear to tell about their experiences and unpleasant situations. In this regard, it is recommended that the MISD, together with the MES, conduct an information and educational campaign on a regular basis to teach children and their parents (family members) about self-defense and the use of trust services in order to prevent and prevent the commission of criminal offenses against minors.

¹⁸⁰ <https://www.unicef.org/eca/ru/>

¹⁸¹ Sociological research «Family and demographic policy»/Nur-Sultan: - NJSC «Kazakhstan Institute for Social Development «Ruhani Zhanqyru», 2021 – 101 p.

4. At present, legal statistics show data only on the articles of the Criminal Code and the CAO RK in general, without detailing the elements contained in the parts of the relevant articles. At the same time, many criminal offenses of a general nature contain as a qualifying attribute their commission against a minor. In this regard, the General Prosecutor's Office of the RK is recommended to improve the system of recording offences, with the allocation of statistics for each part and the qualifying sign of offences.

5. Given the negative educational impact on the child's psyche, it is recommended that the General Prosecutor's Office of Kazakhstan together with the Ministry of Internal Affairs of Kazakhstan consider the issue of establishing as an aggravating circumstance of criminal responsibility and punishment for the commission of a criminal offense in the presence of juveniles.

6. The scale and dynamics of suicides among juveniles remains a concern, where the causes of most cases according to the legal statistics are uncertain. In this regard, the MES together with the MISD, is recommended to conduct a study of the causes and circumstances related to suicide among minors, including in terms of sociology and psychology in the context of domestic violence and the impact of social networks on the minors' mental health.

CHAPTER V. PUBLIC PERCEPTION OF THE DOMESTIC VIOLENCE PROBLEM

5.1 PERCEPTION OF DOMESTIC VIOLENCE IN THE PUBLIC CONSCIOUSNESS

The factors of public perception of domestic violence can be divided into external and internal. External factors have a social nature and are formed under the influence of public opinion, internal factors depend on individual characteristics and personal background.

«NORMALIZATION» OF VIOLENCE

External factors of public perception include the stereotypical expectation of seeing the familiar from past experience. Victims of violence often saw scenes of violence in childhood and, even after experiencing physical violence, do not consider it critical. Experts and victims note that there is a «normalization» of violence in families in society.

*«...women who face domestic violence believe that this is normal, they do not discuss this topic, that is, they do not raise it, because it is considered as something absolutely normal»
(UNICEF national consultant, Nur-Sultan).*

*«for us, Kazakhs, it is normal beating your woman is a sign of love»
(psychologist, Consultant of the crisis center, Nur-Sultan).*

*«...yes, I know from my friends, they are also beaten, but they do not apply anywhere, they think that this is normal, that they are loved»
(victim of domestic violence, Shchuchinsk).*

The multifactorial nature of the reason for a woman not to seek help is explained by economic dependence, unresolved housing issues and mentality.

*«...or because they are financially and economically dependent on their partner, on his status, whether this marriage is registered or not, so they do not resort to the help of law enforcement agencies, they do not apply to organizations»
(UNICEF national consultant, Nur-Sultan).*

*«Domestic violence still occurs in the family, it is simply silenced. And this is due to the traditional views of the family, the attitude of the woman's parents and the material condition. For example, if a woman does not have her own apartment and it is difficult to find a job, then, of course, she will not leave her tyrant husband»
(victim of domestic violence, Zhezkazgan).*

*«Many people are silent because of their mentality, shame on you, be patient, and everything will be fine. They are afraid that they have no earnings and money, and that they will perish. They are silent because it is already a habit»
(Consultant of the crisis center, Nur-Sultan).*

The reluctance and unwillingness of victims to speak openly about incidents of violence were attributed by respondents to the mentality and influence of religion.

From the position of society, attitudes are observed in blaming the victim. Respondents note that in the public perception, the woman herself is to blame for the facts of violence, provoking the aggressor.

*«...it's her own fault, she brought pressure, she provoked and so on... in the eyes of society, she is still guilty»
(psychologist, Nur-Sultan).*

*«Our relatives jokingly said that the woman herself was to blame. They justified that he drinks, but in general he is good, that is, he is not always so bad, they do not want their children to grow up without a father, they were afraid of how they would live if they left, because they could not afford it financially»
(victim of domestic violence, Shymkent).*

«...if, for example, a child sees that his mother is constantly beaten in the family, and begins to project on his family in the future»

(an employee of the Ministry of Internal Affairs, Nur-Sultan).

For the most effective combatting against domestic violence, it is important to form intolerance to violence in Kazakh society, to fight the so-called «victim-blaming» - accusing the victim that she herself is to blame for the violence committed against her. The analysis of mass survey data and expert interviews indicates the ambiguity of public perception of the problem of domestic violence in Kazakhstan society. Thus, 86.3% of respondents believe that domestic violence is unacceptable under any circumstances, almost one tenth (9.5%) of respondents believe that it is permissible depending on the situation and 4.2% found it difficult to answer.

In the regional context, Mangystau region and Shymkent are distinguished – 100% of respondents from these regions believe that domestic violence is unacceptable under any circumstances. 98.2% of respondents from Zhambyl region, 98.1% from Kostanay region, 97.9% from Aktobe region, 95% from Karaganda region, 93.8% from Atyrau region, 91.3 from East Kazakhstan region have the same opinion. 23.6% of respondents from Almaty, 20.7% from Turkestan, 18.2% from North Kazakhstan, 16.7% from Akmola, 13.5% from West Kazakhstan regions admit domestic violence, depending on the situation. At the same time, 22.5% of respondents from Kyzylorda region are not sure.

In the context of the regions, there is a significant difference in the opinion of respondents as to who is primarily to blame for domestic violence.

The opinion that the blame for domestic violence lies primarily on the victim prevails in Kostanay oblast (11.3%), Almaty (9.8%), Shymkent (7.8%), East Kazakhstan (6.3%) and Atyrau regions (6.3%).

There are no significant gender differences on this issue: approximately the same number of women (56.1%) and men (56.8%) believe that the blame for violence lies with the one who commits violence. 4.3% of women and 4.9% of men believe that the victim is to blame for the violence. 31.3% of men and 28.9% of women believe that the blame for domestic violence lies with both the aggressor and the victim. At the same time, the proportion of women who focus on the role of the inner circle in provoking violence is slightly higher than men (5.6% and 3.8%, respectively).

The correlation in the context of education is interesting: the lower the level of education, the higher the proportion of those who blame the aggressor for the incident. People with higher education more often than others have the prevailing opinion that both sides are to blame: both the aggressor and the victim. Perhaps this is due to the fact that the higher the education, the lower the tendency to absolutization (table 5.1.1).

Table 5.1.1 Respondents' opinion on who is primarily to blame for domestic violence, in the context of education

Answers	Incomplete secondary	Secondary	Vocational-technical, secondary special	Unfinished higher education	Higher
On someone who commits domestic violence	81,8	61,0	59,2	51,9	50,4
On the victim	4,5	3,5	4,7	5,8	5,0
Both on the aggressor and on the victim	13,6	26,4	29,1	30,8	33,8
On the immediate environment, relatives, friends, neighbors, etc.	0,0	6,1	3,2	5,8	5,5
Not sure	0,0	3,0	3,8	5,8	5,3

According to experts, violence has become the norm in Kazakh society due to the lack of definition of what violence is. This is especially true of psychological violence, which is not identified by the victim as violence as such, but has risks of developing into physical violence.

«Violence is poorly identified in Kazakhstan. People do not understand well that when they are rude, this is also a manifestation of psychological violence. We meet with physical violence quite often since childhood, in adolescence, in adulthood and old age. Violence is not a problem for us, but the norm... In the Kazakh educational system, this (physical violence) is the norm, in the yard you can see how a child is thrown, pushed, and few people interfere... It's normal that mom beats a child for getting a two mark»
(sociologist, Nur-Sultan).

«...even if he slaps and calls, they think that this is such a manner of communication and do not perceive it as violence»

(sociologist, gender specialist, Nur-Sultan).

A separate role in shaping the perception of «violence is the norm» is played by law enforcement officers, who may even push the victim to return to the aggressor.

«...the police themselves say: «Where will you go, I see, you don't have a job, you are sitting with a child, you can return to your parents, you have a married brother there, you will get along with your daughter-in-law and children, maybe you will still be patient, correct your husband?»

(Director of the Center for Family Success Public Foundation).

SUPPORT

A woman is often left alone with her problem, without support from even her relatives. Their position is also justified by the mentality and shame in the eyes of the environment. Thus, parents prioritize public opinion, not the life and happiness of their child.

«One of my relatives was drinking heavily, they divorced his wife because her family supported her. If a woman's parents do not support her in this, then she stays on»

(victim of domestic violence, Shymkent).

«a woman is often left alone with this problem, because when she gets married and, let's say, something doesn't work out in her family, her parents don't take her back, that is, she has nowhere to go, because once she got married and went to another family, it's a shame for the parents of this woman»

(UNICEF national consultant, Nur-Sultan).

«That is, for parents (residents of Kyzylorda), whose daughter returned to them, for them not being ashamed, ashamed by their relatives is much more important and heavier than the fate of their child, their grandson.

(Victim of domestic violence, Kyzylorda).

For some victims, the influence of public opinion significantly exceeds the instincts of self-preservation: victims are ready to endure violence and live with the aggressor, even at the cost of their lives.

«...my mother lived under the motto «death is better than divorce»

(psychologist, Nur-Sultan).

Nevertheless, in the case of applying for support, one of the victims of domestic violence noted that she received help and sympathy only from women.

Although the victim's immediate environment may be aware of cases of violence, but do not take any action..

«... after that, society begins to write and talk, and where they were before, they saw and knew everything, even the same relatives write in the comments «yes, yes, he beat her constantly»

(Consultant of the crisis center, Nur-Sultan).

«...next to the aggressor may be his brother, friend or acquaintance who sees everything and does not interfere»

(Consultant of the crisis center, Nur-Sultan).

UP-BRINGING

Up-bringing plays an important role in the formation of attitudes towards the «normalization» of domestic violence. The initial definition of a woman below a man, the cultivation of the values of obedience and tranquility, submission and inferiority of a woman without a man, as well as the devaluation of emotions in the case of violence – these factors create the basis for domestic violence.

«Girls are told, «you have to be obedient and calm». Initially, we instill a sense of inferiority and subordination. In the hierarchy system of our society, girls are «below the baseboard». Father, brother, uncle are more important than you, then you meet a husband – the head of the family. It's okay that her

husband beats her once a week, she has to endure and be so-and-so. Often victims of violence think that if she does not return, it will be even worse, that is, he will search, steal children, catch somewhere, so it is easier to endure all this behind the doors of the house when no one sees and is not ashamed»
(sociologist, Nur-Sultan).

«It seems to women that she is protected if she has a husband, albeit a bad one. And divorce for them is the end of the world»

(Consultant of the crisis center, Nur-Sultan).

Experts consider parenting methods based on physical violence in childhood to be one of the reasons for tolerance to violence: slaps, whacks, pushes, pinches, etc.

«...a woman cannot complain about her husband, because she takes out the trash from the hut, a woman brings up a child with slaps, because the same thing was done to her in the family, it was normal»

(UNICEF national consultant, Nur-Sultan).

Systematic and long-term violence is not a reason for women to seek help. Victims gradually get used to such treatment, and only when communicating with other people, psychologists in crisis centers begin to assess their situation and strive to correct it.

«...women subjected to violence for many years, they talked about the fact that he found out that it is wrong, they lived and thought he raises his hand at her, it's normal, respectively, after talking with other people after some time, they gradually started to think about what could be here in a family situation that something is wrong, maybe you need something to fix it...»

(psychologist, Nur-Sultan).

INFORMING

Experts admit that there have always been facts of domestic violence, but thanks to the publication of individual activists on social networks, they have received public publicity. Articulation of the problem allows us to introduce attitudes to reduce violence as a norm in society.

«The DV has always existed, it was just kept silent before. Now in the age of information technology, people are learning, bloggers, activists are covering where to contact»

(Consultant of the crisis center, Nur-Sultan).

«...when they started talking about violence, it caused such a resonance, the first cases of protection of women victims of violence began, now it is no longer a tabulated topic, now at least the media, activists, have the right to vote and they talk about it, and thanks to what they say, they are heard by the state, the authorities, the state begins to react, this is very good»

(UN consultant on the DV, Nur-Sultan).

The role of mass media and social networks in the transmission of values, behaviors and attitudes is significant. Experts are concerned about the lack of social responsibility of public figures and bloggers broadcasting on national channels and having a large number of subscribers.

«...we need to work very closely with national television, that's the trouble, Kazakhstan channel, I won't say the names that say it's okay to be a second wife, it's okay to endure, the main thing is that it brings money, that's all we need to work with, you know, we don't have regulated, there are people, they don't listen to the minister, but are subscribed to bloggers, they broadcast everything, they have no social responsibility to their subscribers... that everything Kazakh is traditional and everything is bad»

(UN Consultant on the Security Council, Nur-Sultan).

Thus, there is no unambiguous position on domestic violence in society, there is practically no social intolerance to this phenomenon, victim-blaming (justification of the aggressor and victim blaming) takes place. This is influenced by a complex of internal and external factors, which often contribute to the fact that even the victim herself begins to believe that she herself is to blame for the violence committed against her.

5.2 REPRESENTATION OF FAMILY VIOLENCE IN MASS MEDIA AND SOCIAL MEDIA

As already noted in the previous sections of the report (see, for example, 1.3 Types and signs of domestic violence), domestic violence has been out of public attention for a long time. Globally, the situation has begun to change over the last 30-50 years, when it became customary to talk about violence. Kazakhstan is moving in this direction with a certain delay, since increased public attention to the problem of domestic violence has appeared only in recent years. The growing attention to this problem can be observed both in media scandals with celebrities, and in the stories of ordinary people who, unfortunately, have become notorious. At the same time, public attention to the problem has been increasing significantly over the past couple of years. For example, «The Wife is a film about domestic violence in Kazakhstan» was watched on youtube by more than half a million people¹⁸². This is far from the only film about violence in Kazakhstan. In 2020, an almost hour-long film about domestic violence «Run» and a film from Khabar NEWS were also presented on Youtube.

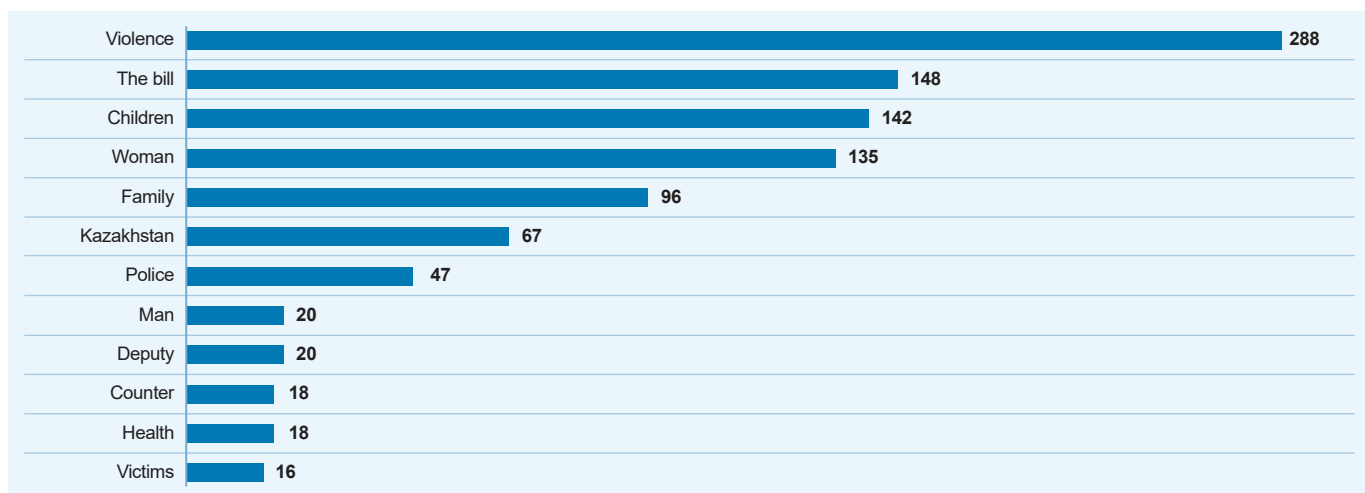
In addition to documentaries, there is an increase in the number of materials about domestic violence on information sites and social networks¹⁸³. At the same time, we should immediately note that there is no sufficient reason to assert that the growth of attention is associated with the growth of the scale of the problem. The statistics indicate rather a slight reduction in its scale in recent years (see section 4.1.1, as well as the subsequent discussion in this section). Thus, in recent years, it has become customary to talk about family and domestic violence, the topic has become relevant and socially significant. In this regard, questions arise, what and how it is customary to talk about it? What are the features of the development of this discussion?

For this reason, a more detailed analysis of the representation of family violence in the media and social media is needed to better understand how the public discussion about domestic violence in Kazakhstan has transformed. For these purposes, a wide array of publications on domestic violence published in Kazakhstan media was analyzed.

Based on the materials of the sites <https://tengrinews.kz/>, <https://365info.kz/> and <https://vlast.kz/> articles have been collected for the last 2 years under the relevant headings: family violence, domestic violence. Then, in the R software environment, a machine analysis of the text was performed using the Quanteda application. During the analysis, the frequency of use of various words, the coincidence of words were measured, the coefficient of lexical diversity was calculated.

The results (Figure 5.2.1) showed the following frequency of occurrence of words in the text (Pic. 5.2.1). The most popular word was «violence» and its derivatives. In total, this word was found in the analyzed texts about 300 times. Given that the texts were taken from the heading domestic violence (or family violence), a high frequency of the word «violence» was expected. The second most popular were the words «law» and «bill». This is primarily due to the active public discussion about the draft law «On countering domestic violence». It should also be noted that the relatively frequent appearance of the term «deputy» is also associated with the discussion of the bill on the pages of the media.

Figure 5.2.1. The frequency of mentioning terms when discussing domestic violence.

¹⁸² Link to the video: <https://www.youtube.com/watch?v=NrpCts9jyNs>. It is also important to note the following: half a million views may not seem like much, since we know videos on the service that receive tens of millions of views, but everything needs to be taken into account. This is Kazakhstani content aimed at Kazakhstani audience, which is not so numerous (several million people); this is not a minute-long entertainment video, but almost an hour-long film on a topic that is quite difficult to perceive. The film really enjoyed a lot of attention, which is also evidenced by more than seven thousand comments under the video.

¹⁸³ The appearance of social problems on the agenda is a kind of «free microphone»: the problem may exist for a long time, but it does not receive information publicity. So, everyone who has access to the «microphone» (media owners, popular bloggers, famous journalists, celebrities, etc.) does not want or cannot, for various reasons, be the first to talk about this problem. However, as soon as the first one is found, the information blockade disappears, everyone who has access to the microphone starts talking about the problem. Such a turning point in the case of domestic violence in Kazakhstan's realities was the dramatic events with Bayan Yessentayeva. After that, the number of messages related to the problems of domestic violence in the information field has increased significantly.

If we take another time period for consideration, then the frequency of the appearance of this word in discussions about domestic violence will decrease significantly. This is followed by a group of terms closely related to the concept of family. This is of course the family itself, as well as children and a woman.

Next in frequency of occurrence are representatives of law enforcement agencies. It should be noted that the frequency of their occurrence is relatively low. Thus, the frequency of occurrence of the word «police» in texts is more than six times less than the word «violence». Unfortunately, it is extremely rare for terms related to anti-violence measures to appear in texts. For example, the word «counteraction» is 16 times less common than the word «violence». Moreover, it often appears only in texts devoted to the discussion of the bill.

Finally, during the analysis, the lexical diversity coefficient was measured, the average of which is 0.49 (one indicates maximum linguistic diversity; zero, on the contrary, indicates its complete absence), which indicates a low degree of diversity in the text. This indicates both a relatively limited vocabulary that is used when discussing the topic, but is also indirect evidence of one-sidedness when discussing the problem of domestic violence (that is, in the case of different texts, we have approximately the same narrative using a similar dictionary).

It is necessary to pay attention to which manifestations of domestic violence are widely covered in the media and social networks. First of all, this is violence against women and children. For example, on the website <https://365info.kz/> most of the materials on the topic «domestic violence» focuses on the aggression of men towards women. Of the 55 materials on this topic, more than 60% describe cases of aggression by men towards women. Far from all articles fix attention specifically on male aggression towards wives, however, as illustrations of family violence, in the vast majority of cases, it is examples of aggression on the part of a husband or an intimate male partner that are used.

In the case of violence against children, the distribution of aggressors by gender looks different. If, for example, you turn to the materials again <https://365info.kz/> on the topic of «child abuse», in more than half of the materials, a woman (mother or stepmother) appears as the aggressor. There are very few materials focusing on violence between siblings or violence directed from children to parents.

Publications often cite shocking examples of domestic violence, often ending in tragedy. On the websites of information publications and on social media, it is not difficult to find stories about brutal beatings, knife attacks, arson, etc. In general, the presentation of the material resembles a criminal chronicle (which, however, it is).

Much less material is related to the coverage of the problems of mental violence. Although the latter form is much more widespread than physical violence, but it is clearly not as widely represented when covering the problem in the media¹⁸⁴. Most likely, the reason for the shift lies in the desire of journalists to use shocking content to attract attention. Indeed, stories about cases of physical violence have more impact on the audience. It finds a much greater emotional response in people. In general, materials on this topic appeal primarily to the emotional side. However, it should be understood that the active presentation of violence has a contradictory effect. On the one hand, especially at the initial stages, such a presentation of violence causes severe rejection. However, as such materials grow in the information space, the normalization effect begins to develop. As more and more materials are presented, despite the rejection and condemnation of violence, it gradually begins to be perceived as something normal (albeit negative, but a normal phenomenon). The manifestations of this can be observed by comments expressing the fatigue of the audience. Moreover, the process of normalization is intensifying as information about domestic violence begins to be broadcast by various information channels, not just information and news. For example, the coverage of domestic violence in the cultural sphere may take such forms that will normalize these practices. Some of these practices are met with resistance from activists fighting domestic violence, for example, the case of Fariza Ospan is of interest, who drew attention to the problem of the presentation of domestic violence in the cultural field back in 2019¹⁸⁵. The case of one of the episodes of the TV series «Not a series» is indicative, in which a teacher tries to justify her husband who hit her.

Public activists tried to get explanations, and then turned to law enforcement agencies with a request to check the release for the presence of elements promoting violence. Thus, the active retransmission of domestic violence in the information field can have a rather contradictory effect.

For more effective dissemination of information about domestic violence in the media, it is important to know from which sources of information Kazakhstanis most often learn about this problem and use these sources as the main channels of information transmission. Therefore, as part of the study, respondents were asked the question: «From which sources do you most often learn about domestic violence?» the majority of respondents chose the answer options «Internet and social networks» (70.2%) and «television» (62.8%) (table 5.2.1).

Since social networks and the Internet are the primary source of information about domestic violence, respondents were asked from which social networks and messengers they receive information about this problem. Instagram Facebook (21.5%) and Whatsapp messenger (36.1%) are the main sources of information about domestic violence from social networks Instagram (63.8%) and Whatsapp messenger (36.1%) (table 5.2.2.).

¹⁸⁴ Of course there are exceptions, for example, K. Kovyazina Domesticated violence. November 27, 2019. <https://vlast.kz/avtory/36193-odomasnennoe-nasilie.html>. This article discusses in detail various forms of domestic violence.

¹⁸⁵ «A woman who has not been beaten by her husband is not a woman» violence against women is now also broadcast from the stage of theaters. <https://stan.kz/kuyeuinen-tayak-zhemegen-ayel---ayel-emes-otandik-arnal-325194>

Table 5.2.1 «From which sources do you most often learn about domestic violence?»

Sources of information about domestic violence	% by column
Television	62,8
Newspapers and magazines	12,1
Radio	3,9
Internet and social networks	70,2
Friends, acquaintances	29,5
I do not receive such information	5,4
Not sure	0,7

Table 5.2.2 «From which social networks and messengers do you most often receive information about domestic violence?»

social networks and messengers	% by column
Facebook	21,5
VK	7,6
Instagram	63,8
TikTok	6,8
Whatsapp	36,1
Telegram	9,6
Mail.ru	2,1
Twitter	0,9
Odnoklassniki	7,0
YouTube	1,4
I do not use social networks and messengers, have no acces to Internet	5,6
Not sure	9,7

According to the survey results, the share of respondents receiving information about domestic violence from social networks and the Internet is 18.5% higher. Nevertheless, the share of information received through television in the city is also quite large (table 5.2.3). Therefore, when covering the problem of violence in urban and rural areas, emphasis should be placed on the Internet and social networks and television.

Instagram Facebook (68.8% in urban areas and 56.1% in rural areas), Facebook (21.2% in urban areas and 22.0% in rural areas) and Whatsapp messenger (38% in urban areas and 33.3% in rural areas) are the most popular sources of information about domestic violence in both urban and rural areas (table 5.2.4).

Table 5.2.3 From which sources do you most often learn about domestic violence? (in terms of a city/village), in %

Type of locality	Type of locality	
	Urban	Rural
Television	65,6	58,5
Newspapers and magazines	12,5	11,6
Radio	3,8	4,0
Internet and social networks	77,5	59,0
Friends, acquaintances	28,5	31,2
I do not receive such information	3,8	7,8
Not sure	0,7	0,8

Table 5.2.4 From which social networks and messengers do you most often receive information about domestic violence? (in terms of a city/village)

	Urban area	Rural locality
Facebook	21,2	22,0
VK	6,7	9,1
Instagram	68,8	56,1
TikTok	7,0	6,6
Whatsapp	38,0	33,3
Telegram	10,5	8,3
Mail.ru	2,0	2,3
Twitter	1,0	0,8
Odnoklassniki	6,5	7,8
YouTube	1,8	0,8
I do not use social networks and messengers, have no acces to Internet	6,0	5,1
Not sure	6,8	14,1

It is also important to pay attention to the specifics of the presentation of the material, the use of various arguments and proofs. Often, the presentation of the material is limited to what is called anecdotal evidence in statistics (or the presentation of one story, on the basis of which the impression is formed that this is a general trend). Despite some exceptions¹⁸⁶, when submitting the material, there is clearly a lack of analytics based on broader data (rather than single examples) and work with statistics, there is a lack of theoretical understanding/explanation of the causes of violence. All this does not allow us to move beyond the emotional perception of the content and to understand the causes of domestic violence more deeply.

When analytical data appears in the materials, the lack of reliable fact checking mechanisms quickly becomes noticeable. The most striking example of this is the widespread case of 400 women who die annually from domestic violence. This statement is easy to find, both on information sites and on social networks: «there are about 400 women in Kazakhstan every year (and this is only according to official data!) they die from domestic violence», «according to the NGO Union of Crisis Centers in Kazakhstan, about 400 women die from domestic violence in the country every year», «as a result of domestic violence in our country, about 400 women die annually, and domestic violence is present in every eighth family»,

¹⁸⁶ Mikhailidi, Ye., Zhartieva, A., Kurmangazinova, N. Victorious violence. February 22, 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>

«In Kazakhstan, more than 400 women die from domestic violence every year», etc. Moreover, it is important to note the following feature: this figure is replicated from year to year, you can find a reference to 400 dead in materials dating from 2018, 2019, 2020 and 2021. However, when working with data, it is difficult to find actual confirmation of this statement. It seems that the situation remains unchanged from year to year. Official data on legal statistics do not show anything like this (Figure 5.2.1). As can be seen, in none of the years did the proportion of victims among women under article 99 «Murder» reach the mark of 400 people (and in this case, not only victims of domestic violence were killed). For example, the last 3-4 years, when information about 400 women who die from family violence annually was most widely broadcast, show different results. So, in 2018, 823 murders were recorded, 223 of those killed were women (probably not all of them were killed due to family violence; in 2019, 747 murders were recorded, 164 of them were women, in 2020, 632 murders were recorded, 134 of those killed were women.

Probably, this figure spread through information portals and social networks after the statement in 2016 by Prosecutor General Zhakip Assanov about 316 suicides among women¹⁸⁷. And here there are certain doubts. So, in 2015, indeed 363 women were victims under the article «driving to suicide». However, it should be understood that it was a very difficult year for Kazakhstan in socio-economic terms. The number of cases under the article «driving to suicide» in 2015 was significantly higher compared to previous and previous years. So, this indicator is 70% higher than the average if we take the period 2015-2020, and more than twice as high if calculated by decade. Therefore, there is every reason to assert that in 2015, domestic violence is not the main cause of suicide among women. Moreover, statistics show a decrease in the proportion of women among suicides in recent years. Thus, familiarity with official statistical data raises questions about the reliability of the statement about 400 women who die annually from domestic violence (table 5.2.5)¹⁸⁸.

Table 5.2.5 The proportion of women among the victims under the article «Driving to suicide» in the period 2012-2020

Year	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
%	0,42	0,42	0,3	0,38	0,34	0,36	0,28	0,23	0,21

This example shows how publications in the media and posts on social networks clearly lack expert evaluation, and it is academic expertise. The consequence of the lack of scientific opinion in the discussion is precisely the presence of a number of dubious or, at least, unconfirmed data.

At the same time, in the global perspective, the change in attitudes towards domestic violence was associated not only with an increase in public attention, but also with a noticeable increase in interest from the academic community. So, today it is not difficult to find many specialized academic journals devoted exclusively to domestic violence. And often not even violence in general, but only certain types and/or aspects of family violence. Usually publications focus, for example, exclusively on intimate partner violence, or on child abuse, sexual violence, or abuse of the elderly. We can see this even by the names of magazines: Child Maltreatment; Child Abuse & Neglect: The International Journal; Violence Against Women; Partner Abuse; Journal of Elder Abuse & Neglect; Journal of Intimate Violence; Journal of Family Violence; Violence and Victims. Other publications also publish works on literally any aspects of domestic violence, but each of them often specializes in one aspect of family violence. Most of the magazines on the list appeared in the 1980s and 1990s. In the above-mentioned journals there are articles on the topic of domestic violence published in 2020-2021, but only the first articles mentioning this problem are recorded in the table, in order to show the beginning of scientific interest in the phenomenon of domestic violence. Unfortunately, Kazakhstan discussion on domestic violence seriously lacks a scientific view. So, for example, there are only 3 articles in the designated list of journals, where there are scientists from Kazakhstan among the co-authors. At the same time, only one work was written on the basis of Kazakhstan data.

Of course, the lack of academic expertise is not a problem exclusively in the sphere of domestic violence. This problem is faced by various spheres of public life, and this is a consequence of the low level of development of social sciences in general. The lack of expertise leads not only to factual inaccuracies, but, more importantly, to the absence of a serious discussion about the causes and ways to solve the problem.

The general tone of the materials is negative, which, in principle, was quite expected, given the subject matter. One could hardly expect a predominance of positive materials when it comes to domestic violence. However, it is important to note that part of the criticism is directed at the State. This is primarily due to legislative initiatives. So, over the past year there has been a lot of controversy regarding the draft law «On countering domestic violence». In particular, various groups of Kazakhstani activists collected signatures for a petition against this bill¹⁸⁹. This fact was actively discussed in the media.

Another area of criticism of the state is the translation of the articles «Intentional infliction of minor harm to health» and «Beatings» from the Criminal Code to the Administrative Code, which occurred in 2017, the most

¹⁸⁷ Dzhaililova, A. In Kazakhstan, 316 women committed suicide in 2016. June 28, 2016.

<https://365info.kz/2016/06/v-kazahstane-316-zhenshin-pokonchili-s-soboj-v-2016-godu>

¹⁸⁸ Of course, a traditional objection could be made here, noting that statistics are inaccurate and not everything is fixed. As an argument, we can note the fact that approximately 60% of cases in the field of domestic violence are terminated by reconciliation of the parties (60%, by the way, is another, actively roaming from material to material, from year to year, a figure that is probably also not reliable). However, we are talking about murders and it is difficult to achieve reconciliation of the parties here, to silence the problem and not give the case a go.

¹⁸⁹ The petition was quite popular and at the moment managed to collect more than 60 thousand signatures.

used for the investigation of domestic violence¹⁹⁰. This decision has been questioned, and most publications present only a critical view without an alternative point of view¹⁹¹. To sum up the main argument of critics, the punishment is not too harsh, they will not frighten anyone and, as a result, there will be an increase in domestic violence. This logical chain is usually accompanied by one or more stories with horrific episodes of domestic violence. However, how are these episodes related to changes in legislation? Did the aggressors presented in the examples become such after learning about the relaxation in the legislation? Or do the authors, presenting the terrible details of the crimes, want to show that they were followed by a light punishment (we do not see this, since the examples end with the description of the crime or only part of it)? By and large, the examples in these materials do not carry any significant semantic load except for the emotional impact on the reader. Ideally, at least one of the papers should have shown that the change in legislation led to an increase in domestic violence. To do this, within the framework of this work, it was necessary to refute at least two alternative explanations: (1) a change in legislation led to an increase in the effectiveness of law enforcement agencies and, as a result, greater detection of crimes; (2) a change in legislation and the dynamics of the number of offenses committed in the family and household sphere are not related to each other (for example, the number of detected crimes increased due to increased public attention to the problem, which acted as an additional incentive to the work of law enforcement agencies). However, among the published materials, we do not find works that have managed to demonstrate a causal relationship, proving the inconsistency of alternative explanations. This is rather not a problem of journalists (they are not required to be able to use specialized statistical methods of data analysis), but rather a consequence of the lack of analytics in this area. If such studies were available in the form of publications in academic journals (even foreign ones), they would most likely be reflected in the articles of journalists.

As the results of cross-country comparisons show, despite the fact that Kazakhstan has relatively high rates of intolerance to domestic violence, they are still far from advanced countries in this direction. In this regard, it is necessary to improve these indicators to the level of the leading countries. As an indicator of success (or achievement of a goal), we can take, for example, the indicators of the next round of the world values survey, which is held every 5-7 years. The advantage of such an assessment, first of all, is that it is absolutely independent. For success in this direction, it is necessary to coordinate the efforts of various state bodies and public structures, and work should be carried out in several directions.

First of all, it is information and explanatory work on the formation of zero tolerance to domestic violence. Primarily, this is work in information and educational areas related to the formation of a stable rejection of domestic violence. Another important area is analytical work to assess the effectiveness of measures to counteract domestic violence. For example, an assessment of how effective the work of law enforcement agencies in this area is. For example, Kazakhstani public figures often note the complete ineffectiveness of monetary fines in the form of punishment for domestic violence. The logic is simple: the fine falls on the family and it turns out that it is paid not only by the aggressor, but also by the victim of violence. However, an accurate assessment requires a comprehensive and independent mechanism for evaluating effectiveness (ideally conducted independently of law enforcement agencies). The situation is similar with most other issues, for example, in order to understand the optimal number of necessary crisis centers, a comprehensive independent assessment of the scale of the problem is also necessary (ideally even several independent assessments), which is not currently available.

The analysis of the media revealed several problematic issues related to the public discussion about domestic violence. The first and main problem is that most of the materials on domestic violence presented in the media are descriptive in nature, often presenting details that are more suitable for the criminal chronicle. There is a clear shortage of serious discussion on finding causes and counteraction measures.

The next problem, partly related to the previous one, but being a more special case, relates to the issue of fact-checking.

We recommend that representatives of the BNS of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan and the CLSSA of the Republic of Kazakhstan conduct trainings or training seminars for journalists (and, probably, public activists) to search for statistical data and work with them.

Since public discussion of the problems of domestic violence is characterized by a clear lack of academic expertise, it is necessary to take measures to stimulate its development. There are several possibilities here.

First, open access to existing databases. At the same time, it is not even necessary to make the latest data publicly available if there are certain technical or even legislative restrictions. For example, it is possible to open access to the initial (de-aggregated) data of a sample survey on violence against women conducted

¹⁹⁰ See, for example, Mikhailidi, Ye., Zhartieva, A., Kurmangazinova, N. Victorious violence. February 22, 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>; Kim, V., Williamson, H. Domestic violence in Kazakhstan: a lot of words, little action. December 3, 2019. <https://vlast.kz/avtory/36253-domasnee-nasilie-v-kazahstane-mnogo-slov-malo-dela.html>.

¹⁹¹ As an exception, the following article can be indicated, in which, despite the general critical bias, various points of view on changes in legislation are presented: Korosteleva, Yu., Levina, M. Beats and will beat. February 14, 2020. <https://vlast.kz/obsshestvo/37127-bet-i-budet-bit.html>.

(then still) by the Statistics Committee in 2017. Why is access even to relatively old data important? The fact is that good academic researchers focus not on discussing the phenomenon, but on the causes of its occurrence. Cause-and-effect relationships are a fairly stable thing, a causal mechanism once identified can function for a decade or more. In this regard, the 2017 data is not outdated.

Secondly, to stimulate academic research in this area, you can try to do this through existing mechanisms of grant financing of scientific projects, and through orders of special, one-time research. Third, it is important to stimulate the publication activity of Kazakhstani researchers in key specialized journals on the problems of domestic violence. The rigorous review process will allow Kazakhstan scientists to qualitatively improve their understanding of the causes and counteraction measures, which will then have a positive impact on the public discussion about the problems of domestic violence in the media.

CONCLUSIONS

The problem of domestic violence is undoubtedly one of the most important on the agenda. A large group of other problems generates this problem and it is necessary to apply a comprehensive solution. Based on the above, it is needed highlighting the following conclusions:

1. In recent years, a lot of sensational cases of domestic violence spreading in the media, including cases of violent acts against young children, have given rise to putting this problem on the agenda.

2. Ill-conceived and ineffective legislation in this area plays an important role in the growing problem of domestic violence. For this reason, many aggressors remain virtually unpunished despite the fact that their victims have suffered grievous harm. Kazakh society violently condemns the existing system of punishments in the field of domestic violence, which once again proves the need to revise legislation and penalties for committing any violent acts.

3. There are various factors that are the causes of the manifestation of domestic violence: alcohol, drug addiction, psychological problems, low standard of living, unemployment, etc. The aggressor could also have been subjected to violence in childhood, as a result of which a wrong interpretation about family relations developed in his mind.

4. Gender inequality is one of the root causes of family violence. Gender stereotypes that have developed over decades interpret a person's behavior depending on gender. At the same time, in traditionally patriarchal societies, deviations from gender stereotypes are condemned, which leads to unequal treatment of a person and often to the manifestation of violent actions.

5. According to respondents, the main causes of domestic violence are: socio-economic problems, unemployment, bad habits, alcoholism, drug addiction, gambling addiction, as well as an example of violence, moral, psychological, physical in the family.

6. The reasons for the ongoing violence in the families of familiar respondents, according to the survey results, are: the lack of seeking help due to fear of the rapist, the victim's material dependence on the aggressor, the lack of support for the victim from the environment.

7. The legislation on domestic violence in foreign countries includes a wide range of subjects (areas of application of the law), which include not only family members, but also other relatives and persons living together with the victim, guardians and trustees.

8. The analysis of international experience has revealed a number of successful practices in domestic violence prevention, as well as assistance to victims of domestic violence. However, the greatest effect can be achieved only with the comprehensive application of all practices, namely, effective legislation in the field of domestic violence with adequate and unavoidable punishment for domestic aggressors; conducting of trainings for law enforcement officers, prosecutors and judicial authorities on the investigation of cases of domestic violence; flexible conditions for the application of protective orders / protective orders and judicial special conditions; timely comprehensive qualified and free assistance to victims of domestic violence.

9. The impact of measures of response coronavirus pandemic in 2020, particularly the introduction of an emergency situation in the country and a lockdown that led to the self-isolation of citizens, influenced the increase in cases of domestic violence in Kazakhstan.

10. Data from in-depth interviews with victims of violence indicate that a woman is often subjected to violence after marrying the aggressor. At the same time, the reasons are jealousy and misunderstandings between spouses, as well as mentality and impunity. It should be noted that many victims blame themselves for the violence that happened, often many of them return to their aggressor after a while.

11. Domestic violence should be considered not only against women and children, but also against other family members. As the results of the sociological survey of the KIOR «Rukhani Zhanjyru» showed, abuse in the family often occurs against women and children – 72.3% and 57.2%, respectively, against the elderly – 24.7%, against people with disabilities – 15%, against men – 13.8%. 7% of respondents believe that such a problem does not exist in Kazakhstan.

12. Gender inequality is one of the root causes of domestic violence. Gender stereotypes lead to unequal treatment of a person and often to the manifestation of violent actions. There are no official statistics on offenses in the domestic violence by the age of victims of violence over 18 years old, by the presence of health restrictions and other serious diseases in the victims.

13. The results of the sociological study of the KIOR «Rukhani Zhanjyru» showed that respondents more often learn information about the facts of family violence from the Internet and social networks - 70.2%, television - 62.8% and from friends and acquaintances – 29.5%.

14. Instagram Facebook and Whatsapp are popular social sources of information about domestic violence. The leader is Instagram – 63.8%, the least information is received from Twitter – 0.9%.

15. Media analysis revealed the following problem: most of the materials on the domestic violence presented in the media are descriptive, often presenting details that are more like a criminal chronicle, which does not allow to find out the reasons and countermeasures. Another problem is the lack of academic expertise and analytical base of the information provided.

16. Domestic violence leads to serious consequences – the victim is physically and psychologically harmed, sometimes irreparably. Children who witness family violence develop a certain worldview and attitude to such a family

scenario – many, becoming adults, show aggression in their families, since they did not see another relationship in childhood.

17. In order to eliminate the root causes and reduce cases of violence, it is necessary to consider problem families point-by-point in order to effectively identify ways to combat this problem. The traditionally patriarchal Kazakh mentality no longer fits the form of the modern framework of the worldview, therefore it is more effective to consider the problem and find a solution based on today's realities.

18. Criminalization of domestic violence is typical for all the States considered. At the same time, domestic violence has been established as an aggravating circumstance in a number of countries. Criminal prosecution of persons who have committed acts of domestic violence, in most of the reviewed States, is carried out by way of public prosecution, i.e. not requiring the mandatory presence of the victim's statement to initiate criminal proceedings.

19. The analysis of special social services (social and household; socio-medical; socio-psychological; socio-pedagogical; socio-labor; socio-cultural; socio-economic; socio-legal) point to speak about their wide range, coverage of various areas of assistance to victims of domestic violence, assistance in early psychological rehabilitation, motivation for further development and social adaptation of the victim of violence.

20. At the same time, despite the prescribed procedure for obtaining services, practice shows the following problems in the mechanism of assistance to victims of violence:

- the problem of identification in the status of the victim, when a woman must prove violence against herself;
- the lack of the possibility of being in the organization of temporary stay and residence together with adult children who are dependent on parents for objective reasons and who have witnessed violence. Being witnesses of violence, they also get psychological trauma and need psycho-correctional work;
- lack of information about special social services, especially in rural areas;
- legal gaps that complicate or limit the possibilities of providing special social services.

21. It is important to note that the activities of all subjects of the domestic violence prevention system consist of a combination of economic, political, ideological, cultural, educational, legal and other measures that affect indirectly, through the solution of general social tasks, such as improving the welfare of society, the level of legal awareness and legal culture of the population of the country, the revival of family values and the cult of family institution.

The effectiveness of the activities of prevention subjects depends on a combination of a number of factors, including the interaction of subjects and their intersectoral coordination. The existing range of forms of interaction provides: the exchange of information between all subjects of prevention, which allows to identify specific actions to assist victims of violence; a scientific component in preventive activities; legal and awareness-raising work in the field of prevention of domestic violence and the elimination of all forms of discrimination against women.

At the same time, there is a problem of the lack of organized interdepartmental interaction of subjects of prevention of domestic violence. As practice shows, interaction is limited to the exchange of reporting and analytical information and discussion of problems of domestic violence in the format of round tables and scientific and practical conferences. The absence of an algorithm for interaction, a unified information base on offenses in the field of family and household relations and their victims excludes the prompt exchange of information and an effective solution to the problem.

RECOMMENDATIONS

Based on the analysis of sociological survey data, statistical data and a general overview of the situation in the field of domestic violence in the Republic of Kazakhstan, a number of recommendations are proposed for individual state bodies:

1. To the Government of the Republic of Kazakhstan:

1.1. To provide the creation of a comprehensive interdepartmental approach to the prevention of domestic violence. It is necessary to establish systems of redirection and intersectoral coordination of cases of domestic violence for more effective cooperation between the bodies of internal affairs, health, education, social protection, justice at the local level.

1.2. To develop a mechanism with developed algorithms and protocols for interaction of state structures in various situations of violence. Appoint a responsible body for ensuring coordination between all structures and institutions.

1.3. Develop and confirm a budget to ensure the effective application of comprehensive response measures in situations of violence, such as social housing, benefits for victims of domestic violence, vocational education, employment, etc.

1.4. Implement training and advanced training programs for police officers, prosecutors, lawyers, judges, psychologists, social workers, doctors and other specialists according to the standards of interdepartmental interaction.

1.5. Appoint the structures responsible for the preparation of the National Report on the Prevention of Domestic Violence in the Republic of Kazakhstan, which includes the collection, analysis and synthesis of statistical information on domestic violence with the publication of all necessary conclusions, comments and recommendations to relevant government agencies and other interested organizations. To carry out regular in-depth research on the problems of domestic violence.

1.6. To develop indicators of the effectiveness of early defining and countering domestic violence in assessing the activities effectiveness of central state bodies implementing state policy in domestic violence, as well as local executive bodies whose responsibilities include the implementation of measures of countering domestic violence.

1.7. Develop strategies to educate the population about gender-based violence, domestic violence and apply behavioral change strategies through educational programs in schools, universities, the introduction of thematic modules in the educational programs of specialists, information campaigns for the population.

2. To the Office of the Attorney General of the Republic of Kazakhstan:

Implement additional categories in the statistics on domestic violence cases and binder over the relevant state bodies to provide these statistics:

- quantity of repeated offences in domestic violence, committed by the same person during one year;
- quantity of protection orders issued by the Bodies of Internal Affairs;
- quantity of special requirements issued by the Court;
- the number of protective orders repeatedly issued during the year by the Internal Affairs Bodies;
- accumulation of information on cases of domestic violence by severity in the context of age groups (separate registration of cases of domestic violence against minors), the gender of the victim and the aggressor, as well as the concerning disabilities and severe diseases that has a victim;

2.2 To improve the system of accounting for offenses, with the pointing out of statistics for each part and qualifying factors of offenses;

2.3. Implementation of criminal responsibility for committing a slight harms and battery;

2.4. Jointly with the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan to consider the introduction of criminal liability for the psychological persecution of minors.

3. To the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan:

3.1. It is necessary to amend the legislation on family violence:

3.1.1. To amend the content of article 73 «Illegal actions in the sphere of family and household relations» in the Code of Administrative Offences and include the following disposition:

The commission of domestic violence, gender-based violence, that is, the intentional commission of any acts (actions or omissions) of a physical, psychological or economic nature (if the use of violence did not cause physical pain or harm to health, as well as threats, insults or harassment, deprivation and/or damage to housing, food, clothing, other property or funds to which the victim has the right provided by law, and the like), with expressing disrespect for persons who are in family and domestic relations with the offender, disturbing their peace of mind, committed in an individual residential building, apartment or other dwelling, as a result of which the physical or mental health of the victim could have been or was harmed – entail a warning or arrest for up to ten days.

The same actions committed by a person who has been subjected to an administrative penalty for one of the violations provided for in the first part of this article during the year – entail arrest for up to fifteen days.

3.2. To amend the Law of the Republic of Kazakhstan «On the prevention of domestic violence» and provide for the following general prevention measures: 1) providing centralized monitoring and methodology for analyzing and evaluating the effectiveness of measures to prevent domestic violence developed by the authorized body on family issues; 2) defining target indicators for the prevention of domestic violence in strategic plans and programs for the development of territories; 3) monitoring statistical data on the facts of domestic violence, analyzing the causes and conditions conducive to their commission; 4) development and implementation of a set of measures in the field of prevention of domestic violence at the central and local levels; 5) planning, organizing and conducting research on the state, causes and conditions of domestic violence, the effectiveness of legislation in the field of prevention of domestic violence and the practice of its application in accordance with the legislation; 6) carrying out information and explanatory work on the prevention of domestic violence, protection of motherhood, fatherhood, childhood, respect for human rights, personal development and upbringing, non-discrimination, the formation of an intolerant attitude towards violent behaviors in society, including in the framework of educational activities and in the media.

3.3. Introduce a new article in the Criminal Code «Domestic violence» with the following disposition and sanction:

«Domestic violence, that is, the deliberate systematic commission of physical, psychological or economic violence against spouses or former spouses, or another person with whom the perpetrator is (was) in a family or close relationship, which leads to physical or psychological suffering, health disorders, disability, emotional dependence or deterioration of the quality of life of the victim, – is punishable by community service for a term of one hundred fifty to two hundred forty hours, or by arrest for a term of up to six months, or by restriction of liberty for a term of up to five years, or by imprisonment for a term of up to two years».

Domestic violence in the legislation should be considered not as a series of separate violent acts, but as a process.

3.4. In the Criminal Code, in Article 54. Circumstances aggravating criminal liability and punishment, implement two new circumstances:

- «the commission of a criminal offense against spouses or former spouses, or another person with whom the perpetrator is (was) in a family or close relationship»;
- «committing the crime in the presence of child».

3.5. In the Code of Criminal Procedure, transfer cases under the article «Domestic violence» to the category of cases of private and public prosecution, and if the victims are minors, persons with disabilities, the elderly, pregnant and legally incapacitated persons recognized by the court, then these cases should be transferred to the category of cases of public prosecution.

3.6. Implementation in the composition of criminal offenses such illegal actions as: 1) intentional infliction of slight harm to the health of a woman who is pregnant which and the guilty was known about this fact, a minor, another defenseless or helpless person or a person who is dependent on the guilty; 2) beatings against a woman who is pregnant and the guilty was known about this fact, a minor, another defenseless or helpless person or a person who is dependent on the guilty.

3.7. Cancel reconciliation of the parties in cases of domestic violence pretrial.

3.8. After the issuing a protective order, bind over the offender daily report to the police at the place of residence.

3.9. Implement flexible conditions for the application of a protective prescription, depending on the degree of risk of violence and the safety conditions of victims.

3.10. To provide in the protective order (taking into account the opinion of the injured person) a ban on the guilty person to live together (on the territory of a common living area) with the injured person from 3 to 10 days from the moment of signing the protective order.

In serious cases, if there is a danger to the victims, to implement the possibility, by a protective order, to temporarily restrict the offender's right to live with the injured person for up to 1 month, and also obligate the offender to notify the district police officer of a new place of residence with responsibility for improper notification.

3.11. Transfer responsibility for violating the conditions of the protective order from the Administrative Code to the Criminal Code, since administrative responsibility is ineffective in deterring the re-commission of domestic violence.

3.12. Implement the norms to protect the rights of children – witnesses and victims of domestic violence. Provide the best interests of the child and their safety are respected by limiting the contact of the domestic aggressor with children, including during their stay in crisis centers.

3.13. Create a state website with complete and understandable information about the rights of victims of domestic violence, with instructions and training videos on filing a domestic violence application and links to other organizations where victims can receive free legal, social, medical, psychological and other assistance, taking into account the needs of persons with disabilities.

3.14. Conduct regular comprehensive training for ALL police officers on gender-based and domestic violence, its dynamics, consequences, principles of communication and assistance to victims.

3.15. Strengthening preventive work with persons who are on preventive control and accounting, including those who abuse alcoholic beverages.

3.16. Forming an information database integrated into all authorized bodies for the registration of statements and reports on the facts of domestic violence.

3.17. To include among the special requirements for the behavior of a person who has committed an administrative offense in the field of family and household relations, the obligation to undergo rehabilitation courses with a specialist psychologist (provided in Article 54 of the Administrative Code). Confirmation of the completion of psychological and correctional work should be the conclusion of a specialist psychologist, which will serve as the basis for removal from preventive registration in the Department of Internal Affairs. For failure to perform obligations, provide the punishment according to the the Article 669 of the Administrative Code. This will solve the problem of the lack of ongoing work with the aggressor; it is also recommended.

3.18. Strengthening of administrative responsibility for domestic violence by excluding such a penalty as a warning;

3.19. To conduct scaled informational and explanatory work on their activities in the field of domestic violence;

3.20. Forming of a database of aggressors for further complex work with them.

4. To the Ministry of Labour and Social Protection of Population of the Republic of Kazakhstan:

4.1. To add a norm to the Labor Code of the Republic of Kazakhstan on the minimum wage for family members engaged in unpaid domestic work, for example, caring for disabled family members, young children.

A similar practice already exists in Colombia, Costa Rica, Uruguay, Germany, Denmark. This will allow a woman engaged in domestic work to have a minimum income, as a result, the financial, material and psychological dependence of the victim on the aggressor will decrease, the psychological health of the victims will improve, the involvement of victims of violence in participation in the economic life of society and, as a result, the development of human capital.

4.2. For adult victims of domestic violence, provide state benefits in the amount of the minimum wage for 6 months, temporary social housing, as well as employment assistance.

These 6 months are necessary in order to reduce the material and psychological dependence of the victim on the aggressor. During this time, the affected person undertakes to undergo training in a new profession, qualifications and to return to work after 6 months.

4.3. To implement a norm for employers to provide special paid holidays for 7 days for victims of domestic violence to restore health, subject to registration of a case of domestic violence in the internal affairs bodies.

4.4. To implement the right to transfer the victims of domestic violence to branches of organizations in other localities of the country.

4.5. Jointly with the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan to develop and implement correctional programs for domestic aggressors.

4.6. To the Law of the Republic of Kazakhstan dated 04.12.2009 N 214-IV «On prevention of domestic violence», as well as to the Order of the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2016 No. 1079 «On approval of the standard for providing special social services to victims of domestic violence»: (1) introduce provisions on special support measures for persons with disabilities and the older persons if they have been subjected to domestic violence. (2) develop mechanisms for seeking help from children affected by domestic violence.

4.7. To provide targeted aid to victims of domestic violence at home, and not only in crisis centers.

4.8. To provide victims with the opportunity to receive qualified legal and other assistance in crisis centers without mandatory living in them.

4.9. To organize an information and educational campaign to promote nonviolent attitudes in the family, especially towards women, children and people with disabilities.

Including to prepare simple and understandable material in the State and Russian languages for parents of children of different age categories with specific recommendations for the upbringing of the child and advice on the behavioral norms of the parent in relation to the child. In addition, due to the fact that some part of the Kazakh population does not fully understand what «healthy» family relations should be and does not know how to recognize manifestations of violence by their family members, it is proposed to prepare a separate material for educating citizens, with a detailed description of the main signs of violence based on various cases. This material should be developed in close contact with experienced psychologists, social workers, law enforcement services and medical professionals who most often encounter victims of violence. It is necessary to ensure the accessibility and mass dissemination of this material for all citizens of the state, without exception, for the prevention of domestic violence in society.

4.10. To expand the network of crisis centers for victims of violence in each region of the republic.

4.11. To organize subordinate crisis centers to help adjective groups of the population (alcoholics, drug addicts, gambling addicts), where they will be able to receive highly qualified psychological and psychiatric help from specialists, since family violence often occurs due to some kind of psychological dependence of the aggressor.

4.12. Taking into account the implementation of the Concept of Family and Gender Policy until 2030, it makes sense to consider the creation of a separate mechanism on gender equality, taking into account the measures taken by President K.K.Tokayev, announced in his video message at the global forum «Generation of Equality» on July 21, 2021¹⁹². In creating a mechanism, there should be a clear focus on improving women's economic

¹⁹² The President of Kazakhstan presented a video address at the Global Forum «Generation of Equality» (01.07.2021) <https://www.primeminister.kz/ru/news/prezident-kazhstana-vystupil-s-videoobrashcheniem-na-globalnom-forume-pokolenie-ravenstva-265021>

opportunities. Within the framework of the created mechanism, it is necessary to develop programs to help unemployed women, to provide material and advisory support, as well as to ensure employment.

4.13. It is necessary to take under control the age of marriage by Kazakhstanis. Despite the fact that in Kazakhstan the age of marriage is 18 years, there are cases, when girls younger than this age can marry because of the pregnancy.

4.14. To develop amendments to the Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2016 No. 1079 «On approval of the standard for providing special social services to victims of domestic violence»:

a) in point 6 include the possibility of applying to organizations of temporary stay and accommodation to receive special social services for citizens of the Republic of Kazakhstan, foreigners and stateless persons;

b) in point 26, provide for the possibility of staying in organizations of temporary stay and accommodation children with disabilities or suffering from mental illnesses (not posing a threat to others) together with a victim of violence;

c) in point 30, define two periods during which it is necessary to submit documents for making a decision on the provision of special social services: within one working day - for the provision of documents in electronic format using digital capabilities; within three working days - for the preparing original documents on paper. This will allow quickly protect the interests of the victim, using the working time as productively as possible;

d) confirm the form of the assessment sheet for identifying a person as a victim of domestic violence¹⁹³ (260-261 pages).

e) in terms of identifying child witnesses of domestic violence, victims of abuse, in order to organize rehabilitation measures for children

4.15. Unite all Crisis Centers at the national level, through the Ministry of Internal Affairs or the MLSP, into one database, introduce each other and organize the experience and information exchange, train specialists to work with victims of domestic violence by point to point

4.16. To revise the effectiveness of increasing the number of Crisis centers (for example, there are 7 Crisis centers in the Akmola region, 4 of which operate according to the Standard of providing special social services for victims of domestic violence, and 3 centers are open in areas with 1-4 beds where it is not possible, within the framework of the state social order, to attract all necessary specialists to work with victims of domestic violence).

5. To the Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan:

5.1. To prepare a special program on compulsory sexual education for all Kazakhstani schools without exception, especially for children of puberty age (from 12-13 years). The program should be created in close cooperation with qualified psychologists, sexologists and medical professionals. To create an effective program, a delicate approach is necessary, therefore it is also important to conduct a nationwide sociological study among parents of school-age children and take into account the results of the study when preparing the program.

5.2. To provide informational and educational conversations with parents of school-age children on issues of sexual education in the family and the importance of the influence of a «healthy» family atmosphere on the development of children. Conversations should be conducted within the framework of class hours/parent meetings, and in a very delicately manner taking into account the traditional worldview of Kazakhstani parents.

5.3. To take into account the gender issue when developing textbooks for secondary schools. Avoid the manifestation of stereotypical thinking in relation to gender roles in all textbooks without exception. To revise all textbooks with psychologists.

5.4. To make stricter the process of giving the qualification to social workers, especially for working in crisis centers for women. Often, the staff of crisis centers show an unprofessional attitude towards the victims who have contacted them, and are also initiators of reconciliation between the victim and the aggressor by organizing personal meetings, despite the fact that crisis centers must ensure isolation of victims from aggressors .

5.5. To carry out work on methodological support, to create an environment free from any psychological and physical violence and zero tolerance for any manifestations of violence, as well as to monitor data on the situation with the application of disciplinary measures against students of educational institutions.

6. To the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan:

The health sector is one of the most important not only in providing assistance to victims of domestic violence after the event, but also in its prevention. Since medical workers have direct access to victims of violence, often more often than law enforcement agencies, it is necessary to ensure the process of effective assistance to the victim in a short time while she is out of sight of the aggressor.

6.1. To provide prompt intervention of psychologists for an open conversation with the victim and to identify the degree of danger in which she is. Mark the degree of threat of domestic violence, for example, from green to red, and prescribe scenarios for each of the markers. Every healthcare professional, especially doctors in the field of traumatology, gynecology and reproductive health, should be trained in the procedure for each scenario.

¹⁹² The President of Kazakhstan presented a video address at the Global Forum «Generation of Equality» (01.07.2021) <https://www.primeminister.kz/ru/news/prezident-kazahstana-vystupil-s-videoobrashcheniem-na-globalnom-forume-pokolenie-ravenstva-265021>

¹⁹³ Note: Proposal formulated by the Union of Crisis Centers

¹⁹⁴ Assel Sultan. What is wrong with crisis centers for women in Kazakhstan? (12.02.2020) / <https://cabar.asia/ru/chto-ne-tak-s-krizisnymi-tsentrami-dlya-zhenshhin-v-kazahstane>

6.2. During the examination of patient with physical injuries, it is mandatory to ask in writing whether the injuries were received as a result of domestic violence.

6.3. To carry out accounting of injuries received as a result of domestic violence, as well as to send these statistics to the internal affairs bodies and statistical bodies.

6.4. To send reports on all injuries sustained as a result of domestic violence within three days to the internal affairs bodies, as well as to the guardianship authorities and social protection bodies, if the victims are children, persons with disabilities and the older people.

6.5. To conduct information campaigns to regulate childbearing, especially among young parents

Family and domestic violence often occurs because of the financial difficulties, while inexperienced parents continue to give birth to children without having the means to raise and care for a child. Gynecological and perinatal departments of state medical institutions, as well as private gynecology offices, are recommended to conduct educational conversations with patients who have applied to them about the high responsibility for children, as well as to provide the possibility of providing contraceptives free of charge.

6.6. Medical workers engaged in educational institutions are recommended to conduct conversations with students from time to time, competently presenting information about the importance of contraception and sexual education. It is important to prepare a child psychologically and morally to receive qualified sexual education within education organization.

6.7. To facilitate the work of emergency services. It would be advisable to consider a separate emergency call service specifically for victims of violence for a faster response. In case of an emergency call for a victim of violence, ensure that police officers are automatically called to the incident, since the victim may not always have the opportunity and time to call both services.

6.8. To create a subordinate health organization for victims of violence, where it will be possible to receive the most qualified medical care, including psychological. Based on the subordinate institution, it is also recommended to create a separate and integrated database of patients who have received medical help because of the domestic violence, in order to transmit data to law enforcement agencies for follow-up measures to check the situation in the families of victims of violence.

6.9. To organize work with aggressors: work with a psychotherapist, work against drug and alcohol addiction..

7. To the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan:

7.1. To expand the concept of family and household relations in the Law of the Republic of Kazakhstan as follows: «family and household relations – relations between spouses, former spouses, persons living or living together, close relatives, persons having a common child (children), as well as relations arising from kinship, property, adoption (adoption) or other form of adoption of children for upbringing, joint household management, having mutual rights and obligations and subject to cohabitation».

7.2. To organize jointly with Ministry of Education and Science of the Republic of Kazakhstan, Mass media regular informational and outreach campaigns for the population on issues concerning prevention domestic violence and possibilities to get help.

7.3. Annually plan the implementation of projects through the NGO «Center for Support of Civil Initiatives» aimed at psychocorrective work with aggressors, victims of violence (women and children).

7.4. To cultivate spiritual and moral values in national model of family policy.

7.5. To form a regulatory framework for interdepartmental interaction of subjects of countering domestic violence, with a detailed description of the algorithm of actions and regular statistical monitoring of the situation in this area.

8. To the Bureau of National Statistics of the Agency on strategic planning of the Republic of Kazakhstan:

8.1. To carry out specific work on the collection of statistical data in the field of domestic violence with the help of quarterly sample studies of violence against women and children. Provide the prompt and transparent publication of data on the website of the Bureau of National Statistics.

8.2. Separate statistical data in the field of family and domestic violence as an independent branch, which will reflect data on both offenses in this area, in the context of the main socio-demographic parameters, and statistics on receiving medical care, the number of crisis centers and their provision, etc. To ensure the presentation of data not only in the form of bulletins, main indicators in tabular form and reports, but also in the form of visual content (for example, infographics), which will allow the most efficient transmission of statistical information to any interested citizen.

8.3. To provide collection of statistical data from all regions of Kazakhstan, including rural areas in all parameters of domestic violence. To ensure prompt and transparent publication of data on the website with division into regions, cities and districts.

8.4. To develop the annual report with statistical data on domestic violence and to distribute it among all groups of the population through social networks and publication on the website of the Bureau of National Statistics.

9. To the local executive bodies (akimats):

9.1. It is recommended to conduct continuous verification campaigns and actions like the international action «16 days without violence» held from November 25 to December 10 in 2020¹⁹⁵. It is necessary to constantly check and

¹⁹⁵ Official website of UN – Women – Europe and Central Asia //

<https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>

monitor families who are registered by visiting their place of residence without prior warning. Periodically, it is important to conduct conversations with families to prevent the recurrence of family violence.

9.2. To organize social events to promote «healthy» family relationships in the form of trainings, with the participation of qualified family coaches and psychologists. To ensure the involvement of the population in such trainings with the help of small incentives in material form.

9.3. To carry out an enhanced information campaign to prevent domestic violence by distributing videos not only on television, but also on social networks for the wide population coverage. To attract modern influencers, artists, bloggers, weiners. Also pay attention to the success of Salem Social Media projects, prepare a multi-part film about the importance of building harmonious family relationships in which there is no place for violence. The series must be published on the YouTube platform.

According to the information of Alexander Melentyev, director of Genesis YouTube Central Asia, today YouTube has an audience of 12 million people in Kazakhstan, including 8 million watching content in Kazakh¹⁹⁶. It is necessary that the series be prepared in the State language, with the possibility of switching on Russian-language subtitles.

9.4. To facilitate the work of the hotline 150 for victims of domestic violence, as well as to organize a round-the-clock chat via WhatsApp and Telegram, since often the victim of violence does not have the opportunity to call and say about violence loudly, even with the help of code words, if the aggressor is in close to the victim.

9.5. To organize the mandatory courses for the specialists of special services, crisis centers, operators of hot lines for the victims of domestic violence taking into account modern reality and new psychological approaches. To attract the experienced teachers on social works including specialists from the foreign countries.

9.6. To develop the programs on development of territories, that includes measures including measures, key target indicators in the field of prevention of domestic violence and plans for the prevention of domestic violence, as well as strengthening the institution of the family, strengthening spiritual and moral education.

9.7. To Determine the needs for victims of domestic violence on special social services.

9.8. organization of the activities of the local state administration body on family issues, performing the functions of implementing family policy, coordinating subjects of prevention of domestic violence and providing their interaction.

9.9. Identification and record-keeping of victims of domestic violence, collection of statistical data on the facts of domestic violence, monitoring, analysis of the causes and conditions contributing to the commission of domestic violence, and others.

10. For the crisis centers, shelters, Non-Governmental organizations, houses of moms and other organizations for delivery of care to the suffered from domestic violence:

10.1. To adapt their services to provide special support measures for persons with disabilities and the older persons if they have been subjected to domestic violence.

11. For the Mass media:

11.1. Conduct training for journalists and media staff on gender equality issues and on ethical and gender-sensitive coverage of domestic violence in the media.

11.2. Jointly with the Ministry of Information and Social Development of the Republic of Kazakhstan to conduct regular awareness-raising campaigns for the population on domestic violence, prevention, response, assistance to victims.

¹⁹⁶ Kazakhstan's YouTube today: what is it like? (07.04.2021)

<https://24.kz/ru/news/polezno-znat/item/466080-kazakhstanskij-youtube-segodnya-kakoj-on>

THE LIST OF LITERATURE

1. Data of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan according to the official request.
2. More than 8 thousands Kazakhstani get punished for the domestic violence (06.08.2020) // <https://www.zakon.kz/5035044-bolee-8-tysyach-kazahstantsev-nakazali.html>
3. «The President of the «Ne molchi.kz» Dina Smailova: «Our work is for our children and grandchildren. And you are not silent either!» // [https://manshuq.com/life-speak-up-12-2020*](https://manshuq.com/life-speak-up-12-2020*//) // https://manshuq.com/life-speak-up-12-2020*
4. 4. Head of «Korgau Astana» Anna Ryl: 16 women and 37 children applied to us in April // https://ratel.kz/raw/rukovoditel_korgau_astanaanna_ryl_za_aprel_k_nam_obratilis_16_zhenschin_i_37_detej
5. Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru
6. Devries, K.M., et al. (2013). "The global prevalence of intimate partner violence against women." *Science* 340 (6140): 1527-1528.
7. Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK. 2017. Sample Survey on Violence against Women in Kazakhstan. Astana, Kazakhstan: Statistics Committee of the Ministry of National Economy of RK.
8. Gelles, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.
9. Gelles, R. Family Violence // *Annual Review of Sociology* Vol. 11 (1985), pp. 347-367
10. Tolan P, Gorman-Smith D. 2002. What violence prevention research can tell us about developmental psychopathology. // *Development and Psychopathology* 14(4): 713–29.
11. Committee on Statistics. SAMPLE SURVEY ON VIOLENCE AGAINST WOMEN IN KAZAKHSTAN
12. UNICEF. Violence against children in families in Kazakhstan: a study of knowledge, attitudes and practices. A brief analytical report. Astana, 2017.
13. Rabiga Nurbay. Domestic violence: psychological aspects and difficulties in psychologists work (17.02.2021) // <https://strategy2050.kz/ru/news/bytovoe-nasilie-v-seme-psikhologicheskie-aspekty-i-trudnosti-v-rabote-psikhologov/>
14. Rabiga Nurbay. How to make society free from the domestic violence (31.08.2020) // <https://strategy2050.kz/ru/news/kak-sdelat-obshchestvo-svobodnym-ot-nasiliya/>
15. Official site of WHO // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
16. Official site of WHO // <http://www.who.int/gender-equity-rights/understanding/gender-definition/en/>
17. Prostotina Y.V. Gender stereotypes: forming and determinants // *Social dynamics*, 2017 г. - № 3. - С. 1-9
18. Official site of WHO // <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>
19. International pact on civil and political rights. Adopted by the Resolution 2200 A (XXI) General Assembly of the UN (16.12. 1966) https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml
20. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by the Resolution 2200 A (XXI) General Assembly of the UN (16.12. 1966) https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon.shtml
21. Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Adopted by the Resolution 34/180 General Assembly of the UN (18.12.1979) https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw.shtml
22. General recommendation № 19 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women on violence against women https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/cedaw_handbook/cedaw_rec19.pdf
23. General recommendation № 35 of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women on violence against women, designed to update the general recommendation № 19 <http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsldCrOIUTvLRFDjh6%2FxpWAeqJn4T68N1uqnZjLbfFuavnK4TIH7S3xdU4S7zlngqlbpD0ats8RirdbnaBJI3TlWqC9ZCOU1GVw3B2Tc7W3b>
24. General recommendation № 35 Committee on the Elimination of Discrimination against Women on gender-based violence against women, intended to update the general recommendation № 19
25. Declaration on the Elimination of Violence against Women (adopted by the UN General Assembly Resolution of December 20, 1993 48/104) https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/violence.shtml
26. Beijing Declaration. Adopted by the Fourth World Conference on Women, Beijing, 4-15 September 1995 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/womdecl.shtml
27. Murzabayeva S.Sh., Piskalkova-Parker M.P. Legislative regulation of the problem of domestic violence in the Commonwealth countries // *Eurasian integration: Economics, Law, Politics*, 2013, №14. С.106
28. https://www.gallaudet.edu/documents/Equal-Opportunity-Programs/vawa_factsheet.pdf
29. Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>
30. Domestic and family violence protection orders in Australia: An investigation of information sharing and enforcement: State of knowledge paper / Annabel Taylor, Nada Ibrahim, Shellee Wakefield, Katrina Finn. ANROWS, 2015
31. Austrian Federal Act on the Protection against Domestic Violence: entered into force on May 1, 1997 // *Fed. Law Gazette*. 1996/759
32. Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haeuslicher-gewalt-englisch-data.pdf>
33. Strukov V.A. The world's positive experience of countering violence in the sphere of family and household relations and prospects for its use in Russia // *Vestnik, Saint-Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russian Federation*, № 4 (76) 2017. p.82-83
34. Domestic Violence Protection Act. Promulgated in State Gazette, No. 27/29 March 2005 https://www.legislationline.org/download/id/6733/file/Bulgaria_Protection_Against_Discrimination_Act_2003_am2006_eng.pdf
35. Violence Against Women Reauthorization Act of 2021 https://judiciary.house.gov/uploadedfiles/violence_against_women_act_2021.pdf
36. Domestic Violence, Crime and Victims Act 2004 <https://www.cps.gov.uk/crime-info/domestic-abuse>
37. Domestic Violence Legislation and its Implementation. An analysis for ASEAN countries based on international standards and good practices. United Nations Development Fund for Women (UNIFEM), 2009. P.17
38. Law on Elimination of Domestic Violence, Protection of and Support to Its Victims <https://www.legislationline.org/documents/id/16680>
39. Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178. <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>
40. Law of Ukraine No. 2229-VIII of December 7, 2017 «On preventing and countering domestic violence» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749
41. Domestic Abuse Intervention Programs <https://www.theduluthmodel.org/what-is-the-duluth-model/>
42. <https://www.gallaudet.edu/title-ix/violence-against-women-act/>
43. Goncharenko O.K. International and national law and practice of protecting women from domestic violence // *Women in Russian society*. 2020, №3. С.57
44. Guide to the system of action and coordination in cases of gender violence in Spain. Ministry of the presidency, relations with Parliament and equality. July 2019 <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/informacionUtiil/guia/docs/GUIADEACCIONESINGLES.pdf> Guide to the system of action and coordination in cases of gender violence in Spain. Ministry of the presidency, relations with Parliament and equality. July 2019 <https://violenciagenero.igualdad.gob.es/informacionUtiil/guia/docs/GUIADEACCIONESINGLES.pdf>
45. Carolyn N. Kop, Civil Restraining Orders for Domestic Violence: The Unresolved Question of "Efficacy," 11 S. CAL. INTERDIS. L. J. 361, 362; Leigh Goodmark, Law Is the Answer? Do We Know That For Sure?: Questioning the Efficacy of Legal Interventions for Battered Women, 23 ST. LOUIS U. PUB. L. NO. REV. 7, 10–11 (2004)
46. ANDREW R. KLEIN, *The Criminal Justice Response to Domestic Violence*. Cengage Learning (2003); NEAL MILLER, *INST. FOR LAW & JUSTICE*,

- DOMESTIC VIOLENCE: A REVIEW OF STATE LEGISLATION DEFINING POLICE AND PROSECUTION DUTIES AND POWERS 28 n.86 (June 2004), available at <http://www.ijl.org/publications>
47. Motsnaya Y.N. Creation of a system for the prevention of family violence in the Russian Federation on the example of the experience of the United States of America // Domestic Violence: myths and reality: collection of materials I All-Russian Scientific and Practical Conference (Kazan, 30.10.2020) / collected by: Y.M. Lukin, A.G. Gamirov, D.A. Fatkhutdinov and others – Kazan: Kazan University Press, 2020. p.123-124
48. Greater Protection in Cases of Domestic Violence Information on the Act on Protection Against Violence <https://www.bmfsfj.de/resource/blob/121760/b227b8b02448a576045c444efe81b792/mehr-schutz-bei-haueslicher-gewalt-englisch-data.pdf>
49. The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284
50. Zabroda D.G., Zabroda S.N. The Austrian experience of preventing domestic violence: characteristics and suggestions for use in Russia // Society and law. 2016, № 3 (57). p.109
51. Review of international experience and best practices in countering domestic violence in 5 countries (Austria, Ukraine, Great Britain, Israel, Kazakhstan) selected aspects.2-e. publ. 2012. p.20
52. Strukov V.A. The world positive experience of countering violence in the sphere of family and household relations and prospects for its use in Russia // Bulletin of the St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, No. 4 (76) 2017. p.85
53. Bringing security home: fight with violence related to women in OSCE region. Collection of the good experience examples. OSCE, 2009. P.5
54. Law on Preventing and Combating Family Violence, 54-XVI, 1 Mar. 2007, entry into force 18 Sept. 2008, Official Monitor No. 55-56/178. <http://legislationline.org/documents/action/popup/id/16368>
55. Law of Ukraine No. 2229-VIII of December 7, 2017 «On prevention and combating domestic violence» https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=35599749
56. Raquel Barbosa Miranda, Siri Lange. Domestic violence and social norms in Norway and Brazil: A preliminary, qualitative study of attitudes and practices of health workers and criminal justice professionals // PLOS ONE | <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0243352> December 4, 2020
57. Othman S, Goddard C, Piterman L. Victims' barriers to discussing domestic violence in clinical consultations: a qualitative enquiry // Journal Interpers Violence 2014, 29(8): 1497–513
58. Akhmedova A.F. Decriminalization of domestic violence: problems and ways to overcome it in modern Russian Society // Domestic Violence: myths and reality: collection of materials I of the All-Russian Scientific and Practical Conference (Kazan, 30.10. 2020) / collected by: Y.M. Lukin, A.G. Gamirov, D.A. Fatkhutdinov and others – Kazan: Kazan University Press, 2020. p.35
59. Proshina Y.K. A protective order in the Anglo-American legal order: borrowing possibilities // Domestic Violence: myths and reality: collection of materials I of the All-Russian Scientific and Practical Conference (Kazan, 30.10. 2020) / collected by: Y.M. Lukin, A.G. Gamirov, D.A. fatkhutdinov and others – Kazan: Kazan University Press, 2020. p.148
60. Zebnitskaya A.K. Some issues of legal regulation of «domestic (domestic) violence» in Russia and the USA // «International Criminal law and international justice», 2020. №3/
61. Moloney M. Hidden Scars: Coercive Control and Teenage Relationships. UCD Data Journalism Studio, 2018, July 5. Available at: <http://newslab.ie/djucd/hidden-scars-coercive-control-and-teenage-relationships>
62. Golovanova N.A. Countering domestic violence: new experience of United Kingdom// The All-Russian criminological journal 2020, T.14, № 2. p.3
63. The Penal Code of Norway LOV-2005-05-20-28 https://lovdata.no/dokument/NLE/lov/2005-05-20-28/KAPITTEL_2-10#%C2%A7284
64. Website Un-Women, <https://www.unwomen.org/en/about-us/about-un-women>
65. Website Un-Women, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/services-for-all-women>
66. Website Un-Women, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/prevention>
67. Website Un-Women, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>
68. Website Un-Women, <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/research-and-data>
69. Website UNFPA, <https://www.unfpa.org/gender-based-violence#readmore-expand>
70. Website of UNICEF, <https://www.unicef.org/kazakhstan/%D0%BF%D0%BE%D0%B7%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%B2%D0%BD%D0%BE%D0%B5-%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D1%82%D0%B5%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>
71. Website of WHO, <https://www.who.int/violenceprevention/about/en/>
72. Trusted Fund of UN in support of actions to eliminate violence against women, <https://unfpa.unwomen.org/en>
73. Campaign of UN «Jointly», <https://www.unwomen.org/en/what-we-do/ending-violence-against-women/take-action/unite>
74. Initiative «A ray of light», <https://www.spotlightinitiative.org/what-we-do>
75. UN, 'Spotlight Initiative for Central Asia, Afghanistan Will Tackle Gender-Based Violence, Deputy Secretary-General Tells Launch Event' (8 December 2020), <https://www.un.org/press/en/2020/dsgsm1518.doc.htm>
76. Website Un-Women, <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>
77. Website HeForShe, <http://www.HeForShe.org/en>
78. World Bank, «Women, business and the law», 2018, <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/29498/211252ovRU.pdf?sequence=13&isAllowed=y>
79. Serious Crime Act 2015, «Controlling or Coercive Behaviour in an Intimate or Family Relationship» // <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2015/99/contents/enacted>, секция 76
80. Code of the Republic of Moldova of October 24, 2008 No. 218-XVI «On offenses»
81. Амина Чайя, «Что не так с законом о бытовом насилии в Казахстане? Часть первая», Masa Media, 10 ноября 2020 года, <https://masa.media/ru/site/chto-ne-tak-s-zakonom-o-bytovom-nasilii-v-kazakhstane-chast-pervaya>
82. Code of the Kyrgyz Republic on Administrative Responsibility of August 4, 1998 N 114
83. Law of the Republic of Lithuania of May 26, 2011 No. XI-1425 «On protection from violence in a close environment» <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalActPrint/lt?fwid=bkaxmxqw&documentId=TAIS.406221&category=TAD>
84. Yu., Kogan Akhilogva J., Antonova V., «The most dangerous place: a review of measures to counter domestic violence. International Experience», 2020, p. 20
85. Akhilogva J.Antonova V., «The most dangerous place: a review of measures to counter domestic violence. International experience», 2020, p. 21
86. Ukrinform, «There are 54 mobile police groups in Ukraine to counteract domestic violence», (08.12.2020), <https://www.ukrinform.ru/rubric-society/3150570-v-ukraine-dejstvuyut-54-mobilnye-gruppy-policii-po-protivodejstviu-domasnemu-nasiliiu.html>
87. UK Government Website, Police Super complaints. <https://www.gov.uk/government/collections/police-super-complaints>
88. «Größtes Mordrisiko besteht für Frauen bei Trennung und Arbeitslosigkeit» Der Standart, 26.11.2016 // <https://www.derstandard.at/story/2000111534975/groesstes-mordrisiko-besteht>
89. Amy Farmer & Jill Tiefenthaler, Explaining the Recent Decline in Domestic Violence, 21 Contemporary Economic Policy 158, 167 (2003)
90. Website of Government of UK, <https://www.gov.uk/report-domestic-abuse> Evan Stark and Eve Buzawa, Violence Against Women in Families (2009)
91. Evan Stark and Eve Buzawa, Violence Against Women in Families (2009)
92. Khomenko S., Nazarova N., «Hits means he will be in prison: Ukraine has received new laws against domestic violence» (BBC, 04.01.2018), <https://www.bbc.com/russian/features-42460145>
93. Evan Stark, Coercive Control: How Men Entrap Women in Personal Life, (Oxford University Press, 2007), Chapter 2, «Are Batterers' Programs Effective?»
94. Law of the Republic of Kazakhstan dated February 18, 2014 No. 175-V ZRK «On amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on combating domestic violence» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1400000175#z56>
95. Law of the Republic of Kazakhstan dated July 12, 2018 No. 180-VI ZRK «On amendments and additions to some Legislative acts of the Republic of Kazakhstan on improving criminal, criminal procedure legislation and the activities of law enforcement and special state bodies» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1800000180#z1197>

96. The Law of the Republic of Kazakhstan dated December 9, 2004 No. 10 «On amendments and additions to the Criminal, Criminal Procedure, Criminal Executive Codes of the Republic of Kazakhstan and the Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offenses on simplification of procedures for the investigation of criminal cases, decriminalization of certain elements of crimes and improvement of legislation on administrative offenses» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z040000010_#z0
97. Law of the Republic of Kazakhstan dated January 18, 2011 No. 393-IV «On amendments and additions to some Legislative acts of the Republic of Kazakhstan on further humanization of criminal legislation and strengthening of guarantees of legality in criminal proceedings» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1100000393#z52>
98. Criminal Code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014 No. 226-V ZRK // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000226>
99. Law of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2017 No. 84-VI «On Amendments and additions to some legislative acts of the Republic of Kazakhstan on improving the law enforcement system» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1700000084#z202>
100. Message of the Head of State Kassym-Jomart Tokayev to the people of Kazakhstan «Constructive public dialogue is the basis of stability and prosperity of Kazakhstan» // https://www.akorda.kz/ru/addresses/addresses_of_president/poslanie-glavy-gosudarstva-kasym-zhomarta-tokaeva-narodu-kazahstana
101. Law of the Republic of Kazakhstan dated December 27, 2019 No. 292-VI ZRK «On amendments and additions to some Legislative acts of the Republic of Kazakhstan on improving criminal, criminal procedure legislation and strengthening the protection of individual rights» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1900000292>
102. National report «Kazakhstan families - 2020» / D. N. Yesin, A. S. Kaidarova, Zh.s.Battalova, A. K. Rakisheva, A. I. Dosmukhambetova, G. M. Mukhambetkaliyeva, A. M. Ashimova, A. B. Imankul, Z. T. Alinova, B. K. Yermekbayeva, zh.a.Marатов, D. K arapov, zh.K.Karimova, A. N. Rodionov, A. zh.bagramova, O. V. Nikolaeva, A. B. Turekulov – Nur-Sultan: 2020.P.197
103. Analysis of the state of crime and crime prevention activities in the field of family and household relations in Nur-Sultan for the period from 2016 to 2020 / Prepared within the framework of the joint project of UN-Women and the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan with the assistance of the National Commission for Women and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan «Comprehensive program in the field of gender equality and empowerment of women, and elimination of violence against women in Kazakhstan». National Commission on Women's Affairs and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, UN-Women. Nursultan, 2021
104. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated March 28, 2003 No. 1050 «On the formation of the Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/U030001050>
105. Source: Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan
106. Source: Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan
107. Source: Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan
108. Source: Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan
109. Analysis of the state of crime and crime prevention activities in the field of family and household relations for the period from 2016 to 2020 / Prepared within the framework of the joint project of UN-Women and the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan with the assistance of the National Commission for Women and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan «Comprehensive program in the field of gender equality and empowerment of women, and elimination of violence against women in Kazakhstan». National Commission on Women's Affairs and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, UN-Women. Nursultan, 2021.
110. Analytical report on the study of international experience in sentencing for sexual and domestic violence, harassment. Judicial Board on Criminal Cases of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/ms_05_06_20_analiticheskaya_spravka_ugol_koll_1.docx
111. <https://azh.kz/ru/news/view/74739>
112. Khavronyuk N.I. Expert commentary on the Concept of the draft Criminal Code of the Republic of Kazakhstan and the draft Criminal Code of the Republic of Kazakhstan // https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=31281852 12Report of the Commissioner for Human Rights in the Republic of Kazakhstan for 2020 <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>
113. Криминализация/декриминализация форм семейно-бытового насилия: побоев, умышленного причинения легкого вреда здоровью: научно-практическое исследование / Тапаев С.Б., Хан В.В., Түсіп Т.А., Куатова А.С. – Косшы: Академия правоохранительных органов при Генеральной прокуратуре РК, 2021. С.323-333.
114. The Head of the Ministry of Internal Affairs on the growth of domestic violence in Kazakhstan: Children fell into the hands of criminals // https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/glava-mvd-roste-byitovogo-nasiliya-kazahstane-deti-popali-431522/
115. Analysis of the state of crime and crime prevention activities in the field of family and household relations in Nur-Sultan for the period from 2016 to 2020 / Prepared within the framework of the joint project of UN-Women and the Ministry of Health of the Republic of Kazakhstan with the assistance of the National Commission for Women and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan «Comprehensive program in the field of gender equality and empowerment of women, and elimination of violence against women in Kazakhstan». National Commission on Women's Affairs and Family and Demographic Policy under the President of the Republic of Kazakhstan, Ministry of Labor and Social Protection of the Population of the Republic of Kazakhstan, UN-Women. Nursultan, 2021
116. Law of the Republic of Kazakhstan dated December 4, 2009 No. 214-IV «On prevention of domestic violence» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z090000214_
117. Constitutional Law of the Republic of Kazakhstan dated December 18, 1995 No. 2688 «On the Government of the Republic of Kazakhstan» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z950002688_
118. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 30, 2020 No. 156 On Approval of the Roadmap for Strengthening the Protection of Children's Rights, Countering Domestic Violence and Addressing Issues of Suicidality among Adolescents for 2020 - 2023 // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156>
119. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated May 21, 2020 No. 315 «On approval of the Action Plan for the implementation of the Concept of Family and Gender Policy in the Republic of Kazakhstan until 2030 (second stage: 2020 – 2022)» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000315>
120. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2010 No. 1390 «On the sectoral Program of crime prevention in the Republic of Kazakhstan for 2011 - 2013» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1000001390>
121. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 10, 2020 No. 840 «On the implementation of the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Republican Budget for 2021-2023» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000840>
122. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 7, 2018 No. 808 «On the implementation of the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Republican Budget for 2019 - 2021» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000808>
123. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated December 6, 2019 No. 908 «On the implementation of the Law of the Republic of Kazakhstan «On the Republican Budget for 2020 - 2022» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000908>
124. Order of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan dated October 1, 2014 No. 662 «On approval of Regulations on departments and territorial bodies of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0009792#z387>
125. Order of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2015 No. 1097 «On approval of the Rules for organizing the work of internal affairs bodies divisions of the Republic of Kazakhstan to protect women from violence» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1500012948>
126. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan No. 346 of March 12, 2001 «On the organization of interaction of State bodies, organizations and public associations dealing with violence against women» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>
127. Joint Order No. 630 of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Kazakhstan dated September 22, 2014, No. 630 of the Minister of Education and Science of the Republic of Kazakhstan dated September 26, 2014 and No. 399 of the Minister of Health and Social Development of the Republic of

- Kazakhstan dated November 19, 2014 №240 «On Approval of Criteria for assessing the presence of ill-treatment that led to social maladaptation and social deprivation» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V14C0010013#z28>
128. Review of the results of operational and service activities of the Administrative Police Committee for 2018
129. Sample survey on violence against women. Astana, 2017 – p.32
130. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 12, 2001 No. 346 «On the organization of interaction of state bodies, organizations and public associations dealing with violence against women» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/P010000346>
131. Statistical collection «Men and women of Kazakhstan» (2016-2020). Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan Bureau of National Statistics
132. UNFPA, Memo on the algorithm of actions for victims of domestic violence <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014701>
133. <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600014701>
134. Council of Europe, «Combating violence against women: minimum standards for support services» (2008), [https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF\(2007\)Study%20rev.en.pdf](https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/EG-VAW-CONF(2007)Study%20rev.en.pdf)
135. OSCE, «OSCE supports crisis centres for victims of domestic violence in Kazakhstan» (15.09.2020 r.), <https://www.osce.org/programme-office-in-nur-sultan/463668>
136. Law of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2008 No. 114-IV «On special social services» // https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z080000114_
137. Law of the Republic of Kazakhstan dated May 19, 2015 No. 314-V ZRK «On minimum social standards and their guarantees» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z1500000314>
138. Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated December 21, 2016 No. 1079 «On approval of the standard for providing special social services to victims of domestic violence»
139. Order of the Minister of Health and Social Development of the Republic of Kazakhstan dated February 19, 2016 No. 134 «On approval of the Rules for assessing and determining the need for special social services» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1600013527#z7>
140. Note: The proposal was formulated by the Union of Crisis Centers
141. Note: The proposal was formulated by the Union of Crisis Centers
142. Law of the Republic of Kazakhstan dated April 29, 2010 No. 271-IV «On the prevention of offenses» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/Z100000271>
143. Code of the Republic of Kazakhstan on Administrative Offences
144. Code of the Republic of Kazakhstan dated July 7, 2020 No. 360-VI ZRK «On the health of the people and the healthcare system» // <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2000000360>
145. Overview of the results of the activities of the local police service of the Police Departments of the cities of Nursultan, Almaty, Shymkent and the regions for the 4th quarter of 2020
146. Criminal Code of the Republic of Kazakhstan dated July 3, 2014 № 226-V Law of RK
147. Geddes, R. Intimate violence and abuse in families. Oxford ; New York : Oxford University Press, 2017.
148. Tolan, P., Gorman-Smith, D. and D. Henry. 2006. Family Violence. // Annual Review of Psychology 57: 557–83.
149. A sociological study of the «Rukhani Zhandyru» CIOR on countering domestic violence
150. Zhussipbek, G., Nagayeva, Zh. 2021. Human rights of daughters-in-law (kelins) in Central Asia: harmful traditional practices and structural oppression. Central Asian Survey, 40(2): 222-241
151. Bureau of National Statistics of the Agency for Strategic Planning and Reforms of the Republic of Kazakhstan, https://gender.stat.gov.kz/page/frontend/detail?id=85&slug=-70&cat_id=4&lang=ru
152. «How many pensioners live in Kazakhstan» (June 21, 2021) https://www.inform.kz/ru/skol-ko-pensionerov-prozhivaet-v-kazahstane_a3803163
153. Information portal «Social protection of persons with disabilities», <https://inva.gov.kz/ru/highcharts>
154. Kaltayeva L.M., «Needs assessment on social and gender issues of people with disabilities in Kazakhstan with an emphasis on the special needs of women with disabilities who have been subjected to violence» (Almaty, UNFPA, 2019) <https://kazakhstan.unfpa.org>
155. Zhulmukhametova Zh., «In Kazakhstan, a surge in domestic violence during quarantine. Where to complain about a family rowdy» (April 24, 2020), <https://informburo.kz/stati/v-kazahstane-vsplek-bytovogo-nasiliiya-vo-vremya-karantina-kuda-zhalovatsya-na-semeynogo-deboshira.html>
156. Kenzhebekova A., «15 calls with a complaint of violence are received in the millionth Almaty» (18.02.2014), <https://rus.azattyq.org/a/bytovoye-nasilie-goryachaya-liniya/25267294.html>
157. Femagora Central Asia, «Crisis centers: a pillar of activism against gender-based violence» (2021), https://www2.unwomen.org//media/field%20office%20eca/attachments/publications/2021/6/sozvonny_femagora.pdf?la=ru&vs=3007
158. Hillis S, Mercy J, Amobi A, et al. Global Prevalence of Past-year Violence Against Children: A Systematic Review and Minimum Estimates. Pediatrics. 2016;137(3):e20154079
159. UNICEF, «Behind Closed Doors: The Impact of Domestic Violence on Children». 2006. <https://www.unicef.org/media/files/BehindClosedDoors.pdf>. (page 5) \
160. World Report on the prevention of violence against children 2020 Geneva: World Health Organization; 2020 The Committee on the Rights of the Child's general Comment No. 14 (2013) on the right of the child to give priority to the best interests of the child (article 3, paragraph 1). Adopted by the Committee on the Rights of the Child at its 62nd session (January 14-February 1, 2013). CRC/C/GC/14
161. International Covenant on Civil and Political Rights. Adopted by United Nations General Assembly resolution 2200 A (XXI) of December 16, 1966 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactpol.shtml
162. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. Adopted by United Nations General Assembly resolution 2200 A (XXI) of December 16, 1966 https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/pactecon
163. <https://www.unicef.org/eca/ru>
164. General comments of the Child Rights Committee No. 14 (2013) on the right of the child to give priority to the best interests of the child (article 3, paragraph 1). Adopted by the Committee on the Rights of the Child at its 62nd session (January 14-February 1, 2013) CRC/C/GC/14
165. General comments No. 13 (2011). Child's right for free from all forms of violence. Adopted by the Child Rights Committee CRC/C/GC/13
166. General comments No. 13 (2011). Child's right for free from all forms of violence. Adopted by the Child Rights Committee CRC/C/GC/13
167. General comments No. 13 (2011). Child's right for free from all forms of violence. Adopted by the Child Rights Committee CRC/C/GC/13
168. Swiss Criminal Code // URL: <https://www.admin.ch/gov/de/start.html>
169. Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated March 30, 2020 No. 156 «On approval of the Roadmap for strengthening the protection of children's rights, countering domestic violence and addressing issues of suicidality among adolescents for 2020-2023» <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P2000000156> Analytical report on the activities of the Commissioner for Human Rights in the Republic of Kazakhstan for 2020 <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>
170. Analytical report on the activities of the Commissioner for Human Rights in the Republic of Kazakhstan for 2020 <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>
171. Nazarbayeva D.N. Commentary to Article 26 of the Constitution of the Republic of Kazakhstan // In the book: Constitution of the Republic of Kazakhstan. Scientific and practical commentary. - Astana: Fund of the First President of the Republic of Kazakhstan – Elbasy; Constitutional Council of the Republic of Kazakhstan; Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan, 2018. C.231
172. Borchashvili I.S. Commentary on the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan. Special part (part 2). - Almaty: Zheti Zhargy, 2015. .114
173. Source: Committee on Legal Statistics and Special Records of the Prosecutor General's Office of the Republic of Kazakhstan
174. Report of the Commissioner for Human Rights in the Republic of Kazakhstan for 2020 <https://www.gov.kz/memleket/entities/ombudsman/documents/details/166034?lang=ru>
175. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
176. <https://www.who.int/ru/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>
177. <https://www.unicef.org/eca/ru>

178. Report on the activities for 2020 of the Commissioner for Children's Rights in the Republic of Kazakhstan https://bala-ombudsman.kz/wp-content/uploads/2021/02/otchet_upr_2020.pdf
179. Report on the activities for 2020 of the Commissioner for Children's Rights in the Republic of Kazakhstan https://bala-ombudsman.kz/wp-content/uploads/2021/02/otchet_upr_2020.pdf
180. <https://www.unicef.org/eca/ru/>
181. Sociological research «Social portrait of a rural family» / Nur-Sultan: NCJSC KISD «Rukhani zhangyru», 2021.
182. Link to the movie: <https://www.youtube.com/watch?v=NrpCts9jyNs>. It is also important to note the following: half a million views may not seem like much, since we know videos on the service that receive tens of millions of views, but everything needs to be taken into account. This is Kazakhstani content aimed at the Kazakhstani audience, which is not so numerous (several million people); this is not a minute-long entertainment video, but almost an hour-long film on a topic that is quite difficult to perceive. The film really enjoyed a lot of attention, as also evidenced by more than seven thousand comments under the video
183. The appearance of social problems on the agenda is a kind of «free microphone»: the problem may exist for a long time, but it does not receive information publicity. So, everyone who has access to the «microphone» (media owners, popular bloggers, famous journalists, celebrities, etc.) does not want or cannot, for various reasons, be the first to talk about this problem. However, as soon as the first one is located, the information blockade disappears, everyone who has access to the microphone starts talking about the problem. Such a turning point in the case of domestic violence in Kazakhstan's realities was the dramatic events with Bayan Esentayeva. After that, the number of messages related to the problems of domestic violence in the information field has increased significantly.
184. Kovyazina K. Domestic violence. 27.11. 2019. <https://vlast.kz/avtory/36193-odomasnennoe-nasilie.html>
185. «A woman have not been beat by her husband is not a woman!»: Violence against woman is spreading from the theatre scenes now <https://stan.kz/kuyeuinen-tayak-zhemegen-ayel---ayel-emes-otandik-amal-325194/>
186. Mikhailidi, E., Zhartieva, A., Kurmangazinova, N. Victorious violence. February 22, 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html>
187. Jalilova, A. 316 women committed suicide in Kazakhstan in 2016. June 28, 2016 <https://365info.kz/2016/06/v-kazahstane-316-zhenshin-pokonchili-s-soboj-v-2016-godu>
- Kim, V., Williamson, H. Domestic violence in Kazakhstan: many words, few deeds. December 3, 2019. <https://vlast.kz/avtory/36253-domasnee-nasilie-v-kazahstane-mnogo-slov-malo-dela.html>
188. Mikhailidi, E., Zhartieva, A., Kurmangazinova, N. Victorious violence. February 22, 2021. <https://vlast.kz/obsshestvo/43869-pobedivsee-nasilie.html> ; Kim, V., Williamson, H. Domestic violence in Kazakhstan: many words, few deeds. December 3, 2019. <https://vlast.kz/avtory/36253-domasnee-nasilie-v-kazahstane-mnogo-slov-malo-dela.html>
189. As an exception, the following article can be indicated, in which, despite the general critical bias, various points of view on changes in legislation are presented: Korosteleva, Yu., Levina, M. Beats and will beat. February 14, 2020. <https://vlast.kz/obsshestvo/37127-bet-i-budet-bit.html> .
190. Official website of the UN - Women - Europe and Central Asia // <https://eca.unwomen.org/ru/what-we-do/ending-violence-against-women/16-days-of-activism>
191. Kazakhstan's YouTube today: what is it like? (07.04.2021) <https://24.kz/ru/news/polezno-znat/item/466080-kazahstanskij-youtube-segodnya-kakoj-on>

